LIVIU REBREANU

ION

LIVIU REBREANU

ION

1920

Volumul I: Glasul pământului

Capitolul I: Începutul

1. Din șoseaua ce vine de la Cârlibaba, întovărășind Someșul ba în dreapta, ba în stânga, până la Cluj și chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece râul peste podul bătrân de lemn, acoperit cu șindrilă mucegăită, spintecă satul Jidovița și aleargă spre Bistrița, unde se pierde în cealaltă șosea națională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bârgăului.

Lăsând Jidovița, drumul urcă întâi anevoie până ce-și face loc printre dealurile strâmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzându-se printre fagii tineri ai Pădurii Domnești, și poposind puțin la Cișmeaua Mortului, unde picură veșnic apă de izvor răcoritoare, apoi cotește brusc pe sub Râpele Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrântitură de coline.

La marginea satului te întâmpină din stânga o cruce strâmbă pe care e răstignit un Hristos cu fața spălăcită de ploi și cu o cununiță de flori veștede agățată de picioare. Suflă o adiere ușoară și Hristos își tremură jalnic trupul de tinichea ruginită pe lemnul mâncat de carii și înnegrit de vremuri.

Satul parcă e mort. Zăpușeala ce plutește în văzduh țese o tăcere năbușitoare. Doar în răstimpuri fâșâie alene frunzele adormite prin copaci. Un fuior de fum albăstriu se opintește să se înalțe dintre crengile pomilor, se bălăbănește ca o matahală amețită și se prăvale peste grădinile prăfuite, învăluindu-le într-o ceață cenușie.

În mijlocul drumului picotește câinele învățătorului Zaharia Herdelea, cu ochii întredeschiși, suflând greu. O pisică albă ca laptele vine în vârful picioarelor, ferindu-se să nu-și murdărească lăbuțele prin praful uliței, zărește câinele, stă puțin pe gânduri, apoi iuțește pașii și se furișează în livada îngrădită cu nuiele, peste drum.

Casa învățătorului este cea dintâi, tăiată adânc în coasta unei coline, încinsă cu un pridvor, cu ușa spre uliță și cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului, cercetătoare și dojenitoare. Pe prichiciul pridvorului, în dreptul ușii, unde se spală dimineața învățătorul, iar după-amiază, când a isprăvit treburile casei, doamna Herdelea, străjuiește o ulcică verzuie de lut. În ogradă, între doi meri tineri, e întinsă veșnic frânghia pe care acuma atârnă niște cămăși femeiești de stambă. În umbra cămășilor, în

nisipul fierbinte se scaldă câteva găini, păzite de un cocoș mic cu creasta însângerată.

Drumul trece peste Părâul Doamnei, lăsând în stânga casa lui Alexandru Pop Glanetașu. Ușa e închisă cu zăvorul; acoperișul de paie parcă e un cap de balaur; pereții văruiți de curând de-abia se văd prin spărturile gardului.

Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetașu, pe urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele… Într-o curte mare rumegă, culcate, două vaci ungurești, iar o babă șade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare, nemișcată, parc-ar fi de lemn…

Căldura picură mereu din cer, îți usucă podul gurii, te sugrumă. În dreapta și în stânga casele privesc sfioase din dosul gardurilor vii, acoperindu-și fețele sub streșinile știrbite de ploi și de vite.

Un dulău lățos, cu limba spânzurată, se apropie în trap leneș, fără țintă. Din șanț, dintre buruienile cărunțite de colb, se repede un cățel murdar, cu coada în vânt. Lățosul nu-l ia în seamă, ca și când i-ar fi lene să se oprească. Numai când cellalt se încăpățânează să-l miroase, îi arată niște colți amenințători, urmându-și însă calea cu demnitatea cuvenită. Cățelul se oprește nedumerit, se uită puțin în urma dulăului, apoi se întoarce în buruieni unde se aude îndată un ronțăit căznit și flămând …

De-abia la cârciuma lui Avrum începe să se simtă că satul trăiește. Pe prispă doi țărani îngândurați oftează rar cu o sticlă de rachiu la mijloc. Din depărtare pătrund până aci sunete de viori și chiuituri …

2. Duminică. Satul e la horă. Și hora e pe Ulița din dos, la Todosia, văduva lui Maxim Oprea.

Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuța bătrână, pleoștită și dărăpănată. Văduvia-i sărăcie lucie. Femeia a dat din rău în mai rău. Ce agonisește un cap de bărbat într-o viață întreagă, o muiere nepricepută prăpădește într-un an de zile, și mai puțin. Când a împreunat Maxim mâinile pe piept, în ogradă erau clăi de fân, în cele două grajduri nu mai încăpeau vitele, în șură și sub șopron n-aveau loc carele. Se vedea de departe belșugul. Acuma ograda-i goală bătătură, iar în grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă și veșnic flămândă.

Hora e în toi … Locul geme de oameni … Nucii bătrâni de lângă șură țin umbră. Doar câteva pete albe de raze răzbesc printre frunze gâdilând fețele aprinse de veselie. Zăduful ațâță sângele lumii. Peste Măgura

Cocorilor atârnă soarele îngălbenit de necaz că mai are o postată bună până la asfințit.

Cei trei lăutari cântă lângă șopron să-și rupă arcușurile. Briceag, cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stâng pe genunchi, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închiși, își sfârâie degetele pe strune și cântecul saltă aprig, înfocat. Holbea e chior și are un picior mai scurt, iar la vioară numai trei coarde, dar secondează cu aceeași patimă cu care Găvan, un țigan urât și negru ca un harap, apasă cu arcul pe strunele gordunii. Din când în când Briceag se oprește să-și acordeze vioara. Holbea și Găvan atunci își îndoiesc meșteșugul ca să păstreze măsura. Apoi Briceag reîncepe mai aprins, strâmbându-se uneori la Holbea, alteori la Găvan, cu deosebire când schimbă melodia.

Sub tropotele jucătorilor se hurducă pământul. Zecile de perechi bat *Someșana* cu atâta pasiune că potcoavele flăcăilor scapără scântei, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învâltorește, se așază în straturi groase pe fețele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală și de mulțumire. Cu cât Briceag întețește cântecul, cu atât flăcăii se îndârjesc, își înfloresc jocul, trec fetele pe sub mână, le dau drumul să se învârtească singure, țopăie pe loc ridicând tălpile, își ciocnesc zgomotos călcâiele, își plesnesc tureacii cizmelor cu palmele nădușite … Glasurile se îneacă în norul de praf ce-i îmbrățișează pe toți … Numai arar vreunul mai țanțoș începe o chiuitură, în tactul zvăpăiat al jocului, cu ochii pe dos, cu gâtul răgușit. Dar după două-trei versuri o sfârșește într-un iuit aspru, istovit. Apoi jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatic. Flăcăii își încolăcesc brațele mereu mai strâns pe după mijlocul fetelor … Sânii acestora tremură sub iile albe și ating din când în când pieptul flăcăilor, tulburându-le ochii și inima. Nu schimbă nici o vorbă. Nici nu se privesc. Doar pe buze fâlfâie zâmbete plăcute și fugare.

Învârtita ține de vreun ceas, fără întrerupere, și tinerii nu se mai satură. De două ori Briceag, cu cârcei în degete, a încercat să se oprească și, de amândouă orile, flăcăii s-au năpustit la el urlând desperați, cu priviri amenințătoare sau rugătoare:

— Zi, țigane! Mai zi, cioară! …

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. Câțiva băiețandri, îngăduiți de curând la horă, amețiți de atâta învârteală, se clatină de ici-colo, abia mai ținându-se în picioare, spre marea

rușine a fetelor cu care joacă. Vreo trei perechi s-au retras în șură, mai la larg, unde însă praful se urcă până-n căpriori, des de să-l tai cu cuțitul …

La câțiva pași de pâlcul jucătorilor stau fetele care au rămas nepoftite, privind cu jind, șoptindu-și uneori cine știe ce și izbucnind în râsete silite. La urechi și în cosițe au și ele buchețele de vâzdoage pestrițe și în mână câte un mănunchi mai mărișor pe care să-l dăruiască flăcăului cutare să-l pună în pălărie. Printre fete se mai rătăcește și câte o nevastă tânără, cu năframă de mătase în cap, gata să intre în horă dacă s-ar întâmpla să-i vie chef bărbatului ei să joace. Mai la o parte mamele și babele, grămadă, forfotesc despre necazuri și-și admiră odraslele. Copii neastâmpărați aleargă printre femei și chiar prin horă, fură florile fetelor și fac haz când victimele îi ocărăsc sau se înfurie. Câțiva mai îndrăciți se lasă pe vine aproape de jucători, uitându-se cu mare băgare de seamă la poalele fetelor, iar când poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi, se întreabă repede:

— Ai văzut?

— Văzut. Da tu?

— Și eu.

Și apoi continuă să pândească poalele până ce vreo babă indignată îi ia la goană, ceea ce nu-i oprește ca peste câtva timp să reînceapă …

Bărbații se țin mai pe departe, pe lângă casă, pe la poartă, grupuri-grupuri, vorbind de treburile obștești, aruncând numai rareori câte-o privire spre tineretul dimprejurul lăutarilor.

Primarul, cu mustăți albe răsucite tinerește, cu niște ochi albaștri mari și blajini, caută să-și păstreze demnitatea apăsând vorbele și însoțindu-le cu gesturi energice, în mijlocul câtorva bătrâni fruntași. Ștefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată pe și-o mângâie întruna parcă ar avea junghiuri, găsește fel de fel de clenciuri primarului, numai ca să arate celorlalți că lui de nimeni nu-i pasă. Între dânșii Trifon Tătaru, mititel, cu părul gălbui și glasul subțire, se uită când la unul, când la altul, înfricoșat parcă să nu se încaiere, fiindcă amândoi îi sunt rude — cam de departe, nici vorbă. Pe de lături, ca un câine la ușa bucătăriei, trage cu urechea și Alexandru Glanetașu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuși să se vâre între bogătași.

Pe prispă stăpânește Simion Butunoiu, care acum vreo douăzeci de ani a fost învățător în sat, iar azi mănâncă o pensie de cinci zloți pe lună și muncește la pământ mai abitir ca un flăcău. Împrejurul lui s-au adunat

Macedon Cercetașu cu straja Cosma Ciocănaș, cu Simion Lungu, cu Toader Burlacu, cu Ștefan Ilina și cu alții, ascultând cu evlavie palavrele dascălului, auzite și răsauzite. Din când în când Simion Butunoiu strănută atât de zgomotos că toate femeile se întorc spăimântate, sau se pornește pe tusa lui obișnuită cu care de multe ori scoală noaptea tot satul din somn. Macedon așteaptă cuviincios până ce isprăvește dascălul cu tusea, apoi ia din fereastră o sticlă cu rachiu, închină foarte ceremonios, trage o dușcă zdravănă și trece băutura bătrânului care mormăie scurt ,,să ne ție Dumnezeu pe toți" și pune gârliciul la gură. Sticla pe urmă umblă din mână în mână. Macedon e cam cherchelit și comandă militărește tuturor să bea:

— Forverț, Simioane! Vaităr, Cosma!… Vaităr, vaităr!… A făcut oastea doisprezece ani, i-a fost dragă foc și, când e beat, ș-acuma numai în comenzi nemțești se ceartă cu nevastă-sa. Altminteri însă are o inimă de ceară și în douăzeci și opt de ani nu și-a bătut muierea niciodată; mai curând Floarea s-a întâmplat să-l muștruluiască.

Sticla ajunge la Toader Burlacu goală.

— Goală, ai? râde Macedon încântat. Goală?… Halt!… Haptac!… Unde ești, căprar de zi?… Forverț!…

Un copil de vreo zece ani sare drept în picioare pe prispă și strigă râzând:

— Hir!

— Nu râde la front, măgarule! se răstește Macedon. Na sticla și dă fuga la cantină la Avrum, să-ți mai dea o porție pentru mine!… Înțeles, căprar?

Căprarul însă refuză ordinul, răspunzând:

— A zis jupânul că nu-ți mai dă fără bani, bade Macedoane, nici să nu mă mai trimiți, că-i degeaba…

Macedon își saltă puțin mustața, încruntă din sprâncene privind aspru la copil, apoi se așază pe prispă clătinând din cap și oftând:

— Ehei, unde-i vremea când eram eu strajameșter[1]!… Atunci să fi poftit jupânul să nu-mi dea, că-i arătam eu supunere…

Mai boscorodește ceva, pe urmă încetează și se uită ursuz la nevastă-sa care are bani, dar nu-i dă, și care tăifăsuiește cu alte femei fără să se sinchisească de comenzile lui…

Tocmai atunci se târăște pe poartă, printre picioarele oamenilor, Savista, oloaga satului. E vară cu fata cea mai frumoasă din Pripas, cu Florica, și ceva neam cu nevasta lui Trifon Tătaru. Are picioarele încârcite din naștere, iar brațele lungi și osoase ca niște căngi anume spre a-și târî schilozenia, și

o gură enormă cu buzele alburii de sub care se întind gingiile îmbălate, cu colți de dinți galbeni, rari și lungi. Trifon Tătaru o ține pe lângă casă, să-i vadă de copii. Când e vremea bună Savista șade în poartă, se ciorovăiește cu toți copiii din sat și primește pomana trecătorilor miloși… Sosește cu gălăgie mare. Gâgâie ceva cu glasul ei aspru, speriat. N-o bagă în seamă nimeni. Doar Trifon face un semn nevestei, care se apropie, repede, supărată:

— Da acasă nu puteai sta, măi femeie? Zău, parcă te mănâncă tălpile… Lași tu ograda pustie pe vremea asta… Și nici barem slugile nu-s la îndemână… Ce vrei? Ai? Spune ce vrei, Savistă?

Oloaga a făcut două ceasuri din Ulița cea mare, unde stătea Trifon, până aici. Începe să bâlbâie foarte grăbită și cu importanță, însoțindu-și sforțările cu niște gesturi desperate.

— Ce face? zice Maria lui Trifon, care se silește să ghicească ce spune. S-a bătut Vasile Baciu… Cu Avrum?… Cu Floarea Căruntu?… Ei ș-apoi? Ce-ți pasă ție, femeia lui Dumnezeu? Și pentru asta ai venit tu atâta cale? Vai de mine, că ești mai rea ca copiii cei fără minte… Uite ce ți-ai făcut poalele! Și numai azi te-am primenit… Of, bată-te…

Savista bombăne ceva ce ar vrea să însemne că ei nu-i pasă de poale, și pe urmă se pornește deodată pe un râs prostesc de bucurie.

— Cum ai zis?… Cine-i beat?… Vasile Baciu… Parcă azi s-a îmbătat întâi…

Maria o lasă rușinată și se întoarce între femei. Oloaga se târâie în mijlocul fetelor, se frământă să-și facă loc și privește apoi cu mare plăcere la horă. Are douăzeci și cinci de ani și tremură de fericire când aude lăutarii ori când vede vreo petrecere…

Savista n-are parte să se desfete multă vreme. Până să se așeze bine, până să se certe cu fetele pentru un loc mai bun, jocul încetează. Briceag, asudat și istovit, încheie *Învârtita* cu o apăsare zdravănă de arcuș, încât îi și plesnește o strună la vioară. Ion, feciorul Glanetașului, ținând de mijloc pe Ana lui Vasile Baciu, se repede la lăutari, rugându-i:

— Mai zi, mă Briceag… numai un pic, auzi? Un picuț de tot, țigane!

Alți flăcăi strigă poruncitor:

— Trage, țigane! Ce te codești?… De ce te plătim, cioara dracului?

Briceag aruncă o privire disprețuitoare spre cei ce-l ocărăsc, lui Ion însă îi răspunde convingător, arătându-i vioara:

— Nu mai pot, Ionică… Zău, nu mai pot… Crede-mă!… Mi-au amorțit degetele… Pe urmă și struna mi s-a rupt…

— Un pic, omule, nu-nțelegi? stăruie flăcăul. Țiganul însă se înfurie brusc, întoarce spatele, trântește vioara în brațele lui Holbea și începe să blesteme cătrănit:

— Fire-ar ale dracului toate ceterele din lume; plesnire-ar acolo unde-o fi cine m-a învățat să țin arcușul… Că io-i spun cu frumosul că nu pot și el mă omoară să mai zic… Dare-ar Dumnezeu să trăsnească toate jocurile cu pe cine le-a născocit…

Ion ascultă câteva clipe mirat cum înjură Briceag. Apoi deodată se aprinde ca focul și izbucnește răgușit:

— Ho, cioară, fi-ți-ar neamul de râs, ho!… Și închide pliscul că te pocnesc de-ți sar măselele tocmai în curtea bisericii!…

Briceag a mai pățit-o cu Ion; tace. Numai după ce flăcăul se îndepărtează bodogănind, începe iar să se necăjească cu ceilalți lăutari, pe țigănește.

Flăcăii îmbrățișează pe fete, mulțumindu-le pentru joc. Fetele se zbat în brațele lor și șoptesc cu sfială și cu plăcere:

— Mulțumim… Ion strânge la piept pe Ana cu mai multă gingășie, dar și mai prelung.

— Dă-mi drumul, Ionică! murmură fata ușor, cu mulțumire în glas.

— Să vii, Anuță… știi tu unde! zice Ion domol. Ana nu răspunde, privirea ei însă lucește de bucurie. Se smucește să scape din îmbrățișare, șoptind întruna moale:

— Dă-mi drumul, Ionică… zău, dă-mi drumul!… Flăcăul o trage mai aproape, cu un zâmbet aprins, o apucă cu o mână de țâțe și i le strânge ca pe două mere, încât Ana sâsâie de durere.

— Să nu cumva să nu vii! repetă Ion înfigând în ochii ei o privire poruncitoare și lacomă.

Ana fuge glonț la fete, îmbujorată, și scuturându-și poalele de praf. Apoi, potolindu-și sufletul, spune Margaretei lui Cosma Ciocănaș, o ființă ursuză, voinică, cu picioare cât donițele, cu brațe bărbătești și cu o față osoasă roșcată:

— Și Ionică… mereu… zău așa… Dar, încurcându-se, schimbă repede vorba:

— Vai de mine ce căldură… toată m-am făcut o apăraie… Margareta nu jucase și-i era necaz pe fetele care au avut noroc. Nu răspunse nimic Anei,

ci urmă să privească cu jind la ceata flăcăilor care închinau cu rachiu sau aprindeau țigări; părea îngrijorată să nu se întâmple s-o poftească la joc cineva și să nu bage de seamă…

Ion urmări din ochi pe Ana câteva clipe. Avea ceva straniu în privire, parcă nedumerire și un vicleșug neprefăcut. Tot atunci zări mai alături și pe Florica, fata văduvei[2] lui Maxim Oprea, cu care se ținuse până acum, puțin posomorâtă, dar mai frumoasă ca oricând. Flăcăul clipi aspru, ca și când ar fi vrut să-și alunge un gând din creieri, și strigă la un băiețel:

— Aduseși, bre?

— Adus, bade Ionică, făcu copilul cu importanță. Am dat-o lelii Zenobia, s-o ție…

Și, în vreme ce Ion se duse spre grupul unde era mamă-sa, băiețelul urmă:

— L-a făcut tare jupânul, bade, ș-a pus zece bucățele de zahăr, de zice că-i mai bun ca mierea…

Zenobia, cu sticla de rachiu în mână, se plângea Todosei, vădanei, de un afurisit de junghi care o tăia prin șale de câteva zile și nu-i mai trecea.

— Ia dă glaja ceea, mamă! zise Ion scurt și înghiți îndată o dușcă zdravănă. Da dumneata bei oleacă?

— Lasă-mă pe mine în plata lui Dumnezeu că doar nu-s însărcinată, răspunse Zenobia luând totuși sticla și trăgând o gură. Aoleu, da știu că-i bun… Vezi numai, dragul mamii, să nu bei mult, că ți se urcă la cap și cine știe ce poznă te-o mai îndemna să faci… Omul la beție să-l ferească Dumnezeu…

Ion îi luă sticla și întoarse spatele fără să-i mai asculte sfaturile. Copilul rămăsese pironit locului, cu ochii pofticioși la rachiu. Când se îndepărtă flăcăul, avu parcă o supărare. Dar îi trecu repede și, șterpelind într-o clipire un struț de flori din mâna Margaretei, o zbughi ca săgeata, urmat de blestemele aprige ale fetei care aștepta mereu s-o cheme cineva la joc…

Ion trecu încet pârleazul de lângă grajd, întorcând capul spre Ana care nu-l scăpa deloc din ochi și care, peste câteva clipe, îl urmă cu pași grăbiți, roșie ca focul de rușine, închipuindu-și că toată lumea o pândește.

În dosul șurii era o livadă mărișoară, presărată cu pomi, tăiată în două de o cărare ce cobora până la Gârla Popii și se oprea chiar în spatele cârciumii lui Avrum. Fânul cosit de curând, adunat în câteva clăițe proptite cu pari, umplea văzduhul cu un miros îmbătător. Ion merse pe cărare doi-trei pași, apoi coti în stânga și se așeză sub un nuc bătrân și scorburos, pe o

rădăcină încovoiată ca un jilț. Fata sosi tremurând de emoție, dar cu o strălucire bucuroasă în ochi.

— Aici erai? murmură Ana așezându-se fără să se uite la dânsul.

— Că parcă-i mai bine aici, făcu flăcăul încet; apoi îndată ridică sticla: Să trăim, Anuța!

— Să trăiești, Ioane! răspunse ea privind neliniștită spre cărare, pe unde treceau mereu oameni, care la cârciumă, care înapoi.

— Bea și tu, Anuță, că pentru tine l-am luat și l-am făcut dulce ca gura ta!

— Despre mine poate să sece rachiul, zise fata mai potolită. Mi-e silă și când îi simt mirosul, că taica nu mai lasă să treacă nici o ziulică fără băutură și fără beție… Nu știu, zău, ce s-o mai alege de noi.

— Apoi așa bea omul la supărare, zise Ion, adăugând pe urmă cu alt glas: Bea, Anuță… Mi-a cășunat și mie așa o dată…

Ana își înmuie buzele în rachiu, se strâmbă și dădu repede sticla înapoi, tușind și râzând:

— Avai de mine… nu pot… parcă-i otravă…

— Ba-i bun, zise Ion ducând iarăși sticla la gură. Tăcură amândoi un răstimp, fără să se privească. Apoi flăcăul își trecu brațul pe după mijlocul ei și oftă:

— Hei, Anuță, mult aleanu-i în inima mea! Fața Anei, lunguiață, arsă de soare, cu o întipărire de suferințe, se posomorî.

— Ce îndur eu, să ferească Dumnezeu pe toată lumea, gemu dânsa. Că tata și-a pus în gând să mă mărite cu George a Tomii și o ține morțiș cu George. Și, Doamne, greu îți mai vine să taci și să înghiți când nu ți-i drag omul…

Ion se uită lung la buzele ei subțiri care se mișcau ușor dezvelindu-i dinții cu strungulițe, albi ca laptele, și gingiile trandafirii de deasupra. Știa dânsul că Vasile Baciu e într-o ureche și că, de o apucă hăis, apoi hăis o ține să știe de bine că dă cu carul prin toate șanțurile. Dar tocmai aceasta îl întărâta și pe el.

Nu-i fusese dragă Ana și nici acum nu-și dădea seama bine dacă i-e dragă. Iubise pe Florica și, de câte ori o vedea sau își amintea de ea, simțea că tot o mai iubește. Purta în suflet râsul ei cald, buzele ei pline și umede, obrajii ei fragezi ca piersica, ochii ei albaștri ca cerul de primăvară. Dar Florica era mai săracă decât dânsul, iar Ana avea locuri și case și vite multe…

Îi asculta glasul plângător și-l cuprindea mila, în același timp însă se gândea la Florica. Apoi deodată tresări, o strânse la piept și, fără să rostească vreo vorbă, o sărută lung pe buze. Fata cuprinse cu brațele gâtul lui Ion, moleșită și aprinsă, și inima-i bătea atât de năvalnic, încât el o auzea.

— Noroc, noroc, Ioane! strigă un glas aspru pe cărare. Flăcăul ridică ochii furios și văzu pe Ilie Onu care, întorcându-se de la cârciumă cu o sticlă de rachiu, râdea gros și batjocoritor.

— Du-te-n… Doamne iartă-mă, bufni Ion încruntat. Ilie Onu ajunse la șură și se făcu nevăzut. Era frate de cruce cu George al Tomii și unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea, fiindcă odată, la o nuntă, îl umpluse de sânge ca să-l îmblânzească.

Ion începu să suduie și să se cătrănească, dar întâlnind ochii căprui, înlăcrimați de fericire și de teamă ai Anei, se potoli…

Ilie aducea rachiul pentru George care se silea din răsputeri să învețe pe Briceag un cântec nou ce-l auzise de la lăutarii din Bistrița la un chef al doctorului Filipoiu, la berăria cea mare din Armadia. Briceag, cu ochii țintă la buzele flăcăului, care fluiera melodia, țârâia nesigur cu arcușul pe strune; Holbea, credincios, încerca și el să secondeze. George se umfla, închidea puțin ochii și fluiera din ce în ce mai aprig, căci împrejurul lor se adunase un pâlc de flăcăi care-l priveau cu admirație.

— Ei, acu ai înțeles? zise George oprindu-se în mijlocul cântecului.

— Las' că l-am prins, mormăi Briceag pornind să tragă cu mai multă încredere.

— Am sosit, George, strigă Ilie întinzând sticla.

— Iute te-ai întors, vorbi celalt bând și trecând îndată rachiul lui Ilie ca el să poată reîncepe dăscălirea lăutarilor.

— Nouă nu ne dai un păhărel, vere? se linguși Holbea, zgândărindu-l cu arcușul.

— Să vă dau, cioroilor, fire-ați ai naibii! râse George foarte mulțumit că au să vadă toți cum cinstește el pe țigani.

— Beți-o toată, zise apoi către Găvan când vru să-i înapoieze sticla.

Dar atunci sări Ilie ca un cocoș:

— Ia lăsați, bre, să mai bem și noi, că cioarele astea o să plesnească de atâta holircă…

Urmă o ciorovăială lungă între Ilie și țiganii care nu mai voiau să renunțe la băutură și era cât pe-aci să se încingă o bătaie, deoarece Ilie,

aprinzându-se, se repezea mereu cu piciorul să spargă gorduna.

Deodată toată lumea se întoarse spre uliță. Toți bărbații scoaseră pălăriile, iar cei de pe prispă se sculară în picioare… Venea preotul Belciug împreună cu doamna Maria Herdelea, soția învățătorului, cu domnișoara Laura și cu Titu. Primarul și fruntașii satului ieșiră în poartă întru întâmpinarea domnilor.

— Petreceți, petreceți? zise preotul cu un zâmbet binevoitor.

— Apoi ce să facem, domnule părinte, răspunse primarul cu pălăria în mână. Dumnezeu de aceea a lăsat sărbătorile, să se mai veselească și prostimea.

— Negreșit, negreșit, murmură Belciug lărgindu-și zâmbetul.

— Da de ce nu poftiți și dumneavoastră să vedeți petrecerea noastră? reluă Florea Tancu cu un glas foarte blajin, punându-și pălăria în cap.

Țăranii de asemenea se acoperiră unul câte unul, în vreme ce preotul șopti câteva cuvinte doamnei Herdelea, care răspunse răspicat, dându-și capul pe spate cu mândrie:

— Da, putem privi puțin și noi… Mie chiar îmi plac petrecerile poporului…

Maria Herdelea era fată de țăran de pe la Monor, dar pentru că umblase totdeauna în straie nemțești și mai ales că s-a măritat cu un învățător, se simțea mult deasupra norodului și avea o milă cam disprețuitoare pentru tot ce e țărănesc.

— Poftim mai aproape! făcu atunci primarul, bucuros, dând la o parte pe țăranii care se îmbulzeau: Ia faceți loc, măi oameni!… Dați-vă la o parte!

Vreo câțiva fruntași se grăbiră să dea ajutor primarului strigând:

— La o parte!… La o parte!… Belciug intră încetinel în ogradă și se opri aproape de poartă. Babele cucernice se repeziră numaidecât să-i sărute mâna.

— Lăsați, lăsați! murmură preotul, întinzând însă dosul palmei spre sărutare cu o mulțumire ce-i înviora fața tăbăcită de slăbiciune.

Flăcăii, obosiți și cu gândul la joc, rămăseseră tot împrejurul lăutarilor. Numai George, totdeauna silitor să-și arate istețimea, se vârî printre bătrâni, îmbulzindu-se să ajungă cât mai aproape de popa și familia învățătorului. Ilie se ținea și aici după dânsul ca un cățel.

Titu Herdelea, un tânăr de vreo douăzeci și trei de ani, în haine curățele și sărăcuțe, cu o cravată albastră-azurie la gulerul înalt și țeapăn, ras de

mustăți și lung cât un par, cum văzu pe George, îi întinse prietenește mâna îmbrăcată în mănuși de ață cenușie:

— Noroc, George!… Nu mai jucați?… Tocmai ne abăturăm și noi să vă vedem…

— Cum nu, domnișorule! Numai să se hodinească o țâră țiganii, c-au zis atâta de-a amorțit și sufletul dintr-înșii, spuse flăcăul cu glas îndulcit. Apoi, apropiindu-se mai bine, adăugă: Da dumneata nu vrei să joci cu noi, domnișorule?

Titu râse și se uită la Laura, care zâmbi încurcată.

— Eu?… Nu, George. Altă dată. Acuma nu se poate. Dar flăcăul stărui:

— Îți dau eu o fată, domnișorule, de să te lingi pe buze. Ușoară ca pana și frumoasă ca o domnișoară… Dar trebuie să joace și domnișoara Laura…

Sora lui Titu se făcu deodată serioasă și se agăță înfricoșată de brațul mamei sale, murmurând:

— O, auzi, ce idee!… Mă mir că nu vi-i…. Preotul vorbea cu primarul și cu ceilalți țărani despre mersul vremii, toți fiind înțeleși că ar fi bine să mai dea Dumnezeu o gură de ploaie, să se mai înmoaie pământul, căci altfel rămâne porumbul nesăpat de-al doilea… George însă se ținea scai de Titu și Laura, spre marea indignare a doamnei Herdelea care n-ar fi îngăduit nici în ruptul capului ca fata ei să se amestece printre țărani.

Ca să schimbe vorba, fiindcă se mai strângeau și alți oameni să asculte stăruința flăcăului, zâmbind puțin batjocoritor, Titu se uită deodată împrejur, ca și când și-ar fi adus aminte ceva, și apoi întrebă:

— Oare Ion unde-i? George, deși știa că, dintre toți feciorii satului, domnișorul cu Ion e mai prieten, se simți aproape jignit auzind acum întrebarea. De aceea răspunse cam în silă:

— Pe-aici trebuie să fie și dânsul… Dar Ilie Onu, de la spate, se amestecă iute-n vorbă:

— Ba e-n grădină, sub nuc, cu Ana…

— Unde? făcu George întorcându-se brusc la el, parcă i-ar fi tras o palmă.

— Acolo, unde zic, încheie Ilie scurt, rânjind mulțumit. George puse nasul în pământ și tăcu. Nimeni nu mai deschise gura, iar Titu, bucuros că a scăpat ușor de invitația la dans, se apropie și el de Belciug care începuse să povestească oamenilor cum i-au scos doctorii cei mari un rinichi în spitalul de la Cluj.

Vorbele lui Ilie loviseră pe George drept în suflet. Ana lui Vasile Baciu îi era făgăduită lui de nevastă. Ea fată cu stare, el fecior de bocotan[3] — se

potriveau. Părinții lor erau înțeleși mai demult, iar Ana îi plăcea. Nu zicea că-i cine știe ce frumoasă, dar nici el nu pica. Era greoi, spătos și umeros ca un taur: umbla legănat și cu genunchii înmuiați.

Fierbea. Se gândea mereu să-și croiască drum până în grădină, s-o vadă cum șade ochi în ochi cu Ion. Dar mereu își lua seama, zicându-și că poate mai mult ar strica decât ar folosi, dacă cumva nu s-ar isca și o bătaie, căci Ion e arțăgos ca un lup nemâncat. De va ști fata că el știe, mai rău se va înrăi. Mai bine să-i lase în pace. O lingură de istețime face uneori mai mult decât un car de putere.

Dar Ion, ce vrea Ion? De ce caută să-i învârtească el capul fetei?… Își aruncă ochii, fără să vrea, spre Florica vădanei lui Maxim. Stătea tot așa de pleoștită ca și dânsul. Se vedea că și ea știa și o băteau aceleași gânduri… Asta îi mai potoli supărarea. Când nu ești singur, suferința se ușurează. Oftă o dată din băierile inimii și-și trase pălăria pe ochi, zicându-și:

— De-amu am să joc numai cu Florica… Cel puțin să plesnească fierea și într-însul!…

Lăutarii își potriveau zgomotos instrumentele pentru a da de știre tuturor, și mai ales celor răzlețiți prin grădină, că începe jocul. Flăcăii băteau nerăbdători din călcâie, scoteau câte-un chiot de veselie și-și aruncau privirile din ce în ce mai des printre fetele care așteptau cu inima strânsă să fie poftite la horă.

În clipele acelea sosi, de pe uliță, Vasile Baciu, lălăind un cântec de beție, cu pălăria într-o ureche, cu ochii înroșiți și tulburați de băutură. Se clătina ușor în mers și dădea întruna din mâini parcă s-ar sfădi cu un dușman închipuit. Când zări grupul cu domnii în mijloc, se opri puțin, înțepenindu-se gânditor, apoi se duse glonț la preotul Belciug și-i zise:

— Eu, domnule părinte, spun drept, îs mare păcătos… Maaare!… 'S bețiv și stricat, cum nu se mai pomenește în șapte sate, zău cruce!… Așa-s eu, ce mai calea-valea!… Ce-i drept nu-i păcat, așa-i, domnule părinte? Că de supărare beau dacă beau, așa-i?… Și beau pentru că beau dintr-al meu…

Preotul își curmase povestirea și luase o înfățișare gravă, măsurând foarte aspru pe Vasile Baciu. Țăranul însă avea acum un zâmbet bun pe buze și vorbea aplecat ca la spovedanie, parcă n-ar fi vrut să știe de nimeni și de nimic în lume:

— 'S amărât rău, domnule părinte, crede-mă! Poate că nu mă crezi? De-aceea beau și iar beau și iar!… Uite-așa! Ai să zici dumneata: da de ce ești amărât, bețivule? Apoi cum să nu fiu, domnule părinte? Că o fată am și eu

și nu-mi place deloc fata pe care o am. Nu-mi place, auzi? Că nu vrea să mă asculte. Și tare mă doare inima și tare-s supărat că nu vrea să se uite în gura mea. Am dreptate ori n-am, spune dumneata!

Belciug nu suferea mirosul de rachiu, căci era bolnăvicios, iar Vasile mereu îi duhnea în nas și râgâia. Purtarea țăranului îl indigna însă mai ales pentru că-i știrbea autoritatea în fața poporului. Doamna Herdelea asculta foarte serioasă, cu capul sus, cu buzele strânse pungă și privea mânioasă la oamenii care se îmbulzeau împrejurul lor, curioși, râzând pe înfundate de Baciu. Lui Titu, dimpotrivă, îi plăceau îngăimările bețivului și nu știa cum să-l zgândăre, fără să bage popa de seamă.

Belciug își înghiți mânia și căută să-l potolească cu o dojană blândă:

— Rău faci, Vasile, că nu te sfiești măcar de tineretul care te vede mereu pe două cărări. Omul de treabă nu se ține toată ziulica numai să îmbogățească pe jidovi și să-și otrăvească trupul cu hâlbăriile lor drăcești… Așa, Vasile!…

Baciu luă deodată o înfățișare solemnă, se dădu doi pași înapoi și răspunse cu o mustrare caraghioasă în glas:

— Vai de mine, domnule părinte? Dar cui i-am făcut vreun rău? Băut-am eu banii cuiva, ori averea cuiva? Că beau, beau… Da beau din munca și din sudoarea mea… Atunci de ce să mă năpăstuiești? Ce ți-am greșit eu dumitale, spune drept!

Primarul găsi cu cale să se amestece, îl luă de braț și vru să-l dea la o parte, mulcomindu-l:

— Bine, bine, măi Vasile, așa-i cum zici… Dar lasă pe dumnealor în pace, că dumnealor au venit să vadă jocul, nu să audă prostiile tale…

Apoi, întorcându-se spre flăcăi, strigă poruncitor:

— Da voi ce faceți, măi feciori? Jucați ori nu jucați? Atunci însă Vasile Baciu zări pe George, care stătea posomorât, ca un copac cu măduva uscată, și îndată îl apucă de mână și-l târî în fața preotului:

— Uite-l, domnule părinte! Îl vezi? Ăsta-i ginerele meu care mi-i drag! Cu dânsul ai să-mi cununi dumneata fata, măcar de-aș ști că are să crape inima dintr-însa!…

— Bine, bade Vasile, lasă că… făcu George rușinat, râzând silit. Omul se încăpățâna însă din ce în ce și începu să răcnească:

— Nu vreau să te las, ai înțeles? Mie-mi trebuie ginere cumsecade, nu fleandră… Io-ți dau fata, iar tu să ai bici, să-i scoți din cap gărgăunii!… Eu nu vreau să știu de alde calici țanțoși care umblă să-i împuieze capul. Eu nu

vreau și nu vreau, și dacă nu vreau, îi pun gâtul pe tăietor și numai una-i trag cu barda, măcar să știu că mă duc pe urmă la spânzurătoare. Așa-i, măi George?

— Așa, așa, murmură flăcăul, vrând să-l astâmpere. Vasile se uită împrejur triumfător și scuipă ascuțit tocmai între picioarele primarului. Apoi, ca și când și-ar fi adus aminte de ceva, porni spre grupul fetelor, trăgând pe George după dânsul și strigând în gura mare:

— Anuțo!… Anuțo! Unde ești tu, fata tatii? George roși, parcă l-ar fi băgat într-un cuptor încins. O mânie amestecată cu rușine îi cuprinse sufletul. Și deodată îi zise încet, să nu-l audă și alți oameni:

— Las-o pe Anuța, că-i cu Ion a Glanetașului în grădină, sub nuc…

Baciu tresări înțepat. Scoase un țipăt scurt și se îndreptă cu pași mari spre colțul șurii, unde tocmai se ivea Ana, tremurând de spaimă, căci îi auzise glasul. Țăranul o văzu, se opri în mijlocul ogrăzii, unde ajunsese, își rășchiră picioarele, își trânti mâinile în șolduri și își împinse burta în afară, privind săgetător pe Ana. Stătu așa câteva clipe, apoi izbucni:

— Bine, Anuțo, așa ne-a fost vorba? Și se repezi spre ea cu pumnul ridicat, gata s-o izbească. O femeie țipă desperată:

— Tulai! Săriți c-o omoară! Până să ajungă însă la fată, Vasile zări pe Ion, sosind tot de după șură, și numaidecât uită pe Ana și se întoarse amenințător spre flăcău. Văzându-l cum vine drept la el, Ion avu o tresărire ușoară, dar își urmă calea, liniștit, ca și când n-ar înțelege nimic, cu o privire nepăsătoare către Baciu.

— Ce ți-am spus eu ție, sărăntocule, ai? urlă, apropiindu-se mereu, Vasile Baciu, pe care liniștea lui Ion îl întărâta mai rău.

Flăcăul primi ocara ca o lovitură de cuțit. O scăpărare furioasă îi țâșni din ochii negri, lucitori ca două mărgele vii. Răspunse cu o voce puțin tremurătoare, dar batjocoritoare:

— Ce-s eu, sluga dumitale, să-mi poruncești?

— Am să-ți poruncesc, tâlharule, și dacă nu asculți de vorbă, am să te umplu de sânge! răcni țăranul aprins de mânie până în măduva oaselor, aruncându-se la el.

Acum Ion se opri, încleștă pumnii și strigă înăbușit, parcă ar fi căutat să se stăpânească:

— Să nu dai, bade Vasile, că… Să nu dai!… Să nu dai!… Câțiva bărbați și flăcăi se zvârliră la Vasile, ostoindu-l. Ion stătea neclintit, ca un

lemn, doar inima îi sfărâma coastele ca un ciocan înfierbântat. Dintru-ntâi se gândise să-l lase în plata Domnului, că-i beat și e tatăl Anuței… Dar când l-a suduit și s-a apropiat să-l lovească și-a pierdut cumpătul. Îi clocotea tot sângele și parcă aștepta înadins să-l atingă barem cu un deget, ca să-l poată apoi sfârteca în bucățele, mai ales că la spatele lui văzuse pe George care privea disprețuitor și mulțumit.

Baciu se zvârcolea în brațele oamenilor, răcnind neîncetat:

— Lăsați-măăă!… Lăsați-mă să-i scot blohotăile!… Trebuie să-i beau sângele, altminteri plesnesc!… Lăsați-mă!…

Țăranii însă îl duseră, aproape pe sus, până la poartă, în vreme ce el nu mai contenea și se smucea din răsputeri:

— Ce are hoțul cu fata mea? Ce are!… Uuuh!… Lasă-mă, Nistore!… Tfff!…

Ion schimba fețe-fețe. Genunchii îi tremurau, iar în cerul gurii simțea o uscăciune parcă i s-ar fi aprins sufletul. Fiece vorbă îl împungea drept în inimă, cu deosebire fiindcă auzea tot satul. Mereu îi fulgera să se repeadă și cu un pumn zdravăn să-i înăbușe în gât ocările. Deodată cu gândul acesta însă îi răsărea în minte și Anuța, oprindu-l pe loc. Se uită după ea, dar în învălmășeală fata o ștersese acasă plângând. Femeile și fetele se împrăștiară care încotro, ca un cârd de galițe speriate de uliu, și priveau din uliță și de prin ogrăzile vecine, așteptând în fiece minut să înceapă bătaia. Profitând de încăierare, preotul plecă, spunând scandalizat doamnei Herdelea:

— Asemenea destrăbălați trebuiesc dați pe mâna jandarmilor să le înmoaie ciolanele. Numai așa s-ar face oameni de omenie… Păcat că Ion nu l-a scuturat puțin… Ar fi meritat…

Învățătoarea clătină din cap în culmea indignării, își ridică ușor rochia, să nu mături praful uliței, și porni repede împreună cu Belciug și cu Laura. Titu rămase mai în urmă. Îi părea rău că nu poate vedea cum se isprăvește cearta și, mergând, întorcea mereu capul.

Hora se sparse. Țiganii se retrăseseră spăimântați în șură; Găvan își rezemase gorduna într-un colț, hotărât s-o apere cu orice preț, să nu i-o spargă bătăușii. Flăcăii se adunară împrejurul lui Ion, ațâțându-l:

— Ce te-ai lăsat, Ionică, să te ocărască?… Trebuia să-i tragi măcar vreo două scatoalce, să te pomenească!…

Alții, câțiva prieteni de-ai lui George, stăteau mai deoparte rânjind. Mai târzior veni între ei și George, urmat de Ilie Onu, care nu-l slăbea, ca o umbră credincioasă.

— Uite cum se strică toată veselia din pricina…! zise George, supărat puțin, cu o privire spre feciorul Glanetașului.

Ion însă nu vedea, nu auzea. Rușinea îl țintuise locului. Se uita mereu după grămada de oameni între care se zbătea Vasile Baciu, mereu muncit de pornirea de a-l zdrobi.

George mai schimbă câteva cuvinte cu tovarășii lui, apoi strigă lăutarului cu glas mândru:

— Hai, țigane, la Avrum!… Ce mai stăm aici de pomană?… Glasul acesta zbârnâi ca o trâmbiță în urechile lui Ion. Din doi pași fu lângă Briceag și-i porunci scurt:

— Hai! Țiganul stătea încurcat, uitându-se când la unul, când la altul, neștiind pe care să-l asculte.

— Apoi stai, Ioane, — făcu George, tot trufaș — că eu l-am arvunit!…

Ion, parcă nici nu l-ar fi auzit, repetă mai aspru:

— Hai! În ochii lui ardea atâta mânie că Briceag strânse din umeri spre George, puse vioara la obraz și începu îndată un cântec de veselie. Prietenii lui Ion porniră să chiuie și să pocnească din degete, în semn de izbândă, apoi să tropăie de răsuna bătătura. Ion o luă înainte spre poartă, iar ceilalți după el, fluierând și chiuind. Lăutarii îi urmară cântând; Găvan, cu gorduna agățată de-a umăr, sufla greu ca un gâscan îndopat. În uliță ceata poposi o clipă, tropăind furtunos pe loc spre marea admirație a fetelor care se uitau din porțile ogrăzilor. Pe urmă porniră cu toții în stânga, chiuind în tactul cântecului, întovărășiți de o droaie de copii…

George rămase cu ai lui lângă șură, furios, dar neîndrăznind să se împotrivească. Îi era necaz mai cu seamă că el dăduse arvună țiganilor și tot el avea să le plătească restul până la patru zloți. Adevărat că banii îi strângea de la flăcăi, câte douăzeci de creițari de căciulă, dar până să-i adune trebuia să se sfădească cu mai toți și să-și bată capul, căci Briceag nu mai vrea să aștepte, de când a pățit-o o dată de-a rămas neplătit. Însărcinarea aceasta îi plăcea, nici vorbă, fiindcă i se părea că-l înalță deasupra tuturor. Acum însă, văzând că flăcăii țin totuși partea lui Ion, se simțea umilit, mai ales că aceasta venea după ce aflase că Ion umbla serios după Ana… Se uitase cu jind cum au plecat toți cu lăutarii și avusese o clipă gândul să se amestece și el între ei și să se arate că nu-i supărat. Dar își dăduse seama că s-ar coborî prea mult în ochii tovarășilor lui. Drept răzbunare și mângâiere, după ce ceilalți cotiră spre Ulița cea mare, zise zâmbind:

— Eu nu mai dau țiganilor nici un creițar. Să le dea Ion, că Glanetașu are destui.

Flăcăii însă nu pricepură batjocura lui. Erau plouați c-au rămas bătuți și fără lăutari. Ilie Onu rupse tăcerea:

— Noi ce mai păzim aici? S-a înserat, toată lumea a plecat… Hai și noi la crâșmă!…

Nu mai zise nimeni nimic. Se cărăbăniră încet, prin grădină, peste Gârla Popii, să ajungă cel puțin mai curând la Avrum…

Todosia, în pragul tinzii, așteptă până ce rămase ograda goală și apoi se închină, murmurând:

— Mulțumescu-ți ție, Doamne, că nu i-ai încăierat, că mai dădeam și de poznă cu jandarmii!…

Lângă prispă, aproape de poartă, Savista-oloaga ședea ghemuită, speriată moartă de răcnetele oamenilor, ferindu-se să nu fie călcată în picioare. Todosia nici n-o zări până când merse să închidă poarta.

— Da tu n-ai plecat, Savistă? Bine că nu te-au strivit… Acu du-te și tu, draga lelii, du-te, că ai o postată bună până acasă și uite-acușica se înnoptează…

Savista nici nu mai sufla de groază. Își suflecă poalele, își prinse-n brâu zadiile și se târî cât putu mai repede până-n uliță și apoi o apucă mai încetișor pe marginea șanțului spre casă.

Cârciuma nu era mai răsărită ca alte case din sat, doar că avea acoperișul de țiglă și spre uliță, în două ferestruici, apărate cu rețea de sârmă, sticle de băuturi colorate, borcănele de bomboane pestrițe și diferite mărfuri căutate de țărani. Odaia din față era mai mare, podită și mobilată numai cu câteva mese lungi și de două ori atâtea bănci de brad, pe care slujnica le freca cu nisip și le spăla în fiecare vineri de se făceau albe ca varul pentru duminicile când sătenii veneau să-și înece necazurile în băutură. Într-un colț, lângă tejgheaua adăpostită într-o cușcă de leațuri, Avrum împreună cu fiul său Aizic se învârteau îngrijorați printre șiragurile de sticle și în jurul unui butoi uriaș de rachiu. Din când în când Aizic se cobora, cu lumânarea aprinsă, în pivnița de sub cușcă, unde se odihneau alte butoaie și damigene cu rachiu, și chiar cu vin și cu bere pentru fețele spălate care, dacă aveau poftă să petreacă, se retrăgeau în fund, în odaia cârciumarului, spre a fi mai feriți de ochii norodului…

Îndată ce s-a stricat hora, bărbații au început să se îndrepte, mai singuratici, mai în grupuri, spre Avrum. Când sosi George cu prietenii lui,

prispa gemea de oameni care dezbăteau întâmplarea de la joc, unii luând partea lui Baciu, alții lui Ion. Flăcăii intrară de-a dreptul în crâșmă. Mesele și băncile erau oprite înadins pentru dânșii, ca să poată petrece mai în tihnă. Se așezară tăcuți. Se simțeau înfrânți.

Avrum ieși repede din cușcă, cu două sticle de rachiu pe care le puse pe masă, în fața lui George, întrebând:

— Cine plătește?

— Lasă că plătim noi, jupâne! răspunse Ilie Onu întinzând mâna după o sticlă.

— Dacă-i vorba să scot banii de la tine, apoi slabă nădejde, zise cârciumarul uitându-se pe rând la toți, ca și când ar fi vrut să le citească pe față ce au în pungă. Pe obrazul tău nu dau eu nici o dușcă de apă chioară… Ei, cine plătește? Vreau să știu. Ori duc rachiul și-l torn înapoi în butoi…

George scormoni din buzunarul laibărului o pungă soioasă și numără gologanii cuveniți fără să deschidă gura. Avrum îi strânse cu băgare de seamă și plecă spre cușcă zornăindu-i în pumni. Ilie însă nu se putu răbda să nu-i strige mândru, parcă el ar fi cheltuit:

— Ai văzut, jupâne?… Altă dată apoi să nu mai cârtești! Un flăcău, aprins brusc de mirosul băuturii, izbi cu pumnul în masă și începu să chiuie de dârdâiau geamurile. Ceilalți se dezmorțiră ca și când le-ar fi turnat în suflet o undă de bucurie. În câteva clipe toată cârciuma se încinse de strigătele lor năstrușnice.

Când chiuiau mai cu foc, se auziră pe uliță alte chiote de veselie, mai furtunoase și mai sălbatice. Un răstimp cele două grupuri părea că s-au luat la întrecere care să se înăbușe. Cei de-afară însă cu cât se apropiau, cu atât vuiau mai cuprinzător. Iar când năpădiră în crâșmă amuțiră de tot pe oamenii lui George. De altfel, în curând conteniră și noiisosiți împreună cu lăutarii, osteniți de sforțări, chiotele prefă cându-se într-un zgomot asurzitor de chemări răgușite, de porunci mânioase, de țipete nerăbdătoare, din care numai uneori se înțelegea mai lămurit:

— Jupâne, o cupă, da dulce!…

— Hai mai iute, Avrume!…

— Unde te ascunzi, târtane, fi-ți-ar neamul de ocară!… Feciorii nu mai încăpeau pe bănci. Țiganii se îndesară la masa lui Ion, afară de Găvan care trebui să stea în picioare, în colț, lângă gordună. O sumedenie de sticle și pahare răsări pe mese. Mirosul de rachiu se frământa cu fumul greu de tutun și cu zăpușeala acră de sudori. Toată lumea vorbea de-a valma, închinând,

strigând, lălăind. Toate gurile înjurau de Dumnezeu, de soare și de lună pe lăutari sau pe Avrum, sau pe Dumnezeu însuși.

Între timp se înnoptase și odaia nu mai era luminată decât de o lampă funinginită, spânzurată de o grindă din tavan. În lumina galbenă-bolnavă și tremurătoare oamenii păreau mai beți de cum erau aievea, ochii luceau mai sălbatic, iar brațele goale, ciolănoase, cu mușchii umflați ca niște șerpi flămânzi, se ridicau mereu peste capetele tulburate, amenințând ori prevestind o primejdie. Glasurile se îngroșau și răgușeau din ce în ce, vorbele deveneau mai grosolane și sudălmile mai mânioase. Fețele asudate clipeau care roșii-pară, care galbeneverzui, iar din gălăgia amețitoare se înălțau, stăpânitoare, râsete zvăpăiate, câte un râgâit larg, urlete prelungi…

Simion Lungu, beat leucă, rezemat de un colț de masă, își înjura nevasta care stătea lângă el, în picioare, cu un copilaș la țâță. Femeia îl trăgea întruna de mânecă, zicându-i cu glas monoton, fără să se sinchisească de ocările lui:

— Hai, Simioane, hai zău acasă, că mâine trebuie să te scoli cu noaptea-n cap să te duci după lemne, că nu mai am nici cu ce ațâța focul… Hai, hai, zău!…

Simion se plângea comesenilor care nu-l ascultau, înjura, bea, până ce în cele din urmă femeia își făcu loc alături de dânsul, astupând gura copilului cu sfârcul pieptului, râzând și trăgând zadarnic cu ochiul spre un flăcău pe care băutura îl posomorâse.

Toți flăcăii închinau, pe rând, cu lăutarii care cântau din ce în ce mai cu suflet doine de beție, tărăgănate și lăbărțate ca niște femei dezmățate. Briceag se amețise bine de băutură, dar arcușul lui trăgea parcă mai frumos, pe când Holbea, mai trăsnit, seconda atât de fals că lui însuși îi era rușine. Numai Găvan rămăsese treaz, întâi ca să-și poată păzi gorduna, apoi fiindcă era un bețiv fără pereche, în stare să sugă o vadră de spirt fără măcar să clipească.

Ion se simțea atât de amărât că nici rachiul nu-i ticnea. Rușinea ce i-o făcuse Vasile Baciu i se așezase pe inimă ca o piatră de moară. Se silea să nu se mai gândească la ce-a pățit și totuși mintea îi era otrăvită numai de ocară. O dorință grozavă îl cuprindea din ce în ce mai stăruitor în mrejele ei: să lovească, să spargă, să se descarce ca să se răcorească. Se uita în răstimpuri cu coada ochiului spre cealaltă masă, unde George, înviorat, închina mereu și dăndănea, cu glasul gros și neplăcut, un cântec domnesc, cu ochii fulgerători, cu o trufie provocatoare pe față. Privindu-l așa, hoțește,

Ion simți deodată ca și când i-ar cădea o pânză de pe ochi. Își aminti că Ilie Onu l-a văzut în grădină, îmbrățișându-se cu Ana. Acum Ilie ședea lângă George. Ilie trebuie să-i fi dat de veste, iar George a asmuțit pe Baciu. Și, fiindcă nu s-a putut răfui cu Baciu, i se înfipse în creier gândul că trebuie să se răfuiască cu George. Îndată ce-i veni hotărârea aceasta, începu să-l chinuiască. Se frământa și suferea pentru că nu știa cum să înceapă.

Atunci pică în cârciumă Titu Herdelea. Intrarea lui curmă o clipă gălăgia.

— Bună seara! rosti Titu puțin încurcat, căci toate privirile se întorseseră spre dânsul.

— Bună seara! răsună aproape în cor răspunsul tuturor, după care zgomotul își reluă stăpânirea mai avan ca înainte.

Titu venise mai ales împins de curiozitate. Avea o presimțire că cearta de la horă nu va rămâne fără urmări și nu s-a putut stăpâni să nu treacă pe la Avrum, să vadă ce se mai petrece? La cină familia Herdelea dezbătuse amănunțit întâmplarea și cu toții căzuseră de partea lui Ion, și pentru că li-era vecin, și pentru că feciorul Glanetașului era mai deștept decât toți flăcăii din Pripas. Discuția o încheiase Titu, declarând grav:

— Bine-ar face să-i tragă o sfântă de bătaie! Dar n-a spus cui să-i tragă și nimeni din casă nu l-a mai întrebat, căci se făcuse târziu și pe toți îi cuprinsese somnul, iar învățătorul chiar adormise îmbrăcat în timpul convorbirii. După ce s-a culcat toată familia, Titu s-a așezat să lucreze, pentru tatăl său, la niște registre de înscriere. A lucrat ce-a lucrat, pe urmă nu și-a mai putut opri nerăbdarea. Și, cum tutunul îi era pe isprăvite, și-a luat pălăria și s-a dus glonț la cârciumă.

Dădu mâna cu Avrum, cum obișnuia totdeauna când lua ceva pe datorie, ceru un tutun, îi spuse să-l treacă la cont și apoi, ca să mai poată zăbovi, vorbi cine știe ce cu ovreiul, trăgând cu ochiul spre mesele flăcăilor. Îl rodea să întrebe ce s-a mai întâmplat, dar se sfia. Ce-ar zice oamenii să afle că el se interesează de hârjonelile prașcăilor? În sfârșit porni mângâindu-se cu gândul că nu se poate să fi fost nici o încăierare de seamă, altfel n-ar fi toți împreună.

Trecând pe lângă masa lui Ion, zâmbi prietenește. Flăcăul se sculă în picioare și-i zise respectuos, întinzându-i un pahar de rachiu:

— Fă bine, domnișorule, și închină cu noi un păhăruț! Titu se codi puțin, mai mult de ochii lumii, căci prilejul i se păru bun să afle câte ceva. Așteptă deci să stăruiască și ceilalți, și atunci luă paharul și-l ridică în sus în

semn că vrea să închine. Ion strigă deodată poruncitor să se facă tăcere, și toate glasurile se stinseră într-o clipire. Domnișorul însă acuma se zăpăci, nefiind meșter în hiritisirile lungi și ceremonioase care plac țăranilor.

— Să trăiești, Ioane!… Să trăiți cu toții și… noroc! zise dânsul, după o pauză, cu vocea răgușită ușor de emoție.

Bău și dădu înapoi paharul, abia stăpânindu-și un fior de greață. Ion îi răspunse cu o închinare foarte iscusită, dar acoperită de gălăgia care reîncepuse. Titu îi întinse mâna:

— Noapte bună, Ionică, și mulțumesc!

— Mulțumim noi de cinste, domnișorule! făcu flăcăul petrecându-l până afară.

În fața cârciumii, pe prispă și în uliță, pâlcuri-pâlcuri de oameni închinau, povesteau sau se sfădeau. Fete mai curioase și copii mai neostoiți căscau gura pe la ferestrele dinspre grădină, lipindu-și nasul de geamuri. Macedon Cercetașu, mort de beat, comanda militărește, tolănit în marginea șanțului, de vuia satul.

— Ai văzut ce mi-a făcut badea Vasile, domnișorule? zise Ion încetinel, să nu-l audă și alții.

— Da, și-ți spun drept, m-am mirat cum ai putut sta așa, cu mâinile în sân, răspunse Titu clătinând din cap.

— Ce puteam face, domnișorule? șopti Ion scrâșnind dinții. Dacă-i plesneam, poate-l omoram și înfundam temnițele… Ș-apoi, vezi dumneata, nu-i de vină cine face, ci de vină-i cine-l pune să facă!…

Titu se apropie să nu piardă cumva vreo șoaptă. Iar fiindcă Ion tăcu, îl scormoni:

— Zău, mă? Adică tu crezi că l-a pus cineva?

— L-a pus, pot să jur pe sfânta cruce… Dumneata nu știi că vrea să dea pe Ana după George a lui Toma Bulbuc.

— Aa? După George?

— Vezi bine c-așa. Doar mereu o spune în gura mare, s-audă toți câinii… Apoi amu vezi și dumneata cine-i de vină…

Titu, ca să-l întărâte, îl mulcomi:

— Bine, dar poate că George nu l-o fi îndemnat să… Ion, cătrănit, îl întrerupse:

— Vai de mine, domnișorule, cum poți grăi așa? Că doar eu știu bine că George nu mă suferă ca sarea-n ochi… Nu știi dumneata cum umblă dânsul

după Ana, și încă de când? Anuța nu-l vrea, că nu-i place, și-apoi el cată să se răzbune pe mine…

Titu tăcu un răstimp, se gândi și pe urmă vorbi rar:

— Rău, foarte rău că George umblă cu d-astea…

— Crezi dumneata că mă las eu astă-seară până nu-l muștruluiesc? Poate numai de m-ar trăsni Dumnezeu din senin… Altminteri în cearșaf o să-l ducă de-aici…

Glasul flăcăului se sugrumase de furie. Titu se spăimântă și-i zise foarte încet și sincer:

— Astâmpără-te, Ioane, să nu dai de vreo poznă!

— Să știu că zece ani nu scap din temniță și tot nu mă las până nu-i văd sângele! murmură Ion, aprins ca un balaur, încleștând pumnii și cutremurându-se…

Titu știa acum sigur că va fi scandal mare și nici nu se mai duse acasă. Trebuia să vadă bătaia, să aibă ce povesti mâine familiei și poate chiar prietenilor din Armadia. Merse deci încet, plimbându-se, până la gura Uliței din dos, se întoarse iar înapoi, trecu prin fața cârciumii până spre casa lui Simion Butunoi, nevrând să se depărteze prea mult ca să poată sosi grabnic la fața locului când va începe încăierarea.

Făcu plimbarea aceasta de zece ori, de douăzeci de ori, și tot degeaba… Ion, oricât era de hotărât, nu îndrăznea să se agațe tam-nisam de oameni. Îi trebuia o pricină cât de mică, și n-o găsea, căci George petrecea între tovarășii săi și nici nu se uita spre masa lui, parc-ar fi bănuit că-i caută gâlceavă.

Buba se sparse de-abia pe-aproape de miezul nopții. Lăutarii, vrând să plece, căci erau tocmai din Lușca și aveau de mers vreo două ceasuri, se sculară cerând plata de la George, care parcă tocmai așteptase clipa aceasta ca să se răzbune. Se răsti la Briceag cu pumnii:

— Ce, mă, cioară, mie-mi ceri bani? Mie mi-ai zis?

— Nu m-ai tocmit tu? se zborși țiganul presimțind că va rămâne neplătit.

— Plătească-ți cui i-ai zis și are bani, că eu nu plătesc!

— Apoi n-ai strâns tu banii de la feciori?

— N-am strâns, încheie George mândru și batjocoritor, punând sticla la gură și trăgând o dușcă zdravănă.

În răstimp Ion se sculase și se apropiase de masa lui George.

— Plătește! sâsâi dânsul încurcat.

— Eu, mă! Eu? strigă celalt sărind în picioare, încurajat de liniștea lui Ion pe care o lua drept slăbiciune.

— Tu!

— Da crezi tu că io-s cârpa voastră, mă? răcni George tot mai dârz și amenințător. Și încă mai sare la mine! Și încă cine?…

Nu mai putu urma, căci Ion îl izbi cu amândoi pumnii, peste masă, drept în obraji. În cealaltă clipă se repezi și George, dar Ion îl lovi a doua oară mai țeapăn… Pe urmă se încăierară. George mugea ca un taur și-l apucă de cheotoarea cămășii, sucind-o așa încât vinele lui Ion se umflau, iar fața i se roșea din ce în ce mai tare. Cu toate acestea Ion îl lovea aprig când în cap, când în burtă, încât pumnii i se umplură de sângele ce curgea șiroi din nasul lui George, stropindu-le hainele.

În cârciumă toată lumea se adunase ciopor în jurul lor, strigând:

— Nu-i lăsați! Săriți!… Dar nu sărea nimeni, ca și când toți ar fi vrut să vadă întâi care-i mai tare? Numai Avrum, înfricoșat să nu-i prăpădească sticele și paharele sau să-i spargă geamurile, se năpusti la dânșii cu un curaj nebănuit, nu ca să-i despartă, ci silindu-se din răsputeri să-i împingă spre ușa de la uliță. Lampa începu să fumege mai greu, gata să se stingă în vălmășeală. Jertfind câteva smocuri din barba-i roșcovană și primind bucuros o droaie de pumni, Avrum izbuti, în cele din urmă, să-i scoată afară. După bătăuși năpădiră toți oamenii în uliță, încât în câteva clipe odaia se goli. Ovreiul, fericit c-a scăpat fără pagube, închise repede ușa și trase drugul de fier, să nu se întâmple cumva să se mai reîntoarcă mușteriii.

Rostogolindu-se în uliță, cei doi se descleștară. Ion se repezi la gardul cârciumarului, smulse un par și, mai înainte să-l poată opri cineva, croi pe George peste spinare, încât acesta căzu grămadă, gemând prelung:

— Valeu! M-a omorât tâlharul! Gura, mustățile, barba, cămașa lui George erau vopsite de sânge, dar numai lovitura de par îl biruise. Mai bolborosi câteva sudălmi, încercând să se ridice din șanțul în care se prăvălise, durerea însă îl copleși curând, parcă i s-ar fi rupt șira spinării. Rămase încârcit în buruienile murdare, înconjurat de unii flăcăi ce săriseră să-l ajute. Niște femei porniră să țipe, bărbații înjurau, iar copilașul lui Simion Lungu, speriat de gălăgia care se întețea mereu, scăpând sfârcul țâței din gură, începu să zbiere. Ilie Onu se căznea să rupă un lătunoi dintr-un gard de peste drum ca să crape capul lui Ion, urlând furios:

— Aesta-i ucigaș, oameni buni, aesta-i hoț!… Ion era mulțumit acuma și răcorit, și nu se mai sinchisea de nimic. Stătea sprijinit în par, ciobănește,

privind triumfător și amenințător, dacă cumva ar mai îndrăzni cineva să-l supere.

Smucind la lătunoi, Ilie își astâmpără mânia și apoi împreună cu alți flăcăi luară pe brațe pe George și-l duseră acasă, suduind care de care mai năprasnic. În urma lor mergeau o mulțime de femei spăimântate și câțiva copii întâziați pe uliță…

Pe cer se ivise o jumătate de lună luminoasă și rece, argintând șoseaua și vârfurile pomilor…

Ceilalți flăcăi se strânseră în jurul lui Ion, privindu-l cu respect și aruncându-i câte o vorbă glumeață prin care voiau să-i arate prietenia și admirația. Ar mai fi avut poftă de petrecere, dar țiganii o șterseseră în vremea bătăii, iar în ușa lui Avrum zadarnic bătură, căci nu se deschise. Mai povestiră un răstimp în fața crâșmei, pe urmă se împrăștiară, unii pe-acasă, alții pe la drăguțe… Ion zvârli parul în grădina ovreiului și porni spre casă, agale, mulțumit, ca după o ispravă bine făcută. Trecea pe dinaintea casei lui Vasile Baciu, a treia de la cârciumă. Se opri gândindu-se să intre la Ana. Se simțea doar acum răzbunat și mai vrednic. Dar își zise că fata poate nu știe ce vitejie a săvârșit dânsul adineaori, iar să-i spună el, nu i se părea potrivit. Mai bine să afle ea de la alții și să-l dorească mai mult. Se uită însă lung la casa nouă, ascunsă în umbra celor trei meri bătrâni din grădiniță, la ferestrele negre ca niște ochi somnoroși, la ograda largă, la grajdurile adormite, la poarta de scânduri cu stâlpi înalți, și îl cuprinse o bucurie ca și cum acuma toate acestea ar fi ale lui.

În dosul portiței Ana pândea cu inima cât un purice. Auzise larma de la Avrum și se strecurase afară, bănuind că Ion, de supărare, trebuie să fi stârnit vreo poznă. Îi tremura sufletul să nu i se întâmple ceva. Ar fi ieșit în uliță, dar îi era frică să nu scârțâie portița și să se trezească tatăl său, care sforăia pe prispă de când îl aduseseră acasă oamenii de la horă. Văzu apoi cum îl duceau pe George și-și făcu cruce, mulțumită că cel zdrobit nu era Ion. Acum îl aștepta pe el, mișcată de mândrie și parcă simțind cum îi crește în inimă iubirea stăpânitoare, iubirea care pecetluiește soarta oamenilor. Simțirea aceasta o înfiora și în aceeași vreme îi aprindea toate tainițele sufletului… Pe urmă îl auzi apropiindu-se. Pe urmă îl văzu oprindu-se. Vru să-l cheme ca să se arunce în brațele lui vânjoase și ocrotitoare, și totuși nu se putu clinti. Pe urmă când el nu se urni, se înfricoșă, își frânse mâinile și șopti drăgăstoasă, rugătoare, cu buzele uscate și atât de încet că singură nu-și auzi glasul:

— Ionică!… Ionică!… Ionică!… Ion însă își reluă calea, fluierând și pășind mai apăsat. Cizmele lui bocăneau pe ulița colbuită, iar uneori potcoavele zăngăneau izbind vreo piatră…

Când ajunse aproape de casă, Ion se pomeni din urmă cu niște pași foarte grăbiți. Era Titu care alerga gâfâind. Nu avusese norocul să vadă bătaia și era nemângâiat. Se plictisise plimbându-se de colo până colo, mereu prin fața cârciumii și, în cele din urmă, ca să-i treacă mai ușor vremea, se duse până la răscrucea din celalt capăt al satului. Acolo a auzit zgomotul încăierării. Și-a iuțit pașii cât a putut, dar până să sosească la Avrum se mulcomise tot și n-a mai găsit țipenie de om.

— Ei, ce-a fost, Ioane? întrebă dânsul frecându-și mâinile.

— Nimic, murmură flăcăul liniștit. M-am răcorit oleacă… Mai mult nu putu smulge dintr-însul Titu, oricât îl descusu. Se despărțiră zicându-și în același timp:

— Noapte bună! Cocoșii porneau să vestească miezul nopții…

Capitolul II: Zvârcolirea

O lumină cenușie, tulbure privea pe ferestre când se trezi Glanetașu. Din depărtare se auzi un cucurigu slab, pierdut și răgușit. Peste o clipă altul, mai aproape, răspunse subțire și tăios. Pe urmă altele, din ce în ce mai apropiate și mai țanțoșe, până ce o bătaie surdă din aripi, în tindă, urmată de un cântec de cocoș, poruncitor, gros, sfârșindu-se într-un cârâit vesel, cutremură toată căsuța, încât Glanetașu tresări de spaimă și-și făcu cruce.

— Bată-te Dumnezeu, cocoș nebun! murmură bătrânul mai zvârcolindu-se puțin în pat până să se dezmeticească bine.

— Dormi, muiere? întrebă apoi, atingând cu cotul pe Zenobia.

— Ba, răspunse femeia repede cu glasul limpede. Tăcură amândoi, scărpinându-se și icnind bătrânește.

— Da câte ceasuri să fie, hai? căscă iar bărbatul, într-un târziu.

— Hai, scoală că-i vremea de sculat, mormăi Zenobia mai ursuză acum și urnindu-se din așternut.

— Oare? se miră Glanetașu pocnindu-și alene oasele.

— Scoală, zău, măi bărbate, până mă duc să trezesc pe Ion, că el știu că n-are să se trezească singur, c-a jucat toată ziua și a mai stat și pe la Avrum până târziu… Scoală, scoală, să te duci la lucru, să nu ne apuce prânzul lenevind, că-i mai mare rușinea!…

Bătrânul se scărpină iar în cap, în barbă, pe piept, căscă prelung cu poftă, se mai uită spre ferestre și apoi murmură întrebător:

— Oare lună-i ori ziuă?

În clipa aceea, în tindă, cocoșul răspunse mai aspru și mai poruncitor:

— Cucuriguuu!…

— Apoi n-auzi că-i ziuă? făcu Zenobia care se dăduse jos din pat și-și lega zadiile, bolborosind rugăciuni.

Glanetașu se ridică întâi pe jumătate, se mai gândi și în sfârșit sări din culcuș, silindu-se să fie sprinten ca să-și alunge moleșala din ciolane.

— Aprinde lampa, zise apoi căutând el însuși chibriturile în firida hornului, dar negăsindu-le se necăji și se răsti la femeie: Da unde dracu le-ai mai pus iar?

Zenobia însă nu răspunse. Se închină larg de mai multe ori, bâigiund sfârșitul rugăciunilor și, numai după ce isprăvi, strigă la Glanetașu, furioasă:

— O, trăsni-te-ar să te trăsnească, om nebun și fără Dumnezeu, că nu mai poate omul de tine nici să-și zică ocinașele!

Ieși trântind și blestemând. În tindă găinile se ciocăneau și cârâiau nerăbdătoare, iar când Zenobia deschise ușa spre ogradă, năvăliră afară parc-ar fi scăpat din temniță. Femeia le aruncă câțiva pumni de porumb, afurisind mereu pe Glanetașu și numărând în gând găinile care se zbăteau să înghită cât mai repede și cât mai multe grăunțe, în vreme ce cocoșul, veșnic neîncrezător cu Zenobia și îngăduitor față de consoartele sale, apuca doar din când în când câte un bob. Găinile bătrâne se ghemuiau sfioase când stăpâna se apropia și le căuta de ou, pe rând, spre marele necaz al cocoșului, care zbârlea creasta amenințător, se ferea călcând țanțoș și cotcodăcea clocotind de indignare…

Apoi când falițele se împrăștiară, Zenobia se sui în podețul cu fân și strigă din capul scării:

— Ionică!… Măi Ionică!… Scoală, dragul mamii, să te duci să dobori iarba ceea, să nu ne pomenim c-o ploaie, să ne-o prăpădească!

— Bine, bine, las' că mă scol! mormăi flăcăul somnoros. Zenobia nu-l mai cicăli. Știa bine că băiatul, când e vorba de muncă, nu se codește și nu lenevește ca Glanetașu.

Ion dormea toată vara în podul cu fân de deasupra grajdului. Astfel nu mai deștepta din somn pe bătrâni când venea el noaptea de pe ulițe, ș-apoi mai auzea mereu și pe Dumana, singura lor văcuță, ronțăind sau rumegând, sau suflând aspru pe nări, pe când alegea fânul din ogrinjii ce-i punea dânsul seara în iesle.

Își birui repede lenea somnoroasă, se târî până la gura podului și coborî în ogradă.

Satul dormea. Numai câte un cocoș întârziat mai vestea icicolo zorile. O ceață ușoară, strävezie plutea peste coperișurile țuguiate. Dealurile hotarului parcă se legănau, tremurându-și porumbiștile multe, lanurile puține de grâu și de ovăz, în vreme ce vârfurile împădurite, negre și nemișcate vegheau odihna satului, ca niște capete de uriași îngropați în pământ până-n gât.

O adiere de vânt, răcoritoare, pătrunse până-n sufletul flăcăului, alungându-i cele din urmă rămășițe de somn din oase. Își roti privirile prin ogradă, scărpinându-se în ceafă, ca și când s-ar fi gândit de ce să se apuce. Zenobia, ieșind iar din casă, se minună:

— Vai de mine, băiete, mi se pare că te-ai culcat în cămașa de sărbători?

Ion se zăpăci de părere de rău, în vreme ce bătrâna urmă mai jalnic:

— Ferfeniță ai făcut toate înfloriturile și mărgeluțele, și ai înnegrit-o de nu știu zău cum am s-o scot din boală!… Ba ai mai umplut-o și de sânge… Cu cine te-ai bătut?

Flăcăul se uită cu băgare de seamă și de-abia atunci văzu că pieptul și poalele cămășii erau pătate de sânge.

— Cu George a lui Bulbuc, mormăi, drept răspuns, și intră în tindă. Își lepădă cămașa, se îmbrăcă în hainele de lucru, încălță opincile și pe urmă se spălă pe obraji în Pârâul Doamnei care se vărsa chiar lângă casa lor în Gârla Popii.

Era gata de drum. Zenobia îi pusese în traistă un codru de pâine de mălai, niște brânză și ceapă, toate învelite într-o pânzătură curată. Luând de sub grindă tocul și gresia, flăcăul întrebă pe Glanetașu care se tot sucea și se-nvârtea căutând cine știe ce:

— Dumneata te duci la notar la lucru?

— M-oi duce, că m-am tocmit de alaltăieri, de când a umblat după oameni prin sat…

— Apoi bine… Numai să nu bei banii că trebuie să-i strângem. Ca mâine ai să vezi că începe să umble iar din casă în casă subprimarul cu straja după bir, adăugă Ion foarte așezat.

— Acu lasă că doar nici eu nu-s copil, făcu Glanetașu.

— Mi-ai pus de mâncare, mamă? întrebă iar flăcăul, cântărind traista.

— Ți-am pus, și la prânz oi veni și ți-oi mai aduce, răspunse Zenobia suflând din răsputeri în tăciunii din vatră care fâșâiau, afumau și nu se aprindeau deloc.

— Să vii nesmintit să întorci dumneata pologul, să nu mă mai întârzii eu și cu asta, altfel nu isprăvesc cu cositul, că delnița-i măricică, murmură Ion închinându-se și ieșind.

— Umblă sănătos! În tindă flăcăul își luă coasa din cui, agăță traista în coasă și coasa pe umăr, și porni. Trecu repede pe dinaintea casei învățătorului Herdelea, care dormea dusă, în vreme ce găinile în cotețul de lângă gard săreau, cârâiau și se sfădeau. Merse pe șoseaua răvenită de rouă până unde se desparte drumul cel vechi, apoi coti în dreapta și sui încet pe o cărare lină, printre porumbiști care mai late, care mai înguste, despărțite de răzoare crescute cu iarbă grasă. Pășea grăbit să ajungă mai curând, să apuce

a cosi o bucată cât mai zdravănă înainte de răsăritul soarelui, căci iarba umedă se taie mai bine și mai lesne.

Hotarul era încă pustiu. Doar pe Simion Lungu îl găsi cosind de zor în livada ce o ținea cu arendă de la Avrum, lângă o holdă de ovăz a lui Vasile Baciu. Trecând, îi strigă în loc de binețe:

— Harnic, harnic! Simion mai trase câteva brazde, pe urmă se opri să-și ascută coasa și răspunse lui Ion, care se depărtase de-a binelea, încât nici nu-l mai auzi:

— Apoi ce să facem?… Muncim, că de-aceea ne-a lăsat Dumnezeu pe lume…

Mai urcă Ion vreun sfert de ceas. Locul era tocmai în inima hotarului; o fâșie lungă și îngustă, de vreo trei care de fân. Atâta rămăsese din livada de douăsprezece care ce mersese până-n Ulița din dos și care fusese zestrea Zenobiei. Încetul cu încetul Glanetașu îl tot ciopârțise… Îi cam plăcuse bătrânului rachiul, iar munca nu prea îl îndemnase. În tinerețea lui a fost mare cântăreț din fluier, de i se dusese vestea până prin Bucovina. Zicea atât de frumos din trișcă, parc-ar fi fost clarinet. De aceea l-a și poreclit lumea ,,Glanetașu". Fusese băiat curățel și isteț, dar sărac iască și lenevitor de n-avea pereche. Fugea de munca grea. Se zicea că în viața lui n-a tras o brazdă cumsecade, adâncă și cât trebuie de lată, că nici nu știa ține bine coarnele plugului; coasa iarăși îl dobora repede și-i stătea în mână ca un băț. I-au plăcut mai mult lucrurile muierești: săpatul, pologul, căratul, semănatul. Dar și mai bucuros trândăvea prin ogrăzile domnilor, pe la notar, pe la preot, pe la învățător și chiar pe la ovreii din Armadia și din Jidovița. Niciodată nu i-au crescut bătături în palmă de muncă, nici nu i s-a plămădit pământul în piele… Norocul lui a fost Zenobia, o femeie ca un bărbat. Fără de ea câinii l-ar fi mâncat. S-a măritat cu dânsul fără voia părinților, care-i ziceau că din frumusețe nu se face porumb și din istețime mămăligă. Singură la părinți și din oameni cu stare, ar fi putut lua fruntea satului. Ea însă l-a vrut pe Glanetașu și părinții, ca să nu-i iasă din voie, în cele din urmă au dat-o și au înzestrat-o cu patru table de porumb și două de fâneață, trecându-i și casa din capul satului cu grădina dimprejur. Când s-au mutat tinerii în casa unde stătuse bătrânii până și-au clădit-o pe cea de peste drum de-a popii, au găsit până și oalele pe foc, iar în ogradă o pereche de boi și două vaci, o droaie de găini și vreo cinci rațe… Gospodărie deplină, numai Glanetașu să fi fost bărbat, s-o îngrijească.

Glanetașu însă nici după ce s-a însurat nu și-a schimbat năravurile. Zenobia l-a lăsat cât l-a lăsat, pe urmă, văzând că nu-i nici o nădejde, s-a făcut ea bărbat și a dus casa. Era harnică, alergătoare, strângătoare. Dacă n-a dus-o mai bine, n-a fost vina ei. Unde nu-i cap, nu-i spor. Din zi în zi s-au înglodat tot mai rău. O datorie naște pe alta. Ca să astupe o gaură, stârneau o spărtură cât o șură. Azi se duce pe apa sâmbetei o limbă de porumbiște, mâine o livadă întreagă… Mare noroc că Dumnezeu nu le-a hărăzit decât un singur copil. Dac-ar fi venit mai mulți poate c-ar fi ajuns de minunea lumii…

Când au murit părinții Zenobiei, Glanetașu stătea tocmai în două porumbiști ciopârțite și în două vaci sterpe. Moartea bătrânilor iar i-a mai ridicat puțin deasupra nevoilor: vreo zece capete de vite, vreo cinci locuri bunișoare și casa cea nouă… Aceasta au și vândut-o îndată lui Iftode Condratu, ca să se mai ușureze de datorii.

Măcar acum de-ar fi pus umărul Glanetașu… Dar nu l-a pus. S-a lăsat de fluier și s-a apucat de beție. Cât e Armadia de mare, toate crâșmele le bătea. În loc să muncească la coasă ori la plug pe pământul lui, umbla pe la ovreii din Jidovița, să facă bani, iar banii să-i bea. Nu se îmbăta însă niciodată rău și era blând la beție; râdea întruna și povestea fel de fel de minciuni, de-ți era mai mare dragul de el… Așa apoi, în câțiva ani, iar s-a încuscrit cu sărăcia. În zadar se jura Zenobia pe toți sfinții din calendar, după fiecare ciopârțire de moșie, că mai curând se spânzură decât să mai vândă o palmă de loc. Picau hârțoagele de judecată și trebuia să dea de bunăvoie, dacă nu vrea să vină cu toba să-i facă haram și puținul din care-și mai târau viața.

Când s-a ridicat Ion, stăteau numai în trei petice de pământ: fâneața, spre care se grăbea acuma, și două porumbiști, dincolo de șosea, tocmai în hotarul satului Sărăcuța. Ce-ar fi trebuit să fie Glanetașu, a fost feciorul. Era iute și harnic, ca mă-sa. Unde punea el mâna, punea și Dumnezeu mila. Iar pământul îi era drag ca ochii din cap. Nici o brazdă de moșie nu s-a mai înstrăinat de când s-a făcut dânsul stâlpul casei. În schimb, cum

necum, în doi-trei ani a plătit și datoriile ce le aveau la ,,Someșana" din Armadia, încât a putut ațâța focul cu cărțuliile verzi și roșii care pricinuiseră Zenobiei atâtea zile fripte…

Flăcăul sosi încălzit de drum. Se opri în marginea delniței, pe răzorul ce-o despărțea de altă fâneață, tot așa de lungă și de lată, pe care Toma Bulbuc o cumpărase acum vreo zece ani de la Glanetașu. Cu o privire

setoasă, Ion cuprinse tot locul, cântărindu-l. Simțea o plăcere atât de mare văzându-și pământul, încât îi venea să cadă în genunchi și să-l îmbrățișeze. I se părea mai frumos, pentru că era al lui. Iarba deasă, grasă, presărată cu trifoi, unduia ostenită de răcoarea dimineții. Nu se putu stăpâni. Rupse un smoc de fire și le mototoli pătimaș în palme.

Se așeză pe răzor, înțepeni nicovala în pământ, potrivi tăișul coasei și apoi începu a-l bate cu ciocanul, rar, apăsat, cu ochii țintă la oțelul argintiu.

Când isprăvi, se sculă, scoase de la brâu gresia, o înmuie bine în apa din toc și apoi mângâie ascuțișul coasei cu gresia, schimbând mereu degetele mâinii stângi. Pe urmă, cu un pumn de iarbă, șterse toată coasa. În clipa aceea privirea i se odihnea pe delnița lui Toma Bulbuc, cosită, cu fânul adunat în căpițe care stăteau încremenite ici-colo, ca niște mormoloci speriați. Pământul negru-gălbui părea un obraz mare ras de curând… Privindu-l, Ion oftă și murmură:

— Locul nostru, săracul!… Se gândi puțin de unde să înceapă și hotărî să pornească brazda de la capătul dinspre sat, cu fața către răsărit, să-l vadă soarele când se va înălța de după dealurile Vărărei. Încercă întâi coasa în colț, făcându-și loc, apoi croi brazda în latul locului ca să se usuce mai deodată și mai repede.

Când ajunse la marginea delniței, se opri să mai netezească coasa cu gresia. Acuma stătea cu fața spre satul care, sub o ceață străvezie, tremura ușor, se întindea și se strângea, ca și când s-ar feri de îmbrățișarea răcoroasă a dimineții. Vedea casa lor peste drum de a învățătorului Herdelea, chiar în capul satului dinspre Jidovița, despărțite prin Ulița Mare ce coboară până la Avrum, suie iar până pe la preotul Belciug, mai merge drept o bucată și apoi urcă dealul, grăbindu-se spre Sărăcuța. Lângă casa nouă a lui Vasile Baciu pornește Ulița din dos care face un ocol mare ca să treacă prin fața bisericii și să se arunce iar în Ulița Mare, dincolo de grădina popii, printre bordeiele țigănimii. Fundătura pleacă din Ulița din dos, de lângă biserică, se adâncește mereu între dealuri și, la Ștefan Ilina, se despică în două. Un braț mai scurt o ia la stânga, numai printre vreo trei-patru căsuțe, apoi se face drum de car, se cațără pe coastă și se pierde în câmp; cellalt însă merge înainte, cu casele tot mai rare, pe urmă, mereu pe lângă Pârâul Dracului, din ce în ce mai șerpuit, până ce intră în Pădurea Fulgerată…

Satul părea mititel să-l cuprinzi tot într-un pumn și să-l pui în traistă, ca o jucărie pentru copii. Hotarul însă se întindea atât de mare, încât Ion nu se

mai sătura privindu-l, ca o slugă credincioasă pe un stăpân falnic și neîndurător.

Din șosea și de la marginea satului începea coasta lină cu sute de parcele, unele galbene, altele verzi, altele cenușii, învălmășite și încurcate, țintuite ici-colo cu câte un păr sau măr pădureț. Urcă încet până la pădurea Vărărei, din care de-abia se vedea de aici o dungă liliachie, coborând din ce în ce mai groasă și mai întunecată spre Jidovița, până se pleșuvește și se schimbă în lanuri de grâu și de porumb… Dincolo de Pârâul Dracului se înalță Zăhata, mai piezișă, mai îngustă, cu multe cânepiști, adumbrită toată de Pădurea Fulgerată care merge până la Păuniș și până la Săscuța, dar fără să treacă peste șosea. Peste drum, în zare, albăstrește Pădurea Spânzuratului, unde se zice c-ar fi fost spânzurători pe vremea revoluției, dar care ține de satul Săscuța. Măgura Cocorilor însă e a pripăsenilor. Mai poartă și azi în vârf o căciulă zdravănă de pădure, dar trupul i-e lăzuit, arat și semănat. Tocmai la picioarele Măgurii se înșiră casele din Ulița Mare… Apoi vin Lazurile, de la Pârâul Doamnei până la hotarul Sărăcuței și până la Pădurea Domnească ce se coboară pe țărmul Someșului între Jidovița și Armadia…

Sub sărutarea zorilor tot pământul, crestat în mii de frânturi, după toanele și nevoile atâtor suflete moarte și vii, părea că respiră și trăiește. Porumbiștile, holdele de grâu și de ovăz, cânepiștile, grădinile, casele, pădurile, toate zumzeau, șușoteau, fâșâiau, vorbind un grai aspru, înțelegându-se între ele și bucurându-se de lumina ce se aprindea din ce în ce mai biruitoare și roditoare. Glasul pământului pătrundea năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, copleșindu-l. Se simțea mic și slab, cât un vierme pe care-l calci în picioare, sau ca o frunză pe care vântul o vâltorește cum îi place. Suspină prelung, umilit și înfricoșat în fața uriașului:

— Cât pământ, Doamne!… În același timp însă iarba tăiată și udă parcă începea să i se zvârcolească sub picioare. Un fir îl înțepa în gleznă, din sus de opincă. Brazda culcată îl privea neputincioasă, biruită, umplându-i inima deodată cu o mândrie de stăpân. Și atunci se văzu crescând din ce în ce mai mare. Vâjâiturile stranii păreau niște cântece de închinare. Sprijinit în coasă, pieptul i se umflă, spinarea i se îndreptă, iar ochii i se aprinseră într-o lucire de izbândă. Se simțea atât de puternic încât să domnească peste tot cuprinsul.

Totuși în fundul inimii lui rodea ca un cariu părerea de rău că din atâta hotar el nu stăpânește decât două-trei crâmpeie, pe când toată ființa lui arde

de dorul de a avea pământ mult, cât mai mult…

Iubirea pământului l-a stăpânit de mic copil. Veșnic a pizmuit pe cei bogați și veșnic s-a înarmat într-o hotărâre pătimașă: trebuie să aibă pământ mult, trebuie! De pe atunci pământul i-a fost mai drag ca o mamă…

Când a umblat la școala din sat a fost cel mai iubit elev al învățătorului Herdelea, care mereu i-a bătut capul Glanetașului să dea pe Ion la școala cea mare din Armadia, să-l facă domn. Glanetașu s-a și învoit până în cele din urmă, mai ales că toată treaba n-avea să-l coste multe parale. Doar cărțile, pe care le putea lua vechi, și taxa de înscriere, vreo trei zloți. Ba Herdelea a alergat și s-a zbătut până ce l-au iertat și de cei trei zloți, fiindcă băiatul era silitor și cuminte. De gazdă n-avea nevoie. Copilul putea merge la școală în fiecare dimineață, să-și ducă merinde pentru amiază, iar seara să se întoarcă acasă; din Pripas până în Armadia e o plimbare de o jumătate de ceas… După două luni de învățătură însă Ion n-a mai vrut să se ducă la școala cea mare. De ce să-și sfarme capul cu atâta carte? Cât îi trebuie lui, știe. Și apoi i-e mai drag să păzească vacile pe câmpul pleșuv, să ție coarnele plugului, să cosească, să fie veșnic însoțit cu pământul… Și Glanetașu, pe cât de greu l-a dat la liceu, tot atât de lesne s-a împăcat să nu mai urmeze; doar de cei câțiva zloți aruncați pe cărți îi părea rău. Mai bine să-i fi băut decât să-i fi băgat în alte bazaconii nefolositoare. Ion însă nu s-a despărțit de tot nici de ele. Le-a păstrat și-n sărbători le-a citit și răscitit până li s-au ferfenițit foile. Iar mai târziu mereu cerea învățătorului ba cărți de povești, ba câte o gazetă veche, să se desfete…

Acuma Ion cosea din răsputeri. Brazdele se prăvăleau, drepte, grele, mirositoare. Când răsări soarele, roșu și somnoros, Ion simțea o amorțeală ușoară în șale și degetele parcă i se încleștau pe codoriștea coasei. Se îndrepta din spinare la capătul brazdelor, ștergea tăișul cu șomoioage de iarbă moale, îl atingea cu gresia, răsufla greu și iar se așeza pe lucru. Oboseala îl întărâta ca o patimă. Munca îi era dragă, oricât ar fi fost de aspră, ca o râvnă ispititoare.

Soarele urca mereu pe cer, culegând, cu razele-i calde, stropii de rouă de pe câmpuri, înviorând din ce în ce văzduhul. Pretutindeni pe hotar oamenii, ca niște gândaci albi, se trudeau în sforțări vajnice spre a stoarce roadele pământului. Flăcăului îi curgea sudoarea pe obraji, pe piept, pe spate, iar câte un strop de pe frunte i se prelingea prin sprâncene și, căzând, se frământa în humă, înfrățind, parcă, mai puternic omul cu lutul. Îl dureau

picioarele din genunchi, spinarea îi ardea și brațele îi atârnau ca niște poveri de plumb.

Înspre prânzul cel mic, oprindu-se să-și șteargă sudorile care-i țâșneau acum din sângele încins de dogoarea soarelui, iar se uită în vale, spre sat. Deodată fața i se însenină de bucurie. Pe cărare suia încet Ana, cu un coș pe care-l muta mereu dintr-o mână în cealaltă.

— Uuu, mă Anuțoooo! strigă Ion, uitând într-o clipire osteneala și fierbințeala.

Fata, cam departe, ridică fruntea, îl văzu și răspunse cu glas subțire ca o ață:

— Uuu, mă Ionicăăă!… Ion îi ieși înainte la capătul dinspre cărare al locului. Obrajii Anei erau îmbujorați de căldură și umezi de nădușeală. Puse coșul jos și zise încet:

— Duc de mâncare tatii… A ieșit cu doi oameni să taie iarba din deal.

Ion o privea și, fără să vrea, se gândea: ,,Cât e de slăbuță și de urâțică!… Cum să-ți fie dragă?…"

Fata însă, cu ochii în pământ, vorbi dojenitoare și cu imputare în glas:

— N-ai venit aseară… Și te-am așteptat până după miezul nopții…

— Am fost necăjit rău, Anuțo, știi bine… Ai văzut doar ce rușine mi-a făcut badea Vasile?…

— Parcă tu nu-l știi pe dânsul cum e la beție?… Apoi, după o tăcere scurtă, adăugă:

— Și te-ai răzbunat pe George…

— Că George-i cu vicleșugul, ehe! făcu repede Ion cu o lucire atât de stranie în căutătură încât Ana se cutremură.

Mai stătură câteva clipe, fără să mai vorbească și chiar fără să se privească. Pe urmă fata, zăpăcită, își luă coșul, zicând:

— Acu mă duc, că m-o fi așteptând tata…

— Du-te, du-te, zise Ion simplu. Ana porni pe cărare la deal. După câțiva pași mai întoarse capul, cu un zâmbet blând pe buze, care însă pe Ion îl făcu să se gândească iarăși mai ursuz: ,,Tare-i slăbuță și urâțică, săraca de ea!…"

Rămase cu ochii pe urmele ei până ce dispăru la o cotitură. Și văzând-o cum se legăna în mers, ca o trestie bolnăvicioasă, fără vlagă, slăbănoagă, avu o tresărire și o părere de rău: ,,Uite pentru cine rabd ocări și sudălmi!"

Încremeni așa un răstimp. Dar deodată își reveni, scutură din cap, ca și când s-ar încăpățâna să-și lepede o slăbiciune, și-și zise aspru: ,,Mă moleșesc ca o babă neroadă. Parcă n-aș mai fi în stare să mă scutur de

calicie… Las' că-i bună Anuța! Aș fi o nătăfleață să dau cu piciorul norocului pentru niște vorbe…"

Dădu să se întoarcă la coasă, când un glas plăcut răsună la spatele lui:

— Lenevești, lenevești? Îi pieri din suflet toată frământarea văzând pe Florica, cu fața rumenă, plină și zâmbitoare, apropiindu-se sprintenă ca o ispită. Bâlbâi zăpăcit de mulțumire:

— M-am odihnit oleacă… A trecut pe aici Ana lui Vasile Baciu și… Își curmă glasul brusc, întâlnind întristarea ce răsărise în ochii fetei. Îi păru rău că n-a tăcut și vru s-o dreagă, făcând un pas ca să schimbe vorba. Florica însă nu-i mai dădu răgaz să înceapă și-i zise cu imputare:

— Am văzut… Cum să nu vă fi văzut… Că doar nu-s oarbă… Umbli după ea ca armăsarul după iepe… Mă mir că nu ți-e rușine…

Ion încercă să râdă. Nu izbuti, dar răspunse cald, mângâind-o din ochi:

— Nu vezi tu cum e lumea azi, Florico?… Vai de sufletul meu… Crede-mă! În inima mea însă tot tu ai rămas crăiasă…

Ochii fetei se umplură de lacrimi îngăimând:

— Te faci de râsul lumii ca s-o iei pe ea… Flăcăul tăcu. Apoi oftă. Clocotea. Fără să mai scoată o vorbă, o luă în brațe, o strânse s-o înăbușe și o sărută pe gură cu o patimă sălbatică. Fata se zvârcolea, dar cu fiece mișcare se lipea mai tare de pieptul lui și, printre sărutări, murmura:

— Ionică… lasă-mă… Te văd oamenii… Lasă-mă… Te văd… oamenii…

— Așa muncești tu, dragul mamii? strigă în clipa aceea Zenobia care venea cu mâncarea, grăbită și supărată.

Tinerii se despărțiră îndată. Florica, roșie foc de rușine, de-abia putu îngâna câteva vorbe și se făcu nevăzută printre delnițe. Ion însă, ca să-și ascundă zăpăceala, se răsti la mă-sa:

— Că și dumneata, zău, vii c-o falcă-n cer și cu una-n pământ, parcă eu aș sta toată ziua cu mâinile-n sân! Mai bine veneai mai devreme, că vezi bine că soarele-i într-amiezi și pologul s-a uscat ca hârtia…

Ana ajunse în deal gâfâind. Vasile Baciu împreună cu doi lucrători coseau din răsputeri, schimbând doar din când în când câte-o vorbă.

— Ai venit? întrebă Vasile cam morocănos, văzând pe Ana. Ar fi vrut să mai fi întârziat cu mâncarea, să poată oamenii să lucreze mai mult până-n prânz, că tot îi plătea destul de scump.

Era un bărbat silitor Vasile Baciu când se găsea în toane bune. A avut o viață grea și plină de trudă, dar s-a ținut totdeauna printre fruntași. Părinții

nu i-au dat decât sufletul dintrînsul. S-a însurat cu o fată bogată și urâtă, dar a iubit-o ca ochii din cap, căci ea îi întruchipa pământurile, casa, vitele, toată averea care-l ridicase deasupra nevoilor. Bogăția îi deschisese mai mare dragostea de muncă. Râvna de a agonisi îi puse stăpânire pe suflet. Îi era frică mereu că un trăsnet din senin îi va zdrobi toată truda vieții. Trei copii, cei dintâi, îi muriseră înainte de a împlini un an de zile. Ana a fost al patrulea. În urma ei au mai venit doi, dar fără zile… Vasile Baciu nădăjduia mereu un băiat. În cele din urmă a sosit, dar încăpățânându-se să intre în lumea necazurilor cu picioarele înainte, a stârnit numai jale și nenorocire. Moașa satului, care era chiar mama femeii, a încercat toate descântecele și buruienile. Zadarnic. O săptămână încheiată casa a tremurat de gemete și vaiete. Atunci Vasile s-a repezit de a chemat pe doctorul Filipoiu din Armadia. Cum a văzut-o, doctorul s-a crucit și, după ce i-a ocărât pe toți pentru că nu l-au înștiințat mai devreme, le-a spus că acuma e prea târziu, că femeia a început să se învinețească, apoi că numai Dumnezeu face minuni și că ar fi trebuit s-o ducă la spital, în Bistrița, să-i scoată copilul prin burtă. Baciu i-a plătit un zlot de argint și l-a întors acasă cu căruța. Până să vie dânsul, femeia și-a dat sufletul. Copilul a mai mișcat într-însa vreo două ceasuri, încât moașa era cât pe-aci să-l înțepe cu un ac, să nu se întâmple cumva să-l îngroape de viu, să se facă moroi și să vie din cealaltă lume să spăimânte oamenii… Împreună cu nevasta, Vasile Baciu a înmormântat o parte din sufletul său propriu. Îi slăbi pofta de muncă, parcă n-ar mai avea pentru cine să se ostenească. Îi rămăsese o mângâiere în Ana, care semăna cu mă-sa, dar în același timp o și ura, fiindcă din pricina unui copil s-a tras moartea femeii ce-i fusese reazemul vieții. Căută să-și înece jalea în rachiu. Și, deoarece când era beat uita tot, se îmbăta din ce în ce mai des. Inima i se înăcrise ca o pungă de piele arsă. Ce agonisea acuma dădea pe băutură. Se făcea zi cu zi mai dârz. Numai moșia îi mai era dragă ca odinioară. Îl durea gândindu-se că va trebui s-o ciopârțească spre a potrivi zestre Anei la măritiș. Se frământa deseori să găsească vreun chip de a nu da nimic cât va trăi dânsul. George al Tomii Bulbuc i se părea singurul care ar putea lua fata, așteptând zestrea până la moartea lui. Ana nu se împotrivea pe față. Asta îl cătrănea mai rău. În Ion simțea un vrăjmaș. Cum a fost dânsul în tinerețe, așa e feciorul Glanetașului azi. Îi vrea averea. De aceea fierbea de ură chiar numai văzându-l. Și ura i se revărsa asupra Anei mai aprigă, pentru că ea era mai aproape de sufletul lui…

Îi aruncă pe sub sprâncene câteva priviri mânioase, apoi, ascuțindu-și coasa, o întrebă peste umăr:

— Dar cu cine te-ai oprit pe coastă?

— Cu Ion, răspunse fata fără înconjur.

— Mhm, cu Ion, mormăi Vasile Baciu. Apoi vezi bine c-așa… Se vede că degeaba îți spun eu ție, ca un părinte, că tu faci tot cum te taie capul… Bine, draga tatii, bine… Bine că știu. Că dacă-i vorba pe așa, apoi eu ți-s popa…

Vorbind se înfurie din ce în ce mai tare și se porni pe ocări și sudălmi. Coasa însă n-o lăsa din mână; ba parcă trăgea brazdele mai zdravăn. Cei doi lucrători, vrând-nevrând, trebuiau să urmeze pilda lui, căci el mergea în frunte. Astfel omul se răvenea înjurând, dar în aceeași vreme nu îngăduia pe muncitori să lenevească.

Ana scotea oalele din coș, în umbra unui măr pădureț la marginea fânețelor… Vorbele grele ce o plesneau în fața oamenilor o chinuiau. Răbda totuși cu inima împăcată, zicându-și că suferă pentru Ion. Cu gândul acesta în minte, se așeză lângă coș și întoarse privirea în vale, unde știa că muncește el. Îl zări tot acolo, dar parcă nu mai era singur… O zgudui un fior. Clipi de câteva ori, ca și când i s-ar fi lăsat o ceață pe ochi. Vedea însă bine. Ion strângea în brațe o femeie. Pe ea n-a sărutat-o, iar pe cealaltă o îmbrățișează. Tot sângele i se adună în obraji și, parc-ar fi avut un ochean, atât de bine văzu acum pe Florica. O durere mare i se sfredelea în piept și ochii nu și-i mai putea smulge de la dânșii. Auzea ca prin vis amenințările tatălui ei:

— Mai bine te tai eu în bucățele decât s-ajungi bătaia de joc a Glanetașilor… Barem să știu că eu te-am făcut, eu te-am omorât…

Glasul lui însă nu-i pătrundea în suflet, căci sufletul ei se împietrise de amărăciune. Se simțea neputincioasă și părăsită. Îmbrățișarea celor doi i se părea nesfârșită, îi sorbea toată lumina ochilor. Doar buzele subțiri, înălbite, mai puteau murmura, tremurând de durere:

— Nu mă iubește… Tot nu mă iubește… Of, Doamne, Doamne!…

Satul fierbea. Cearta de la horă și mai ales bătălia de la cârciumă treceau din casă în casă, din ce în ce mai umflate.

Dis-de-dimineață Toma Bulbuc a sculat din pat pe preotul Belciug și i s-a plâns că Ion i-a schilodit feciorul. Popa s-a indignat, fiindcă Toma era un stâlp darnic al bisericii, și i-a făgăduit că duminica viitoare are să dojenească pe bătăușul Glanetașului de pe amvon, ca să-l învețe omenie. Toma, foarte mulțumit cu răspunsul, a povestit tuturor oamenilor ce i-a

întâlnit, cum s-a supărat preotul și ce i-a spus, apoi a ieșit la lucru împreună cu George care, în afară de o dungă vânătă pe spinare, lată de vreo palmă, era bun teafăr, ca și când nici n-ar fi pățit nimic.

Femeile mai cu seamă, care unde se zăreau, născoceau amănunte noi. Multe se jurau c-au fost de față și au văzut cum a crăpat țeasta lui George, când l-a izbit Ion cu lătunoiul, cum i s-au împrăștiat creierii prin colbul uliței… Altele știau că feciorul Tomii trage să moară, iar câteva mai îndrăznețe strigau c-a murit încă de azi-noapte și că Toma s-a dus la popa pentru înmormântare…

În familia învățătorului Herdelea nu s-a vorbit toată ziua decât despre întâmplările grozave de ieri. Titu, care de obicei nu se cărăbănea din pat până pe la amiazi, acuma s-a sculat pe la nouă și numaidecât a aruncat întrebarea:

— Ați auzit ce bătaie a fost azi-noapte? Toți știau. Herdelea, fiindcă se culca totdeauna odată cu găinile, se scula veșnic cu noaptea-n cap, ieșea în ogradă și schimba noutăți cu toți trecătorii. Vestea cea mare o aflase de la Macedon Cercetașu, care în toate lunile își găsea de lucru pe-acasă spre a-și putea vindeca oboseala beției de duminică.

— Eu tocmai m-am nimerit pe-acolo când s-a întâmplat… zise Titu misterios trăgându-și ghetele.

Laura și Ghighi, mezina familiei, tăbărâră pe el, să le povestească tot, din fir în păr. Chiar și doamna Herdelea își ascuți urechile de lângă sobă, unde se ostenea cu gătirea bucatelor pentru amiazi. Titu însă se închise, ca un sfinx, în fața tuturor stăruințelor.

— Stați, stați! striga întruna îmbrăcându-se cu o iuțeală militărească. Întâi să-mi cumpăr un tutun, pe urmă vă spun…

Se simțea atât de mândru, parcă el însuși ar fi fost eroul sau cel puțin victima bătăliei. Deși ar fi putut să ticluiască un șirag de amănunte, care de care mai cumplite și mai mincinoase, îl rodea totuși ambiția acuma să se documenteze înainte de-a vorbi. De-aceea pretextul tutunului, Avrum, izvorul cel mai autentic, îi va împrumuta toate știrile.

Cârciumarul însă se posomorî ca o zi de ploaie când Titu vru să-l descoase. N-a văzut nimic, nu știe nimic… Îi era frică să nu aibă urmări bătaia, în care să fie amestecat și dânsul, riscând poate chiar să i se închidă prăvălia. Poate să vie jandarmii sau vreo judecată… cine știe? Tăcerea negustorului e totdeauna de aur…

Norocul lui Titu a fost c-a întâlnit pe Dumitru Moarcăș, un client credincios al cârciumii, de la care a aflat atâta încât să poată înflori o povestire mai senzațională. Astfel a împuiat apoi urechile mamei și surorilor sale cu amănunte până la prânz.

Toată familia Herdelea era cu trup și suflet de partea lui Ion. Ziceau că bine a făcut dacă a zgâlțâit puțin pe butoiul cela de George. De ce să-și bată joc de un băiat cumsecade ca Ion?… Părtinirea nu era cu totul dezinteresată. Învățătorul făcuse o clacă iarna trecută, să-i aducă satul lemne de foc. Au lipsit tocmai bogătașii, în frunte cu Toma Bulbuc. De atunci familia n-avea la inimă nici pe tată și nici pe fiu. Herdelea chiar a spus odată, de față cu mai mulți țărani: ,,Las' că-mi pică ei în mână, și Toma și ceilalți… Și am să-i joc și eu cum se cuvine…"

Când sleiră de-a binelea toată întâmplarea cu bătaia, Titu simți îndemnul să ducă vestea mai departe. Frământă bine în cap hotărârea, iar la prânz, după ce mâncă zdravăn și bău câteva pahare de apă, strigă încântat:

— Să vedeți ce-o să se mai mire cei din Armadia și din Jidovița! Se sculă de la masă înaintea tuturor, se îmbrăcă tacticos în hainele cele mai bune, se ferchezui ca o păpușă și plecă bombănind cu o nemulțumire prefăcută:

— Mă duc să mă mai plimb, că am să putrezesc de atâta plictiseală…

O luă spre Jidovița, agale, fluierând din vârful buzelor și învârtind între degete un baston de trestie.

Titu era mândria familiei Herdelea. Avea douăzeci și trei de ani și era înalt, cam deșirat, cu o față lătăreață, ochi albaștri spălăciți și o frunte largă. Mustățile nu-i prea creșteau și de aceea le rădea, zicând că se poartă după moda anglo-americană. Toată casa jura că tânăr mai deștept ca dânsul nu se pomenește în împrejurime. De altfel în școală a învățat binișor. A început-o sub mâna tatălui său care l-a și scos ,,eminent". Când a trecut la liceul din Armadia, a mers puțin mai anevoie; prin clasa a treia se plângea că-l persecută profesorii, ceea ce pe Herdelea l-a făcut să-l mute la liceul unguresc din Bistrița. ,,Las' că-i bine să învețe și ungurește — a zis învățătorul — că-n ziua de azi nu faci nimic dacă nu rupi limba stăpânirii." Dar nici aici nu s-a prea înțeles cu profesorii, încât după ce a terminat clasa a șasea, familia s-a învoit să urmeze la liceul săsesc. ,,Cu limba nemțească — a zis iar învățătorul — poți umbla toată lumea." Taxele de înscriere însă fiind prea mari și Herdelea neavând banii trebuincioși în septembrie, Titu a rămas să studieze acasă ultimele două clase. Pe urmă, când a sosit vremea

examenelor, băgând de seamă că taxele pentru particulari sunt și mai urcate și, nimerindu-se ca Herdelea să aibă acuma mai puțini bănișori, Titu, după o ciorovăială violentă, a renunțat la școală, mai ales că și el se cam săturase de atâta buchiseală searbădă. Într-un sfat de familie următor apoi, a triumfat părerea fetelor: Titu să se facă notar comunal. Hotărârea aceasta însă a întristat adânc pe doamna Herdelea, care veșnic visase pe Titu preot în Monor, satul ei de baștină, căci băiatul semăna mult cu ea, având o voce prea frumoasă… Până să plece însă Titu la cursul de notari, s-au înăsprit condițiile de primire; i se ceru bacalaureatul. Herdelea atunci a propus să urmeze școala normală și să vie învățător în Pripas, în locul lui; până ar ieși băiatul, el tocmai ar împlini anii de pensie. Dar Titu avea groază de dăscălie. Mai curând salahor, decât dascăl… Și împotrivirea lui a fost atât de înverșunată, încât nimeni n-a mai îndrăznit să-i pomenească de dăscălie. Cu toate acestea nici degeaba nu se putea să stea. Era doar om în toată firea. Cum să trândăvească? L-ar lua lumea la ochi… Deci Herdelea, fiind prieten bun cu notarul din Salva, l-a convins să ia pe Titu ca ajutor și practicant, dându-i casă, masă și ceva de buzunar. Titu s-a dus, a stat trei luni, a lucrat mai nimic, s-a plictisit mult și pe urmă a venit iar acasă. În zadar, nu-i plăcea notariatul și pace. Și chiar de i-ar plăcea, ce perspective ar avea într-o carieră, fără diplomă? Ar însemna să rămână toată viața practicant, un fel de jălbar nenorocit, batjocura satelor. Tocmai el, care era plin de ambiții, care simțea că poate și trebuie să ajungă cineva în lume… Citea cu patimă versuri, romane. Mai ales de când s-a lăsat de școală, a citit tot ce i-a căzut în mână. Și, tot citind, a început și el să scrie. Întâi mai pe furiș, pe urmă mai pe față și în sfârșit cu tot dinadinsul. Iar când, într-o bună zi, *Familia* i-a publicat o poezie de trei strofe, s-a hotărât definitiv, dar în taină: va fi poet. Surorile lui îl priveau ca pe un bărbat însemnat, iar părinții, deși în sinea lor nu prea înțelegeau cum va mânca și ce va îmbrăca Titu din poezii, împărtășeau părerea fetelor. Domnii din Armadia și cu deosebire doamnele și domnișoarele au citit cu mirare și invidie numele băiatului învățătorului din Pripas sub o poezie tipărită. În curând tot județul l-a consacrat poet. Și Titu citea și scria mereu până noaptea târziu; stingea lampa, aștepta prin întuneric inspirația, înjgheba câte un vers în cap, aprindea repede lumina, îl eterniza pe hârtie… Herdelea cam mormăia uneori că prăpădește prea mult petrol, dar Titu, vrăjit de muza lui, nici nu voia să audă asemenea imputări pământești…

Apropiindu-se acum de Jidovița, se gândea unde să se ducă? Să se oprească în Jidovița sau să treacă în Armadia? Inima îl îndemna și ici și dincolo. În Armadia era fata profesorului de matematici, Valentin Dragu, domnișoara Lucreția, micuță, oacheșă, visătoare. O iubea de vreo trei ani. O iubire foarte eterică, alcătuită numai din rare priviri cu înțeles, din suspine dese, din câte-o strângere de mână mai vie, din cărți poștale ilustrate și mai ales din declarații timide, exprimate în limbajul florilor, al mărcilor sau al culorilor. De câte ori se abătea prin Armadia, și se abătea mai în toate zilele, Titu făcea ce făcea și întâlnea pe Lucreția. Atunci roșeau amândoi, vorbeau despre mersul vremii, se priveau și apoi tăceau. ,,Tăcerea spune mai mult decât toate frazele", își zicea Titu. De altfel Lucreția a fost una din cauzele de căpetenie ale chemării lui poetice. Versurile din *Familia* preamăreau tocmai frumusețea ochilor ei verzi…

Dar și în Jidovița avea pe nevasta învățătorului Lang. Învățătorul era ovreu, iar nevastă-sa unguroaică. Veniseră de curând la școala statului și nu știau o boabă românește. Ovreii din Jidovița s-au apucat prea târziu să practice patriotismul cel nou și rupeau atât de prost limba oficialității încât nici ungurii cei mai binevoitori nu-i puteau înțelege. Soții Lang deci au fost bucuroși când au cunoscut pe Titu, singurul om cu care puteau vorbi mai ca lumea. Bărbatul era bețiv și petrecea mai în toate nopțile prin cârciumile din Jidovița sau prin cele din Armadia. Femeia, drăguță, cochetă, se plictisea grozav. Oamenii povesteau c-ar fi avut câteva aventuri de dragoste prin Maramureș, unde a trăit înainte de a sosi în Jidovița. Lui Titu mai ales din pricina aceasta îi plăcea și umbla s-o cucerească. Deși ofta după Lucreția, râvnea mult și o iubire pasionată. Dar nu prea știa cum trebuie cucerită o femeie și de aceea îi era frică să nu se facă de râs în fața unguroaicei. Cât a dorit dânsul și n-a fost în stare să cucerească nici măcar o fată din Pripas, cu toate că i se scurgeau ochii după unele. Simțea însă că doamna Lang îl simpatiza și aceasta îi dădea imbold să stăruiască.

Ajunse aproape de Jidovița. Pe drum ghetele i se prăfuiseră; se opri și le șterse cu o batistă murdară, adusă înadins pentru treaba aceasta. Îi plăcea să se înfățișeze totdeauna curat, cu atât mai mult când bănuia că are să întâlnească pe cine-i era drag. Scoase din buzunar o oglindă, își potrivi bufanții lavalierei, își netezi frizura și-și picură pe piept puțin parfum ca să nu miroase a sudoare. În vremea când se aranja luă hotărârea definitivă: va rămâne în Jidovița.

Soții Lang stăteau în casa hahamului, în fund. Din curte intrai în tindă, apoi venea în stânga și în dreapta câte o odaie. Cea din stânga îl interesa mai mult pe Titu. Acolo era dormitorul.

Bătu la tindă. Nu răspunse nimeni. ,,Te pomenești că n-o fi acasă", se gândi Titu apăsând clanța.

Ușa se deschise. Intră încetișor. Tinda era cam întunecoasă. În dreapta, ușa odăii care slujea de sufragerie, salon și birou era dată la perete. Înăuntru nimeni. Avu o tresărire de bucurie gândindu-se că găsește acasă numai pe doamna Lang, care obișnuia să stea după-amiazi trântită pe pat, citind romane de dragoste, visătoare ca o cadână din panorame. Se apropie de ușa dormitorului în vârful picioarelor și ciocăni ușor. Nici un răspuns. ,,O fi dormind", își zise Titu, cu mintea aprinsă brusc de o droaie de speranțe și planuri, bătând iarăși mai tare.

— Cine-i? murmură un glas somnoros, răgușit și gros.

— Eu, eu, răspunse tânărul, nemulțumit, recunoscând vocea soțului.

— A, tu ești, Titule? Intră, dragă! urmă glasul dinăuntru mai înviorat puțin.

Titu intră amărât. Într-o clipire i se spulberaseră toate închipuirile: că va găsi pe iubita lui cu somnul în gene, că va profita de ocazie și o va săruta pe ochi, să-i fure visurile, pe buze, să-i soarbă gândurile… și poate chiar mai mult.

— Ești singur? întrebă dânsul rotindu-și ochii prin odaie.

— Singur, dragul meu, gângăvi învățătorul, căscând. Nevastă-mea s-a dus în plimbare până-n Armadia, să cumpere nu știu ce… Sunt obosit, dragă prietene, de nici nu-ți închipui. Azi-noapte am făcut un chef monstru cu solgăbirăul[4], cu popa din Runc, cu doctorul Filipoiu, cu profesorul Oancea și încă câțiva care au venit mai pe la spartul târgului de nici nu mi-i mai amintesc. Tocmai pe la șapte dimineața ne-am despărțit, la berăria Rahova, după ce cutreierasem vreo cinci cârciumi… În sfârșit ceva colosal!… Și mi-e un somn!…

Ascultându-l, Titu se posomorî de tot. Iată cine are parte de o comoară de femeie ca Rozica! Îl cântări cu dispreț. Lang avea niște mustăți ungurești, un nas gros, ochii vii negri și un păr creț negru tăciune. Acuma însă era atât de tăbăcit la față, că părea cu zece ani mai bătrân, deși încă nu împlinise treizeci. De necaz, Titu pierduse și plăcerea de a-i mai povesti bătălia.

— Atunci te las, zise, dându-i mâna. Îmi pare rău că n-am găsit pe nevastă-ta… Transmite-i complimentele mele!

— Da, da, căscă Lang. Mă, i-ascultă, bei un coniac?

— Nu, nu, mormăi Titu ursuz, ieșind. Sunt grăbit… Trebuie să mă duc și prin Armadia…

— Bine, dragă, cum vrei, vorbi învățătorul; luă o sticlă de pe mescioara de noapte, bău o dușcă țeapănă, își trase plapuma peste cap și începu îndată să sforăie ca o dihanie.

În uliță Titu se răzgândi. Ce să se mai ostenească prin Armadia? Cum e pornit azi pe ghinion e în stare să nu întâlnească nici pe doamna Lang, nici pe Lucreția Dragu. Iar asta i-ar mohorî sufletul pentru o săptămână încheiată… Dar nici acasă nu voia să se întoarcă. Ce să facă, ce să facă?

Era tocmai în fața cancelariei comunale. Soarele ardea să topească zidurile. Fierbințeala îl chinuia. Urcă repede în cancelarie, să mai stea de vorbă cu notarul Stoessel. Dar găsi numai pe practicantul Hornstein, un flăcăiandru slăbuț, sfrijit, cu ochelari, cu o tremurătură nervoasă din cap, care făcea sforțări eroice să vorbească ungurește. ,,N-am noroc, degeaba", își zise Titu, așezându-se la biroul notarului, răspunzând numai din vârful buzelor la salutarea practicantului pe care nu-l putea suferi, cu toate că nu-i greșise nimic.

Aici cel puțin avea gazete și putea să citească până se va mai însera și se va mai potoli zăpușeala. Ziarele îl pasionau, de altfel ca și pe bătrânul Herdelea. Lor însă nu le mai venea nici unul, căci nu le ajungeau banii să plătească abonamentele. Au ținut acum câțiva ani *Gazeta Transilvaniei*. Herdelea își rupsese de la gură și achitase un sfert de an, primind-o apoi un an încheiat și punând pe foc toate somațiile cu care îl asalta administrația, că ,,la caz contrar vom înceta trimiterea foii". Pe urmă Titu a descoperit ceva mai bun: să ceară abonamente de probă de la ziarele ungurești. Câte o săptămână, două pri mea jurnalul gratis. Când nu mai venea, se adresa altuia pentru abonamente de probă. Astfel, în schimbul unei cărți poștale, au avut ziare aproape un an de zile. După ce le-au încercat pe toate, au vrut ei s-o ia de la început, dar zadarnic; cărțile lor poștale au rămas fără răspuns. Încât acum erau nevoiți să împrumute gazeta preotului Belciug, care plătea regulat abonamentul, dar numai spre a dovedi că e bun român, căci el n-avea vreme să citească minciunile ziarelor. Titu, umblând mai în fiece zi prin Jidovița, o lua de la cancelarie și nici n-o mai dădea popii. Și notarul ținea vreo trei ziare ungurești, de asemenea fără a le citi, dar păstrându-le

pentru ațâțatul focului, așa că Titu nu le putea duce acasă, ci doar să le soarbă în cancelarie.

Scufundându-se în gazete, Titu își uită curând necazul. Citi până se întunecă, iar înainte de a pleca, simțindu-se înviorat, povesti totuși întâmplările din Pripas, ba încă, spre marea fericire a practicantului, i le povesti pe ungurește…

Când se îngâna ziua cu noaptea, familia Herdelea se afla în păr în pridvor, ca totdeauna în zilele frumoase de vară.

Herdelea, în vacanță, pierdea vremea mai curățind câte un pom prin grădina din spatele casei, mai plivind câte o buruiană, iar după masă se odihnea un ceas, două în stupină, alintat de zumzetul harnic al albinelor. Doamna Herdelea robotea toată ziua cu bucătăria. N-ar fi îngăduit fetelor pentru nimica-n lume să se apropie de cuptor. Doar spălatul vaselor și căratul apei cădeau în sarcina Ghighiței, pe când curățenia casei rămânea în stăpânirea Laurei, care, fiind fată mare, avea ambiția să potrivească toate astfel încât să se observe pretutindeni gustul ei delicat… Treburile se isprăveau însă până pe înserat. Urma odihna în pridvor, unde femeile, brodând sau croșetând, vorbeau și râdeau, în vreme ce Herdelea, cu pipa-n gură, răsfoia câte-o carte. Satul întreg și jumătate din hotar se întindeau în fața lor ca o hartă mare cu reliefuri în culori. Oamenii care se întorceau de la câmp sau mergeau spre Jidovița, trăsurile care umblau între Armadia și Bistrița defilau pe dinaintea lor, oferindu-le prilejuri mereu noi de vorbă. Apoi când venea întunericul, fetele, în frunte cu mama lor, începeau să cânte romanțe vechi românești cu niște voci simpatice de sopran, acompaniate uneori de basul învățătorului…

Doamna Herdelea era cântăreață înflăcărată și o femeie foarte evlavioasă. Toată ziua, ținând tigăile de coadă și amestecând în oale, lălăia cântece sau rugăciuni, iar duminica, fiindcă n-avea răgaz să meargă la biserică, cânta singură, acasă, toată liturghia. De altfel a avut o tinerețe glorioasă. Fată de țărani săraci, rămasă de mică orfană de tată, a ajuns sub oblăduirea unchiului ei, Simion Munteanu, învățător pe vremuri în Monor. De la unchiul ei i s-a tras tot norocul în viață. Munteanu a fost un dascăl harnic și un român înfocat. Ca să ferească de ungurizare târgușorul, reședință de vară a unei familii de conți, a muncit din răsputeri. Din *Irozii* de Crăciun el a făcut un fel de teatru religios, cu costume, cu cântece și cu dialoguri. Maria Drujan întruchipa pe Îngerul Domnului, îmbrăcată în alb. Îi ședea foarte bine și s-a distins prin râvna și istețimea cu care îndemna pe cei

Trei Crai de la răsărit să se închine în fața Mântuitorului ce se naște în fiecare an.

Spre fericirea Mariei, învățătorul Munteanu nu s-a mulțumit numai cu *irozii*. Încurajat de buna primire, a organizat mai pe urmă reprezentații de teatru, recrutând dintre fetele și flăcăii mai deștepți pe interpreții operelor lui Alecsandri, care atunci începeau să pătrundă mai bine și în Ardeal. S-a dus vestea acestor reprezentații în tot ținutul Someșului. Oamenii veneau din toate satele să vadă și să audă teatru românesc, dornic de-a se însufleți. Și diletanții lui Simion Munteanu jucau cu atâta inimă încât uimeau lumea. Sufletul lor însă era tânăra și drăgălașa Maria Drujan care, în scurtă vreme, a cucerit admirația tuturor, fiind cea mai isteață. În *Piatra din casă* și mai cu seamă în *Rusaliile* a cules succese neuitate. La un banchet, după reprezentarea *Rusaliilor*, protopopul din Șoimuș, om foarte învățat și umblat prin lume, a ținut un toast în care, slăvindu-i însușirile artistice, a proclamat-o, în aplauzele tuturor, primadonă diletantă. Maria a plâns de bucurie, deși n-a înțeles ce înseamnă porecla ce i-a hărăzit-o. În urma cuvântării, protopopul a încercat să ciupească puțină curte primadonei, dar zadarnic…

Azi dăscălița își amintește cu lacrimi în ochi de vremile acelea de aur. Cum au pierit, parcă nici n-ar fi fost! Atunci a învățat ea cântecele pe care acuma le învață de la ea fetele ei. Atunci! Treizeci de ani au trecut de-atunci… După *Rusalii* a cunoscut pe Zaharia Herdelea, învățător cu mult viitor în Lechința, s-a măritat, a avut nouă copii, i-au murit șase, toți după ce i-a scos din nevoi, a muncit ca o roabă, a uitat toate veseliile și petrecerile și a îmbătrânit. Din frumusețea ei de odinioară n-au mai rămas decât urme și amintiri. Și cântecele, sărmanele, scrise de mâna ei într-un caiet mare, ca să nu le uite. Mângâierea o găsește acuma în credința în Dumnezeu, fierbinte și neclintită, și în bucuria că-și vede copiii mari, gata să-și ia zborul în viață…

Noaptea se înălța din ascunzișuri, sugrumând cele din urmă zvârcoliri de lumină. Peste sat albăstreau valuri de fum, iar hotarul respira greu, învăluit într-o boare ușoară. Zgomotele se deslușeau din ce în ce mai limpede. Se auzeau câinii cum își răspundeau lătrând, chemările scurte pe țarină sau din casele îndepărtate, șoaptele oamenilor ce soseau de la lucru pe șoseaua albă, răscolind colbul cu pașii lor grei și osteniți, scârțâitul carelor goale întovărășite de țărani sleiți de muncă și urmate de câini cu botul în pământ și cu coada în vânt, mirosind șanțurile și gardurile…

Ajungând la crucea din capul satului, trecătorii își curmau vorbele, se închinau descoperindu-se și apoi dădeau ,,bună seara" familiei Herdelea care cânta neobosită. Toți sătenii ascultau cu drag cântecele. Copiii se opreau pe podul de peste Pârâul Doamnei, căscau gura câte-o bucată de vreme și pe urmă porneau în goană…

Erau pe la strofa a treia din *Răpirea Basarabiei*, când Ghighi șopti misterios:

— Uite pe Toma Bulbuc și pe George!…

Laura și bătrânul Herdelea încetară brusc cântecul, curioși să vadă victima bătăliei de-aseară. Doamna Herdelea însă nu voia să-și piardă seriozitatea pentru un lucru de nimic și continuă singură toată strofa următoare. Totuși, când Toma și feciorul se opriră la poartă, intrând în vorbă, își domoli și ea glasul, biruită de curiozitate, lălăind doar melodia ca să poată auzi ce spun pricinașii.

Toma ar fi putut coborî de pe hotar de-a dreptul acasă. A vrut însă înadins să treacă pe-aici, să povestească și învățătorului pozna. Se aprinse repede și începu să-și laude feciorul și să ocărască pe Ion. În cele din urmă puse pe George să-și ridice cămașa, să arate domnilor vânătaia din spinare.

— Sudui, măi Toma, sudui și nu te temi de Dumnezeu, care vede și aude toate! strigă atunci Zenobia, de peste drum, din mijlocul ogrăzii.

Țăranul, speriat de gura Glanetășiței, se potoli îndată. Nu mai răspunse nimic, ci își luă doar rămas bun de la Herdelea și plecă plouat și grăbit, urmat de George. Zenobia îl petrecu în afurisenii până ce îl pierdu din ochi. Pe urmă ieși în uliță, se apropie până pe pod.

— Nu se mai satură, mânca-l-ar peștii Dunării de zgârcit și afumat! Îmi ponegrește băiatul parcă i-ar fi prăpădit averea, și nu alta!

Familia învățătorului râse cu mare poftă de pățania lui Toma, iar Herdelea răspunse zâmbind femeii:

— Ehei, Zenobio, crezi tu că cei bogați vor să știe de necazurile altora?

— Da să-i ardă focul, că prea-s câinoși la suflet… Din tindă l-am auzit cum se îmbăla și n-am mai putut răbda, zău așa…

Mai sporovăi puțin, verzi și uscate, apoi fugi acasă aducându-și aminte c-a lăsat mâncarea în clocot și o fi dat în foc…

— Țeapăn l-a pocnit și Ion, zise învățătorul după un răstimp.

— Cum nu, dacă l-a lovit cu un lătunoi! sări Ghighi, vrând să le povestească iar toată întâmplarea.

Dăscălița însă începu *Hora Griviței* mulcomind astfel zelul fetei. Dar nici asta n-avu parte s-o cânte până la sfârșit, căci în curând veni Belciug cu Vasile Baciu. Popa fusese la câmp să supravegheze munca la o livadă a bisericii. Îi era cald și mai ales îl chinuia o sete cumplită. Ghighi îi aduse cât ai bate din palme un pahar de apă.

Vorbiră, firește, despre bătaia de azi-noapte care aprinsese tot satul. Preotul fierbea de indignare.

— De mult tot aud că feciorul Glanetașului s-a făcut un becisnic, dar tot n-am crezut. Isprava de acum însă le-a pus vârf la toate. Trebuie să se isprăvească odată în sat cu bătăușii, altminteri mâine-poimâine ne-om pomeni că au început să omoare oameni!…

Toți tăcură, pătrunși de revolta lui. Numai Ghighi întrebă, copilărește:

— Dar dacă nu se știe care-i de vină?

— Cum nu se știe, domnișoară? se miră Belciug. Crezi dumneata că poate să fie George vinovat?

— Eu cred, răspunse fata hotărât. Popa zâmbi acru, dezvelindu-și dinții până la gingii.

— Eu însă, cu voia dumitale, nu cred, zise apoi puțin batjocoritor. Doamna Herdelea, nemulțumită că vede pe Vasile Baciu împreună cu preotul, după necuviințele de la horă, interveni, uitându-se peste capul lui Belciug:

— În orice caz, Ion e băiat cumsecade. E muncitor, e harnic, e săritor, e isteț. Omul mai greșește, că doar de-aceea-i om. Nu trebuie să osândim așa ușor.

Preotul zâmbi iar, mai acru și încurcat, negăsind repede un răspuns potrivit.

— Amu m-aș amesteca și eu, ca omul prost, de! începu Vasile Baciu ștergându-și gura cu mânecile cămășii.

Dar dăscălița îi tăie vorba aspru:

— Ba tu n-ai ce să te amesteci, Vasile!… Slavă Domnului, m-am întâmplat și eu la horă, ieri, tocmai cu părintele, când ai venit beat ca un porc și te-ai agățat de Ion din senin! Mă mir numai că părintele te mai rabdă pe lângă dumnealui, în loc să se ferească de tine ca de ciumă!

Baciu înghiți în sec, se uită la Belciug, apoi la învățător, apoi la domnișoare, zăpăcit, se scărpină în cap și murmură:

— De… cam așa-i… Între timp preotul își regăsise încrederea și acuma zise, cu un surâs care pe doamna Herdelea o supăra:

— Firește, nici Vasile nu-i ușă de biserică… Nu, nu… Dar omul beat e neom și-i mai ierți fărădelegile…

— Da Ion n-a fost beat aseară? întrerupse Ghighi.

— Nu te mai tot amesteca și tu în vorbele oamenilor, o dojeni Herdelea care, deși se dușmănea într-ascuns cu popa, nu voia să ajungă la ceartă ca să nu dea pildă rea sătenilor.

— Mai cu seamă — urmă Belciug, fără a ține seama de vorbele fetei, — că dânsul avea și oarecare temei să dea o lecție bătăușului…

— Umblă mereu să sucească mințile Anuței, că doar-doar m-o face să i-o dau, vorbi țăranul prinzând iar curaj.

— Ș-adică de ce nu i-ai da-o? zise dăscălița, aprinzându-se. De ce? Crezi c-ai face rău?

— Nu i-aș da-o să știu de bine că… făcu Vasile cu un glas înăbușit, cu ochii înflăcărați deodată de îndărătnicie.

— Apoi vezi c-așa sunteți voi, proștii… Uite-așa, nătângi și căpcăuni!… Adică pentru că tu ai câteva petice de pământ, nu-ți mai încapi în piele de fudulie? În loc să iai un fecior care știi că n-are să-ți hărtăpănească ce-i dai, tu te gândești numai la avere. Parcă cu averea ai să te îngropi… Duceți-vă, să nu vă mai aud nici de nume!

Doamna Herdelea se necăjea totdeauna repede. Acuma însă simțea că, de va mai întinde vorba, vor ajunge la sfadă. Deci se sculă și intră în casă.

— Femeile judecă foarte ușor, zise Belciug, mâhnit de cuvintele dăscăliței, care i se părea că-l priveau pe dânsul. Viața e totuși mult mai complicată. Fiecare își știe necazurile lui și le potrivește cum crede mai bine…

Pe uliță venea încet Ion, cu o pală de fân proaspăt agățată în coasă. Când îl zări, preotul îngălbeni. Se sili să se stăpânească, dar când flăcăul murmură respectuos ,,bună seara", mânia îi porni limba:

— Să-ți fie rușine, Ioane, de cele ce faci! Rușine să-ți fie! Ion se opri uluit și de-abia după un răstimp putu răspunde:

— De ce, domnule părinte?

— Fiindcă ești un stricat și-un bătăuș ș-un om de nimic! Asta ești! Ar trebui să dai pilde celorlalți feciori, că te ții mai deștept ca toți, dar umbli numai după blestemății… Mai mare rușinea!…

Flăcăului îi pieri toată oboseala din oase. Sângele îi năvăli în obraz. Vru să răspundă cu o sudalmă, dar își mușcă buzele și-și urmă apoi calea zicând nepăsător doar atâta:

— Bine, bine… Noapte bună!
— Obraznic! sâsâi Belciug mai îndârjit. Las' c-am să-ți dau eu o lecție să n-o uiți așa curând!…
— Și tu ești prea aspru cu el, părinte, observă Herdelea împăciuitor.
Blândețea învățătorului însă îl înfurie mai rău.
— Sunteți voi îngăduitori cu dânsul și pentru mine! De aceea și-a luat nasul la purtare!…
Belciug plecă fierbând, fără a-și mai lua rămas bun. Apărarea lui Ion de către familia Herdelea i se părea o jignire personală. De altfel, din ziua când a intrat învățătorul în sat, a cam simțit el că umblă să-i sape și să-i știrbească autoritatea. A înghițit multe răutăți mărunte numai să nu zică lumea că doi surtucari români nu pot trăi într-un sat nedezbinați. Dar acuma s-a lămurit deplin. Acuma și-au dat arama pe față. Ei totdeauna apără pe cei care-i osândește dânsul. ,,Dacă-i așa, așa să fie, își zise, pășind foarte grăbit, încât Vasile Baciu de-abia se ținea alături de el. Eu însă n-am să-mi schimb părerile de dragul numănui!…"
Baciu îi pofti noapte bună. Nici nu-l auzi. Mânia îl rodea. Când ajunse acasă nu se mai gândea la Ion. Era furios pe Herdelea.
După ce plecă Belciug, învățătorul murmură printre dinți:
— Uite cum se burzuluiește ponihosul, bată-l Dumnezeu! Dar pe urmă, gândindu-se mai bine, îi păru rău c-a ajuns la ciorovăială cu popa, care e un suflet acru, în stare să se răzbune când nici nu visezi. Până acuma se mai folosea cu câte ceva de la Belciug: ba trăsura pentru balurile din Armadia, la care trebuia să-și ducă fetele, ba ,,împrumută-mi vreo doi zloți, frate Ioane, până la leafă", ba câte altele… Om cu om trăiește. Cearta fățișă i-ar despărți ca un zid… Se hotărî deci să caute să îndrepte lucrurile… Mai întâi trebuie să potolească pornirea dăscăliței împotriva preotului. Apoi are să se facă a nici nu-și aduce aminte de ce s-a întâmplat și să continue a vorbi cu Belciug, când se vor întâlni. Astfel cel puțin aparențele prieteniei fiind salvate, popa nu va putea face nimic pe față și toate se vor întoarce în bine…
Doamna Herdelea cu fetele, încălzind bucatele pentru cină și așternând masa, făceau pe Belciug cu ou și cu oțet. Aci îl ocărau, aci râdeau de barba lui țepoasă, bătută parcă în cuie, sau de redingota lui unsuroasă și tocită pe care, după cum spunea el însuși, n-a schimbat-o de șapte ani încheiați. În cele din urmă toate trei se sileau să-i găsească o poreclă caraghioasă potrivită.

Învățătorul le ascultă un răstimp clătinând din cap nemulțumit, apoi își luă inima-n dinți și zise:

— Când se amestecă femeile în vorbele bărbaților, nici dracu nu te mai descurcă…

Toate trei se repeziră pline de indignare. Se încinse o dezbatere strașnică în care nici Herdelea nu mai avu răgaz să deschidă gura… În toiul neînțelegerii pică și Titu de la Jidovița.

— Ce-i, ce-i? întrebă dânsul aruncându-și pălăria pe pat și trântindu-se obosit pe un scaun lângă masa pusă. Am asudat ca un cal… Groaznică zăpușeală!

Ca întotdeauna, bucurându-se de un prestigiu deosebit în sânul familiei, fu poftit zgomotos să-și spună părerea în chestia Belciug. Ascultă cu mare seriozitate amândouă părțile și, la sfârșit, dădu dreptate tuturor:

— Bine-ați făcut, că i-ați mai tăiat puțin din nas. A început să se cam obrăznicească. În privința asta nu mai încape discuție. Dar iarăși nu trebuie să ajungem la cuțite. Nu-i frumos și nu se cuvine. Nu uitați că aveți nevoie de trăsura popii pentru balul din octombrie! Dacă rămânem certați, cum mai mergem la bal? Ori poate doriți să mergem pe jos? Bine v-ar ședea, în toalete de bal, cu pantofi albi și pe jos!

Titu râse cu superioritate. Numai Ghighi nu se dădu învinsă:

— Ce ne pasă? Luăm trăsura notarului și gata!

— Ești tu sigură că notarul ne-o dă? răpunse Titu, hotărâtor. Ș-apoi chiar dacă ne-ar da-o, nu uita că a notarului e stricată și nici n-are arcuri. Ne-am face de minunea lumii trăgând în Armadia, la bal, într-o hodoroagă de căruță ca a notarului!…

Judecata lui Titu mulțumi pe toți și în curând afacerea cu popa se stinse…

După cină ieșiră iar în pridvor. Luna tocmai se ivea mândră și rece de după un deal, întinzând o pânză albă de lumină peste sat. Stelele licăreau sfioase pe cerul vânăt-închis. Cântecele reîncepură, întâi fricoase, apoi tot mai răsunătoare.

Ion al Glanetașului veni în capul gol și se înfipse în poartă, să audă mai bine cum horesc domnii.

Într-o pauză, Laura, amintindu-și de isprăvile flăcăului, murmură:

— Spune, Ioane, adevărat, ți-e dragă ție Anuța? Ion șovăi, zâmbi încurcat:

— De, domnișoară, mi-e dragă… Adică de ce să nu-mi fie dragă?

Laura vru să-i spuie că Ana e mai urâțică decât Florica, dar se răzgândi și tăcu.

— Bine zice el, adăugă Herdelea. Ana-i fată foarte bună…

— Păcat numai că are tată ticălos, observă dăscălița.

— Așa-i, doamnă, mormăi flăcăul. Dar mie nu-mi pasă de tat-său… Cu tat-său am eu să mă însor?

Pe uliță trecu o caleașcă elegantă, în goana cailor.

— Cine-o fi? șopti Ghighi visătoare. Tăceau acum toți. În Gârla Popii, peste drum, orăcăiau broaștele. Câinele stătea lungit în mijlocul uliței. Din sat porni un cântec vesel de fluier, atât de vesel încât lumina albă parcă tremura de plăcere… Deodată Ion oftă lung și, îmbrățișând cu o iubire pătimașă pământurile adormite, îngână ca și când ar fi vorbit cu sufletul său:

— Ce să fac?… Trebuie s-o iau pe Ana!… Trebuie!…

Capitolul III: Iubirea

Belciug rămăsese văduv din I an al preoției. Își iubise mult nevasta și pierderea ei i-a înăcrit sufletul. Era bolnăvicios și atât de jigărit că, văzându-l, te întrebai: cum de-și mai poate ținea viața? Când apoi a zăcut câteva luni la spitalul din Cluj, unde medicii i-au scos un rinichi, toată lumea i-a pus cruce. Și totuși, slab, galben, prăpădit cum era, hrănindu-se mai mult cu lapte și ouă, trăia și se înverșuna parcă și-ar fi pus în gând să îngroape el tot satul. Văduvia și străşnicia i-au dobândit faima de sfânt. Veneau la dânsul oameni și din al V-lea județ, să le citească sau să-i spovedească. Țăranii îl respectau mai ales pentru că, de când i-a murit preoteasa, nimeni nu l-a simțit umblând după femei. Alți popi, chiar mai bătrâni ca dânsul, își luau țiitoare tinere, care să le îndulcească văduvia. Belciug, pentru a-i găti de mâncare și a-i deretica prin casă, avea pe baba Rodovica, atât de vestită ca evlavioasă încât ea frământa întotdeauna prescurile; încolo două slugi la vite și în ogradă…

Dar preotul mai era și o fire încăpățânată. Orice contrazicere îl întărâta și chiar îl chinuia. Zile și uneori săptămâni întregi îl rodea un cuvânt sau o privire neplăcută. Dacă doreai să-ți facă vreun bine, trebuia să-i ceri să-ți facă rău.

Acuma Herdelenii și Ion nu-l lăsau să se odihnească. Se înfuria în sine când pe învățătoare, când pe feciorul Glanetașului. Dacă familia Herdelea n-ar fi luat partea lui Ion, s-ar fi potolit singur. Bătăile între flăcăi fac doar parte din programul multor duminici și sărbători. Așa însă întâmplarea lua în ochii lui o înfățișare provocatoare. Se simțea obligat să se apere. Îi părea rău că dascălul nu se arăta supărat după ciocnirea de deunăzi. Aceasta îl silea să-și ascundă și el mânia. Rămânea totuși hotărât să pedepsească pe Ion, mângâindu-se că o parte se va răsfrânge, măcar indirect, asupra învățătorului…

Miercuri seara, când, ca de obicei, flăcăii s-au strâns în fața cârciumii să mai stea de vorbă, s-a făcut pace între Ion și George, încât și-au dat mâna. Pentru un fleac de bătaie nu se poate să fie supărați niște oameni de treabă. A doua zi Toma, îndemnat de George, s-a dus iar la Belciug să-l roage frumos să ierte pe al Glanetașului.

Aceasta a pus vârf la toate. Până acum mai șovăise, căci încă nu probozise nominal pe nimeni în biserică. Totdeauna vorbea, povățuia,

amenința sau dojenea de pe amvon numai în general. Intervenția împăciuitoare a lui Toma însă l-a hotărât definitiv.

Și astfel duminica următoare, rezemat cu cotul de un sfeșnic împărătesc, cum avea dânsul obiceiul să predice, după ce povățui pe oameni să mai dăruiască din când în când câte ceva pentru biserica cea nouă ale cărei lucrări vor începe în curând, vorbi de cei ce stârnesc vrajba între săteni, ispitiți și mânați de Necuratul. Apoi, oprindu-se puțin, dădu ca pildă de învrăjbire pe feciorul Glanetașului. Toată lumea întoarse capul, ca la comandă, spre Ion care se făcu galben, puse ochii în pământ, tremurând de rușine, simțind privirile celorlalți cum îl sfredeleau, neîndrăznind nici măcar să se miște pe loc. Popa urmă din ce în ce mai aspru, numindu-l capul tuturor relelor din sat, pomeni despre bătaia de la Avrum și de altele mai de demult și, cu ochii ridicați spre tavanul bisericii de lemn, îl amenință cu mânia lui Dumnezeu aici și dincolo de moarte.

Dojana preotului îl șfichiuia ca un bici de foc. Numai ticăloșii sunt astfel loviți în fața lumii întregi. Dar el de ce e ticălos? Pentru că nu se lasă călcat în picioare, pentru că vrea să fie în rândul oamenilor? Îi ardeau obrajii și tot sufletul de rușine și de necaz… Așteptă un prilej, când isprăvi popa predica, ieși afară, se duse glonț acasă, se luă la harță cu tatăl său, pentru cine știe ce, și pe urmă porni, fierbând, spre Jidovița, unde intră de-a dreptul în cârciuma Zimălei. Bău toată ziua. Cel puțin dacă popa l-a făcut netrebnic în biserică, să fie cu adevărat netrebnic. Se plânse de necinstea ce-a îndurat-o tuturor țăranilor de prin împrejurimi care se adunau duminica în Jidovița, singurul sat ovreiesc din toată țara, așezat la o încrucișare de drumuri, având o fabrică de spirt și în fiecare casă câte o crâșmă. Mai spre seară, când rachiul îi amorți de tot simțirea, se lăudă că n-are să se lase până nu va lua pe Ana de nevastă, numai ca să-i arate el popii că, dacă-i la adicătelea, nu-i pasă lui de nimeni în lume. În cele din urmă se luă la harță cu un flăcău din Parva, care, fiind treaz, îl bătu măr.

A doua zi, dezmeticindu-se din beție și din aiureala probozeniei, îi păru rău că și-a cheltuit bănișorii prin Jidovița și că s-a jeluit străinilor de ce i s-a întâmplat. Își zise că bine i-a făcut popa, pentru că într-adevăr e vinovat. Adică ce vrea dânsul? Să se însoare cu o fată care nu i-e dragă, oricât caută să se prefacă, numai pentru că are avere?… Își aminti de Florica. Ce bunătate de fată. Și frumoasă… Și cât a iubit-o până ce nu i-a trăsnit prin minte gândul să ia pe Ana!… Pe Florica i-ar da-o vădana lui Maxim Oprea

cu amândouă mâinile, ar fi mulțumit, ar avea copii, s-ar trudi împreună și poate c-ar agonici mai mult decât luând-o pe cealaltă…

Se puse pe muncă mai vârtos, ca și când s-ar fi hotărât să se însoare cu fata Todosiei. Seara era frânt de oboseală și totuși se simțea mai zdravăn ca până acuma, mai pornit să înfrunte viața. Gândurile însă îl frământau mereu. Își zicea din ce în ce mai des că, robotind oricât, nu va ajunge niciodată să aibă și el ceva. Vasăzică va trebui să fie veșnic slugă pe la alții, să muncească spre a îmbogăți pe alții? Toată istețimea lui nu plătește o ceapă degerată, dacă n-are și el pământ, mult, mult… Mâine-poimâine îl vor copleși poate copiii. Cu ce-i va hrăni și mai cu seamă ce le va lăsa după moarte? Nici barem cât va avea el, căci el tot rămânea cu trei locșoare, bune, rele, cum sunt… Și-l vor blestema copiii precum blestemă și el, în clipele de deznădejde, pe tatăl său, pentru că a irosit pământul ce l-a avut, și pe mamă-sa, pentru că nu i s-a împotrivit.

Umbla pe uliță cu ochii în jos și parcă nu mai îndrăznea să se uite în fața oamenilor. Își închipuia că ar întâmpina numai priviri compătimitoare, care l-ar necăji, sau batjocoritoare, care l-ar înfuria. Zenobia, trăgând cu urechea pe ici și pe dincolo, ca toate femeile, auzea și-i spunea că lumea vorbește c-ar fi mai bine să se astâmpere cu Ana, care nu-i de nasul lui. Vorbele acestea îl mâniau și-l încăpățânau întâi, apoi îl moleșeau. Uneori se gândea că numai de la George pornesc zvonurile rele. Într-o seară a alergat ca un nebun să-l bată. Dacă-l întâlnea poate că-l omora. I-a rămas însă în inimă un fel de sfială față de feciorul lui Toma Bulbuc. Îl ocolea ca să nu dea ochii cu dânsul. I se părea că George are o bucurie ascunsă în privire, pentru că din pricina lui a fost umilit. Cu cât vorbele lui erau mai bune și mai blânde, cu atât îl ațâțau mai tare.

Nu se mai ducea seara pe la Ana, cum obișnuia înainte de poznă. Când a aflat însă că în schimb George a început să dea târcoale fetei, l-a cuprins o mânie mare, a trântit și a suduit toată ziua, s-a certat cumplit cu Glanetașu și era cât pe-aci să-l snopească pentru că l-a făcut fără noroc, iar pe urmă a băut singur, tăcut și posomorât, o cupă de rachiu, la Avrum, pe prispă. Îi venea să turbeze gândindu-se că pământurile lui Vasile Baciu vor înmulți averea lui George, iar el va rămâne tot calic, mai rău chiar decât o slugă…

Se întâlnea cu Ana uneori, dar nu-i vorbea. Îi dădea binețe ca oricine. Fata avea un surâs dureros pe buze… Poate că nici ea nu-l mai vrea! Poate că dragostea ei a fost numai o închipuire a lui? Mai ales că acum, de la o

vreme încoace, Vasile Baciu prea îl îmbulzea cu prietenia, ceea ce putea însemna că nu-i mai pasă de dânsul…

Apoi, într-o sâmbătă seara, a stat primprejurul cârciumii, cu flăcăii, până pe la miezul nopții. Era foarte vesel; singur nu-și dădea seama de ce. Cânta din frunză, iar ceilalți chiuiau și tropăiau. Dintre zecile de glasuri, Ion parcă auzea numai pe al lui George, aspru și răgușit, ca de cocoș bătrân. În întunericul cenușiu îl vedea ca ziua, burduhos, țopăind greoi, printre ceilalți… I se păru atât de caraghios, încât îl umfla râsul… Când s-au despărțit, l-a pândit unde se duce? George a trecut prin fața casei lui Baciu, s-a uitat puțin, a fluierat scurt ca și când ar fi întrebat ceva, apoi, neprimind răspuns, și-a urmat calea în mers legănat și leneș… Inima lui Ion zvâcni sălbatic de bucurie. Suspină ușurat și se hotărî să intre la Ana, să-i mulțumească și să-i ceară iertare. Totuși trecu pe dinaintea casei fără să se oprească. O luă pe Ulița din dos, grăbit, înfierbântat de bucurie, și intră încetișor în ograda văduvei lui Maxim. Doi câini ciobănești, cât niște viței, hămăiră de două ori, îl recunoscură și se gudurară la picioarele lui. Se apropie tiptil de fereastră, plecându-se ca să nu-l vadă cineva dinăuntru, și bătu cu degetul în geam de trei ori, ușor, ca o arătare. Pe urmă se așeză pe prispă și așteptă. Un câine veni lângă dânsul, îi linse mâinile noduroase, își culcă pe genunchii lui capul. Gândurile flăcăului erau atât de încâlcite că nici nu mai încerca să le limpezească. Numai bucuria îi tremura în inimă, mereu vie și stăpânitoare… Apoi, ușa tinzii se deschise fără zgomot. Florica ieși, în cămașă, liniștită, ca o nălucă blândă.

— Tu ești, Ionică? șopti ea foarte domol, fără mirare în glas.

— Eu, eu, mormăi Ion. Fata se ghemui pe prispă. Răcoarea nopții îi cutremura carnea. Se lipi de flăcău, murmurând cald:

— Presimțeam că ai să vii… Te-am așteptat… Lui Ion vorbele acestea i se păreau prefăcute. Cum a știut ea că are să vie, când nici el însuși n-a știut? Totuși se pomeni cuprinzându-i mijlocul și sărutându-i obrajii. Căldura trupului ei îl îmbăta. Simțea că începe să-i clocotească sângele, o strânse năvalnic în brațe și-i zise deodată, cu glas răgușit, ca și când o mână dușmană i s-ar fi încleștat în beregată:

— Florico, ascultă, să știi că te iau de nevastă măcar de-ar fi orice!…

Fata tresări de mulțumire. Lucirea ochilor ei străbătea întunericul nopții și se înfigea în sufletul lui.

Îmbrățișând-o, Ion îi simțea sânii cum se striveau pe pieptul lui. Îi găsi buzele și i le crâmpoți în sărutări…

Probozirea lui Ion în biserică a dezlănțuit un potop de mânie în casa Herdelea împotriva preotului. Chiar învățătorul, cât era el de împăciuitor, nu s-a sfiit să declare în mai multe rânduri, în familie:

— Popă-i ăsta?… Ăsta-i porc, nu popă! Și încă porc de câine!…

— Pămătuful! a strigat dăscălița văzând pe fereastră cum trecea Belciug pe uliță, posac, cu niște fire de paie în barba încâlcită, plin de praf, murdar, asudat și dezmățat ca un vizitiu nesimțitor.

Fetele au găsit porecla aceasta atât de minunată că, de-atunci încolo, de câte ori vorbeau de dânsul, numai ,,pămătuful" îi ziceau, prăpădindu-se firește de râs.

Totuși Herdelea se ferea să nu ajungă indignarea lor până la urechile preotului. Râvna lui era să fie bine cu toată lumea, să nu jignească pe nimeni și astfel să se strecoare mai lesne prin viața aceasta plină de dureri. Soarta îi hărăzise atâtea necazuri că avea nevoie de bunăvoința tuturor…

Se afla acum de vreo cincisprezece ani în Pripas, la școala statului. A ajuns aici printr-o favoare deosebită a inspectorului Cernatony, care îl iubea ca un frate. În Feldioara, unde fusese mai înainte învățător comunal, avusese o stupărie vestită în tot județul. Inspectorul, și mai ales nevasta și copiii lui erau mari iubitori de miere curată. Herdelea, simțind slăbiciunea aceasta a lui Cernatony, de câte ori se ducea prin Bistrița, niciodată nu uita să se înființeze la doamna inspectoare cu o lădiță de faguri ca zăpada. Drept mulțumire, Cernatony, când s-a ivit locul din Pripas, l-a întrebat prietenește: ,,Vrei să fii învățător de stat?" Herdelea nu mai avusese parte de o cinste atât de mare. Inspectorul, în fața căruia tremura toată dăscălimea, îi oferea o înaintare!… Cu toate acestea nu se putea hotărî să-i dea îndată un răspuns lămurit. Chestiunea era prea serioasă. La școala statului se cerea limba ungurească pe care el o rupea greu de tot. Nu-i vorbă, s-a mai îndreptat dânsul, făcând ,,suplici" și ,,lăcrămații" țăranilor din Feldioara — pricina unor buclucuri de tristă amintire cu notarul —, dar își dădea seama că ungureasca lui nu ajungea. Apoi a trece la stat însemna într-un fel o dezertare la vrăjmaș. Românul care trebuie să învețe pe copiii români să vorbească numai ungurește, nu mai e român, ci renegat sadea… În cumpăna cealaltă însă apăsau socoteli tot așa de însemnate. La comună leafa lui era pe sfert din cât îi oferea statul. Adevărat că el mai câștiga binișor din jalbele oamenilor, fiindcă lucra mai ieftin, mai repede și chiar mai bine ca notarul, dar veniturile acestea atârnau de un fir de păr; o intervenție energică din partea notarului putea să i le taie scurt și pentru totdeauna. Pe urmă, la

comună, n-avea nici drepturi la pensie și nici înaintări în leafă, cum ar avea la stat, unde inspectorul îi mai făgăduia să-i socotească și anii ce-i servise până atunci, adică vreo șaptesprezece… S-a frământat și s-a gândit mult Herdelea, s-a sfătuit și s-a certat cu dăscălița, care-l zorea să se grăbească, să nu scape prilejul de a se mai scutura puțin de sărăcie. Când șovăirea îl rodea mai aprig, s-a pomenit cu o scrisoare de la inspectorul Cernatony. O păstrează și azi, ca un document de neprețuită valoare. Scrisoarea aceasta l-a decis. Iată ce-i scria inspectorul: ,,Iubite Herdelea, doresc să am răspunsul precis, în trei zile. Țin mult să te numesc pe dumneata la Pripas. Salutări cordiale. — Cernatony".

În Pripas, la început, a dus-o parcă mai greu ca în Feldioara. Când s-a înființat aici școala statului, comuna s-a însărcinat să dea un local potrivit și o grădină pentru pomicultură. Cu vremea statul promitea să clădească o școală nouă, în care să aibă un apartament cumsecade învățătorul. Deocamdată însă Herdelea a fost nevoit să cheltuiască din buzunarul lui spre a se repara o casă țărănească în care să se poată adăposti mai omenește. După un an, țăranul, șiret, văzându-și bordeiul schimbat într-o căsuță arătoasă, a desfăcut contractul de închiriere și s-a mutat el într-însa. Învățătorul a trebuit să risipească alți bani, cu altă casă, unde a pățit la fel… Atunci, fiindcă statul nici nu se mai gândea la școala cea nouă, Herdelea a luat o hotărâre mare. Pentru grădina de pomicultură comuna oferise un loc de-al bi sericii, în marginea satului. Cu învoirea lui Belciug, învățătorul s-a apucat de și-a zidit o casă proprie pe locul bisericii. Pe atunci erau prieteni foarte buni. Preotul l-a asigurat că grădina va rămâne proprietatea lui Herdelea ca o donație din partea comunei și a bisericii pentru râvna lui întru luminarea copiilor din Pripas. Nici prin gând nu i-a trecut învățătorului să-i ceară vreun înscris. Vorba unui prieten e mai sfântă ca orice hârțoagă. Mai târziu i-a cerut, dar preotul a început să se codească.

— Este vreme, frate Zaharie, îi zicea cu un zâmbet ciudat, în care Herdelea citea o amenințare ascunsă.

Cu cât se răceau legăturile între dânșii, cu atât învățătorul simțea mai mult amenințarea. Și, parcă înadins, împotriva sforțărilor lui de-a ocoli o primejdie, neînțelegerile lor sporeau zi cu zi. Își mai vorbeau, căci Herdelea îi înghițea toate toanele, dar sufletele lor se depărtau mereu.

Învățătorul se gândea cu groază, mai ales din pricina casei, la clipa când ruptura va veni totuși odată. Era sigur că atunci Belciug va face tot ce-i va sta în putință să-l scoată din casa lui, clădită din munca lui, singura avere

agonisită în atâția ani de zbuciumări. Și aceasta tocmai acum când fetele au ajuns ca azi-mâine să le ajute Dumnezeu să se mărite și când toată zestrea și nădejdea lor era căsuța aceasta. Căci, fără nimica, oricât ar fi ele sărăcuțele de frumoase și de istețe, anevoie se va găsi cineva să le ia ,,în vremurile acestea materialiste" -cum zicea Laura cu multă dreptate.

Primejdia o simțea bine toată familia și tocmai din pricina aceasta ura împotriva preotului creștea fără voia lor, din ce în ce mai puternică, ațâțată parcă de mâna soartei. Cu cât îi revoltau mai mult isprăvile lui Belciug, cu atât își aduceau mai des aminte de atârnarea lor de dânsul și cu atât aceasta îi înfuria mai avan pe toți. Atunci apoi dăscălița cu fetele tăbărau asupra învățătorului cu imputări și cu jelanii amare. Îndeosebi doamna Herdelea era mare meșteră în a zugrăvi nenorocirile ce s-ar abate asupra familiei dacă ,,pămătuful" i-ar pofti afară din casa ridicată cu bănișorii rupți de la gura copiilor, sau dacă într-o bună zi Herdelea ar închide ochii și i-ar lăsa pe drumuri, mai ales că toate nopțile tușește ca un buhai și a început să slăbească de s-a făcut ca un ogar… Și, cum prevestirile ei negre găseau răsunet în inimile fetelor, se înecau veșnic în lacrimi multe care pe învățător îl înduioșau, iar pe Titu îl enervau, fiindcă el mai totdeauna atunci avea inspirații poetice și se văita că nu poate ,,lucra" de atâta gălăgie fără rost…

Tocmai în vremea aceasta, când frământările se înăspreau, a picat un pețitor în casa Herdelea. Era așteptat și totuși a stârnit o ceartă care mai-mai să se încheie cu scandal.

Vara trecută, prin iulie, la băile din Sângeorz, cu prilejul unui bal săptămânal, unde se dusese întovărășită de Titu, Laura a cunoscut un student în teologie, pe George Pintea. Tânărul mai avea un an până să iasă preot și a îndrăgit pe Laura foarte mult. Prin șaptezeci și nouă de scrisori și cărți poștale ce i le-a trimis pe urmă, și-a dezvăluit încetul cu încetul pasiunea pe care i-a aprins-o frumusețea, blândețea, cultura aleasă și celelalte calități, descoperite de dânsul dintr-o singură ochire, dar așa de numeroase că i-a trebuit mai bine de un an de zile și atâta hârtie până să le înșire pe toate. După întâile scrisori, Laura a stat la îndoială: să-i răspundă ori să nu-i răspundă? Inima ei se întâmpla să fie tocmai liberă. Un elev de la liceul din Armadia, care-i făcuse curte vreo doi ani și începuse s-o intereseze, a plecat îndată ce și-a luat bacalaureatul, fără să-i mai scrie un rând, silind-o să-l smulgă din suflet, deși cu durere. Îndoielile i le-a risipit Titu cu o povață înțeleaptă: poate să-i scrie, dar cu multă băgare de seamă. Astfel a trimis Laura teologului George Pintea douăzeci de scrisori și

douăzeci și trei de cărți poștale ilustrate, în care s-a dedat la puțin sentimentalism cochet, fără însă a-i făgădui, nici măcar prin o aluzie, iubirea ei. Căci Laura, deși abia de nouăsprezece ani, avea despre amor idei prea serioase și nu putea admite că, după o cunoștință de câteva ceasuri, ea să iubească aievea pe cineva, oricine ar fi. ,,Iubirea e un lucru gingaș — zicea ea melancolic — și se sfarmă dacă o atingi cu îndemnuri grăbite." De Pintea își aducea aminte mai ales că e cu vreo două degete mai scund ca dânsa, care avea oroare de bărbații mici. Apoi, în vreme ce teologul o bombarda cu scrisori, a făcut cunoștința unui tânăr înalt, sfios, delicat și frumos, student în medicină, Aurel Ungureanu. S-au văzut întâia oară la balul studenților, în Armadia; în vacanța Crăciunului a venit în Pripas de patru ori, în vacanța Paștilor de zece ori, iar acuma, în vacanța mare, aproape în fiecare zi. Din întâlnirile dese apoi s-a înfiripat o iubire cu atât mai prețioasă pentru Laura, cu cât Aurel se mulțumise numai să-i strângă mâna ceva mai puternic și să-i apese pe degetul mijlociu ceea ce, în limbajul îndrăgostiților, voia să zică ,,te iubesc din fundul inimii".

Îndată ce iubirea pentru Aurel Ungureanu s-a limpezit în sufletul Laurei, scrisorile stăruitoare ale lui Pintea au început s-o plictisească. I se părea că îi pătează dragostea pe care dorea s-o păstreze neprihănită numai medicinistului. Spre a-i da o dovadă deosebită de sinceritate, i-a mărturisit la Paști că Pintea îi bate capul cu răvașele de iubire. Aurel cunoștea bine pe Pintea de prin liceu, s-a zăpăcit și a zis tulburat:

— Pintea, mă rog, e un băiat tare cumsecade… tare… tare… Laura a înțeles cât trebuie să-l doară descoperirea aceasta și nici nu i-a mai pomenit de dânsul, iar când Aurel o întreba, răspundea cu o indiferență zdrobitoare, din care să poată citi că inima ei este numai a lui în vecii vecilor…

Bătrânii însă nu cinsteau deloc sentimentele Laurei. Văzând scrisorile din ce în ce mai aprinse ale teologului, întâi se gândiră și apoi spuseră pe față că omul care scrie cum scrie Pintea trebuie să fie foarte bun. Li-era drag, fără să-l fi văzut vreodată, și simpatia lor pentru el creștea cu cât se înflăcăra pasiunea lui în scrisorile către Laura.

— Bine ar fi de-ar fi ceva serios, ofta din ce în ce mai des dăscălița.

— Ei, Doamne, unde-i norocul s-o ia un fecior așa de seamă! adăuga învățătorul cu un plescăit de limbă, semn de mare mulțumire.

Pe Laura o revoltau gândurile bătrânilor, mai ales că veneau totdeauna după tânguiri îndelungate despre sărăcie, despre nesiguranța cu casa, despre greutățile vieții, fără număr, despre vremile materialiste… Când ajungeau la

,,vremile materialiste", fata se supăra mai rău, simțindu-se lovită cu propriile ei arme. Plângea, blestema, se închidea în salon și, mângâindu-se că suferă pentru Aurel, îl îndrăgea și mai mult. Ghighi, care adora pe soră-sa, rămânea să țină piept părinților, sleia toate argumentele împotriva teologului, până ce sfârșea și ea în lacrimi. Atunci Laura o chema să mai bocească puțin împreună, să-și bată joc de scrisorile lui Pintea și apoi să se răcorească vorbind despre Aurel…

Scrisoarea a optzecea a lui Pintea însă, sosită la câteva zile după ce Belciug dojenise pe Ion în biserică, era adresată bătrânilor și cerea pentru totdeauna mâna drăgălașei lor Laura, cu adaosul că, în cazul unui răspuns favorabil, își va lua voie să vină în persoană spre a auzi cuvântul fericirii din gura ei și a lor. Senzația cea mare se afla totuși în post-scriptum, unde spunea: ,,Cred de prisos să vă amintesc că chestiunile materiale îmi sunt cu totul străine și indiferente. Prea Sfinția sa episcopul mi-a și desemnat o parohie bună în Sătmar, așa încât vom fi la adăpost de grijile vieții de toate zilele." Aceasta însemna, nici mai mult, nici mai puțin, că Pintea dorește să ia pe Laura fără zestre.

— În sfârșit, te-a bătut norocul! strigă Herdelea fericit. Vestea asta merită o băutură. Ce zici, nevestică?

— Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun! lăcrimă dăscălița, mestecând mișcată în tocana ce se perpelea pe foc.

Învățătorul scormoni îndată o sticlă, o clăti cu apă și plecă mândru la Avrum după rachiu, dar și pentru a-i împărtăși bucuria cea mare.

Pe Laura scrisoarea a uimit-o atât de cumplit că, până ce a ieșit Herdelea, n-a putut scoate nici o vorbă. Când însă s-a dezmeticit, i s-a părut că vede deodată pe Aurel privind-o trist și cu imputare. Ochii i s-au umplut de lacrimi și a strigat îndurerată:

— Nu mă mărit! Nici să nu vă gândiți că am să-mi leg viața de un…

Ghighi, care aștepta doar să deschidă Laura focul, a sărit numaidecât să lămurească dăscăliței că măritișul acesta ar fi o nenorocire nemaipomenită, pentru că Laura urăște pe Pintea, pentru că Pintea e mai mic decât Laura…

Doamna Herdelea se uită la ele mirată. Dar când a înțeles, a izbucnit ca o leoaică:

— Apoi credeți voi că are să vă lase cineva să dați cu piciorul norocului?… Că vouă vă arde de nebunii și de blestemății, în loc să vă mai gândiți și la greutățile cu care ne zbatem… Mâine-poimâine e și nebuna cealaltă de măritat… D-apoi zestre de unde credeți să luați?

— Ei, parcă toată lumea-i ca Pintea, să se uite numai la zestre! zise repede Ghighi.

— Mă mir că nu vi-i rușine să mințiți cu atâta sfruntare… Apoi da, carul vostru e într-o roată, puteți umbla după cai verzi pe pereți… Vă închipuiți că oamenii de treabă se uită la sindrofiile și la luxurile voastre… Alta ar fi sărit cu amândouă mâinile, ticăloaso, și ar mulțumi lui Dumnezeu că i-a trimis acasă norocul! Tu umbli după mofturi și drăcii… Obraznico și nerușinato!…

— Poți să mă ocărăști cât vrei, dar nu mă mărit! repetă Laura cu o liniște tristă de martiră, care pe maică-sa o înfuria și mai rău.

În odaia de alături Titu, smulgându-și mereu părul pentru a stoarce din creieri o rimă, răcni deodată desperat:

— Aveți să mă-nnebuniți cu atâtea țipete! Am ajuns să nu mai pot lucra nici ziua, nici noaptea… îmi zdrobiți viitorul cu gălăgia!

Când se întoarse Herdelea de la Avrum, care-l felicitase și se însărcinase să vestească tuturor că domnișoara Laura se mărită, auzi din uliță cearta.

— Uite ce fată ne-a dat Dumnezeu! Uite și bucură-te și mănânc-o friptă! îl întâmpină dăscălița. Dumneaei nu vrea să se mărite cu un biet popă, auzi? Domnișoarei îi trebuie doftori, baroni, poate chiar un împărat!…

Laura nu spusese că nu-i trebuie popă, dar doamna Herdelea îi ghicise gândul. În sufletul ei fata își zisese de multe ori că între un doctor și un popă e o deosebire ca între cer și pământ, cerul fiind doctorul, iar popa fiind pământul. Părerea aceasta a avut-o înainte de a cunoaște pe Aurel, iar acuma devenise convingere.

Cearta se înăspri așa de rău, că Titu fu nevoit să renunțe la munca poetică și să asculte discuția din ce în ce mai aprinsă. Bătrânii dovedeau fetelor că Aurel Ungureanu e o pușlama care-și pierde vremea făcând curte Laurei, fără să-i treacă măcar prin minte s-o ia de nevastă; și chiar de ar fi om de treabă și ar avea gânduri serioase, tot nu le-ar putea înfăptui decât peste vreo cinci ani, când va termina studiile, dacă le va termina, și încă și atunci va pretinde ceva zestre, iar de nu-i vor putea da nimic, îi va întoarce spatele repede-repede. Pintea însă e om chibzuit, cu cariera deschisă, fără pretenții, sincer și cinstit, dispus s-o ia chiar fără cămașă, fiindcă o iubește aievea. Dacă Laura se va codi și va scăpa ocazia norocoasă, va îmbătrâni fată mare ca și domnișoarele Bocu din Armadia, care au împlinit cincizeci

de ani și tot mai așteaptă vreun nebun să le pețească, deși ele au la spate miișoare multe. De altfel Laura are vârsta cea mai frumoasă. Fata, după ce trece de douăzeci de ani, începe a se veșteji și a se urâți. Învățătura și frumusețea nu-ți folosesc nimic, dacă n-ai minte să prinzi norocul când îți pică… Laura, sprijinită viguros de Ghighi, descria în culorile cele mai negre pe Pintea, blestema minutul în care l-a cunoscut, plângea și iar declara c-ar trebui să fie smintită să-și îngroape tinerețile alături de o stârpitură de om pe care-l urăște tocmai fiindcă a avut obrăznicia s-o ceară în căsătorie. Se închina și se jura că mai bine moartea decât Pintea. De măritat mai are destulă vreme, căci azi fetele nu se mai mărită ca altădată, înainte de a fi deschis bine ochii în lume. Ea însă nu vrea să se mărite niciodată, are oroare de bărbați și nici pentru Aurel nu simte, la urma urmelor, decât o simpatie nevinovată și nici prin gând nu-i trece să fie vreodată soția lui…

Titu, deși rugat în mai multe rânduri să-și spună părerea, tăcea ca un filozof. Pe la miezul nopții însă, văzând că dezbaterea nu s-ar mai isprăvi niciodată, interveni cu o amânare:

— Destul acuma!… Haidem la culcare! V-ați certat destul, mai lăsați și pe mâine!

Totuși sfada, ca o lumină ce moare, mai pâlpâi, când mai moale, când mai puternică, până când Herdelea, înfuriat deodată peste măsură, ridică pumnul la Ghighi, răcnind:

— Marș, nerușinatelor!… Marș, netrebnicelor… Titu opri căderea pumnului, luă blând pe fete de spate și le petrecu în salon, unde era patul lor, mângâindu-le că dreptatea este de partea lor și că bătrânii nu pricep năzuințele idealiste. Pe urmă se întoarse și spuse grav părinților:

— Aveți dreptate, ce mai calea-valea, și v-ați gândit foarte bine… Ei, dar ce vreți? Sunt tinere și fără minte… Parcă știu ele ce vorbesc?… Parcă știu ele ce-s greutățile vieții?…

Vremea se posomorâse. Toamna bătea la ușă, stăruitor. Hotarul se pleșuvea mereu. Ici-colo, se mai înălțau clăițe de fân sau stoguri de paie, pe care însă țăranii se grăbeau să le care acasă. Plugurile spintecau, din ce în ce mai dese, ogoarele istovite. Petele arate, negre și lucioase, păreau niște răni deschise pe un trup îmbătrânit.

Cu cât trecea vremea, cu atât neliniștea sporea în sufletul lui Ion. Muncea ca și când și-ar fi pus în gând să se îmbogățească într-o clipă, să scape de orice grijă și mai ales de orice râvnă. Se înfuria însă că rodul muncii lui de-abia se vedea. După o roboteală de o vară întreagă pe la alții,

rămânând chiar în urmă cu pământurile lui, s-a ales cu vreo sută de zloți. Urmând așa nu va face nici un pas înainte.

Zvârcolirile acestea îi aduceau totdeauna aminte pe Ana și pe Vasile Baciu, și-l întărâtau. Se simțea înfrânt și neputincios, iar simțământul acesta îi aprindea sângele și-i umplea creierii

de planuri și hotărâri care de care mai năzdrăvane. Totuși nu mai îndrăznea să se apropie de casa lui Vasile Baciu și nici să schimbe vreo vorbă cu Ana. În schimb se ducea mai în fiecare seară pe la Florica. Ochii ei albaștri îi mulcomeau zbuciumarea. Râdea însă când își amintea de făgăduința lui că o va lua de nevastă. Cum s-o ia dacă toată zestrea ei e un purcel jigărit și câteva bulendre vechi? Dragostea nu ajunge în viață… Dragostea e numai adaosul. Altceva trebuie să fie temelia. Și îndată ce zicea așa, se pomenea cu gândurile după Ana…

În curând Zenobia află că Florica, împreună cu maică-sa, au umplut satul că Ion a cerut-o de nevastă. Dacă ar fi lovit-o cineva cu parul în cap, tot parcă nu s-ar fi supărat atât de rău. Veni acasă galbenă și se răsti la Ion din poartă:

— Tot la sărăcie tragi, dragul mamii, tot? Altă mireasă, afară de Florica vădanei lui Maxim, n-ai găsit câtu-i satul de mare?… Da ce mă mai mir, dragul mamii, ce mă mai mir?!

Flăcăul înțelese îndată și se înfurie, dar nu de cele ce răspândea Florica, ci de mânia Zenobiei:

— Nu-s eu destul de cătrănit, mă mai amărăști și dumneata? Zenobia însă nu-l slăbi până ce peste câteva clipe Ion, scos din fire, se repezi la ea s-o lovească. Glanetașu sări în ajutorul femeii, ostoindu-l:

— Ionică, taci mulcom, las-o! Ion se opri, dar apoi, în vreme ce Zenobia ieși în uliță să se vaite și să afurisească, începu să se sfădească cu tatăl său:

— De ce mi-ai mâncat și mi-ai băut pământurile, hodorogule? Glanetașu, cu niște ochi foarte triști, răspunse jalnic:
— Acu ce să-ți mai fac, omule, și ce să-ți dau, dacă n-am? Sufletul din oase să ți-l dau?… Iacă, ți-l dau!…

Auzindu-l, Ion răcni și mai proclet:
— Mai bine să nu mă fi făcut, decât să fiu batjocura oamenilor!…

În ziua aceea, spre seară, flăcăul întâlni pe Ana, pe drumul cel vechi dinspre Jidovița. Primprejur nici țipenie de om. El a oprit-o și a luat-o de

mână, iar ea a început îndată să plângă cu hohote și să-i impute că a părăsit-o. Ion vru s-o liniștească, dar nu-i putu spune decât:

— Lasă, Anuță, fii liniștită, că noi tot împreună… împreună… împreună…

Mai stătură un minut, tăcuţi, și se despărțiră. Pe când însă fata se depărta cu aceeași deznădejde în suflet, Ion simțea o înviorare mare. Lacrimile Anei i-au încolțit în inimă o încredere nouă. Își urmă calea mai sprinten și atât de mulțumit că-i venea mereu să râdă și-și zicea:

— De-acuma nu-mi pasă de nimic! Încă nu știa ce va face, dar încrederea îi creștea întruna, schimbându-i parcă toată ființa.

Din clipa aceea se simți alt om, mai puternic, mai îndrăzneț, gata să înfrunte toată lumea. Era vesel, glumea tam-nisam, râdea, încât Zenobia, speriată că l-a fermecat cineva, era cât pe-aici să-i descânte de întors.

De-a doua seară se pregăti să meargă la Ana. Auzi însă că după atâtea săptămâni de când dânsul nici nu se mai uită la fată, George a început să se apropie iar de Vasile Baciu. Ion se hotărî să mai aștepte. Încrederea în sine îi dădea puterea să pândească liniștit. În câteva seri văzu într-adevăr pe George intrând în casă. Dar lampa rămânea aprinsă, ceea ce însemna că mai mult cu Baciu sta de vorbă decât cu fata… Aceasta îi sporea nădejdea. Nu mai era grăbit deloc… Cât va aștepta el, va aștepta și Ana…

Trecea deseori, parcă înadins, pe lângă pământurile lui Vasile Baciu. Le cântărea din ochi, se uita dacă sunt bine lucrate și se supăra când vedea că nu sunt toate cum trebuie. Se simțea stăpânul lor și-și făcea planurile cum va ara fâneața cutare, iar cutare porumbiște cum va semăna-o cu trifoi…

Într-o dimineață mohorâtă ieși cu plugul să-și ogorească și el o porumbiște pe care la primăvară socotea s-o semene cu grâu. Vremea de ogorât era cam târzie. Dar el, având o singură vacă, trebuia totdeauna să aștepte până isprăvesc alții, ca să mai poată împrumuta o vită să-și muncească pământul.

Porumbiștea era îngustă, tot o rămășiță dintr-o tablă mai mărișoară, din care Glanetașu vânduse odinioară jumătate lui Dumitru Moarcăș, de unde apoi a încăput în seama lui Simion Lungu. De altfel și acuma cele două delnițe erau despărțite numai printr-o brazdă mai adâncă și mai lată.

Ion opri vitele cu plugul, pregătindu-se de muncă. Ochii lui însă rătăceau mereu pe partea lui Simion Lungu, care odinioară a fost a lor. De jur împrejur câmpul era pustiu.

— Măcar o brazdă să-mi iau înapoi din pământul meu! se gândi deodată flăcăul, cu obrajii aprinși de o poftă nestăpânită.

Apoi repede înfipse plugul dincolo de hat, în peticul vecinului, și porni să curme o nouă despărțitură. Lutul gălbui scârțâia, se răsturna lucios, în bulgări aspri. Ion strângea dârz coarnele plugului, apăsa fierul adânc în trupul pământului și, cu pălăria pe ceafă și cu fruntea umedă de sudoare și de înfrigurare, îndemna blând și stăruitor vacile care trăgeau din răsputeri, încovoindu-și spinarea.

După ce croi un hat nou și sfârși de arat câteva brazde din delnița lui Simion, astupând hotarul cel vechi, flăcăul respiră adânc și ușurat. De acuma nu mai trebuia să se teamă. Inima îi tremura de bucurie că și-a mărit averea. Trei-patru brazde nu e mult, nici nu se bagă de seamă.

Pe la prânzișor dădu drumul vitelor să mai pască ce-or găsi pe ogoarele dimprejur, iar el se așeză să îmbuce din merindea ce și-o adusese, în tihnă, mulțumit și cu gândul numai la brazdele noi… Când să isprăvească mâncarea, văzu pe Simion Lungu venind și dânsul ca să-și ogorească locul. Ion tresări.

— Are să bage de seamă, își zise cu un zâmbet neliniștit. Într-adevăr, Simion văzu că delnița i s-a îngustat și îndată începu să înjure, deocamdată însă fără a se uita încoace, ca și când n-ar fi luat în seamă pe Ion. Flăcăul de asemenea se făcu că nu-l aude și strângea cu mare grijă firimiturile de pâine în pânzătură, scuturându-le și privindu-le îndelung parcă cine știe ce adâncit ar fi în gânduri. Numai când simți că Simion vine spre dânsul cu biciul în mână, răcnind și suduindu-l de-a drep tul, numai atunci înfășură repede rămășițele de mâncare, le vârî în traistă și se sculă în picioare.

Harța se încinse iute. Ion se jura pe toți sfinții că a brăzdat hatul numai pentru că nu se mai cunoaște bine, dar că l-a tras în același loc. Simion, ocărându-l, îl duse între delnițe, îi arătă că a intrat înadins cu plugul în pământul lui, îl sili să măsoare cu pasul, împreună, lățimea locurilor și, din două în două vorbe, îi striga:

— Jumătate delnița mi-ai furat-o, tâlharule! Ion, văzând că nu-l răzbește cu vorba, începu să înjure și apoi, ca să rămână deasupra, se năpusti la Simion cu pumnii.

Se bătură ca orbeții vreo jumătate de ceas, sfâșiindu-și cămășile și zgâriindu-și obrajii. Fiindcă nu era nimeni să-i despartă, numai osteneala îi mulcomi. Pe urmă se apucară amândoi de lucru, înjurându-se întruna, toată ziua. Simion Lungu se jură pe copiii lui că-l va trage în judecată și nu se va

lăsa până ce nu-l va vedea în temniță, chiar de-ar ști că-și cheltuiește și opincile, ca să-l învețe să mai intre altă dată în locurile oamenilor de treabă. Ion însă scuipă cu dispreț, strigând că lui nici de Dumnezeu din cer nu-i pasă…

În fiecare seară familia Herdelea dezbătea acuma în toate amănuntele scrisoarea a optzecea. Învățătorul voia să răspundă lui Pintea numaidecât, fata însă stăruia s-o lase în pace măcar până luni, căci duminică îi vin prietenele din Armadia și nu vrea să fie supărată. Dar până luni mai sunt atâtea zile — nu se poate întârzia răspunsul într-o chestie așa de mare. Ș-apoi ce au a face prietenele ei cu răspunsul lui Pintea? Dimpotrivă, ar trebui să fie mândră că are un pețitor de seamă și în curând se va mărita… Aceasta exaspera pe Laura atât de rău, încât amenința că, dacă vor sufla o singură vorbă fetelor despre obrăznicia lui Pintea, ea imediat se va arunca într-o fântână… Amenințarea ei însă revolta peste fire pe doamna Herdelea, care o ocăra pe urmă două ceasuri, fără întrerupere, doamna Herdelea fiind neîntrecută în născocirea și înlănțuirea celor mai variate dojeniri materne…

Totuși Laura rămase biruitoare. După atâtea lupte frământate în lacrimi, duminica mult așteptată sosi, duminica de care își atârnase soarta…

Fetele făcuseră pregătiri uriașe. Toată sâmbăta au muncit: trei feluri de prăjituri, apoi cozonaci, apoi au fiert laptele ca să fie mai gros până mâine și să aibă spumă mai multă, apoi au scuturat casa și au schimbat aranjamentul mobilei în salonuldormitor… Seara Laura a călcat rochia ei și pe a Ghighiței, vărsând în același timp lacrimi îmbelșugate, căci bătrânii nici măcar acuma n-au lăsat-o în pace cu Pintea.

Duminică dimineața însă au avut o bucurie. Ploaia, care le speriase toată săptămâna, încetase peste noapte. Un vânt aspru zbicise frumos șoseaua, iar spre amiazi soarele tomnatic scoase capul dintre nouri împrăștiind căldură și voioșie.

Până după-prânz Laura și Ghighi fierbeau de emoție. Mereu așezau câte ceva, ba în salon, ba în celelalte două odăi, și Laura întreba din când în când, îngrijorată, pe Ghighi:

— Ce crezi tu, micuțo dragă, o să vie?

— Am o presimțire sigură că vine, răspundea Ghighi foarte serioasă.

Laura o săruta cu mulțumire, căci era vorba de Aurel. Sindrofiile se țineau în fiecare duminică, pe rând, la câte una din fetele ,,inteligenței" satelor dimprejur, bune prietene, care alcătuiau un cerc deosebit și pentru care întâlnirile acestea, împreună cu balul din octombrie și serata dansantă

din februarie, organizate de profesorii și elevii liceului din Armadia, erau distracțiile cele mai înalte. De obicei nu erau poftiți cavaleri. Totuși gazda avea îngăduința tacită de a chema pe tânărul care-i făcea curte mai stăruitor, pricinuind astfel o surpriză plăcută tuturor. Laura spuse lui Aurel încă de duminica trecută că sindrofia viitoare va fi la ea și că-l așteaptă, iar el îi făgăduise că va veni negreșit; deoarece însă de atunci nu l-a mai văzut din pri cina ploilor, era îngrijorată c-o fi uitat și nu va veni, ceea ce ar putea stârni printre fete vorbe felurite și neplăcute…

Pe la trei după prânz, Laura și Ghighi se așezară în cerdac în așteptarea musafirilor. Mai ales Laura tremura de grijă din pricina lui Aurel. Ar fi dorit din suflet să sosească el înaintea fetelor ca să poată vorbi mai în tihnă câteva clipe. Simțea nevoia să-i comunice obrăznicia lui Pintea și să-i ceară o povață. Răspunsul lui îi va pecetlui soarta. Un cuvânt al lui îi va da puterea să reziste tuturor ispitelor…

Peste vreun ceas fetele din Armadia se iviră la cotitura de lângă Râpile Dracului. Veneau pe jos, ca întotdeauna, râzând și tândălind. Laura și Ghighi le ieșiră înainte, se îmbrățișară furtunos, parcă nu s-ar fi văzut de ani de zile, se luară de braț și sosiră ciripind în curte. Herdelea, care citea între pomi o gazetă veche, se coborî galant și le primi cu glume bătrânești, încât toate izbucniră în râsete zgomotoase. În pridvor dăscălița boscorodea rugăciuni dintr-o carte ruptă și soioasă, rămasă din vremurile ei de glorie. Toate fetele îi sărutară mâna, iar ea le sărută pe obraz, dar fără să se scoale, fără să zâmbească și fără să răspundă întrebărilor obișnuite. Doamna Herdelea nu vedea cu ochi buni sindrofiile, întâi pentru că în tinerețea ei n-a pomenit asemenea lucruri neserioase, și apoi pentru că se cheltuiau bani scumpi pe mofturi nefolositoare.

În salon fetele defilară în fața oglinzii dintre ferestre, potrivindu-și care o buclă răzvrătită, care o sprânceană pe care anina un fir de pudră, care o panglicuță la rochie. Erau cam obosite de drum, dar gura nu le stătea o clipă. Vorbeau toate în același timp, fredonau, râdeau… Când se mai potoliră, Ghighi dispăru să vadă de cafeaua cu lapte și de prăjituri, după cum se înțelesese mai dinainte cu Laura.

Pe sofaua din colț, locul de onoare în casă, ședea Elvira, fiica doctorului Filipoiu din Armadia, care era privită între toate drept cea mai de frunte și cu care Laura era cea mai intimă.

— Dar poetul nostru? întrebă Elvira cu o ușoară tremurare în voce, căci iubea în taină pe Titu și suferea fiindcă Titu n-o lua în seamă și făcea curte

Lucreției Dragu.

— Nu-i acasă, Elvirică dragă, răspunse Laura cu o părere de rău din care se vedea că ea îi cunoaște și-i împărtășește suferința. Știi, el lucrează foarte neregulat, iar când îi vine inspirația are nevoie de liniște absolută, altfel e nenorocit. Așa a plecat și acuma pe drumul cel vechi, spunându-ne că a prins o idee minunată pe care trebuie neapărat s-o scrie… Dacă veneați pe-acolo, poate că-l întâlneați…

— Ce rău îmi pare că n-am venit pe drumul cel vechi! oftă Elvira melancolică… Am fi văzut pe poetul nostru lucrând!

— Ei, vedeți? Nu v-am spus eu că-i mai frumos pe-acolo? îi impută Margareta Bobescu, fata unui funcționar de la Banca Aurora, o brună înaltă, mlădioasă, drăguță, cu sprâncenele înnegrite, foarte pudrată și cu buzele vopsite roșu-foc. Pentru că se sulimenea și umbla cu rochii de mătase, toată Armadia zicea că-i lipsește o doagă.

Fetele profesorului de limba română Spătaru erau mai urâțele, dar foarte bune și simpatice. Elena, mai în vârstă, dar micuță ca un copil, foarte blondă și cu părul buclat, se tânguia și se rușina veșnic că e o stârpitură. Sora sa mai tânără, Alexandrina, era însă înăltuță, cu buzele cărnoase și nasul gros, cu mișcări băiețești și vestită de mâncăcioasă.

Când intră Ghighi cu tava încărcată, Alexandrina se repezi ca un tigru și înghiți o prăjitură, mormăind apoi cu gura plină:

— Sunt lată de foame!

— Drina, nu ți-e rușine? o dojeni Elena căreia îi plăcea să treacă drept cea mai serioasă dintre toate prietenele.

— Las-o, Lenica, te rog din suflet! interveni Laura. Mai ia, Alexandrina, dacă vrei să-mi faci plăcere!… Că doar pentru voi le-am făcut!

În curând toate se pomeniră cu ceștile în mână, sorbind cu poftă din cafeaua cu lapte și îmbucând din prăjiturile gustoase. Ciripirile însă nu încetau o clipă, fiecare căutând îndeosebi să povestească ceva spiritual ca să facă pe celelalte să râdă. Numai Silvia Varga tăcea parcă i-ar fi fost scumpă vorba. Dar ea așa era totdeauna, cam mândră, fiindcă toată lumea știa că are zestre mare…

Cu o repeziciune uimitoare convorbirea aluneca de la un subiect la altul. În câteva minute trecură în revistă tot ce s-a întâmplat mai de seamă în Armadia de la ultima lor întâlnire până azi. Bârfiră pe fetele și tinerii care nu erau din cercul lor, stăruind mai mult asupra Lucreției Dragu, căreia îi

imputau că e prea cochetă și că a început să îmbătrânească și să se ofilească; numai în privința vârstei ei s-au încins controverse mai îndelungate, Elvira susținând că trebuie să aibă vreo treizeci de ani, iar Silvia Varga, care era în legături mai puțin încordate cu ea, declarând că n-are mai mult de douăzeci și doi. Laura întindea înadins discuția despre Lucreția, spre a face pe placul Elvirei…

Toată vremea însă Laura ardea de nerăbdare. Aurel nu mai venea. Ce-o fi pățit? S-o fi supărat poate? Fel de fel de întrebări o chinuiau. Își găsea sieși vini închipuite cu care l-o fi mâhnit, apoi iar îl mustra în gând pe el pentru că nu se ține de cuvânt… Trimise pe Ghighi de câteva ori în curte, să vadă dacă nu se apropie, dar într-ascuns, să nu bage de seamă invitatele. Se cutremura când soră-sa, întorcându-se îi făcea un mic ,,nu" din cap. În cele din urmă fetele i-au simțit neliniștea și Elvira, în temeiul intimității lor, a întrebat-o chiar, în taină:

— N-ai invitat pe Aurel?

— Ba da… Îl așteptam, dar nu mai știu… Oh! șopti Laura cu ochii înlăcrimați, și Elvira îi răspunse cu o privire plină de mângâiere și compătimire.

Mai târziu Laura începu să iasă ea însăși în cerdac, să se uite cu inima strânsă spre Jidovița, de unde trebuia să sosească Aurel. Dăscălița, din ce în ce mai ursuză, mereu o cicălea că ,,nu mai pleacă nebunele astea?"

În sfârșit fetele se porniră să vorbească despre literatură, ceea ce însemna că au sleit toate subiectele mai de seamă. Ghighi, care știa pe dinafară toate poeziile lui Eminescu și pe ale lui Coșbuc, se oferi să declame fiecăreia câte o strofă care i se potrivește mai bine. În vreme ce Ghighi stârnea veselia tuturor, Laura ieși iar în pridvor. Simțea cum o năpădesc lacrimile și trebui să facă o sforțare grea să se stăpânească. Își rezemă brațul de un stâlp al cerdacului și-și culcă pe braț capul tulburat de gânduri dureroase. Stând așa pierdută, auzi deodată un glas timid, puțin cântat, care-i străpunse inima. Își aruncă ochii în ogradă. Se înfioră de emoție. Pe o bancă, sub pomi, alături de Herdelea, ședea Aurel. Într-o clipire fata fu lângă ei.

— Erai aici și nici nu ne-ai dat de știre, domnule Ungureanu! îi zise întinzându-i mâna cu o imputare cochetă. Toate fetele te așteptau… Nu ești deloc drăguț și sunt supărată pe dumneata…

Aurel se sculă zăpăcit de sfială, roșindu-se și bâlbâind:

— Am stat puțin de vorbă cu domnul învățător. Laura avu o tresărire. Ce-ar

fi, dacă tatăl ei i-ar fi spus ceva de Pintea? Se uită cercetătoare la Herdelea care zâmbea șiret, la Aurel care se muta de pe un picior pe altul, mereu mai încurcat, cu un surâs silit și caraghios… ,,I-a spus!" își zise ea încruntându-se o clipă la Herdelea. Dar apoi își adăugă: ,,Nu-mi mai pasă! Bine c-a venit! Am să-i explic eu!" Și înfășură pe Aurel într-o privire caldă, drăgăstoasă, chemându-l:

— Acuma vino, nu mai întârzia! Ești așteptat!… Aurel Ungureanu era un tânăr de vreo douăzeci și trei de ani, băiatul unui țăran înstărit din Teaca, cu fața osoasă, cu părul negru foarte aspru, cu niște mâini mari și palme veșnic umede, cu mișcări stângace parcă s-ar teme să nu facă vreo gafă, căutând să se arate bine crescut, îmbrăcat bine, dar hainele stând pe el parcă ar fi de căpătat. Își petrecea toate vacanțele prin Armadia, unde mamele ambițioase încercau să-l arvunească pe seama fetelor lor pentru când va ieși doctor…

Toată sindrofia îl primi cu însuflețire, iar Ghighi îi aduse îndată cafeaua cu lapte ce i-o păstrase, având grijă să-i pună smântână de două degete, deoarece Laura observase că-i place mult.

De altfel studentul venea cu o veste mare: data ,,balului din octombrie" a fost amânată pentru mijlocul lui noiembrie, din pricină că lăutarii erau angajați până atuncea în alte părți.

— Chiar azi am trimis invitațiile cu poșta… Toată ziua am scris adrese, de aceea am și întârziat… Mă gândisem să aduc chiar eu invitația dumneavoastră — adăuga către Laura —, dar pe urmă mi-am zis că-i mai potrivit să vie prin poștă… mai oficial…

— Mai bine făceai dacă o aduceai… Cel puțin am fi văzut programul!…

Aurel, ca ,,aranjor", le destăinui toate amănuntele programului pe care fetele le găsiră minunate. Ca să fie drăguț, medicinistul profită de ocazie și le ceru să-i rezerve fiecare câte o tură de vals, cel mai puțin. Propunerea produse mare emoție. Elvira hotărî:

— Eu zic așa: întâia tură să ți-o dea Laura… Tu vrei, Laura dragă?

— Dacă credeți voi? se roși Laura bucuroasă.

— De asemenea și cadrilul al doilea… Când auzi de cadrilul al doilea, adică al îndrăgostiților, Laura se îmbătă de fericire și răspunse doar cu o înclinare din cap plecăciunii studentului… Elvira împărți tuturor cu dreptate câte o tură, iar fetele, în semn de mulțumire, îi opriră ei cadrilul întâi, cu condiția să aibă vizavi pe Laura…

— Acum e vremea să plecăm, căci se înserează! curmă Elena planurile ce se înșirau nesfârșite asupra toaletelor, dansurilor, cavalerilor…

Se urniră deodată cu toții. Laura le mai zise să nu se grăbească, dar numai cu jumătate gura. Nădejdea ei era drumul cel vechi, unde va putea rămâne în patru ochi cu Aurel.

— Să nu mergeți departe că acuși se întunecă! strigă Herdelea după Laura și Ghighi care porniseră să-și întovărășească prietenele.

O luară pe drumul cel vechi, care e mai cu cotituri binevenite pentru perechile îndrăgostite, dornice de singurătate. Laura rămase mai în urmă cu Aurel, iar celelalte, ghicindu-i dorința, căutau să se depărteze cât mai mult.

Mergeau alături, cu pași leneși, vorbind de lucruri indiferente, în care doar câte o vorbă fricoasă amesteca ceva din simțirile lor. Studentul își imputa că, după o curte sârguincioasă de aproape un an, n-a fost în stare măcar s-o sărute o dată.

Sfiala aceasta îl scădea în ochii săi proprii, zicându-și că numai nerozii pot să fie atât de lipsiți de mândrie bărbătească. Laura, mai ales de când cu scrisoarea ultimă a lui Pintea, avea nevoie de o dovadă a iubirii lui, care să-i umple inima și să-i limpezească așteptările… Cu toate acestea n-aveau curajul să-și deschidă sufletele. Aurel îi explica deosebirea dintre grâul de toamnă și cel de primăvară și ea îl asculta strălucitoare de mulțumire.

Celelalte fete le-o luaseră înainte cu vreo sută de pași, gălăgioase, vesele de răsunau câmpurile. Apoi veni o cotitură bruscă și mai lungă, care le acoperi. ,,Acu-i acu!" se îmbărbăta Aurel frecându-și mâinile.

— Iată-ne singuri… singuri! murmură Laura oprindu-se parcă fără să vrea. Uite ce splendid e apusul soarelui! Cum vopsește nourii, ca într-o baie de sânge…

— Da… minunat… e… e… bâlbâi tânărul apropiindu-se de ea. Se uitară un răstimp la soarele roșu din care nu se mai vedea decât o geană furioasă. Priveau cu atâta încredere ca și când de lumina aceasta ar atârna toată fericirea. Laura, copleșită de emoție, își lăsă capul pe umărul lui, cu buzele umede întredeschise într-o așteptare dureroasă, cu pieptul frământat. Și Aurel, tulburat deodată, atinse cu buzele obrazul ei îmbujorat, repede, aproape speriat. Se despărțiră însă îndată, parcă apropierea i-ar fi îngrozit pe amândoi. Se opriră o clipă rușinați și apoi porniră iar înainte, tăcuți, mai nemângâiați și mai nedumeriți.

La cotitura drumului dădură peste Titu, înconjurat de toate fetele, necăjit, strigând întruna:

— Lăsați-mă în pace, vă rog!… Vă rog!… Am de lucru… N-am vreme de prostii!…

Ceata își urmă calea, lăsând pe Titu în marginea șanțului, așezat pe o lespede de piatră, cu ochii când spre cer, când spre Pădurea Domnească din față. Fetele întorceau mereu capul să vadă cum face Titu poeziile.

Acuma Aurel întindea pașii ca și când i-ar fi fost rușine să mai rămână în urmă. Aceeași sfială se încuibase și în sufletul Laurei, care însă se îngrozea la gândul că vor ajunge la Jidovița, se vor despărți și ea va fi nevoită să se întoarcă acasă tot atât de îndoită… Sărutarea, în loc să le împrumute îndrăzneală, coborâse un zid de neînțelegere între dânșii.

În apropiere de Jidovița, ca din senin, Laura îi zise:

— Știi că Pintea mi-a cerut mâna?

— Mi-a spus domnul Herdelea, răspunse studentul încet.

— Oh! Ai știut și totuși ai tăcut toată vremea, făcu Laura spăimântată de ceva ce-i zguduia inima din temelii.

Dar Aurel urmă, mai încet și mai șovăitor:

— Pintea e un băiat foarte bun, foarte… foarte… Voia să mai adauge cine știe ce, întâlnind însă ochii fetei se încurcă și murmură de câteva ori ,,foarte… foarte…" Laura auzise prea bine, înțelesese aprobarea lui: și totuși nu putea crede. Se uita la el căutând măcar în ochii lui, în înfățișarea lui, ceea ce așteptase ea. Împrejurul ei simțea cum se îngroașă înșelăciunea din ce în ce mai limpede. Și apoi deodată tot sufletul i se cutremură parcă i s-ar fi rupt rădăcinile… Mergea tăcută, împovărată de gânduri amarnice, fără să mai simtă pământul sub picioare. Apoi se opri și, cu glas tremurat, îi zise pentru ultima oară:

— Vasăzică crezi că…? Tânărul plecă ochii în pământ, rușinat, și răspunse ca un vinovat:

— Cred că…

Titu plecase de-acasă, numai pentru a nu se întâlni cu ,,gâștele" care-l plictiseau cumplit fiindcă toate îl iubeau mai mult sau mai puțin și-i cereau poezii. Mințise că i-a venit o idee. Se hotărâse numai să se ducă în Armadia, să mai vadă puțin pe Lucreția și să ofteze alături de ea. Își zicea deseori că iubirea aceasta îl înalță și-i dă noi avânturi. Gândindu-se însă la Lucreția, s-a pomenit într-adevăr cu o inspirație și s-a oprit s-o toarne într-o formă poetică și apoi s-o ducă plocon neprețuit alesei inimii lui. S-a muncit vreo două ceasuri, în zadar. Ideea se zvârcolea în sufletul lui, dar nu izbutea să se înfăptuiască pe hârtie. De zece ori i s-a părut c-a prins-o și mereu se

împrăștia când se cobora în vârful creionului… Sosirea gâștelor apoi i-a spulberat din creieri tot ce începuse să se cristalizeze, așa că trebui să-și înceteze curând sforțările. Porni spre Jidovița agale, mohorât, cu gândul să-și aducă surorile acasă, dacă s-ar întâmpla să nu le însoțească Aurel, cum obișnuia.

Deodată, între niște tufe de alun, aproape de drum, zări o siluetă albă. Necazul i se stinse ca prin farmec. Trebuie să fie doamna Lang, își zise dânsul, căci numai ei îi place să iasă din sat, în după amiezile frumoase, ca să citească ceasuri întregi romane senzaționale unguresti, trântită pe un pardesiu vechi de-al soțului ei.

— O, dac-ar fi ea, în amurgul acesta blând, în singurătatea aceasta amețitoare! declamă dânsul patetic, aprinzându-și închipuirea și grăbindu-și mersul.

Ceea ce îl împiedicase totdeauna să-i facă o declarație categorică a fost o lipsă de ocazii, îngrozitoare. De șapte luni, de când o cunoștea, nu i-a putut vorbi între patru ochi decât tocmai de două ori, și încă și atunci numai la repezeală, fără să aibă vreme să-și deschidă inima. Niciodată n-a nimerit-o acasă singură, niciodată n-a avut norocul s-o însoțească singură măcar până în Armadia, niciodată n-a găsit-o singură, deși ea îi spunea că are obiceiul să hoinărească pe câmp, cu câte o carte în mână — ceea ce era chiar adevărat, căci surorile lui o întâlniseră de mai multe ori. Ghinionul acesta îl înfuria cu deosebire de când notarul Stoessel îi destăinuise că doamna Lang spune tuturor că ,,Titu e un tânăr foarte simpatic și bine crescut".

Apropiindu-se și văzând că era într-adevăr ea, Titu se repezi cu fața strălucitoare de bucurie.

— Te căutam, îi zise domol, strângându-i lung mâna.

— Te așteptam, răspunse ea privindu-l galeș. Roza Lang era o femeie nostimă, cu obrajii de păpușă, cu născiorul obraznic, cu niște ochi visători și leneși, cu forme mlădioase și plinuțe, asemenea unei fete de douăzeci de ani. Se credea ființa cea mai nefericită din lume alături de Lang pe care-l dispretuia, fiindcă era ovreu și bețiv.

Resemnată, ca o eroină din romanele ce le citea cu pasiune, trăia fără nici o țintă lămurită, mângâindu-se doar cu gândul că și-a greșit de la început viața, când s-a măritat cu un bărbat nedemn de ea. Dorea însă o iubire mare prin care să se răzbune de toate decepțiile; și deoarece nu-i ieșise în cale nici una mare, se mulțumea chiar cu iubiri mai mărunte și mai

variate. Acuma se gândea deseori la Titu. Stângăciile lui i se păreau poetice și o transportau în vremea dinainte de a cunoaște pe Lang. Îi era drag văzându-l cum o soarbe din ochi, simțind cum îi tremură buzele când îi sărută mâna…

Se priviră un răstimp, ea stând întinsă pe o rână, rezemată într-un cot, cu cartea deschisă dinainte, el în picioare, cu pălăria în mână, tulburat, cu patima pânditoare în ochi. Cele din urmă raze ale zilei mângâiau obrajii femeii, îmbujorând-o.

— Nu-ți place să stai lângă mine, colea? îi zise Roza, arătându-i un colț din haina pe care se tolănea.

Titu se așeză repede, zăpăcit de emoție, murmurând:

— Nici nu-ți închipuiești cât mă faci de fericit!…

— O, o, nu cumva ți-ai pus în gând să mă ucizi cu o mărturisire? zâmbi ea de-abia mișcându-și buzele pline, foarte roșii, dintre care albeau dinții mici și lucioși.

Tânărul rămase cu privirea aninată de buzele ei ademenitoare și șopti pierdut:

— Mi-ești dragă… Te iubesc… Apoi cu o mișcare bruscă, biruitoare, îi luă capul în mâini și-i sărută buzele prelung, sălbatic, ca și când ar vrea să-i soarbă dintr-o dată tot sufletul. Iar femeia îi dădu gura cu ochii închiși, întinzând puțin gâtul alb, decoltat. Stătură câteva clipe astfel, pe urmă Titu își trecu brațul pe după mijlocul ei și o strânse vijelios la piept. Roza însă se dezmetici degrabă, se desprinse ușor din înlănțuirea lui pătimașă și, potrivindu-și părul ce i se prăvălise pe umeri, îi zise cu o imputare dulce:

— Ei, dar știi că ești îndrăzneț de tot, micule? Nu te credeam așa de îndrăzneț…

Titu simți un val de sfială cuprinzându-i inima, dar pasiunea îi descleștă limba:

— Te iubesc nebunește! De când te-am văzut întâia dată te port în suflet ca pe o comoară neprețuită. Și niciodată n-am avut prilejul să ți-o spun. Și niciodată n-ai vrut să vezi cât de mult te iubesc…

Femeia îl ascultă un minut încântată. Mărturisirea lui stângace și teatrală în același timp îi dădea niște fiori feciorelnici. L-ar fi ascultat astfel o zi întreagă, dar îi era teamă că nu-l va mai putea stăpâni. Se sculă deci în picioare, vorbindu-i cu aceeași căldură patetică:

— Am văzut și te-am înțeles de mult. Totuși, trebuie să fii cuminte… cuminte, cuminte! Auzi? Altminteri nu te iubesc deloc…

Îl amenință drăguț cu degetul, iar el îi apucă amândouă mâinile și le acoperi de sărutări.

— Acum trebuie să mă duc acasă, căci vezi ce târziu e, urmă Roza ferindu-se mereu de stăruințele lui.

Se însera. Întunericul cobora atât de grăbit, parcă de te-ai fi uitat mai bine, l-ai fi văzut cum se îngroașă… Titu ridică pardesiul, îl scutură și întovărăși pe doamna Lang până la marginea satului.

— Ce-ai zice dacă te-ai pomeni, într-o bună noapte, pe neașteptate, cu mine în casă? întrebă dânsul la despărțire, liniștit, strângându-i brațul.

— Mi-ar face plăcere și… ți-aș da un ceai cu rom mult, răspunse femeia râzând. Numai dacă bărbatul meu nu s-ar împotrivi…

— Dar dacă Lang n-ar fi acasă? stărui Titu înfigându-și privirea lacomă în ochii ei.

— O, atunci… atunci ar trebui să fii foarte cuminte, altfel m-ai supăra! murmură Roza cu un zâmbet ispititor și supus.

Titu se întoarse acasă pe drumul cel nou, foarte mulțumit de ziua de azi, întinzând pașii ca să ajungă din urmă pe surorile sale și mai ales fiind înfometat de moarte. Pe la Cișmeaua Mortului însă întâlni pe Ion, care venea din Jidovița, singur, gânditor, în mers șovăitor.

— Da ce-i, Ioane, de tândălești așa? îi strigă Titu voios. Ai băut ceva, ori nu ți-s toți boii acasă?

— Apoi, domnișorule, îmi chibzuiesc și eu necazurile cum pot, răspunse Ion scoțând pălăria și încercând să zâmbească, fără a izbuti.

Cerul era senin-sticlă. Câteva stele mari clipeau aprig luptând cu întunericul care năvălea zadarnic să le stingă, căci mereu se aprindeau mai multe, ca niște scântei împrăștiate de un vânt năprasnic. Din urmă Pădurea Domnească vâjâia înăbușit, parcă și-ar fi stăpânit mânia, iar în față șoseaua cenușie fugea printre șanțurile negre, pierzându-se repede pe după cotiturile de dealuri…

— Așa, se vede c-ai auzit și tu? zise Titu deodată. Apoi tocmai voiam să-ți spun, că eu am aflat de ieri, de la un prieten care-i scriitor la judecătorie în Armadia… E adevărat, Ioane! Simion Lungu te-a pârât că l-ai bătut și că i-ai sfeterisit nu știu câți stânjeni din porumbiștea…

— Da dă-l dracului cu tot neamul lui! întrerupse flăcăul nepăsător, scuipând ascuțit, în semn de dispreț.

— Ce să-l drăcuiești, Ioane, că nu-i de glumă! reluă Titu întărâtat puțin de nepăsarea lui. E lucru foarte serios și poate să te bage și-n temniță!… Că

Simion ca Simion… cu el te-ai fi învoit tu omenește. Dar s-a pus și popa pe capul tău, auzi? E foc pe tine, nu alta! Zice că nu te iartă până nu te vede la răcoare… El i-a făcut pâra lui Simion și s-a pus martor… Nu știu ce are cu tine…

Ion scuipă iar, își trase pălăria pe ochi și tăcu. Auzise și el ceva din toate acestea. I-au intrat pe-o ureche și i-au ieșit pe cealaltă. I se păreau fleacuri față de cele ce se dospeau acuma în sufletul lui. Bătaia cu Simion nu stârnise în sat mare vâlvă, căci Simion era o fire arțăgoasă, gata veșnic să ia de piept pe oricine. Pe urmă încăierările din pricina pământurilor erau mai dese chiar decât certurile flăcăilor la horă. Doar amestecul preotului dăduse puțin de vorbă pe la cârciumă… Ion însă era atât de pătruns de încrederea mereu nelămurită ce i-o deșteptaseră lacrimile Anei, încât parcă veșnic umbla prin nouri. Simțea totuși nevoia unui imbold care să-i limpezească gândurile și să-i îndrumeze faptele. Avea răbdarea să-l aștepte nepripit, convins că trebuie să vie de undeva. Și fiindcă de câte ori își sfărâma mintea singur să-și găsească drumul, se izbea parcă numai de porți zăvorâte — căuta să nici nu se mai gândească la ceea ce va trebui să se întâmple. Acuma tocmai începuse să-l împresoare bănuielile și să-l înfurie.

— Lasă-i, domnișorule, că de data asta nici capul nu mă doare, făcu dânsul, ca și când vorbele lui Titu i-ar fi crestat limba.

Titu, crezând că flăcăul se sfiește să zică ceva rău despre Belciug, urmă mai aprins:

— De ce să-i lași, Ionică? Ori ți-e frică de popa?

— Ba nu mi-e frică nici de Dumnezeu, dacă mi-i sufletul curat, domnișorule!

— Nici să nu-ți fie, că om mai urâcios ca Belciug nu se află sub soare!… Câinos la suflet și viclean ca dracul… A început să mă scârbească de când am văzut că-și pune mintea cu flăcăii și-și vâră nasul în sfezile voastre…

Într-adevăr, până deunăzi, Titu, singur din toată familia, părtinise pe preotul Belciug. Chiar când părinții lui se mai ciorovăiau cu dânsul, prietenia lor rămânea neatinsă. Popa îl lua cu trăsura ori de câte ori se ducea în Armadia sau la Bistrița și trăgeau câte un pui de chef, ocărând împreună pe unguri, căci Belciug era mare naționalist, deși nu se prea arăta a fi, de frică să nu-și piardă ajutorul de la stat, fără de care n-ar mai fi putut trăi în rândul oamenilor… Înverșunarea lui împotriva lui Ion însă zdruncinase dragostea lui Titu. Mai întâi i se părea nedreaptă și nedreptatea totdeauna îl

revolta, afară dacă nu pornea de la dânsul. Pe urmă Ion îi era tot atât de drag pe cât îi fusese Belciug. Mândria flăcăului, istețimea și stăruința lui de a împlini ceea ce își punea în gând, voința lui încăpățânată îi plăcea tocmai pentru că toate acestea lui îi lipseau, măcar că ar fi dorit mult să le aibă. Se hotărâse chiar să spună preotului că e nedrept cu Ion, dar niciodată nu găsise momentul potrivit și mai ales curajul trebuincios. Acuma, față cu flăcăul, își vărsa toată nemulțumirea pe care ar fi vrut s-o trântească lui Belciug. Îl mira însă și-l încurca înfățișarea lui Ion care-l asculta parcă ar fi fost vorba de altcineva. În cele din urmă Titu își curmă indignarea și întrebă iscoditor:

— Mi se pare mie că alte necazuri te mănâncă pe tine, mai mari?

Ion se opri, își încrucișă brațele pe piept și-l privi lung. Titu vedea cum îi scapără ochii în întuneric, ca la pisici.

— Altele, domnișorule, bine zici, răspunse scurt și apăsat.

— Și nu-mi spui mie? se supără Titu. Să știi, Ioane, că m-ai supărat! Zău m-ai supărat…

Flăcăul își îndreptă sumanul pe umeri ca și când nu s-ar fi putut hotărî să vorbească. Titu însă, muncit de gândul că are să descopere cine știe ce taină mare, îi dădu ghes nerăbdător:

— Hai, spune ce te doare! Iute!… Hai!… Stăteau în mijlocul șoselei, sub Râpile Dracului. Dinspre Pripas se apropia o caleașcă în trap grăbit. Se dădură amândoi la o parte, iar Ion își ridică pălăria, zicând ,,bună seara'' necunoscuților din trăsură. Apoi, când uruitul roților se potoli, spuse foarte rar:

— Trebuie să iau pe fata lui Vasile Baciu, domnișorule! Titu râse cu o voioșie decepționată:

— Asta ți-i supărarea?… Fugi d-aici, Ioane, că râd și curcile de tine!

— Asta-i, domnișorule, și-i mare! Că badea Vasile nu mi-o dă și, dacă nu mi-o dă de bunăvoie, e rău de tot!…

— Nu înțeleg de ce te agăți tu de fata asta? E slăbuță și urâțică… Eu unul n-aș lua-o nici să mi-o cântărească în aur!

— Așa-i, așa-i, dar fără dânsa nu mai scap de sărăcie până-i Prut și Siret!

— Aaa! făcu Titu după o pauză ce voia să tălmăcească gravitatea situației. Așa da, adevărat! E greu!

— Așa-i? zise Ion mulțumit că și domnișorul îi înțelege acum necazul. Învață-mă dumneata ce să fac și cum să fac, că ești om învățat!…

Titu, în realitate, nu prea înțelegea nici încăpățânarea lui Ion de-a lua pe Ana, și nici pe a lui Vasile Baciu de a nu i-o da. El vedea în amândoi niște țărani deopotrivă de treabă, între care nu e nici o deosebire. Dacă Ion n-are avere, în schimb e mai dezghețat și mai harnic, ceea ce face uneori cât o moșie. Deoarece însă rolurile de povățuitor îl măguleau, se sili să găsească un sfat bun care să-l ridice în ochii flăcăului.

— Dacă nu vrea el să ți-o dea de bunăvoie, trebuie să-l silești! zise Titu după un răstimp de gândire, nehotărât puțin, ca și când ar fi vrut să vadă cum îi va primi Ion vorbele.

Flăcăul tresări. I se păru că în minte i s-a deschis deodată o dâră luminoasă care îi arăta lămurit calea. Oftă prelung, parcă i-ar fi căzut o povară uriașă de pe inimă. Ridică privirea cercetător, ca un hoț prins cu ocaua. Mulțumirea îl strângea de gât încât nu putu rosti nici un cuvânt.

— Poți să-l silești? Ai cum să-l silești? întrebă Titu, neînțelegând tăcerea lui.

— Pot, domnișorule! izbucni Ion aspru, cu amenințare în glas.

Porniră apoi iar la drum, dar nu mai schimbară nici o vorbă până la poarta învățătorului. Flăcăul nu mai simțea nici o nevoie de palavre zadarnice, când acuma știa limpede ce trebuie să facă. Acuma îl rodea numai nerăbdarea să isprăvească mai curând, să-și împlinească scopul. Titu tăcea fiindcă nu era sigur dacă povața lui a fost folositoare, mai ales după răspunsul dârz care-i răsuna mereu în ureche.

— Mulțumesc, domnișorule, că mi-ai deschis capul, zise Ion despărțindu-se.

În casa Herdelea ardea lampa. Lumina unei ferestre se revărsa toată asupra flăcăului, care avea pe față o hotărâre strălucitoare. Văzându-l, Titu simți un fior de spaimă.

— Ia seama, Ioane, să nu dai cu oiștea-n gard! murmură dânsul zâmbind zăpăcit.

— De-acu lasă pe mine, domnișorule, că-mi știu eu datoria! răspunse Ion cu o bucurie atât de largă că se pierdea într-un rânjet prostesc.

Titu intră în casă cam uluit de izbucnirea lui Ion. Deși nu pricepea ce s-a putut urni în sufletul lui deodată, bănuia totuși că a dezlănțuit o pornire atât de sălbatică încât îl cutremura. Cum dădu însă de lumină și cum mirosi mâncarea, uită pe Ion și-i reveni în gând Roza Lang. Astfel se înseninӑ iar și, frecându-și mâinile, zise cu o mândrie prin care voia să dea a înțelege tuturor că a pus la cale un lucru mare:

— Foarte drăguță nevasta lui Lang! E o plăcere să stai de vorbă cu ea!…

Herdelea aprobă în tăcere, căci și lui îi plăcea Rozica, cu toate că dragostea i-o arăta numai prin glume piperate, spuse într-o ungurească foarte stricată, care pe femeie o înveseleau totdeauna. Dăscălița însă bufni morocănoasă:

— Repede vă mai speriați și voi de toate zdrențele… Dacă și aia-i drăguță, apoi ce să mai zici de mama pădurii?… Cum poate să fie drăguță o femeie care-i atât de proastă că nici măcar nu știe românește?

Doamna Herdelea avea un dispreț adânc pentru femeile care nu fac copii. Pe Roza Lang însă era și mai furioasă, pentru că, de câte ori se întâlneau, voia s-o silească să vorbească ungurește, mirându-se mereu cum se poate să nu știe ungurește soția unui învățător de stat. Dăscălița n-ar fi mărturisit în ruptul capului că nu știe, ci spunea cu mândrie că nu vorbește fiindcă îi sunt urâți ca dracul ungurii și limba lor.

Laura și Ghighi se întorseseră acasă singure. Ungureanu nu se mai oferise, ca altă dată, să le însoțească. Din Jidovița până în Pripas, Laura a plâns desperată, fără să scoată o vorbă. Ghighi însă, bănuind pricina lacrimilor surorii sale, a ocărât toată vremea pe Aurel, găsindu-i mai multe cusururi chiar decât înșiși bătrânii când erau mai porniți. Ocările ei și oboseala drumului au potolit puțin durerea Laurei. Îndată ce a ajuns acasă, s-a retras în salon ca să nu bage de seamă părinții că a plâns. Oricât se silea să se stăpânească, nu-și putea opri lacrimile. Simțea întruna ca și când o casă întreagă s-ar fi prăbușit peste ea și nu e în stare să se ridice dintre dărâmături. Când Ghighi veni s-o cheme la masă, minți c-o doare capul. Ar fi murit de rușine să fi fost acuma nevoită să se uite în ochii oamenilor care i-ar fi ghicit îndată supărarea.

După cină Herdelea, aducându-și iar aminte de scrisoarea lui Pintea, deschise ușa odăii unde Laura își frământa nenorocirea, și-i zise din prag:

— Da cu omul cela ce facem, domnișoară? Tu, care știi atâtea etichete, nu crezi că-i vremea să-i răspundem?

Întrebarea se înfipse în inima fetei ca într-o rană proaspătă. Lacrimile o podidiră mai furtunos, în vreme ce buzele ei murmurau cu resemnare:

— Scrie-i, scrie-i, fire-ar al dracului!… Cine te oprește să-i scrii?… De-acuma mi-e totuna…

Ghighi se repezi numaidecât, adăugând:

— A spus ea vreodată să nu-i răspunzi? Da ce, crezi că ea-i proastă să lase

pasărea din mână pe cea din gard? Ori ați fi vrut să nu mai vorbească cu nimeni pentru că a cerut-o domnul Pintea? Așa sunteți dumneavoastră, căutați cearta cu lumânarea și pe urmă mai ziceți că alții se ceartă.

— Bravo, bravo! strigă Titu, triumfător. Asta-mi place! În sfârșit, bine c-ați venit tot la vorba mea… Dacă m-ați fi ascultat de la început, azi Laura ar fi fost mireasă…

Laura plângea cu hohote. Ghighi alergă la ea s-o mângâie, după ce mai întâi închise iar ușa. Bociră amândouă un răstimp, apoi Ghighi se reculese și vorbi, alintând-o:

— Lasă-l încolo, Laura dragă, nu-ți mai face sânge rău pentru un netrebnic! Merită un stricat ca el să-l plângă o ființă gingașă și distinsă ca tine?… Vezi, eu am avut o presimțire sigură că-i un ticălos… Știi, ți-am spus și astă-vară, la sindrofia de la Elvira!… De altfel și Alexandrina mi-a povestit chiar azi, că fata popii din Vărarea, știi, toanta ceea de Vica, i-a făcut farmece și că acuma prostănacul de Ungureanu se duce mereu mereu pe la ea, ba că popa, bețivul, l-a și pus să jure în biserică și cu mâna pe Evanghelie, că îndată ce va ieși doctor va lua pe Vica!… Acuma vezi și tu cât e de murdar și de nevrednic de iubirea ta, Laura dragă!…

Bătrânii erau mulțumiți c-a dat Dumnezeu și i-au venit Laurei gândurile cele bune. Dăscălița, mișcată, se apucă să spele vasele, bolborosind o rugăciune ce o știa dânsa, încă din tinerețe, anume pentru asemenea ocazii fericite. Herdelea însă scoase din buzunar scrisoarea a optzecea a lui Pintea și o citi din nou, cine știe a câta oară, cu multă băgare de seamă. Clătină apoi din cap, îngândurat, vrând să învedereze nevestei și lui Titu că nu-i ușor să ticluiești un răspuns cum se cuvine, cinstit și drept și frumos, unei asemenea scrisori. Se așeză la masa de scris, lucrată de el însuși acum vreo douăzeci de ani, aprinse o lumânare, puse scrisoarea lui Pintea lângă călimară, își atârnă după urechi niște ochelari pe care nu-i întrebuința decât în momentele cele mai solemne, căci vedea mai bine fără ei, stătu cu fruntea încrețită ca să-și adune gândurile și apoi începu să aștearnă pe hârtie, bătrânește: ,,Mult stimate și iubite fiule George! Află că rândurile tale multă bucurie ne-au pricinuit, văzând într-însele gândurile tale bune și prea vrednice. Și mai află că Laura este doritoare de-a te vedea în casa noastră cât mai grabnic…"

Capitolul IV: Noaptea

De când a văzut că Ion se înstrăinează de Ana din ce în ce mai rău, George Bulbuc a început într-adevăr să meargă mai în fiecare seară pe la Vasile Baciu. Fata îi era acum mai dragă. Gălăgia ce se făcuse în jurul ei, din pricina lui Ion, i se părea c-a înfrumusețat-o și i-a ridicat prețul. Știa bine că Ana nu se va înmuia cu una, cu două, dar nădăjduia că, până în cele din urmă, îi va birui împotrivirea.

Căci acuma numai de ea atârna. Cel puțin așa credea el. Feciorul Glanetașului are alte necazuri pe cap decât să-l mai bată gândurile cu Ana. După pozna cu Vasile Baciu, după dojana din biserică, după bătaia cu Simion Lungu ce-ar mai putea aștepta Ion? Dovadă că nimic este faptul că nici nu se mai arată pe la Ana. La horă nu mai joacă cu ea. În sat umblă vorba că se va însura în Câșlegi cu Florica… Vasăzică din partea aceasta calea lui George e slobodă… Numai Ana să se dea pe brazdă… Dar Ana îl ocolea, avea ochii veșnic roșii de plâns ascuns. Asta înseamnă că în inima ei nu s-a zdruncinat iubirea pentru Ion. S-a gândit George și s-a răzgândit. Pe urmă s-a sfătuit cu maică-sa, o femeie uscată, cu nasul ascuțit și ochii mici căzuți în fundul capului, care vedea în toate lucrurile neplăcute vrăjitorii și farmece. Ea l-a învățat să se ducă la ghicitorul din Măgura, să-i dezlege pe Ana. George s-a dus, ghicitorul i-a descântat… Zadarnic. Atunci a început să se necăjească. Neînduplecarea fetei îi jignea mai ales mândria. Se credea cel dintâi flăcău din sat și suferea când cineva nu i-o recunoștea. Din pricina aceasta a avut atâtea ciocniri cu Ion care pretutindeni i-o lua înainte, pe care mai toți flăcăii îl priveau ca pe un fel de vătaf al lor. În sinea lui simțea și el că al Glanetașului are ceva de-l întrece în fața oamenilor. N-o mărturisea însă nimănui și se supăra când i-o spuneau alții. Adică de ce-ar fi mai breaz Ion ca dânsul? Carte știe și el; e chiar abonat la Foaia Poporului. Prost nu e, voinic este, deși nu e bătăuș. Adevărat că are o fire blândă, dar când se mânie e în stare să facă și moarte de om. Ion e mai sprinten, mai osos, mai șiret, adevărat, dar el e mai așezat, mai cumpănit, ca omul care are ce pierde. Toma Bulbuc e cel mai bogat țăran din Pripas, mai cu stare decât însuși popa Belciug, iar George e singur la părinți. Harnic și muncitor și strângător este cum nu se găsește al doilea. Din munca lui a adunat banii cu care a cumpărat iarna trecută cel din urmă petic de pământ al lui Dumitru Moarcăș…

Vasile Baciu îl primea totdeauna voios, îl poftea să șadă, îl cinstea cu rachiu ,,îndulcit de fata mea". George zâmbea și se uita cu coada ochiului la Ana, care mereu își făcea de lucru pe lângă vatră și de-abia răspundea la vorbele lui. Dintru-ntâi a crezut că sfiiciunea ei este prefăcătoria obișnuită a fetelor față de flăcăi, mai ales când le văd și părinții. Curând a trebuit să înțeleagă că Ana tot nu-l vrea pe el și că tot după Ion oftează. Atunci a plecat înjurând-o în gând și hotărât s-o lase în plata Domnului. Mintea însă îi rămânea tot la ea și a doua seară pornea iar glonț la Vasile Baciu, să se necăjească iar prinzând-o cum suspină și lăcrimează după celalt. Se încăpățâna din zi în zi. Se simțea jignit de răceala ei și începea s-o iubească aievea. De unde până acum voise s-o ia numai pentru că era fata lui Baciu și fiindcă părinții lor i-au sortit unul altuia, azi o râvnea cu patimă și i se părea frumoasă ruptă din soare. Nu îndrăznea să spovedească nimănui ce-l durea. I-ar fi fost rușine să afle cineva că el nu e în stare să-i dobândească dragostea. Aceasta l-ar fi înjosit în fața lumii, înălțând în aceeași vreme pe Ion. Se mustra chiar că a ascultat pe maică-sa de și-a bătut picioarele degeaba pe la ghicitor. I-ar fi venit mai bine dacă ar fi băgat de seamă Vasile Baciu ce se petrecea în inima Anei. Dar bătrânul nu putea bănui nimic. El știa doar atâta că fata lui trebuie să se mărite cu George, pentru că lui așa i s-a năzărit. Cu cât îl primea el mai bine, cu atât credea că va merge mai ușor. George se chinuia că, pe când satul fierbea că merge la Ana, el era nevoit să petreacă toate serile ascultând palavrele lui Vasile despre războiul din Bosnia unde povestea c-ar fi făcut atâtea vitejii de l-a pupat însuși împăratul. Ar fi fost de o mie de ori mai bucuros să se fi putut învoi cu fata spre a se întâlni pe furiș, căci asta ar fi fost o dovadă de dragoste. Ana însă ofta de câte ori tatăl ei se jura ca la iarnă vor face nunta, măcar de-ar plesni fierea în dezmățatul Glanetașului.

De altfel Ana, de când a văzut pe Ion îmbrățișându-se cu Florica și mai ales de când i-a ajuns la urechi că a și cerut-o, trăia într-o frământare cu atât mai dureroasă cu cât trebuia s-o tăinuiască. Era o fire tăcută și oropsită, menită parcă să cunoască numai suferința în viață. A crescut singură, lipsită de o dragoste părintească mângâietoare. Mama a lăsat-o fără aripi. Își aducea aminte doar ca prin vis de ogoirile ei blânde pe care nu le-a mai întâlnit niciodată. Tatăl ei o iubea, dar cu o iubire plină de toane. Vorbe bune a auzit prea puține de la dânsul; bătăi însă a suferit nenumărate, mai pe dreptate, dar mai mult din senin. Prietenie cu alte fete nu putea lega. Sufletul ei căuta o dragoste sfioasă și adâncă. Zburdălnicia o întrista. Chiar

peste veselia ei plutea totdeauna o umbră de melancolie… În Ion al Glanetașului apoi descoperise deodată tot ceea ce-i dorea inima. Întâia oară, acum câteva luni, când au stat de vorbă mai îndelung, s-a simțit ademenită. De atunci își zicea mereu că fără de el ar trebui să moară. Era singurul om în ale cărui cuvinte tremurau mângâierile râvnite în fundul inimii ei. Nu mărturisea, dar nici nu ascundea tatălui ei iubirea ce-o cuprinsese și de care nu putea să se despartă nici moartă. Sudălmile și amenințările lui, ca și revenirea lui George, n-o speriau deloc și nici nu-i clinteau hotărârea. În gând căuta veșnic prilejuri să întâlnească pe Ion, să-l întrebe, să-l roage, să-i cadă în genunchi ca să n-o ocolească. Nu înțelegea purtarea lui, pe care-l știa atât de încăpățânat și de bun. Depărtarea și lipsa lui însă îi sfâșiau inima. Își zicea uneori că poate fuge de dânsa, că poate n-o mai iubește… Atunci își pierdea brusc toate nădejdile și o cuprindeau gânduri de moarte. Mai ales după întâlnirea cu Ion, pe drumul cel vechi, când el n-a găsit nimic să-i spună, când n-a luat-o în brațe, deși fuseseră singuri — gândurile negre începură s-o stăpânească mai des. Joia, ducându-se la bâlciul săptămânal în Armadia, cu ouă, păsări, brânză, lăptării, trecând în zorii zilei pe cărarea de lângă Someș, dincolo de Jidovița, se oprea acuma mereu în dreptul stăvilarului și privea lung vălmășagul apelor adânci care parcă o chemau. Ce să mai aștepte în viață, dacă ce i-e drag o părăsește? Ropotele valurilor care se zvârcoleau năvalnic, în clocote mugitoare, o învăluiau cu zgomote asurzitoare, stingându-i toate dorurile și năzuințele. Se clătina pe picioare. Simțea că dacă s-ar pleca puțin, ar aluneca în gura morții unde, într-o clipire, s-ar sfârși toate suferințele…

Totuși într-un colțișor al sufletului ei, chiar în mijlocul chinurilor celor mai crâncene, mai simțea pâlpâirea unei fărâme de nădejde care o îndemna să creadă că încă nu e totul pierdut. Grăuntele de speranță care nu părăsește pe om până nu-și dă ultima suflare, care mai licărește în ochii muribundului chiar când inima a încetat de-a mai bate și când trupul a înghețat pentru totdeauna — îi dădea și ei puterea să mai aștepte și să stăruiască…

Și astfel, într-o noapte, după ce plecă George și după ce tatăl ei stinse lampa și se culcă, Ana, plânsă și frântă, ieși în ogradă, cum mai ieșise de atâtea ori zadarnic de când Ion nu se mai abătea pe la dânsa, cu scânteierea de nădejde în inimă că poate cine știe?

Noaptea era neagră și mohorâtă, noapte de toamnă, tristă își năbușitoare. Nouri groși, plumburii, măturau crestele dealurilor care împrejmuiau Pripasul, învolburându-se în văzduh, înnegrindu-se și

limpezindu-se ca niște balauri năprasnici porniți parcă să înghită dintr-o sorbire satul ce dormea adânc și mut. Pomii prin grădini dârdâiau cutremurați de frig, cu niște glasuri plângătoare și ostenite.

Fata, desculță, strângându-și pe piept năframa, păși sprinten spre poartă, zgâlțâită de o frică neînțeleasă și de frigul care o pătrundea la os. Deschise vranița cu mare băgare de seamă, ca să nu scârțâie, și vru să iasă în uliță. Se opri însă deodată, trăsnită de spaimă. O mogâldeață neagră stătea rezemată de stâlpul porții. O clipă Ana n-avu măcar puterea să deschidă gura. Apoi, reculegându-se, întrebă în șoaptă:

— Cine-i aici?

— Eu, răspunse un glas gros, împrăștiindu-se în întuneric pe niște aripi nevăzute.

— Ionică? murmură Ana într-o izbucnire de fericire, agățându-se de dânsul și repetând printre lacrimi: Ionică! Ionică!

— Am așteptat să plece George, răsună iarăși glasul lui Ion cu o tremurare de părere de rău. De câte ori am tot așteptat așa, iar tu, Ana…

Se întrerupse ca și când i s-ar fi înfipt un cuțit în beregată.

— Hai în casă, Ionică, scânci fata, trăgându-l de mâneca sumanului. Pe urmă, aducându-și aminte de tatăl său, care ar scula tot satul în tălpi să știe că i-a adus pe Ion în casă, adăugă mai plângătoare: Ori barem în ogradă… pe prispă… Vino!…

Ion nu intră. Atâta voise: să-l vadă ea și să știe hotărât că n-a părăsit-o. Așa își chibzuise dânsul calea pentru a sili pe Baciu să i-o dea. Ca să izbutească, trebuie s-o ia domol. Altfel i se primejduiau planurile… Acuma știa bine cum are să-l silească. Numai să nu-și piardă răbdarea. Graba strică treaba. Fără dibăcie și șiretenie nu ajungi la mal niciodată.

Îi zise repede, scurt: ,,noapte bună'' și se pierdu în bezna înainte ca Ana să mai fi putut răspunde. Dar pașii i se mai auziră pe uliță, leopăind rar prin noroi, îndepărtându-se din ce în ce până ce se stinseră de tot. Buzele fetei bâlbâiră rugătoare în singurătatea ce o învăluia:

— Ionică! Ionică!… Rămase totuși cu o mulțumire mare în suflet. S-a întors la ea, vasăzică o iubește!… Poate că niciodată n-a avut visuri mai frumoase ca în noaptea aceasta…

De a doua zi, Ana parca ar fi fost alta. Fața i se îmbujoră de o încredere senină. Umbla mai sprintenă, muncea mai cu drag și simțea o nevoie ciudată de a arăta lumii întregi că e fericită.

George, observând îndată schimbarea, s-a bucurat mai întâi crezând că s-a dat pe brazdă. Ana nu mai ofta și nu mai lăcrima. Părea însă grozav de nerăbdătoare și stătea ca pe niște spini, parcă de-abia ar fi așteptat să-l vadă urnindu-se… Gândindu-se mai bine, George își zise pe urmă că trebuie să fie ceva la mijloc. Și gândindu-se iar, îi fulgeră prin minte:

— Ion! Vru să-l îndepărteze și nu mai putu. În urechi îi vâjâia ca o bătaie de ciocane:

— Ion!… Ion!… Ion!…

Când, a doua zi, straja îi aduse citația, Ion strânse din umeri nepăsător, întrebă în ce zi e judecata, căci nu pricepea scrisul unguresc, și o dădu Zenobiei s-o pună bine, după grindă, ca să nu uite sorocul. Numai o clipă și-a zis: ,,adică tot e adevărat?" și pe urmă nici nu s-a mai gândit la Simion Lungu, cum de altfel nu se gândise nici până acuma. Seara se duse iar la Ana. Și de-aci încolo mereu…

Glanetașu s-a speriat de citație și l-a cicălit destul să dea fuga la domnul învățător, să se roage să-l povățuiască cum și ce să facă. Herdelea era doar tot atât de vestit că știe legile mai bine ca orice avocat, pe cât era de prețuit pentru că nici un doctor nu trăgea măselele mai repede și fără durere ca dânsul. Altădată Ion alerga cu toate fleacurile să-i ceară sfaturi sau să se înțeleagă măcar cu domnișorul Titu; de ce nu s-ar duce acuma când e vorba de judecată și când se știe că judecătorii nu glumesc? Vorbele bătrânului însă nu s-au lipit de dânsul. Gândurile lui acuma erau toate și mereu la Ana. Până ce nu va fi silit pe Vasile Baciu să i-o dea de nevastă, împreună cu toată moșia, nu mai voia să audă nimic…

Ziua judecății cădea într-o joi. Fiind bâlci în Armadia, Ion a plecat laolaltă cu părinții săi, care duceau două mierțe de porumb, să le vândă, ca să mai plătească din dări, deoarece primarul începuse a umbla prin sat, întovărășit de practicantul notarului, luând zăloage de la cei ce erau rămași în urmă.

Zâmbea un soare bătrânesc de toamnă, învăluind hotarele într-o lumină galbenă potolită, care încălzea tocmai cum îi place omului mai bine. Sub îmbrățișarea blândă a razelor pământul amorțit parcă respira iar mai zdravăn, copacii își răsfirau mai tihniți frunzele arămii… Șoseaua uruia neîncetat de căruțele care se întreceau s-ajungă mai curând la bâlci. Pripăsenii, mergând mai toți pe jos, cu saci sau desagi în spinare, pășeau voinicește și vorbeau tare de răsunau râpile și pădurile…. În Jidovița cârciumarii botezau rachiul, pregătindu-se pentru după-amiază când

oamenii, la întoarcere, se vor opri cu toţii să închine câte un pahar de mulţumire c-au vândut sau cumpărat ce au putut…

Armadia începe îndată la câteva sute de paşi dincolo de podul de peste Someş. Un orăşel lunguieţ, împrăştiat pe ţărmul râului până la poalele dealurilor, urcându-se chiar şi pe coastă cu casele. De departe străluceşte mândră biserica cu două tururi şi clădirea liceului românesc, podoabele cele mai de seamă ale Armadiei şi ale întregului ţinut. De altfel tot târguşorul e trei patru străzi care se întâlnesc într-o piaţa largă, în faţa bisericii.

Glanetaşu, cu Zenobia şi cu Ion, o apucă pe lângă Someş, fiindcă-i calea mai scurtă, şi ies lângă şcoala primară românească în strada Liceului. În dreptul judecătoriei, care se află peste drum de o bisericuţă veche catolică, Ion se opreşte şi trece desagii cu porumb în spinarea mamei sale. Îşi dau întâlnire în piaţă şi apoi bătrânii pornesc înainte, iar feciorul rămâne pe trotuarul de lespezi lucii, scuturându-şi hainele de perii ce-i luase de pe desagi.

Judecătoria era o clădire mare, posacă, galbenă, cu un etaj şi cu ferestrele zăbrelite; în faţa ei, afară, lângă poartă, se aflau două bănci de scânduri, pe care se odihneau pricinaşii până le venea rândul, căci funcţionarii, copleşiţi de lucru, nu-i sufereau înăuntru, pe coridor sau în sala de aşteptare.

Ion sosise prea devreme. Până la nouă, când se deschidea cancelaria, trebui să aştepte pe-afară, în tovărăşia altor ţărani, de prin sate îndepărtate, veniţi ca şi dânsul. Tocmai târziu îşi aduse aminte de Simion Lungu şi-l căută din ochi, fără să-l găsească.

Când în sfârşit un aprod ungur, foarte roşu la faţă şi cu o mustaţă pomădată şi răsucită, începu să strige pe împricinaţi, se opri în faţa porţii trăsura preotului Belciug. Pe capră, lângă vizitiu, şedea ţanţoş Simion. ,,Mhm! îşi zise Ion batjocoritor. Îl aduce popa cu brişca!"

Belciug coborî încet, spuse vizitiului să poposească la gazda lui pe Uliţa Comorilor, unde trăgea totdeauna, şi apoi intră pe poartă, ferindu-se de femeile care se îmbulzeau să-i sărute mâna. Simion rămase pe trotuar, încurcat puţin, aruncând o privire pe furiş spre Ion, care şedea pe bancă, de vorbă cu un moşneag din Vărarea. Sosirea lui Simion îi stânjeni parcă pe toţi dintru-nceput. O ţărancă gureşă, aşezată lângă poartă, pe un fedeleş gol, rupse tăcerea, întrebându-l deodată:

— Oi fi având şi dumneata vreun necaz pe-aici, măi bade? Simion se uită la Ion şi răspunse cam ruşinat:

— Apoi am, vezi bine că am. Cine n-are? Iară tăcură câteva clipe. Dar pe urmă, încetul cu încetul, își reveniră cu toții și Simion povesti din fir în păr ce a pățit cu Ion, care tăgăduia aprig tot. Se amestecară toți în vorbă, unii dând dreptate unuia, alții celuilalt. Ciorovăiala însă îi apropia mereu. Simion de altfel nu cerea decât brazdele pe care i le tăgăduia flăcăul, căci de bătut s-au bătut în parte. În cele din urmă ascultară sfatul moșneagului din Vărarea: Ion să-i dea înapoi două brazde și Simion să-și retragă jalba. Spuse aprodului că s-au împăcat și îl rugară să le îngăduie să înștiințeze și pe domnul părinte că nu mai vor să meargă la judecată. Aprodul îl bătu pe umăr și le făcu semn să-l urmeze. Intrară în gang. În dreapta și în stânga erau birourile cărților funduare. Inima lui Ion bătu mai repede. Aci are el să vie cu Ana și cu

Vasile Baciu, să-i scrie toate pământurile pe numele lui… Urcară apoi pe o scară veche, foarte roasă. În odaia de așteptare dădură peste Belciug, care se plimba de ici-colo, cu pălăria în mână, cu fața mai palidă ca de obicei. Aprodul, arătându-i pe cei doi țărani, îi zise rânjind mulțumit:

— S-au împăcat… Nu trebuie judecată… Preotul se opri brusc, ca și când glasul aprodului l-ar fi speriat. Văzând însă pe Simion împreună cu Ion, înțelese și se înfurie. Se băgase în cearta dintre dânșii într-o clipă de necaz prostesc, crezând că izbind pe feciorul Glanetașului are să simtă lovitura și familia Herdelea. Așa se grăbise de scrisese pâra lui Simion, susținând-o și prin mărturia lui de preot. Peste câteva zile însă, potolindu-și supărarea, i-a părut rău că s-a amestecat. Nu se cuvine ca un preot să-și năpăstuiască credincioșii, târându-i în fața judecătorilor unguri. Ar fi fost mulțumit dacă s-ar fi putut împăca lucrurile, fără să mai ajungă prin Armadia, dar și fără să iasă dânsul micșorat, căci din gură tuna și fulgera mereu împotriva lui Ion. Fiindcă, în asemenea împrejurări, pricinașii n-au îndrăznit să se învoiască acasă, Belciug a venit cam în silă la judecată, muncit de gândul cum ar putea potrivi toate așa încât să rămână cu fața curată. Își făcuse, plictisindu-se în sala de așteptare, o cuvântare bine simțită prin care să apeleze la inima judecătorului pentru a dobândi iertarea vinovatului, dacă făgăduiește să se îndrepte… Atunci a picat aprodul cu împăcarea, răsturnându-i deodată toate intențiile. I se păru că țăranii s-au întovărășit ca să-și bată joc de dânsul.

— Piei din ochii mei, măgarule! se răsti la Simion, indignat. M-ai adus până aici ca acuma să mă faci de râs înaintea oamenilor?… Las' că știu eu ce poamă ești și tu! Am să te învăț eu minte și pe tine, becisnicule!

Simion se făcu mic de tot și mormăi foarte încet, să nu-l audă popa, dar totuși să-și poată zice că n-a tăcut:

— Apoi nu te-am adus eu, domnule părinte, că dumneata m-ai adus!…

Câțiva țărani, care-și așteptau rândul, se adunară ciopor într-un colț, spăimântați. Numai o babă, neputându-se stăpâni, bolborosi:

— Mai rar popă ca acesta… În loc să împace oamenii, îi învrăjbește…

Pe Ion îndârjirea preotului îl ului. În gând îi răsări deodată întrebarea: ,,Ce-o fi având cu mine?" O presimțire urâtă începea să i se încuibeze în inimă. Pleoștit se apropie de fereastra ce dădea în curtea judecătoriei. Se rezemă de perete și se uită din ce în ce mai zăpăcit împrejur. În antreu se coborâse o tăcere grea, întretăiată numai de pașii preotului care își reluase plimbarea de ici colo, mai nervos, aruncând deseori priviri zdrobitoare spre Simion Lungu. Când Belciug obosi și se opri, se auziră din sala de judecată întrebări grăbite, într-o românească pocită, rostite de un glas aspru și urmate de răspunsuri umile, înfricoșate…

O teamă stranie cuprinse pe Ion încetul cu încetul. Simțea o amenințare de care nu se putea feri. Se mira cum de nu s-a sinchisit el deloc până acuma de afacerea aceasta? De ce nu s-a împăcat mai dinainte, când ar fi fost atât de ușor? Îi părea foarte rău că n-a cerut cel puțin învățătorului să-l lumineze ce să spună și cum să răspundă… Se întoarse și-și aruncă ochii afară. Curtea era strâmtă, pardosită cu piatră și împrejmuită cu un gard de scânduri foarte înalt. În fund o casă joasă, cenușie, posomorâtă, cu ferestrele zăbrelite cu drugi groși de fier… Ion tresări. Asta era temnița. Un fior de groază îi furnică sufletul… În curte trei țărani tăiau lemne sub privegherea unui paznic în uniformă urâtă, cu pușca la umăr. Țăranii hâțâiau ferăstrăul alene și nepăsători, pe când paznicul nu-i scăpa din ochi și doar uneori își îndrepta cureaua de la armă, mândru și poruncitor. ,,Vasăzică aici…?" se gândi flăcăul, curmându-și însă firul gândirii, cuprins de îngrijorare.

Alt aprod, bătrân, leneș, cu ochelari, îi introduse înăuntru. La biroul din mijloc, cu spatele la fereastra dinspre stradă, stătea un domn gros, cu o chelie ascunsă puțin sub niște fire rare de păr lung, cu ochii încruntați, având dinainte, pe masă, o cruce de metal. Belciug, cu o înfățișare solemnă, se așeză îndată în stânga, lângă perete, pe un scaun. La alt birou, un domn sfrijit și gălbejit, cu mustăți cărămizii și cu o cărare aleasă foarte îngrijit, răsfoia într-un teanc de acte, scoase câteva hârtii și le puse ceremonios pe masa judecătorului. Aerul era apăsat și atât de vrăjmaș, încât cei doi țărani se uitară repede unul la altul, îngroziți, gata parcă s-o tulească în orice clipă.

Deodată însă întrebările judecătorului porniră nerăbdătoare. Cum te cheamă? De câți ani ești?… Ion simți de-acum foarte limpede cum îl învăluie primejdia. De-acum s-a isprăvit… Nu mai e nici o scăpare… Când Simion răspunse, fără să se uite la Belciug, că s-au împăcat afară și că-și retrage jalba, mai avu o scânteiere de nădejde. Dar se stinse îndată. Judecătorul nici nu lăsă pe Simion să isprăvească, sări în picioare și începu să răcnească:

— Atunci de ce mai veniți pe-aici, ticăloșilor, să mă încurcați?… O să vă bag la răcoare pe amândoi, o să vă…

Atunci Belciug se ridică de pe scaun și se apropie, zicând cu sfială:

— Pardon… Două cuvinte… Judecătorul mai rău se întărâtă. Începu să dăscălească și pe Belciug că de ce nu explică boilor c-aici e judecătorie unde oamenii au de lucru, nu să-și piardă vremea cu fleacuri… Preotul roși și rosti câteva vorbe pe ungurește. Deși știa binișor ungurește, avea oroare să vorbească mai ales în fața autorităților, vrând astfel să dovedească tuturor că românul nu renunță niciodată la drepturile lui. Judecătorul, care îl cunoștea, se zăpăci auzindu-l vorbind ungurește și deodată se îndulci. Îl pofti să ia loc, își trase scaunul mai aproape de dânsul și-l ascultă cu mare luare-aminte. Belciug vorbi mult. Era în joc prestigiul lui față de țărani, care merita jertfirea trecătoare a unui principiu.

Ion și Simion nu mai înțelegeau nimic; doar privirile judecătorului, care îi fulgerau în răstimpuri, le spuneau că e vorba de ei și că nu e bine. Când încetă preotul, judecătorul se sculă iar și numaidecât se răsti la Ion:

— Vasăzică tu ești spaima satului, câine ticălos!… Bine. Foarte bine. Te dezvățăm noi de nebunii, fii pe pace!… Ai să vii să stai două săptămâni la răcoare, ca să-ți treacă pofta de bătăi!… Mișelule și netrebnicule!

Ion îngălbeni; apoi tot sângele i se urcă în obraz. Rosti, cu fruntea sus, cu ochii aprinși:

— Apoi să ne iertați, domnule jude, nu-i așa… Că eu n-am bătut pe nime-n lume, domnule jude…

— Să taci, ticălosule!… Nici o vorbă, ca pe loc te pun în lanțuri!… Și acuma ieși afară!… Marș!

Flăcăul ieși clătinându-se, fără să mai vadă cum Belciug dă mâna judecătorului care-i zâmbește prietenos…

În aceeași joi, după-amiază, pe când Herdelea, profitând de vremea frumoasă și călduță, sforăia închis în stupină, iar dăscălița cu fetele alegeau fasole pentru mâncarea de seară și vorbeau de Pintea, mirându-se că au

trecut zece zile de la răspunsul lor fără ca el să mai fi dat vreun semn de viață — o căruță se opri în fața casei și, în vreme ce caii își scuturau clopoțeii de la gât, un glas strigă pătrunzător:

— Domnule-nvățător!… Domnule-nvățător!… Ghighi, recunoscând glasul, se repezi afară, aruncând vorba:

— E drăguța tatii!… În vârful căruței era cocoțată o săsoaică bătrâioară și roșcovană, cu o față veșnic râzătoare, care de patruzeci de ani, în fiecare joi se ducea în Armadia, la târg, cu căruța plină de pâine de vânzare. Herdelea o cunoștea încă de pe vremea când fusese elev la liceu. Toată casa o iubea și o poreclise ,,drăguța tatii", fiindcă pe cât îmbătrânea cu atât se hârjonea mai mult cu domnul învățător, în amintirea tinereților de odinioară.

— Fii bună, domnișoară, vino de ia scrisoarea asta pe care mi-a dat-o domnul Bălan de la poștă pentru dumneavoastră! zise săsoaica cu ochii zâmbitori. Că mi-e greu să mă mai cobor de-aci și caii-s nebunatici…

Ghighi alergă, curioasă, la căruță. Drăguța, întinzându-i scrisoarea, întrebă în șagă, lungind vorbele săsește:

— Da domnu-nvățător nu-i acasă?

— Tata doarme, drăguță! murmură Ghighi cu ochii la scrisoarea care era o telegramă, și apoi fugind într-un suflet în casă, tocmai din cerdac adăugă: Mulțumim, drăguță!

— N-aveți pentru ce, n-aveți pentru ce! vorbi săsoaica singură, mângâind cu biciul șoldurile cailor care porniră îndată la pas.

Telegrama stârni o emoție mare în toată casa. Doamna Herdelea îndeosebi privea toate depeșele drept niște cobitoare de rău. Numai două a primit de când e măritată, și amândouă au fost fatale: una le vestise, în trei cuvinte reci, moartea surorii ei celei mai dragi, prăpădită într-un spital din Cluj în urma unei operații, iar a doua le-a adus știrea îmbolnăvirii singurului ei frate pe care, până ce a ajuns ea la Monor, l-a găsit pe catafalc… Astfel, acuma se uitau toate trei înspăimântate la fițuică, întrebându-se de la cine o fi și ce o fi cuprinzând, închipuindu-și numai vești sinistre și neîndrăznind să o desfacă.

— Eu o rup și, ce o fi să fie! strigă în cele din urmă Ghighi. Cum își aruncă însă ochii în telegramă, cum izbucni voioasă:

— E de la Pintea!… Vine Pintea!… Mi-am zis eu că de la el trebuie să fie, dar n-am vrut să vă spun, ca să fie mai mare surpriza! adăugă apoi, învârtindu-se prin odaie în pași de vals și fâlfâind hârtia în aer.

— Ia s-o văd și eu! zise Laura, revenindu-și în fire, cu glasul tremurat de emoție. Și cum Ghighi nu se mai astâmpăra, sfârși mai apăsat: Ei, dă-o-ncoace, nebuno, nu mă mai necăji!

Laura citi rar și solemn: ,,Fericit nespus, sosesc sâmbătă — George".

Dăscălița, cu ochii înlăcrimaţi de bucurie, o citi de asemenea și descoperi, într-un colț, un adaos, cu creionul: ,,Multe gratulări — Bălan".

— Uite, ne gratulează bietul Bălan! murmură ea plângând de-a binelea.

Bălan era singurul funcționar român de la poșta din Armadia, prieten bun cu Herdelea. Știind că Pintea ceruse mâna Laurei și trecându-i prin mână telegrama, nu l-a lăsat inima să nu fie cel dintâi care trimite familiei întregi felicitările cuvenite.

— Ce om bun, sărmanul Bălan, observă Ghighi, luând hârtia prețioasă. Dacă nu era el, cine știe când ne venea, că jidovii ceia de la cancelarie țin toate scrisorile cu zilele… Și cum a găsit el tocmai pe drăguța tatii!…

Cuprinsă de un nou fior de bucurie, Ghighi o tuli să scoale pe Herdelea, să-i comunice și lui vestea cea mare. Bătu cu pumnii în ușa stupinei, tropăind și din picioare, și strigând:

— Tată!… Tată!… Vine Pintea!… Vine… Deodată se opri și, țipând ca din gură de șarpe, porni în goana mare spre casă, dând din mâini, ca o desperată, căci sărind nebunește pe lângă stupină, stârnise dușmănia unei albine care, mânioasă cum sunt ele în preajma somnului de iarnă, s-a repezit la Ghighi și i-a înfipt acul drept în colțul gurii.

Speriate de țipetele ei, dăscălița și Laura îi ieșiră înainte ostoind-o. Herdelea, cu somnul în gene, se ivi în ușa stupăriei, mormăind:

— Da ce-i? Ce s-a întâmplat? Ce zbiară aia așa? După întâia durere și spaimă, Ghighi plânse mai ales de frică să nu se umfle și să nu mai poată merge la serata dansantă, care pica tocmai acuma duminică. Numai Herdelea o liniști, asigurând-o că-i trece negreșit până duminică încât poate să fie chiar regina balului.

Învățătorul studie apoi telegrama, cu ochelarii pe nas, de-abia ascunzându-și fericirea.

— Ei, prea bine… Să poftească și avem să-l primim cum se cuvine! zise dânsul în cele din urmă, împăturind frumos telegrama și punând-o în buzunar, ca să se poată făli cu ea la toți cunoscuții.

Până seara au adus pe tapet toate treburile ce le stârnise sosirea pețitorului. Unde va trage Pintea? Iată o problemă gravă. Ei nu-l pot găzdui, fiind mulți și neavând decât trei odăițe. Dar, chiar dacă ar avea mai multe,

n-ar ședea bine unui logodnic să petreacă nopțile în casa logodnicei. Va trebui deci să doarmă în Armadia. Masa însă poate s-o ia aici, precum poate să stea toată ziua, să se obișnuiască mai bine cu Laura. Firește, toate acestea înseamnă cheltuială grea. Ce are a face? O dată se mărită o fată… Vor tăia câteva găini, neapărat. Dar nici carnea de vacă nu poate să lipsească, deși s-a cam scumpit. În orice caz, nici o masă nu se poate fără carne. De prăjituri vor îngriji fetele, căci Laura e meșteră mare… Bine ar fi dacă ar ști la ce oră va sosi sâmbătă? Înainte sau după prânz? Poate că s-ar putea ghici din telegramă?… Nu se poate. Destul de rău că n-a precizat, ca să știe cum să orânduiască masa… Duminică, firește, vor merge împreună la serata dansantă. Cine știe de nu vine chiar înadins ca să meargă și la bal împreună cu Laura, să se mândrească în fața lumii cu așa logodnică frumușică. Laura roși până în vârful urechilor și se întrebă ce vor zice fetele când vor afla că se logodește? Desigur că foarte multe vor invidia-o. Probabil însă că se cam știe în Armadia, căci nu se poate ca tata să nu fi bătut toba…

— Să știi că din pricina balului vine tocmai sâmbătă! strigă Ghighi, muncită numai de gândul seratei și ținând la obraz o batistă muiată în apă rece. Eu imediat am ghicit!… Atât mai bine! Cel puțin avem un cavaler sigur!… Am să dansez până-mi fac pantofii ferfeniță!… Numai să nu mi se umfle sărăcia asta de înțepătură!…

Regretau toți că nu era și Titu acasă, ale cărui sfaturi în privința primirii lui Pintea ar fi fost foarte folositoare. Titu însă, de o vreme încoace, mai mult stătea prin Jidovița decât pe-acasă.

Deocamdată se înțeleseră ca Herdelea să meargă mâine până-n ziuă, întovărășit de Ghighi, spre a face cumpărăturile trebuincioase. În acest scop învățătorul avea, mai întâi, să ia un avans din leafa lunii următoare, ca să aibă cu ce ține piept cheltuielilor; apoi să vorbească cu măcelarul Ștrul din Jidovița, de la care luau pe datorie, să nu le facă pocinogul să-i lase fără de carne de vită.

Titu, sosind, ca de obicei, tocmai la masă, exclamă iar: ,,Foarte drăguță femeie doamna Lang", ceea ce însemna că a întâlnit-o și era mulțumit. Apoi cercetă telegrama cu mutra unui om care o așteptase, aprobă cu mici rezerve planurile de primire, găsind însă și prilejul de-a mai pomeni de câteva ori de Rozica, cu niște ochi atât de strălucitori parcă mereu i-ar fi venit să povestească tuturor că e iubit de o femeie fermecătoare și că mâine-poimâine va fi un adevărat erou de roman sentimental.

Când să se ridice de la cină, se auzi o bătaie sfioasă în ușă.

— Da cine-o mai fi așa de târziu? zise Herdelea adăugând tare: Intră!

Glanetașu se strecură în odaie ca și când l-ar fi urmărit cineva deaproape. Mărturisi, mereu încurcându-se, ce-a pățit Ion azi-dimineață la judecătorie și rugă pe Herdelea să-i învețe cum să scape bietul băiat de temniță. Vestea căzu ca o bombă; indignarea umplu îndată toată casa. Dar Ion? De ce nu vine el? Bătrânul se zăpăci. I-e rușine că n-a venit înainte de proces, cum l-a îndemnat dânsul și cum ar fi fost bine de poate nici nu pățea ce-a pățit. Se vede însă că Ion are ce are, că parcă nu-i sunt toți boii acasă… Toată familia ceru pe Ion.

În curând Glanetașu se reîntoarse cu Ion și cu Zenobia. Flăcăul povesti cu de-amănuntul tot ce s-a întâmplat, întrerupt deseori de Zenobia care afurisea cu gura plină și pe popa, și pe Simion, și pe judecător.

— Pămătuful! strigă dăscălița la sfârșit, fierbând de revoltă. După o tăcere de compătimire însă Ion întrebă cu lăcomie:

— Acu ce-i de făcut, domnule învățător?

— Apoi am să-ți fac o plângere tocmai către ministrul justiției, ca să afle și cei mari cum se poartă cu oamenii domnii de pe-aici… Am să-ți fac, Ioane! Numai să-ți vie întâi sentința, peste câteva zile, să vedem ce spun într-însa dumnealor!

Zenobia, drept mulțumire, își făcu o sumedenie de cruci, căzu în genunchi și bătu la repezeală vreo zece mătănii, stârnind hazul tuturor. Plecară apoi toți trei blagoslovind pe Herdelea pentru că îi scapă dintr-o pacoste atât de grea.

— I-aș fi putut face jalba și acuma — zise învățătorul după ce rămaseră singuri — dar vă trebuie trăsura lui Belciug la bal…

— Perfect ai chibzuit! murmură Titu, zâmbind mulțumit, cu gândurile la Rozica…

Pintea sosi spre seară, pe o vreme ploioasă, într-o brișcă galbenă, trasă de doi călușei iuți și grăsuni.

Ghighi, care mai mult stătuse pe-afară decât în casă, toată ziua, cu ochii pe șosea, zări trăsura de departe și, deși nu cunoștea pe Pintea, ghici că el trebuie să fie și dădu alarma cu însuflețire:

— Vine!… Iute, iute! Întreaga familie apăru în ușa casei. Herdelea șopti Laurei să iasă mai în față, să vadă omul că-l așteaptă cu drag. Pintea, sub umbrela pe care ploaia de toamnă dărăbănea fără crușare, scoase pălăria ceremonios, dând din cap cu un surâs triumfător.

— Uite ce tânăr simpatic! murmură dăscălița silind pe Laura să roșească.

Trăsura se opri o clipa în uliță, înaintea casei.

— Hai, Titule, deschide poarta! strigă Herdelea. Titu se repezi în capul gol și brișca intră în ogradă, după ce Pintea coborî și veni spre pridvor, ridicând mai sus umbrela și ferindu-se să nu calce în noroi. Toți îl întâmpinară în cor:

— Bine-ai sosit!

— Bine v-am găsit! Bine v-am găsit! repetă dânsul intrând în cerdac și scuturându-și umbrela peste parmaclâc. M-a făcut leoarcă ploaia asta… Din Lechința până aici n-a stat nici un minut… Dar bine c-am ajuns…

Herdelea îl îmbrățișă și-l sărută pe amândoi obrajii, ceea ce nu se obișnuia decât între neamuri. Pintea sărută mâna doamnei Herdelea care, fiind foarte mișcată și voind să se stăpânească, avea o înfățișare rece, zicându-i ,,Bună ziua, domnule!" Laura îi întinse grațios mâna, cu un surâs cochet prin care căuta să-l încătușeze mai mult; el vru să-i spună ceva drăgălaș, dar, neîndrăznind s-o tutuiască, precum făcuse în scrisori, se mulțumi să-i sărute mai lung mâna și apoi, spre a-și ascunde zăpăceala, trecu la Ghighi căreia îi zise galant:

— Mi-a vorbit atâta despre dumneata… sora dumitale… încât te-am cunoscut imediat…

Titu dădu o mână de ajutor vizitiului să deshame caii. Deoarece ei n-aveau șură sau șopron, îl sfătui să acopere brișca cu o pătură, iar caii să-i bage în grajd unde se mai găsește puțin fân; dacă va mai trebui, vor cere de la vecini, că anul acesta este nutreț din belșug… Ploaia îl udă până la piele, ceea ce nu-l împiedică să strângă bărbătește mâna lui Pintea care, împreună cu ceilalți, zăboveau tot în cerdac.

— Credeam că nici n-ai să mai vii pe ploaia asta scârboasă!… Ei, dar ce mai stați aici în umezeală?… Haidem în casă!… Leapădă-ți și tu, George, macferlanul și umbrela, că uite cum curge apa din ele!…

Îl duseră în salonaș. Întrebările nu mai conteneau: când ai plecat, unde ai poposit, ce-ai pățit pe drum? Și copleșindu-l cu întrebări, încât el abia biruia cu răspunsurile, toți îl cântăreau din ochi cu o curiozitate pe care nici măcar nu încercau s-o ascundă.

Era de vreo douăzeci și cinci de ani, cu o înfățișare plăcută, cu niște ochi negri cam mici și neastâmpărați și cu o mustăcioară cărbune, îngrijită. Părul aspru, pieptănat în sus, era retezat drept, ca o perie. Cu mișcările iuți

și îmbrăcat într-o redingotă puțin prea lungă, sub care purta o vestă încheiată în nasturi deși până la gulerul alb și tare ce-i cuprindea gâtul scurt, n-avea mai nimic preoțesc nici în ținută și nici în vorbă.

Vedea cum îl examinează toată familia și aceasta îl încurca, dar totuși povestea mereu, căutând vorbele cele mai alese și aruncând deseori ochii la Laura, care stătea lângă el, îl privea tăcută și se roșea ca sfecla când întâlnea căutăturile triumfătoare ale bătrânilor.

Pintea vorbi mai cu seamă despre părinții lui, pe care-i iubea mult. Tatăl său era preot în Lechința, iar Lechința era un orășel cam cât Armadia, însă împestrițat cu toate neamurile și fără culoarea românească de aici. Herdelea își aduse aminte că a umblat și dânsul prin Lechința, acum vreo optsprezece ani, la o ,,reuniune" de învățători, împreună cu Titu, care pe atunci era un băiețandru de vreo cinci anișori. Își aminti chiar că cunoscuse și pe tatăl lui George, care la banchetul de adio a ținut o cuvântare înflăcărată… Pe urmă Pintea mai spuse că are mulți frați și surori, care aproape toți sunt gospodăriți și răspândiți prin toate colțurile pământului românesc. Acuma i-a venit rândul lui să-și întemeieze fericirea… Zicând aceasta se uită cu mai multă îndrăzneală la Laura care se topi de rușine și se sculă repede, făcându-se că trebuie să caute ceva pe la oglindă, unde, privindu-se puțin, își potrivi părul la tâmple.

— Ei, fetelor, — interveni iar Herdelea, frecându-și zgomotos mâinile, — ia să ne aduceți voi ceva să mai dezmorțim oleacă pe George, că văd că-i rebegit rău de ploaie și de frig… Cred că bei și tu, ginere, un șnaps fain de tot, știi, românesc, de-al nostru?…

Fetele ieșiră ca niște sfârleze, bucuroase că pot să-și comunice la repezeală impresiile. Așezând pe o tavă păhăruțele și sticla cu rachiu fiert și îndulcit, Laura întrebă cu inima strânsă:

— Ce zici, Ghighițo?… Cum ți se pare?

— O, dar știi că-i foarte drăguț, se jură Ghighi din toată inima. Zău, Laura, e de o sută de ori mai simpatic ca Ungureanu… Mă și mir cum nu ți-a plăcut ție până acuma? Nu vezi că-i elegant, nu ca teologii ceilalți care se plimbă veșnic cu umbrela subțioară… Parcă nici n-ar fi teolog, parcă ar fi cel puțin inginer!

— Adevărat? stărui Laura strălucitoare… Nu-i prea mic?

— Ce mic? se cruci cealaltă. E doar tocmai cât tine de înalt… Adică de unde până unde vrei să fie negreșit ca prăjina de Ungureanu?… Ș-apoi n-ai

văzut ce brișcă superbă are? Asta-ți spune cât de colo că-s oameni bogați și vrednici!

— Mie totuși mi se pare că-i prea mic, reveni Laura care dorea să audă cât mai multe laude spre a se convinge pe deplin și pentru a-și risipi toate îndoielile ce-i mai necăjeau uneori sufletul.

— Lasă, nu mai cârti! Aveți să fiți o pereche încântătoare! sfârși Ghighi cu însuflețire.

Pintea bău puțin ca să nu-și închipuie oamenii că poate-i bețiv. În schimb limba i se dezlegă din ce în ce. Era vorbăreț din fire și-i plăcea și lui însuși cum povestește. Și astfel, după ce se mai obișnui puțin și-și învinse sfiala, începu iar despre rudele lui, apoi despre cunoscuții și prietenii comuni, pe urmă despre el însuși, despre viața lui în liceu, la seminar… Numai despre Laura nu scoase nici un cuvânt. De altminteri toți găsiră că așa se cuvine, căci chestia asta, fiind serioasă, nu trebuie adusă în discuție decât cu băgare de seamă și în momentul oportun…

Când Pintea conteni, fetele aruncară pe masă balul de mâine seară și până la cină avură vreme să-l macine. Firește că George venise înadins ca să nu lipsească de la faimoasa petrecere din Armadia. Nici Laura și nici Ghighi nu voiră să-i spună în ruptul capului în ce fel de toalete vor apărea, ca să-i poată face mâine o surpriză cu atât mai mare când le va vedea… Pintea, galant, își oferi brișca lui spre a merge cu toții împreună, iar Herdelea se pregăti să primească, mulțumit că scapă ușor de grija trăsurii pentru mâine. Laura refuză consternată: ce ar zice armadienii de așa ceva? Apoi nici n-ar încăpea toți într-o singură trăsură, căci pe ele trebuie să le întovărășească cel puțin Titu și să-și ducă o sumedenie de cutii cu rochii, neputând pleca de acasă îmbrăcate ca să ajungă acolo într-un hal fără hal. Și în sfârșit ele s-au înțeles să tragă la Elvira Filipoiu unde trebuie să se gătească… Primi însă bucuroasă ca Pintea să vie să le ia de la Filipoiu și să se ducă împreună la bal…

Cum tânărul nu se pronunțase încă unde are de gând să petreacă noaptea și ca să nu-și închipuie c-ar putea fi găzduit aici, Titu, îndemnat de dăscălița, prinse un prilej și-l sfătui să tragă în Armadia la Augustin, un cărăuș foarte cumsecade, care are casă bună și n-o să-i ceară nici un ban când îi va spune că-i trimis de Herdelea. Pintea nu se gândise la aceasta, se zăpăci puțin și rugă pe Titu să-l însoțească făgăduindu-i în schimb să-l trimită acasă cu brișca. Titu, firește, se învoi, mai ales în nădejdea că poate va avea norocul să zărească în trecere pe Roza Lang. La masă Pintea de-

abia mâncă, iar Laura ciuguli și mai puțin ca de obicei din bunătățile ce le căra Ghighi, care era supărată că tocmai cei pentru care le-au gătit fac atâtea mofturi de ți-e și necaz. Târziu de tot, tânărul se urni totuși să plece. Dacă ar fi fost după el, nici n-ar mai fi plecat, ci ar fi stat de vorbă până dimineața… Herdelea îi lumină calea cu lampa, în vreme ce femeile îi strigară de mai multe ori să nu uite că mâine la prânz e așteptat. De altfel, cum ploaia încetase și cerul se răzbunase puțin, probabil să avem mâine o zi minunată… Fetele, care dormeau în salon, într-un pat, ciripiră și se sfătuiră până după miezul nopții. Laura lăcrimă de câteva ori câte puțin, iar când se gândi la cadrilul al doilea și la primele tururi, plânse de-a binelea. Ghighi însă lăuda din răsputeri pe Pintea, spunând că întrunește toate calitățile unui bărbat ideal; și printre picături nu uita să-și bată joc de Ungureanu, de stângăciile lui comice, de mâinile lui veșnic umede, de încrederea lui ridicolă, și era foarte mulțumită când izbutea să facă și pe Laura să râdă. Totuși, în noaptea aceea Laura a visat numai pe Aurel, care părea că o iubește nebunește și voia să se împuște din pricina lui Pintea, cu care părea că dansează cadrilul al doilea, fericită, invidiată de toate fetele, pe când Pintea stătea bosumflat într-un colț, ca o arătare urâtă… Duminică, după ce clopotele sunară ieșirea din biserică, Titu se repezi la preotul Belciug să-i ceară trăsura pentru deseară. Intrând în ogradă, inima i se strânse puțin. Nu mai întâlnise de mult pe Belciug, căci acuma toată vremea și-o omora alergând după Roza Lang. Știa însă foarte bine că popa întorcea capul când trecea prin fața casei lor, ca să nu salute, și că, întâlnindu-se deunăzi prin Armadia cu Herdelea, s-a făcut a nu-l vedea… Niciodată până acuma răceala între preot și învățător nu fusese atât de fățișă, încât Titu se temea puțin să nu se fi întins și asupra lui supărarea popii…

Belciug abia sosise acasă, însoțit de câțiva sfetnici de-ai bisericii, care, înghițind în sec, îl priveau cum mânca și așteptau să isprăvească spre a lua o înțelegere în privința clădirii noii biserici. Preotul era în toane deosebit de bune și primi pe Titu cu o adevărată explozie de prietenie.

— Noroc, poete!… Are să mi se surpe hornul de când n-ai mai fost pe la mine… Ce mai veste-poveste prin țara muzelor? Ce vânt bun te aduce?

Poezia era una din pasiunile preotului, în amintirea vremurilor când și el mâzgălise versuri spre a-și ușura inima, demult, înainte de a intra în seminar, de dragul unor ochi albaștri și mângâioși.

— Aș vrea să-ți spun câteva vorbe, părinte, zise Titu, uluit de primirea prea călduroasă, cu un glas care arăta că ar dori o întrevedere fără martori.

Belciug dădu afară pe sfetnici:
— Haideți, plecați acasă că acum n-am vreme de voi! Veniți după-amiazi, pe la vecernie!
Când rămaseră singuri, popa îi turnă un pahar de vin.
— Ei, să trăiești și să te văd cât Coșbuc de mare! ură Belciug, ciocnind și golind paharul dintr-o dușcă.
Titu voise să aducă vorba mai pe departe, dar din pricina amabilității preotului, se pomeni că-i zice prostește:
— Ne-ar trebui brișca dumitale pentru deseară… Știi că-i balul deseară… Dumneata tot nu te duci, iar noi…
După toanele bune ale preotului, Titu s-ar fi așteptat să-l întrerupă scurt și să-i spună ,,ai zis", ca altădată. Cum însă Belciug tăcea și se întuneca, tânărul se opri singur, încurcat, cu o privire nedumerită… Trecu un răstimp greu până ce popa, cu ochii în farfuria goală și jucându-se cu furculița, începu rar, gânditor:
— Am să v-o dau, firește, dar numai pentru dumneata… Pentru dumneata, înțelegi?… Căci pentru părinții dumitale n-aș da-o, mai bine s-o ardă focul… Uite așa! Ți-o spun verde: n-aș da-o… Acum dumneata ești băiat deștept și mă vei pricepe fără multe explicații. Când a venit tatăl dumitale aici m-am bucurat din inimă, știți prea bine, și am făcut ce-am putut ca să-i fiu de folos. N-aș fi crezut niciodată că-mi va fi potrivnic, ca să nu zic vrăjmaș pe față. Să nu creadă dânsul că eu sunt prost. Am simțit de mult că mă sapă și am tăcut. Dar toate au o margine… toate… Când am deschis ochii, m-am speriat de ce-am văzut…
Nu ridică deloc privirea din farfurie. Numai cu țăranii era mai îndrăzneț. Încolo se sfia când spunea cuiva în față lucruri neplăcute… Titu stătea pe ghimpi. Cuvintele preotului i se păreau nedrepte și jignitoare. Se gândi o clipă să-i trântească o obrăznicie și să sfârșească. Dar aceasta ar fi însemnat să rămână fără trăsură.
— Acuma nu mai lua în seamă și dumneata toate mărunțișurile, zise dânsul în cele din urmă, văzând că Belciug a încetat.
Într-adevăr, preotul părea că-și sleise toată mustrarea. Răspunse cu alt glas:
— Dar știi că n-am vizitiu?… Omul meu trebuie să meargă de noapte la moară în Dumitrița, că morile de apă din Jidovița macină scump și prost, pe când în Dumitrița e o moară de foc care face o făină ca aurul…

— Nu-i nimic, am să mân eu caii! vorbi Titu, gândindu-se că va lua pe Ion al Glanetașului ca vizitiu, firește fără să afle popa.

— Numai să băgați de seamă să nu vă răstoarne că-s hodiniți și buieștri… Petrecere bună!

Trecând spre casă, Titu înștiință pe Ion că-l ia ca vizitiu desează. Venind, își pregătise o cunună de înflorituri pentru a povesti ce-a pățit la popa. Dar n-a mai putut spune nimic deoarece sosise Pintea.

După masă lucrurile erau potrivite așa fel ca Laura să rămână între patru ochi cu Pintea, spre a-și putea descărca sufletele… Stătură împreună, singuri, aproape un ceas și totuși nu vorbiră deloc de iubire, ci numai de nimicuri neînsemnate, făcând pauze mari și roșind copilărește când li se întâlneau privirile furișe… Fiecare își zicea în sine că ar trebui să înceapă celălalt și în sfârșit se mângâiară că se vor lămuri mai bine desează, la bal, unde în potopul de lume și de muzică le va veni mai lesne să-și deschidă inimile.

Herdelea, parc-ar fi simțit că tinerii au pierdut vremea degeaba, făcu ce făcu și prinse pe Pintea într-o convorbire serioasă de numai câteva minute, dar de-ajuns ca să-i spună tot ce trebuie să spună un socru cumsecade unui ginere cinstit. Când îi declară limpede că nu poate să dea Laurei nici un ban zestre, tânărul s-a rușinat și s-a emoționat, iar când bătrânul a adăugat că fata va avea totuși un trusou modest și cele ce-i trebuiesc în casă, Pintea a protestat că n-are nevoie de nici o ață, că Laura e cea mai mândră comoară din lume și că de altfel la logodnă nădăjduiește să vină cu părinții săi, care vor îndrăgi pe Laura desigur tot așa cum o iubește el.

— M-am crezut dator să-ți arăt situația din vreme cum este, ca să n-avem pe urmă neînțelegeri, încheie Herdelea mulțumit, bătându-l pe umăr.

Spre seară Pintea a plecat în Armadia, la gazdă, să lase răgaz fetelor să se pregătească în tihnă de bal…

Trăsura popii se umplu de cutii, de legături, de geamantane, parc-ar fi pornit tocmai în Siberia. Titu trebui să se cocoțeze pe capră, lângă Ion; fetele însele de-abia se vedeau dintre bagaje. Herdelea dăduse lui Titu bani de cheltuială, dar îi spuse de nenumărate ori să nu fie mână spartă, să-i ție legați cu șapte ațe, căci nu se poate ști cât va mai sta Pintea pe-aici și fiecare gologan e numărat; să plătească peste taxa de intrare cel mai mult cincizeci de creițari, ca să salveze onoarea familiei, să fie trecuți în Gazeta Transilvaniei printre ,,suprasolvenți", dar să nu se întindă la chef…

— Dumnezeu să v-ajute! murmură dăscălița, cu lacrimi în ochi, văzând brișca urnindu-se.

Tocmai când să intre în Armadia își aduse aminte Laura c-a uitat să-și ia evantaiul. Se opriră, se sfătuiră. Erau cât p-aici să se întoarcă înapoi, căci evantaiul avea un preț deosebit din pricina diferitelor iscălituri de la diferitele baluri, alcătuind un adevărat trofeu… Titu o povățui să împrumute unul de la Elvira. Laura se liniști numai gândindu-se că întoarcerea ar fi un semn rău, spuse însă de mai multe ori că întâmplarea aceasta nenorocită i-a stricat toată seara.

Fetele, împreună cu Elvira, ajutate de două servitoare, supravegheate de însăși doamna Filipoiu, o femeie foarte grasă, neagră și zăcută de vărsat, dar bună ca pâinea caldă, se gătiră mai bine de două ceasuri și se făcură ca niște păpuși.

— Pun rămășag că voi o să fiți reginele balului, le spuse doamna Filipoiu, mângâindu-le cu privirea, în vreme ce ele își ștergeau pudra de pe sprâncene.

Titu venise îmbrăcat de-acasă: jachetă neagră, cam purtată, vestă foarte deschisă, cravată albă, înăsprită, mănuși albe de atârnat în buzunar ca să se vadă că are… Plictisit de așteptare, puse pe o servitoare să-i mai calce dunga pantalonilor care se boțiseră în trăsură, iar el se așeză și-și lustrui ghetele ca oglinda.

Când veni Pintea, fetele erau zâne. Se făcură prezentări ceremonioase. Doamna Filipoiu felicită pe Pintea pentru norocul de-a fi găsit o ființă atât de drăgălașă ca Laura, iar Elvira șopti fetelor, încântată: ,,Foarte drăguț și simpatic". Titu rezolvă problema trăsurilor: fetele cu doamna Filipoiu vor merge în brișca popii, iar el cu Pintea în cealaltă și vor sosi deodată la liceu unde, în sala de gimnastică, avea loc serata…

Intrarea principală a liceului era luminată cu două rânduri de felinare. Pe scările de piatră aștepta, întru întâmpinarea invitaților, o întreagă armată de ,,aranjori" cu câte o fundă tricoloră în piept. Vreo zece se repeziră la trăsură, ajutând fetelor să coboare și oferindu-și brațul cârligat.

— E târziu?… Nu, da, aș… S-a început? Câteva minute… De mult?… Foarte reușit… Păcat! se auzi în grupul fetelor înconjurate de aranjori.

Pintea păși în urma domnișoarelor, strângând câteva mâini cunoscute, iar Titu rămase să dea ordine vizitiilor. Îndeosebi lui Ion, căruia nu-i plătea nimic pentru osteneală, îi spuse să vie și el să vadă petrecerea mai târziu, ca să fie la îndemână când o fi de plecat. Poate c-o să-l cinstească și cu o sticlă

de bere, dacă cumva n-o fi prea scumpă, căci în asemenea împrejurări restauratorul face niște hoții nemaipomenite. Să intre însă prin grădina liceului și să aștepte la ușa din dos, de unde se vede bine în sala de gimnastică…

Titu cunoștea pe toți aranjorii care erau recrutați dintre profesorii mai tineri, studenții universitari întârziați pe-acasă și elevii mai spălați din clasele superioare. Aurel Ungureanu se afla printre dânșii, dar se ascunsese când au trecut fetele. Pintea cu domnișoarele și cu doamna Filipoiu îi așteptau în bufetul instalat alături de sala de dans. Aici, la o masă de lângă ușă, bătrânul și mărunțelul profesor de desen și caligrafie Romașcu îndeplinea funcțiunea de casier… Titu se duse drept la Romașcu, care însă îi strânse mâna murmurând zâmbitor:

— S-a achitat… Domnul Pintea… Titu protestă, firește, numai de formă:

— Cum se poate una ca asta? Îmi pare rău, dragă George, zău așa!… Atunci, domnule profesor, uite o coroană din partea mea!

— Ca suprasolvire?

— Da! făcu Titu cu mândrie.

— Cele mai calde mulțumiri! răspunse profesorul-casier însemnându-i numele într-un caiet liniat special de dânsul cu diferite cerneluri.

Marea sală de gimnastică era transformată în sală de spectacol, împodobită cu ghirlande de brad, la care lucraseră o săptămână întreagă, după-amiaza, toți elevii liceului. În fund se înălța scena improvizată din catedre suprapuse, cu culise de scoarțe și covoare pestrițe, restul încăperii fiind ocupat de mai multe rânduri de scaune, adunate de pe la domnii din oraș cu condiția să le fie înapoiate îndată după sfârșitul seratei. Scaunele erau rezervate numai pentru doamne, căci domnii, în afară de câțiva mai bătrâni, stăteau în picioare pe lângă pereți, luându-și însărcinarea de-a îngroșa ropotele de aplauze ce porneau din celalalt fund al sălii unde se înșirau elevii din cursul superior, puși acolo să-și manifesteze admirația și însuflețirea.

Aranjorii așezară pe domnișoare în rândul întâi, pe locurile cele mai bune, păstrate înadins pentru ele în schimbul unor surâsuri grațioase. Titu cu Pintea rămaseră mai pe lângă ușă.

Spectacolul începuse… Acuma un elev lung și slab declama o anecdotă țigănească, strâmbându-se întruna, repezindu-se încoace și încolo pe scenă,

schimbând mereu glasul și stârnind râsete zgomotoase în fund și zâmbete discrete pe scaune.

Programul de altfel era încărcat și variat; mai urmară vreo zece declamații, recitări și dialoguri, toate gustate cu cuvenita plăcere națională. Apoi veni conferința unui profesor de literatură, întretăiată, mai ales în partea a doua, de foarte dese căscături ascunse cu multă discreție. Conferențiarul fu răsplătit totuși cu o furtună de aplauze bucuroase care parcă însemnau ,,bine că s-a isprăvit"…

Toată lumea răsuflă mai ușurată. Într-o clipă bufetul se umplu cu publicul care ieșea spre a îngădui elevilor să transforme sala de spectacol în sală de dans, strângând scaunele și așezându-le de-a lungul pereților, să stropească puțin dușumelele cu leșie rece și să împrăștie pe jos sacâz ca să nu se facă lunecușuri să-și frângă picioarele vreun dansator prea pasionat.

Titu avusese grijă să oprească masa cea mai bună în bufet. Toate tovarășele de sindrofie se adunară aici, patronate de doamna Filipoiu. În jurul lor roiau aranjorii și alți cavaleri de seamă. În mijlocul interesului însă stătea Pintea pe care Titu îl prezenta cu mândrie tuturor:

— Cumnatul meu in spe!

De altfel mai toată Armadia știa că fata lui Herdelea se mărită; chiar și împrejurimile. Învățătorul se lăudase la berăria Grivița și vestea s-a împrăștiat ca fulgerul. Mai ales fetele erau curioase și examinau pe furiș pe Pintea, să vadă cum se înfățișează cel ce va fi soțul prietenei lor. Și toate găseau prilejul să șoptească Laurei: ,,Foarte drăguț!" Se încinse apoi o ciripeală generală. Toți slăveau spectacolul și pe interpreți, își angajau cadrilurile și ,,romana" și de-abia așteptau să înceapă dansul…

După ce își făcu datoria aici, Titu trecu la altă masă unde ședea Lucreția Dragu împreună cu părinții ei, amândoi grași ca niște butoaie. Conferențiarul de adineaori, tânărul profesor de literatură Ștefan Oprea, și un student în drept se învârteau în fața fetei, înclinându-se din când în când și copleșind-o cu complimente. Titu salută pe bătrâni cuviincios și familiar, apoi își trase un scaun lângă Lucreția, căreia îi sărută mâna, fără a uita să i-o strângă puțin, ca omul cu drepturi câștigate. Fata se roși, iar ceilalți doi curtezani îngălbeniră văzând îndrăzneala poetului. Ei stăteau în picioare de un sfert de ceas.

— Luați loc, domnilor, dacă vă face plăcere! zise drăgălaș Lucreția, cu ochii la conferențiarul încurcat.

Începu un duel de aluzii și înțepături între cavaleri, spre spaima doamnei Dragu care avea groază de orice discuții ce nu le înțelegea. Oprea și Titu, deși prieteni, se vrăjmășeau în ascuns, fiindcă profesorul strâmba din nas asupra poeziilor lui Titu, iar poetul spunea în gura mare pretutindeni că Oprea nu se pricepe în literatură nici cât straja de noapte din Pripas. Acum Titu se repezi mai întâi asupra conferinței profesorului, căutând să-l doboare în fața Lucreției. Lupta însă rămase nehotărâtă: zâmbiră toți când Titu imită stângăciile rivalului său, dar totuși nimeni nu-l aprobă, nici măcar printr-o vorbă. Atunci poetul se agăță de fracul conferențiarului, cu mai mult noroc, căci toți izbucniră într-un hohot de râs la care trebui să ia parte chiar Oprea spre a nu arăta că i-e necaz. În tot balul, profesorul singur era în frac; și-l comandase înadins și, în sufletul lui, se fălea și se simțea superior tuturor purtându-l. Ceilalți domni veniseră care în jachetă, care în redingotă, cei mai mulți în sacouri negre, unii chiar în haine de stradă deschise… Cu toată biruința lui Titu, atât părinții cât și Lucreția nu încetară de-a dovedi o atenție deosebită profesorului care putea fi un ginere minunat, mai ales că fata bate balurile cam de mulți ani și zadarnic. Titu însuși băgase de seamă sforțările Lucreției de a înlănțui pe Oprea încă din vara trecută, dar nu se alarmase. El mai întâi nu se socotea printre candidații serioși. În ochii lui, Lucreția era o fată drăguță, cu care poți sta de vorbă făcând exerciții și declarații de dragoste și căreia, în cele din urmă, ajungi să-i furi o sărutare nevinovată. Dacă n-ar fi fost ea, s-ar fi găsit alta, tot atât de melancolică și de visătoare, care să-i inspire poemele de amor romantic. Mai cu seamă de când nădăjduia de la Roza Lang o iubire mai pământească, Lucreția coborâse pe planul al doilea în inima lui. Dacă n-o părăsise încă de tot, era numai pentru a exaspera pe Oprea.

Într-o clipă când conferențiarul se adânci cu Dragu în niște dezbateri asupra lefurilor profesorilor, care nici gând să se mărească, Titu se plecă mai aproape de Lucreția și-i șopti:

— Cred că am cadrilul al doilea?

— O, de-abia acuma te trezești să mi-l ceri?… Dar l-am dat de mult!

— Da… Credeam că nici nu mai e nevoie să ți-l cer… Știai prea bine că sunt totdeauna al dumitale… Bine. Nu face nimic. Cine e fericitul, dacă nu-s indiscret?

— El, murmură fata arătând pe Oprea.

— Mhm, se întunecă Titu. Foarte bine. Mi l-ai preferat. Să ții minte!… Dar cadrilul întâi?

— Cu plăcere… Titu mai bolborosi ceva, apoi se sculă plictisit, aproape jignit, și se depărtă. Lucreția însă rămase cu inima cât un purice. Mințise și tremura să nu se răzbune minciuna. Refuzase lui Titu cadrilul al doilea pentru că voia să-l dea lui Oprea, care nu îndrăznea să i-l ceară. Se frământă câteva minute, apoi deodată întrebă:

— Domnule Oprea, ai vizavi pentru al doilea?

— Vizavi aș găsi, dar n-am pereche, domnișoară! zise profesorul șovăind.

— Nici eu, mărturisi Lucreția plecând ochii cu o sfială ispititoare.

Se făcu. El i-l ceru, iar ea i-l dădu… Zgomotul de pahare și de glasuri încrucișate, mirosul amestecat de sudori, de băutură și de parfum ieftin, zăpușeala care creștea repede și înroșea fețele, silind pe domnișoare să treacă deseori în dosul unui paravan japonez ca să-și șteargă cu pudră luciul de grăsime de pe nas, toate fură stăpânite deodată de sunetele pasionate ale unei someșane sprintene, pornită din arcușurile tarafului de lăutari, în sala devenită acuma de dans. Muzica aprinse inimile tineretului. Toate picioarele se mișcau pe loc nerăbdătoare.

— Goghi! Goghi! trecu din gură în gură ca un suspin de ușurare. Era numele țiganului din Bistrița care avea cel mai vestit taraf de lăutari din județ, care fusese angajat spre a mări splendoarea petrecerii și din pricina căruia se amânase până acuma balul.

Perechile de dansatori intrau rând pe rând în sala de dans, urmate de mamele credincioase ce-și luau locurile de pază și admirație pe scaunele așezate lângă pereți. Aici muzica umplea aerul, iar luminițele candelabrului din mijlocul tavanului tremurau și picurau stearină, obligând pe cavaleri să ocolească locul primejdios.

Laura dansa cu Pintea care, nefiind dansator încercat, greșea adeseori pașii, ceea ce pe Laura o rușina și-i amintea pe Aurel cel neîntrecut. De câte ori se încurca, Pintea îi cerea iertare și-i strângea mâna, iar fata, drept răspuns, zâmbea cu resemnare îngerească și întorcea capul după celelalte perechi. Aproape toate domnișoarele erau în costume naționale, ca și Laura, dând o înfățișare mai caldă și pitorească seratei.

Titu nici nu mai avea chef să intre în sala de dans, atât de mult îl plictisea cadrilul al doilea. Ca să-și uite necazul, se încurcă la taifas cu silvicultorul Madarasy, un ungur cumsecade, nelipsit de la serbările românești, vorbind și chiar citind bine românește. Era un admirator al talentului lui Titu și de aceea se întrețineau deseori despre literatură, ajutați de numeroase pahare, căci ungurului îi plăcea mult vinul acrișor, spunând

veșnic că vinul și literatura merg mână-n mână. La masa lor se opri mai pe urmă și solgăbirăul Vasile Chițu care, deși român, venea numai în calitate de reprezentant al autorității statului spre a se încredința că, sub pretextul balului, nu se pune cumva la cale vreo ațâțare împotriva Ungariei sau vreo manifestație antipatriotică. Vorbea puțin și se arăta posomorât parcă l-ar fi durut dinții. Românii îl disprețuiau, dar numai în ascuns, și-i ziceau ,,renegatul".

Veselia creștea în rândurile dansatorilor. Câțiva mai înfocați se făcură în curând leoarcă de sudori, încât trebuiră să se retragă într-o odaie mai dosnică, să se răcorească puțin și să-și schimbe gulerele. În schimb, domnișoarele parcă aveau șapte suflete, nu oboseau deloc și zâmbeau întruna și din ce în ce mai ademenitor.

Dându-și seama că toți ochii o urmăresc, Laura dansa aproape numai cu Pintea. Doar câtorva profesori și studenți, care nu i-au făcut curte niciodată, le-a acordat câte o tură, câte una singură, aruncând însă lui Pintea niște priviri din care să înțeleagă că toți o plictisesc, afară de dânsul. Când, la ultima figură a cadrilului, s-a pomenit față-n față cu Aurel Ungureanu, i-a răspuns foarte rece, ascunzându-și cu dibăcie emoția. De altfel Aurel, poate înadins ca s-o ispitească, a dansat cu Ghighi mai mult ca de obicei. Firește, Pintea nu s-a clintit toată seara din preajma Laurei, iar când ea dansa cu alții, n-o scăpa din ochi o clipă. Tocmai la cadrilul al doilea a început s-o tutuiască și să-i spună și din gură ceea ce-i scrisese de atâtea ori: că o iubește cum nimeni în lume n-a mai iubit o femeie și că are ambiția s-o facă cea mai fericită ființă de pe globul pământesc. Laura îl asculta întâi foarte mișcată, neobișnuită cu declarații atât de fățișe. Pe urmă însă i s-a deschis și ei graiul, încât au stabilit pe îndelete să facă negreșit logodna luna viitoare, când să vie și părinții lui George…

În cele din urmă, întărâtat de păhărelele de vin și cu gândul să se răzbune pe gâsca proastă care l-a jignit atât de adânc în amorul propriu, Titu se urni și se amestecă printre dansatori. Dar, în loc să danseze, se ținu toată seara pe urmele Lucreției, șoptindu-i crâmpeie de versuri cu aluzii înțepătoare, făcând-o cochetă și necredincioasă, și în sfârșit căutând să-i tulbure idila sentimentală cu Oprea. Fata îi răspundea mai mult prin surâsuri lucitoare și doar de vreo două ori murmură, râzând fără nici un rost și cu o drăgălășie cuprinzătoare: ,,Mai știi?"

Pe la ora două după miezul nopții urmă pauza cea mare. Lumea tăbărî în bufet. Mesele se încărcaseră cu mâncări și băuturi. Dansatorii se răcoreau

asaltând butoaiele cu bere. Goghi avea grijă să nu scadă însuflețirea. Romanțele cele mai noi și mai frumoase mergeau drept în inimile înfierbântate. Arcușul lui părea fermecat. Cântând trecea de la o masă la alta, ciocnea câte un pahar ici-colo, arunca priviri galeșe domnișoarelor, ca orice lăutar răsfățat.

De-abia acuma își aduse aminte Titu de Ion și-l găsi la ușa dinspre grădină, cu ochii plini de mirare și de plăcere. Îi aduse o sticlă cu bere și o halcă de friptură.

— Ei, ce mai zici, Ionică? îl întrebă în fugă, fiind grăbit să nu întrerupă tachinarea Lucreției.

— Tare-s mândre petrecerile dumneavoastră, domnișorule! zise flăcăul cu privirea aprinsă.

Cel dintâi vals, după pauză, pricinui lui Titu o mare satisfacție. Profesorul Oprea, dansând cu Lucreția, uită de candelabrul cel mare și trecu prin zona primejdioasă. O ploaie de stearină se scutură în spatele îndrăgostiților. Toată lumea făcu haz de pățania aceasta, iar Titu se grăbi să șoptească necredincioasei:

— Vezi? Pedeapsa lui Dumnezeu pentru cadrilul al doilea! Zorile priveau pe ferestrele sălii și balul nici gând să se sfârșească. Tinerii nu se mai săturau și bisau furtunos toate dansurile, înverșunându-se chiar să nu lase pe domnișoare să plece acasă…

În dosul ușii dinspre grădină, Ion, cotoșmănit în suman, nu simțea nici frig, nici somn privind petrecerea domnilor. Mesele încărcate, muzica, frumusețea domnișoarelor, râsetele, chiar și sudorile dansatorilor îl mângâiau și-l întărâtau neîncetat. Văzând fețele vesele i se părea că toți oamenii aceștia duc o viață fără nici o grijă, fără necazuri și fără supărări. Îi pizmuia amintindu-și zbuciumările și chinurile lui. ,,Bine le mai merge domnilor!" își zicea cu o părere de rău dureroasă.

Dacă ar fi învățat carte, poate că ar fi și el printre dansatori, vesel, fără gânduri grele, fără trudă în oase! Dacă ar fi ascultat pe Herdelea… Apoi toată dragostea lui zbura iar acasă, alintând pământurile fără de care viața lui întreagă n-ar mai avea nici un rost. ,,Toate astea nu plătesc cât o ceapă degerată", se gândi dânsul în cele din urmă, cu ochii mari răsfrângând mereu petrecerea domnească, dar văzând de-acuma numai pământul aspru și totuși ademenitor, ca o țărancă voinică și frumoasă a cărei îmbrățișare îți zdrobește oasele…

Tot satul cinstea mai mult pe Ion și-l compătimea de când s-a aflat ce-a pățit la judecătorie. Unii ocărau pe Belciug, alții huiduiau pe Simion Lungu care însă se apăra din răsputeri că n-are nici o vină și nici nu mai îndrăznea să sufle o vorbă despre brazdele împricinate. Doar Vasile Baciu, și numai la beție, striga: ,,Uite cine umbla să ia pe Anuța mea!" Când era treaz însă, lua și el partea lui Ion și odată, întâlnindu-l pe uliță, i-a spus cu glasul înduioșat:

— Lasă, măi băiete, că temnițele-s pentru oameni, nu pentru draci!

Osânda totuși răscolea toate planurile flăcăului, clătinându-i încrederea. I se părea că, dacă va sta închis și departe două săptămâni, va pierde și pe Ana, și mai ales pământurile ei pe care începuse să le privească întocmai ca și când ar fi ale lui. Avea o presimțire ciudată că Vasile Baciu va face ce va face și va aduce, în lipsa lui, pe George în casă. Și atunci toate nădejdile lui s-ar împrăștia în vânt și ar rămâne tot așa de becisnic ca până acuma, silit să îndrăgească veșnic numai pământul altora.

Cum zilele treceau și sentința nu mai venea, neliniștea lui creștea. Își închipuia că întârzierea poate să însemne și o agravare a pedepsei. Dacă pe câteva vorbe ale popii s-a pomenit cu două săptămâni de temniță, de ce nu s-ar aștepta și la mai rău?… Cu toate acestea n-avea nici o ură împotriva preotului și nici chiar împotriva judecătorului. Își zicea că e la mijloc bătaia soartei lui nenorocite. Totuși, în lovitura aceasta, avea și mulțumirea că barem s-a ales de-a binelea cu brazdele lui Simion.

Se ducea la Ana mereu, din ce în ce mai îngrijorat să n-o piardă. Blândețea fetei începea să-l neliniștească, bănuind într-însa o șiretenie. De altfel tărăgănările ei, când îi cerea să-l bage-n casă ori să petreacă noaptea cu el în șură sau în podul cu fân, îl făcuseră să se îndoiască de ea. Apoi într-o seară, vorbind de pățania lui și când ea plânse și-l rugă să se ostoiască și mai bine să stea în temniță decât să se pună împotriva celor mari, Ion se înfurie parcă l-ar fi lovit cu măciuca-n cap. Era sigur că fata se bocește din vicleșug, umblând să se scape de dânsul… Nu-i mai spuse nimic, dar se hotărî să nu se dea bătut, orice ar fi să se întâmple…

Cum îi sosi sentința, cum fugi cu ea la Herdelea.

— Să mă înveți, domnule învățător, și să nu mă lași, că pacostea asta mă omoară! zise dânsul mohorât.

— Ia nu mai umbla cu copilării, Ioane, ca doar bărbat ești, nu pleavă! răspunse învățătorul jumătate în glumă, jumătate în serios, înțelegându-i îngrijorarea.

— Dumneata nu știi ce știu eu, domnule învățător, altminteri ai zice tot ca mine! murmură flăcăul clătinând din cap.

Herdelea citi hârtia mormăind până la sfârșit, apoi, ca și când n-ar fi pătruns-o îndeajuns, o mai citi o dată.

— Hm! făcu dânsul ridicând ochii spre flăcău. Eu zic să-i dai dracului pe toți, Ionică, și să te mulțumești cu pedeapsa! Adică ce-o să fie dacă-i sta și tu la răcoare două săptămâni?… Altfel te pomenești că pățim și mai rău!

Învățătorul se temea acuma să se mai amestece. Dac-ar fi fost după sufletul lui, s-ar fi dus cu Ion și până la împăratul. S-a gândit însă bine și și-a dat seama că orice armă are două tăișuri. Judecătorul împărțea dreptatea după cum i se năzărea; se credea mare cunoscător de oameni și tălmăcea legile astfel încât să se potrivească cu dorințele lui. Herdelea ar fi fost fericit să-l poată plesni puțin, mai ales că față de dânsul ungurul se arăta mândru și uneori chiar disprețuitor. Dar îl știa răzbunător și aceasta îi domolea pornirea. Când ar afla judecătorul că el a făcut plângerea, nu s-ar lăsa până nu l-ar zdrobi… Pe urmă ar trebui să încurce și pe Belciug în bucluc. Nici vorbă, felul cum preotul se poartă cu dânsul în vremea din urmă l-ar îndreptăți să-i tragă o săpuneală bună, să-l învețe minte. Și totuși ce-ar folosi el dintr-o ruptură zgomotoasă cu Belciug?

Încercă să lămurească flăcăului toate primejdiile. Sfaturile lui pașnice însă mai mult întărâtau pe Ion care se bătea mereu cu pumnii în piept:

— Iau eu toate răspunderile! Mai bine să mă spânzure decât să mă calce așa în picioare!

Hotărârea flăcăului înmuie împotrivirea învățătorului. Toată seara se tocmiră. Cu cât Hardelea șovăia mai tare, cu atât Ion stăruia mai aprig, parcă în joc ar fi fost însăși viața lui.

Dăscălița și fetele împărtășeau pe deplin scrupulele învățătorului și îndemnau din când în când pe Ion să se astâmpere sau, în orice caz, să se ducă la notar să-i facă ,,lăcrămația". În cele din urmă își dădu părerea și Titu:

— Și eu cred că mai bine ar fi să-i lăsați în plata Domnului, că de temniță, orice ai face, tot nu scapi, asta-i sfânt. Dar dacă nu vrea și nu vrea, nu văd de ce nu i-ai face plângerea? Eu zic să i-o faci fără grijă… Și ca să nu-ți cunoască scrisul, pune pe Laura să o copieze, și gata!… Foarte simplu!

Părerea lui fu adoptată de toți și Herdelea capitulă:

— Adevărat, cine poate să cunoască scrisul Laurei? Se așeză și făcu o jalbă

amănunțită și simțită, în care judecătorul și preotul se întovărășeau spre a năpăstui pe un biet țăran nevinovat. Când o citi pe românește lui Ion, toți se înduioșară. Laura o transcrise îndată cu oarecare emoție. Herdelea avu grijă s-o pună tot pe ea să scrie și adresa pe plicul mare: ministrului de justiție…

— Uite, Ionică! Mâine dimineață o dai recomandată la poșta din Armadia, și să fie într-un ceas bun! zise învățătorul mișcat.

Ion era uluit de mulțumire; puse pe masă trei zloți și nu vru să iasă din casă până ce Herdelea nu-i primi.

— Nici nu știi dumneata ce bine mi-ai făcut, murmură flăcăul sărutând mâna învățătorului.

— Bine că i-ai făcut-o, zise Titu după ce plecă Ion. Adică de ce să-și bată joc de el toți măgarii?

Peste vreo două săptămâni, în amurg, silvicultorul Madarasy cu solgăbirăul Chițu și cu șeful percepției din Armadia, într-o căruță ușoară, se opriră în fața casei învățătorului. Fuseseră la vânătoare de iepuri în hotarul Pripasului, alergaseră toată ziua și nu izbutiseră să tragă măcar un foc de pușcă. Se întorceau pleoștiți, zgribuliți de frig și de umezeală; doi câini tremurau lângă căruță, cu urechile dăbălate, fără să se sinchisească de dulăul învățătorului care, cu labele pe gard, hămăia din ogradă, furios că nu-l bagă în seamă nimeni. Ca să-și alunge necazul și să nu intre în orășel ziua și cu gențile goale, vânătorii nenorocoși hotărâseră să poposească la Jidovița, la cârciuma lui Neumann, să se dezmorțească cu câteva litre de vin fiert și chiar să-și potolească foamea înainte de-a ajunge acasă.

Știind că, dacă vor fi singuri, vor continua a vorbi numai de vânătoare, făcându-și imputări plicticoase reciproce, se gândiră să poftească atât pe Herdelea cât și pe Titu cu care erau toți în legături prietenești. Învățătorul ar fi fost bun bucuros să iasă să se mai distreze puțin, dar nu îndrăznea să se miște fără consimțământul doamnei Herdelea, care găsea nedemn din partea unui om bătrân și cu necazuri să se așeze la beție cu toți flușturaticii Armadiei. Titu poate face ce poftește, că-i tânăr și fără răspundere… Trebui să coboare din căruță Madarasy, să stăruiască din răsputeri până să o înduplece, dar cu condiția, repetată energic de mai multe ori, să nu cumva să întârzie peste vremea cinei…

La cârciuma lui Neumann găsiră o societate numeroasă și veselă: profesorul de grecește Maiereanu, un chefliu și jumătate, cu creștetul pleșuv și cu o barbă mare atinsă de cărunțeală, popa Belciug, profesorul Spătaru, tatăl prietenelor bune ale fetelor lui Herdelea, doctorul Filipoiu, avocatul

Paul Damian și popa din Vărarea, cel mai strașnic bețiv de pe valea Someșului, care era aici de ieri de la amiazi și nici gând n-avea să se urnească.

Titu își dădu seama că aici are să se încingă o petrecere care nu se va isprăvi nici până mâine dimineață. Și deodată îi răsări în minte doamna Lang și inima începu să-i bată furtunos. Trebuie să aducă la chef și pe Lang. Dacă izbutește, îi surâde fericirea. Pe Lang, când dă de băutură, nu-l clintești nici cu șase boi, mai ales când băutura e pe gratis… Într-o clipă se și hotărî: se va duce să-l poftească. Lang e simpatic la beție și n-o să-l dea nimeni afară.

Până să fiarbă vinul, și în vreme ce ceilalți se întinseră la vorbă, Titu ieși, fără palton, ca să nu se creadă că vrea s-o șteargă de tot.

Dădu buzna în casa soților Lang care nu știau cum să mai omoare timpul. Bărbatul clipocea pe un scaun, iar Roza ședea la gura sobei cu privirile pierdute în jocul flăcărilor tremurătoare. Femeia se sculă repede, cu obrajii îmbujorați de căldura focului, și-l întâmpină înviorată:

— Cât ești de drăguț că vii să ne mai scuturi din plictiseala asta otrăvitoare!

Când auzi Lang despre ce e vorba, sări deodată fericit:

— Uite prietenul adevărat care nu-și uită niciodată prietenii! strigă dânsul luându-și îndată paltonul și pălăria, gata de plecare.

Titu schimbă o privire cu Roza, care începu să se plângă că i-e frică să rămână singură, că să nu mai meargă nicăieri, mai bine le pregătește aici câte un ceai… Lang nici n-o asculta.

— Vino, dragă, nu te potrivi toanelor femeiești! mormăi el către Titu care încerca să liniștească pe Roza.

Fiindcă tânărul mai zăbovea, Lang o porni înainte. În aceeași clipă Titu sărută puternic mâna Rozei și șopti puțin răgușit:

— Ai să te superi dacă viu să te văd mai târziu? Femeia nu răspunse. Ochii ei însă străluceau ca o chemare… Lang, ca bețiv reputat, fu primit cu o explozie de bucurie. I se oferi un scaun lângă perceptorul din Armadia, să poată tăifăsui împreună ungurește.

Între timp ceilalți înconjuraseră pe crâșmărița tinerică, durdulie și sprintenă, asaltând-o cu complimente ștrengărești pe care ea le asculta zâmbind neobosită în dreapta și în stânga, spre a mulțumi tuturor pentru atâta cinste. Cârciumarul închidea ochii și urechile, fiind vorba de bunul mers al afacerii, și doar în răstimpuri se strecura în odaia unde petreceau

domnii și numai ca să vadă să fie toate în ordine. În cele din urmă însă își vârî capul pe ușă și, făcând un semn soției sale, vorbi mieros mușteriilor:

— Mă rog dumneavoastră… fierbe vinul în clocot… e nevoie de muiere…

După ce ieși crâșmărița, popa din Vărarea începu să lălăie cântece bisericești spre marea indignare a lui Belciug care nu putea îngădui asemenea fărădelege din partea unui preot. De aici se porni o discuție serioasă căreia nu-i puse capăt decât revenirea cârciumăresei, cu o tocană uriașă, și a cârciumarului, cu un ceaun de vin fiert.

Într-o clipă toate sticlele goale și rămășițele de mâncări fură date la o parte; numai popa din Vărarea nu se îndură să se despartă de sticla lui de vin roșu, încât trebui să i-o smulgă din mâini doctorul Filipoiu.

Se ospătară zdravăn… Cu cât foamea se potolea, cu atât paharele se goleau mai des și limbile turuiau mai slobode. Veselia creștea mereu. Vremea trecea ca părerea. Când își aduse aminte Herdelea de făgăduința că până la cină va fi negreșit acasă, era târziu de-a binelea: aruncă o privire întrebătoare lui Titu care-i răspunse printr-un zâmbet complice.

— Acuma e prea târziu, ce să mă mai supăr degeaba! se mângâie bătrânul sorbind alene din pahar.

Deodată profesorul Spătaru, mititel și cu cioc blond, în culmea unei înflăcărări mult stăpânite, se porni să cânte Deșteaptă-te, române. Solgăbirăul Chițu păli și-și mușcă buzele. Văzând însă că mai toți țin hangul profesorului, se ridică în picioare și curmă cântecul, zicând:

— Nu pot permite, domnilor, să faceți și aici politică! Spătaru, înțepat, sări și el în picioare și se răsti la Chițu cu niște ochi fulgerători de mânie și de băutură:

— Iar eu nu-ți permit dumitale să fii obraznic, domnule! Aici nu suntem în cancelaria dumitale renegată, ai înțeles? Acolo să te rățoiești dumneata, nu aici, între oameni cumsecade!… De altfel, dacă nu-ți place, uite colo-i ușa!

— Domnule profesor — se înfurie solgăbirăul — nu uita, te rog, cu cine vorbești!

— Cu un renegat vorbesc, știu prea bine! Mi-ai fost elev, dar mi-i rușine că mi-ai fost, că n-ai obraz nici cât o ciobotă!…

Chițu, clocotind, dădu să plece. Câțiva împăciuitori, cu Herdelea în frunte, se repeziră și-l opriră, în vreme ce Spătaru răcnea biruitor:

— Lăsați-l să se ducă dracului! Aici nu ne trebuiesc renegați! Solgăbirăul, firește, rămase, dar murmurând disprețuitor:

— Are noroc că-i beat, altfel… Silvicultorul Madarasy, îngăduitor, zise blând lui Chițu:

— De ce să nu cânte, prietene, dacă așa le place?… Exagerezi.

— Eu nu pot admite nicăieri agitațiile șoviniste, se indignă solgăbirăul. Conștiința mea nu m-ar ierta, căci astea-s agitații!

— Aș, agitații, mormăi silvicultorul. Mai dă-le încolo de agitații! Parcă statul are să se prăbușească din pricina unui cântec… Îmi pare rău că nu-l știu, că l-aș cânta și eu, iată!

— Ascultă-l, domnule, și rușinează-te! răcni Spătaru. Dumnealui e ungur, iar dumneata ai obrazul să te numești român! Pfui!… Domnule, dă-mi voie să te pup! Ești un om admirabil! adăugă apoi repezindu-se la Madarasy și sărutându-l zgomotos. Știam noi bine că renegații poartă vina tuturor persecuțiilor noastre… Renegații, jidanii și ceilalți ticăloși!

Discuția se aprindea din ce în ce, făgăduind să nu se isprăvească niciodată, spre bucuria lui Lang care simțea că astfel cheful va ține până-n dalba ziuă. Titu tăcea mereu, frământat de nerăbdare, pândind clipa priincioasă când să se facă nevăzut. Spătaru își puse în cap să convingă cu orice preț pe Chițu că e mișel împreună cu toți cei de teapa lui și începu să-i înșire nedreptățile și mizeriile pe care le suferă românii în Ungaria.

— Suntem mai oropsiți ca robii din vechime! întrerupea deseori Belciug foarte grav și posomorât.

Avocatul Damian, spân, cu ochii foarte mari și foarte albaștri, completa pe Spătaru adresându-se mai ales silvicultorului Madarasy, care aproba din cap cu o figură potrivită împrejurărilor. Din când în când se întorcea spre colțul perceptorului, căutând să-i explice și lui pe ungurește; dar îndată ce perceptorul voia să-l contrazică, se reîntorcea la Madarasy în românește.

Solgăbirăul nu era tare în replici și, la toate dovezile profesorului, răspundea cu un zâmbet de superioritate:

— Născociri tendențioase!… Dați-mi argumente serioase, nu flecării iredentiste!

Maiereanu se chercheli repede și se simți obligat să contrazică pe toți. Respingea cu mândrie învinuirile lui Spătaru și combătea vehement pe solgăbirău, căutând să arate ambelor tabere că iredentismul românesc nu există decât în închipuirea șoviniștilor. Fiindcă ceilalți nu-l lăsau niciodată

să-și isprăvească cuvântările, Maiereanu se roșea, bufnea și ridica ochii în tavan de supărare.

— Vrem să fim liberi și independenți, domnilor! urlă Spătaru în cele din urmă. Vrem să ne unim cu frații noștri de pretutindeni!

Damian dovedi îndată perceptorului, cu date din istoria tuturor popoarelor, că dorința de unire cu frații de același sânge e o pornire firească pe care n-o poate împiedica nici o putere omenească, iar Madarasy, însuflețit deodată de băutură, se ridică și strigă:

— Eu admit, domnilor! Frații să fie frați! Dreptatea să triumfe! Solgăbirăul Chițu, desperat, se sculă iar să plece. Își îmbrăcă încet paltonul și se duse până la ușă, mormăind furios și așteptând să sară cineva să-l oprească. Negăsindu-se însă acuma nimeni să-l cheme înapoi, se întoarse singur, mai cu seamă că-i veni în minte un răspuns zdrobitor:

— Dacă n-ar fi libertate în țara asta, ați putea dumneavoastră vorbi astfel și încă în fața mea? răcni dânsul scoțându-și haina și așezându-se iar la loc.

Spătaru, Damian și chiar doctorul Filipoiu, care de obicei tăcea ca mutul la beție, îi răspunseră deodată, cu aceeași vorbă:

— Renegatule, să taci! Atunci însă interveni Maiereanu, declarând sentențios, că nu îngăduie nimănui să terorizeze pe Chițu și adăugând că el, ca cetățean cinstit, nu vrea să audă de himere șoviniste. Popa din Vărarea, beat-leucă, cu capul pe masă, bolborosi:

— Eu nu vreau nimic… Nu vreau… Jos!… Nu vreau!… Herdelea vorbea încet, ungurește, cu perceptorul și dezaproba cu un zâmbet încurcat pe Spătaru, deși în sufletul lui admira îndrăzneala cu care profesorul ocărăște pe solgăbirău și pe unguri. Perceptorul, secondat de Lang, explica lui Herdelea cu multe argumente că nicăieri nu sunt românii mai fericiți ca în țara ungurească, iar învățătorul asculta cu același zâmbet nedumerit, înfricoșat să nu intre cumva și el în gura lui Spătaru.

Pe la miezul nopții Belciug refuză să mai bea, spunând că a doua zi trebuie să slujească în biserică și deci, după regulile canonice, are nevoie de reculegere trupească și sufletească. Se stârni o furtună de protestări, iar popa din Vărarea dădu îndată de dușcă un pahar, spre a-i servi drept pildă, și zise că ceea ce face Belciug e un dogmatism nevrednic de vremurile noastre moderne.

Vijelia fu mulcomită de întrebarea bruscă, pusă de Madarasy:

— Dar poetul nostru? Atunci băgară de seamă toți că Titu lipsește.

Chemată, crâșmărița îi lămuri, trăgând șiret cu ochiul, că domnișorul a șters-o mai bine de două ceasuri. Herdelea simți un fior de spaimă. Se temea că Titu va fi plecat acasă și, gândindu-se la scandalul pe care i-l va face dăscălița, își ticlui un plan cum s-o tulească și el mai repede. Lang însă răspunse silvicultorului, clipind înțelegător:

— Ei, ce vreți, tinerețea, sânge fierbinte! Cine știe în ce brațe se odihnește acuma poetul nostru!

Vâlvătaia chefului izbucni mai neastâmpărată, mai amețitoare…

Titu stătuse pe ghimpi. Îl rodea o emoție ca în preajma unui examen greu. Își zicea mereu ,,în sfârșit" și i se părea că fiece minut de întârziere e o pierdere ireparabilă. Băuse numai atâta cât să-i întărească îndrăzneala și cu gândul mereu să dispară neobservat de nimeni. Cârciumăreasa, care-l simpatiza fiindcă-i făcea complimente, îi dădu o mână de ajutor, scoțându-i pe furiș paltonul din odaia unde chefuiau domnii.

Până în uliță a avut o clipă de teamă: ce-ar fi dacă s-ar strica petrecerea din cauza discuțiilor și s-ar pomeni cu Lang? Vântul aspru, care bătea dinspre Someș, îi alungă însă din minte orice grijă și-i vrăji în suflet odăița caldă, împodobită cu chipul alb al femeii dorite.

Satul dormea într-o beznă adâncă. Numai în fereastra casei lui Lang licărea o închipuire de lumină, de-abia strecurată prin perdelele lăsate.

Titu se apropie cu pași de lup. Ușa tinzii nu era încuiată. Trase mai tare din țigara aprinsă spre a dibui mai ușor odaia din stânga și ca să nu se împiedice de ceva prin întuneric. Avu însă grija să învârtească de două ori, foarte încet, cheia în broasca antreului. Apoi deschise ca un hoț ușa dormitorului și se furișă în vârful picioarelor.

Pe noptiera de lângă patul larg, lampa, cu abajurul de hârtie roșie, cu flacăra scăzută, lumina slab odaia. Abajurul stătea strâmb, ca o pălărie pe capul unui bețiv, așa încât aproape toată lumina cădea asupra patului dându-i o înfățișare pompoasă și trandafirie. În pat, Roza Lang, cu spatele spre ușă, dormea ușor, parcă somnul ar fi surprins-o într-o așteptare plăcută. Părul ei, desprins, se împrăștiase pe perna moale, numai câteva șuvițe se odihneau pe spinarea-i albă și plină. Umerii cămășii alunecaseră până aproape de mijloc, iar poalele i se urcaseră mai sus de șoldurile rotunde. Brațul stâng, întins leneș, își rezema degetele subțiri pe dunga patului. Picioarele goale, răzvrătite, erau unul ascuns până-n genunchi, iar celalt îndoit puțin și aruncat peste plapuma mototolită.

Titu privi zăpăcit corpul femeii și ochii i se opriră pe șoldurile care parcă-l îndemnau să le îmbrățișeze. Nu mai știa ce să facă. Carnea i se înfățișa în toată ademenirea ei, tulburându-i simțurile. Goliciunea îl chema și în același timp îl și înspăimânta. Mai mult în neștire își lepădă paltonul. Își simțea sângele clocotind. Inima îi bătea în piept ca un ciocan vrăjmaș, încât se temea ca nu cumva bătăile acestea s-o deștepte pe Roza din somn. Se bucura c-a găsit-o dormind și apoi îndată își zicea că ar fi fost poate mai bine s-o fi nimerit trează și îmbrăcată.

Căldura din odaie îl înăbușea… Se apropie tiptil de pat, se plecă și-și lipi gura pe ceafa catifelată a femeii, printre șuvițele de păr care miroseau îmbătător. Carnea se înfioră puțin sub buzele lui tremurătoare. Atingerea corpului însă îi aprinse deodată toate simțurile. Nu mai văzu decât carnea trandafirie și ispititoare. Fără să-și mai dea seama, palmele lui mângâiau pătimaș brațele, șoldurile, picioarele femeii, iar buzele lui nu se mai săturau sărutând. Roza se trezi alene, ca și când ar fi așteptat sărutările, se întoarse încetișor spre dânsul cu ochii pe jumătate închiși și șopti galeș:

— Ai venit, micule?… Mi-ești drag… te… Titu îi închise repede buzele, apoi îi acoperi obrajii cu sărutări, iar ea îi cuprinse gâtul cu brațele care parcă-l frigeau. Tânărul o săruta neîncetat, bâlbâind vorbe fără șir, și doar ca prin vis vedea privirile moi ale femeii, buzele ei roșii și umede ce se întindeau spre gura lui, mereu însetate. Corpul Rozei se răsuci și se lipi de Titu care, simțindu-i căldura, îl încolăci cu amândouă brațele și-l strânse sălbatic parcă să-i sfărâme oasele. Sânii plini, cu sfârcurile roze, îi ardeau pieptul. În îmbrățișarea aprinsă femeia se zvârcolea gemând cu ochii închiși…

Pe urmă Titu sări jos din pat rușinat, neîndrăznind să se uite la Roza care stătea nemișcată, cu fața în sus, cu brațele moarte, cu pieptul umflat. I se părea acuma că în odaie e lumină ca ziua și lumina parcă-l înfricoșa. Se gândi că femeia are să creadă că-i un bădăran rău crescut pentru că s-a urcat în pat cu ghetele. Apoi își aduse aminte de Lang și îndată îi năvăliră în minte sumedenie de scene cumplite în care bărbatul înșelat lua înfățișarea unui cavaler răzbunător din vremurile eroice. Dădu să-și ia paltonul, hotărât să plece înapoi la cârciumă, ca să fie feriți de orice întâmplare. Roza însă îi surprinse gestul și, sculându-se repede, îi zise cu o imputare dulce:

— Cum, micule drag? Vrei să pleci?… Ți s-a și urât cu mine?

— Mi-e să nu se întâmple să plece Lang, murmură Titu fără să o privească în ochi.

— O, ce copil ești, drăguțule!… Dar Lang nici nu se gândește să vie până mâine la amiază. Nu lasă el un chef pentru nimic în lume și cu atât mai puțin pentru sărmana nevastă-sa. În privința aceasta poți fi absolut sigur… Și chiar presupunând imposibilul, dacă ar veni, ar veni beat. Ei, și atunci noi trecem în cealaltă odaie, pe canapea, iar pe dânsul îl lăsăm să sforăie aici ca un nemernic… Pe urmă, în zori, ai vreme să pleci și tu…

Femeia vorbea cu o mulțumire copilărească. Sfiala lui Titu îi ațâța poftele. Tânărul stângaci, uluit de iubire, era pentru ea ceva fermecător. Și cum Titu tăcea mai zăpăcit, Roza se ridică în genunchi și-l chemă drăgălaș, întinzând brațele goale:

— Vino, sărută-mă, puiule mic și drag! Titu o privi printre gene. Prin cămașa subțire formele femeii se întrezăreau mai ademenitoare. Patima îi goni într-o clipă toate șovăielile. Din doi pași o luă în brațe și o doborî. Roza însă îi alunecă din mâini și se ascunse sub plapumă de nu i se mai vedea decât vârful nasului. Scoase limba ștrengărește și apoi îi porunci cochet:

— Ori te dezbraci, ori dacă nu… nimic!… Tânărului îi trecu prin creieri, ca o străfulgerare, că rufele lui nu sunt tocmai potrivite pentru aventuri galante. Dar sângele îi fierbea în vine…

Adormiră târziu, îmbrățișați… Îi trezi însă pe urmă un ciocănit aspru în geam. Titu tresări îngrozit, sigur că a sosit ceasul răfuielii. Într-un minut încercă nenumărate hotărâri: ce să zică ori să facă, cum să se apere, mai bine să fugă, sau să se ascundă… Vru să se dea jos din pat, dar Roza îl opri liniștită, punându-i mâna pe gură ca să nu răspundă și șoptindu-i:

— Stai frumos!… Nu mișca!… N-avea frică! În șira spinării, Titu simțea totuși o furnicare rece. Ciocănitul în geam se repetă mai amenințător. Îi răspunse glasul Rozei, mai mult prefăcut decât supărat:

— Cine-i?

— Eu, eu, dragă, nu te supăra! mormăi afară vocea lui Lang, răgușită de băutură. Rozica dragă, noi mergem în Armadia, auzi tu? Ne ducem toată banda… Tu să ai grijă mâine dimineață, dacă cumva nu viu până-n vremea școalei, să dai drumul copiilor, auzi?… Ei, noapte bună, Rozico! Somn ușor!

Pașii bărbatului se îndepărtară șovăitori. Titu își aruncă ochii la ceasornicul de pe noptieră. Era trei și jumătate. Femeia se lipi lângă dânsul, îl sărută lung și-i zise:

— Mai avem un ceas, două până să pleci… Dar nu mai dormim… Așa-i, urâtule?

Din clipa când a pus jalba la poștă în Armadia, Ion s-a simțit iar liniștit, parcă ar fi scăpat de toate grijile. Se ducea seara pe la Ana și pândea neîncetat prilejul când să-și izbândească planul care-i fierbea în minte și-i umplea sufletul de nădejdi bune.

Știa bine că George nu încetează de-a merge pe la Vasile Baciu. Deseori a trebuit să aștepte până-l vedea plecând și apoi până se culca Baciu și stingea lumina, ca să poată ieși afară Ana. Dar nu-i mai păsa de nimeni și de nimic, atât era de sigur de biruință. Numai prilejul să-i sosească…

Sufletul Anei se scălda într-o bucurie nemărginită. Uitase toate suferințele și îndoielile ce i le pricinuise Ion. Vedea numai că acum vine mereu și-l aștepta mereu mai drăgăstoasă. Stăruințele flăcăului erau dovada unei iubiri stăpânite și reizbucnite care o umplea de mândrie. De cum se însera o cuprindea nerăbdarea și, gătind cina sau așezând prin casă, inima ei îl simțea întruna pe-afară, dosit după vreo claie, sub un gard, în vreun șanț, tăcut și neclintit. Îi era milă de dânsul și ochii i se umezeau de lacrimi. Își ascundea însă fericirea față de tatăl ei, zâmbind mult, arătându-se voioasă. Când pica George, îl primea fără sfială ca pe un vrăjmaș de care nu mai ți-e teamă. Se uita drept în ochii lui iscoditori, zăpăcindu-l și prostindu-l. Mulțumirea sufletească parcă deșteptase într-însa dibăciile femeii care iubește și-și apără dragostea.

Din zi în zi George pricepea mai lămurit că Ion i se pune de-a curmezișul. De aceea se încăpățâna mai rău. Voia să-i prindă și-și zicea că atunci se va potoli. Ieșind din ograda lui Vasile Baciu, se uita în toate părțile să-l descopere. Și fiindcă vremea trecea tot mai chinuitoare, se hotărî să sfârșească cu orice preț… Peste vreo săptămână se făcu că cotește pe Ulița din dos, dar se întoarse ca un hoț și se așeză la pândă. Atunci văzu pe Ion intrând…

Siguranța nu-l mulcomi decât o clipă. Fățărnicia Anei îl biciuia. Se gândi întâi să-i întoarcă spatele. Gândul acesta însă fu repede strivit de dorința ce i se învâltora mai puternică în suflet, de-a rămâne în preajma fetei, de a mai nădăjdui. De acuma începu să meargă și mai des pe la Baciu, iar când nu se ducea, dădea târcoale casei, privind cum se apropie celalt, holbând ochii să vadă cum se sărută sau se îmbrățișează în poartă, necăjindu-se chiar că nu le aude vorbele…

Ion însă vorbea puțin. Prin tăcere urmărea să deștepte mai multă iubire în inima Anei, să se facă mai dorit. Voia să-l cheme ea tot mai înăuntru. Astfel ajunsese din uliță în poartă, apoi în ogradă, pe urmă pe prispă… Acuma mai trebuia să pătrundă în casă. Fata privea apropierile acestea ca niște izbânzi ale ei asupra lui și simțea în fiecare seară tot mai nebună o pornire de a se topi în brațele flăcăului, de a-i da dovada întreagă a iubirii. Deseori îi zicea cu sfială feciorelnică în glas:

— De ce nu vii în casă, Ionică? Flăcăul însă îi închidea gura veșnic cu întrebarea plină de imputare:

— Dar tatăl tău? În sfârșit se apropia Crăciunul. O iarnă urâcioasă se zbătea să coboare pe pământ, dar parcă nu avea încă destulă putere. Văzduhul cernea mereu fulgi leneși care se topeau până să ajungă jos și se prăpădeau în băltoacele de noroi. Ion sosea totuși în toate nopțile, nesmintit. Apoi, într-o seară răscolită de zăpadă măruntă, veni mai devreme puțin. Casa zăcea în întuneric, neagră ca un bivol adormit. Intră în ogradă și se așeză pe prispă, mai închis și mai hotărât ca altă dată. Așteptă fără nici un gând în minte. Doar inima îi bătea mai aspru, muncită poate de o presimțire. Primprejur tăcerea era așa de mare că flăcăul auzea cum cad în noroi fulgii și chiar cum se ciocnesc în văzduh ca niște fâlfâiri de aripi mici. Într-un târziu ușa tinzii se deschise scârțâind și Ana se ascunse repede în sumanul lui, zicându-i îndată rugătoare și alinătoare:

— Astă-seară trebuie să vii în casă, Ionică!… Nu te las până nu vii… Tata doarme dus. A venit beat din Jidovița și acu sforăie de hurducă pereții!…

Ion îi cuprinse mijlocul și-i mângâie sânii peste cămașa lungă. Apoi se sculă fără o vorbă și porni după ea. În tindă se opriră. Fata trase zăvorul, pe urmă îl luă de mână și-l duse în casă.

În odaie era parcă mai întuneric. Numai ferestrele se deslușeau puțin ca niște găuri cenușii. Ion cunoștea încăperea. Auzea din pat sforăitul înecăcios al lui Baciu atât de aproape că i se părea prefăcut. Un junghi rece îi cutremura inima. Știa că, de s-ar trezi bătrânul și l-ar simți aici, ar fi în stare să-i crape capul fără vorbă cu securea de sub pat al cărei tăiș parcă-l zărea lucind amenințător.

Stătură câteva clipe nemișcați, ascultând horcăielile. Își auzeau bătăile inimilor, îndurerate de încordare. Sforăitul se încurcă deodată într-o tuse groasă. Vasile Baciu se urni în așternut ca și când ar fi dat să se scoale. Ion

îngheță. Fata îi strânse mâna cu desperare. Bătrânul însă se învârti puțin, se întoarse iar cu fața în sus și sforăitul reîncepu, mai năprasnic.

Ana dormea pe cuptor, după horn, într-un culcuș de velințe, țoale, perne, cearșafuri aruncate de-a valma. În vatră, sub o spuză groasă, sâsâiau câțiva bușteni verzi de arin… Fata se înălță în vârful picioarelor până la urechea flăcăului și-i șopti, strângându-i mereu mâna:

— Lasă-ți sumanul pe prichici… Să nu faci zgomot că ne omoară pe amândoi!…

Oasele lui Ion pârâiră urcându-se în culcuș. O luă în brațe, iar ea tremura ca zgâlțâită de friguri. Apoi Ana începu să-i șoptească imputări multe, să se jelească și să-l roage să fie cuminte. Ion o asculta liniștit, trăgând însă mereu cu urechea spre patul lui Vasile Baciu, care era cu picioarele tocmai lângă capul lor. Îi era frică să nu-l trezească șoaptele ei și-i astupă gura cu o sărutare.

Apoi, cu o mișcare bruscă, îi ridică până-n brâu cămașa. Picioarele fetei erau fierbinți și strânse. Își încolăci brațele în jurul gâtului lui, îl strânse cu o putere nebănuită, parc-ar fi vrut să-l sugrume, și-i lihăi în ureche, plângătoare, dar fără împotrivire:

— Ionică… ce vrei să faci… ce faci?… Nu… Nu…

O podidiră lacrimile și plânse cu sughițuri, bolborosind întruna vorbe rugătoare, în vreme ce Ion o ostoia sărutând-o:

— Taci… taci… taci… Gemetele Anei însă se ințesau tot mai nestăvilite, până ce se sfârșiră într-un țipăt scurt, surd, care o spăimântă într-atâta că-și încleștă dinții în buzele flăcăului, zvârcolindu-se.

Țipătul fetei se înfipse ca o suliță în întunericul casei și zbârnâi mai prelung în urechile lui Vasile Baciu care, deși strivit de băutură, se deșteptă, ascultă cu mintea încâlcită și, auzind oftările înăbușite în lacrimi, mormăi nedumerit:

— Ce faceți voi acolo? Glasul tulbure îngheță sângele în vinele îndrăgostiților. Ana își amuți brusc suspinele, pierzându-se în brațele flăcăului.

Trecu astfel un minut. Baciu asculta, jumătate treaz, jumătate prin somn. Apoi cotrobăi cu mâna pe lavița de la capul patului, ca și când ar fi căutat chibriturile. Creierii lui obosiți de beție parcă bănuiau ce se petrece pe cuptor și într-o clipă făcu o mișcare să se scoale, să vadă și să-i oprească. Dar în același timp îi trecu prin gând că trebuie să fie George și deci poate

să-l lase în pace. Gândul acesta îl prăvăli într-un somn mai liniștit. Totuși bâigui prostește până să-l copleșească toropeala:

— Apoi… ia seama… nu… vezi bine… rușine… porcăria… asta…

Îndrăgostiții nu mai suflară nici o șoaptă. Stăteau îmbrățișați și neclintiți ca și când s-ar fi unit pentru totdeauna. În curând sărutările lor fură iar înghițite de sforăiturile din pat…

Ion se coborî de pe cuptor când cântau cocoșii a doua oară și Ana îl însoți până la poartă. Frigul părea mai vrăjmaș, iar întunericul mai posomorât.

— Tare mă tem să nu fi rămas grea! murmură fata cu dinții dârdâind și glasul ei domol se împrăștie în tăcerea nopții ca un strigăt puternic.

Flăcăul trebui să-și muște buzele ca să nu izbucnească de bucurie. O ciupi ușor de obraz și apoi porni mulțumit, lăsând-o în poartă.

Fulgii de zăpadă, mai leneși, picurau blând, i se așezau frumos pe păr, pe umeri, pe obraji; îi simțea topindu-se pe brațe ca niște sărutări reci și amenințătoare. În clipa când nu mai auzi pașii flăcăului, Ana văzu deodată că din șanțul celalt se ridică un om și pornește întins spre ea.

— George! George! murmură fata fugind îngrozită în casă. Vranița se închise în urma ei trosnind ca o descărcare de armă ucigătoare.

George, ascuns acolo de când s-a întunecat, văzuse pe Ion intrând și l-a așteptat până a ieșit. Cuvintele Anei le-a auzit limpede, parcă i le-ar fi spus chiar lui. Carnea îi tremura de scârbă, iar în sufletul lui se frământa un gol care-l durea. Picioarele-i erau de plumb și totuși nu simțea cum le târa. Se pironi în mijlocul uliței, cu fața spre căsuța turtită de povara întunericului. Stătu așa, uluit și pierdut, ca un stâlp de piatră. Umezeala îl pătrunsese la os. Se dezmetici. Scuipă larg, disprețuitor și apoi rosti cu o ușurare mare:

— Scroafă!…

Capitolul V: Rușinea

Săptămâna dinaintea Crăciunului, în toate diminețile, satul clocotea de guițări deznădăjduite. Porcii îngrășați se prefăceau în mușchi și cârnați, meniți să mai înzdrăvenească puțin pe oamenii jigăriți de postul care parcă nu se mai sfârșea. Cu cât se apropiau sărbătorile, cu atât țăranii le doreau mai tare, lingându-și buzele mai dinainte în vederea ospățurilor obișnuite și atât de mult așteptate. Căci în vremea postului mare numai popa și învățătorul mâncau de dulce: Belciug fiindcă avea stomacul afurisit, iar Herdelea fiindcă el nu voia să dea ascultare minciunilor popești…

În alți ani, pe vremea aceasta, Ion, auzind guițările, se simțea mai nenorocit ca oricând și se înfuria văzând că, în tot satul, numai Glanetașu și țiganii nu sunt în stare să facă bojotaia cuvenită, ba încă unii țigani se sileau și izbuteau să ajungă în rândul oamenilor și să taie barem câte un mascur. Atunci își blestema viața care l-a sortit să rămână de rușinea satului. Acuma, cu toate că Glanetașu, singurul meșter al satului în căsăpirea neamului râmătorilor, avea să primească tot în natură plata pentru tăierea porcilor, spre a putea aduna cărnăriile de sărbători, flăcăul totuși nu-și mai pierdu firea. Fața lui osoasă parcă strălucea. Ba chiar într-o seară, când Zenobia începu jelaniile, o curmă împăciuitor:

— Nu face nimic… În curând vom avea și noi de toate… Herdelea făcea ce făcea și în fiecare an ucidea câte doi porci, întâi pentru că lui îi plăceau foarte mult cârnații și îndeobște porcăria, și al doilea pentru că altminteri ar fi trebuit să cumpere din târg untura pentru casă, ceea ce ar fi însemnat o cheltuială peste puterile pungii lui dăscălești. Dar în ăst-an bojotaia avea o importanță și mai mare din pricina logodnei Laurei, care urma să se serbeze negreșit în ianuarie și cu care prilej proviziile de porc erau menite să aibă un rol fruntaș, mai ales că luau parte și părinții lui Pintea, în fața cărora familia Herdelea voia să se arate la înălțime.

Porcii învățătorului, cumpărați în dricul verii și îngrășați cu porumb, de-abia se mai mișcau în coteț, încât tăierea îi mântuia de o moarte păgubașă, năbușirea în propria lor grăsime, după cum spuse Glanetașu inspectându-i cu două-trei zile înainte de termenul fatal.

În zorii zilei meșterul măcelar se înființă însoțit de Ion și de Zenobia. Casa Herdelea era în picioare, dar fetele stăteau ascunse în salon, cu capul

în perne și cu degetele în urechi ca să nu audă horcăielile animalelor osândite.

Glanetașu își ascuți cuțitul de junghiat cu multă îngrijire, împărțind rolurile tuturor: Ion va lua porcul de urechi, îl va trânti jos pe o rână și-i va ține capul, Herdelea și Titu vor imobiliza picioarele dinapoi, Zenobia va ajuta la picioarele dinainte, iar dăscălița va strânge sângele în lighean… Totuși lucrurile n-au mers tocmai strună, cum ar fi dorit măcelarul satului. Porcii, auzind ascuțirea uneltelor, începură să grohăie neliniștiți, parc-ar fi simțit primejdia. Degeaba deschise învățătorul ușa cotețului; dobitoacele nu voiau să iasă în ruptul capului. Ion trebui să apuce pe unul de urechi și să-l tragă afară cu multă caznă. Doamna Herdelea, prea miloasă, nu putu ține ligheanul unde trebuia, încât sângele se scurse mai mult pe de lături, făcând o pată mare roșie în zăpada proaspătă. Guițatul porcului însă se îngroșa mereu, schimbându-se în horcăituri lungi și din ce în ce mai rare, până când cei ce-l țineau simțiră că nu mai clintește. Glanetașu își șterse cuțitul și mâinile însângerate în părul ucisului, iar Zenobia, pipăindu-i spinarea, declară că slănina e mai groasă de șapte degete… În vremea aceasta celălalt porc grohăia atât de speriat că în clipa când Ion deschise portița cotețului, năvăli afară cu toată iuțeala îngăduită de grăsimea-i prețioasă, căutând să scape de moarte prin fugă. Cuțitul Glanetașului fu astfel nevoit să-i curme viața tocmai lângă poarta dinspre uliță.

Bojotaia se făcu chiar în ogradă. Paiele trebuincioase le împrumutase Macedon Cercetașu. Porcii fură pârjoliți amândoi deodată. Flăcările se înălțau vesele în vreme ce Glanetașu le plimba de ici până colo pe trupurile victimelor. Ceilalți stăteau în jurul focului, încălzindu-și mâinile, prețăluind mereu valoarea porcilor, mai aruncând uneori câte o glumă și trăgând în răstimpuri câte o dușcă de rachiu dintr-o ploscă plină. Mai târziu coborâră în curte și domnișoarele, compătimiră mult pe sărmanele dobitoace, și-și primiră porțiile din urechile rumenite pe care le mâncară la fața locului, potrivit obiceiului ce rămăsese din copilărie la toate bojotăile.

Munca mai grea de-abia de-acuma începea cu spintecarea, împărțirea cărnii și a slăninii, spălatul mațelor, facerea cârnaților… Avură toți de lucru toată ziua și mai rămânea pe mâine topirea unturii și alte mărunțișuri. Totuși dăscălița, alegând cărnurile, a găsit vreme să repeadă o tocană grasă și piperată și chiar să răstoarne o mămăliguța lângă ea, spre încântarea stomacului lui Herdelea, cam prea încărcat de rachiu. Cu toate stăruințele

învățătorului, familia Glanetașu nu se înduplecă nici măcar să guste din bunătatea de mâncare.

— Am ținut postul atâtea săptămâni… n-o să ne spurcăm acuma, cu câteva zile înainte de sfintele sărbători, că doar nu suntem copii și n-om plesni, se lămuri Zenobia înghițindu-și saliva de poftă.

Seara, după ce Glanetașu și Zenobia plecară, iar Herdelea adormise îmbrăcat și pe când dăscălița făcea planuri cu fetele pentru a doua zi în salon, Ion, cu limba dezlegată de băutură, povesti lui Titu cum stă cu Ana.

Domnișorul îl ascultă foarte satisfăcut, îi ceru amănunte și, în cele din urmă, îl puse să jure că i-a spus tot.

— Și crezi c-a rămas însărcinată? întrebă Titu cu ochii strălucitori de curiozitate.

— Cum o vrea Dumnezeu, domnișorule, răspunse flăcăul. Și de n-a rămas până acuma, mai are vreme să rămâie! adăugă apoi cu un râs larg care-i dezvelea gingiile roșii și-i întipărea pe față atâta răutate și încăpățânare, încât Titu se înfricoșă și murmură dojenitor:

— Al dracului mai ești, măi Ioane!

Chiar în ajunul Crăciunului sosi o scrisoare de la părinții lui Pintea prin care se fixa data logodnei pentru a doua duminică după Bobotează. Astfel sărbătorile fură în casa Herdelea mai vesele decât de obicei. Învățătorul se aprovizionase din belșug cu rachiu, dăscălița făcuse niște cozonaci ca aurul, Laura cu Ghighi pregătiră trei feluri de prăjituri ca să ajungă și pentru a treia zi de Crăciun când se vor aduna în Pripas prietenele lor, două oale uriașe vechi, legate cu sârmă, pline de sarmale, forfoteau pe cuptor, în sfârșit ca în toate bunele gospodării românești cu prilejul Crăciunului, așa că puteau veni colindătorii și musafirii.

Cel dintâi s-a înființat Ion, cântând o colindă frumoasă sub fereastra luminată și pe urmă mai cântând una în casă, după ce fu cinstit cu băutură și câțiva gologani, cum e datina. Pe când era feciorul Glanetașului înăuntru, un cârd de fete începu afară Lerui Doamne. Herdelea le pofti în casă, dar fetele fugiră rușinate, mai ales aflând că-i și Ion acolo. Toată seara colindătorii se ținură apoi lanț spre înduioșarea dăscăliței care, în asemenea împrejurări sfinte, își aducea totdeauna aminte de tinerețea ei și lăcrima.

Mai târziu sosiră și soții Lang care, în urma invitației lui Titu, veniră să vadă cum se serbează ajunul Crăciunului românesc. În realitate Titu, acuma muncit numai de dorul femeii iubite, îi poftise pe amândoi ca să se poată întâlni cu ea, iar Lang primise cu bucurie, și îndată, presimțind că e rost de

băutură multă și gratuită. Sosirea acestor musafiri tulbură mulțumirea doamnei Herdelea, bosumflată că Titu i-a adus în casă niște jidani să-i pângărească sărbătorile, oricât se silise tânărul să-i explice că soții Lang, deși el e evreu, nu sunt jidani, deoarece nu țin legea jidovească, ba chiar nici o lege. Profitând de supărarea mamei sale, Titu propuse oaspeților să-i plimbe puțin ca să audă cum răsună de colinzi tot satul. Lang, dedulcindu-se la rachiu, firește, se codi, spre bucuria vajnicului îndrăgostit care astfel putu pleca singur cu Roza. Au hoinărit vreun ceas prin locurile cele mai întunecoase, fără să simtă frigul sau să se împiedice de zăpada răbdătoare.

După miezul nopții i-a venit inima la loc și dăscăliței în clipa când s-au pomenit cu corul studenților liceului din Armadia, sosit înadins să cânte trei colinzi ,,părinților celor mai drăgălașe domnișoare dimprejur", cum a spus îndrăzneț, într-o cuvântare patetică și cu paharul plin în mână, un elev care diviniza în taină pe Ghighi.

Veselia luă proporții atât de mari încât, mai târziu, uitând neînțelegerile ce-i despărțeau de Belciug, se cărăbăniră cu toții să-i facă o surpriză cu o colindă bătrânească pe care doamna Herdelea o știa din copilărie și pe care pe-aici nimeni n-o cunoștea. Preotul, care juca durac cu câțiva țărani fruntași, încântat de colindătorii neașteptați și distinși, îi primi cu o bucurie rară, puse la bătaie o damigeană de vin, nu-i mai lăsă să plece până dimineața, iar în cele din urmă își îngădui chiar câteva glume lumești cu Roza Lang, spre indignarea lui Titu îngălbenit de gelozie…

Dar sărbătorile trecură ca părerea și logodna Laurei bătu la ușă. Vremea fiind scurtă, toți se așternură pe muncă, să se prezinte cumsecade în fața mirelui și a cuscrilor. Logodnica trebuia să-și isprăvească o rochie nouă, foarte simplă și frumoasă, în care o să cunoască pe viitorii ei socri. Ghighi nu voia nici ea să apară ca o slujnică și-și transformă o rochiță, făcând-o aproape nouă. Însăși doamna Herdelea consimți ca fetele să-i lucreze o rochie modernă, deși ea era vrăjmașa luxului și se încăpățâna să se îmbrace în haine de acum zece ani și păstrate bine, fiindcă le purta cu multă simțire. Herdelea alerga mereu prin Armadia, după cumpărăturile trebuincioase, mai fericit poate decât toți, povestind oricui îl asculta ce noroc are fata lui, lăudând până-n cer pe Pintea, pe Laura, pe toată lumea… Numai Titu nu se interesa de nimic, umblând veșnic pe urmele Rozei Lang, încât prin Jidovița și prin Armadia începea să se șoptească ici-colo că nu poate fi lucru curat între feciorul dascălului din Pripas și nevasta noului învățător din Jidovița.

Serile reîncepură discuțiile în casa Herdelea, uneori mai potolite, alteori mai aprinse. Pricina era tot Pintea, dar acum sub forma zestrei. Adevărat că George nu cerea nici un ban și nici altfel de zestre. Herdelea se fălea chiar că ,,omul vrea pe Laura și numai pe Laura". Totuși fetele adăugau că fără zestre nu înseamnă fără trusou și că în trusou intră și cele cuvenite pentru începutul tinerei gospodării, deoarece n-ar fi demn să-i pretindă omului până și scaunul pe care să se așeze în casa lui. Ba chiar buna-cuviință spune că tatăl miresei e dator să plătească neînsemnata taxă de hirotonisire a ginerelui. Bătrânii însă repetau mereu că orice lux e primejdios la temelia unei căsnicii noi, că și așa sunt destule cheltuieli cu logodna și cu nunta, și mai ales să nu uite că mai rămâne în casă o fată de măritat… Argumentele fetelor, fiind stropite cu lacrimi, avură darul să convingă pe Herdelea care, amanetându-și leafa și dobândind girul notarului Stoessel, împrumută o mie cinci sute de zloți de la Banca Someșană spre a putea ține piept dorințelor Laurei.

Logodna se făcu fără mare ceremonie și fără invitați. Numai Elvira Filipoiu și domnișoarele Spătaru, cele mai bune prietene ale Laurei, fuseseră poftite în mod excepțional. Încolo nici un străin, deși Titu stăruise din răsputeri să cheme și pe soții Lang.

George împreună cu părinții au sosit după-amiază. Bătrânul Pintea avea o înfățișare impunătoare. Înalt și spătos, se ținea drept ca bradul, cu toate că se apropia de șaptezeci, și fața-i era rumenă, părând chiar aprinsă alături de albeața mustăților ce se îmbinau cu o barbă stufoasă de apostol. În ochii albaștri cuminți blândețea se împerechea cu sclipiri de voință și hotărâre. Părul mare, nins și zbârlit, părea o coroană de zăpadă potrivită pe fruntea lată și puțin brăzdată. Era preot din vremea veche, păstor harnic, dar și gata să pedepsească oile neascultătoare. Alături de dânsul preoteasa făcea impresia unui copil oropsit. Mică, ajungând de-abia până la inima bătrânului, cu pielea obrajilor scorojită de mii de zbârcituri, cu ochii căprui veșnic speriați, cu părul lins, de o culoare nehotărâtă, femeia se văieta întruna, avea sumedenie de junghiuri și vorbea cu glas tremurat și înfricoșat, privind des spre stăpânul ei, ca și când mereu ar fi vrut să-i implore îngăduința de-a deschide și ea gura.

În duminica logodnei, pe la prânz, se nimeri să pice, nechemată, și mama lui Herdelea, o țărancă îndoită de spate, cu fața roșcovană și zâmbitoare, cu niște ochi vii și cam vicleni. Neîndurându-se să plătească zece creițari unei căruțe de ocazie, a călătorit pe jos din Zagra până aici, cu

desagii în spinare, încărcați cu ce găsise mai bun prin casă pentru nepoții ei. Când află că Laura se mărită, o sărută de nenumărate ori și plânse cu mare poftă, compătimind pe sărmana nepoată care începe atât de curând necazurile vieții. Își aduse aminte de ,,moșul" ei, care s-a prăpădit acum trei ani căzând din vârful unei clăi de fân pe o grapă de fier și rupându-și șira spinării, și care, Dumnezeu să-l ierte, în fiecare zi o snopea în bătăi, încât de multe ori îi venise să-și ia lumea-n cap de groaza lui. Numai de n-ar da și Laura peste un asemenea bărbat, c-ar fi vai ș-amar de sufletul ei… Laura râse de temerile bunicii, dar doamna Herdelea se necăji de atâta prostie. De altfel ea nu se prea împăca cu soacra fiindcă aceasta, ori de câte ori se întâmpla vreo ceartă, ținea partea învățătorului, ba-l mai și îndemna să bea ,,că doar o viață are omul"… Din toată familia, bunica mai bine se înțelegea cu Ghighi căreia îi povesti iarăși cum s-a făcut domn Zaharia, fugind de acasă numai cu o traistă de prune uscate și înscriindu-se singur la școala cea mare din Armadia… După ce sosiră musafirii, bătrâna trecu la bucătărie; se simțea mai în largul ei acolo împreună cu vizitiul lui Pintea și cu Zenobia, care venise să dea o mână de ajutor dăscăliței…

Belciug se oferise să schimbe el inelele logodiților și să citească rugăciunea potrivită. Doamna Herdelea, în clipa solemnă, avu un zâmbet de fericire pe buze, dar lacrimile îi curgeau șiroaie. Învățătorul era atât de mișcat, că trebui să dea peste cap un pahar de vin ca nu cumva să-l podidească plânsul. În toată casa numai Titu stătea ursuz cu gândurile la Rozica.

George Pintea sorbea din ochi pe Laura. Când s-au sărutat, după schimbarea verighetelor, s-au roșit amândoi așa de tare că toată lumea a râs de dânșii.

Logodna se încheie cu o masă împărătească. Popa Belciug ținu o cuvântare mișcătoare pentru fericirea tinerilor, urându-le copii mulți și viață lungă. George îi răspunse printr-o declarație de iubire pe care preotul se grăbi a o transmite Laurei. Astfel solemnitatea făcu loc jovialității cuvenite. În atmosfera caldă George, cu ochii înflăcărați, plimbându-se prin casă cu mâinile la spate, începu să-și desfășoare planurile de viitor, despre apostolatul ce-l are de îndeplinit în satul de la marginea românismului, unde primejdiile sunt mai mari, datoriile mai multe, munca mai grea… Povesti cum în Vireag, comuna din Sătmar, unde este numit el să păstorească, românii nici nu știu românește, încât sunt siliți să spună pe ungurește că sunt români… Rostul lui e deci să întoarcă oile rătăcite, să răspândească

graiul românesc, să întărească mândria națională a celor șovăitori. Se poate o chemare mai frumoasă pentru un cărturar conștiincios? Totuși sarcina e atât de apăsătoare, că n-ar fi îndrăznit să și-o ia fără o tovarășă de viață ca Laura, ea însăși o romancă entuziastă. Împreună vor munci mai cu drag și cu mai multă încredere în izbândă… Vorbind, însuflețirea îi îmbujora fața, părea că se înalță. Însăși Laura, căreia îi rămăsese în fundul inimii teama că viitorul ei soț e prea scund, îl vedea acuma mult mai mare ca ea, asemenea unui cuceritor de suflete…

La început bătrânul Pintea fuse mai rezervat și se adâncise într-o dispută teologică cu Belciug, ca să aibă răgaz să studieze în acest timp pe viitoarea soție a fiului său, precum și restul familiei Herdelea. Privirea lui se întâlnea din când în când cu a lui George, care parcă-i zicea mereu: ,,Ei, așa-i că-s oameni foarte de treabă!" Încetul cu încetul apoi se încălzi și el, iar mai târziu, venind vorba de copiii lui, își dădu drumul de-a binelea. Vorba o aduse preoteasa Profira, care se împrieteni repede cu doamna Herdelea și i se jelui că a îmbătrânit și s-a trecut atât de mult pentru că a făcut treisprezece copii; dăscălița o compătimi îndelung și se făli, la rândul său, că și ea a născut nouă, dar bunul Dumnezeu nu s-a milostivit să-i lase în viață decât pe cei trei care se văd.

— Mie-mi pare rău că-mi lipsește unul singur ca să avem duzina completă! interveni aci bătrânul Pintea râzând jovial, cu ochii închiși. Noi, ce-i drept, ne-am silit cât am putut, am tras și peste douăsprezece, dar tot degeaba, urmă dânsul vesel, uitându-se mândru și pe rând la toată lumea, parcă ar fi așteptat să se bucure toți de mulțumirea lui; întâlnind însă privirea lui Belciug, care zâmbea iertător, își aminti că un preot nu se cuvine să se piardă în glume ușurele, deveni deodată serios și adăugă mângâindu-și barba: Unsprezece trăiesc, doi am îngropat… Domnul a dat, Domnul a luat, fie-i numele binecuvântat!

Adaosul răci puțin atmosfera, încât Herdelea, spre a o reînsufleți, se apropie cu scaunul de Pintea și-i zise încântat:

— Ai fost voinic de tot, cuscrule! Hehehe! Cuvântul ,,cuscrule" căzu neplăcut pentru bătrânul Pintea, dar deoarece i se deșteptase pofta de taifas, continuă fără a se uita la Herdelea:

— Unsprezece ne trăiesc din mila lui Dumnezeu… Și toți mari, toți zdraveni, toți bine, cu ajutorul lui Dumnezeu… Iată, ăsta e al nouălea, și arătă pe George care vorbea în șoaptă cu Laura, fiindcă lăudăroșiile moșneagului îi erau cunoscute și puțin plăcute. Am ajuns de nici nu mai

putem ține socoteala nepoților… Adică stai oleacă… Alexandru trei, Profira trei, fac șase, Ștefan patru, Ludovica doi, iaca doisprezece… întâia duzină-i gata!..

Apoi cu gesturi ca și când ar predica de pe amvon și cu o înfățișare ce nu îngăduia întreruperi, își înșiră toate odraslele, găsind pentru fiecare câte o laudă bine simțită. Alexandru, cel mai mare, e profesor în România, la liceul din Giurgiu; s-a însurat acolo cu fata unui arendaș bogat, cu un nume grecesc, dar altfel om cumsecade. Stă foarte bine Alexandru, a luat zestre o moșie de câteva sute de pogoane și crede că în curând o să ajungă directorul liceului, ceea ce ar și merita, fiind un adevărat savant. Al doilea fecior, Ștefan, s-a înstrăinat puțin; ține o nemțoaică din Posen pe care a cunoscut-o la Berlin pe când studia științele tehnice. Altfel ea e femeie de neam, profesoară la un liceu de fete, iar el e inginer la uzinele Skoda. Au patru copilași, frumoși și cuminți cum nu s-a mai pomenit! Păcat numai că nemțoaica nu știe boabă românește și, din nenorocire, nici copiii. În fiecare vară vin cu toții de petrec câte o săptămână în Lechința, pe când Alexandru n-a mai fost pe-acasă de vreo zece ani. Pe urmă, după vârstă, între băieți, vine Liviu, care-i numai de treizeci și doi de ani și e căpitan de stat-major, acuma la comandamentul corpului de armată din Graz, dar are speranțe multe să-l mute în curând la Sibiu, mai aproape de acasă. Strălucit băiat și cu viitor de aur. A terminat întâiul școala de război, iar toamna aceasta și-a trecut cu distincție examenul de ofițer superior în statul-major. O singură meteahnă are: i-e groază de însurătoare. Nu știu cui să semene, căci în neamul Pintea toți sunt drăgăstoși. Poate că preoteasa, care în viața ei n-a ridicat ochii asupra altui bărbat, măcar că a fost în tinerețe ca o floare… Firește că în familie se află un medic. Este Virgil, stabilit la Sibiu, având o clientelă strașnică, de-l invidiază până și străinii. Fiind un român înfocat și făcând orice sacrificii pentru cauza națională, e foarte bine văzut în cercurile politice românești conducătoare și n-ar fi de mirare să ajungă ca mâine deputat în Camera din Budapesta… Cel mai potolit dintre toți este Ionel, contabil la o bancă mare din Cernăuți, strângător, harnic, priceput în socoteli, menit să devină milionar sau cel puțin director de bancă… Acuma vine la rând George, băiat bun și el, mai ales că s-a dedicat carierei părintești. Când va închide ochii bătrânul, George va continua să păstorească turma credincioșilor din Lechința… Mai rămân doi feciori, Marcu și Vasile. Cel dintâi e zvăpăiat de tot cu naționalismul; el a fost, anul trecut, conducătorul grevei studenților români din Budapesta, pentru că un

profesor a încercat să-i oprească de-a vorbi românește. Vasile acuma își termină liceul la Blaj… Dar fetele! Cea dintâi, botezată Profira, după numele preotesei, e măritată tocmai în Basarabia, lângă Chișinău. A întâlnit-o un boiernaș basarabean la Giurgiu, pe când ea era la Alexandru, și într-o bună zi primim vestea că ,,dragi părinți, mi-am găsit fericirea, m-am logodit cu…" atâta-i norocul de călător! Pe cea de-a doua, pe Ludovica, a luat-o avocatul Victor Grozea din Cluj și are doi copii, un băiat și o fetiță. Și în sfârșit Eugenia, mezina, o frumusețe rară, e nevasta deputatului Gogu Ionescu din România. Se zice c-a înnebunit saloanele Bucureștilor, toată lumea o răsfață. Adevărat că e și tânără de tot, mai mică decât George, deși acum se împlinesc trei ani de la cununia ei…

Pomelnicul copiilor iubiți stoarse lacrimi preotesei, fiindcă sunt atât de împrăștiați în lumea mare și n-a avut noroc să-i mai vadă măcar o dată împreună, deși poate mâine-poimâine va închide ochii pentru totdeauna, prăpădită și arsă cum este de povara anilor. Pintea îi curmă jelania cu un gest falnic:

— Lasă, babă, fii liniștită și ai răbdare! Mai avem oleacă și apoi putem sărbători nunta noastră de aur, dac-o vrea și Dumnezeu… Atunci o să-i strângem pe toți, cu cățel și purcel din toate colțurile… Ca să se împlinească voia dumitale!

Gura bătrânului acuma torăia întruna, încât Herdelea de-abia a putut schimba cu dânsul, între patru ochi, vorbele serioase cuvenite, declarându-i că Laura n-are zestre, dar în schimb are inimă și… Pintea îl întrerupse nemulțumit:

— Eu am un principiu: nu mă amestec în căsătoriile copiilor. Fiecare să doarmă cum își așterne. Treaba lor e să fie cu ochii în patru…

Nici învățătorul nu fu prea mulțumit cu răspunsul cuscrului, dar îl înghiți surâzând ca și când ar fi auzit o glumă bună.

Se învoiră ca ziua cununiei s-o stabilească Pintea, prin scrisoare, după ce se vor fi înștiințat toate neamurile. Deocamdată rămase hotărât doar atâta: că nunta vor face-o în Armadia, pentru a-i putea da solemnitatea cuvenită.

Familia Pintea plecă noaptea târziu spre Lechința cu trăsura. Cum ieșiră din sat, bătrânul începu să dăscălească pe George că s-a pripit, că nu-i place ce a văzut aici, că se bagă într-o ceată de calici care mai umblă să-și ascundă mizeria prin sforăială în vorbe ca și în fapte, că în sfârșit să ia bine seama până ce nu-i prea târziu… George se scandaliză că un tată poate

vorbi astfel despre niște oameni așa de simpatici care ca mâine îi vor fi rude. Căci nu va renunța la Laura pentru toate comorile lumii. Înțelege că bătrânul ar fi fost mai bucuros să-l însoare cu vreo strâmbă bogată și că-l doare o noră fără zestre. Dar orice încercări de a-l opri, mai ales după ce s-au și logodit, sunt absolut zadarnice. Și decât să-i terfelească mireasa, mai bine să-i vorbească de altceva. Bătrânul, cotropit de oboseală și de somn, a capitulat repede, urmând pilda preotesei care, legănându-se în hurducăturile trăsurii, dormita ușor cu gura căscată și cu ochii înlăcrimați…

În casa Herdelea însă lumina nu se stinse până spre dimineață. O bucurie mare stăpânea toată familia. De-abia acum își dădeau seama de norocul Laurei. Învățătorul înșiră triumfător și de mai multe ori toate neamurile lui George, întrebând mereu pe Laura dacă n-a avut el dreptate când a stăruit să-și alunge gărgăunii din cap și să fie cuminte? Pe fața logodnicei se întipărise, ca o mască, un surâs de fericire. Făgădui surorii sale că o va lua cu dânsa să o mai scoată prin lume, căci nu se știe de unde sare norocul omului și mai ales al unei fete. Iată, ea, dacă nu se ducea atunci la Sângeorz, n-ar intra azi într-o familie atât de mare și de distinsă. Doamna Herdelea tăcea, zdrobită de emoție, cu ochii umezi, strângând buzele pungă ca să n-o podidească plânsul, iar Ghighi, una-două, se repezea la Laura și o acoperea de sărutări… Titu nu lua parte la bucuria generală. El tocmai acuma frământa în minte o poezie în care voia să cânte iubirea herculeană.

— Norocul Laurei poate să fie și norocul tău, Titule! îi zise Herdelea căutând să-l dezmorțească.

— Aș! Norocul meu sunt eu însumi! răspunse tânărul cu emfază.

— Bine, bine, nu zic ba, urmă învățătorul. Mă gândesc însă că acuma, cu atâtea rude mari în lume, ți-ar fi mai ușor și ție să treci în România, cum a trecut Coșbuc, să te apuci mai serios de ispravă…

— Las' că mai este vreme, mormăi Titu scurt, dornic să schimbe vorba.

Herdelea însă se supără și-i imputä că-și pierde timpul cu fleacuri în loc să-și croiască un rost în viață, că trebuie să muncească dacă vrea să răzbească… Văzând că discuția se îngroașă, Titu se dezbrăcă și se culcă foarte amărât că nici chiar tatăl său nu-i respectă năzuințele, hotărât ca a doua zi să se întâlnească negreșit cu Rozica, singura ființă în lume care-l înțelege aievea.

Numai mama lui Herdelea era îngrijorată și plângea că Laura, sărăcuța de ea, e pe cale să se înstrăineze, în loc să se fi măritat mai pe aproape, cu vreun flăcău bogat, poate chiar din Pripas…

Spre sfârșitul câșlegilor se răspândi zvonul în sat că Ana lui Vasile Baciu ar fi însărcinată. Nimeni nu știa de unde a pornit vorba și mulți nu credeau. Vestea însă umbla din casă în casă, în șoaptă, ca un tâlhar. Femeile o înfloreau, o dichiseau cu voluptate. Când trecea Ana pe uliță, nenumărate perechi de ochi o pândeau de după toate gardurile și din toate ferestrele, în taină, măsurându-i mijlocul, pipăindu-i burta, cercetându-i mersul. Și cele mai șirete spuneau celor proaste:

— Nu vezi, leliță, cum umblă să-și ascundă păcatul, cum se strânge în bete ca într-un chimir?

Și cele mai păcătoase o bârfeau mai stăruitor, ca omul care nu poate avea odihnă din pricina paiului din ochiul aproapelui.

Ana, de altfel, din noaptea aceea, trăia cu frica în sân. Se mira că George tace, când ea era sigură că el știe tot. În fiece minut se aștepta să i se dea în vileag păcatul și așteptarea aceasta era mai chinuitoare ca însăși conștiința greșelii. De atunci încoace George n-a mai călcat pragul casei lui Baciu, deși față de Ana se purta parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Vasile Baciu nu pricepea de ce nu mai vine George și, într-o seară, s-a sfătuit și s-a chibzuit cu fata cum să afle pricina schimbării lui? Atunci, din încurcătura ei, din gălbenirea obrajilor ei, din bâlbâielile ei speriate, țăranul și-a adus aminte ca prin vis… și fața i s-a luminat. Bănui pricina. Apoi când, în câteva nopți, simți că Ana iese afară pe furiș și rămâne în frig câte-un ceas, două, se liniști pe deplin. Înțelegea tot și era mulțumit. Pățania fetei aducea apa tocmai la moara lui. Îi părea chiar bine că a păcătuit, că așa George va trebui să o ia mai repede, iar el va scăpa de o grijă. Își zicea că flăcăul acum vine într-ascuns, dar curând va trebui să vie în pețit. De aceea, întâlnindu-l, îi arăta mai multă prietenie ca în trecut, îi făcea cu ochiul spre a-i arăta că știe și nu-i supărat, și-l cinstea ca pe un ginere gata, ceea ce pe George îl zăpăcea…

Fata însă aștepta nopțile cu nerăbdare din ce în ce mai mare. Zilele scurte de iarnă i se păreau nesfârșite și, îndată ce se însera, își pierdea cumpătul, se roșea la fiece vorbă a tatălui ei, își făcea mereu de lucru pe-afară ca să asculte de n-a sosit cumva Ion, cu frica în inimă că poate n-o să mai vie, și nu știa cum să aștearnă patul mai repede, să se culce bătrânul și să stingă lampa. Și flăcăul se înființa nesmintit, veșnic spre miezul nopții, scârțâind puțin portița ca să-i dea de știre… În casă însă n-a mai intrat niciodată. Ana a pregătit, chiar de-a doua zi, un culcuș moale într-un stog de

paie din grădiniță. Peste o săptămână s-au mutat în podul grajdului, unde erau mai adăpostiți de orice primejdie.

Pe la Crăciun, Ana a știut sigur că a rămas grea și, într-o îmbrățișare pătimașă, printre vorbe de iubire, șopti lui Ion că de acuma viața ei atârnă de voința lui. Flăcăul nu zise nimic, dar de atunci nu mai veni în fiecare noapte.

Zvârcolindu-se fără somn pe cuptor, fata îl aștepta totuși mereu, își ascuțea urechile să audă scârțâitul portiței, îi țiuiau creierii de încordare și nu putea închide ochii până dimineața. A doua zi căuta și-i găsea ea singură scuze, iar apoi, când după mai multe nopți chinuite Ion catadicsea să se arate, ea nici nu îndrăznea să-l mustre, de teamă că nu va mai veni deloc. Se simțea o jucărie în mâinile lui și totuși nu-i trecea prin gând să-l învinuiască. De altfel, își zicea, în iubire nici nu poate fi vorba de vină. Ei doi sunt sortiți unul altuia. Ce s-a întâmplat era scris să se întâmple. Cu toate acestea îi era rușine de lume încât de-abia cuteza să iasă din ogradă. Lumina zilei îi ardea obrajii. Când avea trebuință să meargă pe uliță, umbla cu ochii în pământ, să nu fie nevoită să întâlnească privirile oamenilor. Își închipuia că rușinea ei trebuia să rânjească de pe toate coperișurile caselor. Atunci se întreba spăimântată, cum are să se sfârșească nenorocirea aceasta? De ce nu mai încearcă Ion s-o ceară de nevastă, s-o scape din ghearele grijilor? Poate că mărturisind tot, tatăl ei s-ar înmuia, dacă cumva n-ar omorî-o… Sau Ion lasă înadins să treacă vremea, s-o arate satul cu degetul? Bănuiala că Ion ar fi în stare să-și bată joc de sufletul ei o îngrozea mai mult decât mânia bătrânului…

Flăcăul lipsi o săptămână încheiată, iar pe urmă când veni nu mai vru să se suie în podul cu fân. Aminti Anei că, într-o noapte, Vasile Baciu a ieșit de a dat vitelor nutreț și era cât pe-aci să-i descopere. Fata n-avu curajul să mai stăruie, dar îi spuse cu glasul tremurat de lacrimi să vie mai des, ca și înainte, și să facă ceva, ce-o crede dânsul de bine, pentru că în curând nu-și va mai putea ascunde sarcina… Ion mormăi cine știe ce, și din noaptea aceea nu se mai arătă pe la Ana.

Trecu o săptămână, două, cinci… Fata află că Ion s-a dus să taie la pădure în munții Bârgăului, împreună cu alți bărbați. Își dădu seama că e pierdută, că de-acum numai de la Dumnezeu mai poate nădăjdui scăpare. Se prăpădea plângând amarnic, ca și când ar fi avut nevoie de toate lacrimile din lume ca să-i înece durerea ei cea mare… Fața i se îngălbeni și se

împestriță cu niște pete pământii… Păcatul nu se mai putea tăinui și răfuiala se apropia.

Deoarece câșlegile erau pe sfârșite, iar George nici habar să vină să ceară fata, Vasile Baciu începu să se posomorască. Adică să fi vrut flăcăul să-și bată joc de Ana și s-o lase pe urmă de râsul satului? Dacă ar fi așa, atunci… Nu putea să se gândească ce-ar fi atunci, căci îl cuprindea mânia și i se întuneca mintea. De câteva ori se hotărî să meargă la Toma, să se înțeleagă împreună omenește. Dar totdeauna, când să iasă pe poartă, simțea că-i crapă obrajii. Cum să se ducă el să-și îmbie fata, ca un cerșetor? Intra la Avrum, se îmbăta și ocăra pe George, vorbind singur în fundul sticlei de rachiu.

În sfârșit nu mai erau decât cinci-șase zile până să intre în postul cel mare. Ana începea să aibă amețeli și uneori chiar vărsături. Șorțul i se rotunjea văzând cu ochii… Vasile Bacău îi vedea suferințele și o compătimea. Îi fu frică să nu se prăpădească fata și, înainte de a chema pe doctorul Filipoiu din Armadia, care e scump și nici nu se uită la om până nu-i ia banul din mână, aduse pe baba Firoana, meșteră mare în descântece și moașă vestită în toate satele dimprejur. Firoana, zbârcită la față, dar sprintenă la suflet, schimbă numai două șoapte cu Ana, o pipăi ușor pe pântece și apoi spuse verde țăranului:

— Mare mirare să nu fie băiat, măi Vasile!… Numai să-i ajute Dumnezeu să-l poarte sănătoasă…

Fata se ghemui pe vatră, ca un câine vinovat, cu ochii în pământ, așteptând s-o omoare. Vasile Baciu însă nu rosti nici o vorbă. Stătu toată seara cu cotul pe colțul mesei, cu privirea înghețată, oftând des ca un bolnav de moarte.

Ghiță Pop, singurul copist român de la judecătoria din Armadia, unul din pretendenții dăscăliței de pe vremea când jucau împreună teatru în Monor, stând într-o zi la un pahar de bere cu Herdelea, cu care era prieten din copilărie, îi spuse că e zarvă mare la judecătorie din pricina anchetei orânduite de ministrul justiției, în urma plângerii lui Ion Pop-Glanetașu din Pripas. Judecătorul turbează și așteaptă dintr-o clipă într-alta sosirea unei comisiuni de la tribunalul din Bistrița, trimisă să cerceteze și să raporteze fără întârziere. Toți se întreabă cine i-o fi făcut pozna asta judecătorului?

— Să-ți închipui, dragă Zaharie, ce cap are șeful! sfârși zâmbind copistul. Nu că i-ar fi frică. Fiindcă vorba ceea: corb la corb nu scoate ochii. Dar rușinea pe el să se pomenească cu asemenea bobârnac. Cred că mai

bucuros ar fi fost să-i fi tras cineva două palme în piața bisericii, decât să pățească una ca asta. S-a și jurat însă că nu se mulcomește până nu află cine a îndemnat pe țăran să facă jalba și cine i-a făcut-o, și până nu-i bagă în pușcărie pe toți!

Herdelea simți o săgeată prin inimă auzind vestea și mai ales amenințarea judecătorului. De frică se gândi un moment să mărturisească copistului că el e autorul plângerii și să-l întrebe cum să se apere de s-ar întâmpla să-l descopere în cele din urmă? Dar își luă seama repede. Oricât de prieten i-ar fi Ghiță Pop, tot s-ar putea să scape o vorbă pe undeva, chiar fără voie, și să-l nenorocească. Apoi, curând, știindu-se la adăpost, o mândrie priincioasă îi umplu pieptul, care parcă-i zicea: ,,Uite ce ai fost în stare să faci tu, Zaharia Herdelea! Vezi ce putere ai? Să mai poftească cineva să te înfrunte!" Râse deci și el, își frecă mâinile și zise copistului, trăgând cu ochiul:

— Lasă-l că bine-i face, fie vorba-ntre noi! Să-l mai zgâlțâie nițel și pe dumnealui, că prea se fudulește de parc-ar fi frate cu sfântul Petru!

Cum ajunse acasă, strigă pe Ion și-i povesti ce-a auzit, având grijă să-i reamintească foarte grav că, orice l-ar întreba comisiunea, el să spună sus și tare că jalba i-a scris-o un domn de la Bistrița pe care nici nu știe cum îl cheamă. După ce flăcăul se jură și se închină că va face întocmai, Herdelea declară cu multă demnitate că în sfârșit a sosit și ceasul dreptății. Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptăților… Laura și Ghighi împărtășeau mândria tatălui lor, mai cu seamă pentru că judecătorul n-avea buna-cuviință nici să le salute, când le întâlnea, deși le cunoștea foarte bine. Dăscălița însă ar fi fost mai bucuroasă să vadă la răcoare și pe popa Belciug, pe care nu-l putea suferi oricât căuta dânsul s-o lingușească; pe cine a scos ea de la inimă, scos rămâne în vecii vecilor.

— Fii pe pace, nevastă, îi zise Herdelea trufaș, că nu scapă nici sfinția sa cu mâna goală din comedia asta! Are să mănânce și el rușinea cu lingura, n-ai grijă!

Niciodată n-a sălășluit atâta mândrie în casa Herdelea ca în zilele acestea. Viitorul se întrezărea trandafiriu. Din toate părțile nădejdile bune surâdeau.

Laura, de când se logodise, trecuse printr-o schimbare mare. Serioasă fusese ea întotdeauna, dar acuma parcă seriozitatea îi ședea mai bine. De unde până atunci nu se potrivise deloc în păreri cu mama ei, azi vorbeau ca două tovarășe și nu se sfia s-o întrebe mereu, ba cum se gătește cutare

mâncare, ba cum se croiesc pantalonii bărbătești, ba cum se fac murăturile… Era hotărâtă să fie o gospodină desăvârșită, să vadă Pintea că, deși ea n-a avut zestre, are în schimb atâtea alte calități prețioase încât se poate lua la întrecere cu orice domnișoară din Ardeal. Mai ales se gândea că va iubi foarte mult pe George, ca astfel să-l răsplătească pentru dezinteresarea lui care, pe lângă că-i face cinste, e o floare așa de rară în lumea asta materialistă. Dar îndată ce voia să-și închipuie cum îl va iubi, se izbea de nedumerire. Nu că i-ar mai fi păsat de Aurel Ungureanu. Lașitatea lui o scârbea, îndeosebi de când auzise din gura viitorului ei socru pomelnicul neamurilor distinse care, era sigură, o vor primi cu brațele deschise. Totuși se întreba în sufletul ei dacă tocmai schimbarea aceasta bruscă nu e o dovadă de egoism interesat din partea ei?

La urma urmelor Aurel i-a fost drag. Își amintea cu câtă tremurare de inimă îi dorea vizitele, cum i se întipărea în minte

fiece vorbă a lui, cu ce plăcere dansau împreună la toate petrecerile… Amintirile o zăpăceau. Dacă asta n-a fost iubire, atunci ce-i iubirea?… Adevărat că pe urmă el s-a purtat urât neavând nici o tresărire de indignare când a aflat că Pintea i-a cerut mâna, ceea ce însemnează că, pentru el, iubirea ei a fost o jucărie fără preț, o simplă trecere de vreme. Poate însă că și ea a fost vinovată, că n-a făcut cu el decât exerciții de cochetărie… Dar Pintea? Se roșește gândindu-se la sărutarea lui de logodnă, la strângerile de mână, la vorbele lui de dragoste șoptite cu o înflăcărare stângace. Toate nu stârnesc nimic în inima ei, afară de o sfială aproape dureroasă… Până acuma câteva săptămâni avusese convingerea că iubirea e ceva foarte poetic, eteric și romantic, ceva scăldat în serenade, oftări ascunse și visări la lună; crezuse că cel care va iubi-o aievea va răpi-o într-o noapte fără stele. Iar azi e în pragul cununiei și, în loc de fraze pompoase, mintea ei frământă numai bucătărie, gospodărie, proză și, printre acestea, dorința vagă de-a vedea pe George mare, frumos și bun… Lucrând la trusou, rămânea deseori cu mâinile în poală și cu ochii în gol, așteptând parcă un răspuns care nu putea veni. Pintea îi scria în fiecare zi și ea primea scrisorile cu o strângere de inimă din ce în ce mai mare. Îi era frică de clipa în care vor înceta închipuirile ce o îngrijorau.

Acuma ar fi avut nevoie de un duhovnic sufletesc care să-i înțeleagă tulburarea și să i-o aline. Mama ei însă n-ar fi îngăduit în ruptul capului asemenea zbuciumări. Dacă ea, care se credea o martiră a căsniciei, nu și-a pus niciodată întrebări păcătoase, cum ar putea să-și pună Laura care a dat

peste un om de seamă, nu cum a fost Zaharia Herdelea. Așa ceva ar fi o fărădelege nemaipomenită… Ghighi iarăși nu era în stare să-i pătrundă gândurile. Era prea copilăroasă pentru niște lucruri atât de serioase. Laura încercă să se sfătuiască cu ea, dar răspunsurile ei naive și zgomotoase nu-i risipeau șovăirile. Cu prietenele ei, oricât ar fi fost de intimă, tot nu îndrăznea să-și deschidă inima până în fund. Numai Titu ar fi liniștit-o, dar el parcă nici nu vrea să știe de fericirea ei. Niciodată, de când soarta ei e aproape să se hotărască, n-a căutat să-i ușureze îndoiala… El părea înstrăinat de năzuințele ei, ca și când ar trăi în altă lume…

Într-adevăr, Titu, căzut în mrejele iubirii pătimașe, nu mai trăia decât pentru Roza Lang. După câteva întâlniri, femeia îi cucerise toate gândurile și toate simțurile. Ea îl preocupa ziua noaptea, tulburându-l, chinuindu-l și fericindu-l. Restul lumii, pentru dânsul, parcă nici nu mai exista. Nu trecea o zi fără să se ducă prin Jidovița, să se facă luntre și punte barem s-o vadă, să-i culeagă un zâmbet cu înțeles sau o privire drăgăstoasă cu care să-și mângâie dorințele până se va ivi clipa neprețuită când s-o poată strânge iar în brațe. Nimic nu-l mai interesa afară de Roza, nici chiar lecturile lui, căci în fiecare frază, printre toate rândurile îi răsărea mereu ea și numai ea, ademenitoare și stârnindu-i noi pofte. Ceasuri întregi își tortura creierii să cizeleze câte-un vers sau măcar vreo imagine în care s-o nemurească pe ea… Doamna Lang de altfel se simțea măgulită că a deșteptat o iubire atât de puternică în inima tânărului fără trecut și-i răspundea cu cochetării veșnic noi. Istețimea ei instinctivă născocea cu ușurință prilejurile de întâlnire și de îmbrățișare. Pasiunea aceasta o înviora și o înfrumuseța. Trebuia să facă sforțări să se stăpânească și să nu-și piardă capul cu totul. Prudența femeii însă trezea o gelozie furtunoasă la Titu, căruia îi părea rău de orice privire aruncată altuia, de orice vorbă schimbată cu altcineva, iar mai târziu începu să-l doară și gândul că Roza trăiește într-o casă cu Lang și că chiar se culcă în același pat. Îi umbla prin minte s-o despartă de soțul ei și s-o ia de nevastă. Într-un moment de însuflețire îi spuse și ei ce-a hotărât, și ea îi mulțumi cu un uragan de sărutări. Îndată își dădură seama amândoi că, de vreme ce el n-are nici un câștig, ea n-ar putea trăi nici o zi fără Lang. Atunci Titu îi făgădui că o va duce cu el în România, când va fi să plece. Deocamdată însă nu se mai gândea serios să se arunce în vârtejul necunoscutului.

După dibuirile începutului se întâlneau mai ales acasă la ea, în timpul când Lang era la școală. Titu se obișnui curând și nu-i mai fu frică să nu-i

prindă bărbatul. Își întocmi chiar o replică strașnică pentru orice eventualitate: ,,Domnule, ne iubim, și te urâm! Slobod ești să iei orice hotărâre!"

Cuvintele acestea i se păreau și demne, și eroice. Din nenorocire, n-avea nevoie de ajutorul lor. Lang era mai orb ca toți bărbații și nici nu visa măcar să-i bănuiască. De multe ori, în pauze, repezindu-se acasă să mai tragă o dușcă de rachiu ca să-și întărească energiile pedagogice, găsea pe Titu între patru ochi cu Roza. Nu se mira și nu se supăra, ci zicea veșnic foarte senin:

— Aici ești, amice? Ești drăguț că mai ții de urât nevestei mele, că eu n-o prea răsfăț. Ce vrei, am îmbătrânit… Dorești un păhărel?

Titu nu se mai ducea nici prin Armadia. De la serata dansantă nu vorbise mai mult de două ori cu Lucreția Dragu. De când putea strânge în brațe pe Rozica, nu mai zicea că are nevoie de iubiri vaporoase. ,,Oacheșa cu ochii verzi", cum o preamărise el odinioară în poezie, nu-l mai inspira câtuși de puțin. I se părea o mică ipocrită încrezută… De altfel nu mai simțea nici o trebuință să povestească nimănui cum a cucerit iubirea Rozei. Pasiunea adevărată merge mână în mână cu discreția.

Herdelea, încurajat că una din fete și-a găsit norocul urmând sfaturile lui înțelepte, se frământa acuma să asigure și viitorul băiatului. Astfel nu scăpa nici o ocazie de a reaminti lui Titu că vremurile sunt grele, că omul trebuie să-și croiască un drum în viață, că anii trec ca vântul și cel ce n-a muncit n-are la bătrânețe, și în sfârșit c-ar fi bine să se gândească și el la ziua de mâine. Titu se înfuria înțelegând, căci orice asigurare de viitor însemna o despărțire de Rozica. Dar iarăși nu putea stărui să se eternizeze în lenevie și deci răspundea morocănos:

— Am zis că eu nu vreau? Găsiți-mi o slujbă, orice ar fi, și iată că mă duc! Dacă nu sunteți în stare să înțelegeți talentul meu, am să mă fac chiar și măturător de stradă, ca să vă scăpați de mine și să nu-mi mai bateți capul că sunt trântor și nimic mai mult!

Supărarea lui îi mâhnea pe toți din casă. Fetele săreau și-i luau apărarea. Dăscălița, înduioșată, făcea semne indignate lui Herdelea să-l lase în pace, pe când învățătorul, încurcat, se scărpina în ceafă și, vrând s-o dreagă, îl jignea mai rău.

Vizitele prea dese la doamna Lang începură cu vremea să bată la ochi ovreimii din Jidovița. Fetele hahamului Cahan, bătrâne și înăcrite, neavând altă treabă și fiind vecine cu Lang, se apucară să pândească de câte ori vine

Titu, să se uite la ceas când intră și când iese. Și, deoarece Roza făcea pe mândra față de ele și le privea de sus, răspândiră vorba că între unguroaica lui Lang și feciorul dascălului din Pripas nu poate fi lucru curat. De atunci încolo ochii care urmăreau pașii lui Titu se înmulțiră, iar știrea că Rozica pune coarne lui Lang se întinse, trecu și în Armadia stârnind senzație printre învățătorii de acolo, și în sfârșit ajunse la urechile lui Herdelea. Bătrânul nu era împotriva unor astfel de pierderi de vreme, dar punând în legătură nervozitatea și nepăsările lui Titu cu zvonul acesta, se temu să nu izbucnească cumva vreun scandal care să pericliteze viitorul băiatului și se puse deci cu tot dinadinsul să-i găsească mai curând barem un loc de subnotar undeva, ca să-l îndepărteze din brațele iubirii primejdioase. Mai ales că aproape în același timp, dar pe alte căi, vestea sosi și la cunoștința fetelor și a doamnei Herdelea care nu știa cum să blesteme mai avan pe ticăloasa ce nu se sfiește a-și pune mintea cu un copil.

Astfel toată familia se bucură când învățătorul, într-o seară, vesti că a întâlnit în Armadia pe notarul din Gargalău, care tocmai are mare nevoie de un ajutor priceput și ar primi cu plăcere pe Titu, plătindu-i o leafă foarte bună. Titu îngălbeni.

— Gargalău? zise dânsul cu glas stins, măsurând în gând depărtarea dintre Jidovița și locul surghiunului.

— Gargalău… Nu e departe, răspunse bătrânul, parcă ar fi ghicit rostul întrebării. Al șaptelea sat de la Armadia… Notarul e un om de ispravă. Aveți să vă înțelegeți ca frații. Și pe urmă acolo poți strânge și bani, căci nu vei avea nici o cheltuială, încât să poți pleca mai târziu unde te îndeamnă inima… Nu-i vorba să te împotmolești în Gargalău. E ceva provizoriu…

Herdelea vorbea atât de blând că Titu nu găsi putința să se supere. Dar, fiindcă voia să se sfătuiască mai întâi cu Rozica, răspunse în doi peri:

— Bine, bine… Acum să mă mai gândesc și eu puțin, o zi, două… Că doar nu arde…

Roza Lang, simțind că lumea forfotește, îl povățui să se ducă, dar îl puse să jure că nu o va înșela și că va veni cât mai des posibil. În schimb îi făgădui și ea că va merge să-l vadă, fiindcă de acum nu mai poate trăi fără iubirea lui, deși trebuie să fie cu ochii în patru, căci o lume întreagă umblă să-i sfâșie inima…

În joia când Herdelea văzu iar în Armadia pe Friedman și-l încunoștiință că săptămâna viitoare Titu poate pleca la post, pe la amiază se întâlni, prin fața liceului, nas în nas cu judecătorul, care tocmai ieșea de la

slujbă. Învățătorul salută respectuos, dar băgă de seamă că ungurul încruntă din sprâncene fără măcar să miște din cap. După ce se depărtă câțiva pași, judecătorul îl strigă înapoi și-l întrebă brusc, privindu-l aspru și iscoditor:

— Ascultă, domnule Herdelea, dumneata ai făcut unui țăran din Pripas o plângere, la minister, împotriva mea?

Învățătorul șovăi o clipă și pe urmă răspunse bâlbâind cu limba de plumb, abia găsind cuvintele ungurești în minte:

— Eu! Oo, cum vă închipuiți una ca asta? Eu care… respectul legilor…

— Foarte bine, mormăi judecătorul întorcându-i spatele cu dispreț.

Întâlnirea aceasta îi înfipse un cui în inimă. Vasăzică ungurul bănuiește, poate chiar știe sigur, că el e autorul reclamației?… Până acasă întoarse și suci toate urmările posibile ale nenorocitei întâlniri. Dar cum să fi aflat ungurul? Sau poate chiar el însuși o fi scăpat undeva vreo vorbă trădătoare? Cu neputință n-ar fi, căci între prieteni cam are și el obiceiul să spuie vrute și nevrute. Apoi fusese destul de nerod să se încreadă că l-a pocnit atât de urât încât parcă-l și vedea destituit, de nu și întemnițat… Dacă însă se dovedește acum aievea că el a făcut jalba, atunci ungurul e în stare să-și împlinească amenințarea. Vorbele de deunăzi ale copistului îi răsunau în urechi iarăși, parcă mai înfricoșătoare.

Acasă tocmai sosise scrisoarea lui Pintea care hotăra cununia pentru Duminica Tomii. Se sili să se bucure, ca și ceilalți, dar inima îi rămase mohorâtă. Găsi un pretext și se repezi peste drum, la Glanetașu, să reamintească lui Ion că, dacă va sufla vreun cuvânt, va fi foarte rău pentru amândoi. Flăcăul i se păru cam nepăsător, deși s-a jurat iarăși că mai bine să-l taie în bucăți decât să vândă tocmai pe domnul învățător care i-a făcut numai bine. Jurămintele lui totuși nu-l liniștiră. Din toată purtarea lui Ion parcă citea și mai lămurit primejdia.

Sufletul i se umplu de o îngrijorare dureroasă. Familiei însă nu se îndura să-i mărturisească nimic. De ce să le tulbure bucuria? La urma urmelor poate frica îl face să exagereze, poate că conștiința vinovăției își bate joc de dânsul… Un strop de nădejde îi picura în inimă, pornind o luptă vajnică cu presimțirile rele.

Vasile Baciu se zvârcoli toată noaptea ca pe jăratic. Baba Firoana parcă-i urnise în creieri toate gândurile care acuma nu-și mai regăseau locurile. Stinse lampa brusc ca și când i-ar fi fost rușine de lumină. Prin întuneric putea geme mai slobod. Patul i se părea de fier, oricât îndrepta paiele sub cearșaf ca un bolnav ostenit de zăcere. După cuptor, Ana, cu respirația

suptă, își ascuțea auzul, întocmai ca în noaptea când se frânsese întâia oară în brațele lui Ion, pândind somnul tatălui ei și așteptând, la fiece mișcare, s-o înhațe de picioare, s-o tragă jos din culcuș și s-o zdrobească…

Spre ziuă, fata ațipi puțin. Când se trezi, speriată, în casă pătrunseseră zorile albe de iarnă și bătrânul nu se mai vedea. În sufletul ei groaza se măsura cu părerea de rău. Barem de-ar fi bătut-o, ar fi scăpat de adăstarea aceasta mai chinuitoare ca orice durere. Lacrimile și vaietele i-ar fi ușurat suferința trupească, în vreme ce astfel o piatră de moară îi turtește încetul cu încetul inima, vrând să stoarcă un răspuns la întrebarea: ce vrea să facă tata? Ea de mult își închipuia că bătrânul știe cu cine a păcătuit și se minuna mereu că tace. Uneori se gândea că înadins așteaptă până se va întoarce Ion de la munte. Dar acuma flăcăul era iar acasă și Vasile Baciu se nătângea în tăcere.

Două zile spălase și fiersese în tindă rufele murdare; azi avea de gând să le laie și să le limpezească în Gârla Popii ce curge în dosul casei, la capătul grădinii. Se încălță cu opincile, își suflecă poalele și zadiile, și porni cu toporul subsuoară, să spargă gheața și să-și potrivească locul. În grădină zăpada râdea, albă și sticlitoare, ca obrazul unei fecioare neprihănite. Anei parcă-i era milă s-o calce cu opincile greoaie și să strice pojghița de fulgi proaspeți care suspinau dureros sub pașii ei. Din câteva lovituri de topor desfundă o gaură rotundă în gheața groasă de-o palmă și căptușită cu omăt. Apa zbucni afară în bolbociri mânioase, ca și când s-ar fi căznit să se smulgă de sub apăsarea învelitoarei de gheață, înmuind și mânjind fără cruțare zăpada de primprejur… Apoi fata se duse și se întoarse, având subsuoară un coș de rufe ude de leșie, peste rufe scaunul de lăut și maiul, iar într-o mână aducând o oală cu apă fierbinte în care să-și dezmorțească degetele când o va fi răzbit gerul.

Își împărțise treburile așa încât să se poată întoarce de mai multe ori în casă cu bucățile lăute și limpezite, să vadă dacă a venit bătrânul. Bătea zdravăn cu maiul rufa așezată pe scaunul lung și cu picioare scurte, ca să iasă mai întâi leșia, apoi o dădea în gârlă. O bătea iar și iar o dădea prin apă, până ce rămânea ca zăpada de curată; pe urmă o storcea bine, o scutura și o punea la o parte… Gerul îi dârdâia carnea și oasele. Oboseala o istovea din ce în ce. Nu simțea însă nimic. Apa fierbinte se răci în oală, uitată. În schimb capul îi duduia de aceeași întrebare aprinsă: ,,Ce va face?" Și cu cât se ințețea, cu atât lua parcă mai multe înțelesuri: ,,Ce va face tatăl ei, ce va face Ion, ce va face lumea…"

I se statornicise în creieri siguranța că Baciu s-a dus la Ion… și acuma ghicea mereu, ba că va fi bine, ba că va fi rău… În răstimpuri totuși, fără să-și dea seama, se oprea din lucru, trudită de povara ce-o purta sub inimă. Deseori privirea i se scălda pierdută în apa care se zbătea la picioarele ei, când ispititoare ca niște șoapte de dragoste, când amenințătoare ca un dușman însetat de răzbunare. Dar gânduri de moarte nu se mai puteau apropia de sufletul ei. Ba, aducându-și aminte cum era cât pe-aici să-și facă seama astă-vară, umblând pe lângă Someș, se mira ce nesocotită a fost și repede se îndrepta din șale, respira adânc și-și mângâia pântecele rotund, în neștire, cu mâinile crăpate și roșite de îngheț…

Vasile Baciu plecase în faptul zilei, brusc, după o noapte întreagă chinuită de șovăiri și chibzuiri. Mintea lui, neobișnuită cu frământarea gândurilor, clocotise neîncetat ca o oală plină și descoperită, uitată pe un jăratic mare. O rușine amețitoare îi strângea inima, nu pentru că fata a rămas însărcinată, ci pentru că George nu vine s-o ia… dacă a pângărit-o. Rușinea îl înfuria însă când își zicea că, deoarece flăcăul nu se grăbește să fie om de treabă, va trebui să se ducă dânsul să se înțeleagă cu Toma, să nu se întâmple să nască Ana și pe urmă să înghită toți rușinea cu pumnii. Dar adică de ce n-ar veni George, precum se cuvine? Bine, poate că nu se învoiește cu zgârcitul de tată-său în privința zestrei… Dar de ce nu trece măcar să-i spuie lui că uite așa și așa, că doar nu e peste nouă mări și nouă țări? Ori poate n-o fi dânsul tatăl copilului? Gândul acesta se îmbrâncea uneori în mintea lui, îi zdruncina tot sufletul. Atunci se zvârcolea în pat, sufla ca un balaur, suduia printre dinți și era gata-gata să apuce de gât pe Ana și s-o strângă până îi va stoarce ei dezmințirea. Se potolea însă alungându-și din cap asemenea închipuire și zicându-și convins că George trebuie să-și facă datoria și, spre a se convinge deplin, încerca să-și reamintească amănunte din purtarea flăcăului, de pe vremea când el îi făgăduia negreșit pe Ana și-i zicea ,,măi ginere"; mai ales se căznea să retrăiască noaptea aceea când, deși doborât de rachiu, parcă a auzit gemetele fetei amestecate cu o forăială aspră și înfundată, căci atunci trebuie să se fi întâmplat pozna… Se înșela singur silindu-și în urechi închipuirea unor șoapte groase care n-ar putea fi decât ale lui George și care-i înlesneau sarcina și-i mulcomeau zvârcolirile inimii.

În toată frământarea lui nu era nici o ură împotriva Anei. Nici nu se gândea măcar s-o ia în seamă serios. O știa supusă și n-o învinuia. Îi era necaz doar c-a fost atât de proastă și s-a dat lui George înainte de-a o fi

cerut. Era însă sigur că a făcut-o în credința de-a asculta porunca lui, care mereu i-a bătut capul cu feciorul Tomii. Cum să-i găsească vreo vină când ea habar n-are ce-i lumea, când ar fi fost în stare să se mărite cu Ion al Glanetașului, dacă nu i-ar fi tăiat-o dânsul?

În sfârșit, fiindcă trebuia să hotărască ceva, își zise că dis-de-dimineață se va abate pe la Toma, să zvârle o vorbă în treacăt, așa ca din întâmplare, să știricească gândurile lui și pe-ale flăcăului.

Cum s-a luminat de ziuă a pornit spre Toma ca să-l nimerească negreșit acasă. Ieșind pe poartă se gândi că trebuie să lase la o parte orice sfială și să meargă de-a dreptul să-l întrebe în ce ape se scaldă… După ce coti însă pe ulița din dos și începu să se apropie de casa lui Toma, hotărârea îi scăzu pas cu pas, iar locul i-l luă rușinea umflată de mândrie. ,,Eu să-l rog pe Toma să-mi ia fata? Dar mai bine să-mi smulgă limba! murmură zărind casa de piatră înălțându-se peste coperișele celor dimprejur. Că doar nici eu nu-s fleandură, c-am fost și primar în sat și, slavă Domnului, am ce băga-n gură…"

Trecu pe dinaintea casei fără să întoarcă măcar capul. Numai cu coada ochiului se uită și văzu poarta mare, cu stâlpii înfloriți acoperită cu cotețul de porumbei, apoi coșarul semeț ca o casă de om bogat, plin ochi cu păpușoi, apoi în ogradă o întreagă cireadă de vite, dintre care unele lingeau la un bulgăre zdravăn de sare, iar altele rumegau alene suflând fuioare albe de aburi pe nas, apoi însăși casa cu acoperiș de țiglă, cu ferestre domnești împodobite cu chenare late, vinete-închise, cu falnice cununi de porumb atârnate de căpriori deasupra prispei, cu ușa tinzii deschisă, unde, pe vatră, ardea o flacără uriașă în jurul căreia se mișca o femeie și un bărbat, care parcă era George, apoi grădina cât o livadă, cu pomi mulți, cu stoguri de fân și de paie, cu o claie de lemne tăiate. ,,Oameni cu stare, ce mai calea-valea", își zise Vasile Baciu ca și când acuma și-ar fi dat de-abia seama cât de bogat trebuie să fie Toma.

Își aduse aminte de niște locuri ale lui, semănate cu grâu de toamnă, aproape de drumul spre pădure, despre care auzise că i le-ar fi stricat săniile ce se duceau după lemne. De mult se tot gătea să meargă să vadă ce-i cu ele. Își iuți pașii. Curând ieși din sat, uitând că pornise la Toma, cuprins numai de gândurile moșiei sale. Își află pământurile neatinse, așternute cu pânză groasă de zăpadă… Fiindcă tot a venit până aici și pădurea era aproape, se duse să dea o raită, chibzuind c-ar fi bine să-și mai care câteva sănii de lemne până ce nu începe omătul să se topească, cel puțin să nu mai aibă

grija asta până în iarna viitoare. Învârtindu-se prin pădure și ochindu-și copacii de tăiat, îi veni în minte claia de lemne din grădina lui Toma și apoi hotărârea cu care plecase de acasă. Atunci se înfurie că s-a lăsat înfricoșat și se întoarse grăbit spre sat. ,,Adică mie să-mi fie rușine că n-au ei obraz? mormăi el din ce în ce mai supărat. Apoi, dacă-i așa, stai că întorc eu cojocul!"

George adăpa vitele. Cumpăna fântânii scârțâia ascuțit în vreme ce găleata plină se înălța greoi.

Vasile Baciu intră în ogradă trântind portița și, apropiindu-se de flăcău, zise cu glas răstit:

— Bine, măi George, apoi așa te porți tu cu mine? Apoi de aceea te-am ogoit eu ca ochii din cap și te-am îmbrățișat și te-am cinstit, ca să mă faci de rușinea lumii și pe urmă să-ntorci spatele?

George, foarte liniștit, ridică găleata și o răsturnă peste gheața de câteva degete ce se prinsese în jgheabul de lângă fântână. Apa se rostogoli năvalnic, împroșcând boturile care

sorbeau cumpătat și speriindu-le, așa încât toate se înălțară o clipă ca la comandă.

— Cum ai zis, bade Vasile? făcu flăcăul, întorcând numai capul și ținând cu amândouă mâinile găleata goală.

Nepăsarea și răceala lui George îl scoaseră din țâțâni. Strivi o sudalmă între dinți și apoi urmă, tot dojenitor, dar căutând să se stăpânească:

— Apoi văd că nu ești om de treabă, măi băiete, auzi tu?

— Apoi de ce? zise George nemișcat.

— Apoi pentru că nu ești de treabă, auzi? Te-ai legat de fata mea, ai lăsat-o cu pântecele la gură și amu te faci că nici n-o cunoști… Așa ți-i ție omenia, ai?

— Eu?

— Vezi bine că tu! Flăcăul dădu drumul găleții, își șterse mâinile pe cioareci și veni lângă Vasile, pășind foarte greoi și având pe față un zâmbet compătimitor care-ți plesnea obrajii. Se uită drept în ochii lui Baciu și vorbi cumpătat, ca și când ar vrea să risipească din mintea lui orice îndoială:

— Apoi să știi că greșești, bade Vasile, că eu nu-s de vină! Nu, crede-mă! Eu pot să pun mâna pe cruce că nici nu m-am atins de ea… Mie mi-a fost tare dragă Anuța și am venit pe la dumneavoastră și m-am silit în fel și chip să facem cum e mai bine. Apoi dacă s-a întâmplat altfel, nu-i vina mea,

bade Vasile. Că eu m-am dat la o parte când am văzut cum a ieșit altul noaptea din casă și încă am auzit ce-am auzit…

Vasile Baciu pricepu îndată și simți ca și când l-ar fi trăsnit cu o măciucă în creștetul capului. Ochii i se roșiră și ograda începu să se clatine mereu mai tare, apoi să se învârtească parcă s-ar fi zdruncinat pământul. Mai ascultă o vreme jelania flăcăului, imputările lui, mângâierile lui, dar nu le mai înțelegea. Văzu ca prin vis cum vine spre dânșii mama lui George, care vorbi mult cu glasu-i plângător, își frânse mâinile, se închină, se uită spre cer… În creierii lui însă nu mai pătrundea nimic. Acolo se zăvorâse singur gândul că George nu-i vinovat și acuma se zvârcolea ca o fiară prinsă în capcană.

Se întoarse acasă, fără să știe cum, năucit, bălăbănindu-se pe picioare mai rău decât dacă ar fi băut trei zile și trei nopți. Drumul i se păru nesfârșit. De-abia aștepta să sosească, să se izbească cu capul de toți pereții, cel puțin astfel să-și astâmpere chinul ce-l rodea neîncetat.

Când deschise poarta, văzu pe Ana care venea de la gârlă cu coșul încărcat de rufe limpezite. Cum o zări, Vasile simți o tresărire aprigă. Într-o clipă mintea i se lumină iar și în gândurile lui răsări Ion al Glanetașului, cu o înfățișare disprețuitoare și triumfătoare, arătând cu mâna pântecele Anei. Apoi, repede, fata dispăru, rămânând în ochii lui numai burta ei încinsă cu betele tricolore peste zadiile sumese, o burtă uriașă, vinovată, urâtă, ațâțătoare, în care rușinea se lăfăia sfidătoare și trufașă.

Când a dat cu ochii de tatăl său, Ana s-a oprit încremenită de privirea lui rece, stăruitoare și sălbatică ce-i străbătea în inimă ca un pumnal. Groaza i se trezi în suflet atât de sfâșietoare că începu să țipe desperată, cu un glas foarte subțire:

— Nu mă omorî, tătucă, nu mă omorî, nu mă omorî! Coșul îi căzu din brațe, rufele albe se împrăștiară prin zăpadă, iar mâinile ei moarte se încrucișară, ca o apărare, pe pântecele rotund în vreme ce țipătul ei se repeta tot mai jalnic, mai slab și mai răgușit.

Întocmai ca fiara care, cu privirea stăpânitoare și-a amețit prada, dar totuși spre a-și spori plăcerea sângeroasă, mai așteaptă un răstimp înainte de-a o zdrobi, tot astfel și Vasile Baciu stătu pe loc sorbind cu ochii deznădejdea Anei și ascultându-i strigătele îngrozite care îl întărâtau ca niște îndemnuri vrăjmașe… În sfârșit, cu pași grei și rari, se apropie de ea, își înfipse mâna în părul ei și, cu o smucitură setoasă, o trânti jos. Apoi

porni să-i care pumni în cap, în coaste, în burtă, cu o iuțeală fulgerătoare, gâfâind și mugind:

— Rapandulă!… Rapandulă!… Amu te omor!… Nerușinată!… Feciorul Glanetașului îți trebuia?… Na, rapandulă!…

Țipetele Anei se întețiră iar, mai dureroase și mai deznădăjduite:

— Iartă-mă, tată!… Nu mă omorî, tată!… Vaietele ei, cu cât mai sfâșietoare, cu atât pe Baciu îl întărâtau mai tare și-l făceau să răcnească mai avan, parcă astfel ar fi vrut să-i înăbușe glasul. Deoarece însă strigătele fetei nu slăbeau, ci se îngroșau ca și când ar izvorî acum din pântece, ochii lui umflați de mânie zăriră din nou burta batjocoritoare și îndată începu să o lovească cu piciorul, icnind mai mulțumit, parcă prin fiecare izbitură și-ar fi răcorit sufletul. Mâinile Anei, încrucișate, se sileau instinctiv să prindă loviturile crâncene care-i amenințau rodul păcatului. Și cizmele grele cădeau mereu, sfărâmându-i carnea zdrelită de ger, zdrobindu-i oasele.

Ca niște păsări speriate alergau țipetele fetei, se risipeau chemătoare prin sat, se răsfrângeau peste dealurile zgribulite de frig… Baciu o lovea mereu, parcă tot mai nesăturat. Apoi, ca să-i înăbușe vaietele, o trânti cu capul în zăpada care se roși îndată de sângele ce-o podidi pe gură și pe nas, pe când pieptul ei tot mai horăia de gemetele neputincioase.

Răcnetele și strigătele din ograda lui Vasile Baciu sculară degrabă în picioare tot satul. Femeile de prin vecini sosiră într-un suflet, dar se opriră spăimântate la poartă și numai de-acolo îndrăzniră să-l roage:

— Las-o, bade Vasile, c-ai omorât-o… Tulai!… Uite-o că nu mai suflă!… Vai de mine și de mine c-a ucis-o!… Săriți, oameni buni, c-o omoară!… Tulai!

Drept cel dintâi bărbat sosi Avrum care, cu curajul dobândit din numeroasele bătălii ce s-au desfășurat în cârciuma lui, intră de-a dreptul în ogradă și se repezi la Vasile:

— Destul, omule!… N-auzi?… Ho, ho! Destul! Baciu însă nu mai auzea nimic, iar când Avrum i se agăță de brațul cu care lovea, îl scutură ca o pană, izbind mai îndărăt pe fata ce acuma zăcea nemișcată, cu fața la pământ, cu mâinile mereu împreunate pe pântece, gemând foarte rar și prelung.

Femei și copii, care au văzut sau auzit măcar ceva, răspândeau în sat vestea, cu ochii mari de spaimă:

— Vasile Baciu bate de-un ceas pe Ana și cică vrea s-o omoare!

Câțiva bărbați de prin apropiere, îndemnați de nevestele lor, veniră și încercară să-l ostoiască, fără însă a se repezi ca Avrum, fiindcă omul, orice ar face în ocolul lui, e stăpân și străinul n-are ce să se amestece. Vasile Baciu, plictisit de mulțimea de gură-cască și spre a scăpa de chilăielile din ce în ce mai stăruitoare, târî fata în casă, aproape leșinată, încuie ușa și urmă bătaia mai cu sete. Strigătele ei se auziră iarăși, dar mai înăbuște:

— Nu mă omorî!… Iartă-mă!… Tătucă!… Prin ogradă și în uliță lumea adunată își făcea cruce, clătina din cap, pe când o babă își frângea mâinile spunând tuturor:

— A nebunit Vasile, oameni buni, și n-are s-o lase până n-o omoară!…

Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, care se nimerise a fi cea dintâi când a început bătaia, văzând acuma că nimeni nu e în stare să scape pe Ana din ghearele tatălui său, dădu fuga până la domnul învățător și-l rugă să vie degrabă să potolească dumnealui pe Vasile Baciu, că de ceilalți oameni nu mai vrea să asculte, atâta-i de păgân. Herdelea sări îndată, își puse pălăria și alergă la fața locului socotind că, oricât ar fi de nebun Baciu, tot trebuie să se rușineze și să înceteze când îi va porunci dânsul. Fata însă trebui să rămână să povestească din fir în păr ce și cum s-a întâmplat. Domnișoarele și doamna Herdelea se cruciră de sălbăticia bețivanului de Vasile și-l blestemară și-1 ocărâră cum se cuvine. Apoi Ghighi ieși în cerdac, urmată în curând de Laura și de dăscălița, să audă țipetele Anei. Degeaba, căci de-aci nu se putea auzi nimic. Pe uliță însă era mai multă mișcare. Oamenii se strângeau pâlcuripâlcuri și vorbeau arătând des înspre locul poznei, mirați sau îngrijați… La Glanetașu în ogradă, Ion, descoperit, stătea ca un par, cu urechile ciulite spre sat, cu fața-i osoasă aprinsă de o mulțumire stranie; Zenobia, în poartă, căuta parcă pe cineva să schimbe o vorbă și să afle amănunte.

— Ai auzit, Ioane, ce-a făcut Vasile Baciu? strigă Ghighi din cerdac, cu glas tremurat de milă.

— Auzit, vezi bine, răspunse flăcăul strângând nepăsător din umeri.

— Îngrozitor! murmură Laura înfiorată.

— Lasă că bine-i face! Lasă s-o bată zdravăn, că i se cade! adăugă Ion cu un rânjet răutăcios care-i înnegri toată fața.

— Nu ți-e rușine obrazului să vorbești așa, afurisitule și spânzuratule! izbucni doamna Herdelea revoltată. Voi nenorociți fetele și le faceți de râs și pe urmă vă mai bateți joc de suferințele lor… Ticălosule!…

Ion strânse iar din umeri, în semn că ocările dăscăliței și intră pe o ureche și-i ies pe cealaltă. Dar apoi, auzind glasul învățătorului care se întorcea acasă vorbind tare cu Macedon Cercetașu, intră repede în tindă:

— Da ce-i, domnule învățător, ce minune s-a întâmplat? întrebă Zenobia nemaiputându-și stăpâni curiozitatea.

— Întreabă-ți mai bine odrasla, că el știe mai multe ca toți! zise Herdelea supărat. Până am ajuns eu, se isprăvise bătaia, povesti dânsul familiei nerăbdătoare, urcând în pridvor. A lăsat-o mai mult moartă decât vie, biata fată… Am văzut-o. Ți se frânge inima. E plină de sânge și zdrobită ca o grămadă de carne. Vai de sufletul ei, nenorocita!… Acum Vasile s-a mai astâmpărat. L-am dojenit, dar în zadar. Zice că Ana e grea în vreo cinci luni cu Ion al Glanetașului și că de-aceea a bătut-o…

A doua zi Vasile Baciu se așeză de dimineață în cârciumă și bău până târziu după prânz, singur, încruntat, tăcut, izbind doar în răstimpuri cu pumnul în masă atât de strașnic că Avrum tresărea după tejghea și repede se uita dacă n-a spart cumva vreo sticlă sau vreun pahar, pe urmă plăti cinstit până la un ban, trecu acasă și se năpusti iar asupra Anei, plină de vânătăi, și o bătu până ce o scoaseră vecinii din mâinile lui.

A treia zi însă parcă se mai potoli. Spre amiază luă de mână pe Ana și-i vorbi foarte liniștit, dar cu aceeași lucire rece și ciudată în ochi, cu care o îngrozise alaltăieri:

— Ascultă-mă, draga tatii, și ia seama bine ce-ți spun, că-s om bătrân și mâncat de toate necazurile din lume. O dată nu m-ai ascultat și tare rău ai pățit… Amu ce să mai faci? Ai greșit, vezi bine, că cine nu greșește. Așa-i omul. Dar greșeala îndreptare așteaptă, altminteri ne-ar mânca toți câinii… Amu m-am gândit și eu, și m-am răzgândit, că-s mai hârșâit cu viața… Cu pântecele la gură vezi tu bine că nimeni în lume n-are să te ia…

Vasile Baciu se opri, scrâșni din dinți. Dar nu îngădui să-l cotropească mânia, ci, înghițind scuipatul, întinse gâtul și urmă mai rar, îndulcindu-și iar graiul:

— Tu ai greșit, draga tatii, tu singură trebuie să-ți îndrepți greșeala… Așa!… Ori poate nu zic bine?… Ba zic, zic… Ei, ș-apoi am socotit că să te duci tu la Glanetașu tău, că tu ți l-ai ales, dacă nu m-ai ascultat, și să te înțelegi cu feciorul… C-așa se cade, fata tatii!… Așa! Să vă învoiți cum o fi mai bine, că eu n-am ce să mă amestec… Așa, draga tatii…

— Apoi să mă duc, tătucă, bâlbâi Ana cu glas plâns, cu ochii încremeniți de spaimă.

— Apoi să te duci, draga tatii, zise Baciu mohorându-se iar. Și Ana porni îndată spre Glanetașu, cu sufletul greu, cu trupul zdrobit. Mintea-i era stoarsă ca un burete uscat. Nici o nădejde, dar nici neîncredere. Mergea cum o purtau pașii, ca un câine izgonit. Îi iuțea mersul groaza privirii ciudate a bătrânului în care fâlfâia parcă moartea ei.

Se pomeni în casa Glanetașului, fără să-și dea seama dacă a întâlnit pe cineva în cale, dacă afară e vreme bună ori e vreme rea. Și în casă văzu pe Ion stând la masă, cu un briceag în mână și crestând o ceapă mare, roșie, iar pe masă văzu o pâine de mălai abia începută, o bucată zdravănă de slănină groasă și niște sare pisată într-un nod de pânzătură. La vatră clipocea Glanetașu, cu luleaua atârnată în colțul gurii, cu mâinile în poală, iar Zenobia strângea jăratic sub o cratiță cu trei picioare.

Fata se așeză nepoftită pe laviță, căci genunchii îi tremurau ca piftia, și rămase cu ochii umezi ațintiți asupra lui Ion care, liniștit, ca și când nici n-ar fi zărit-o, tăia cu briceagul o mușcătură de slănină, o potrivea pe o felie bună de mălai, o vâra în gură, tăvălea prin sare ceapa crestată și apoi îmbuca dintr-însa cu multă poftă. Ana tăcea fără să știe ce așteaptă și se minuna de nepăsarea lui neînțeleasă, atunci când în sufletul ei clocotesc durerile numai și numai pentru că l-a iubit pe el mai adânc decât orice în lume.

În casă se înstăpânise o tăcere frământată doar de molfăitul flăcăului care, în urechile Anei, răsuna batjocoritor. Apoi deodată glasul Zenobiei, ascuțit și mirat, parcă o trezi dintr-o aiurare:

— Ai mai venit și pe la noi, Anuță? Ana nu știa ce să răspundă și totuși își auzi îndată vocea ei însăși, plânsă și fricoasă:

— Am venit, lele Zenobie… am venit pentru Ionică… Iar se înțeleni tăcerea în odaie. Pe urmă Ion scrâșni dinții, mușcând vârtos din ceapă. Fata ridică speriată ochii spre el, pe când fălcile lui ronțăiau rar și pielea i se întindea și se încrețea pe obraji.

Trecură astfel câteva clipe lungi. Flăcăul se roși înghițind în plin, apoi zise încet, fără să se întoarcă la ea:

— Da ce-i porunca, Ana? Ce vrei cu mine?

— M-a trimis tata pentru… Dar nu putu isprăvi. Răceala întrebării îi curmă scurt glasul. Ochii i se umplură de lacrimi, se plecară și se opriră pe pântecele umflat care, de sughițurile plânsului stăpânit, se zvârcolea ca o imputare. Ion se uită la dânsa și-i cântări burta cu o privire triumfătoare.

— Apoi dacă te-a trimis pe tine, rău te-a trimis, zise el, având un surâs de mândrie pe buze și ștergându-și briceagul pe cioareci cu mare băgare de seamă. Așa, Anuță! Așa să-i spui! Că eu cu tine n-am ce să mă sfătuiesc, dar cu dumnealui om vorbi și ne-om chibzui, de s-o putea, că doar oameni suntem… Dar fără tocmeală cum să ne învoim? Cine dracu a mai văzut învoială fără tocmeală? Că nici noi nu suntem câini, nu, nu… Săi spui negreșit lui badea Vasile, c-așa ți-am spus, ca să știe…

Ana ar fi vrut să mai vorbească, să plângă, să-l roage, să-i cadă în genunchi și totuși se pomeni curând în uliță, mergând spre casă, obosită, suflând greu. Parcă nici n-ar fi auzit ce i-a spus Ion, și nici povețele Zenobiei care se silise s-o învețe cum să ia cu binișorul pe tatăl său ca să-l dea pe brazda cea dreaptă… Simțea însă o căldură mai vie în pântece și din când în când câte-o ușoară zvâcnire ce-i umplea inima de bucurie mare și o făcea să uite toate suferințele.

De-abia în fața tatălui ei și întâlnind ochii lui mici, cu sclipiri gălbui, cu albul brăzdat de câteva vinișoare aprinse, cu privirea pătrunzătoare și stranie, o cuprinse iarăși spaima și bolborosi uluită vorbe fără șir. Vasile Baciu nu înțelese nimic, dar șimți tot și se năpusti asupra ei răcnind:

— Uite hoțul și tâlharul!… Adică vrea să-l rog eu, să mă milogesc eu!

O călcă în picioare și o umplu de sânge, urlând și jurându-se că mai bine îi pune capul pe tăietor, mai bine să-i ardă casa și să-l trăsnească decât să se ducă dânsul la Glanetașu…

De-aci încolo nu trecea zi să n-o bată, până ostenea. Vecinii se obișnuiră și cu răcnetele lui și cu gemetele ei, încât nici nu mai săreau să o scape, mai ales că Baciu acuma o snopea în casă, cu ușa zăvorâtă, să nu-l mai poată tulbura nimeni. Fata se jigări ca o scoabă de atâtea bătăi, încât abia se mai ținea pe picioare. Numai pântecele îi creștea zi cu zi, bombându-se neîncetat, parcă în ciuda lui Vasile.

Tocmai peste vreo trei săptămâni Vasile Baciu se nimeri să se întâlnească față-n față cu Ion, pe uliță, aproape de casa preotului. Amândoi avură o tresărire. Flăcăul totuși vru să treacă înainte, fără să se oprească.

— Cum, Ioane, treci așa parcă nici nu m-ai cunoaște? îi zise Vasile Baciu, neputându-se stăpâni, cu un rânjet acru. N-ai tu, băiete, nici un pic de rușine?

— Da de ce să am? se opri Ion rece și sfidător.

— Apoi nu știi tu că fata mea a rămas grea cu tine?

— Nu vreau să știu nimic!

— Nu vrei?
— Nu!
— Bine, bine — scrâșni Vasile — numai să nu-ți pară rău, măi Ioane!

— Da de ce să-mi pară mie rău? făcu flăcăul mai îndrăzneț. Mai bine ia seama să nu-ți pară rău dumitale!

— Adică nu vrei s-o iei? Ai?

— Nu vreau, bade Vasile! Când am vrut eu, n-ai vrut dumneata… Amu nu mai vreau eu, uite-așa! sfârși Ion, urmându-și calea semeț și cu nasul în vânt.

Vasile Baciu murmură o sudalmă cumplită, încleștând pumnii. Lumea începu iar să se clatine în jurul lui, întocmai ca atunci în ograda lui Toma Bulbuc, când a simțit întâia oară că i se năruie sufletul. Întinse pașii să ajungă acasă mai repede și, cum sosi, fără nici o vorbă, se repezi la Ana, parcă mai furios ca totdeauna. Fata se prăbuși sub ploaia de lovituri, țipând desperată:

— Tată, nu mă omorî!… Nu mă omorî! Nu mă omorî!…

Capitolul VI: Nunta

Notarul din Gargalău, Jidov ca mai toți notarii comunali din Ardeal, primi pe Titu foarte călduros, deoarece auzise că e poet și nu voia să se creadă că el nu știe să aprecieze poezia, mai cu seamă fiind dintre notarii cei de modă veche care nu prea știau multă carte. Îi potrivi o odaie de culcare la primărie, în cabinetul unde se oficiau căsătoriile civile, ca să nu-l supere nimeni și să poată lucra în tihnă, când i-ar veni inspirația, firește afară de orele de birou.

— Poeții au nevoie de singurătate și de iubire, îi zise notarul trăgând cu ochiul. Aici însă va trebui să te mulțumești cu muze mai rustice! Hehehe!…

Masa o lua împreună cu familia Friedman: notăreasa, o evreică habotnică, grasă, veșnic murdară și cu obrajii înțesați de pistrui, apoi o fetiță de vreo cincisprezece ani, care se îndrăgosti de Titu de la prima vedere, nădăjduind că-i va face și ei poezii, și în sfârșit un băietan de vreo douăzeci de ani, student în drept, care învăța acasă și numai la examene se ducea la Cluj…

Totuși Titu se simțea rău aici și, în sinea lui, blestema clipa când s-a învoit să plece de-acasă și să se despartă de Roza. Despărțirea aceasta îi rănise inima și-i zdrobise chiar dragostea de viață. Încerca să se mângâie că în fiecare joi se va duce cu Friedman în Armadia, iar de acolo, sub pretext că vrea să-și vadă părinții, se va repezi în Jidovița să strângă în brațe pe doamna Lang. Dar o săptămână fără Roza i se părea o veșnicie… Apoi mai ascundea în suflet și durerea că nici n-a putut măcar să-și ia rămas bun de la ea la plecare. Au fost nevoiți să se despartă ca doi străini, fără o sărutare fierbinte, fără o lacrimă alinătoare, căci Lang s-a nimerit să trândăvească toată vremea pe acasă, tocmai în ziua aceea. Doar o strângere de mână tremurătoare și o privire înmuiată în regrete a putut aduce cu sine în satul străin care i se părea mai mohorât ca o temniță… Și vina tuturor suferințelor lui cădea numai în sarcina notarului. Dacă nu ar fi ieșit dânsul în calea lui Herdelea, nici Titu n-ar fi trebuit să părăsească pe Roza… De aceea tânărul privea pe Friedman și toată familia lui ca pe niște dușmani de moarte și-i ura cât se putea în împrejurările în care se găsea.

De când a început să iubească pe Rozica, l-a cuprins o dragoste deosebită pentru toți ungurii și ovreii, fiindcă ea era unguroaică măritată cu un ovrei. Dragostea se manifesta prin plăcerea de a vorbi ungurește. Venind

acuma într-un sat unguresc, și-a închipuit că, auzind și vorbind mereu ungurește, va avea impresia că e tot în apropierea Rozei și astfel își va mai răcori dorul. Țăranii care aveau treburi pe la primărie vorbeau însă mai mult românește, întâi pentru că tuturor le era mai la îndemână și apoi fiindcă notarul însuși nu cunoștea limba statului decât tocmai cât îi cerea slujba, iar acasă sporovăia numai evreiește sau românește, căci notăreasa, cu toate silințele, nu fusese în stare să învețe nici o boabă ungurește. Singur feciorul notarului, studentul, se prefăcea că nu pricepe românește; deoarece însă își dădea aere de gravitate savantă, lui Titu îi era scârbă de el și-l ocolea.

Amărât și mâhnit, Titu totuși se apucă serios de munca ce i-o împărțea cu dărnicie Friedman care, nefiind sigur câtă vreme va sta la dânsul poetul, căuta să profite de hărnicia lui spre a-și pune la zi lucrările rămase și îngrămădite de luni de zile. Pe Titu îl plictisea monotonia acelorași formule și tipare, dar nu-l împiedica de a munci cu râvnă în așteptarea zilei de joi, când va revedea pe Roza. Se simțea chiar mândru că se jertfește scriind ,,bilete de vite", ,,liste de impozite" și alte lucruri prozaice, în loc să plutească în sfere senine, să făurească versuri înaripate…

Joia sosi împreună cu o decepție crâncenă. Notarul îi spuse cu părere de rău că nu-l poate lua cu el în Armadia, că trebuie să umble negreșit prin comună, să zorească strângerea birurilor și să pună sechestre celor rămași prea mult în urmă, deoarece percepția îl amenință cu amendă dacă nu va vărsa în trei zile măcar sumele de pe semestrul trecut.

Parcă nici o zi, în viața lui Titu, n-a fost mai posomorâtă ca joia aceasta. Fierbea, înjura și-și blestema soarta văzând cum pleacă Friedman, iar el trebuia să stea pe loc. Era cât pe-aci să se bată cu băiatul notarului, care veni să-i ție de urât și să discute politică. Pe urmă își zise că Friedman nu putea să-i facă asemenea măgărie decât îndemnat de Herdelea și ca să-l înstrăineze de Roza. Spre a se răzbuna nu ieși toată ziua din cancelarie, aruncă într-un colț registrele de sechestre și, în schimb, compuse pentru Roza o scrisoare lungă de nu se mai isprăvea, înflăcărată de patimă și udată de lacrimi, pe care voia să i-o trimită cu un om tocmit înadins, chiar dacă l-ar costa leafa întreagă pe o lună.

A doua zi, recitindu-și scrisoarea, i se păru cam umflată și o rupse. Se mai potolise puțin cu speranța joii viitoare. Cum a răbdat o săptămână, va mai răbda câteva zile. Revederea va fi cu atât mai plăcută… Notarul îi povesti că s-a întâlnit în Armadia cu Herdelea și cu Ghighi, care îi trimit multe sărutări, și găsi că a făcut foarte bine cruțând pe oameni cu

sechestrele, deoarece percepția tocmai i-a mai acordat o amânare cu birurile.

Joia următoare Titu păți la fel și totuși se mâhni parcă mai puțin ca întâia oară. Între timp cunoscuse pe preotul calvin, om mărunt, slab și cu o mustață foarte căruntă, și pe preoteasa, grasă, voinică, înaltă ca un jandarm, care erau certați și nici nu vorbeau cu notarul. Cu aceștia împreună Titu ocăra în fiecare seară pe Friedman și astfel se mai răcorea și-și uita aleanul.

În cele din urmă totuși trebui să plece prin sat, cu străjile, după biruri. Atunci de-abia văzu dânsul mai bine comuna și oamenii. Și văzând, i se strângea inima de remușcări și imputări, și-și zicea din ce în ce mai întristat:

— Uite ce orb am fost!… Unde mi-a fost sufletul până acuma?

Gargalăul era un sat cam de vreo două ori cât Pripasul, așezat pe țărmul stâng al Someșului, pe un șes drept ca masa. În mijloc se înălța trufașă, cu un cocoș alb în vârful turnului, biserica ungurească nouă, iar în apropiere școala statului, cu coperișul roșu de țiglă, cu două etaje, severă și poruncitoare ca o stăpână nemiloasă. Primprejur se înșirau numai case bune, cele mai multe de piatră, cu ogrăzi largi, acareturi bogate, vite frumoase. Pe la margini, ca niște cerșetori flămânzi, se răzlețeau bordeie murdare, umile, învelite cu paie afumate și, într-un colț, rușinoasă, se ascundea parcă bisericuța românească de lemn, dărăpănată, cu turnulețul țuguiat de șindrilă mucegăită.

Fiindcă datoriile mai numeroase erau la mărginași, Titu, îndemnat de Friedman, își începu activitatea printre cocioabele pleoștite, întâmpinat pretutindeni de dulăi lățoși care-l lătrau c-o înverșunare atât de dușmănoasă ca și când ar fi mirosit că vine cu gânduri rele. Umblând din casă în casă și răscolind mizeria până în fund, se simți cuprins încetul cu încetul de o nedumerire mare și atât de stăruitoare că-i zgudui toată firea, mai ales amintindu-i întruna clădirile mândre din mijlocul satului.

,,Aci suntem noi, cei oropsiți și săraci, pe când dincolo ei se lăfăiesc în belșug", se gândi dânsul în sfârșit, intrând tocmai într-o căsuță foarte hodorogită, cu streșinile așa de joase că trebui să se plece ca să poată pătrunde în tindă.

O babă uscată, încovoiată rău de spinare, cu o broboadă cenușie în cap, îl pofti speriată în casă, repezindu-se să șteargă cu șorțul lavița, ca nu cumva să se murdărească domnișorul dacă ar pofti să șadă. Spaima însă îi licărea în ochii cu care fura când pe Titu, când pe cele două străji rămase în ușa tinzii.

— Apoi să ne iertați, domnișorule, că la noi e urât, murmură baba cu glas jalnic. Ne mănâncă sărăcia și necazurile, domnișorule, păcatele noastre!

Titu o privi lung și se cutremură de o rușine ciudată amestecată cu dezgust. Bătrâna i se păru o nălucire din visurile lui, întruchipând mizeria și întunericul. Vru s-o liniștească cu o vorbă blândă, dar nu îndrăzni să deschidă gura și-și vârî nasul în registrul de sechestre unde o găsi însemnată cu o datorie de peste două sute de coroane. Când auzi baba de două sute, holbă ochii uluită, rămase câteva clipe cu gura căscată, apoi înțelegând, izbucni brusc într-un hohot de plâns, bolborosind desperată:

— Vai de mine, domnișorule! Două sute!… Vai de mine și de mine!

Lacrimile ei gâlgâiau atâta durere încât Titu avu o încleștare în beregată. Se uită zăpăcit la străjile din tindă care se scărpinau în cap sub revărsarea de soare primăvăratic. Lumina vie îl făcu să tresară, ademenindu-l, simțind-o cum i se prelinge în suflet, cum îi pătrunde în toate tainițele, schimbându-se într-o milă din ce în ce mai lămurită și mai stăpânitoare. ,,Ce-s eu aici? Ce caut eu aici?" se gândi atunci dânsul, în vreme ce bocetele bătrânei îi murmurau în urechi ca ecoul unei chemări îndepărtate.

— Apoi, uite, babă, trebuie să plătești, că altfel îți iau zăloage și-ți vând tot, tot! vorbi în același timp gura lui cu glas aspru care i se părea atât de străin încât de-abia îl mai cunoștea și mirându-se cum poate rosti asemenea cuvinte.

— N-am nimic, domnișorule, afară de sufletul din oase!… N-am!… Dar ia-mi-l, ia-mi-l!… Că feciorul mi-i în cătane de doi ani de zile și cât amarul de pământ ne-a lăsat Dumnezeu, acolo zace în paragină de mă doare inima… Numai sufletul mi-a mai rămas… Amu încaltea ia-mi și sufletul, domnișorule!…

În inima lui Titu izbucni o flacără nouă, ca dintr-un foc mocnit prea îndelung. În minte îi răsări întrebarea chinuitoare: ,,De ce să-i iau eu sufletul? De ce eu? De ce tocmai eu?"

Stătu mult nemișcat, fără să rostească o vorbă și fără să mai îndrăznească să ridice ochii la baba care plângea mereu, își sufla nasul zgomotos, se închina și se jura. Lui îi era rușine de străji că se înduioșează și totuși n-avea puterea să-și învingă slăbiciunea. Pe urmă deodată se zgudui, se uită iar în registru, clătină din cap și mormăi supărat:

— Atunci poate că sunt greșite socotelile? Ori ce Dumnezeu?… Ori nu se poate?… Adică ce greșeli, ce…?

Se agăță îndată de cuvântul ,,greșeli" ca un înecat. Ieși furios din casă, urmat de străjile care pășeau nepăsător, clătinând din cap ca niște animale trudite. Se duse drept la primărie și spuse indignat notarului că registrul de impozite trebuie să fie greșit. Friedman zâmbi cu superioritate și-i răspunse că garantează exactitatea socotelilor, deoarece au fost lucrate chiar de dânsul și copiate de fiul său, un matematician de mâna întâi. Dar, dacă ține să se convingă, slobod e să revadă toate capitolele, deși, după umila-i părere, ar fi mai bine să continue sechestrele și să nu mai piardă vremea degeaba.

Titu își dădu seama că în registru nu poate fi nici o greșeală și că-i trebuiește doar un pretext spre a nu fi nevoit să mai colinde casele de pe la margini. Se simțea mic și ros de o amărăciune care parcă-i sărbezea sângele și-i infiltra în suflet o scârbă mare de sine însuși. Zvârcolindu-se să-și împrăștie simțământul acesta, se așeză la un birou încărcat de hârțoage și, mașinal, începu să adune, să scadă și să combine fel de fel de cifre, să răsfoiască pentru fiece nume în câte cinci-șase foliante. În ochii lui însă rămăsese întipărită atât de adânc baba cu fața zbârcită de cute și strâmbată de plâns, încât pe toate paginile tremura chipul ei mustrător, în vreme ce în urechi îi vuia mereu ca o imputare din ce în ce mai aspră: ,,Ia-mi și sufletul, domnișorule!…"

După un răstimp de bâjbâiri, răbdarea îl părăsi. Sări de la masă aproape desperat și porni să se plimbe de ici-colo prin cancelaria colboasă, necăjindu-se să-și gonească vedenia babei din minte. Încercă să fugă cu gândurile la Rozica, la îmbrățișările ei calde, la șoaptele ei dulci. În zadar, căci se pomenea cu închipuirea iarăși în cocioaba dărăpănată, în fața bătrânei schimonosite de durere, silit să-i audă bocetele dojenitoare. Pe urmă se rușină că, în asemenea clipe, mai poate să se gândească la Roza Lang și-l cuprinse chiar un fel de silă de femeia care l-a orbit atâta vreme cu iubirea ei zvăpăiată, abătându-l din calea lui.

Titu era acuma singur în toată primăria; străjile sforăiau la întrecere pe băncile din tindă. În ferestrele deschise larg primăvara zâmbea în odaie ca o fecioară îndrăgostită. Pașii tânărului, apăsați, când mai rari, când mai grăbiți, răscoleau praful dușumelelor tocite, care, în îmbrățișarea soarelui, se legăna ca o boare aurită… Deodată Titu se opri la o fereastră, cu mâinile la spate, ademenit parcă de viața nouă ce izbucnea atotputernică dincolo de

zidurile cancelariei. Privirea lui întâlni peste drum școala ungurească, trufașă, strălucind într-o poleială de raze. În curtea mare, prundită, cete de copii zburdalnici se fugăreau și se jucau, strigând plini de voioșie, supravegheați de un învățător tânăr și foarte palid, cu ochii atât de mari că de departe păreau ochelari. Zgomotul și veselia ajungeau în primărie mulcomite într-un murmur cald, întretăiat numai rareori de țipete scurte, mulțumite. Sufletul lui Titu începuse să se mai înviorеze când deodată văzu că învățătorul galben se umflă și se rotește ca un curcan, făcând semn mânios unui grup de copii ce stăteau deoparte. Cum copiii rămaseră pironiți locului de frică, învățătorul se duse spre dânșii, amenințându-i cu degetul și strigând. Titu se plecă spre fereastră și, prin zarva de glasuri vesele, auzi totuși limpede cuvintele învățătorului, pline de indignare:

— Numai ungurește!… Ungurește!… Trebuie ungurește!… Ungurește!…

Într-o clipire toată ființa lui Titu se schimbă într-o ură cumplită împotriva învățătorului. Simți o pornire năvalnică să se repeadă la dânsul și să-i înfunde în inimă cuvintele amenințătoare… Niște bătăi de clopot zdrăngăniră însă atunci și, într-un minut, zgomotele amuțiră și curtea școlii rămase pustie. Numai clădirea scăldată în soare privea parcă mai mândră, mai batjocoritoare, ca o fiară care, după ce și-a înghițit prada, se linge leneșă pe buze. Niciodată până azi nu băgase de seamă că un lucru mort ar putea să exaspereze pe un om. Acum vedea cum casa roșcovană de peste drum, cu ferestrele mari și sclipitoare, vrea să-l disprețuiască și să-l jignească. Aceasta îl înfuria și-i reamintea iar pe baba speriată și cernită de suferințe. ,,Să-i smulg eu nenorocitei și sufletul din oase ca pe urmă colea să strige mai țanțoș: numai ungurește!"

Ridică ochii mai sus deasupra școlii, spre cerul albastru, limpede ca o pânză întinsă acoperind nemărginirea. Gândurile lui vedeau tot satul ca pe o hartă uriașă, pătrundeau în casele frumoase, bogate, îngrijite, adevărate lăcașuri de stăpâni răsfățați de soartă, se plimbau prin ogrăzile mândre unde întâlneau țărani unguri sfătoși, cu izmene largi ca rochiile, cu mustăți răsucite, hodorogind în gura mare… Apoi ușoare și iuți, ca năzdrăvanii din basmuri, gândurile ocoleau satul, poposeau în cocioabele necăjite, printre alți țărani, împovărați de nevoi, oropsiți de Dumnezeu și de oameni, sleiți de muncă și de sărăcie. ,,Și totuși al nostru e viitorul! își zise Titu înseninându-se. O cetate încercuită de o oștire desculță! Degeaba ne înfruntă cu școala amenințătoare, degeaba cântă cocoșul în vârful

bisericii… Presiunea noastră nu încetează o clipă! Mulțimea noastră înaintează mereu… Zidurile lor meșteșugite se clatină și se fărâmițesc îndată ce le atinge suflarea vieții noastre încătușate… Stăpânii tremură în fața slugilor! Slugile! Noi suntem slugile! Al lor e trecutul, al nostru e viitorul!…"

Îl gâdila un râs de mulțumire. Încrederea în sine îi alungase zbuciumările și gândurile negre. Își aduse aminte cum în Săscuța, acum vreo zece ani, când a trecut spre Bistrița, singur văcarul era român și stătea într-o hrubă în capul satului, pe când azi, fără școală și fără biserică, jumătate comuna e românească. ,,Acolo alți stăpâni sunt cotropiți încetul cu încetul de slugile oropsite, dar pline de viață!" se gândi dânsul, simțindu-se foarte fericit că are cinstea să facă parte din neamul obijduiților.

Când fu poftit la masă, merse atât de bine dispus că înveseli toată familia notarului, deși era cam supărată deoarece le pierise o gâscă, îndopată și îngrijită de însăși doamna notăreasă. După prânz Titu se cufundă într-o discuție pasionată cu Friedman și fiul său asupra românilor. Studentul încerca mereu să vorbească ungurește, dar Titu nu răspundea decât românește, parcă ar fi uitat dintr-o dată și cu desăvârșire limba cealaltă, sau parcă s-ar fi temut că își va pierde graiul în clipa când ar mai rosti un cuvânt unguresc. Notarul și mai ales feciorul său susțineau cu înverșunare că politica românească e greșită din temelie, fiind pornită dintr-un simțământ de ură împotriva stăpânitorilor legali ai țării și că prin urmare se va sfârși printr-un faliment. Titu critica, din ce în ce mai îndârjit, strădania ungurilor de a ucide prin deznaționalizare un neam întreg cu un trecut îndoliat de suferințe și de vitejie, și dovedea că, împotriva acestei tendințe criminale, românii sunt siliți să lupte pe viață și pe moarte.

— Pardon, pardon, îl întrerupse în cele din urmă notarul, vrând să-i dea lovitura de grație. Sunt sigur că, mai curând sau mai târziu, șovinismul dumitale are să te gonească în România, ca și pe ceilalți martiri ai dumneavoastră, care exploatează încrederea bietului popor în cărturarii săi… Mă rog, în privința aceasta eu nu mă înșel niciodată…

— Unde-i norocul să pot trece și eu în țară! suspină Titu cu mândrie.

— Lasă, că asemenea noroace nu întârzie prea mult, zise Friedman ironic. Ei bine, grozav aș vrea să te întâlnesc după ce vei fi cunoscut mai bine Țara Românească! Grozav!… Ai să vezi dumneata acolo libertate și fericire, dumneata care aici cârtești și te revolți neîncetat… Chiar te rog să-mi scrii și mie o carte poștală… Făgăduiești?

— Desigur! strigă Titu îmbujorat de însuflețire. În orice caz mai rău ca aci nu poate să fie!

— Nuuu? Zău?… Crezi dumneata? sări notarul supărat că n-a izbutit să-l dea gata. Apoi știi dumneata că în România dumitale nimic și nimeni nu e stabil? Dacă ochii dumitale se întâmplă să nu-i placă boierului, a doua zi ai zburat… Acolo nu-s legi și nici administrație ca în țara aceasta blagoslovită pe care dumneavoastră o calomniați pe toate cărările. Nu, domnule! Acolo bunul plac al ciocoilor dictează milioanelor de robi în zdrențe… Să nu-mi vorbești, te rog, mie de România, că eu o cunosc mai bine ca dumneata!… Trei ani am stat acolo în tinerețe, dar n-am să uit până voi închide ochii cât am îndurat!

— În sfârșit, oricum ar fi, bine sau rău, cel puțin știu că tot e românesc și numai românesc! făcu Titu cu un surâs triumfător care pe notar îl sâcâia mai tare decât dacă ar fi răcnit. Și prin urmare nu poate veni orice fleac de renegat să-ți impună să vorbești și să simți ca un străin!

— Ești un șovinist cum nici nu mi-aș fi putut închipui, nu degeaba ești poet român! zise studentul, căutând să fie ironic, pe ungurește.

La sfârșitul discuției Titu se simți mândru ca un comandant de oaste după o bătălie câștigată. Era mai ales mulțumit pentru că a avut curajul să-și declare fără înconjur sentimentele adevărate, ca și când ar fi făcut-o în fața unor inchizitori fioroși.

În amurg, în loc să se ducă la preotul calvin ca să bârfească împreună cu preoteasa apucăturile obraznice ale notarului, precum obișnuia, se hotărî brusc să meargă la preotul român. Acuma îi era rușine că, fiind aici de aproape o lună, a legat cunoștință cu toți surtucarii unguri, dar n-a umblat deloc să vadă măcar pe păstorul turmei desculțe și oropsite.

Casa preoțească era în preajma bisericuței, pe o uliță dosnică, în marginea satului. Titu găsi numai pe doamna preoteasă, o țărancă secătuită de muncă, și trei fete modeste, foarte rușinoase și cam prostuțe. Toate s-au bucurat și l-au poftit îndată în ,,casa dinainte", o odaie împodobită cu țesături și cusături țărănești și cu o masă în mijloc, așternută cu față albă, pe care trona o biblie veche, legată în piele roasă, între o cruce mică de argint și alta mai mare de lemn. Stângăciile și sfiala fetelor, ca și vorbele apăsate ale preotesei, care altă dată l-ar fi făcut să râdă, acuma i se păreau pline de farmec.

— Dar sfinția sa? întrebă dânsul când, după sleirea banalităților de rigoare, fetele amuțiră nemaiștiind ce se cuvine să vorbească.

— E la biserică, are o nuntă, răspunse repede fata cea mai mare, slăbuță, uscată, cu mâinile roșii. Au venit adineaori niște unguri să-i cunune. C-aici așa-i obiceiul. Întâi se cunună la biserica lor, dar pe urmă vin și la tata, că zice că slujba noastră e mai sfântă…

— E mai sfântă… repetă Titu mașinal. În curând sosi și preotul, bătrân, cu hainele murdare, cu barba neîngrijită și cu niște ochi blânzi ca de apostol. Avea fața transfigurată de o mulțumire mândră. Dădu mâna cu Titu, îl așeză la masă, porunci fetelor să aducă un pahar de vin și apoi, când rămaseră singuri, îi zise cu o imputare ușoară, frățească:

— Mă bucur, fiule, c-ai mai venit și pe la noi… Așa se și cade. Căci trebuie să ne iubim unii pe alții toți cei de-o limbă și de-o lege. De aceea m-am mirat și m-a durut că ne-ai ocolit până azi…

Titu plecă fruntea parc-ar fi așteptat o binecuvântare și rosti domol, ca un vinovat mustrat de remușcare:

— Iartă-mă, părinte!

Zvonul și apoi știrea că Ion nu vrea să ia de nevastă pe Ana, deși nu tăgăduiește că cu dânsul a rămas însărcinată, se răspândi, mai ales cu ajutorul Zenobiei, în tot satul. Celor ce spuneau că nu o ia fiindcă nu se învoiește de zestre cu Vasile Baciu, le astupau gura cei ce știau că flăcăul nici nu vrea să stea de vorbă cu tatăl fetei și că deci și-a bătut joc de ea înadins și numai ca să se răzbune pe Baciu pentru că nu i-a dat-o de bunăvoie, ba încă odinioară, la horă, l-a și bruftuluit de față cu toată lumea. În casa Herdelea însă purtarea lui Ion era privită ca o murdărie fără pereche. Bătăile ce le suferea Ana din pricina lui stârneau zilnic valuri de lacrimi și explozii de milă pentru victima ,,prașcăului" Glanetașului, cu toate că până atunci fata lui Vasile nu se bucurase de nici o considerație în familia învățătorului. De câte ori auzeau că Baciu bate pe Ana, amândouă fetele lui Herdelea plângeau cu hohote și blestemau pe Ion, având de partea lor fățiș și pe dăscălița, care nu se ostoia până ce nu striga din cerdac spre casa Glanetașului: ,,Să vă fie rușine obrazului!" Deși nu se arăta, învățătorul se indigna tot atât de mult ca și muierile, fiind un sentimental fără seamăn și având oroare de bătaie, încât chiar în școală, când se întâmpla să-l scoată din sărite vreun copil și să-i tragă două trei la palmă, avea remușcări zile de-a rândul. Laura mai încercă de câteva ori să explice flăcăului că nu-i șade frumos ceea ce face, dar Ion parcă înnebunise, tăcea și rânjea ca un câine turbat.

— Nici n-am mai văzut așa blestemăție, murmura Herdelea, clătinând din cap, seara când vorbeau de feciorul Glanetașului. Parcă-mi pare rău acuma că nu l-am lăsat să fi stat în temniță, să-i mai treacă buiecia…

De altfel Ion însuși trăia într-o tulburare atât de ciudată, că aproape nu-și dădea seama ce mai voia și unde vrea să ajungă. De când a înfruntat pe Vasile Baciu i se părea că toată lumea îl dușmănește și totuși se simțea mai fericit ca totdeauna. Aci era de o veselie uimitoare, glumea cu cine-i ieșea în cale, aci se înfuria și suduia din senin, căutând oricui ceartă și bătaie. Mai ales când îi pomenea cineva de Ana se zborșea și fulgera; ba în cele din urmă ajunse să vadă un vrăjmaș de moarte în oricine rostea în fața lui numele ei sau pe al lui Vasile. Într-o duminică, tocmai în vremea liturghiei, bătu crunt pe tatăl său, pentru că îl sfătuise, foarte pe departe, să caute să se înțeleagă cu Vasile Baciu, c-ar fi auzit că acuma ar fi bucuros să-i dea fata și chiar o zestre frumoasă.

Avea uneori clipe când își zicea că se poartă ca un prostănac, alergând după cai verzi, în loc să stea de vorbă cum se cuvine și să încerce o învoială cinstită. Se gândea atunci că Vasile Baciu, încăpățânat cum e, poate să se răzgândească, să lase pe Ana să nască și s-o ție acasă cu copilul până ce va veni altul s-o ceară de nevastă. Au mai fost și alte fete cu copii din flori care totuși s-au măritat, dar încă fata bogătașului Vasile Baciu?… Asemenea închipuiri îl făceau însă mai dârz. ,,Mai bine să rămân tot calic, decât să mă frece ei pe mine!" își răspundea cu un simțământ de mare mulțumire.

Câteodată îi venea să izbucnească, să strige în gura mare că și-a împlinit gândul, că de acum poate avea și pământ și de toate, numai să vrea dânsul, căci toate numai de voința lui atârnă. Așteptarea de azi îi umplea ființa de o plăcere nemaisimțită. Tocmai fiindcă i-ar fi fost ușor să puie capăt tuturor neînțelegerilor, nu se îndura, parcă s-ar fi temut că, îndată ce va fi dobândit ce a râvnit atât de vijelios, vor începe poate alte zbuciumări, necunoscute și mai grele.

Într-una din zilele acestea fu chemat grabnic la judecătorie în Armadia, printr-un aprod trimis înadins după dânsul. Se duse îndată, nepăsător, fără să se sfătuiască cu nimeni, ca și odinioară, când cu pâra lui Simion Lungu. Nici capul nu-l mai durea de ce i s-ar putea întâmpla acolo, de vreme ce planul lui a izbutit și fericirea e atât de aproape, că doar să întindă mâna s-o culeagă.

Un domn străin, gros și gras, cu ochelari negri, cu fața plină și rotundă ca o lună, îl întrebă cine i-a făcut jalba împotriva domnului judecător. Ion

nu stătu pe gânduri nici un minut, ci spuse îndată că Herdelea i-a făcut-o… Numai după ce-a isprăvit și a văzut pe preotul Belciug alături de judecătorul mânios, mai la o parte, și-a dat seama că s-a pripit și și-a adus aminte cum a făgăduit învățătorului de atâtea ori că nu-l va vinde nici în ruptul capului. De aceea căută s-o dreagă, adăugând că el a stăruit la Herdelea și l-a rugat în genunchi până l-a înduplecat. Domnul străin însă nu-l mal ascultă, fiind ocupat să dicteze ceva pe ungurește altui domn care scria foarte repede la un birou. După un răstimp apoi domnul străin, care vorbea stricat românește, îl întrebă dacă s-a gândit bine ce a făcut, iar când dânsul răspunse că s-a gândit, îi zise că plângerea lui e mincinoasă și, prin urmare, în loc de două săptămâni, acuma poate să fie închis două luni, de nu și mai mult… Ion, cu o înfățișare nepăsătoare, tăcu. Pe urmă un aprod îl scoase afară.

Până ce ajunse în uliță, flăcăul se mai gândi că n-ar fi trebuit să vândă pe Herdelea. În uliță își zise că și în temnițe oameni trebuie să stea și că ori o săptămână, ori o lună, tot un drac e… Apoi toată afacerea aceasta fu îngropată sub noianul grijilor cu Ana, cu Vasile Baciu, cu pământurile lor care vor fi ale lui…

Fiindcă Ion, de la o vreme încoace nu mai mergea așa de des pe la Herdelea ca înainte și niciodată n-a deschis vorba despre încurcăturile lui cu Ana, familia învățătorului de-abia după vreo săptămână și întâmplător a aflat cum odrasla Glanetașului nici n-a vrut să asculte pe Vasile Baciu când a încercat să-l descoase asupra gândurilor lui cu fata batjocorită. Domnișoarele și doamna convinseră lesne pe Herdelea că el, ca învățător și om luminat, e dator să intervină, să povățuiască și la nevoie să dojenească pe ,,destrăbălatul care nu mai are frică nici de Dumnezeu și nici de oameni". Măgulit, învățătorul chemă îndată pe Ion, care răspunse că vine, numai să arunce întâi niște ogrinji în ieslele Dumanei.

— Păcat că nu-i aici și Titu, murmură Herdelea, așteptând aproape mișcat să sosească flăcăul. Am băgat de seamă că Titu are multă influență asupra nebunului… Ei, dar acuma săracul Titu cine știe cum se trudește în Gargalău! Căci de, pâinea cea de toate zilele greu se agonisește și cu multă sudoare!

Ion intră, dar de la primele cuvinte se burzului, se roși, se înfurie și curând i-o trânti, fără rușine, învățătorului:

— Dar mai lăsați-mă în seama necuratului, că doar nici eu nu-s copil și știu bine ce fac și cum trebuie să mă port!… Apoi zău așa!… N-o iau,

domnule învățător, pentru că n-am poftă s-o iau. Și drept să vă spun, mi-i urâtă Ana ca mama pădurii și nu mi-ar mai trebui, să știu că badea Vasile mi-ar pune colea-n palmă tot hotarul Pripasului… Ce-s eu vinovat c-a rămas ea cu pântecele la gură? Io-s vinovat? Ea-i de vină, că de nu i-ar fi plăcut, nu s-ar fi lăsat… Că doar n-am rugat-o eu, păcatele mele…

Herdelea se cruci ascultându-l și amuți, iar fetele fugiră în salon ca să nu fie nevoite să mai audă asemenea vorbe păgâne. Numai dăscălița nu-și pierdu cumpătul, ci aprinzându-se de indignare, îi zise, căutând totuși să-și păstreze demnitatea:

— Nu ți-i rușine ție, măi băiete, să vorbești așa în fața noastră, oameni cumsecade? Astea-s vorbe de om zdravăn? Nici țiganii cei mai nemernici n-ar îndrăzni să facă și să grăiască precum îndrăznești tu! Frumos îți stă, n-am ce zice… Noi te-am crezut mai de treabă și mai așezat ca pe alții, dar văd că n-ai pereche în blestemății… Da, da, bine-a zis cine-a zis că din coadă de câine nu faci până-i lumea sită de mătase… Foarte bine a zis…

— Lasă-l, dragă, lasă-l mai încet, că-i tânăr și nu știe ce vorbește, interveni Herdelea împăciuitor, uitându-și hotărârea energică de adineaori în fața îndârjirii flăcăului. Încercă apoi să-l îmblânzească reamintindu-i că, de câte ori i-a ascultat sfaturile numai bine i-a mers, și stăruind mai ales asupra pățaniei cu Simion Lungu, când fusese cât pe-aci să-i putrezească oasele prin cele temnițe și când numai jalba pe care i-a făcut-o dânsul l-a scăpat teafăr.

Învățătorul n-apucă să isprăvească. Pe Ion blândețea aceasta îl sugruma fiindcă îl silea să se rușineze. Dar nevrând să se dea învins, își aduse aminte de domnul străin de la judecătorie și sări mânios, strigând:

— Că bine m-ai sfătuit, domnule învățător! Mai bine nu mă sfătuiai și mă lăsai în pace să stau închis atunci două săptămâni, decât să stau amu două luni ori poate și doi ani!… Lasă că am aflat și noi cum s-au întors lucrurile, ca doar nu suntem tocmai așa de proști…

— Vasăzică asta ți-e recunoștința, măi Ioane? zise Herdelea înfricoșat de îndrăzneala feciorului. După ce m-ai rugat o seară întreagă, și tu și ai tăi, să nu te las, acuma ai obraz să-mi faci imputări? Uiți că tot plângerea mea te-a scăpat de temniță…

— M-a scăpat, cum să nu mă scape… Zi mai bine că ți-ai bătut joc de neștiința mea cum nici n-aș fi putut crede, că doar mai frumos cum m-am purtat eu cu dumneavoastră nu s-a purtat nimeni… Dar amu nu-i nimic! Să

fim sănătoși! De-amu oi ști și eu să mă feresc și să umblu după capul meu… Să dea Dumnezeu noapte bună!…

Ieși repede, trântind ușa și bodogănind până acasă. Atâta obrăznicie încremeni chiar și pe doamna Herdelea, încât de-abia într-un târziu putu zice:

— A înnebunit de tot becisnicul! ceea ce se potrivea și cu părerea domnișoarelor care, reapărând, nu mai știau cum să-și arate revolta.

Până noaptea târziu uimirea nu se potoli în casa Herdelea. Asemenea necuviință din partea unui sătean nu li se mai întâmplase niciodată… Și supărarea tuturor era mai mare pentru că tocmai Ion dovedea atâta nerecunoștință și lipsă de respect. Fiindcă toți l-au iubit, acuma toți îl ocărau la întrecere. Familia învățătorului îl privise întotdeauna ca pe un om al casei, mai isteț și mai spălat ca ceilalți țărani. Herdelea se mândrea că l-a avut elev și-1 lăuda pretutindeni. Ce-i drept, și Ion fusese veșnic săritor și nu se codea, dacă i se cerea, ba să alerge până-n Jidovița sau Armadia, ba să mai sfarme niște lemne pentru bucătărie… În serile lungi de iarnă, când plictiseala omoară satele, când de frica ei oamenii se culcă odată cu găinile, feciorul Glanetașului petrecea de multe ori în casa învățătorului, ascultând sau spunând basmuri, cântând ori jucând loton și durac… Însăși doamna Herdelea, care nu-și ascundea disprețul față de proști, cum le zicea dânsa țăranilor, cu Ion vorbea ca și cu o persoană de seama ei, mai ales că el știa să păstreze totdeauna bună-cuviință. Și acuma, același Ion nu se rușinează să răcnească și să amenințe pe domnul învățător!

— Dac-ar fi fost acasă Titu, sunt sigură că-l plesnea! zise Ghighi, războinică.

Herdelea însă mai mult se întristase decât se mâniase. Din toate vorbele lui Ion, îl izbiră îndeosebi cele despre plângerea împotriva judecătorului. Apoi o bănuială îi săgetă inima: dar dacă nebunul s-a apucat să spuie pe undeva cine i-a făcut jalba?… Nu mai văzuse de mult pe Ghiță Pop de la judecătorie, dar parcă simțea că comisiunea de anchetă trebuie să fi umblat prin Armadia și deci se prea poate să fi fost chemat și Ion… Atunci nenorocirea e pe drum…

— Te pomenești că mai dam și de belea din pricina reclamației cu obraznicul ăsta! vorbi Laura care, de când se logodise, împerechease seriozitatea cu pesimismul.

— Nu m-aș mira deloc! adăugă dăscălița mângâindu-și gura și nasul. De la astfel de proști te poți aștepta la tot ce-i mai rău!

— Hodoronc-tronc! făcu Herdelea. Lăsați, că nu-i nici dracul așa de negru cum se pare… O fi blestemat Ion, dar rău nu-i! Omul o fi având cine știe ce necazuri, s-apoi la necaz omul vorbește vrute și nevrute!

În vreme ce sufletul îi sângera de presimțirea nenorocirii, trebui să zâmbească, să glumească și să convingă familia că nu-i nici o primejdie… Dăscălița și fetele, obosite de indignare, dormiră ca scăldate. Numai Herdelea se frământă toată noaptea cu ochii deschiși, speriați, căutând zadarnic să înece în întuneric vedeniile apăsătoare…

Preotul Belciug, fiind înnegrit în plângerea lui Ion la fel cu judecătorul, fusese chemat ca informator în fața comisiunii, prezidată de primul procuror al tribunalului din Bistrița. Răspunse surâzând cucernic la toate întrebările, simțindu-se curat ca floarea spinului și nevrând să pară că e cuprins de vreo pornire dușmănoasă față de nimeni, deși în sufletul lui fierbea împotriva lui Ion care a cutezat să-l pârască. De altfel îi veni foarte ușor să se lămurească, având doar să-și repete declarațiile făcute cu prilejul procesului din care se înțelegea că feciorul Glanetașului este un element periculos pentru ordinea legală din Pripas și că, în interesul obștesc, trebuia negreșit scuturat puțin ca să-și vie în fire.

— Nu sunt om de legi și deci nu pot vorbi decât ca un simplu profan, făcu dânsul drept încheiere. Totuși mi s-a părut și mi se pare că domnul judecător n-a fost destul de sever cu delicventul. De altminteri, cea mai bună dovadă că amenințarea pedepsei n-a avut efectul dorit este în afară de însăși plângerea aceasta, care constituie o calomnie prea îndrăzneață, este, zic, faptul că chiar acuma reclamantul e eroul unui scandal cum nu s-a mai pomenit în satul nostru…

Când însă preotul auzi din gura lui Ion însuși că Herdelea este autorul adevărat al plângerii, se roși de mare mânie. ,,Asta-i culmea ipocriziei! se gândi el. Pe de o parte îmi vine la colindat și mă poftește la logodna fetei, iar pe de altă parte mă târăște pe la judecăți! În sfârșit, bine că s-a făcut lumină!"

De-acuma era dovedit că învățătorul i-e dușman și prin urmare se credea îndreptățit să caute și el să-l lovească și încă tocmai când îi va fi lumea mai dragă. ,,Dacă-i vorba de făcut rău, apoi am să-i arăt că nu e greu deloc!" se hotărî dânsul.

Cu cât i se înrădăcină în suflet convingerea că Herdelea e marele vinovat, cu atât găsi mai multe împrejurări ușurătoare pentru Ion care, la urma urmelor, nu poate fi decât victima intrigilor învățătorului. Îl

compătimi și-i păru rău că a fost nevoit să mărturisească împotriva bietului flăcău. Se gândi tot mai des la dânsul și din ce în ce cu mai multă duioșie. Adică pentru ce îl urmărise cu atâta înverșunare? Acuma, chibzuind mai bine lucrurile și întâmplările, recunoștea că s-a pripit când l-a dojenit în biserică și c-a greșit îndemnând pe Simion Lungu să-l pârască. Da, da, s-a pripit, căci dreptatea adevărată a fost de partea lui Ion… Deci trebuie să încerce să-și răscumpere greșelile și să facă ceva pentru sărmanul om oropsit. Și, fiindcă știa bine neînțelegerile dintre el și Vasile Baciu, își propuse să-i împace, convingând pe Ion să ia pe Ana, iar pe Baciu să-i împlinească dorințele în ce privește zestrea. De altfel, dacă ar izbuti, ar împrăștia și rușinea ce apasă asupra satului din pricina lor. Adevărat că Ana nu-i nici întâia, nici ultima fată care a păcătuit: pe valea Someșului sunt chiar unele sate unde mai toate miresele umblă cu copilașul de mână. În Pripas însă, de când e Belciug în fruntea credincioșilor, nu s-au pomenit copii din flori. Și apoi ceea ce face Vasile Baciu e strigător la cer. Bine, a greșit fata și e vinovată, dar pentru o greșeală nu poți să omori un om. Atâta cruzime nu s-a mai auzit. S-a dus vestea și prin alte comune cum o lasă în fiecare zi vânătă și zdrobită de bătaie…

Preotul mai cumpăni câtăva vreme planul, ca să nu aibă pe urmă să-și impute iar vreo pripire. Din zi în zi însă îl găsea mai măreț. Herdelea are să îngălbenească de necaz când va afla că până și Ion al Glanetașului, unealta lui nenorocită, tot la popa caută adăpost sufletesc. Apoi, în afară de recunoștința flăcăului, va dobândi și încrederea lui Vasile Baciu, pe care pățania fetei l-a prăpădit și care ar fi bucuros acuma s-o vadă măritată chiar și cu feciorul Glanetașului, măcar că s-a jurat și s-a lăudat atâta că nu i-o dă nici mort. Aici Belciug simțea o nouă arsură a conștiinței sale, căci și el îl asmuțise odinioară pe Baciu să nu-și nefericească fata cu un destrăbălat bătăuș și tâlhar… În sfârșit preotul mai nădăjduia că din împăcarea aceasta poate să folosească și biserica cea nouă ceva. Căci râvna lui cea mai scumpă în viață era să vadă înălțându-se un sfânt locaș de piatră, falnic și frumos, în locul celui vechi și dărăpănat care îi făcea necinste atât lui, cât și satului întreg. De vreo zece ani aduna ban peste ban, cu o patimă mereu crescând, contribuind el însuși cu aproape toate veniturile bisericii și impunându-și singur toate economiile în favoarea visului său. Realizarea începuse printr-o colectă, făcută de doi săteni fruntași, Toma Bulbuc și Ștefan Hotnog, prin toate comunele Ardealului, cu o scrisoare de învoire din partea episcopului. Trebuind bani mulți, Belciug căuta să insufle și țăranilor

ambiție de a dărui pentru biserica cea nouă la toate prilejurile, dar mai ales la nunți, la botezuri, la morți… Din nenorocire, credincioșii erau mai greoi la pungă ca păstorul, încât de-abia acuma se putuseră începe tratative cu câțiva arhitecți vestiți din Bistrița, și încă nu se știa dacă suma adunată va ajunge… În reveriile lui cucernice, Belciug vedea noua biserică triumfătoare, trâmbițând lumii silințele vrednice ale unui preot modest. Ba mai vedea și bisericuța cea veche, așa săracă și umilă cum era, mutată în satul Săscuța, unde românii se înmulțiseră și, neavând unde să se închine, veneau duminicile în Pripas să asculte sfânta liturghie… Numai să-l învrednicească Dumnezeu să-și poată continua opera și să lumineze sufletele oamenilor.

Duminică, înainte de a începe slujba, puse pe primar să poruncească lui Vasile Baciu să vie la dânsul acasă, după-amiază, împreună cu Ana, iar straja fu însărcinată să-i trimită pe Ion, împreună cu Glanetașu și Zenobia. Nu voia să se știe de ce-i cheamă și nici să bănuiască unii că a poftit și pe ceilalți. ,,Cum sunt de îndârjiți amândoi, ar fi în stare să nici nu vie, își zise Belciug, frângându-și mâinile cu înfrigurare. Pe când așa, dacă se vor întâlni față în față în casa mea, nu se poate să nu cadă la învoială!"

Cei dintâi sosiră Vasile Baciu cu fata. Țăranul era puțin cherchelit fiindcă se grăbise să înghită o jumătate de rachiu mai înainte de a-i fi spus primarul vorba preotului, iar Ana avea ochii umflați și arși de plâns și încerca zadarnic să-și ascundă pântecele sfidător de rotund. Pe el îl pofti să șadă, pe când ea rămase în picioare, cu ochii în pământ, lângă ușă.

Ca să nu-i dea vreme să răsufle, Belciug îl luă repede, că face rău de-și stâlcește fata, c-a ajuns de râsul lumii, că omul la nenorocire să nu-și piardă judecata, că Ana a greșit, dar orice greșeală se poate îndrepta cu bunăvoință, dar încăpățânarea e mama tuturor relelor, că doar nici Ion nu-i țigan, ba încă-i fecior sârguitor și isteț, deși n-are avere, și poate să fie un ginere mai de treabă ca mulți alții… Ana izbucni în lacrimi, iar Vasile Baciu răspunse înduioșat și amărât:

— Da cum n-aș vrea eu, domnule părinte? N-am încercat eu în toate chipurile? L-am și rugat, eu, om bătrân… Dar nu vrea nici măcar să mă asculte. Nu vrea și nu vrea. A batjocorit-o și amu ne freacă… Apoi ce să mai știu eu face? Dumneata ești om sfânt și drept și înțelept… Învață-mă dumneata și eu fac orice!

Preotul își petrecu mâna prin păr, mulțumit de răspunsul țăranului, și tocmai se pregătea să-l povățuiască să nu fie zgârcit, că doar pentru odrasla

lui dă, iar nu pentru străini, când auzi pași de opinci în tindă și apoi un ciocănit sfios în ușă.

— Intră! murmură dânsul repede, încântat. Glanetașu deschise încet și cu respect ușa și își puse îndată căciula jos lângă cuptor, în vreme ce Zenobia și Ion intrară mai cu curaj și dând bună ziua. Toți trei se arătară uimiți văzând pe Baciu și pe Ana, cu toate că atât ei cât și ceilalți bănuiseră de ce au fost chemați. Belciug dădu mâna cu Glanetașu și cu Ion, aruncând o privire la Vasile Baciu, prin care parcă-l poftea să priceapă cât de mult îi cinstește, pe urmă vorbi flăcăului cu un glas blând, învelind dojana în rugăciune:

— Aud și nu cred că tu n-ai vrea să iei pe fata asta nenorocită, după ce vezi bine și recunoști că ești vinovat și c-ar trebui să-ți împlinești datoria creștinească… Apoi așa nu-i frumos, măi Ioane! Că fata urâtă nu-i, de neam rău nu-i, pe drumuri nu-i… Spune și tu, nu vorbesc eu bine?… Tu de asemenea ești un băiat cumsecade, cuminte, așezat… Cum se poate una ca asta?

— D-apoi, domnule părinte, băiatul ar vrea, răspunse Glanetașu în locul flăcăului, scărpinându-se în cap și cu ochii la Vasile Baciu. Cum să nu vrea, domnule părinte, adăugă iar după o pauză, dar oprindu-se iar scurt, parcă n-ar îndrăzni să sfârșească, pe când Ion plecă fruntea cu o mișcare ce voia să arate că da, într-adevăr el ar vrea.

Se lăsa o tăcere mai lungă și pe urmă deodată se porniră să vorbească în același timp și Vasile, și Ion, și Glanetașu. Preotul însă le curmă avântul, făcând un semn cu mâna, și le zise blajin, cu un zâmbet cucernic și împăciuitor:

— Iacă de-asta v-am adunat! Acu să vă tocmiți și să vă învoiți ca oamenii, că vrajba-i bună numai între țigani…

Belciug se așeză tacticos la masă și apoi ridică ochii la dânșii, așteptând tocmeala și păstrându-și pe buze surâsul binevoitor pentru toți. Bărbații însă stăteau încurcați, cu privi rile ațintite asupra lui, ca și când într-însul ar vedea singura lor mântuire. Zenobia ofta des și-și dădea ochii peste cap, vrând astfel să arate tuturor că e pătrunsă de seriozitatea clipei, iar Ana, topită de rușine, plângea înăbușit, căutând să se facă cât mai mică și să-și acopere pântecele cu mâinile încrucișate pe care picura în răstimpuri câte-o lacrimă fierbinte… Se auzea aspru tictacul ceasornicului de pe scrin, acoperit numai câteva clipe de uruitul unei căruțe pe uliță… În tăcerea ce

stăpânea ca o dușmănie mută, zbârnâi apoi deodată vocea lui Vasile, gros și răgușit, încât toți parcă se speriară și întoarseră capetele spre dânsul:

— Eu nu mă codesc deloc, domnule părinte… Eu îi dau fata… Uite-o! Să și-o ia și să fie sănătoși!

Vorbele acestea desțeleniră amorțeala așteptării. Ion se mișcă pe scaun, își drese glasul puțin și zise liniștit, dar uitându-se numai sub masă, la picioarele preotului, întinse și arătând tălpile ghetelor pe care se prelingeau vine subțiri de apă murdară din noroiul lipit pe margini:

— Nici eu nu mă codesc, că m-ar bate Dumnezeu, numai că vreau să știu ce iau și ce-mi dă… Am dreptate, domnule părinte, ori n-am?

Amândoi se adresau numai preotului și nici nu se uitau unul la altul. Nimeni nu lua în seamă pe Ana și deci nimeni nu văzu cum înseninarea alungă spaima din ochii ei, pe măsură ce cuvintele bărbaților se înmoaie și se apropie.

— Îi dau fata acuma, iar după moartea mea, lor le rămâne tot ce am agonisit, că doar n-am să duc nimic pe cealaltă lume… Cât trăiesc însă nu vreau să rămân pe drumuri și s-ajung la bătrânețe să cer de pomană, făcu Baciu mai răspicat, mereu cu privirea spre Belciug.

— D-apoi cu fata ce să fac eu, bade Vasile? se ridică atunci și Ion aprins. Spune-mi dumneata, ce să fac? Am eu avere ca dumneata, am eu pământ?… Ori dumneata vrei să ne băgăm slugi amândoi ca să nu pierim de foame?

— Să munciți și să vă faceți! strigă Vasile Baciu.

— Oare?… Da pân-amu n-am muncit? Pân-amu nu mi-am sfărâmat de ajuns oasele? Că slavă Domnului, cu mâinile în sân n-am stat! și avut-am oare vreun folos din toată truda? Am rămas tot ca degetul de gol… Ș-amu ai vrea să mai hrănesc și pe fata dumitale, că ți se pare că dânșii nu-mi sunt până peste cap!

Arătă cu degetul pe rând, pe tată-său și pe maică-sa care dădură din cap foarte posomorâți, vrând astfel să înduioșeze pe adversar și să dea o mână de ajutor feciorului.

— Cât trăiesc eu, nu dau nimic!… Asta s-o știi dinainte! Nici un creițar și nici o palmă de loc! Mai bine o omor și o îngrop; cel puțin să știu c-am omorât-o eu, pentru că nu și-a ținut cinstea și nu m-a ascultat pe mine… Așa! Uite-așa!

— Apoi dacă-i așa, degeaba ne-am mai ostenit și am necăjit pe domnul părinte, zise Ion învârtindu-și pălăria în mâini și îndreptându-se spre scaun

ca și când ar fi dat să se scoale și s-ar fi răzgândit înainte de a sfârși mișcarea.

Belciug, speriat că i s-a stricat planul, ar fi vrut să intervie și să-i domolească, și nu știa cum s-o facă. Tuși de câteva ori în semn că ar dori să vorbească. Se împânzi iar o tăcere, acum însă nervoasă și frământată de scârțâitul scaunelor… Înainte dea deschide el gura, Vasile Baciu izbucni din nou:

— Dac-ai socotit să-ți bați joc de fată ca să-mi smulgi moșia, apoi rău te-ai socotit, că nu ți-ai găsit omul… Nu, nu, băiete!… Hm… Știu că ți-ar plăcea… Dar eu… hm… lasă pe mine… Nu, nu, Ioane, să mă ferească Dumnezeu și Maica Precista!

În clipa următoare Ion, Zenobia și Glanetașu protestară indignați, acoperind îndemnurile la cumpătare ale preotului… De-abia acuma se rupse gheața aievea și se încinse o vorbăraie de vreo trei ceasuri, aci apropiindu-se, aci gata să se ia de păr, ca peste un minut să se mulcomească iar. Numai Ana tăcea mâlc și suspina, ca o osândită care-și așteaptă verdictul.

În sfârșit Vasile Baciu consimți să dea cinci locuri și o pereche de boi, dar pământurile să fie scrise pe numele Anei. Ion însă ținea morțiș că-i trebuie toată moșia, deoarece Baciu nu mai e în stare să o muncească, fiind cam bătrân, și încredințându-l că, drept recunoștință, îi va purta de grijă și nu-i va ieși niciodată din cuvânt.

Când ajunseră aci, Belciug se ridică triumfător. Greu a fost să înceapă tocmeala. De-acuma au să se dea pe brazdă, oricât s-ar mai ciondăni. Dar atâta vorbărie îl plictisi în cele din urmă, mai ales văzând că se înserează și încă n-au căzut la învoială. Astfel îi trimise să continue acasă hărțuiala și, dând mâna cu bărbații, le zise zâmbind:

— Ei, să fie într-un ceas bun și cu noroc! și la nuntă să nu uitați nici pe Dumnezeu din cer și biserica lui de pe pământ!

Ciorovăiala dintre potrivnici se reluă mai aprigă pe drum. Se amenințau, se înjurau, se opreau, dădeau din mâini, își șopteau cine știe ce, dar tocmeala nu mai înainta deloc. Când sosiră în fața casei lui Vasile Baciu, amândoi se gândiră să lase așa cum vrea celălalt și să sfârșească, și totuși se răzgândiră repede nădăjduind fiecare că amânarea va aduce apă la moara lui. Singură Ana era zorită, tremura și se uita rugătoare când la tatăl ei, când la Ion, înfricoșată că se vor despărți fără a-i hotărî soarta sau a-i fi curmat suferințele. Și într-adevăr se despărțiră jurându-se, atât flăcăul cât și Vasile, că ori rămâne cum au spus ori nici să nu se mai întâlnească…

Vasile Baciu, simțindu-se gâtuit, plesnea de mânie și, ca să se răcorească, găsi un clenci Anei și o bătu iar până când o umplu de sânge… Toată noaptea și a doua zi fu crâmpoțit de gânduri negre. Înțelegea acum lămurit ceea ce bănuise de când a prins de veste că feciorul Glanetașului umblă să sucească mintea Anei: ,,Vasăzică vrea să-mi ia pământurile!" Îi răsăreau sudori reci pe frunte gândindu-se că va fi nevoit până la urmă să se îndoaie și să trăiască din mâna calicului… Își fierbea creierii căutând să născocească un mijloc care să-l scape din ghearele hoțului și se bucura numai la închipuirea că ar putea găsi ceva să-l înșele cât mai cumplit… Dar oricât se căznea, nu putea stoarce nimic. Poate dacă l-ar mai amenința că va lăsa pe Ana să nască și că nu o va mărita niciodată? Amenințarea i se părea atât de slabă, încât nici el însuși n-o credea. Cum s-o primească atunci celalt? Mai mult l-ar întărâta…

Ion era vesel și mulțumit. Era sigur că până la urmă Vasile Baciu îi va da tot și-și făcea mereu cruce mulțumind lui Dumnezeu că l-a ajutat să izbândească. A doua zi în zori cutreieră hotarul să cerceteze mai bine toate locurile viitorului său socru și să se bucure văzându-le, fiindcă de-acuma sunt ale lui. Pe la amiază se sfădi rău cu Glanetașu care iar încercă să-l sfătuiască să nu întindă coarda prea tare.

— Decât m-ai învăța pe mine, mai bine ai pune și dumneata mâna pe ceva, că mănânci pâinea lui Dumnezeu degeaba, mai rău ca un trântor! îi strigă feciorul cu dispreț.

Seara, însoțit de mă-sa, de Floarea, nevasta lui Macedon Cercetașu, și de soacra primarului, o babă specialistă la pețituri și tocmeli, se duse la Vasile Baciu care de altfel îl aștepta și chiar chemase pe Firoana și pe nevasta dascălului Simion Butunoi, să poată ține piept asalturilor. Ana îndulcise o cupă de rachiu, căci băutura dezleagă limbile și îmblânzește inimile. Toată târguiala fu reluată de la început cu mai multă râvnă și violență, fiecare parte urmărind să păcălească cât mai tare pe potrivnic. Cuvântul însă îl aveau îndeosebi femeile care se certau țigănește și, drept dovezi și argumente, se ocărau întâi unele pe altele, apoi pe Ion, pe Ana, pe Glanetașu, pe Baciu și toate neamurile lor cunoscute și necunoscute… În loc de apropiere, mai rău se înrăiră și se despărțiră hotărâți să nu mai reînceapă convorbirile, ceea ce, firește, nu-i împiedică să se întâlnească iar peste câteva zile și iar să se certe fără rezultat.

Deoarece, tot ciorovăindu-se, intraseră în postul mare, Vasile Baciu se gândi că cununia nu se poate face în nici un caz până după Paști, se lăsă mai

greu spre a câștiga timp pentru a găsi mijlocul de a-și înșela ginerele. Dar nici Ion nu se grăbea deloc și se prăpădi de râs când Vasile vru totuși să-l sperie că nu-i mai dă pe Ana… Apoi, cu două săptămâni înaintea sărbătorilor se învoiră într-o jumătate de ceas, încât flăcăul se miră cât s-a făcut Baciu de îngăduitor. Primi să-i dea zestre toate pământurile și amândouă casele, cerând doar să fie scrise, după cununie, pe numele amândurora. Deocamdată, după cununie, Ana se va muta la Glanetașu, împreună cu o pereche de boi, un cal, o vacă cu vițel, o scroafă cu șapte purcei, un car nou și altele mai mărunte ce se cuvin unei mirese și neveste tinere. În aceeași zi se duseră la notar pentru înștiințările legale și pe urmă la preot să facă strigările de cuviință așa fel ca nunta să se serbeze chiar a doua duminică după Paști.

Din clipa aceasta Vasile Baciu trăi într-o zbuciumare parcă el ar fi fost mirele. Toată ziua nu-și găsea locul și nu mai știa cum să-și ascundă nerăbdarea. De teamă să nu scape vreo vorbă trădătoare nu mai dădea pe la Avrum, dar bea mai mult ca de obicei acasă. Acum i se părea că vremea trece prea anevoie și-l rodea frica să nu-i strice cineva sau ceva socotelile.

După întrevederea cu preotul român, Titu se simțea alt om, mai luminat, mai curat. Se gândi mult la viața lui de până atunci și o găsi stearpă și rușinoasă. Parcă umblase prin lume cu ochii închiși, de nu văzuse nimic. Plăcerea lui de-a vorbi ungurește i se părea acum nespus de caraghioasă. Ce folos că mâzgălise poezii, când sufletul lui fusese înțelenit de nesimțire? Ce folos că citea tot ce-i cădea în mână împuindu-și mintea cu gândurile altora, dacă nu căutase să știe ce se petrece în jurul lui? Ce să mai închipuiești drame și tragedii pentru glorie, când în fața ta se desfășoară tragedia unui popor întreg, mai dureroasă în muțenia ei decât orice născociri romantice? ,,Menirea mea este să trăiesc în mijlocul neamului vitregit de soartă, să-i alin suferințele, să-i simt durerile, să fiu sprijinul lui!" își zicea dânsul cu mândrie în clipele de însuflețire.

Seara stătea tolănit pe canapeaua ce-i slujea drept pat, nu aprindea lumina și făcea zeci de planuri de viitor, care de care mai vijelioase. Se vedea când cu făclia în mână, în fruntea unei mulțimi imense de țărani, călăuzindu-i spre lupta de dezrobi re, când rătăcitor din sat în sat mângâind jelaniile oamenilor năpăstuiți, învățându-i cum să-și ușureze traiul și ațâțând în sufletele lor focul nădejdii de mai bine, când în capul unui grup de soldați cu steagul tricolor fâlfâind în vânt… Își zugrăvea în minte chinurile ce le va îndura vitejește pentru poporul lui și foarte deseori se visa în fundul unei

temnițe, legat în lanțuri și totuși fericit în inimă, simțindu-se martir care prin jertfa sa trebuie să smulgă izbânda tuturor… Și închipuirile acestea îi umpleau ființa de plăceri sufletești nebănuite.

În lumina zilei însă zâmbea de visurile îndrăznețe ca niște aiurări bolnave și-și zicea că, în locul lor, ar fi mai frumos să făptuiască acuma ceva. Toate planurile și hotărârile nu fac doi bani dacă rămân neîmplinite. Îl rodea nevoia de a porni îndată și se necăjea că nu știe ce ar putea face, parcă sub aripile sufletului i-ar atârna picioare de plumb… Avu o bucurie când îi dădu prin gând să rupă orice relații cu toți ungurii și să nu vorbească decât românește. Și fiindcă la cancelarie trebuia să scrie ungurește hârtiile oficiale, îl cuprinse scârba de slujba ce o făcea.

Totuși pe Roza Lang n-o uita și chiar se gândea cum ar putea-o așeza și pe ea în cadrul vieții lui noi, fără a-și încurca năzuințele. Îi era rușine însă când își amintea că i-a declarat dragoste în ungurește și că întâia lui iubire pătimașă e o unguroaică. Se consola doar zicându-și că nu e imposibil ca Roza să fie ovreică, precum e și Lang, iar atunci n-ar mai sta nici o piedică în fața amorului lor, știut fiind că pentru ovrei nu există sentimentul național… Deoarece trecuseră câteva săptămâni de când se despărțise de ea, acuma n-o mai dorea cu atâta înverșunare, dar era sigur că, dacă ar revedea-o, ar iubi-o mai nebunește. De aceea hotărî că iubirea aceasta nu e în contrazicere deloc cu planurile lui și că, în general, ura niciodată nu poate cuprinde pe femeile asupritorilor. Spre a fi cu totul liniștit, făcu legământ că o va învăța și pe ea românește.

Acuma, după ce credea că și-a tras o nouă linie călăuzitoare în viață, notarul Friedman îi era indiferent. În inima lui îl privea de la o înălțime foarte mare și-l considera mai puțin ca pe un buștean de carne. Rău îi părea doar că notarul nu pricepea schimbarea lui. Dacă ar fi priceput, i-ar fi făcut imputări, ceea ce l-ar fi bucurat. Prinse însă simpatie de vajnicul student care se înfuria că Titu nu mai vrea să vorbească deloc ungurește și care nu-l mai scotea din ,,șovinist" și ,,agitator".

Avea remușcări că n-a căutat până acuma să cunoască măcar din cărți România, țara spre care se îndreaptă azi toate gândurile lui înaripate. Era nenorocit că nu-și poate procura nici cel puțin câteva vederi din ,,paradisul românesc", cum o botezase dânsul într-o discuție cu notarul. Găsea criminali pe toți dascălii români care nu sunt în stare să înfrunte opreliștile guvernului unguresc și să învețe pe elevi a respira aerul patriei lor adevărate.

Fiindcă Friedman umblase și chiar stătuse ani de zile în România, Titu îl zgândărea mereu să-i mai spună ce e pe-acolo, fără însă să se arate că el nu prea știe bine nici pe hartă cum e țara. De obicei suferea auzind povestirile notarului, care nu obosea zugrăvindu-i țărani storși de sărăcie alături de boieri ce nu-și cunosc numărul moșiilor, sate mai mizerabile ca niște colonii de robi alături de orașe otrăvite de lux și desfrâu, clăcași ce se zvârcolesc în beznă, surtucari cărora li-e rușine să vorbească românește și se fălesc sporovăind franțuzește, ciocoi spilcuiți care nu cunosc nici Dumnezeu, nici lege…

— Dumneata vezi România cu ochi unguręști, zicea totdeauna Titu, încercând să-i oprească ocările.

— Așa crezi?… Dacă vei trece vreodată pe acolo, ai să-ți aduci aminte de mine și vei recunoaște că n-am exagerat… Dumneavoastră, cei fanatici de-aici, nici nu vă puteți închipui ce înseamnă România. Eu să am puterea în mână, v-aș aduna pe toți și v-aș trimite pe socoteala statului să stați măcar un an în paradisul dumitale. Sunt sigur că v-aș vindeca de iredentism. Căci, domnule, află că cei de dincolo nici nu vor să audă de dumneavoastră!

— Asta-i culmea! sări Titu.

— Nu vor să audă, domnule, și cei mai mulți chiar vă urăsc, fiindcă i-ați plictisit cu martirii dumneavoastră!… De altfel transilvănenii au pe-acolo o poreclă foarte caracteristică. Când îi zici dumneata ,,frate", el îți zice ,,boanghină"!

Firește, Titu nu credea nici o vorbă din ce-i povestea de rău notarul, ci își închipuia tocmai contrarul. Iar dacă Friedman scăpa din întâmplare și câte un cuvânt mai bun, Titu se mândrea ca și când lauda l-ar fi privit direct pe dânsul.

Zi cu zi simțea însă că locul lui nu este aici, într-un cuib unguresc, mai ales că e silit să îndeplinească o slujbă nenorocită, îndreptată tocmai împotriva celor săraci și năpăstuiți. Lipsa lui de zel nu scăpa notarului care, în urma câtorva neglijențe, îl pofti să facă mai puțină politică și mai multă treabă, altminteri va fi nevoit să-și caute un practicant mai harnic.

Aproape de Paști, Friedman îi ceru cu energie să înceapă îndată punerea sechestrului la cei în restanță cu plata dărilor, explicându-i că, din pricina tărăgănelilor lui, s-a ales cu un avertisment fulgerător, el, notar bătrân și conștiincios. Titu, jignit, porni prin sat, umblă toată ziua, și seara se întoarse cu un car de zăloage, adunate însă numai de la unguri. Când află aceasta, Friedman se roși de mânie și-i declară, de-abia stăpânindu-se:

— Dumneata vrei să mă amesteci în încurcături politice, mi se pare… Așa nu mai merge, regret… Trebuie să ne despărțim!

— Conștiința mea e curată, în orice caz! răspunse Titu cu o demnitate însoțită de un zâmbet modest.

În aceeași seară notarul îi făcu socoteala, îi plăti patruzeci și cinci de coroane, iar a treia zi, fiind joi și având treburi în Armadia, îl duse și pe Titu până la berăria Rahova, de unde îl luase odinioară.

Macedon Cercetașu, îndată ce ieși din biserică, aduse învățătorului Herdelea știrea că popa umblă să împace pe Ion cu Vasile Baciu și că chiar i-a chemat la dânsul acasă pentru după-amiază să-i puie față-n față. Herdelea nu zise nimica, dar în sufletul lui se amărî. Purtarea lui Belciug i se părea revoltătoare. Caută adică să momească pe Ion ca să-i facă sânge rău? Sau poate astfel vrea să răsplătească flăcăului vreo infamie săvârșită față de binefăcătorul său?… Îi veni în minte imputarea lui Ion și acum înțelese de unde vine nerecunoștința lui: Belciug… ,,Vasăzică popa l-a ademenit să mă trădeze… Iată până unde merge murdăria unui cărturar! Se solidarizează cu un țăran împotriva mea…"

De altfel, de când îl oprise judecătorul înaintea liceului și mai ales de când s-a întâmplat obrăznicia lui Ion, învățătorul era aproape sigur că primejdia îl paște rău din pricina jalbei nenorocite. Blestema în ascuns ceasul care l-a făcut să se înduioșeze de necazul flăcăului ticălos. Toată nădejdea îi fusese în ancheta pe care i-o anunțase Ghiță Pop. Dacă judecătorul va fi găsit cât de puțin vinovat, atunci Herdelea e salvat. Deși licărirea aceasta era atât de vagă, că și lui i se părea himerică. Când însă, după obrăznicia lui Ion, a alergat în Armadia și a aflat de la Ghiță Pop că ancheta a trecut și a constatat imparțialitatea judecătorului, dându-i toată dreptatea pentru felul cum a procedat, învățătorul a început să se aștepte la orice. Copistul n-a fost în stare să-i spună prea multe amănunte, căci cercetarea s-a făcut în taină, ca să nu zdruncine autoritatea justiției; dar atâta tot a putut afla Herdelea că, printre cei dintâi, au fost ascultați Belciug, Ion și Simion Lungu… Cum nici unul dintr-înșii nu i-a suflat lui nici o vorbă despre ce s-a petrecut, înseamnă că trebuie să se fi petrecut ceva rău pentru dânsul. Poate că, dacă ar fi vrut într-adevăr să știe, Ion i-ar fi mărturisit tot, fără înconjur. Herdelea, în realitate, nu dorea siguranța. Mai voia să creadă că până în cele din urmă se vor îndrepta toate în bine. Curiozitatea îl ațâța, iar frica îl oprea. Închidea ochii și căuta să amâne cel puțin lovitura, dacă n-o poate ocoli, căci răul nu sosește niciodată prea târziu… Și așa, în loc să

cerceteze la obârșie unde ar fi putut găsi tot ce-l rodea, bătea adeseori drumul Armadiei iscodind mereu pe Ghiță Pop de la care știa că nu poate culege nimic sigur.

Umblând zadarnic pe la Ghiță Pop, într-o după amiază frumoasă, notarul Stoessel din Jidovița îl strigă pe fereastră să-i dea o citație sosită de vreo trei zile și pe care n-a avut ocazia să i-o trimită acasă. Herdelea păli. ,,S-a spart buba!" își zise dânsul, încredințat că citația e în legătură cu afacerea judecătorului.

Mai uluit fu însă văzând că e vorba de o nouă complicație. Era pârât să plătească o sumă însemnată firmei Bernstein din Bistrița de la care cumpărase acum trei ani mobila de salon în rate lunare de câte douăzeci de coroane. Herdelea nu fusese de părere să-și mai îngreuieze leafa cu asemenea datorii zadarnice, mai ales că avea regulat rețineri pentru alte avansuri și încurcături pe urma cărora creditorii încasau ce li se cuvenea direct de la percepție. El zisese că, precum au stat fără salon atâția ani de zile, ar mai putea sta până se vor mai ușura puțin. Dar fetele atâta l-au cicălit încât a trebuit să recunoască în cele din urmă că au dreptate și că e nevoie de o odaie mai drăguță unde să poată primi pe viitorii pețitori… Vreo doi ani de zile a și plătit ratele la vreme, căci Laura, de frică să nu rămână iar fără salon, nu lăsase niciodată să se adune mai mult de două-trei și se ducea chiar ea să pună banii la poștă. De când a intervenit însă bobota măritișului, Laura nu s-a mai interesat, iar bătrânul, având destule alte cheltuieli urgente, și-a zis că jidanul poate să mai aștepte și a ascuns somațiile ce-i veneau în fiecare lună tot mai amenințătoare, ca să nu le vadă fetele și să-i aprindă paie în cap. Pe urmă, după ce se adunară multe rate, își găsi scuza că nu poate plăti o sumă așa de mare, și că va aranja lucrurile după nunta Laurei, când va mai scăpa de greutăți… Acuma iată că firma a pierdut răbdarea și-i cere să achite imediat atât ratele din urmă, cât și pe cele viitoare, conform contractului, peste trei sute de coroane.

— Trei sute de coroane! murmură Herdelea cu un surâs desperat. Și tocmai azi, în preajma nunții!

Până acasă cumpăni bine toată nenorocirea. Că nu poate plăti acum asemenea sumă, era sigur. Vasăzică trebuie să se silească mai ales să câștige timp până după nunta fetei. De aici are să pornească cu socotelile… Întâi și întâi n-are să arate acasă citația și nici să pomenească despre judecată, spre a evita certurile, lacrimile, blestemele și spaima familiei. Toate are să le descurce el liniștit, fără zvâcniri zgomotoase. Din nefericire, termenul

judecății e înainte de Paște. Asta-i mai greu. Dar fiindcă tot nu poate plăti și nici n-are altă apărare, afară de sărăcie, de ce s-ar mai duce la judecată. Lasă să-l condamne. Polița tot nu cunoaște amânări. Pe urmă se va învoi el cu avocatul firmei cumva, poate acoperind cheltuielile de judecată și reluând ratele… Până atunci trec sărbătorile, trece nunta Laurei și se mai simplifică lucrurile…

Intră acasă vesel, ca și când ar fi câștigat la loterie. Deși citația îl ardea în buzunar, luă pe dăscăliță de mijloc, o învârti de câteva ori tinerește și o pupă țocăind pe amândoi obrajii, stârnind râsul fetelor și indignarea doamnei Herdelea care, smulgându-se din brațele lui, îl ocărî:

— Ho, nebunule!… Nu ți-i rușine, om bătrân și fără minte, măcar de copiii ăștia care te văd și te judecă!

Cum neplăcerile nu vin niciodată singure, în preziua judecății, pe înserate, tocmai când se așteptau mai puțin și chiar vorbeau de cât se jertfește bietul băiat într-o slujbă ingrată pentru ambițiile unui poet, iată că se deschide ușa și apare însuși Titu, zâmbitor aducând și poșta din Jidovița împreună cu o circulară prin care Herdelea era înștiințat că inspectorul Cernatony, protectorul lui, a trecut la pensie și că, până la numirea titularului, a fost însărcinat subinspectorul Horvat să-i țină locul. ,,Se vede că s-au îngrămădit numai pe capul meu toate nenorocirile!" se gândi Herdelea posomorât.

Titu ponegri din răsputeri pe ,,jidanul din Gargalău" care umbla să-l facă unealta lui întru apăsarea românilor din comună și se declară fericit c-a scăpat teafăr din cuibul ace la de străini unde la fiecare pas trebuia să îndure jigniri în sentimentele lui cele mai sfinte. Dăscălița și fetele îl lăudară că bine a făcut de n-a mai stat în serviciul unui renegat nesimțitor. Învățătorul înțelegea însă numai atâta, că tânărul a fost concediat și a rămas iar fără pâine, ceea ce însemna o greutate mai mult pe capul lui cărunțit de necazuri, tocmai acum când grijile au început să-l copleșească mai rău. Mai dureroasă era totuși știrea despre retragerea bătrânului Cernatony, căci ridica la orizont amenințarea întregii lui cariere dăscălești. Cernatony a fost om de suflet și a trecut multe cu vederea; Horvat, urmașul lui, însă e un ungur furios care și până acuma a încercat să-i facă zile fripte, veșnic nemulțumit că copiii din Pripas nu vorbesc ungurește.

Anevoie a putut închide ochii Herdelea în noaptea aceea. Grijile îl năpădeau ca niște stafii mânioase, îl împresurau și-l chinuiau. Somnul sănătos al celorlalți parcă îi mărea suferința. Cumplit e să-ți porți singur

crucea, fără măcar să te poți mângâia împărțind durerea cu cei dimprejur, cu cei ce sunt așa de aproape și totuși nu pricep nimic… Poate niciodată povara vieții n-a simțit-o mai apăsătoare și viitorul mai întunecat…

Dimineața porni spre Armadia, nu ca să se prezinte la proces, ci să fie pe-acolo, să afle cel puțin ce se urzește împotriva lui. Titu îl însoți până la Jidovița, unde se opri să zică bună ziua cunoscuților și prietenilor pe care nu i-a văzut de aproape două luni, dându-i întâlnire la prânz la berăria Rahova. Învățătorul se învârti prin Armadia, nerăbdător, intră la Banca Someșană, trecu pe la doctorul Filipoiu, care avea să fie nașul Laurei și cu care mai vorbiră despre amănuntele nunții. Titu n-avu norocul să găsească pe Roza Lang și astfel sosi curând și el în Armadia; îi veni nenorocita idee să facă o vizită Lucreției Dragu și fu primit foarte rece, deoarece domnișoara era acum în vorbă serioasă cu profesorul Oprea. Mai hoinări prin târgușor, supărat din pricina Lucreției, iar spre amiază, nemaiavând ce face, se îndreptă spre berărie, unde găsi pe tatăl său la o masă, singur, cu o bere dinainte, mohorât. Tânărul începu să-i bată capul cu pățaniile lui din Gargalău și să-i declame patetic despre menirea lui, despre planurile lui și despre revelația ce a avut-o în fața primejdiei unguresști. Herdelea tăcu multă vreme abătut, apoi văzând că Titu nu mai încetează, îl întrerupse cu o imputare dureroasă:

— Tu parcă trăiești în altă lume, dragul tatii!… Tu alergi după visuri și nu bagi de seamă că realitatea ne sugrumă, gata-gata să ne doboare!

Titu rămase o clipă cu gura căscată și, nesimțind amărăciunea din vorbele bătrânului, urmă cu un gest larg, măreț:

— Dumneata niciodată n-ai înțeles avânturile generoase! Și în gând mai adăugă: ,,Nu degeaba sunt unii oameni prin Armadia care spun că tata e cam renegat… Cam au ei dreptate, cum se vede!"

— Dar nici tu n-ai înțeles greutățile noastre, cu toate că acum ești om în toată firea și ar trebui să fii cât de cât sprijinul meu și al familiei, zise Herdelea cu aceeași dojană în glas.

— Ce înseamnă grijile noastre mărunte față de nevoile cele mari ale neamului! strigă Titu cu gura plină. Nu e român, tată, cel ce pune interesele personale mai presus de cele obștești!

Învățătorul zâmbi trist și, în vreme ce tânărul își dezvolta ideile naționale, se gândi că tot așa a fost odinioară și dânsul, demult, până ce n-a știut ce sunt sarcinile vieții, până ce nu a dat piept cu lumea. Deșteptarea a fost crâncenă. Visurile s-au spulberat mai repede ca închipuirea și în locul

lor s-a pomenit cu lupta istovitoare pentru ziua de mâine. Și, vorbind parcă cu sine însuși sau cu amintirea trecutului îndepărtat, rosti domol:

— Ce bine ar fi dacă viața s-ar potrivi cu visurile, dacă omul ar putea trăi din visuri!

În berărie era puțină lume. Doar câțiva profesori, care scăpaseră mai devreme de la liceu, și vreo doi funcționari de la Banca Someșană. Toți întrebară pe Herdelea când e nunta domnișoarei Laura și nu-l scoteau din ,,socrule" și din felicitări zgomotoase. ,,Atâta mulțumire aș fi avut și eu, și acuma iat-o înecată într-un potop de nenorociri! se gândea învățătorul căutând să răspundă cât mai vesel. Se vede că așa mi-a fost mie scris, să nu am în viață nici o bucurie deplină!"

În prag se ivi deodată judecătorul, întovărășit de un avocat ungur din Bistrița, reprezentantul casei Bernstein. Cum îl zări, Herdelea tresări, se făcu ca ceara și, fără să vrea, bătu în masă cu paharul gol, murmurând:

— Chelner, plata!

— Mai stai, tată, ce Dumnezeu, că doar nu arde! zise Titu surprins că tatăl său vrea să plece tocmai când începe să vie lume mai bună.

Judecătorul își roti privirea prin sală, văzu pe Herdelea și avu un gest de neplăcere pe care acesta îl prinse, deși numai cu coada ochiului. Pe urmă se așeză la o masă aproape, tocmai în fata învățătorului, continuând a se întreține cu avocatul care nu se sinchisea de nimeni, cufundat cum era să-i explice ceva. Herdelea nu îndrăznea să ridice ochii, dar simțea că privirea judecătorului îl sfredelește. Nemaiputând-o suferi, își luă inima în dinți și se uită drept în ochii vrăjmași, plecând apoi capul în semn de salutare. Judecătorul nu răspunse, ci-l măsură cu aceeași căutătură rece.

Și pe când dânsul se perpelea astfel, Titu, cu glas mai scăzut, îi sporovăia de poporul nostru, de idealul suprem, de chemarea imperioasă… Vorbele lui răsunau în urechile bătrânului ca un bâzâit obositor.

Peste câteva minute judecătorul puse ușor mâna pe brațul avocatului, ca să-l întrerupă, și apoi îi zise brusc lui Herdelea, cu o voce moale, dar pe atât mai pătrunzătoare:

— Știi că știu tot, domnule Herdelea! Tot! Absolut tot!

— Cum? întrebă învățătorul năucit de spaimă.

— Ia, te rog, nu te mai preface! Din capul locului am bănuit că numai opera dumitale poate să fie… Ei, acuma știu că nu m-am înșelat în bănuiala mea… Firește, nu face nimic. Eu te onoram cu prietenia mea, pe când dumneata mă calomniai la minister și umblai să-mi zdrobești cariera. A,

desigur, nu face nimic… Dar nu înțeleg de ce ai fost laș și m-ai mințit când te-am întrebat deunăzi? Atâta curaj puteai să ai și dumneata!

— Domnule judecător, trebuie să știți… vă rog… O explicație sinceră, negreșit că va… Căci nu se poate astfel să… Vă rog foarte mult! bâlbâi Herdelea foarte umil gândindu-se să se apropie cu scaunul de masa judecătorului și să-i ceară iertare; dar limba de-abia i se mai mișca de frică și sub asprimea privirii în care simțea un clocot de ură.

— Lasă, lasă, nu te mai osteni! Explicațiile ai să le dai tribunalului… Sper că nu te aștepți să fii cruțat, cum nici dumneata nu m-ai cruțat pe mine! Sper! zise judecătorul cu un râs ciudat și punând iar mâna pe brațul avocatului ca să-și urmeze vorba.

Titu ascultase uluit obrăzniciile judecătorului și se rușină văzând umilința și groaza tatălui său.

— Ce-i, ce s-a întâmplat? întrebă de mai multe ori, trăgându-l de mânecă, fără a primi vreun răspuns, căci bătrânul rămăsese cu ochii țintă la judecător, așteptând parcă să-i mai întâlnească privirea, să-l roage, să-i arate toată deznădejdea și teama, și să-l îmblânzească. Judecătorul însă nu-l mai luă în seamă, ca și când pentru dânsul nici n-ar mai exista un Herdelea. În schimb, după un răstimp, se întoarse avocatul și-i spuse grăbit, negustorește:

— A, domnul Herdelea!… Nici nu te văzusem… Avem ceva de vorbit împreună… De ce n-ai venit azi la proces?

Învățătorul își croi în minte un răspuns, dar, până să deschidă el gura, avocatul își reluase convorbirea cu judecătorul, mai aprinsă.

Herdelea simți o moliciune mare în tot corpul, iar vederea i se tulbură încât i se păru că e apucat într-un vârtej amețitor din care zadarnic se zbate să se desprindă. Auzea ca prin vis întrebările lui Titu, curioase și nerăbdătoare, ,,ce este, ce este?" și în același timp vorbele avocatului, topite într-o uruială întreruptă din când în când de glasul judecătorului, atât de cunoscut și atât de îngrozitor. Clătina mereu din cap cu o înfățișare desperată și cu niște ochi arși de întrebarea: ,,Ce vreți cu mine? Ce vreți? Ce vreți?" Vârtejul însă vuia neîncetat în creierii lui.

Într-un târziu apoi uruitul vorbelor avocatului încetă, judecătorul dispăru și lumea parcă reintra în făgașul ei obișnuit. Pe ferestrele mari, în odaia plină de miros de mâncări și băuturi, băteau fâșii largi de lumină albă primăvăratică, înseninându-i sufletul. Acuma toate mesele erau ocupate. În aerul cald se ciocneau crâmpeie de convorbiri, râsete zgomotoase, strigăte

flămânde și zângăniri de farfurii și de tacâmuri… Și la masa lui, lângă Titu, se așeză avocatul ungur cu o figură nepăsătoare care însă voia să pară îngrijorată și compătimitoare.

— Judecătorul e foarte supărat… Ai intrat în belea mare cu dânsul… Și e o fire câinoasă care nu iartă!

Atât Herdelea, cât și Titu încercară să vorbească, dar avocatul grăbit nu le dădu răgaz, ci continuă îndată cu altă voce:

— Pe urmă de ce n-ai venit la proces, domnule?… Foarte rău! Foarte rău! Poate c-am fi căzut la învoială cu mai puține cheltuieli… Acuma, ca să nu zici că-s om fără suflet și că fug de o înțelegere cinstită, deși sentința o am în geantă, totuși îți propun să…

Să-i sechestreze mobila, să fixeze un termen de licitație — toate numai de formă, ca să fie asigurată casa Bernstein că nu va pierde banii ce i se cuvin de drept. Pe urmă la licitație se va prezenta numai el, avocatul, va cumpăra în numele firmei toată mobila pe prețul ce-i mai datorează Herdelea, fără a ridica însă nimic din casă, iar învățătorul va iscăli o poliță nouă pentru toată suma împreună cu cheltuielile de proces și de licitație.

— Ei, și ca să vezi ce inimă am, iacă, stabilim ziua sechestrului pentru după Paști, joi, să faci și dumneata sărbătorile în tihnă. Eu tot mai am joi și alte afaceri în Armadia, așa că te pot scuti de cheltuiala călătoriei mele… Termenul licitației îl vom fixa atunci… Așa! Aide, dă mâna! Ne-am înțeles, vasăzică… Aș mai zăbovi, dar după-prânz, la cinci, am o licitație în Bistrița, de la care nu pot lipsi… Vasăzică joi după Paști, pe la nouă dimineața… Din partea mea poți fi liniștit! Măcar de-ar fi căpcăunul de judecător om de înțeles ca mine… Ei, la revedere pe joi!… Dânsul e fiul dumitale? Îmi pare foarte bine!… La revedere!…

Herdelea nici nu apucase să deschidă gura. De altfel nici nu avea ce zice, căci era doar la discreția avocatului care, dacă voia, îl putea face de rușine tocmai în ajunul nunții Laurei, vânzându-i cu toba tot din casă.

— Lasă că-i bine așa cum a zis ungurul, vorbi Titu văzând descurajarea tatălui său și înțelegând acuma zbuciumările lui. Se pare om cumsecade… Cum îl cheamă, tată?

— Cum, tu nu-l cunoști pe Lendvay? zise Herdelea, adăugând apoi cu o teamă aproape copilărească: Sechestru, licitație… vai de capul meu! Ce-o să zică mă-ta? Ce-o să zică Laura?

— Adică, cum, ce-o să zică? strigă tânărul înflăcărat. Dar nu le-ar fi rușine să mai zică ceva?… Pentru cine ai dumneata necazurile astea acuma,

dacă nu pentru ele?… Ori crezi că-s așa de proaste să nu priceapă nici atâta? Mă mir că te mai gândești la ele… Apoi parcă cine știe ce lucru mare-i un sechestru și o licitație de formă! Că doar ți-a spus, și de zece ori, că sunt numai de formă…

Mergând spre casă cu Titu, învățătorul își mai ușură inima povestindu-i ce întorsătură a luat plângerea lui Ion și că desigur chiar Ion l-a pârât că i-a făcut-o.

— E o canalie și Ion, firește! zise Titu din ce în ce mai însuflețit, căci în afacerea aceasta el nu vedea decât că tatăl său e un martir al iubirii pentru țăranul român. Dar ce are a face, tată! Trebuie să fii mândru că suferi fiindcă ai apărat pe un român, chiar dacă românul s-a întâmplat să fie un mișel… E o faptă superbă!

— Dar tu nu-ți închipui ce urmări grele poate să aibă! gemu bătrânul puțin mai îmbărbătat, gândindu-se la cuvintele judecătorului despre ,,calomnie" și ,,tribunal".

— Cu cât vor fi mai grele, cu atât te vei ridica mai sus în stima tuturor! zise tânărul invidios că nu este el în locul învățătorului, să se poată lăuda pretutindeni cu sacrificiile lui pentru cauza neamului.

Dăscălița și fetele, auzind de sechestru și de licitație, se așternură pe bocete și vaiete că rușinea aceasta nemaipomenită are să distrugă norocul Laurei, fiindcă Pintea are să afle și să-i întoarcă spatele… Ca să arate cât sunt de convinse că așa are să fie, fetele nici nu mai continuară în ziua aceea lucrul la trusou, lăsând în mașina de cusut un cearșaf de plapumă aproape isprăvit, cu sumedenie de ajururi și dantele și cu monograma ei brodată frumos într-un colț. Titu se sili toată după amiaza și toată seara să le explice că sunt proaste dacă nu vor sau nu pot să înțeleagă că e vorba numai de o formă. Femeile însă nu admiteau nici o lămurire și Laura nu se liniști decât zicându-și că ea nu va mai fi aici să-i crape obrajii de rușine când vor veni cu toba să pângărească salonașul în care și-a țesut ea visurile ei de fată… Firește că în asemenea atmosferă nici Herdelea și nici Titu nu mai îndrăzniră să le mai pună în curent și cu amenințările judecătorului, deși tânărul se lăudase că are să le spună tot din fir în păr.

Având acuma un suflet cu care putea vorbi de temerile ce-l apăsau, învățătorul se simți mai înviorat și mai ușurat. Până una-alta însă trebuia să vadă mai de aproape de școală, căci se putea lesne întâmpla să-i pice o vizită a subinspectorului care, după retragerea lui Cernatony, se va arăta desigur și mai zelos ca în trecut, în nădejdea că o să fie numit el inspector.

De aceea mai citea, nu lipsea de la școală, ca să fie pregătit pentru orice împrejurare. Râvna aceasta de altfel îi făcea bine risipindu-i puțin gândurile mohorâte.

Într-adevăr, în ultima zi înainte de vacanțele Paștilor, se opri o caleașcă falnică în fața școlii. Era subinspectorul Horvat care înadins venise așa de târziu și pe neașteptate. Stătu în clasă vreo două ore, cercetând tot, ascultând pe toți copiii, încurcându-i numai pe ungurește și strâmbându-se urât dacă nu-l înțelegeau… În sfârșit iscăli jurnalul-program și spuse lui Herdelea, încruntat:

— Ar fi bine să te ocupi mai mult și mai serios… Îți recomand chiar să te ocupi, dacă nu vrei să ne supărăm!

Trăsura plecă cu dânsul în goană, vrând să inspecteze în aceeași zi și școlile din Jidovița și din Armadia.

Herdelea, cu pălăria în mână, își făcu cruce când nu-l mai văzu și murmură amărât:

— O, bată-te mânia lui Dumnezeu, că acru mai ești! Oftă, dădu drumul copiilor și porni spre casă cu capul în pământ.

— Asta-i răsplata după treizeci de ani de muncă! se gândi dânsul abătut. Numai cinci ani… numai cinci ani să-mi mai ajute Dumnezeu! Pe urmă ai dracului să fie toți inspectorii din lume… Din pensioara mea voi trăi și eu omenește cu baba, că până atunci poate să se așeze și copiii, dacă o vrea Atotputernicul.

El, care-și bătea joc de dăscăliță pentru că bolborosea mereu rugăciuni, acuma, când nevoile și neplăcerile se țineau de dânsul ca scaiul de oaie, își punea toată nădejdea în puterea cerească și-și întărea inima înălțându-și cugetul fierbinte și umilit spre Dumnezeu.

Seara, după cină, pe când Herdelea povestea amănunțit vizita subinspectorului, se pomeniră în casă cu Ion, cu o înfățișare foarte fericită, răspândind parcă numai bucurie în jurul lui. Familia învățătorului rămase trăsnită de îndrăzneala aceasta. Titu, încetul cu încetul, spusese totuși surorilor lui și apoi mamei cum a trădat Ion pe Herdelea și că urmarea poate să fie o mare nenorocire. Aceasta, precum și purtarea flăcăului în vremea din urmă, făcuse ca acuma să fie privit drept cel mai netrebnic om din sat. Astfel, fără a-i răspunde la bună seara, dăscălița, tremurând de mânie și scăpărând scântei din ochi, se năpusti asupra lui:

— Gros obraz ai, becisnicule, dacă, după ticăloșiile pe care le-ai făcut învățătorului, mai îndrăznești să ne treci pragul!

Ion însă nu se sfii deloc și zise liniștit și supus, dar cu aceeași față mulțumită:

— Amu iertați-mă!… Zău, doamnă, iertați-mă!…

— Apoi da, acuma să te iertăm după ce ți-ai bătut joc de noi cum ți-a plăcut! strigă doamna Herdelea. Cât te-am ajutat noi și te-am ogoit, nu-i vrednic capul tău. Iar drept mulțumire te-ai dus și ne-ai vândut ca Iuda!

— Ce-a fost a trecut, vorbi flăcăul iarăși mai cald. A trecut… Toate au trecut… Câte-am pățit și-am pătimit eu, numai Dumnezeu le știe… Am greșit, văd bine, dar…

— Greșeala ta însă poate să mă bage pe mine în temniță și să-mi pierd tot rodul muncii de treizeci de ani! îl întrerupse învățătorul care, mai moale ca toți, se și îmblânzise puțin.

— Ai să vezi dumneata cum oi îndrepta eu tot ce-am stricat… Nu-ți fie frică, domnule învățător! Am să stau eu în temniță oricât, un an, zece, dar dumitale n-are să ți se smintească nici un fir de păr! Credeți-mă și pe mine astă dată!… Că azi sunt și eu fericit, domnule învățător! Amu am pământ, am de toate… Amu numai sănătate să-mi dea Domnul!

— Să-ți fie de bine! murmură iar Herdelea mai rece, amintindu-și că învoiala dintre Ion și Vasile s-a făcut în urma intervenției lui Belciug.

Flăcăul întoarse ochii pe rând spre fiecare din casă parc-ar fi cerut ajutor, dar toți tăceau întunecați. După o pauză încurcată, tot el trebui să reînceapă:

— Apoi uite de ce-am venit amu, domnule învățător și doamnă!… Am venit să vă spun că nu mă mișc de-aici până nu-mi făgăduiți să mă cununați dumneavoastră!

Toată familia protestă într-un singur glas, deși toți fură mișcați de rugămintea ticălosului. Titu, care până atunci se făcuse că citește spre a nu fi nevoit să vadă pe trădătorul lor, acuma ridică puțin nasul, se uită la dânsul și se miră cât era de schimbat la față. Părea mai smead și mai hotărât. Pielea i se lipea și lucea pe umerii obrajilor, iar în ochi avea o lumină mândră de biruitor.

Herdelea se codi îndelung, că nășitul înseamnă cheltuială mare, că tocmai și el are sarcini multe cu nunta domnișoarei, că de ce nu-l cunună popa… Dar Ion se jură că mai bine strică toată învoiala, decât să se gândească la alți nași, îl încredință că nu trebuie să cheltuiască nici un ban și

în sfârșit stărui atât de mult și atât de călduros încât învățătorul fu nevoit să primească:

— Bine, Ioane, bine… S-o facem și pe asta, că multe am mai făcut noi pentru tine și de puțină recunoștință am avut parte… Dar poate de aci încolo să fim mai norocoși!

Ion, plecând, sărută mâna, întâi domnului ș-apoi doamnei, ceea ce îndemnă pe dăscălița să zică mai potolită:

— E mare ticălos, dar cel puțin are inimă bună, săracul!

Titu iar pățea ca odinioară: umbla după Roza și n-o putea întâlni. Doar că azi parcă nu mai era atât de nerăbdător ca atunci. Acuma avea o emoție stranie care-l făcea să nu se prăpădească cu firea pentru a o vedea.

Dorea chiar s-o nimerească, de s-ar putea, într-o clipă când să fie și Lang acasă, sau oricine, numai să nu fie îndată singuri.

A doua zi după vizita subinspectorului, Titu porni din nou spre Jidovița și bătu la ușa în fața căreia îi tremurase inima de fericire de atâtea ori. Găsi pe Roza singură, plângând, într-un halat murdar de stambă, cu părul vâlvoi. ,,Asta să fie femeia pe care am iubit-o cu atâta patimă acum abia două luni?" se gândi dânsul, sărutându-i mâna foarte jenat.

Stătu încurcat câteva clipe, iar femeia plânse mai cu foc, parcă, revărsându-și durerea în fața lui, ar fi căutat să-i trezească mai multă compătimire. Titu însă nu vedea decât o schimonosire a gurii pe care a sărutat-o, și-și zicea întruna uluit: ,,Și ce frumoasă mi se părea atunci!"

Apoi doamna Lang îi spuse printre șiroaie de lacrimi că ea e cea mai nenorocită ființă pe lume fiindcă, după toate celelalte, acuma a rămas și pe drumuri. Subinspectorul Horvat a sosit ieri din senin și, ducându-se la școală, n-a găsit acolo pe Lang care sforăia acasă, deoarece venise dimineața de la un chef din Armadia. A trimis după el și l-a așteptat aproape un ceas până ce l-a deșteptat ea și l-a momit să se îmbrace și să plece la datorie. Dar cum l-a văzut, subinspectorul l-a și mirosit căi beat și nici nu l-a mai lăsat să intre în clasă, ci l-a izgonit spunându-i să se considere suspendat și să se bucure dacă nu va propune ministerului să-l îndepărteze pentru totdeauna din învățământ.

— Ce-o să ne facem acuma! urlă Roza frângându-și mâinile. Unde să ne ducem? Și bietul Lang… bietul Lang! Dumneata știi ce suflet nobil are și cât e de bun!… N-a zis nimic, nu s-a plâns nimănui, dar eu văd cum suferă… O, Doamne, Doamne! Spune dumneata dacă asta e dreptate!

Îi zicea ,,dumneata" și Titu simțea că așa se cuvenea și parcă se bucura că lucrurile au luat întorsătura aceasta. Îi spuse câteva cuvinte banale de încurajare și vorbind se gândea: ,,A murit o femeie!… S-a stins o iubire în sufletul meu… Sau poate că nici n-a fost iubire? De-ar fi fost adevărată, moartea ei mar durea… Nu, nu, n-a fost iubire… Un foc de paie… N-am iubit-o și nu m-a iubit, și cu toate acestea ne-am strâns în brațe, ne-am jurat credință, ne-am mințit… Ridicol! Ridicol! Ridicol!"

Îi venea chiar să-i trântească și ei cuvântul acesta, drept mângâiere. Numai sosirea lui Lang i-a scăpat din situația care i se părea mai mult plicticoasă decât tristă. Lang era beat și zâmbea ca un filozof care a găsit taina fericirii:

— Ai auzit ce mi-a făcut măgarul?… Ha, ha, și crede el că m-a turtit pe mine!… El, pe mine!… Ce idiot!… Bah, un hoț, o canalie, un mizerabil… gata! Nu-i pot face onoarea nici să-l înjur!… Rozica, mai e cumva vreun strop de rachiu? Aide, dă-ne un păhărel!… Vivat, Titule! Trăiască victimele, jos călăii!

Când spuse Titu acasă ce-a pățit Lang, doamna Herdelea zise cu dispreț:

— El ca el, vai de zilele lui… Dar ea-i o blestemată fără pereche… Dacă a fost ea în stare să se țină până și cu practicantul notarului… Ți-e și scârbă!

Titu se roși ca și când i-ar fi șfichiuit obrajii cu un bici de foc: ,,Vasăzică în vreme ce eu o purtam în suflet și în visuri, ea…"

În ziua când veni avocatul Lendvay cu sechestrul, fetele și doamna Herdelea, ca să nu fie obligate a vedea asemenea umilință, plecară în Armadia la doamna Filipoiu să se sfătuiască asupra ultimelor amănunte privitoare la nunta Laurei și să ia de la tipografie invitațiile tipărite pe hârtie sidefată, să le trimită din vreme tuturor. Avocatul, de altfel, isprăvi toată afacerea în câteva minute, încât Titu se prăpădi de râs seara, când femeile se înapoiară din Armadia frânte de oboseală.

Înfrigurarea nunții stăpânea de-acuma toată casa… Rochia de mireasă era gata. O lucrase însăși Laura și o făcuse o minunăție. Încercând-o ultima oară, înainte de-a o pune în dulap până în clipa cea mare, toată familia a izbucnit în aplauze de admirație, atât era Laura de frumoasă într-însa… Tot salonul era alandala de rufele mirosind a nou, de rochiile și hainele împrăștiate pe toate mobilele și prin toate colțurile.

Cu trei zile înainte sosi George Pintea și trase la hotel în Armadia, dar stând de dimineața până seara în Pripas, neclintit de lângă Laura. Amândoi erau foarte mișcați și vorbeau cu o plăcere amestecată cu groază de ceremoniile care le vor da dreptul să nu-și mai ascundă iubirea în fața nimănui.

Laura slăbise puțin, dar așa îi ședea mult mai bine, îndeosebi cu ochii veșnic umezi și strălucitori de o nerăbdare nelămurită. Acuma toate îndoielile i se părea c-au părăsit-o și se simțea mulțumită văzând pe Pintea alături de ea. Îi tremura inima ca sub o mângâiere blândă. ,,Mi-e drag! se gândea dânsa înduioșată. Sărăcuțul! Și cum nu-l puteam suferi odinioară! Mare neroadă am fost!"

Ghighi, băgând de seamă că-i face plăcere, îi repeta întruna că o invidiază.

— Spui adevărat, Ghighiță?… Crezi tu că voi fi fericită?

— O, cât aș vrea să fiu în locul tău! mințea Ghighi care, în sufletul ei, nu înțelegea cum poate să ia o fată frumoasă și rară ca Laura pe un omuleț care nu știe nici măcar să danseze ca lumea.

Pintea era foarte galant și aducea mereu mai ales bomboane, fiindcă Laura le împărțea cu el, după ce mușca din fiecare cu gurița ei, încât îndrăgostitul mire se jura că n-a mai gustat niciodată asemenea bunătăți. În ajunul nunții însă George veni cu niște daruri care îi uimiră pe toți: un inel cu un briliant împresurat cu rubine ca niște vârfuri de ace de foc, cercei de aur cu stropi de diamante, și un colan de platină cu o cruciuliță de aur având la fiecare capăt câte-o steluță de smaragd.

— Pupă-l! strigă învățătorul văzând bogățiile acestea strălucitoare, iar cum Laura, zăpăcită de bucurie, stătea țintită locului, o luă de mână și îi făcu vânt în brațele mirelui, îndemnând-o cu însuflețire: Pupă-l, Laura, n-auzi?… Pupă-l!

În dimineața cununiei sosiră părinții lui George și frații lui mai mici, Marcu și Vasile. Ceilalți, fiind împrăștiați prea departe prin lume, n-au putut veni, dar toți au trimis telegrame de felicitări pe care Bălan de la poșta din Armadia avea grijă să le transmită îndată la Pripas prin curieri ocazionali. Amândoi frații mirelui îndrăgiră pe Laura și făcură curte Ghighiței, încât ea îi găsea mult mai drăguți ca pe George.

În fața cuscrilor, care de altminteri nu veniseră cu mâna goală, Herdelea oferi tinerilor ,,din partea bătrânilor" un serviciu de cafea cu lapte, modest și

frumos. Tot atunci Titu dărui lui George o tabacheră de piele de crocodil, cumpărată din banii lui.

— Eu vă dau ceva ce n-o să vă dea nimeni, căci toți se gândesc numai la mireasă… Ei bine, eu m-am gândit la mire, fiindcă mi-e mai drag ca mireasa! vorbi dânsul mângâind pe Laura.

Ghighi se porni pe plâns văzând că numai ea n-are ce să le ofere, până ce noul ei curtezan și cumnat Marcu îi spuse că, dimpotrivă, ea poate să le dăruiască lucrul cel mai de preț și anume câte o sărutare miresei și mirelui, sau, dacă i-e rușine, poate să le dea pe amândouă miresei care însă să fie obligată a transmite una mirelui. În Jidovița, notarul Stoessel primi pe distinșii nuntași cu toate onorurile, oficiind mai patetic formele cununiei civile. La sfârșit își îngădui să ție și un mic discurs în care spuse că e fericit c-a avut cinstea să împreune cu articole de lege două inimi atât de tinere și pline de speranțe.

Cununia fiind într-o duminică, biserica cu două turnuri din Armadia se umplu de oameni care nu se mai săturau lăudând frumusețea și gingășia Laurei, dar și înfățișarea simpatică a lui George. Rochia miresei stârni entuziasmul cunoscătoarelor. Toate prietenele ei erau în păr, împreună cu mamele invidioase, dar mai mișcate păreau Elvira Filipoiu și Lenica Spătaru, ele fiind și domnișoare de onoare.

Șase preoți, între ei și Belciug pe care Herdelea îl poftise înadins ca să nu mai observe și armadienii neînțelegerile lor, în frunte cu protopopul bătrân, le binecuvântară legătura, iar corul studenților cântă parcă mai mișcător ca întotdeauna. Când protopopul le puse întrebarea solemnă, mirele răspunse cu un glas falnic de răsună biserica; mireasa însă rosti un ,,da" atât de mititel și de timid, parcă i-ar fi fost rușine să n-o audă lumea. În clipa aceea doamna Herdelea nu se mai putu stăpâni și izbucni într-un hohot de plâns, ceea ce înduioșă pe toți și făcu chiar pe Laura să lăcrimeze puțin, ca să se adeverească vorba că nu s-a pomenit mireasă care să nu plângă puțintel.

Nunta fu serbată la berăria Rahova, în sala de la etaj pe care berarul o împodobise feeric și unde se adună toată domnimea din Armadia și împrejurimi. Mireasa zăbovi puțin până se schimbă într-o elegantă toaletă de călătorie, culoare cafenie, și o pălărioară foarte drăgălașă, căci era hotărât ca, îndată după cununie, tinerii căsătoriți să plece spre parohia lui George, dar cu un înconjur care să dureze cel puțin o săptămână, săptămâna de miere… Aici primiră felicitările zgomotoase în cursul cărora Laura se

roși până-n vârful nasului, deoarece domnii mai îndrăzneți îi doreau îndeosebi odrasle numeroase. La masă de-abia atinseră mâncările și băuturile. De altfel muzica faimosului Goghi din Bistrița le sporea amândurora emoția.

Apoi George șopti ceva Laurei și amândoi se ridicară. Lăutarii intonară un marș nupțial care-i petrecu până jos în stradă unde îi aștepta cea mai bună trăsură din Armadia, să-i ducă la Bistrița, iar de-acolo să-și continue călătoria cu trenul.

Doamna Herdelea îmbrățișă lung pe Laura, înmuindu-se reciproc în lacrimi. Fiindcă Ghighi plânsese câte puțin toată ziua, acum izbuti s-o sărute fără bocete, deși tremura de durere. Despărțirile ținură vreun sfert de ceas, urmând la rând Herdelea și Titu, apoi familia Pintea de Laura, apoi familia Herdelea de George, apoi George de părinții și frații lui… Și tot timpul țiganii cântau marșul nupțial, pe când sus, în ferestre, invitații priveau curioși și mișcați, iar jos, în stradă, o mulțime de lume căsca gura și asculta muzica.

În sfârșit mirii se suiră în trăsură și vizitiul dădu bici cailor. Batiste multe fâlfâiră în vânt, noi valuri de lacrimi se revărsară.

— Drum bun!… Să ne scrieți!… De pretutindeni!… Negreșit!… Adio!…

Trăsura se depărtă și se micșoră repede. Într-însa o batistă mică albă flutura neobosită, ca o aripă speriată. Pe urmă șoseaua înghiți și trăsura și batista… Rudele se întoarseră la musafiri… Începură toasturile, urmară glumele și veselia până ce deodată muzica atacă un vals lin, legănat, care ademeni tineretul… Mândru și înduioșat, Herdelea umbla mereu de ici colo, ciocnind cu unii, zâmbind cu alții, căutând să vadă pe toți mulțumiți. El era azi omul cel mai fericit de pe pământ. Ziua de mâine cine știe ce-o mai aduce. Grijile și necazurile sunt veșnice, pe când fericirea e atât de nestatornică…

În vremea aceasta însă trăsura cu tinerii căsătoriți alerga grăbită, trecu iute prin Jidovița și se îndreptă spre Pripas. Laura ședea buimăcită, cu ochii drept înainte, neîndrăznind să se uite la ,,bărbatul" ei. Inima i se topea într-o tristețe nelămurită. Vedea cum rămân în urmă râpile, livezile, lanurile, pădurile, dealurile care au fost martorii tinereții ei, care i-au fost atât de dragi și pe care îi părăsește acuma poate pentru totdeauna. Tot hotarul se legăna și parcă-i zicea adio, mut și totuși înțelegător… George i se părea mai străin ca oricând și se mira cum pleacă ea alături de un străin într-o

lume străină și necunoscută, lăsând aici lumea care o iubea și pe care o iubea. Prin minte îi fulgera întrebarea înfricoșată: ,,Cine-i străinul acesta?"

În Pripas opri trăsura în fața casei părintești. Coborî și făcu câțiva pași în ogradă, privind însetată pereții albi cu ferestrele speriate și coperișul cârpit ici-colo cu șindrilă nouă, ca și când ar fi vrut să ducă cu sine măcar clădirea în lumina ochilor. Câinele casei se gudură la picioarele ei și-i linse vârful pantofilor, parcă ar fi simțit că pleacă departe aceea care nu uita niciodată să-i arunce de mâncare. Laura îl mângâie ca pe un prieten și șopti cu genele umede:

— Adio, Hector, adio… Acuma plec… Apoi trăsura porni înainte. Peste câteva clipe casa nu se mai vedea. În porți țăranii cunoscuți se uitau mirați după domnișoara care se duce cine știe unde, scoteau pălăria și rosteau urări pe care ea nu le auzea…

În dealul de unde drumul coboară spre Săscuța, Laura întoarse capul să mai vadă o dată satul ei împrăștiat între dealuri, ascuns sub o pânză străvezie de fum albăstrui. Apoi își îndreptă privirile numai înainte… Șoseaua albă, șerpuitoare, se zvârcolea sub picioarele cailor.

Ochii Laurei erau plini de lacrimi și sufletul ei atât de încărcat încât îi venea să strige ajutor sau să sară jos din trăsura care o smulgea din lumea tinereții… Atunci însă simți cum îi cuprinde mijlocul un braț ocrotitor și atingerea aceasta i se păru blândă ca o alinare și ca o tovărășie în singurătatea ce o înconjura. Întoarse fața spre George, în ochii căruia văzu limpede iubirea vie ce-i risipi deodată toate îndoielile. Pe buzele ei înflori un zâmbet în vreme ce lacrimile aninate în gene îi picurau pe obrajii îmbujorași.

— Te iubesc! murmură bărbatul, strângându-i mai puternic mijlocul.

Cuvântul răscoli adânc sufletul Laurei. Se lipi de umărul lui George, dându-și seama acuma că vorba lui e în stare să-i vrăjească o lume nouă, tot atât de dragă și poate mai bună decât aceea care a rămas în urmă. Și buzele ei răspunseră încrezătoare:

— Te iubesc!

Din clipa când Vasile Baciu, în fața pețitoarelor, îi făgăduise tot, Ion fu cuprins de o adevărată beție de fericire și de încredere. Era atât de plin de sine însuși încât se gândea numai la pământurile lui, plănuia cum să le muncească mai bine, cum să lăzuiască un petic de pădure, și habar nu mai avea nici de Vasile și mai ales de Ana, parcă ea n-ar fi ținut de zestre…

Doar când îi pomenea numele cineva, își aducea aminte că și ea mai este pe lume, și se încrunta ușor.

În schimb Ana nu se gândea decât la dânsul. Uitate erau rușinea și bătăile și suferințele. Ea nu știa nici de planuri, nici de vicleșuguri… Sufletul ei dornic de iubire aștepta împlinirea visului ca o mântuire și gura ei șoptea numele lui cu aceeași nerăbdare plăcută ca și în nopțile bune de odinioară.

Nunta ținu trei zile, după obicei… Sâmbătă porni tot alaiul, în căruțe, la notar, în Jidovița. În frunte călăreții pocneau mereu din pistoale, pe când în căruța întâi lăutarii își frângeau degetele cântând și totuși nu se auzea decât grohăitul gordunei. Apoi venea o căruță cu mirii și cu druștele, apoi o brișcă cu nașii având pe obraji gravitatea cerută de împrejurări, apoi altă căruță cu părinții mirilor și câteva fețe mai spălate, în mijlocul cărora Zenobia era cea mai zgomotoasă, apoi altele încărcate cu flăcăi și fete ce chiuiau și se zbenguiau.

De-abia acum înțelese Ion că împreună cu pământul trebuie să primească și pe Ana și că, fără ea, n-ar fi dobândit niciodată averea. Nu mai schimbase cu ea nici o vorbă de câteva luni. I se părea o străină și nu-i venea să creadă că în pântecele ei se plămădește o ființă din sângele lui… O privea și se mira c-a putut el săruta și îmbrățișa pe fata aceasta uscată, cu ochii pierduți în cap de plâns, cu obrajii gălbejiți, cu pete cenușii, și care, împopoțonată cum era astăzi, părea și mai urâtă. În aceeași vreme genunchii lui atingeau genunchii Floricăi, pe care Ana și-o alesese drușcă cu Margareta lui Cosma Ciocănaș. Florica era aprinsă în obraji, cu buzele roșii, umede și pline, cu ochii albaștri și limpezi ca cerul de vară și avea în toată înfățișarea o veselie sănătoasă pe care se silea și nu izbutea s-o ascundă. Ion își aduse aminte cum a strâns-o în brațe astă toamnă și mai înainte, cât i-a fost de dragă și cum i-a făgăduit c-o va lua de nevastă. Îi era rușine că acuma se însoară cu alta și de rușine îl bufnea un râs prostesc și nu-și putea lua ochii de la Florica. Privirea lui stăruitoare pe fată o zăpăcea și o făcea să vorbească mereu, foarte grăbită și aproape înfricoșată, ba cu mireasa care lăcrima de fericire, ba cu Margareta care era bosumflată, ca totdeauna când se mărita vreo fată din sat, deoarece își zicea că mirele ar fi luat-o pe ea, dacă nu l-ar fi ademenit altele.

După ce îi însemnă în registru și le citi pe ungurește cele cuvenite, notarul aruncă ochii spre pântecele miresei, zâmbi și zise neoficial:

— Văd că v-ați grăbit… Nu face nimic, să fie cu noroc! Ion râse cu poftă, ca și ceilalți bărbați, dar îndată își luă seama și, părându-i-se că notarul a vrut să-și bată joc de urâțenia Anei, se uită repede la Florica ce stătea cu ochii în pământ, stăpânindu-se anevoie să nu izbucnească într-un râs zburdalnic. Coborând din cancelarie și pe când în curte trosneau pistoalele, Ion se gândi deodată: ,,Adică ce ar fi oare dacă aș lua pe Florica și am fugi amândoi în lume, să scap de urâțenia asta?"

Dar tot atât de repede îi veniră în minte pământurile și adăugă în sine cu dispreț: ,,Și să rămân tot calic… pentru o muiere!… Apoi să nu mă trăsnească Dumnezeu din senin?"

Belciug, nădăjduind mereu într-un dar mare pentru biserica cea nouă, făcu o slujbă frumoasă ca la domni, deși faptul că cununau soții Herdelea îi cam ciuntise încrederea. Lui Ion i se păru că și popa s-a uitat batjocoritor la Ana, ceea ce iar îi răscoli în inimă dragostea cu Florica.

Ospățul era la socrul cel mic. Câteva vedre de rachiu îndulcit răscoliră curând veselia oaspeților. Urările și chiuiturile se încrucișau și se ciocneau în aerul îngroșat de mirosuri grele. Vasile Baciu se îmbătă cel dintâi, încântat că i s-a împlinit planul, strigând întruna ginerelui său cu un glas ciudat și trăgând șiret cu ochiul:

— Lasă că-ți dau eu ție pământ… N-ai grijă… Îți dau, îți dau!…

Starostele nunții, Macedon Cercetașu, vorbea numai în versuri, cum șade bine unui staroste isteț, amestecând însă în toate neprețuitele lui comenzi militărești… În casă, în tindă, în ogradă jucătorii asudau, lăutarii își alungau oboseala cu rachiu… Bucătăreasa mare, mama Floricăi, suflecată până-n genunchi și cu un linguroi uriaș în mână, umbla printre mesele încărcate, lăudându-și mâncările și chiuind la întrecere cu Zenobia care, de mândră că era soacră mare, se îmbătase tun. Nașii veniră la ospăț împreună cu Titu și Ghighi, și vorbiră mult despre Laura cu fruntașii ce-i înconjurau, ciocnind totuși în sănătatea mirilor și spunând tuturor că tinerii sunt foarte potriviți și o să trăiască bine.

Pe la miezul nopții urma să joace pe bani mireasa. Fiindcă Ana, cu sarcina ei, s-ar fi ostenit prea tare, îi ținu locul drușca întâi, adică Florica. Mirele o învârti de câteva ori voinicește și apoi aruncă un zlot de argint în strachina înflorită. Herdelea scoase o hârtie de douăzeci de coroane, dar puse pe Titu să joace. Pe urmă veniră toți oaspeții, pe rând, dăruind fiecare după cum îl lăsa inima și punga… În vremea aceasta Ana ședea pe laviță, rușinată că n-a putut juca ea, geloasă puțin că Ion ar fi strâns pe Florica, mai

tare ca ceilalți și totuși mulțumită, plutind parcă într-un nour de fericire atât de mare că se simțea răsplătită pentru toate suferințele.

Când se isprăvi jocul miresei, Briceag începu o someșană piperată, în care se amestecară bătrânii cu tinerii. Ion jucă iar cu Florica și în vălmășagul asurzitor se pomeniră curând aproape de ușă, unde era mai întuneric. Nu deschisese gura nici unul din ei; fata chiar nici nu îndrăznea să-l privească în ochi; el însă fierbea și-și încleștase degetele în șoldurile ei pline, uitând de tot pe Ana, închipuindu-și că Florica e mireasa lui… Deodată apoi îi șopti răgușit, cu ochii înflăcărați:

— Numai tu mi-ești dragă în lume, Florică, auzi tu?… Auzi? O strânse năvalnic la piept, scrâșnind din dinți încât fata se spăimântă și se uită rușinată împrejur.

În aceeași clipă Ana tresări ca mușcată de viperă. Simți că nădejdile ei de fericire se risipesc și că ea se prăvale iar furtunos în aceeași viață nenorocită. Se porni deodată pe plâns amar care să-i alunge presimțirile nemiloase… Cine ia însă în seamă lacrimile unei mirese?… Ion, așezându-se mai târziu lângă ea, îi zise nepăsător:

— Amu ce te mai bocești? Că doar nu mergi la spânzurătoare…

— Norocul meu, norocul meu! murmură Ana mai îndurerată.

— Oare cât s-o fi strâns? întrebă apoi Ion încet, fără să se mai sinchisească de plânsul ei, uitându-se lacom la farfuria cu bani pe care nașul îi număra a doua oară, ca să nu se întâmple vreo greșeală.

Ziua a treia ospățul se mută la socrii mari, unde mireasa se duse acuma cu lada de zestre, urmată de atâta amar de vite și galițe că de-abia încăpeau în ograda Glanetașului. Vasile Baciu era vesel ca și când ar fi scăpat de o grijă mare. Se uita batjocoritor la Ion, care se umfla în pene simțindu-se biruitor, și-și zicea mereu mai mulțumit: „Stai, melenașule, stai să vezi tu cine-i Vasile Baciu!“

Volumul II: Glasul iubirii

Capitolul VII: Vasile

— Când măriți o fată, e parcă ți-ar arde casa! oftă Herdelea încheind socotelile nunții. Acu numai să fie cuminte și fericită!…

Casa părea pustie fără Laura. Toți vorbeau mereu de ea, ghiceau pe unde o fi ajuns și ce-o fi făcând, iar dăscălița și Ghighi lăcrimau când dădeau peste vreun lucrușor rămas de la dânsa.

Viața însă își reluă chiar de-a doua zi mersul ei obișnuit, nepăsătoare nici de dureri și nici de bucurii. O scrisoare recomandată de la avocatul Lendvay vesti data licitației de care avea groază doamna Herdelea, oricât îi explica Titu că e o simplă formalitate. Învățătorul, îngrijorat în taină ca și nevastă-sa și doritor de compătimire și încurajări care să-i risipească temerile, căută și găsi un prilej să povestească și lui Belciug toată încurcătura. Deși stăruia între dinți răceala, amândoi se prefăceau că nu știu nimic, iar Herdelea trăgea nădejdea acum să-l înduioșeze și să netezească drumul spre o împăcare adevărată, din ce în ce mai înfricoșat să nu-i facă vreo poznă cu locul casei. Belciug se miră, îl compătimi cu o pâlpâire stranie în ochi și pe urmă îi spuse că va veni și dânsul la licitație să-i dea o mână de ajutor, dacă va fi nevoie. Învățătorul era mulțumit că l-a îmblânzit și astfel îl va îndupleca mai lesne de-acuma să facă actul de donațiune a locului, cum îi făgăduise când s-a apucat să-și clădească încrezător casa. Totuși nu îndrăzni să se spovedească nevestei sale care rămânea neclintită în antipatia ei față de ,,pămătuful" viclean. De altfel îndată a intervenit tărăboiul cu nunta lui Ion, aruncând iar vălul uitării vremelnice peste necazurile zilei…

În vinerea fixată, avocatul sosi de dimineață, dar se opri numai o clipă, să comunice învățătorului că, având o afacere urgentă în Armadia, să-l aștepte înspre amiază, la întoarcere, pentru descurcarea formalităților.

Acuma Herdelea se văzu nevoit să spună și familiei, cu multe înconjururi și menajamente, că Belciug, pentru orice eventualitate, are să vie la licitație… Dăscălița înțelese numaidecât că nu poate fi la mijloc lucru curat.

— Ai să vezi, bărbate, că pămătuful umblă după vreo potlogărie! zise ea cătrănindu-se. Ai să vezi! Pe cine nu suferă inima mea, să știi că-i suflet de câine!

Învățătorul se încurcă, îndrugă protestări timide ca ,,doar n-o fi nici el așa de hapsân, că-i popă și ar fi rușine"… Acestea însă întăriră mai mult neîncrederea doamnei Herdelea, încât, deși făcuse planul să se ducă cu Ghighi prin sat să tocmească două femei pentru săpatul grădinii și una la rufe, se răzgândi și rămase acasă.

— Barem să fiu aici și eu, că tu, cât ești de papă lapte, ai fi în stare să închizi ochii la toate nerușinările!

Belciug zărise trecând trăsura avocatului, se grăbise, dar ajunse totuși prea târziu. Nepricepând, intră în casă, zâmbitor. Herdelea îi explică lucrurile foarte zăpăcit, trăgând mereu cu ochiul spre dăscălița care bufnea fără să fi răspuns măcar la binețele dulcege ale preotului. Spre a ocoli o ciocnire primejdioasă, învățătorul se așeză cu Belciug în pridvor la taifas, până se va întoarce ungurul. Era o zi de primăvară minunată, cu miresme de flori de câmp în aer, cu un cer ca o oglindă fermecată. Peste drum, Hristosul de tinichea stătea încremenit pe cruce, cu ochii plecați, ca și când ar fi simțit că durerea lui nu se potrivea cu pofta mare de viață ce respira din toți porii firii redeșteptate.

Preotul se gândea mereu c-ar fi mai bine să plece, și cu toate acestea ședea parcă l-ar fi ținut pe scaun. Vorbeau, dar glasul amândurora suna atât de rece, că nu se puteau privi în ochi. Ca să-l mai încălzească, Belciug aduse vorba de Laura și de familia Pintea cu care îi plăcea lui Herdelea să se fălească.

— Tu trebuie să fi cunoscut pe bătrânul Pintea mai demult, că doar ai fost învățător în Lechința odinioară? începu preotul.

— Apoi stai, frate Ioane, — zise Herdelea într-adevăr înseninat — că în lumea asta sunt mai multe Lechințe. A mea a fost un sătuleț nenorocit prin fundul văii Diugului, iar a cuscrului e un orășel în toată forma…

În vremea aceasta doamna Herdelea și Ghighi, în salon, revoltate, ocărau și blestemau pe Belciug, așteptând să vie Titu, care se repezise cu noaptea în cap până-n Armadia să ridice de la percepție un avans pe leafa învățătorului, deoarece rămăseseră fără un gologan în casă.

Avocatul însă sosi mai curând, însoțit de un copist bătrân, de la judecătorie, foarte plictisit că va trebui să se întoarcă pe jos în Armadia. Ungurul urcă sprinten în pridvor, începând vorba din uliță:

— Norocul îmi iese în cale pretutindeni… Am isprăvit mai repede decât bănuiam, așa că acuma sper să fiu acasă în Bistrița la vremea prânzului.

Nevastă-mea ține grozav la ora mesei și e încântată când mâncăm împreună. Iată un mijloc ieftin de-a ferici o femeie!

Doamna Herdelea cu Ghighi, auzindu-l, ieșiră din salon. Lendvay, foarte reverențios, le întâmpină cu complimente la care însă, fiind spuse pe ungurește, dăscălița nu răspunse, ci se mulțumi să strângă din buze, cu o înfățișare jignită, încât Herdelea se grăbi să observe, ca să nu se supere avocatul:

— Nevastă-mea nu știe ungurește…

— Aa? Se poate? Și cu toate astea ziarele dumneavoastră țipă ca din gură de șarpe că sunteți asupriți, terorizați, ungurizați… Interesant!… Ei bine, crezi dumneata că în Germania sau în Franța s-ar tolera un învățător al statului a cărui soție să nu cunoască limba oficială? Nu ți-o spun ca o imputare, căci pentru mine politica nu există. Răspundeam însă unui coleg român care adineaori, în Armadia, se plângea că de pe-acum au început presiunile și samavolniciile față de sărmanii români în vederea alegerii de deputat… Haha!… Foarte curios!…

Vorbea foarte repede, rotindu-și ochii ca un uliu, spre a nu-și neglija între timp afacerile. Lui Belciug i se păru că avocatul vrea să-l lovească și pe dânsul, și răspunse românește, umflându-și gușa:

— Altele sunt împrejurările în Germania și aiurea, domnule avocat!… Noi aici suntem o națiune băștinașă, despuiată de drepturi și împovărată numai de datorii…

— Cine-i domnul? întrebă Lendvay mirat și atins că i s-a răspuns românește. Ce zice? Ce zice? adăugă apoi, deși înțelesese foarte bine.

Herdelea, înfricoșat să nu se învenineze lucrurile pe spinarea lui, căută și izbuti să schimbe vorba și conduse pe Lendvay în odaia întâi, unde erau două paturi lângă perete, o masă de sufragerie, o canapea de lemn, toate vechi și hodorogite.

— Aci n-avem nimic de seamă, nu-i așa? zise avocatul trecând, fără să se oprească, într-o odăiță îngustă și lunguiață, cu o fereastră spre uliță și un geam spre grădină. Vasăzică să începem aici!… Începem, stimate domn! strigă către copistul care se așeză ursuz la biroul lui Herdelea și scoase dintr-o geantă roasă niște hârtii.

Din mobila împricinată, aici se afla o masă lăcuită, cu picioarele strunjite, acoperită cu o față tricoloră, lucrată de însăși doamna Herdelea pe când era fată, și un pat frumos, perechea celui din salon în care dormiseră fetele.

Până să-și aranjeze copistul hârtiile, avocatul se uită bănuitor la Belciug care zâmbea blajin și speriat puțin de privirile dușmănoase ale dăscăliței din odaia dintâi.

— Amator, amator? întrebă deodată Lendvay, ironic.

— Și prieten! murmură preotul.

— Desigur, prieten care cumpără ce poate de la prietenii în nevoie! făcu avocatul, disprețuitor, și apoi, întorcându-se spre copist: Ei, merge?

— Gata. Vasăzică avem… mormăi funcționarul întrebător.

— Masa și patul, sfârși Herdelea puțin răgușit și cu ochii la Lendvay ca și când i-ar aștepta aprobarea.

— Una masă de nuc, douăzeci și trei coroane! citi copistul din hârțoagele lui, cu glas mai răspicat.

— Douăzeci și patru! zise avocatul, făcându-i semn să scrie. Belciug însă se apropie de masă, ridică fața, o pipăi și apoi rosti candid:

— Douăzeci și șase! Toate privirile îl izbiră ca niște săgeți, iar doamna Herdelea, în cealaltă odaie, bolborosi ceva, roșindu-se. Lendvay, după o clipa de șovăire, strigă:

— Treizeci!

— Treizeci și două! zise preotul cu ochii lipiți pe masă.

— Depuneți banii imediat, nu-i așa? bufni acuma avocatul întărâtat.

— Da, da, firește, făcu Belciug scoțând portofelul din reverenda boțită.

— Atunci eu renunț! spuse Lendvay strângând din umeri, cu o privire nedumerită spre Herdelea care, uluit și spăimântat, avea fața strâmbată de un surâs amar.

Preotul stătu până la capăt, ca o amenințare, pipăind și ciocănind toate mobilele, dar fără să se mai amestece. Când se sfârși, avocatul puse pe Herdelea să iscălească polițele și plăti copistului diurna cuvenită.

— Cel puțin de-aci înainte să fii exact cu ratele, domnule Herdelea! zise strângându-i mâna. E păcat de cheltuieli, deși partea leului o bag eu în buzunar… Ei, la revedere! Bună ziua, doamnă, și-mi pare rău că nu știu românește! râse apoi către învățătoarea care, înțepând cu o privire furioasă pe Belciug, răspunse:

— Mai bine să nu știi românește și să fii om de treabă!

— Ce zice, ce zice? întrebă avocatul pe Herdelea ieșind însă fără să mai aștepte tălmăcirea.

În pridvor preotul se despărți de învățător zicându-i încet:

— Apoi mâine o să viu să-mi iau masa, Zaharie…

— S-o iei?… S-o iei… da, da, bâlbâi Herdelea.
— Văd că doamna-i supărată foc, dar n-am nici eu încotro, că tocmai îmi lipsea o masă ca asta! Ei, servus, Zaharie!

Ieșind în uliță, ochii lui întâlniră chipul lui Hristos pe cruce, care acuma se zvârcolea plângător. Belciug se închină și trecu cu pași măsurați, cu privirea în jos ca totdeauna și cu o mulțumire adâncă în suflet că în sfârșit a putut da o lecție bună și meritată Herdelenilor…

De-abia acuma se revoltă învățătorul, dar totuși fără a mai spune în casă că Belciug vrea să ridice într-adevăr masa. De altfel credea că popa umblă doar să-l sperie, fiindcă nu se poate să meargă așa de departe cu nerușinarea.

A doua zi însă, pe când el era la școală, iar Titu încă în pat, bătu la ușă Belciug. Doamna Herdelea deschise și văzu la spatele preotului un țigan bătrân, bărbos, cu pălăria în mână.

— Pentru masă! murmură Belciug arătând spre țigan.
— Bine… bine… poftim! bolborosi dăscălița perplex. Începu să golească sertarul mesei, aproape fără să-și dea seama ce face. Numai mâinile îi tremurau, încolo parcă îi fulgerase toată judecata… Când însă dădu să puie la loc sertarul, gol, își reveni brusc și, ca trezită din vis, întrebă pe Belciug:

— Ce vrei să faci dumneata cu masa? Preotul stătea rezemat de ușcior, zâmbind nevinovat.

— Apoi așa m-am înțeles cu Zaharia, zise dânsul domol. Doamna Herdelea șovăi. Se făcu o tăcere scurtă. Belciug ridică privirea, văzu pe dăscălița apropiindu-se cu ochii strălucitori, și îndată își pierdu zâmbetul.

— Cum s-ar zice, vii să-mi furi lucrușoarele din casă? strigă deodată doamna Herdelea. Să ieși afară de-aici, hoțule, c-altfel îți sucesc gâtul! Afară, ticălosule!… Nu ți-e rușine obrazului să-ți fie! Așa-s popii, porcule?… Ieși… ieși!… Afară!…

Dăscălița răcnea ca scoasă din minți, căutând cu ochii ceva ca să spargă capul omului care vrea să-i fure mobila. Belciug, spăimântat, ieși afară fără să spună o vorbă. Atunci femeia zări mătura și se repezi cu ea în pridvor unde țiganul stătea nedumerit. Fiindcă preotul nu-i era la îndemână, croi pe țigan, țipând:

— Marș!… Afară de-aici, tâlharilor!…

Țiganul o zbughi pe poartă, în vreme ce doamna Herdelea striga întruna, amenințând cu mătura pe preotul ce pășea foarte grăbit:

— Mutule!… Am să te învăț eu omenie dacă n-ai învățat la tatăl tău! Pămătufule! Pamătufule!

Zenobia, peste drum, auzind gălăgia, ieși în prag și întrebă:

— Da ce-i, doamnă? Ce-i cu domnul părinte?

— Să se bage dracu-n pielea lui de hoț! zise dăscălița cu ochii roșii de mânie, dar totuși mai răcorită.

Două săptămâni, după nuntă, mulțumirea stăpâni trufașă în sufletul lui Ion. Se simțea omul cel mai fericit din lume. În fiecare seară ținea sfat cu Glanetașu, cu Zenobia și cu Ana. Ce să cumpere din banii strânși la nuntă? Un juncan? Ar fi bine, căci, împreună cu vițelul înțărcat adus în zestre de Ana, peste doi-trei ani ar face o pereche de boi… Ion însă ar fi vrut mult să cumpere perechea calului, dacă s-ar ajunge banii… În aceeași vreme i-ar mai fi plăcut să păstreze și ceva gologani la chimir ca să aibă la îndemână de s-ar ivi cumva pământ bun de vânzare, să-și mărească mai mult moșia și gospodăria… Sfaturile acestea îl înălțau și-l încântau, mai ales că toți băteau în struna lui și-l lingușeau ca pe un stăpân.

De altfel și față de săteni căuta să-și arate greutatea pe care i-o dădea simțământul bogăției. Pe uliță umbla cu pașii mai rari și cu genunchii îndoiți. Vorbea mai apăsat cu oamenii și veșnic numai de pământ și de avere. I se părea că chiar casele și grădinile îl priveau acuma altfel, mai supuse și mai zâmbitoare.

Toată firea se îmbrăcase în haine de sărbătoare parcă înadins pentru a prăznui biruința lui. O primăvară frumoasă ca totdeauna se statorea pe hotare. Copacii înmuguriți, verdeața ce răsărea zi cu zi mai vie, ca un veșmânt fermecat coborât să acopere goliciunea neagră și gălbuie a pământului bătrân, pădurile care se încoronau cu frunzișuri noi, mirosul aspru, îmbătător și înviorător de glie, plutind mereu în văzduh ca respirația sănătoasă a unui uriaș deșteptat dintr-un somn greu

— toate împrăștiau vioiciune în suflete, tinerețe nouă și nouă poftă de viață. Dimineața plugurile scârțâiau trecând pe uliță, urcând coastele năclăite și apoi brăzdau ziua întreagă ogoarele bătute de rugina iernii. Pe-alocuri vitele se căzneau să pască întâile firicele de iarbă și, mâncându-le, le curgeau balele de plăcere…

Ion ieșea deseori în hotar să-și desfete sufletul în priveliștea pământurilor lui. I se umflau nările sorbind aburii primăverii și privea brazdele lucitoare cu dragoste pătimașă, mormăind mândru de mulțumire:

— Acum avem și noi pământ, slavă Domnului, numai sănătos să fiu să-l muncesc!

Nu se grăbea însă cu aratul și semănatul de primăvară… Își făcuse socoteala că nu va putea lucra singur atâtea locuri, ci va trebui să tocmească ajutoare, iar oamenii sunt mai ieftini pe la sfârșitul muncilor. Fiindcă mai avea răgaz o săptămână, două, se gândi să isprăvească mai întâi cu socrul său, să facă hârtiile de întabulare pe numele lui, cum se învoiseră… Îi spuse și Anei că sâmbătă seara vor merge împreună la Vasile Baciu ca să ia înțelegere pentru duminică. Femeia aproba mai dinainte tot ce zicea el. Nu pricepea dânsa planurile lui și nici nu căuta să le priceapă. Era mulțumită că poate trăi lângă omul iubit și numai nălucirea îmbrățișării cu Florica, la nuntă, o rodea în fundul inimii, fără însă a îndrăzni să-și mărturisească temerea.

Văzând-o plecată și supusă, Ion se mira cum poate fi așa și-i era parcă mai urâtă ca înainte. Noaptea, în pat, simțea o răceală alături de ea, iar șoaptele ei drăgăstoase îl supărau ca și respirația ei obosită de femeie însărcinată. O răbda totuși și nici n-o bruftuluia, dându-și seama că numai printr-însa s-a ridicat din sărăcie. În inimă îi răsărea însă deseori Florica, înnebunindu-i sângele…

Joi se duseră cu toții la bâlci în Armadia să cumpere juncanul, iar vineri horobăi pe-acasă, mai mult ca să piardă vremea.

Vasile Baciu îi primi nepăsător, știind bine de ce vine Ion. Îl lăsă să vorbească și numai când Ion pomeni de intabulare, sări fript, se înfurie, scuipă și apoi strigă:

— Cum, ginere, apoi tu vrei înadins să mă lași pe mine pe drumuri?

— Pe care drumuri, socrule? Nu ne-am tocmit așa? întrebă Ion cu ochii cât pumnul, simțind deodată ca o izbitură drept în frunte.

— Ne-am tocmit, vezi bine, dacă mi-ai pus mâna-n beregată. Dar tu nu te gândești că nu-i drept? Apoi dacă ți-oi da eu ție și pământurile și casele amândouă, mie ce-mi mai rămâne și din ce să trăiesc? Ori ai poftă să mă vezi intrând slugă la bătrânețe?

— Ba să stai la noi fără muncă și caznă, să-ți mai odihnești ciolanele, că te-ai trudit destul, bâlbâi ginerele înăbușit. C-așa ne-a și fost vorba…

— Adică să-ți fiu eu slugă ție? Ai? răcni iar Baciu sculându-se cu o privire vicleană și batjocoritoare.

— De ce slugă?

— Măi Ioane, eu știu una și bună, că ce-i în mână nu-i minciună! făcu

Vasile Baciu apăsat. Nu zic că nu-ți dau. Îți dau, după moartea mea. Atunci o să faceți voi ce știți. Că nici în groapă nu mi-oi duce averea și nici altora n-oi lăsă-o… Cât trăiesc însă nu scriu nimic pe numele vostru! Așa!…

— Nimic, nimic? șopti Ion spăimântat.

— Nimic, băiete. Ori tu n-auzi bine?… Dar, ca să nu zici că-mi hrănești tu fata ori că ți-am dat-o goală pușcă, măcar că nu ți-am dat-o eu, ci ai luat-o cu vicleșug, te las să-ți alegi cinci locuri care-ți plac, și să bagi plugul în ele chiar mâine dacă vrei. Luați-le, munciți-le, sunt ale voastre. De scris însă nu le scriu. Lasă să rămână pe numele meu, că nu cer de mâncare. Eu unul n-am să vă scot din folosința lor, cum te-ai fălit tu că ai să mă scoți pe mine… Alege-le! Cinci!… Am trei holde cu grâu de toamnă. Poți să le alegi semănate gata. Nu mă supăr. Ori altele… Cum îți place ție… Cinci! Să nu zică nimeni că fata lui Vasile Baciu s-a măritat ca o țigancă…

— Dacă ți-i așa vorba, socrule, bine… Să vedem ce-or mai zice și alții, răspunse acum Ion mai liniștit și cu amenințare în glas.

— Să vedem, cum nu… Dar să vedem ce-ar zice oamenii de mine, dacă mi-aș lăsa eu bătrânețele pe mâna ta!… Ș-apoi cine mă poate sili să-ți dau, dacă nu vreau, ori să mă scoată din averea mea?… Hehe, Ionică! Credeai c-ai să mă învârtești tu pe mine! Nu te-ai găsit, copile, hehe!

— Bine, socrule, bine!… Noroc bun! zise Ion strângând din umeri prostit.

— Noroc, noroc, ginere!… Și rămânem așa: cinci, auzi? strigă Baciu batjocoritor. Mi-a venit și mie rândul, că tu m-ai frecat destul…

Ion ieși, urmat de Ana, care nu rostise nici o vorba și pe care nici n-o luaseră în seamă potrivnicii. Bărbatul pășea greu, tăcut, încât femeia nu îndrăznea să se apropie.

Roza Lang lăsase o dâră de tristețe în sufletul lui Titu. Încerca s-o ascundă sau s-o înăbușe, dar simțea că totuși se întinde mereu, stăruitor, ca apa în pământul nisipos. Nu se dumerea cum a putut o iubire atât de furtunoasă să sfârșească atât de neașteptat și de urât. ,,Aventura" aceasta, cum îi zicea dânsul cu mândria tânărului care începe să aibă un trecut, parcă-i rupsese un văl de pe ochi. Un crâmpei de realitate crudă pătrundea în inima lui plină de închipuiri trandafirii. Îl cuprinse încetul cu încetul un dezgust de viață, ca și când nu i-ar mai putea suporta povara. Lumea i se părea lipsită de farmec. În minte îi încolțea din ce în ce mai des întrebarea: ,,Ce sunt eu?… De ce trăiesc?"

Și drept răspuns i se ivea în față o pânză nemărginită, înțesată de semne de întrebare ce nu găseau în sufletul lui decât un gol chinuitor.

Își dădea seama că trebuie să aibă o țintă hotărâtă în viață și se îngrozea neputând descoperi nici un sprijin în jurul lui. Se uita în urmă și nu vedea nimic, iar înaintea lui se înfățișa același nimic rece și înfiorător. ,,Așa să mi se depene oare toată viața?… Atunci ce rost mai am în lume?" își zicea deznădăjduit, seara mai ales, în patul din salon, unde se mutase el de când s-a măritat Laura, fiindcă Ghighi se temea să doarmă singură.

Toate zilele hoinărea prin Jidovița și prin Armadia, crezând să-și alunge din suflet neliniștea. Dar întrebările îl însoțeau pretutindeni, tot mai nesăturate. În fața lor i se păreau copilării și versurile lui, și pozele de poet, și iubirea lui ucisă de gelozie, și înflăcărarea lui națională… Peste acestea se ridicau mereu zbuciumările: ,,Unde merg? Unde vreau s-ajung și de unde vin?"

Ca să poată răspunde se gândi să citească, să învețe și să afle din cărți ce nu găsea singur. ,,În mintea mea e un haos… Numai haosul aruncă la suprafață întrebări dureroase…"

Câteva săptămâni se cufundă în cărți. Tatăl său avea, din vremurile de demult, o bibliotecă foarte mică, în care se rătăciseră câteva volume de știință, de teologie, de pedagogie. Titu se repezi la ele, cu atât mai multă lăcomie cu cât până acuma le ocolise. Mai adună și de prin Armadia, de pe la prieteni, ce se nimeri… Le sorbi grăbit, ca și când ar fi căutat leacul unei boli necunoscute, dar simți curând că haosul, în loc să se limpezească, creștea mai mare. În mijlocul frământărilor singura rază de mângâiere îi era credința că el este cel dintâi om chinuit de asemenea gânduri.

În cele din urmă însă o oboseală stranie îl luă în stăpânire. În inimă nu-i mai rămăsese decât o nemărginită părere de rău: ,,De ce nu-i aici Roza, indiferent dacă ar fi s-o împart cu practicantul de la Stoessel?"

Apoi parcă și creierii i se opriră în loc, copleșiți de o apă străvezie din care țâșneau răspunsuri ca niște flăcări mici, izbăvitoare: ,,Adică ce-mi pasă mie de unde vin și ce-o fi mâine? E nerozie să te perpelești cu întrebări fără sfârșit… Unde te duce viața, acolo trebuie să mergi, și ce-ți poruncește ea trebuie să faci! Numai nebunii umblă să-i stăvilească mersul, s-o abată din calea ei, să se împotrivească voinței celei mari care e una și milioane de milioane, care e oarbă și totuși urmărește o țintă sigură, necunoscută de infima pricepere omenească… Voința cea mare sunt eu, precum e și vaca lui Ion sau câinele nostru, ori viermele ce se așază singur sub talpa mea ca să-l

strivesc, sau chiar bolovanul pe care-l izbești cu piciorul, precum tot ce este și cerul, și ceea ce este dincolo de cer și de stele, și dincolo de acest dincolo, mereu până-n nesfârșitul nesfârșitului… Atunci? Viața singură știe ce vrea, sau poate pentru că nu știe nici ea mi se pare că știe… Unde merge ea e bine, căci merge tot înainte, peste prăpăstii, peste munți, mereu înainte. Cine cade din carul vieții e pierdut… Înainte! Înainte! Înainte!"

Se bucură, parc-ar fi găsit piatra filozofală. Zâmbi de întristările lui zbuciumate. Acuma le înțelese obârșia. ,,Atâta neliniște pentru că Roza Lang a plecat și mai ales pentru că, în lipsa mea, s-a consolat cu cine a putut!… Și din pricina asta credeam că mi-am zdruncinat rostul vieții!"

În aceeași noapte scrise o poezie care i se păru cea mai frumoasă din tot ce-a făcut până atunci. O dragoste nouă de viață îi împodobea sufletul. Nu se mai plictisea prin Armadia. Îl interesau și-i plăceau toate, parcă s-ar fi sculat după o boală grea.

Schimba priviri amoroase cu ,,gâștele" de odinioară. Vorbea iar cu entuziasm de românii oropsiți, de planurile lui mărețe… Îndeosebi spunea deseori, cu superioritate, ca o sentință fără apel:

— Dacă n-ar fi necunoscutul în lume, viața omului n-ar mai avea nici un farmec!

De altfel, în vremea aceasta, în Armadia se întâmplase un eveniment extraordinar: murise Ion Ciocan, deputatul circumscripției. Ciocan fusese mulți ani directorul liceului românesc, cochetase cu ungurii, le făcuse concesii introducând, mai ales pe ușa din dos, limba ungurească în program, iar în schimb cârmuirea îl răsplătise cu un mandat de deputat. Se alegea totdeauna sub firma independentă, dar era dintre independenții care sunt cei mai vajnici sprijinitori ai tuturor guvernelor. Independența i-a mai câștigat pe urmă catedra de literatura română la Universitatea din Budapesta și i-a păstrat reprezentanța Armadiei în Parlament până a închis ochii.

Fusese om tăcut, ursuz și deci nu tulburase multă apă în Capitală. Răutăcioșii povesteau cu mare lux de amănunte cum, în cincisprezece ani, Ciocan o singură dată a căscat gura, când, rămânând deschise două uși, ar fi strigat nervos: ,,Ușa, domnilor, că trage îngrozitor aici!" pentru care improvizație oratorică toată Camera l-ar fi aplaudat frenetic. Prin testament întreaga avere și-a împărțit-o între liceul din Armadia și Astra din Sibiu, căci soția îi murise de câțiva ani, iar alte rude nu avusese, afară de doi frați țărani, morți și ei mai demult.

Pe scaunul lui Ciocan se încingea o luptă crâncenă între doi candidaţi: Victor Grofşoru, avocat foarte căutat din Armadia, susţinut de toată românimea, şi bancherul Bela Beck, şvab ungurizat din Budapesta, care se auzise că vrea să cheltuiască chiar o sută de mii de coroane şi, fiind guvernamental, mai avea la dispoziţie, cu o discreţie eficace, concursul autorităţilor mari şi mici.

În Armadia fierberea creştea zi cu zi. La berăria Rahova discuţiile şi pronosticurile nu se mai sfârşeau. Grofşoru desfăşura o activitate straşnică, secondat fireşte de toţi intelectualii, care-şi luaseră însărcinarea de agenţi electorali. Izbânda ar fi fost asigurată dacă s-ar fi putut rupe voturile evreilor din Jidoviţa, presupunând că preoţii şi învăţătorii îşi vor face cu toţii datoria.

Titu, vindecat, se avântă cu trup şi suflet în vălmăşagul luptei. De dimineaţă până seara era în Armadia, agitându-se, discutând mereu, îmbujorat de entuziasm. Care nu-i fu însă mândria şi mirarea când, într-o zi, la berărie, Victor Grofşoru veni glonţ la dânsul, cu mâna întinsă:

— Poete, dragule, vreau să-ţi cer un serviciu!… Pentru dumneata e nimic, pentru cauza noastră e colosal!

Fiindcă berăria era plină de lume ce-l privea ca pe un erou, Titu se simţi în culmea fericirii şi strigă înflăcărat:

— Domnule deputat, cere-mi orice! Pentru cauză îmi dau bucuros şi viaţa!

— Bravo! Uite omul! zise candidatul, cuprinzându-l prieteneşte de mijloc. Dar ceea ce vreau nu-ţi pot spune aici… Trebuie să vii pe la mine, să-mi faci onoarea şi plăcerea!… Deci spune-mi repede: când? Nu-ţi închipuieşti cât îmi sunt de împărţite toate minutele!

— Imediat… sau după-prânz… E bine? făcu Titu, deodată grav, văzându-se parcă iniţiat în secretele zeilor.

— Perfect! Atunci azi după-prânz, dragă poete! Grofşoru, ca toţi care-l sprijineau, era convins că, îndată ce va ajunge el în parlamentul de pe malurile Dunării, poporul românesc va fi liber şi scăpat de orice griji.

— Dacă mă aleg eu, vom putea respira toţi, vom avea aer românesc! spusese dânsul din capul locului, încât fraza aceasta devenise lozinca lui electorală.

Titu se înfiinţă exact la întâlnire şi ascultă introducerea avocatului cu ochii lucitori de admiraţie, aruncând numai din când în când câte o aprobare întovărăşită de: ,,domnule deputat", care pe candidat îl măgulea.

— Ne lipsesc ovreii din Jidovița, poete! Fără de ei suntem pierduți! sfârși Grofșoru, oftând cu o figură întrebătoare și întristată brusc.

Tânărul nu vru să audă de asemenea oportunism. Succesul trebuie să fie curat românesc, nepătat de nici un ajutor străin:

— Vom goli satele de oameni și-i vom aduce pe toți la urnă, să dovedim lumii întregi voința noastră, porunca noastră!

— Da, da, dar în satele noastre sunt puțini cu drept de vot, pe când ovreii sunt toți alegători! observă avocatul care, chiar în vârtejul visurilor naționale, nu uita realitatea.

Apoi își completă gândul:

— Pentru a ne asigura voturile din Jidovița, e nevoie de concursul lui Herdelea, care e iubit de toți ovreii. Dacă Herdelea ar vrea să facă puțină propagandă ovreiască, ar fi imposibil să nu izbutim!

— Știu, știu în ce situație gingașă se află tatăl dumitale, se grăbi Grofșoru să adauge, ca și când s-ar fi așteptat la vreo obiecție a lui Titu. El, ca învățător al statului, trebuie să urle ca lupii, vorba ceea… Dar cu dibăcia lui, în mod discret… Ce zici, poete? În mod foarte discret?

— Pe față, domnule deputat! strigă Titu aproape indignat. În chestia aceasta nu pot exista rezerve și compromisuri. Înainte de a fi învățător, tata e român!

— Da, negreșit, român… Cine se îndoiește?… Dar greutăți sunt, și eu le înțeleg și le apreciez… Totuși, cu bunăvoință, s-ar putea înlătura piedicile, știi, discret, foarte discret… În asemenea împrejurări discreția are mare importanță. Guvernul contează pe ovrei și e sigur că-i are în mână. Noi trebuie să lucrăm cu multă prudență, altfel se pot ivi noi rezistențe… Vezi, în Pripas e mai ușor. Acolo suntem între noi, Belciug lucrează, dumneata îi vei da o mână de ajutor la nevoie, iar tatăl dumitale n-are să ni se pună de-a curmezișul… Nu-i așa?… Dar în Jidovița e delicat, e foarte greu, e… e…

Din Armadia până-n Pripas, de obicei, Titu făcea jumătate de ceas pe jos. Acuma în mai puțin de un sfert fu acasă. Alerga să spună mai curând ce cinste mare au hotărât tatălui său fruntașii mișcării naționale.

— Tată, iată clipa când poți dovedi lumii întregi că ești adevărat român! răcni dânsul din ușă, speriind pe toți cu fața-i aprinsă de entuziasm și de oboseală.

Herdelea, în fundul sufletului, se bucura ca un copil chiar numai închipuindu-și că Armadia ar putea trimite la Budapesta un deputat român,

dar român adevărat, pe față, nu ca Ciocan — deși Ciocan îi făcuse lui pe ici, pe colea mici servicii, Dumnezeu să-l ierte. Totuși se ferea să-și arate sentimentele, de frică să nu-l pârască cineva… Apoi acuma, tocmai pe când Titu vorbea mai cu foc, își aduse aminte, nu putea ști de ce și cum, de ultima vizită a subinspectorului și de amenințările lui ascunse.

— Eu cred că cel mai bun lucru ar fi să nu se amestece deloc, nici într-un fel, nici într-altul, rosti doamna Herdelea serioasă și cu puțin dispreț în glas. Dânsul e om bătrân și trebuie să-și vadă de necazurile lui, iar nu de nebuniile celor buieștri. Parcă mare ispravă o să facă și Grofșoru… Îi știm noi cât le plătește pielea!… Dacă pe urmă ungurii vor prinde pizmă pe dânsul și se va pomeni fără slujbă, crezi c-o să-i dea Grofșoru ceva?

Titu sări revoltat de atâta egoism:

— Adică cum! Pentru o leafă mizerabilă, ungurii au pus lacăt pe sufletul omului?… Lașitatea asta ar însemna trădare națională, ar însemna să-și dea singur certificat de renegat!… Cu ungurii trăim noi aici, ori cu românii?… Crezi că vom mai scoate noi capul în lume, dacă nu vom face nici măcar atâta pentru cauza românească?

Ghighi împărtășea din inimă părerile fratelui ei, mai cu seamă gândindu-se că altfel poate n-ar mai avea cavaleri la baluri și poate nici pețitori mai târziu.

— Ba în loc să umbli după cai verzi, mai bine ți-ai căuta și tu vreun post pe undeva, că ești cât muntele și vezi bine câte greutăți avem pe cap! zise doamna Herdelea supărându-se.

— Apoi dumneata numai atâta știi, mamă, greutăți și iar greutăți! mormăi tânărul opărit.

— Atâta da, că eu am minte! se înfurie dăscălița. Practicant de notar nu-ți place să fii, învățător nu-ți place, dar la mâncare te îmbulzești! Apoi așa-i ușor să ai fumuri! Mai pune osul și tu, dragul mamii, că cu lenevia ai să rămâi de râsul lumii!

Numai Herdelea tăcea. Cu cotul rezemat pe colțul mesei, cu capul în palmă, se uita în neștire la gheata din piciorul stâng. Lumina lămpii atârnată de grindă îi cădea drept în creștet, pe părul alb-argintiu… Îi venea mereu să ofteze și se stăpânea. Și, în vreme ce doamna Herdelea se hărțuia cu Titu, i se perinda în gând toată viața lui alcătuită aproape numai din umilințe,

speranțe veșnic spulberate, necazuri necurmate, viața întreagă care și-a bătut mereu joc de dânsul, impunându-i mereu compromisuri, din pricina cărora niciodată nu și-a putut asculta glasul sufletului, viața care i-a

îngrămădit în inimă amărăciune otrăvitoare… Două lacrimi se zvârcoleau în ochii lui blânzi, plecați — regretul unei vieți cheltuite într-o trudă sisifiană.

— Oh, oh! suspină dânsul în sfârșit, când se făcu o clipă tăcere în casă. Cumplită-i viața, cumplită-i, zău!

Vicleșugul lui Vasile Baciu căzuse atât de neașteptat pe capul lui Ion, că în seara aceea s-a culcat tăcut și a dormit ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic. Duminică dimineața însă, ieșind din casă și aruncându-și ochii pe câmp, își aduse aminte de vorbele socrului său și-l pătrunse un fior de groază, căci în minte îi răsări îndată gândul că toată truda lui a fost zadarnică, de vreme ce a rămas tot fără pământ… Se așeză pe prispă, cotropit deodată de mânie, de frică, de nedumerire, de deznădejde… Întâi își zise c-ar fi trebuit să-l bată măr pe Baciu, să-l învețe cinste. Pe urmă recunoscu că nici cu mânia, nici cu bătaia nu va putea face nimic în împrejurarea aceasta. Vina este numai a lui însuși, fiindcă în ultimul moment și-a pierdut mințile de bucurie și s-a cununat înainte de-a vedea hârtiile date la cărțile funduare.

Întorcându-se de la biserică și găsindu-l tot pe prispă și abătut, Zenobia bănui ceva rău și, ca să-i deschidă gura, întrebă:

— Dar tu ce stai așa, neprimenit, în loc să dai o raită prin sat, după lucrători, că azi-mâine numai pământul tău o să rămâie nearat!

— D-adică dumitale ce-ți pasă? Că de dat, slavă Domnului, mi-ai dat numai sărăcia și necazul! țâșni Ion, ursuz.

— Apoi ce să-ți mai dăm noi, că doar socru-tău ți-a dat de ajuns, zise Zenobia cu ochi de vulpe.

— Cum să nu-mi dea. Vezi bine că mi-a dat, mormăi omul amărât. Nu vezi dumneata că m-am și gârbovit de cât mi-a dat?

Zenobia nu-l mai slăbi până nu află tot și apoi izbucni în afurisenii care se întețiră când Ana apăru în ogradă, speriată de gura ei. În vreme ce soacra își blestema nora mai cu foc, în sufletul lui Ion pătrunse o fâșie luminoasă: prin Ana trebuie să-și îndrepte greșeala. Deocamdată nu știa cum și în ce fel, dar simțea că numai ea poate să-l scape.

— Și urâtă, și calică!… Bine ai nimerit-o, dragul mamii! strigă Zenobia în gura mare.

— Ho, cotoroanță, ho! răcni Ion deodată la maică-sa. Ce te vâri ca musca-n băligar? Potracăni știți să fiți, dar sărac m-ați lăsat, ai?… Ea-i de vină?… Ce-i ea de vină?… Apoi atunci ce te răstești la dânsa?… Piei d-aici că uite-acu vezi pe dracu!

Ana se uită la bărbatul ei cu o dragoste de câine huiduit și ochii i se umplură de lacrimi, simțindu-se vinovată față de dânsul fiindcă în gând l-a bănuit cu Florica, pe când el e atât de bun și o iubește atât de mult că bruftuluiește chiar pe mama lui pentru ea. Lacrimile îi curgeau calde, mângâietoare, dar fața ei toată zâmbea de o fericire mare, mai ales că Ion veni la ea și-i zise blând:

— Ia nu mai plânge, Anuță… Tu în ochii mei să te uiți și încolo să nu-ți pese de nimeni!

Seara, în pat, Ion i se jelui apoi cu de-amănuntul, îi spuse că ea ar putea să-l înduplece pe Vasile cu blândețe să fie om cumsecade și să le dea ce-a făgăduit față de atâția martori. Femeia se simțea măgulită de încrederea lui, dar, gândindu-se la bătăile suferite de la tatăl său, n-avea speranțe să-l poată înmuia. Când însă bărbatul o învăță cum să-i vorbească, credința lui o cuceri și pe ea, și se jură că se va duce chiar mâine dimineață și de bună seamă nu se va întoarce cu mâna goală.

Ana plecă într-adevăr cum se crăpă de ziuă. Încrederea îi crescu când, ajunsă în uliță, nevasta lui Macedon Cercetașu îi ieși în cale cu o doniță plină de apă.

Vasile Baciu tocmai înjuga boii să pornească la plug. Văzându-și fata, o întâmpină nepăsător:

— Da ce, te-a alungat?

— Cum să mă alunge, taică? se miră nevasta, începând să-i povestească ce vânt o aduce, după învățăturile lui Ion.

Baciu se holbă la ea o clipă, apoi, ca un taur care vede roșu, se aruncă și-i închise gura cu o droaie de pumni, urlând:

— V-ați pus amu amândoi să mă jefuiți și să mă lăsați cerșetor?… Apoi stai că am eu leac de pielea ta, rapandulă, stai!

Până ce se învârti dânsul să apuce biciul s-o croiască, Ana o luă la sănătoasa, fără să fi avut vreme să plângă de durere, deși obrazul stâng i se roșise, iar din nas îi curgea un fir de sânge. De-abia când se apropie de-acasă își mai veni în fire și se întrebă: ,,Ce-a mai fost și asta?… Avan de mine!…"

Ion o aștepta în ogradă, cu inima arsă de nerăbdare. O zări de departe venind cu pași iuți și ștergându-și mereu nasul cu mânecile cămășii.

— M-a bătut, Ionică, nici nu m-a lăsat să-i spun nimic! Uite cum m-a umplut de sânge! bolborosi nevasta, parcă i-ar fi cerut s-o răzbune.

Bărbatul însă simți deodată o apăsare grozavă în ceafă. Se uită la Ana cu ochii goi și reci, ca și când ar fi văzut o arătare vrăjmașă. Pe pometele obrajilor pielea îi stătea să plesnească, iar pe tâmple i se umflară vinele ca niște lipitori sătule. Mintea lui speriată îi striga că toată nenorocirea i se trage numai din femeia aceasta cu buza de sus murdărită de sânge și cu privirea de-o umilință ațâțătoare. Brațele și pulpele îi zvâcneau fără voie în vreme ce unghiile îi tăiau pielea groasă și aspră în podul palmelor. ,,Asta s-a înțeles cu tatăl ei să mă înșele!" îi fulgeră prin creieri, și gândul îl duru atât de rău, parcă l-ar fi izbit cu parul în moalele capului.

Atunci, cu o poftă neînfrânată, ridică mâna și o lovi greu peste obrazul drept, și apoi cu dosul palmei, repede, peste obrazul stâng. Durerea stoarse din pieptul femeii un țipăt atât de ascuțit că Ion auzi cum zăngănesc geamurile casei. O mai trăsni însă și peste ochii ce-l priveau cu spaimă, dar care chiar spăimântați își păstraseră o clipire de bunătate… Ana căzu pe prispă, amețită și legănându-și corpul din mijloc în sus ca să-și aline suferința.

— Și tu mă zdrobești, Ionică? gemu dânsa. Nu ți-e milă nici ție de mine?

Ion scuipă spre ea, răcorit, și intră în casă, căci de peste drum venea într-un suflet nevasta lui Macedon, pe când în pridvor la Herdelea parcă ieșise cineva să vadă ce se întâmplă.

Ana suspina și, suspinând, pântecele mare i se zbătea ca o mustrare. Năframa îi alunecase din cap, părul i se încâlcise și pieptul i se frângea de plâns. În inimă închipuirile ei de fericire se topeau într-un noian de amărăciune din care răsărea numai întrebarea îngrozită: ,,Doamne, ce ți-am greșit de mă pedepsești așa de rău?"

Nevasta lui Macedon Cercetașu se așeză lângă ea, îi îndreptă basmaua pe cap, o mângâie pe obrajii udați de lacrimi și-i zise cu milă, căutând s-o ostoiască:

— Taci, draga lelii! Taci și rabdă, că femeia trebuie să sufere dac-așa a lăsat-o Dumnezeu… Taci mulcom, taci!

Glasul ei era atât de blând că sufletul Anei se încălzi puțin. Apoi își ascunse fața în poala femeii și plânse mai ușurată, murmurând însă întruna, ca și în seara nunții:

— Norocul meu, norocul meu!

Până să convingă pe tatăl său, Titu n-a vrut să stea cu mâinile în sân și a pornit din casă-n casă, îndemnând pe țăranii alegători sau nealegători să

meargă cu toții la o întrunire în Armadia, unde Victor Grofșoru avea să-și lămurească programul. Fiindcă alegerea de deputat se apropia, prin sat umblau acuma mai des patrule de jandarmi spre a preîntâmpina tulburările și agitațiile împotriva statului. Titu nu se sinchisea de dânșii. Dorea chiar un conflict sau poate o arestare, închipuindu-și că astfel va dovedi lumii întregi barbaria stăpânirii ungurești și va contribui mai eficace la izbânda candidatului român. Vorbea țăranilor de jugul unguresc, de datoria națională, de limba strămoșească, se izbea însă mereu de aceleași răspunsuri:

— Bine, domnișorule, așa o fi… Dar n-avem pământ și dările-s multe și grele…

Întâi se supără de atâta nepricepere. Pe urmă totuși le dădu dreptate. ,,Adevărat, pe ei îi strivesc sarcinile vieții și eu le bat capul cu fraze! Nici măcar speranțe nu le aduc!… Apoi, firește, dacă eu însumi nu știu bine ce vrem!"

El bănuia ce vrea, dar dorințele lui nu se potriveau cu ale bătrânilor. El cu câțiva studenți și profesori mai tineri visau unirea grabnică a tuturor românilor. Nu se gândeau dacă se poate ori nu se poate. Ei se uitau fermecați spre România, așteptând de-acolo mântuirea. În fața lor însă stăteau mai toți fruntașii recunoscuți, între care însuși Grofșoru, care spuneau că acestea sunt idei primejdioase, că prin asemenea vorbe goale, bune numai pentru discuții de berărie, se poate compromite toată lupta.

— Mijloacele noastre trebuie să fie legale! îi spuse Grofșoru. Numai prin legalitate se obțin lucruri trainice! Politica serioasă nu se poate întemeia pe aventuri, ci pe realitate!… Ce ascunde viitorul, nu se știe… În suflet putem nutri orice speranțe, dar visurile nu trebuiesc amestecate în lupta politică!

Titu se zăpăci și fu cuprins de o șovăire din care de-abia cu sforțări se putu smulge. Se coborî iar între țărani și, cu toată opreliștea bătrânilor, le vorbi de ,,frații noștri", de ,,stăpânirea românească" ce va veni în curând. Și tresari de bucurie când Ștefan Hotnog, bogătaș din sat, în loc de tânguirile obișnuite, răspunse acuma în numele tuturor, ridicându-și chimirul pe burtă:

— Să te audă Dumnezeu, domnișorule! ,,Oportunismul și lașitatea ucid avânturile! se gândi Titu mulțumit. Cu jumătăți de idealuri nu poți lupta și nici nu poți fi înțeles de nimeni!"

Strădaniile lui Titu au rămas totuși zadarnice, deoarece întrunirea, îndată ce s-a anunțat oficial, a fost oprită de către prefectul județului în

urma raportului solgăbirăului Chițu care se temea de tulburări.

Tocmai când Titu venea pleoștit, cu vestea aceasta din Armadia, bătrânul Herdelea a primit citație de la tribunal în procesul ce-l pornise judecătorul pentru ultragiu. Deși, între timp, ungurul se mutase din Armadia într-un orășel din Ungaria, fiindcă
— cum spusese dânsul la plecare — nu se putea aclimatiza în atmosfera nepatriotică de-aici, sarcina lui Herdelea se agravase, căci acuzația judecătorului s-a părut atât de întemeiată procurorului, încât și-a însușit-o din oficiu și deci procesul trebuia să continue negreșit, chiar dacă partea civilă s-ar fi retras.

Herdelea strigă pe Ion, care de asemenea primise citație, vrând să se sfătuiască împreună cum să abată nenorocirea ce-i amenința de-aproape. Ion însă, în bobota necazurilor lui cu socru-său, căuta mereu să se plângă ce a pățit și cum a fost înșelat, iar de procesul care îl durea pe învățător, parcă nici nu-i păsa.

— Aveți să vedeți că becisnicul ăsta are să mă bage în temniță și să ne nenorocească pe toți! zise învățătorul pe urmă, doborât de îngrijorare. Țineți minte ce v-am spus eu azi! Ion e fatalitatea noastră… El se ciorovăiește cu Vasile Baciu pentru niște zdrențe de pământ și nici nu vrea să știe în ce poznă m-a înfundat!

Titu, văzând spaima bătrânului și ca să mai schimbe vorba, găsi înțelept să povestească pe un ton de glumă cum azi, întâlnindu-se în Armadia cu Belciug, i-a spus că e foarte supărat și că nu va lăsa fără răspuns insultele doamnei Herdelea, pentru care va trebui să dea seama în fața justiției… Efectul povestirii lui însă fu tocmai contrar celui așteptat de dânsul, stârnind o ceartă care nu se isprăvi până noaptea târziu.

— Apoi da, că atâta-mi mai lipsea, să umblu acuma pe la judecăți și pentru dumneaei, că n-am eu destule necazuri, zise învățătorul amărât. Mai bine-l lăsai dracului și tu, în loc să-mi mai aprinzi paie-n cap și cu el!

Doamna Herdelea se înfurie imediat, făcu pe soțul ei mămăligă nesărată, pentru că ar fi în stare să se lase călcat în picioare de toate nătăflețele din lume, și declară categoric că ea preferă să plătească orice amendă și chiar să stea la pușcărie, decât să rabde mojiciile ,,pămătufului".

Ziua următoare aduse însă o nădejde bună, sub chipul unei scrisori de la subinspectorul Horvat, care-l invita colegial pe Herdelea să-și pună în cumpănă toată influența pentru alegerea desăvârșitului patriot ce este candidatul de deputat Beck. ,,Am toată încrederea în patriotismul dumitale

încercat și să fii sigur că oboseala dumitale va fi apreciată cum se cuvine", sfârșea subinspectorul. Mai ales sfârșitul i se părea învățătorului plin de mari făgăduințe.

— Uite ce om de treabă bietul subinspector! strigă dânsul înviorat. Ei, degeaba, să nu judeci niciodată pe nimeni după aparențe!… Iată bărbatul care-mi place și mie!… Bravo! Bravo!

Îndată își însemnă pe toți alegătorii din Pripas, în număr de unsprezece, și chibzui îndelung pe cei care ar vota cum îi va sfătui dânsul. Apoi își frecă mâinile cu încredere:

— Vezi, Dumnezeu îți trimite ajutorul când nici te aștepți! Titu, aflând seara planurile tatălui său, sări până în tavan de indignare și strigă de nenumărate ori ,,trădare" și ,,rușine". Dar Herdelea rămase neclintit.

— Pentru mofturi n-am să-mi las eu bătrânețele pe drumuri… Ai văzut tu ce-mi scrie subinspectorul?… Citește bine! Poftim! zise aruncându-i mândru scrisoarea.

Tânărul nu vru să citească nimic și făcu jurământ că va lupta din răsputeri împotriva acestei trădări nemaiauzite. Herdelea se întristă că feciorul lui se gândește mai mult la străinii de la care nu va avea niciodată nimic, decât la dânsul, a cărui soartă atârnă de bunăvoința celor mari și puternici.

— Nu-ți închipui tu că Horvat, dacă-i vom împlini dorința, poate să-mi fie de mult folos? N-ai văzut citația de ieri și nu știi că mă paște afurisitul de judecător? O vorbă a subinspectorului cântărește greu la tribunal. Când va spune subinspectorul prezidentului că uite-așa și așa, Herdelea e omul meu, adică al nostru, crezi că prezidentul are să mai crâcnească? Așa se lucrează în lume, băiete… Înțelegi, ori nu înțelegi?

— Nu vreau să înțeleg nimic! răspunse Titu cu atât mai îndârjit cu cât socotelile acestea i se păreau și lui cuminți.

— Atunci să-ți fie rușine obrazului, că ești cal bătrân și ai putea înțelege atâta lucru! strigă Herdelea adânc mâhnit. Rușine să-ți fie, măgarule!

În seara zilei când Ion bătuse întâia oară pe Ana, pică în casă, de-abia târându-se, Dumitru Moarcăș, o rudă îndepărtată de-a Zenobiei, cerând adăpost până s-o îndura Dumnezeu să-l strângă din lume. Zenobia, aflându-se în toane bune, pentru că feciorul și-a muștruluit nevasta, îl primi fără a se burzului, mulțumindu-se doar să-l descoase puțin:

— Da ce-ai pățit, bade Dumitre? De ce nu stai la Paraschiva, că-i bine acolo?

— Parcă de bine fuge omul? murmură Moarcăș, mototolindu-se pe vatră.

Era un moșneag trecut de șaizeci, pipernicit și prăpădit de să-l sufli de pe picioare. Nu mai avea nici un dinte în gură și vorbea greu, scuipând în toate părțile. În tinerețe a fost bărbat frumos și cu stare și se băteau fetele după dânsul, dar în loc să se însoare și să se potolească, i-a plăcut să zboare ca albina din floare-n floare, încât mulți oameni și-au ciomăgit muierile din pricina lui, căci de el nu îndrăzneau să se lege, fiind voinic și iute ca un lup. Cărăușia i-a fost mai dragă decât pământul și tot cărăușia i-a mâncat capul. Într-o noapte, venind de la Dej, o ceată de țigani lăieși au tăbărât pe dânsul, l-au stâlcit și i-au furat caii. A zăcut vreo doi ani și a rămas beteag de picioare. Boala i-a înghițit averea. Rămas numai cu căsuța și grădina, s-a aciuat pe lângă Paraschiva, care era văduvă tânără și râvnea mai mult la casa lui, crezând că nu mai are de trăit cine știe cât. Dumitru însă se încăpățâna să nu moară și o duse douăzeci și doi de ani așa, prăpădit cum a scăpat, încât Paraschiva a avut vreme să se obișnuiască cu slăbiciunile lui. S-au înțeles ei totuși destul de bine până acum câteva luni, când Dumitru s-a apucat și a vândut lui Avrum casa și grădina fără știrea Paraschivei. Degeaba i-a dat o sută de zloți de argint, femeia nu s-a mulțumit. Ea era convinsă că a luat mai mult și a ascuns banii undeva sau la cineva. Și cum Dumitru nu mai putea să aibă zile multe, Paraschiva se înfuria că banii vor ajunge pe mâna altora, iar ea, care l-a îngrijit atâția ani, se va alege cu nimica. Fiindcă nici Avrum nu voia să-i spuie lămurit cât i-a dat, Paraschiva s-a pus pe moșneag, mai întâi cu sudălmile, apoi cu bătaia, până ce în sfârșit azi l-a izgonit să nici nu-l mai vadă.

Bătrânul povesti ce-a pățit cu Paraschiva, dar fără s-o ocărască, ba chiar cu o mare părere de rău că a fost nevoit să plece de la ea și să moară poate prin case străine.

— Apoi lasă c-ai trăit destul, îi zise Zenobia drept mângâiere.

Ion, îmbufnat cum rămăsese toată ziua după ce plesnise pe Ana, nu zise nimic, ci se uita doar uneori cu ură la noul mâncău care-i cade în spinare din senin. Credea totuși că Dumitru se va întoarce acasă mâine-poimâine, știindu-se că nu poate trăi fără Paraschiva, singura femeie — se zice — pe care a iubit-o el cu adevărat și care, de aceea l-a și învârtit cum i-a plăcut. De altfel gândurile lui erau atât de fripte de grija pământurilor, încât tot restul lumii i se părea că nu face un ban găurit. Se înfuria când vedea pe Ana care, pe cât îi îngăduia pântecele țuguiat, se sprintenea pe lângă vatră

să gătească cina, și era din ce în ce mai convins că femeia e înțeleasă cu Vasile Baciu să-l tragă pe sfoară.

Se perpeli câteva zile fără să știe ce să mai facă. Apoi îi veni în minte Herdelea și se bucură ca și când ar fi găsit scăparea. Chipul învățătorului îi juca înaintea ochilor, strălucitor de speranțe. Îl căută îndată și, nimerindu-l la școală, îl chemă afară. Herdelea era supărat și-i imputã că e nerecunoscător și că, prin nepăsarea lui criminală, îi primejduiește slujba și cinstea. Ion ascultă nerăbdător, ca și deunăzi când încercase învățătorul să se sfătuiască cu dânsul. Ce-i păsa lui de grijile altora? Pe el numai necazul lui cel mare îl rodea și-l chinuia, și, după ce îmblânzi pe Herdelea cu făgăduințe, i se plânse ca un copil nepriceput, zicând mereu mai rugător și mai stăruitor:

— Învață-mă, nașule, că altminteri ori fac moarte de om și ajung la pușcărie, ori mi-oi pune singur ștreangul de grumaz!

Se uita în ochii învățătorului, sorbindu-i răspunsul, din care însă i se întipări în creieri numai atâta: ,,Fii liniștit, finule, că ce ți-a făgăduit trebuie să-ți dea… Duminică tu să vii la mine cu Ana… Am să chem și pe Vasile ș-aveți să vă înțelegeți, fii liniștit!"

Zilele până duminică trecură ca ceasurile. Nădejdea îi îmbrăca toate gândurile în trandafiriu. Se simțea iar stăpânul pământurilor și de-abia aștepta să poată ieși la lucru pe moșia lui.

Herdelea, iubitor de învoieli unde fiecare parte să-și scadă cerințele spre mulțumirea amândurora, povățui pe Vasile Baciu să dea acuma jumătate din locuri, care să fie scrise pe numele lui Ion, iar cealaltă jumătate să i-o făgăduiască în scris pentru după moarte. Povața lui însă îi nemulțumi pe amândoi. Toate nădejdile lui Ion se prăbușiră auzind ce spune învățătorul. Apoi dacă ar fi fost vorba să lase dânsul din drepturile lui, ce nevoie de sfaturile nașului? Lui nu-i trebuiau sfaturi, ci pământurile, toate pământurile… Îl cuprinse o mânie sălbatică împotriva lui Herdelea, care astfel vrea să-l înșele, în loc să-l ajute… Vasile, cu o lucire șireată în privire, zise tacticos că el nu-și ia vorba înapoi și dă bucuros cele cinci locuri, pe ales. În sinea lui însă era sigur și el că Herdelea s-a înțeles cu Ion să-i fure averea… Pentru că nu îndrăzneau să se certe cu învățătorul, potrivnicii schimbară între dânșii câteva sudălmi și apoi, uitând orice omenie, se luară de piept și începură să-și care la pumni peste cap, cu sete, grohăind ca niște mistreți prinși în capcană… Herdelea și Titu de-abia izbutiră să-i scoată din

odaie, în vreme ce dăscălița, nespus de indignată că nerușinații s-au încăierat în casa ei, îi ocăra cu înverșunare, iar Ghighi țipa speriată. Ana

încremenise pe un scaun, în dosul ușii, încât doamna Herdelea o dojeni și pe ea bine și apoi o dădu afară.

Vasile și Ion se mai zgâlțâiră puțin în pridvor, se mai ghiontiră până-n poartă, dar în uliță se descotorosiră și-și așezară hainele boțite, înjurându-se din ce în ce mai potoliți. În clipa însă când să pornească spre sat, în ușa casei învățătorului se ivi Ana, topită de rușine și de spaimă, ca o arătare urzitoare a tuturor relelor. O zăriră amândoi deodată și furia lor se înteți iar, pumnii se amenințară în aer și privirile roșii se loveau ca două săbii. Ajuns în dreptul casei, Ion intră în ogradă urlând cu o spumă subțire albă între buze, care se muta și se lipea când pe cea de sus, când pe cea de jos:

— Să-ți mănânci friptă odrasla, tâlhar bătrân ce ești! Ana dădu să intre și ea, dar Ion se repezi ca uliul și răcni, răgușit, scăpărând scântei din ochi și scoțând cuțitul din șerpar:

— Fugi, fleandură, fugi de-aici că uite-acu te trimit pe lumea cealaltă!… Și să nu te mai prind prin ograda mea că te spintec!… Hoață!… Hoți și tâlhari care umblă să mă mai și batjocorească!

Femeia vru să ridice mâinile să-l roage, dar privirea lui o îngrozi, spunându-i că într-adevăr e hotărât s-o omoare acuma. Șovăi o clipă și apoi porni după tatăl său care făcea câte doi trei pași, se oprea, se întorcea, zvârlea ginerelui câte-o înjurătură, iar se urnea și iar se oprea… Când însă Vasile o văzu apropiindu-se, își îndreptă toată mânia asupra ei și, amenințând-o cu amândoi pumnii, strigă clămpănind din dinți ca o fiară:

— Să nu vii la mine, rapandulă, că-ți zdrobesc ciolanele!… Sărăntoc ți-a trebuit, de sărăntoc să ai parte!… Uite-l! Uite-l ce mândru-i!… Amu să-ți fie de cap! De cap! De cap! De cap!

Păși mai iute, dar răcnind întruna ,,de cap", ca și când n-ar fi fost în stare să găsească o ocară mai grea…

Ana rămase în mijlocul drumului, nemaiștiind încotro s-o apuce. Ion tot mai înjura și blestema în ogradă, iar Vasile Baciu, depărtându-se, țipa mai tare, parcă să-l audă tot satul. Vecinii ieșiseră în uliță și priveau, care mirați, care râzând, toți dor nici să urmărească desfășurarea poznei… Nemișcată, cu brațele moarte, cu ochii rătăcitori și cu sufletul crâmpoțit de înfricoșare, femeia se uita împrejur, fără să mai știe ce să facă. ,,Acu unde să mă duc?" se întreba și în minte îi răsăreau numai răspunsuri negre care o pironeau pe

loc, sleindu-i voința și ispitind-o să-și curme singură toate suferințele, fiindcă viața ei e zadarnică.

Tot Floarea, nevasta lui Macedon, sări iar, o luă de mână, o duse acasă la ea, o îmbărbătă până seara și o culcă după cuptor, lăcrimând de milă:

— Vai, sărăcuța de ea, sărăcuța!… În noaptea aceea își dădu seama întâia oară Ana de prăpastia în care-și zvârcolește ea viața. Și atunci gândul morții i se coborî în suflet ca o scăpare fericită. Îl alintă atât de stăruitor că, în cele din urmă, se minună cât de blândă și ademenitoare i se înfățișează, ca un liman unde nu mai sunt nici dureri și nici nădejdi… Deodată însă simți o zvâcnire în pântece, trezind-o din aiurare. ,,Cum se mișcă, sărmanul!" își zise dânsa uitându-și toate necazurile și înțelegând că trebuie să trăiască, fiindcă într-însa o ființă nouă bate la poarta vieții.

A doua zi Ion se mulcomi. Îi păru rău că s-a făcut de râsul lumii și că s-a hărțuit cu socrul său tocmai în casa învățătorului, deși era convins că Herdelea s-a dat de partea dușmanilor lui. Trecu drumul la Macedon Cercetașu și aduse acasă pe Ana, dar fără să audă măcar povețele Floarei că să fie mai milos cu biata femeie că mâine-poimâine îi sosește ceasul și cine știe ce se poate întâmpla dacă o huiduiesc toți și n-o cruță nimeni.

Apoi fu cuprins de desperare. Simțea un gol dureros în cap, care voia neîncetat parcă să-i spargă țeasta. Numai buzele îi șovăiau întruna:

— Nu-i bine așa… Nu-i bine… nu-i bine… Se ducea prin Jidovița, se îmbăta și se întorcea mai posomorât.

După o săptămână ploioasă și murdară, care-l ținuse mai mult în casă, răsări o zi aurită, caldă, strălucitoare, cum nu se mai pomenesc decât în ținuturile muntoase în dricul primăverii. Ieșind în ogradă, Ion se opri ca trăsnit și, fără să vrea, sorbi lacom mirosul de verdeață, sălbatic și umed, ce plutea în văzduh. Ca și când peste noapte tot pământul s-ar fi spălat cu apa fermecată, atât se înfățișa de mândru în verdele deschis pe care stropii de rouă licăreau în toate culorile curcubeului, ca niște diamante presărate înadins de o mână nevăzută. Priveliștea aceasta îl zgudui ca dintr-un somn greu și-i umplu deodată creierii de gânduri… Și porni, luminat, spre casa preotului Belciug, împins de o încredere mare. Numai popa poate să-i arate calea, precum tot dânsul l-a dat pe brazdă odinioară. Dar acest ,,odinioară" era așa de depărtat, parcă ar fi trecut ani și ani de zile, deși abia ieri se împliniseră cinci săptămâni de la nuntă.

Belciug privea din cerdac cum adapă caii vizitiul, un țăran somnoros și plin de baligă pe haine.

— Ce mai veste-poveste, Ioane? zise dânsul văzându-l intrând pe portiță, cu pălăria în mână.

— Apoi mai mult rău decât bine, domnule părinte, răspunse Ion vrând să zâmbească, dar izbutind numai să se strâmbe și să-și arate dinții galbeni, ca un câine care mârâie neputincios.

— Am auzit… De, băiete, dacă uitați pe Dumnezeu, cum să nu vă pedepsească? mormăi Belciug puțin înnourat și intrând în casă urmat de Ion.

Dumnezeu însemna acum în Pripas biserica cea nouă și preotul simțea mâna Cerului în neînțelegerile dintre ginerele și socrul care nici nu s-au gândit măcar să dăruiască ceva pentru locașul Domnului.

Milostivenia cerească i se arăta de altminteri preotului în toate chipurile. Buclucul lui Herdelea cu judecătorul era o pedeapsă grabnică și cuvenită pentru că a uneltit împotriva slujitorului lui Dumnezeu. Mai aștepta doar manifestarea mâniei divine față de doamna Herdelea, care l-a ocărât pe dânsul, și apoi o lovitură deosebită pentru Herdelea fiindcă chiar ieri a aflat că umblă să-i smulgă câțiva alegători în favoarea candidatului de deputat ungur, deși știe bine că el dorește să arunce un bloc — mic, dar solid — în cumpăna reprezentantului român. Răsplata tuturor neplăcerilor o găsea totuși mai ales în hotărârea de a începe încă în vara aceasta lucrările noii biserici. Căzuse la învoială cu un arhitect din Bistrița, care avea gata un plan foarte frumos. Arhitectul trebuia să sosească în curând și, cu materialul adunat, să așeze temelia. Până la toamnă zidurile vor fi ridicate, iar în toamna viitoare noul locaș va putea fi sfințit cu toată solemnitatea. Belciug se gândea de pe acuma la programul sfințirii și inima lui bolnăvicioasă tremura de bucurie. Dar, deoarece tot mai lipsea puțin din suma prevăzută la cheltuielile clădirii, strădaniile lui nu erau sfârșite. De aceea nu pierdea credința că, până la urmă, și Ion va deschide punga și deci se sili să-l câștige prin bunăvoință.

— Acuma spune, Ioane, ce te doare! murmură dânsul așezându-se, bătându-și genunchii cu palmele și privind drept în ochii lui Ion, pe care-l lăsase în picioare.

Ion se spovedi prelung, cu glas înfundat, cu ochii în pământ, iar preotul îl ascultă cu băgare de seamă și fără să-l întrerupă. Apoi când isprăvi, Belciug se sculă, se plimbă de câteva ori de ici-colo cu pași mari, uitându-se o dată cu mirare în odăița de culcare unde patul era încă tot nefăcut, și în

sfârșit se opri lângă masă, se rezemă de dungă cu palmele încrucișate la spate și vorbi privind mereu într-un colț al tavanului:

— Știu eu ce să te sfătuiesc?… Greu… Prea greu… Numai un avocat te-ar putea lumina bine… Dar cu răul și cu bătăile nu se împacă oamenii niciodată, asta-i de când lumea. Dumnezeu a lăsat judecătorilor împărțirea dreptății pământești… Am pățit și eu deunăzi, știi bine, că m-a ocărât dăscălița țigănește. Puteam să mă apuc de bătaie?… Nimeni să nu-și facă singur dreptate… N-am zis nimic și nu m-am înfuriat… Dreptatea-i de la Dumnezeu… M-am plâns și eu în Armadia la judecătorie și, dacă-i bine și drept să fiu hulit de pomană, hulit să rămân… Tu însă vei face cum crezi de cuviință. Numai atâta să știi: pumnul nu-i dreptate… Întreabă un avocat, roagă-l să te învețe și fă cum te-o îndrepta el… Eu n-am nici o putere…

Ion plecă mulțumit. Bine a zis popa: legea să hotărască… Ajuns acasă, chemă pe Ana și-i vorbi foarte blând:

— Tu trebuie să te duci la tatăl tău, Anuță, că eu nu te mai pot ținea, vezi bine și tu, că-s sărac și abia ne târâm și noi zilele… Dumnealui are destulă avere… Amu că m-a înșelat, nu-i nimic. Dumnezeu din cer vede și judecă. Dar eu trebuie să mă gândesc la pielea mea. Cu mâinile-n sân n-oi sta, de bună seamă, poți să-i spui!

Pe urmă o duse de mână până la poartă și închise poarta după ea. Ana se mai uită înapoi, dar el nu mai întoarse capul.

— Are dreptate… toți au dreptate, șopti femeia podidită de plâns. Numai eu n-am nici un rost în lume…

Capitolul VIII: Copilul

Cu cât se apropia alegerea de deputat, cu atât Herdelea, tatăl și fiul, se ciorovăiau mai mult, ca și când toate necazurile și toate nădejdile, ba chiar însăși soarta lor ar fi atârnat de izbânda românului sau a ungurului. Bătrânul, care purta în suflet groaza procesului cu judecătorul, credea din ce în ce mai tare că, contribuind la alegerea candidatului guvernamental, va scăpa teafăr din ce-l amenința. Se gândea în taină că, în preajma judecății, va ruga pe ocrotitorii săi, subinspectorul și deputatul, să pună o vorbă bună pentru dânsul acolo unde trebuie. Văzându-l cu asemenea sprijinitori, judecătorul va trebui să se îmblânzească, iar tribunalul să înceteze urmărirea… Și, fiindcă în cele din urmă Titu râdea neîncrezător de speranțele lui, Herdelea zicea convins:

— Cine râde la urmă râde mai bine, băiete! Dăscălița, deși nu putea suferi neamul unguresc, rămase totuși neclintită în părerea ei că, mai presus de orice, omul trebuie să aibă grijă de pielea lui. De altfel ea și cu Ghighi nu se sinchiseau atâta de mofturile alegerii, cât se frământau că, în afară de câteva cărți poștale ilustrate, n-aveau încă nici o scrisoare de la Laura, măcar că acuma se împlineau aproape două luni de la nuntă. Își făceau fel de fel de închipuiri, căutau explicații care să le potolească neliniștea, dar care mai mult le întristau.

Titu se mistuia și se chinuia de însuflețire. Dorea cu atâta înverșunare izbânda lui Grofșoru, că îl durea chiar numai gândul că ar putea cădea. Începea aproape să urască pe tatăl său, mai ales că punea veșnic înainte interesul personal.

— Dacă nu vrei să facem nici o jertfă, cum crezi c-o să triumfăm vreodată? striga dânsul desperat, scrâșnind din dinți și smulgându-și părul.

Egoismul acesta, de care se izbea de altminteri pretutindeni, îl hotărî să se gândească să plece oriunde, în lume, încredințat că aiurea oamenii vor fi mai voioși să se sacrifice pe altarul unei idei. Deși striga întruna că activitatea e mama succesului, continua să petreacă zilele prin Armadia, la berăria Rahova sau la Grivița, unde, împreună cu alți tineri entuziaști, se îmbătau cu vorbe mari, visau închipuind planuri îndrăznețe și puneau la cale soarta poporului. Fiind siguri de succes, îi umflau mereu proporțiile. Li se părea că alegerea lui Grofșoru va revoluționa nu numai țara, ci toată Europa.

Știau dinainte discursurile zdrobitoare cu care Grofșoru va ului Parlamentul și vedeau limpede clipa când Ardealul se va ridica brusc în picioare și va cădea, ca un copil pierdut și regăsit, în brațele României, când cei oropsiți de atâtea veacuri își vor lua locul ce li se cuvine între popoare, ca niște urmași vrednici ai stăpânilor lumii…

După asemenea înaripări, intrând seara în atmosfera îmbâcsită de realitate de acasă, Titu simțea că se prăvale din înălțimi și se zvârcolea neputincios. ,,Trebuie să plec de-aici, altfel am să mă înăbuș!" își zicea după ce se certa cu tatăl său care nu voia nici să-i mai asculte argumentele.

Cu toată sila ce i-o făcea slujba de subnotar, își găsi singur un loc în Lușca și, într-o seară, aproape de alegere, în urma unei discuții mai violente, declară că are să se ducă îndată ce va afla rezultatul luptei, fiindcă s-a săturat de viața aceasta fără nici un ideal, mânjită numai de noroiul mărunțișurilor zilnice. Declarația voia să fie o răzbunare împotriva tatălui său, care însă se bucură auzindu-l și-l felicită că începe să se cumințească.

În ajunul alegerii trecură prin Pripas două companii de honvezi care aveau să dea o mână de ajutor jandarmilor concentrați din tot județul spre a păstra ordinea.

— Uite ce susțineți dumneavoastră, cei cu prudența! zise Titu către Herdelea arătându-i soldații ce de-abia-și târau picioarele obosite. Drept argumente ne dați baionete!

În sfârșit ziua cea mare răsări frumoasă… Armadia fierbea ca un stup în ceasul când roiește. Toată lumea era stăpânită de înfrigurare. Din sus și din jos soseau mereu cete de țărani, cu preoții și cu învățătorii în frunte, unii pedeștri, plini de praf și de sudori, alții în căruțe, toți veseli și strigând mereu ,,trăiască"…

De la biserica cu două turnuri, de-a curmezișul pieței, până la primărie, unde era biroul electoral, în dreapta și în stânga străzii se întinseră cordoane de jandarmi cu baioneta la armă, cu penele de cocoș agitate în pălării, răstindu-se la mulțimea ce se înghesuia în spatele lor, răcnind deseori ,,înapoi" și amenințând cu puștile. În mijlocul pieței, lângă crucea îngrădită cu uluci, un grup de elevi de liceu din clasele superioare, încadrați de câțiva profesori tineri și de studenți îndrăzneți, cântau Deșteaptă-te, române, întrerupându-se din când în când ca să strige în cor: ,,Trăiască deputatul Victor Grofșoru!" Grupul ajungea până la cordonul de jandarmi; cei din față aplaudau pe alegătorii români și huiduiau pe ovreii și ungurii care se îndreptau spre primărie. Aici, chiar în spatele unui jandarm voinic, cu

mustăți mari și sclipitoare de pomadă, stătea și Titu, roșu de entuziasm și răgușit de cât a cântat și a răcnit. Toată piața gemea de țărani nealegători, aduși înadins să manifesteze, urlând ,,trăiască" sau ,,rușine".

Belciug veni mai devreme, urmat de vreo douăzeci de pripăseni, dar în fața bisericii un ofițer de jandarmi trimise în dosul cordonului pe cei ce n-aveau cărți de alegători, încât preotul defilă numai cu șase inși înspre localul de vot, zâmbind amar la mulțimea care-l aplauda.

Titu strigă însuflețit ,,bravo, Belciug", iar popa îi răspunse măgulit și trist:

— Nu-i vina mea că suntem numai atâția, știi bine! Soarele ardea. Căldura creștea neîncetat. Oamenii, osteniți de cât au stat în picioare, asudau, se îndârjeau, se îmbulzeau spre cordoanele de jandarmi fără să știe de ce, iar jandarmii se strâmbau, răcneau și izbeau ici-colo cu patul puștii, înjurând.

Pe la amiază Grofșoru, însoțit de câțiva prieteni, trecu pe stradă, spre biserică, să-l vadă mulțimea. Însuflețirea izbucni ca o flacără dintr-un jăratic peste care ai turnat ulei. Cântecele, uralele, țipetele se topeau într-un zgomot năprasnic. Lumea se năpusti peste cordoane să-l vadă mai bine. ,,Ura! Trăiască Victor Grofșoru!… Jos renegații!…" Jandarmii se zbăteau, învârtind armele să stăpânească valurile de oameni. Unul, cuprins de mânie fiindcă norodul nu-l lua în seamă, împunse cu baioneta în mulțime, înțepând pe un țăran bătrân, care tocmai se lupta să iasă din vâltoare și care deodată începu să se vaiete.

— Rușine!… Huo!… Jos cu ei! urlă gloata repezindu-se mai dârză asupra cordonului.

— Înapoi!… Înapoi! țipau jandarmii lovind cu arma în cei care se avântau peste linia oprită.

Grofșoru, care tocmai văzuse cum a împuns jandarmul, se repezi la țăranul rănit și-l îmbrățișă furtunos, în vreme ce mulțimea vuia de entuziasm și mulți întrebau: ,,Ce este? Ce s-a întâmplat?" Apoi, revenind în mijlocul străzii, își scoase pălăria, își șterse nădușeala și începu cu glas vibrator:

— Cetățeni! A curs sângele nevinovat! Teroarea… Nu izbuti să continue, căci un ofițer de jandarmi îl opri scurt, declarându-i că nu e voie să ațâțe lumea. Grofșoru se ciondăni un răstimp cu ofițerul protestând cu gesturi largi, pe când partizanii îl sprijineau stăruitor:

— Trăiască!… Trăiască!… În clipele acestea sosi în piață Herdelea, urmat de cinci alegători, cu fața luminată de un zâmbet sfios, uitându-se puțin speriat în dreapta și stânga. Câțiva strigară ,,trăiască", dar îndată un glas gros răcni: ,,Rușine! Renegații!… Jos!" și repede toți izbucniră în huiduieli, iar printre baionetele lucitoare pumni încleștați se scuturau amenințători. Herdelea, înfricoșat, simți un tremur în genunchi, dar zâmbetul nu-i dispăru de pe buze ca și când ar fi fost vopsit… Grupul de liceeni porni să cânte batjocoritor ,,Veșnica pomenire", cu glasuri ascuțite și false de mascaradă, în timp ce alții răcneau neîncetat ,,rușine".

Titu, cuprins deodată de o milă mare, se piti la spatele jandarmului, uitându-se îngrijorat după tatăl său, îmbătrânit prea înainte de vreme, a cărui față acuma era albă încât de-abia i se mai vedeau mustățile mici și cărunte.

— Renegatule!… Rușine!… Trădătorule!… Jos! țipau zeci de voci în jurul lui Titu, care ridică mâinile, copleșit de emoție, parc-ar fi vrut să oprească ocările necruțătoare.

Grofșoru, care nu mai isprăvea discuția cu ofițerul, cum zări pe Herdelea, se întoarse și-l apostrofă indignat:

— Îmi pare rău, domnule Herdelea, că tocmai dumneata… Învățătorul se opri fără să poată scoate o vorbă. Ofițerul însă interveni:

— Pardon!… Vă rog să nu terorizați pe alegători! Aici nu se permite nici o presiune! zise punându-se între Grofșoru și Herdelea și apoi adăugând, către acesta: Înainte, înainte, domnilor!

— Protestez împotriva acestei noi încălcări de lege! strigă Grofșoru, deschizând o nouă ciorovăială cu ofițerul.

În fața primăriei, solgăbirăul Chițu strânse mâna lui Herdelea și-l prezentă unui domn scurt și gros, cu ochelari de aur și cu o mustață galbenă rară:

— Domnule candidat, iată unul din prietenii noștri!… Îmi dați voie? Candidatul dădu mâna învățătorului, zicându-i mașinal:

— Îmi pare foarte bine… Voi fi totdeauna la dispoziția dumitale… Totdeauna…

Herdelea, înviorat, primi cuvintele ungurului ca o ușurare și intră în biroul notarului unde, la o masă lungă, ședea un judecător de la tribunalul din Bistrița, uscat, cu nasul foarte subțire, cu niște ochi mici, răutăcioși și cu un creion în mână. Învățătorul îl cunoștea. Alături alți doi, tot de la tribunal,

scriau voturile în formulare tipărite. Odaia era plină de oameni care măsurau pe alegători cu priviri bănuitoare.

Herdelea se apropie de masă cu pălăria în mână, cu zâmbetul pe față. Judecătorul, președintele comisiunii electorale, îl privi întrebător.

— Votez pe domnul candidat Beck! zise învățătorul, rezemându-se cu mâinile de dunga mesei și uitându-se în ochii judecătorului parc-ar fi vrut să-l roage să-l țină minte și să-l apere când va veni la proces.

Cei cu formularele îi însemnară numele, iar președintele rosti, indiferent și obosit:

— Altul? Învățătorul se dădu puțin la o parte, să facă loc tovarășilor săi.
— Tot din Pripas, murmură dânsul către judecătorul care părea că nu-l aude, ci se scărpina după ureche cu creionul și se uita la cei ce scriau voturile.

La șase seara comisiunea declară ales pe candidatul Bela Beck, cu o majoritate de cinci voturi.

Rezultatul se răspândi pe-afară, prin mulțimea obosită, care-l primi cu strigăte de indignare și cu cântece naționale. Piața totuși se goli curând. Cârciumile însă se umplură, adăpostind până noaptea târziu comentariile aprinse, felicitările, amenințările…

Herdelea povesti acasă încântat cum i-a strâns mâna deputatul și cum i-a făgăduit sprijinul pentru orice împrejurare, cum i-a zâmbit judecătorul încrețind fruntea ca să-și întipărească în creieri numele lui.

— De-acu nu mai am nici o grijă cu procesul… De-acu pot dormi liniștit! zise dânsul cu mândrie. Vezi acuma ce înseamnă să știi să te porți cu oamenii? adăugă apoi bănuitor către Titu.

— Am văzut… am văzut! șopti tânărul istovit. Auzindu-l și văzându-l însă își amintea răcnetele mulțimii în piață, când a trecut Herdelea, paloarea lui de-atunci și mila aceea dureroasă ce-o simțise și care i-a rămas în inimă parcă mai adâncă. Era trist și abătut, ca și când ar fi pierdut orice nădejde în lume. ,,Iată de ce atârnă înfăptuirea ideii! se gândea dânsul. Cinci voturi! Adică tocmai voturile tatii… că să-și ușureze procesul! Dacă nu era procesul, triumfa ideea… Și barem procesul de-ar ieși bine!… Iată ce hotărăște soarta unui popor: un fir de tină… Și totuși ideea nu poate muri! Ideea e sufletul omului."

Profitând că notarul din Lușca era în Armadia, cu alegerea, a doua zi plecă. ,,Dac-aș mai sta mult aici, ar trebui să mă scufund de tot în noroiul realității!" își zise Titu despărțindu-se.

— M-a alungat, tată… șopti Ana atât de încet că nici ea însăși nu-și auzi bine glasul, cu groaza încuibată în ochi, așteptându-se s-o zdrobească.

Vasile Baciu prânzea. Avu o tresărire, văzând-o galbenă și trasă, cu burta la gură. Mai sorbi din lapte o dată, îmbucă o coajă de mălai, pe urmă se uită lung la Ana și răspunse molfăind:

— Bine… Stai aici că ai unde… Vezi că eu mă duc până în Zăhată, că am niște oameni la sapă… Să iei seama pe-acasă…

Vorbea atât de liniștit că femeia se zăpăci, crezând că n-a auzit bine și nu îndrăzni să se așeze până nu-l văzu plecând aievea cu carul.

Baciu știa că Ion are s-o izgonească, dar nu-i păsa. Lasă să vie fata, nu-i nimic. Acuma, că-i măritată în lege, poate ședea și acasă. Mai bine așa, decât să se plece el în fața tâlharului și să-i dea moșia. La urmă tot va trebui să vie bărbatul și s-o ia, mulțumindu-se cu ce-o căpăta, căci n-are încotro… Acum e vorba de răbdare. Cine o răbda mai lung, rămâne deasupra. Iar dânsul poate aștepta oricât, că nu-l doare…

Ana era umilită și tăcută ca un câine. Nu crâcnea înaintea bătrânului și doar uneori îl privea rugătoare cu ochii ei scufundați în cap și veșnic roșii. Zilele i se păreau nesfârșite în așteptarea omului pe care inima ei îl dorea cu atât mai mult că suferise greu pentru dânsul.

Ion, chiar în ziua când o alungase, se dusese în Armadia la Victor Grofșoru, de care știa că-i avocat strașnic, mai tare ca mulți din Bistrița. Avocatul era foarte încurcat atunci cu alegerea de deputat și, aflând că Ion nu-i alegător, vru să-l amâne pentru altă dată. Ion însă, încăpățânat, nu s-a lăsat până nu i-a povestit cu de-amănuntul toată buba. Mirosind ceva mai de preț, Grofșoru întrebă mai întâi:

— Martori ai?

— Am, domnule avocat, cum să n-am… Am pe… se grăbi țăranul, înșirându-i pe toți cei ce au fost la tocmeală și care auziseră făgăduielile socrului său.

Avocatul se însărcină să-i scoată toate pământurile, dar îi ceru înainte jumătate din onorar. După ce Ion numără banii, Grofșoru îi închise într-o casă de fier, îl sfătui să aducă înapoi pe Ana ca să nu poată spune Vasile Baciu c-a alungat-o, dar să potrivească lucrurile astfel încât să nu bage de seamă că are nevoie de ea.

Ion își făcu cruce de mulțumire. Dacă i-a luat avocatul banii, înseamnă că trebuie să câștige. Ana are să se întoarcă ea singură… Numai când

trecură două săptămâni începu să intre în grijă să nu cumva să se primejduiască procesul din pricina femeii care nu vine acasă.

Când află Vasile Baciu că Ion l-a tras în judecată, se întunecă. Îi era frică de judecați, deoarece nu mai avusese niciodată și văzuse la alții că procesele înghit zadarnic moșiile oamenilor. Începură îndoielile. Să nu se întâmple ceva și să piardă tot. Avocații câte șuruburi nu învârtesc. Te bagă în temniță cu dreptatea în mână. La urma urmelor poate că tot mai bine ar fi să-i arunce câinelui jumătate locurile și căsuța cea veche, să scape de-o grijă… Se uita mai chiorâș la Ana și ar fi fost bucuros să-i găsească vreo pricină s-o gonească înapoi, la tâlharul pe care și l-a ales ea și de care acuma nu mai știe cum să se scuture.

În duminica a treia, Vasile Baciu, ca s-o poată alunga, se hotărî să se îmbete. După-amiază cârciuma era plină, ca de obicei. Avrum, negru de supărare, din pricina unei afaceri cu notarul, servea totuși rachiul mai prompt chiar decât alte dăți. Vasile n-apucă să se afume bine și se pomeni cu Toma Bulbuc lângă dânsul, foarte vesel și mulțumit că pusese temelia casei de piatră ce o clădea pentru George pe care avea de gând să-l însoare la iarnă. Din vorbă în vorbă Baciu se plânse cât de rău a nimerit-o cu măritișul fetei, cum stă acuma acasă la dânsul, parcă nici n-ar avea bărbat… Toma clătină din cap și apoi întrebă binevoitor:

— De ce nu vă împăcați voi, Vasile?… Oamenii trebuie să se învoiască…

— Da cu cine să te împaci, omule? făcu Baciu trântind paharul pe masă și povestind iarăși ce-a pățit cu ginerele și cum vrea să-l lase pe drumuri, cerșetor.

Atunci intră și Ion în cârciumă. Venea înadins, știind că e socrul său, să încerce o apropiere, dacă s-ar putea, ca să-și ia acasă nevasta. Se așeză însă la altă masă, strigând cu un oftat:

— Jupâne!… Măi jupâne!… Dă-mi și mie oleacă de stropșeală!

Până să vie Avrum cu rachiul, Toma se întoarse repede:

— Ia vino încoace, Ioane! Vino, vino, că nu te mănâncă nimeni…

Ion trecu greoi la masa lor, rostind ca din gura altuia:

— Noroc bun, socrule…

— Ce socrule, mă! sări Vasile, jumătate glumeț, jumătate furios. Eu să-ți zic ție ,,socrule", că văd că nevastă-ta-i mai mult la mine decât la tine!

— Vina mea-i? făcu Ion, îndoindu-se de spinare ca un caraghios.

— Eu aș zice să vă împăcați ca oamenii de treabă, să nu vă mai faceți de râsul lumii! vorbi acuma Toma, trăgând cu ochiul întâi unuia, pe urmă celuilalt. Că zău așa! Ia șezi, Ioane, șezi colea!

Ion se așeză, așternând pe o bancă o batistă roșie cu flori verzi, ca să nu-și murdărească hainele. Toma puse îndată la cale tocmeala. Altă dată s-ar fi aprins, ar fi înjurat, ar fi răgușit țipând, acuma amândoi erau liniștiți, chibzuiți și reci ca doi negustori pățiți și înșelați. Vasile sfârși îmbiindu-i jumătate locurile și casa cealaltă, pe care poate să le scrie oricând pe numele lor, să nu mai fie neînțelegere. Ion răspunse că mai bine să hotărască judecata, dacă nu vrea să-i dea ce s-a înțeles când a luat fata; totuși Ana poate să vie acasă oricând, căci el cu ea n-are nimic… Toma îi îndemnă să mai lase fiecare câte ceva și-i sili să dea mâna.

— Bine, așa să fie cum ziceți, mormăi Ion cu ochii aprinși. Dar procesu-i proces… Amu, deocamdată, fie după voia dumneavoastră, dar judecata să-mi dea dreptul meu deplin! Dacă dumneata îmi dai de bunăvoie cât zici, ne-om judeca pe mai puțin!

Vasile Baciu nu vru să audă de proces și se supără. Toma însă îl făcu să dea mâna a doua oară, zicând blajin:

— Lasă, lasă cum zice, că-i mai tânăr și mai fără minte! Lasă… Până la judecată mai trece vreme și cine știe ce-o mai aduce Dumnezeu!

Băură aldămașul împreună până pe înnoptat. Ion plecă acasă cu Ana de mână. Era beat, dar nu-și arăta totuși mulțumirea. Doar în suflet se bucura c-a spart gheața.

A doua zi dimineața Vasile Baciu veni, după cum se înțeleseseră, și se duseră în Jidovița, la notar, să le facă hârtiile de intabulare.

— Da să scrii acolo, domnule notar, că procesul merge înainte! zise Ion ca o amenințare.

Vasile Baciu încercă să răspundă, dar Ion se sculă în picioare:

— Îmi trebuie tot pământul, socrule, știi bine… Tot pământul!…

După plecarea lui Titu, casa Herdelea se liniști. Învățătorul se mai lăuda din când în când cu lovitura lui de la alegerea de deputat, dar doamna Herdelea și Ghighi se gândeau tot mai mult la Laura. Ca să se mângâie, dăscălița, îndată ce isprăvea lucrul, se așeza în salonaș și citea rugăciuni, singură, cu glas tare, din cărticica ruptă, zdrențuită, pe care i-o dăruise odinioară, demult, unchiul ei Simion Munteanu.

Într-o seară, tocmai aproape de cină, Hector începu să latre în ogradă, portița scârțâi prelung, în pridvor se auziră pași greoi și apoi un ciocănit în

ușă.

— Scrisoare de la Laura! sări Ghighi aprinsă și bătând din palme, în vreme ce Herdelea zise gros: Intră!

Era într-adevăr straja Cosma Ciocănaș și aducea poșta din Jidovița: o scrisoare pentru Herdelea, vreo două pentru săteni de la feciorii ostași, apoi câteva ziare ale lui Belciug. Învățătorul citi toate adresele, dădu scrisoarea Ghighiței și vru să oprească gazeta popii.

— Nu pot, domnule învățător, zău nu pot, bâlbâi straja rușinat. Mi-a poruncit domnul părinte să nu mai las la dumneavoastră nici o gazetă, că altminteri mă probozește în biserică…

— Bine, Cosma, să fii sănătos! răspunse Herdelea râcâit de curiozitate. Șezi puțin și te odihnește, că până atunci văd eu repede ce mai spune în ele…

De la alegerea de deputat, Belciug rupsese orice legătură cu Herdelea; nu-și mai vorbeau, nu se salutau, erau ca doi străini. Prin Armadia mai erau mulți care îl ocărau, îndeosebi însă Victor Grofșoru, care spunea pretutindeni că numai din pricina ,,renegatului din Pripas" o circumscripție românească a trimis în Parlament un deputat ungur.

Până să răsfoiască Herdelea ziarele, dăscălița încercă să citească scrisoarea de la Laura, împreună cu Ghighi care, nerăbdătoare, se silea să urmărească și ea rândurile mărunte, cu litere ascuțite și drepte. Dar emoția lor era așa de mare, că nu putură să descifreze nimic.

— Ia dați-o-ncoace! zise Herdelea, după ce își astâmpărase setea gazetei și expediase pe Cosma.

— Da, da, citește-o dumneata tare! strigă Ghighi. Învățătorul își puse ochelarii, se sculă în picioare, întinse scrisoarea lângă lampa atârnată de grindă și citi rar, apăsat, bătrânește, cu glasul tremurat puțin pe alocuri:

,,Mult iubiții și doriții noștri! Nu m-aș mira să credeți că cine știe ce ni s-a întâmplat de nu v-am scris pe îndelete de când ne-am despărțit, în fața Rahovei și cu lacrimi în ochi. Eu însămi mă întreb cum am putut fi atât de neglijentă, căci dragostea mea pentru dumneavoastră nu s-a micșorat, deși s-a împărțit. Numai punându-vă în situația noastră, ne veți înțelege și ne veți ierta. Sper însă că ați primit multele cărți poștale ce vi le-am trimis de pretutindeni, pe unde am umblat? Până să ne încropim gospodăria noastră mică și drăguță, am tot amânat scrisul, ca să vă pot povesti din fir în păr viața nouă în care am intrat. În sfârșit iată-mă mai slobodă.

Nimeni nu-și poate închipui cât amar îmi strângea inima în clipa când am pornit la drum. Îmi sângera sufletul și nici nu puteam plânge măcar, căci George ar fi înțeles poate greșit lacrimile mele… Totuși călătoria din Armadia până aici îmi va rămânea veșnic neuitată și plăcută. George a fost așa de bun că repede mi s-a risipit tristețea și mi-a câștigat, mai mult decât iubirea, încrederea.

Am stat două zile în Bistrița, fiindcă eu m-am îmbolnăvit ușor și George n-a vrut să ne urcăm în tren până ce nu voi fi zdravănă de tot. Cât a fost George al meu de delicat și de nobil, nici n-am cuvinte să vă spun. (Nu v-aș scrie complimentele acestea, dacă n-aș fi sigură că el nu le va afla niciodată; altfel ar fi în stare să-și ia nasul la purtare, dragul meu drag!) A doua seară, înviorată și gătită cu rochia cea albastră ca cerul, care George zice că-mi șade admirabil, am cinat la Gewerbeverein. A fost o minune. Cânta muzica militară. Era lume imensă și elegantă. Și George era așa de drăguț și vesel. Mă sfiam puțin, fiindcă mereu îmi săruta mâinile peste masă, deși pe de altă parte știam că acuma aveam dreptul să ne iubim fără zgardă, cum spune mereu George… În sfârșit am petrecut splendid și ne-a costat aproape douăzeci de coroane, căci George cheltuia nebunește, zicând neîncetat că numai o săptămână de miere e în viață. Mie însă îmi era frică să nu ajungem fără bani în Vireagul nostru și să rămânem de râsul lumii.

Miercuri am plecat din Bistrița hotărâți să nu ne mai oprim deloc până-n Sătmar. Totuși în Dej iar am poposit o noapte și o zi. George era neastâmpărat și voia să-mi arate toate orașele pe unde trecem, ca să avem amintiri comune de pretutindeni. Și la Gherla am stat o zi și am vizitat Episcopia, întâlnind chiar și pe preasfințitul nostru episcop, care a glumit cu noi și ne-a binecuvântat. Mi-a plăcut mult Clujul, oraș mare și frumos, dar mi s-a părut straniu că n-am auzit nici o vorbă românească. Am fost găzduiți la sora lui George, care-i măritată cu un avocat de seamă, Victor Grozea; trebuie să vă aduceți aminte, că ne-a vorbit de Ludovica, la logodna noastră, socrul meu. Am fost și la teatrul unguresc unde se juca nu mai țiu minte ce comedie. N-am putut însă râde deloc, întâi că nu pricepeam mai nimic din ce sporovăiau pe scenă, și apoi mai ales pentru că era a treia seară de când ne oprisem la Cluj și George tocmai îmi mărturisise că drumul nostru nici nu trece pe aici și că m-a adus numai ca să mă distreze pe mine și să-mi facă plăcere. Am plâns și l-am certat că m-a înșelat astfel și cu deosebire a cheltuit atâția bani de nici nu îndrăznesc să vă spun, că v-ați spăimânta. De aceea n-am putut râde la comedia ungurească. George însă

zice că n-am râs fiindcă era prea proastă. La urma urmelor poate să aibă și el dreptate.

Și așa a trebuit să ne întoarcem iar pe la Dej, să mai petrecem acolo o noapte și pe urmă să o luăm la miazănoapte, spre Sătmar. Adevărat însă că nici nu ne-am mai clintit din tren până la Sătmar, unde ne așteptau de multișor bagajele și lăzile mele și mai multe ale lui George. În oraș doar că ne-am odihnit câteva ceasuri și îndată am pornit la Vireag cu trăsurile ce ni le trimisese notarul căruia George îi telegrafiase din Dej că sosim.

Pe aici e numai șes și iar șes, cât vezi cu ochii, neted ca-n palmă, cu lanuri nesfârșite de grâu. Soarele frige năprasnic, iar nourii de praf după căruțe rămân în văzduh parcă le-ar fi lene să se mai coboare pe pământ… O fi frumos, cui îi place. Mie însă mi-i dor mereu de dealurile noastre din Pripas, de munții noștri albaștri și măreți!

Vireagul e sat românesc, dar numai cu numele. Oamenii spun, ce-i drept, că-s români, dar o spun pe ungurește, căci altă limba nu pricep. Te și doare inima când îi auzi. De altfel sunt harnici, săritori, creștini buni. Nu-i de mirare că și-au uitat graiul strămoșesc bieții oameni, căci Vireagul e tocmai în marginea neamului românesc. Dincolo nu mai găsești decât unguri și iar unguri, cu izmene largi ca poalele țărancelor noastre și cu niște tichiuțe de pălării în cap de-ți vine să râzi. Ghighi s-ar omorî de râs până s-ar obișnui cu dânșii… Notarul de aici e ungur și, firește, n-are de unde să știe românește. Chiar și învățătorul vorbește foarte stricat, deși școala e confesională, susținută din banii bisericii. George i-a făcut îndată imputări, dar dânsul s-a scuzat că aici așa-i obiceiul, că și răposatul preot numai ungurește vorbea, ba ne-a mai asigurat că și noi va trebui să ne dăm pe brazdă. Atunci George s-a legătuit că, orice s-ar întâmpla, nu se va abate de la îndatoririle naționale și i-a spus învățătorului că trebuie să ne silim să readucem la matcă pe sărmanii rătăciți; a vorbit atât de mișcător George al meu că învățătorul a plâns, precum am plâns și eu… Învățătorul e văduv, iar notarul are o nevastă bătrână și arțăgoasă cu care n-am să mă pot împrieteni niciodată. E mai bine, căci altfel, singură, voi putea fi mai de folos bărbatului meu în marea operă de redeșteptare a acestor români nenorociți. Am început să cunosc puțin și eu viața, să înțeleg cât este de apăsătoare. Ne-am așezat frumos casa. Am cumpărat o mobilă foarte drăguță, din Sătmar, cam ca aceea din salonașul nostru. Suntem mulțumiți și fericiți, și ne rugăm lui Dumnezeu să ne miluiască tot așa pe viitor. Ne gândim cu drag

că poate la anul vom avea un băiețel. Eu cred mult că vom avea și chiar am început să-i pregătesc scufițele.

George a fost hirotonisit acum patru săptămâni. Cred că-i cel mai de seamă preot din toată țara și că slujește cel mai frumos dintre toți. Nu pentru că George e al meu, ci pentru că așa este.

Ei, dar văd că m-am pornit ca mutul și nu mai sfârșesc. Dacă însă nu mă opresc singură, iată că mă oprește hârtia care s-a săturat de mâzgăliturile mele… Acum cred ca v-am povestit chiar prea multe. E rândul dumneavoastră să-mi trimiteți o scrisoare cel puțin tot așa de lungă. Până atunci vă îmbrățișez de mii de ori cu dragoste mare pe toți. — Laura.

P. S. Prin octombrie sperăm să ne repezim puțin prin Pripas. Atunci apoi am să aduc încoace și pe Ghighița mea scumpă pe care o sărut special cu mult dor. — Aceeași.

Fiindcă draga mea Laura nu mi-a lăsat loc de scris, eu vă îmbrățișez cum pot. Iubirea ne-a făcut să ne gândim numai la fericirea noastră; de aceea iertați-ne.

— George". Herdelea puse scrisoarea pe masă și-și șterse ochelarii zâmbind mișcat, cu două lacrimi înflorite în colțurile ochilor. Ghighi se aruncă la scrisoare, o sărută și se învârti prin casă plângând și râzând de bucurie, în vreme ce doamna Herdelea, lingându-și buzele cu vârful limbii, rosti înduioșată:

— Dragii mamii, dragi!

Văzându-se stăpân al altor locuri, Ion, în loc să se împace, mai rău se întărâta. Se simțea din ce în ce mai înșelat și se gândea numai la pământul celălalt, care ar trebui să fie al lui și care e încă tot al lui Vasile Baciu. Aștepta procesul cu încăpățânare și se ducea mereu-mereu pe la Victor Grofșoru să-i dea zor, încât avocatul trebui să-l ocărască și să-l amenințe să se astâmpere.

Neputându-se potoli altfel, bătea deseori pe Ana. Acuma o ura. Era convins că e înțeleasă cu tatăl ei ca să-l tragă pe sfoară. Numai când o vedea plângând, se mai răcorea.

Femeia răbda, supusă și friptă. Îi trecea uneori prin creieri gândul că Ion n-o fi iubind-o, dar îl alunga înfricoșată, ca o primejdie ucigătoare. Mai des îl dezvinovățea, ca și odinioară, zicându-și că grijile și necazurile îl îndârjesc. Apoi nădăjduia o mângâiere în copilul ce-l aștepta din zi în zi. Copilul poate să-l mai îmblânzească și pe dânsul.

Robotea ca o slujnică. Zenobia, de când avea noră în casă, nu catadicsea nici să mute un scaun de ici până colo; în schimb însă o dăscălea toată ziua, bruftuluind-o și afurisind-o. Ana singură trebuia să ducă în spinare toată gospodăria. Ea gătea

mâncarea și tot ea o căra la câmp, unde lucrau oamenii în frunte cu Ion. Seara nu-și mai simțea șalele, iar burta o împovăra și o năbușea. În pat gâfâia atât de greu că Ion o lovea cu cotul în coaste, înjurând-o că nu-l lasă să doarmă cu fonfăielile și râgâielile care o apucau și o țineau ceasuri întregi.

În dricul verii, într-o zi Ana rămase singură acasă, să facă de mâncare și s-o ducă la prânz bărbaților care, împreună cu Zenobia, secerau o holdă de grâu. În vreme ce turna rântașul rumenit peste ciorba ce clocotea într-o oală zdravănă de tuci, femeia simți deodată niște junghiuri prin pântece atât de dureroase, încât fruntea și tâmplele i se încununară cu sudori fierbinți. Se lăsă pe vatră, cu ochii speriați, apucându-se cu amândouă mâinile de burtă și gemând. ,,Mi-o fi venit vremea", se gândi când junghiul se mai mulcomi.

Gustă mâncarea, puse puțină sare… Durerile însă o încercară din nou, întâi mai slabe, pe urmă mai crâncene parcă ar fi înțepat-o cu ace. Până în amiezi s-a chinuit, dar ea tot nu s-a lăsat, ci a isprăvit mâncările și le-a pus într-un coș, să le poată trimite prin cineva, dacă s-ar întâmpla să-i fi hărăzit Dumnezeu să nască astăzi.

Tocmai pe la amiază îi încetară toate junghiurile și se simți mai ușoară. Se închină, luă coșul și porni încetișor, lăsând casa în paza bătrânului Dumitru Moarcăș, care se aciuase de-a binelea la Glanetașu, nemaiîndrăznind să se întoarcă la Paraschiva.

Holda din zestrea Anei era departe, spre Jidovița, pe lângă drumul cel vechi. Soarele săgeta în răscrucea cerului curat ca lacrima. Zăpușeala plutea în văzduh, grea și sugrumătoare, ca o pâclă nevăzută. Câmpul îngălbenise sub apăsarea arșiței. Doar ici-colo câte un copac mai înverzea, cu frunzele neclintite ca un scut împotriva razelor aprinse. Femeia pășea legănat, târându-și picioarele desculțe pe cărarea crescută cu buruieni.

Sosi totuși mai devreme și de aceea se îndreptă cu merindea spre un măr pădureț din marginea holdei, să așeze acolo coșul și să ia secera, să mai taie și ea doi-trei snopi. Când se plecă însă să rezeme coșul de trunchiul scorburos, o sfredeli un junghi, atât de dureros parcă o secure i-ar fi despicat burta. S-a prăvălit fără putere pe pământul dogorât și crăpat, strângând dinții de-i pârăiau ca niște oase sfărâmate, căutând să-și ascundă

suferința. Dar, cu toate încordările ei, un țipăt sfâșietor, prelung și jalnic i se smulse din plămâni, urmat de gemete grele care-i uscau cerul gurii.

— Tulai! O fi apucat-o durerile facerii! strigă Zenobia, îndreptându-se de spinare, cu secera într-o mână și în cealaltă cu un snop de spice, și uitându-se spre mărul pădureț. Da, da… așa-i, cum zic! Uite-o cum se zvârcolește!

— Afurisită muiere! bombăni Ion, fără măcar să se întoarcă. Știe că-i sosește ceasul și vine să fete pe câmp! Bată-i Dumnezeu socotelile ei de toantă!

— Taci, Ioane, că te-o trăsni Dumnezeu din senin ca pe popa din Runc! murmură Glanetașu cu glasul înecat de milă.

— D-apoi că zău așa, făcu bărbatul totuși mai blând. Zenobia alergă la Ana care se zbătea și se legăna, cu fața în sus, cu mâinile pe pântece ca și când ar fi vrut să înăbușe vâlvătaia năprasnică ce o ardea. Prin umbra subțire a mărului lumina albă pândea tremurându-și petele străvezii pe corpul chinuit al femeii.

— Da ce-i, Ană?… Vai de mine, că și tu, zău… Nu puteai ședea acasă dac-ai simțit că te încearcă durerile? zise Zenobia miloasă, îngenunchind lângă ea și căutând să-i aline suferința.

Ca mai toate bătrânele de la sate, Zenobia se pricepea la moșit, fără să-l fi învățat. Îi desfăcu betele, îi scoase zadiile și-i frecă ușor pântecele de sus în jos. Gemetele Anei se ascuțeau în sâsâituri prelungi, iar buzele-i uscate șopteau în răstimpuri:

— Soacră, soacră, mor… Mor!… Moor!…

— Taci, că nu mori, maică, taci, taci… Mai rabdă și taci că uite-acu scapi!

Bărbații secerau înainte. Glanetașu tresărea la fiece țipăt al Anei; Ion hârșâia mai aprig trăgând însă mereu cu urechea și mormăind mânios ca să-și alunge mila ce i se furișa încetinel în inimă.

— Of, sărăcuța, sărăcuța! se cutremură bătrânul auzind deodată un răcnet mai pătrunzător.

— Ei, așa-i soarta femeii! zise Ion, vrând să pară liniștit, dar cu glasul înmuiat.

Clipele se stingeau anevoie, ca ceasurile de groază. Căldura parcă clocotea acuma în văzduh. Hotarul însă era amorțit sub sărutarea pătimașă a soarelui. Primprejur nici țipenie de om; numai dincolo de șosea, pe lunca dinspre Sărăcuța, furnicau răzleți câțiva viermușori albi. Frunzele

porumbului sfârâiau răsucindu-se în arșiță, iar spicele holdelor se legănau amețite, ca și când ar fi căutat să se ferească de atingerea razelor aprinse.

Gemetele Anei încetară, încât bodogăneala Zenobiei se auzea limpede:

— Rabdă, puică, rabdă și taci… Încă olecuță… ,,Te pomenești că moare!" se gândi deodată Ion. Gândul îl spăimântă. Vru să se scoale, să alerge la ea, dar, până să se hotărască, văzduhul parcă se zgudui din temelii de un urlet înfiorător, urmat îndată de niște țipete subțiri ca orăcăiala de broaște speriate sau ca scâncetul unui cățel strâns în ușă.

— Copilul! zise Ion cu inima opărită, auzind glasul necunoscut care vestea intrarea unei vieți noi în lume.

Suspinele Anei se mulcomiră, din ce în ce mai ușurate, pe când țipetele cele noi se ințețeau, se îndârjeau tot mai poruncitoare.

Deodată Zenobia se apropie în goană, cu mâinile roșii de sânge, cu fața desperată, strigând furioasă:

— Foarfece… Dați-mi un briceag, că n-am cu ce tăia buricul copilului!… Fuga, fuga!

Smulse custura Glanetașului și se întoarse grăbită sub măr, căci plânsul copilașului i se părea mai înecat și-i era frică să nu se întâmple vreo nenorocire.

Amândoi bărbații stăteau nemișcați, în picioare, cu capetele descoperite, cu ochii spre locul unde ființa nouă își cerea dreptul la viață. Amândoi aveau în suflet uimirea și smerenia în fața minunii care se petrece zilnic sub privirea oamenilor și pe care totuși omul n-a ajuns încă s-o înțeleagă în toată măreția ei dumnezeiască. Glanetașu se închină cucernic, iar după dânsul și Ion, simțindu-se ca și când s-ar fi înălțat, își făcu repede cruce de trei ori.

Peste câteva clipe văzură pe Zenobia coborând în vale cu copilul în palme.

— Mă duc să-l scald în pârâu… Mai aveți grijă de nevastă până viu! strigă ea spre bărbați cu fața îmbujorată.

— Ce-i, mamă!… Ce-i? întrebă Ion întinzând numai gâtul într-un gest instinctiv spre copilașul care plângea în mâinile bătrânei, scuturând nervos din piciorușele-i de păpușă.

— Băiețel! Băiețel! răspunse Zenobia dispărând printre porumbiști, spre Gârla Popii ce curgea aproape, la poalele coastei.

Ion păși în neștire lângă nevastă-sa. Alături de ea o pată mare negricioasă parcă se strâmba la bărbatul năucit; pământul însetat sorbise

lacom sângele. Ana se târâse anevoie spre trunchiul mărului și se rezema cu spatele. Era albă și udă de sudori în obraji. În colțurile gurii rămăseseră două buburuze de spumă, dar buzele crâmpoțite și învinețite se strângeau într-un zâmbet de fericire.

— Mult am suferit, Ionică! murmură femeia blând.

— E băiat! răspunse Ion zăpăcit, cu ochii holbați la fața ei istovită și totuși strălucitoare de bucurie.

— Soacra zice că seamănă cu tine! reluă Ana mai încet, în vreme ce pe obrajii ei tremura un ochi argintiu de lumină, înfrumusețându-i.

În sufletul bărbatului țâșneau remușcări de-abia stăpânite. Privirea i se înăspri. Vru să înjure și vorbele i se stăviliră în gâtlejul uscat. Stătea stângaci, cu secera în mâna, iar sudorile îi curgeau de pe tâmple pe umerii cămășii.

Zenobia reveni curând cu copilașul mototolit în zadia ei dinapoi.

— Uite-ți odorul! Îl vezi ce dolofan e? zise ea descotoșmănindu-l și arătându-l lui Ion. Acu să vă ție Dumnezeu să-l creșteți mare!

Ion se uită lung și aproape înfricoșat la omulețul cât un pumn, foarte roșu, cu ochii închiși din pricina luminii, cu buricul negricios legat cu o ață murdară. Întinse brațele să-l ia, dar se opri deodată uimit, întrebând:

— Dar oare de ce-o fi având cap așa de lungăreț?

— Nu-i nimic… Așa-i la copiii mici! zise Zenobia apăsând ușor țeasta moale s-o mai rotunjească.

— Dă-mi-l încoace, soacră, să-l văd și eu! zise Ana cu o privire lacomă, întinzând mâinile.

— Lasă c-o să te saturi de el, n-ai grijă! îi răspunse bătrâna așezându-i copilul pe brațe.

Un răstimp stătură toți tăcuți, ascultând țipetele speriate ale noului născut. Glanetașu își ștergea mereu nădușeala cu mânecile cămășii, oftând și mormăind de emoție… Pe urmă mâncară grăbiți și se apucară iar de lucru, lăsând pe Ana cu copilașul să se odihnească până deseară ca să poată merge acasă.

Ion se posomorî, fără să înțeleagă de ce. Gândurile i se zbăteau în minte încurcate ca într-o plasă. Plânsul copilului său îl supăra și-l bucura în același timp. Simțea o mândrie că odrasla lui răcnește așa de poruncitor, dar apoi îndată i se lămurea că de-acuma, prin ființa aceasta gângavă, e înlănțuit pentru totdeauna de Ana. Atunci se înfuria și i se înfățișa în suflet chipul Floricăi, rumen, ademenitor, care îl chema și apoi se stingea brusc, ca o

speranță pierdută fără scăpare. În locul ei îi țiuia în urechi scâncetul amenințător, stăruitor, în care se amestecau mereu ostoirile Anei, molatice, drăgăstoase:

— Șșșș… Taci cu mama, puiul mamii, taci, taci… Șșșș… Șșșș…

În Lușca, sat mare și bogat, cu pășuni grase și vite multe, Titu sosi amărât profund, întocmai ca în vremea când i se zdrobise în inimă Roza Lang. Se arăta el vesel în lume, dar sufletul îi era rănit, de nu mai știa cum să-l vindece. Fu primit bine de toți surtucarii comunei, toți români și care auziseră că-i poet.

Notarul Cântăreanu avea locuința în clădirea mare și veche a primăriei și pregătise pentru Titu o odăiță bună, cu intrare separată, împodobită drăguț de însăși domnișoara Eugenia, care-l cunoștea de pe la balurile și seratele din Armadia. Doamna Cântăreanu, o femeie scundă, grasă, cu obrajii negri și cu fălcile atârnate ca niște pungi, îi dădu din prima zi să înțeleagă că i-ar plăcea să-l aibă ginere, dacă s-ar hotărî să facă cursul de notar ca să vie în locul bătrânului care, surd de-o ureche și leneș, ofta mereu după pensie, mai ales că nu era în stare să învețe ungurește și se temea să nu-și piardă slujba. Eugenia, isteață și cochetă, îi plăcea lui Titu, totuși planurile notăresei i se păreau caraghioase. Îi venea să râdă singur gândindu-se că el poate fi privit candidat de însurătoare, el care de-abia se străduiește să-și deschidă o pârtie serioasă în viață.

Titu se ferea însă acuma de oameni, ca să poată trăi numai cu visurile lui. Simțea o nevoie mare de singurătate, să-și macine amărăciunea. Cântăreanu se minună văzându-l atât de harnic la muncă și lăsă bucuros în seama lui toată cancelaria. Și Titu, de dimineață până seara, împlinea slujba pe care o ura, nemișcat de la birou, fără a răspunde ciripirilor și târcoalelor domnișoarei Eugenia.

Tocmai peste o săptămână făcu cunoștință cu învățătoarea Virginia Gherman, care venise la cancelarie într-o afacere școlară. Auzise de ea înainte de a sosi la Lușca. Se vorbea pretutindeni că e o fată foarte cuminte și devotată învățământului. Nimeni n-a văzut-o niciodată la vreun bal sau la vreo petrecere… Era de vreo douăzeci și cinci de ani. Se îmbrăca totdeauna simplu, dar orice haină îi ședea bine. Avea niște ochi mari, visători și o gură mică cu un zâmbet fermecător.

— Cât ești de frumoasă! îi zise Titu, cucerit îndată de drăgălășia ei și însoțind-o până-n uliță.

Nu-mi plac complimentele, domnule Herdelea, mai ales cele banale! răspunse învățătoarea, înțepată. Credeam că dumneata ești mai…

Titu îi sărută mâna respectuos, cerându-i parcă iertare. Dar Virginia plecă indiferentă, fără să se arate impresionată de izbucnirea lui.

Întâlnirea aceasta puse capăt mâhnirilor sufletești ale lui Titu. Se gândi mult la Virginia. Gherman, la surâsul ei dulce și totuși rece, la ochii ei lucitori și totuși potoliți. Se bucură aflând că sunt prietene bune cu Eugenia și că vine deseori în familia notarului. Iar peste câteva zile, când Eugenia îi spuse că se duce la învățătoare, Titu se oferi s-o însoțească.

Virginia Gherman avea două odăi, mobilate după gustul ei, cu multe scoarțe lucrate de mâna ei, cu multe mărunțișuri de artă adunate de ea, și cu o bibliotecă în care se mândreau numai cărți românești, colecții de reviste, toate legate frumos, cu inscripții și inițiale aurite. În fața casei o grădiniță de flori, îngrădită cu uluci subțiri, și sub ferestre o bancă pe care stătea seara învățătoarea visătoare.

Se împrieteniră curând. Cu cât o cunoștea mai bine, cu atât Titu se simțea mai acasă în Lușca. Virginia îi mărturisi roșind că, în orele libere, încearcă și ea să făurească stihuri. Le citiră împreună și Titu se scandaliză auzind că a bătut cu ele la poarta tuturor revistelor, zadarnic. Ea însă se mângâia și aproape se fălea că nu e înțeleasă… Se bucură însă că cel puțin poetul îi apreciază modestele cântece. Când apoi Titu, mai târziu, îi destăinui frământările visurilor lui, învățătoarea drăgălașă dădu trist din cap, semn că aceleași zbuciumări sunt și în sufletul ei.

În serile cu lună Titu se ducea glonț la Virginia Gherman și, pe banca din grădinița adormită, își depănau împreună nădejdile în așteptarea zilei când românii vor fi stăpâni pe pământul strămoșilor, când toată lumea va crede ca dânșii, când… Vorbele îi îmbătau pe amândoi.

,,Ce ființă extraordinară! își zicea Titu întorcându-se acasă. Dacă năzuințele noastre au pătruns până în sufletul femeilor alese, înfăptuirea e aproape."

Intra în casă cu pași de lup, ca să nu deștepte pe Cântareanu care dormea vara cu ferestrele deschise. În odăița lui apoi continua visurile cu ochii mari, lăcrimați. Pe geamurile date la perete luna argintie îl încuraja. Se zbuciuma ca și când chiar mâine ar aștepta izbândirea finală… O zugrăvea de pe acuma și închipuirea îl ducea pe aripi furtunoase… Iată-i în Cluj, unde a fost o singură dată cu câțiva ani în urmă. Pretutindeni numai grai românesc… și ce grai! Parcă toată lumea vorbește ,,ca-n țară", mai dulce ca

inginerul Vasile Popa din Vărarea, care a colindat România întreagă… Firmele magazinelor, străzile, școlile, autoritățile… tot, tot e românesc… Statuia lui Matei Corvinul zâmbește către trecători și le zice: ,,Așa-i c-a venit ceasul dreptății?…" și soldații… cu căciuli… întocmai cum auzise el că sunt dorobanții… Judecătorul care a fost atât de obraznic cu Herdelea în Armadia scoate pălăria până la pământ dinaintea lui. Titu vrea să fie mărinimos, să-i arate că stăpânii români sunt nobili și iertători… Îi întinde mâna… Dar valul îl gonește mereu înainte… Uite-l în Sibiu, în Brașov, în Oradea Mare, în Arad, în Timișoara!… Steaguri tricolore fâlfâie mărețe pe toate palatele din basmuri… Jandarmii cu penele de cocoș s-au topit… Dar ce-i asta? Plutonierul, șeful postului de jandarmi din Lușca, vine țanțoș spre dânsul, cu o căciulă neagră de dorobanț pe o ureche, cu cocardă tricoloră în frunte… Titu își aduce aminte cum umbla odinioară plutonierul să se împrietenească și cum s-a obrăznicit pe urmă când a văzut că un poet mic român nu se înjosește să dea mâna cu un jandarm ungur. ,,Unde-ți sunt penele de cocoș, cinstitule?" îl întreabă acuma cu mândrie. ,,Ce pene? Ce cocoș? se roșește plutonierul. Eu sunt român! Nu mă cunoști? Român am fost totdeauna, dar viața-i grea și slujba…" ,,Renegatule!" strigă Titu indignat. Atunci plutonierul se înfurie, începe să înjure pe ungurește și-i zvârle cocarda tricoloră în obraz. Tânărul, scandalizat, se repede orbește să-i pună mâna în gât… Piciorul însă îi alunecă și cade grămadă… ,,Ce-i cu mine? Aiurez?" se întrebă Titu scuturându-se deodată și sărind în picioare.

Luna râdea pe fereastra deschisă. Pe uliță glasuri aspre se apropiau trufașe. Titu pășește la geam. Razele îi albesc fața. Două siluete negre trec bocănind. Baionetele străfulgeră în lumină, penele de cocoș se clatină trufașe, cu sclipiri de argint.

— Oooh… patrula de jandarmi! bâlbâie Titu îndurerat, parcă i-ar fi rupt o bucată din inimă, și adaugă trântind fereastra: Visuri… visuri…

Totuși aceleași visuri îl cuprindeau îndată iar în mrejele lor, și dânsul nu li se mai putea împotrivi. Ele îl adormeau, ele îl deșteptau și-l dezmierdau apoi toată ziua, îndreptându-i pașii mereu spre Virginia Gherman, singura ființă care îi înțelegea deplin năzuințele și așteptările…

,,Poate c-o iubesc?" se gândi dânsul într-o zi,când îl chinuia mai tare dorința de-a o vedea.

Întâi se spăimântă, parcă s-ar fi prins singur asupra unei fapte rele. Dar apoi se liniști. Iubirea are totdeauna un scop egoist. De aceea, la sfârșit, îți lasă un gol în suflet. Își reamintea pe Roza. De-abia acuma își dă seama

bine cât de falși au fost amândoi. Râvneau îmbrățișări, numai îmbrățișări. Toate vorbele umflate, căutate, numai acolo ținteau… Pe când Virginia parcă nici n-ar fi femeie frumoasă. De-ar fi urâtă, sentimentele lui n-ar fi mai puțin vii. Asta este prietenia. Adevărata prietenie, întemeiată pe o comunitate de idealuri… Ca un doctor, care observă o boală asupra lui însuși, Titu își compara bătăile inimii de astăzi cu ceea ce a simțit când a fost îndrăgostit de Roza Lang sau de Lucreția Dragu. Și conchidea mândru că nici nu poate fi vorba de o iubire ca toate iubirile, ci de un sentiment mult superior, zicându-și încântat:

— Nu există pe lume nimic mai prețios ca prietenia adevărată între un bărbat și o femeie!

Astfel când într-o bună zi Eugenia, mâncată de o gelozie ascunsă, îl învinui c-a venit în Lușca numai pentru că iubește pe Virginia Gherman, Titu răspunse cu superioritate:

— O, nu… nu e iubire, domnișoară! E mai mult decât iubire… E prietenie izvorâtă din aceleași năzuințe altruiste!

Și se supără că Eugenia zâmbi mâhnită și necrezătoare.

În ziua de Sfântul Petru au botezat copilul și l-au numit Petre. Și au făcut veselie mare de s-a îmbătat până și Dumitru Moarcăș.

Pe urmă însă toate au reintrat în făgașul lor. Nici o săptămână n-apucă să treacă și Ion găsi pricină să-și snopească iar nevasta.

Fericirea ce umpluse sufletul Anei, durerile nașterii se stinseră repede ca aburii în vânt. Acum trebui să-și dea seama în sfârșit că Ion o urăște și deodată se miră cum n-a înțeles-o până azi? Dacă nici copilașul nu l-a îmbunat, ce să mai nădăjduiască? Se uită în urmă și se spăimântă cât a fost de oarbă. De ce s-a agățat de el, când el numai zestrea i-o cerea? A înșelat-o de cum s-a apropiat de ea. I-a simțit slăbiciunea și a urmărit-o ca un lup hain. Își aduse aminte cât îi vorbea de dulce la horă când umbla să-i sucească mintea… Prefăcătorie a fost dulceața, precum prefăcătorie a fost până și îmbrățișarea lui cea dintâi, în culcușul ei de pe cuptor, până ce a lăsat-o însărcinată… până ce i-a mâncat norocul și toată viața… Acuma degeaba s-ar mai căi. Acuma e prea târziu…

Simțământul că ea e de prisos în lume începea s-o urmărească pretutindeni. De mult o bătea capul c-ar fi fost mai bine să nu fie, dar speranța copilului îi oprise până azi pornirile îndemnând-o să rabde. Mai căuta azi mângâiere în dragostea de mamă, dar n-o găsea deplină nici aici. Când se întreba de ce mai trăiește, valuri-valuri de gânduri negre o

copleșeau, din care numai gângăvelile blânde ale copilașului ce se adăpa la pieptul ei o mai smulgeau câte un răstimp. În curând însă și drăgălășiile lui i se părură un îndemn plin de durere, făcând-o să-și zică desperată: ,,Barem de ne-ar strânge Dumnezeu pe amândoi deodată!"

Totuși necunoscutul morții o îngrozea fără să-și dea seama. Priveliștea satului, cu hotarul încărcat de rod, cu pădurile tainice, cu căsuțele împrăștiate ca niște jucării printre pomii

grădinilor, parcă-i spuneau că toate chinurile vieții sunt de o mie de ori mai ușor de îndurat ca taina înfricoșătoare a beznei în care te aruncă durerea morții. Voința ei șovăia în fața porții de aramă zăvorâtă cu mistere care a înghițit atâtea milioane de vieți, fără ca omul să fi izbutit a arunca dincolo măcar o privire fugară.

Vremea însă trecea nepăsătoare peste frământările ei. Vara se sfârșea și lucrul câmpului se îmbulzea. Cu leagănul în spinare suia zilnic dealurile, cărând de mâncare muncitorilor, răsplătită mereu numai cu ocări și bătăi.

Apoi duminica întâi din septembrie, dis-de-dimineață, Ana, după ce mulse vaca și tocmai când strecura laptele în oalele de prins, auzi, din tindă unde era, glasul lui Macedon Cercetașu, sugrumat de spaimă:

— Domnule învățător, fă bine și ostenește puțin, că s-a spânzurat Avrum!

— Nu mai spune! răsună răspunsul învățătorului care se spăla în cerdac, cum avea obiceiul.

— S-a spânzurat, s-a spânzurat! repetă Macedon parcă mai speriat.

Femeia se cutremură, simțind un fior ciudat în spinare, încât îi răci inima. Ion plecase adineaori în sat… Deodată, suflecată și neprimenită cum se găsea, porni fugind spre cârciumă, ca și când ar fi vorba de ceva unde ea nu putea să lipsească în ruptul capului. În poarta ogrăzii lui Avrum văzu de departe un cârd de oameni care se îmbulzeau, dădeau din mâini și întindeau gâturile. Ajunse gâfâind și căută să-și facă loc prin mulțime, să vadă mortul. Se izbi însă de Ion care o întâmpină mânios:

— Da tu ce-ți mai bagi nasul? N-ai de lucru acasă? Ia să te cărăbănești de-aci, toanta dracului!

Ana nici nu-l luă în seamă. Se prelinse ca o șopârlă prin vălmășagul de lume și se pomeni îndată în ogradă.

Poarta șurii era deschisă larg. O căruță de-un cal, cu roțile pline de noroi uscat, încremenise lângă un perete cu oiștile ridicate drept în sus. De celalt perete era rezemată o scară, cu picioarele întinse până la inima

căruței, iar cu vârful îngropat adânc în fânul nou și foarte mirositor care atârna din gura podețului și se înălța până în căpriori. În lațul făcut dintr-un căpăstru vechi, legat de al șaptelea fuștel, atârna Avrum, cu obrajii roșii-sfeclă, cu barba galbenă zbârlită, cu părul ciufulit și lipit pe fruntea și tâmplele lucitoare de sudori, întors cu fața spre ogradă, privind parcă necăjit, cu ochii ieșiți din orbite, spre oamenii ce se grămădeau în poartă să-l vadă, neîndrăznind să se apropie. Gura i se strâmbase în colțul drept, iar limba, crâmpoțită între dinți, era vrâstată cu dungulițe alburii.

— Încă nu-i mort!… Unde-i Rifca?… Săriți de-i tăieți ștreangul! răcni Trifon Tătaru frângându-și mâinile, dar fără să se miște.

— Ia taci, omule, că-i rece! răsunară câteva glasuri ostoitoare.

Într-un semicerc de vreo cinci pași, locul în jurul lui Avrum rămăsese gol. Pe jos, sfărâmituri de fân și de paie, găinați de gâște și pălăria spânzuratului, cu fundul în afară, arătând căptușeala lucioasă și soioasă.

Ana tremura între oiștile căruței și nu-și putea lua ochii de la Avrum. Nu mai văzuse niciodată om mort, atât de aproape. Nu simțea nici groază, nici milă, ci doar o dorință aprigă de a citi pe fața lui taina care o împiedica pe dânsa. Se mira cum i-a rămas neclintită pe ceafă tichiuța de catifea neagră, și mai ales că picioarele îi atârnau de pământ, cu genunchii îndoiți, iar cu mâna stângă se ținea de scară, și numai dreapta se întindea cu degetele răsfirate, parcă umblând să se agațe de ceva.

— Faceți loc! Hai, dați-vă la o parte! izbucniră deodată mai multe glasuri, pe când o mână grea făcu vânt Anei aproape s-o trântească în brațele spânzuratului.

— Da cum de nu i-a tăiat nimeni funia? Că doar nu-i câine, ce Dumnezeu! strigă Herdelea, zbătându-se printre oameni, cu fața palidă.

Învățătorul se duse drept la scară, pipăi pieptul lui Avrum și îndată strigă poruncitor:

— E cald!… Iute!… Taie tu, Trifoane!… Țineți-l bine să nu se prăvălească!

Câțiva țărani, încurajați, se repeziră împrejurul lui Herdelea și, peste un minut, Ana văzu capătul căpăstrului bălăbănindu-se ușor ca o limbă de ceasornic.

Femeia nu mai pricepea ce se întâmplă, căci mortul nu se mai zărea dintre oameni. De-abia într-un târziu desluși, uimită, că doi flăcăi, îndemnați de Herdelea, mișcau picioarele și brațele spânzuratului, parc-ar fi vrut să-l învieze. Și ea se gândi cu tristețe:

— Ce s-or mai fi necăjind degeaba? Dac-a murit, barem să se odihnească omul!

Țăranii glumeau și râdeau de încercările învățătorului care, după un răstimp, zise supărat:

— Parcă nici nu sunteți creștini, măi oameni! L-ați lăsat să moară în fața voastră, în loc să-i fi tăiat îndată funia!… S-a prăpădit numai de groaza morții, că doar picioarele-i ajungeau la pământ… Bietul Avrum!

— Apoi când ți-e scris să mori, mori și din senin, c-așa a lăsat Dumnezeu! strigă primarul Florea Tancu, uitându-se semeț la ceilalți, ca și când ar fi fost sigur că pe el Dumnezeu nu-l va lăsa să moară niciodată.

Toată lumea se înghesui acuma în jurul învățătorului, care trebuie să știe de ce s-a spânzurat Avrum. Mortul rămase uitat sub scară, cu fața în sus, cu picioarele spre poartă, cu un genunchi ridicat și cu cămașa descheiată la piept, privind cu ochii reci spre podul șurii, nepăsător de-acuma de toate. George Bulbuc, mai curios ca toți, îmbulzindu-se mereu, călcă pe gheata noroioasă a spânzuratului, se sperie, își făcu cruce și, zicându-și că-i semn rău, ieși în uliță.

În sfârșit Herdelea trebui să povestească pe îndelete ce știa. Notarul Stoessel încurcase pe Avrum să cumpere împreună Pădurea Domnească din hotarul Jidoviței. Afacerea părea bună, deoarece notarul spunea că a găsit un mușteriu căruia să-i revândă îndată contractul cu un câștig mare, încât ei n-au să scoată nici un ban din pungă, ci doar să iscălească și să ia diferența. După ce au iscălit însă, Stoessel a început să o lase mai domol. Mușteriul cu câștigul se evaporase. În schimb data când ei trebuiau să depună prețul pădurii se apropia. Cu cine vorbea Avrum, îi spunea ritos că afacerea e nenorocită, că toată pădurea nu face nici a cincea parte din cât au cumpărat-o… Astfel ovreiul vedea îngrozit că va fi nevoit să-și vândă tot și să rămână în sapă de lemn spre a putea plăti. De vreo două săptămâni era într-un hal de desperare nemaipomenit. Ieri, sâmbătă, a fost la sinagogă în Jidovița, unde toți bătrânii i-au spus că Stoessel l-a ruinat înadins. Avrum s-a dus la notar, a început să răcnească, încât la urmă Stoessel l-a dat afară în pumni, strigându-i: ,,Du-te și te spânzură dacă ești prost!" A venit din Jidovița înverzit. Herdelea a vorbit cu dânsul, căci tocmai avea să-i plătească contul pe luna august. L-a mângâiat, i-a spus să aibă încredere… Zadarnic. Avrum o ținea lanț că, decât să-și piardă pământurile și averea pentru care a muncit cu atâta trudă și decât să ajungă iar gol cum a fost când a venit în Pripas, mai bine se spânzură. Herdelea, firește, nu credea că vorbește serios și-l

îndemna să aibă răbdare, că nu se știe ce poate aduce ziua de mâine. ,,Am să mă spânzur! Am să mă spânzur!" răspundea însă Avrum necontenit… Și s-a ținut de cuvânt.

— Când îți vine ceasul te duci la moarte cum te-ai duce la nuntă! murmură straja Cosma Ciocănaș, închinându-se cucernic.

Ana ascultă înfrigurată povestirea învățătorului, dar mai ales vorbele strajei o zguduiră. Se uită deodată la mortul părăsit și în minte îi răsări ca o lumină gândul: ,,Ce iute moare omul când îi sosește ceasul!"

Cu două săptămâni înainte de sorocul procesului de la tribunal, Herdelea munci o noapte întreagă să facă două scrisori frumoase, una subinspectorului Horvat, iar alta deputatului Bela Beck, istorisindu-le pacostea cu judecătorul și rugându-i să pună o vorbă bună unde cred dânșii că trebuiește, făgăduind în același timp că-și va împlini și pe viitor, cu un devotament îndoit, datoriile patriotice.

Era foarte liniștit și sigur că scapă. Așteptă răspunsurile răbdător, fără grijă. Pentru orice eventualitate tocmise și avocat, firește ungur, ca să facă impresie mai bună, pe Lendvay, cel cu sechestrul și licitația. Peste o săptămână, în locul răspunsurilor nădăjduite, primi o înștiințare de la avocat că s-a interesat de-aproape, afacerea pare destul de gravă și ar fi bine să pună pe cineva să îmblânzească pe președintele tribunalului.

— Mare pișicher ungurul! zâmbi Herdelea citind scrisoarea lui Lendvay și înțelegându-i îndoielile. Umblă să mă mulgă de bani cât o putea mai bine. Hehe, avocatul tot avocat… șapte piei ți-ar jupui…

Siguranța îi era de oțel. Când nu-i veni nici un răspuns de la protectorii lui până în ajunul procesului, își zise mulțumit că trebuie să fi vorbit amândoi cu președintele, altfel desigur l-ar fi prevenit să-și caute de necazuri cum va ști.

Se înțelese cu Ion să meargă împreună la Bistrița, cu căruța lui de un cal ce-a căpătat-o în zestre. Seara îl dăscăli iarăși ce să spună la tribunal, ca să iasă toate bine. Ion nu se prea sinchisea de grija învățătorului. Pe el îl durea procesul cu socrul său, care întârzia însă mereu. Totuși asculta sfaturile lui Herdelea și se jura din când în când că are să stea el în temniță în locul dumnealui, ceea ce pe învățător îl supăra, căci i se părea o prevestire rea. Hotărâră ca Ion să declare cum că în genunchi a rugat pe Herdelea să-i scrie jalba și că Herdelea l-a refuzat de cinci ori. Atunci Ion s-a apucat și a făcut-o el singur, cu mâna lui, și s-a dus apoi din nou la domnul învățător să i-o scrie numai pe ungurește, căci el nu știe, dar Herdelea nici așa n-a vrut. În

sfârșit, fiindcă nu putea să îndure în ruptul capului nedreptatea de a fi pedepsit fără de vină, într-o seară a venit la Herdelea cu o sticlă de rachiu tare ca spirtul și au închinat și au băut până ce învățătorul s-a amețit bine, atunci apoi iar a scos jalba și a căzut în genunchi și l-a rugat cu lacrimi în ochi să i-o facă pe ungurește. Astfel Herdelea, amăgit de băutură și fără să-și dea seama, i-a tradus plângerea către domnul ministru, neavând însă nici atâta vină cât e negru sub unghie.

— Că doar chiar așa este, Ioane, nu? zise Herdelea, la sfârșit, cu o privire blândă și rugătoare.

— Așa-i, așa-i! aprobă Ion, dând din cap. Ce-i drept, e drept. M-ar bate și Dumnezeu să zic altmintrelea…

Porniră în miez de noapte ca să sosească din vreme la Bistrița. Calul lui Ion alerga binișor, deși era istovit de munca câmpului. Când răsări soarele, urcau tocmai dealul Dumitrei, la pas. Ion mergea pe jos, pe lângă căruță, povestind lui Herdelea despre necazurile lui cu Vasile Baciu și cu Ana, liniștiți, parcă ar fi și uitat de tribunal… Deodată o brișcă sprintenă îi ajunse din urmă suind panta în trap buiestru de-i sfârâiau roțile. Era preotul Belciug, citat ca martor în procesul învățătorului. Ion își scoase pălăria, respectuos, dar preotul se uită în altă parte, îmbondorit până peste cap într-o blană de vulpe. Brișca dispăru curând la cotitura cea mare din vârful dealului.

— Rău om! murmură Herdelea acuma, simțind deodată că încrederea și siguranța i se clatină puțin în suflet.

Ion nu răspunse. Amândoi tăcură apoi multă vreme. Calul se opintea, iuțea pașii câte o postată bună, pe urmă se oprea singur să răsufle, pornind iarăși singur înainte. Țăranul, pe marginea șoselei, mergea cu pași mărunți, învârtind biciul deasupra capului și îndemna calul din când în când cu câte un ,,hi, cinoș, hi", dar fără să se mai uite la învățătorul care, cu un zâmbet înghețat pe buze, clipea des din ochi, cuprins de o nedumerire apăsătoare. Parcă un nour de întristare s-ar fi coborât peste dânșii, amuțindu-i și uluindu-i.

Din vârful dealului se deschidea o priveliște măreață. Valea Bistriței, ocrotită sub o pânză fină de ceață argintie, se deștepta din somn în mângâierile calde ale soarelui tomnatic. Jos, în față, rezemat pe o spinare de pădure cu frunze verzi și ruginii, orașul bătrân părea plăpând ca o jucărie de copii, iar turnul bisericii săsești un paznic uriaș și ursuz, îmbrăcat în straie străvechi, cenușii, mâncate de vreme.

— Uite Bistrița! zise Herdelea înviorat, întinzând brațul.
— Bun pământ… Și bine muncit! adăugă Ion rotindu-și privirea peste cuprinsul văii bogate care părea o grădină imensă fermecată.

În răcoarea dimineții nemărginirea firii se înfățișa mai copleșitoare și pătrundea adânc în sufletul învățătorului. În fața lumii mari ce se întindea în ochii lui, se simți atât de mic, că-l cuprinse o neliniște dureroasă. Ce înseamnă el, cu temerile și speranțele lui, cu toată viața lui, în vârtejul amețitor al vieții celei mari? Nici cât un fir de nisip pe care întâmplarea îl aruncă de ici-colo. ,,Dumnezeu are grijă și de păsările cerului și de nisipul mării, se gândi dânsul vrând să-și mângâie tulburarea și căutând din ochi, în noianul de case din vale, clădirea tribunalului. Acolo se hotărăște soarta viermilor!" oftă apoi găsindu-l tocmai între biserica românească și cea săsească.

— Uite, fiule, uite colo-i tribunalul! Îl vezi? strigă arătând cu degetul o casă greoaie, cu două etaje și cu ferestre mici ca niște ochi vicleni.

Și de-acuma, cu cât se apropiau de oraș, cu atât încrederea i se topea. Sufletul îi tremura și totuși pe buze îi flutura un zâmbet umil, înflorit parcă de mustățile-i albe, retezate. În colțul ochilor îi licărea câte-un bob de lacrimi, care se clătinau, dar nu se rostogoleau pe obrajii încrustați cu multe cute mărunte și subțiri ca niște desenuri măiestrite… Gândurile îi alergau prin creieri, neobosite, mereu mai grăbite. Se mira cum a putut crede că va scăpa teafăr din asemenea bucluc? Și, cu toate acestea, nu-și făcea imputări și nu-i părea rău că a nădăjduit. Ce-ar fi omul dacă nu l-ar ajuta nădejdea în viață?

— Mi se pare, Ioane, că o pățim urât de tot astăzi! zise Herdelea când trecură vama de la intrarea orașului, cu un glas glumeț, dar care aștepta o mângâiere.

— Acu, ce-o vrea Dumnezeu! râse Ion gros și nepăsător. Pe coridoarele întunecoase și întortocheate ale tribunalului valuri de oameni forfoteau, grăbiți, vorbind tare sau șoptind tainic, plângând și râzând, îngrijorat fiecare de durerea lui și nesimțitor de suferința celorlalți… Egoismul omenesc nicăieri nu se răsfață mai sfidător ca în fața dreptății. Țărani, orășeni, bătrâni, tineri, femei și chiar copii alergau, se opreau, se certau, se rugau… Și toate glasurile se adunau într-un zgomot monoton, apăsător, întrerupt în răstimpuri de câte un țipăt ascuțit de clopoțel care chema pricinașii în sălile de judecată… În mijlocul lumii frământate numai avocații, cu gențile

umflate de acte, pășeau siguri, mândri, ca niște bondari într-un mușuroi de furnici speriate.

Herdelea se opri amețit în vălmășagul de oameni, înfricoșat că-i fuge pământul de sub picioare. Din norocire dădu curând cu ochii de avocatul Lendvay care, zărindu-l, se apropie strigând:

— A, bine că sosiți!… Bună ziua!… Ești al șaselea… Scăpăm repede… Curaj! Cred că ieșim bine!… Ai pus pe cineva să vorbească cu prezidentul?

Speranța profesională din vorbele avocatului îl umplu deodată de o nouă încredere. Îndată se simți iar om de seamă, de a cărui soartă atârnă mersul lumii. De aci încolo parcă nu mai vedea pe nimeni pe coridor, ca și ceilalți. Vorbea tare cu Ion, râdea și se supăra că nu-i vine rândul mai degrabă.

În sala de ședințe se întări și mai mult văzând la dreapta președintelui tocmai pe magistratul care fusese la alegerea de deputat din Armadia. Trecu mai în față și nu se ostoi până ce nu-și încrucișă privirea cu judecătorul care, descoperindu-l, avu parcă un zâmbet în ochi. Însuși președintele, deși nu-l cunoștea, se uită la dânsul de câteva ori și privirea lui parcă-i spuse: ,,Fii liniștit! E bine! N-ai frică!"

În tot timpul procesului nu-și mai pierdu stăpânirea nici o clipă. Vorbi ungurește mai bine ca oricând, explicând amănunțit cât e de nevinovat și adăugând mereu că el e bun patriot. Judecătorul reclamant nefiind de față, Herdelea era sigur că n-a venit înadins, ca să nu-l apese. Procurorul părea înverșunat, dar Herdelea, chiar în asprimea lui, simțea multă bunăvoință. Belciug a fost mărinimos, declarând sus și tare că nu știe nimic de plângerea împricinată. ,,Se vede cât de colo că ocrotitorii mei și-au făcut datoria cu vârf și îndesat, săracii!" își zise Herdelea în vreme ce Lendvay perora cu foc și cu gesturi largi.

De altfel toată afacerea n-a ținut mai mult de o jumătate de ceas. Pe urmă președintele s-a sfătuit puțin cu magistratul din dreapta, s-a sculat în picioare și, în numele regelui, a anunțat că Ion Pop-Glanetașu este condamnat la o lună închisoare și o sută coroane amendă, iar Zaharia Herdelea, învățător în Pripas, la opt zile închisoare și cincizeci coroane amendă. Herdelea a ascultat zâmbind mereu și numai după ce și-a auzit osânda s-a uitat împrejur parc-ar fi vrut să întrebe pe toți: ce-i asta?

— Facem apel, nu-i așa? îi șopti avocatul.

— Negreșit… apel… firește, bâlbâi Herdelea cu aceeași nedumerire pe față.

În coridor însă, în mijlocul mulțimii zgomotoase, îl prididi deodată o slăbiciune grea. Trebui să se așeze pe o bancă, lângă o femeie bătrână care plângea cu sughițuri. I se părea că toată lumea se clatină și-i era frică să nu se prăbușească tribunalul peste dânsul. Auzea însă foarte lămurit plânsetul femeii și, pe când se întreba de ce-o fi plângând, auzi și glasul lui Ion, care se ținea după dânsul ca un câine, dar nu putea înțelege ce spune.

— Nu-i nimic… apel… desigur… ce nedreptate! răspunse totuși lui Ion, fără să-și dea seama ce zice și fără să-și audă vocea.

Apoi se sculă anevoie, cutremurându-se și agățându-se de umărul țăranului.

— Am isprăvit, Ioane… Hai să mergem! murmură dânsul răgușit. Atunci se pomeni iar cu avocatul Lendvay, care-i vorbi repede, prefăcându-se supărat și vrând să-l încurajeze:

— Nu fi deloc neliniștit, domnule Herdelea! Deloc! Fii sigur că la apel rămâi numai cu amenda. Bine c-a fost cum a fost. Îmi era frică de mai mult. Președintele ăsta e un ticălos fără suflet… Trebuie să te aștepți însă că sentința, deși neexecutorie, să fie comunicată autorității dumitale superioare, adică inspectorului. Asta înseamnă că vei fi suspendat din slujbă. Dar, firește, provizoriu. Până la judecarea apelului… Așa că să n-ai nici o grijă, o să fie bine, căci numai sfârșitul contează totdeauna… De, ce să faci? Greutățile pentru oameni sunt…

— Da, da… nimic… fără grijă… Suspendat! bolborosi Herdelea, târându-și picioarele de plumb spre ieșire.

În stradă surâdea trist soarele de toamnă. După gălăgia din coridoarele tribunalului, ulița părea tăcută și pustie, iar trăsurile rare parcă duceau morți, numai morți.

— Haidem acasă, Ioane!… Suspendat! Vezi? Suspendat! zise dânsul simțind deodată pe obraji două șiroaie fierbinți, usturătoare. Lacrimile i se prelingeau prin mustața căruntă. Un strop îi picură pe buzele uscate, înmuindu-le ca un balsam sărat.

Ion se uită încurcat la Herdelea. Voia să-i vorbească și nu știa ce. Se scărpina în cap, înjura, bodogănea neputincios.

— Suspendat… Suspendat… mormăia mereu învățătorul și cuvântul acesta răsuna atât de jalnic, că Ion, deși nu-l înțelegea, încleștă pumnii și amenință furios clădirea greoaie cu două etaje și cu ferestre mici ca niște ochi vicleni.

Capitolul IX: Sărutarea

— Nu le-ar ajuta Dumnezeu și Maica Precista! Bată-i mânia și urgia cerului, cum te-au batjocorit ei pe tine! blestemă doamna Herdelea când află osânda.

— Vai de mine, ce-o să zică lumea că tata va ședea în temniță ca și Laurenț din Bârgău! Cum să mai scot eu capul în lume. Doamne! se văieta Ghighi, sigură că la serata din octombrie vor ocoli-o toți dansatorii.

Învățătorul încercase dintru întâi să se arate nepăsător și să se fălească chiar că are să învețe el pe domnii de la tribunal cum se împarte dreptatea… Dar sub zâmbetele lui silite, în privirea lui tristă, ca și în toată înfățișarea lui umilită și îndurerată, se vedea o înfricoșare atât de stăpânitoare că însăși doamna Herdelea, cât era de procletă la supărare, îl cruță instinctiv, vărsându-și focul numai asupra celor ce au judecat așa de ticălos în Bistrița.

— Te pomenești că mă mai suspendă și din slujbă! gemu Herdelea, dar abia a treia zi. Asta ar pune capac tuturor mârșăviilor!

— O s-ajungem pe drumuri, văd eu bine că acolo o s-ajungem, din pricina unui țărănoi mișel căruia i-ai făcut numai bine! izbucni mai revoltată dăscălița, împărțindu-și de-acuma afuriseniile între Ion și ungurii de la tribunal.

Vestea condamnării lui Herdelea s-a răspândit ca păcatul prin Armadia și de-acolo mai departe prin toate satele dimprejur. Mulți îl compătimeau, dar mai mulți spuneau în gura mare:

— Iată cum bate Dumnezeu pe renegați!… V-aduceți aminte cum a umblat contra lui Grofșoru, la alegeri? Acum uite răsplata ungurilor! Să-i fie de învățătură!

Când îl văzură însă prin Armadia, adus puțin de spinare, cu părul mai alb, cu ochi blânzi și sfioși, căutând un locșor unde să muncească dacă s-ar întâmpla să fie suspendat, chiar și Grofșoru îi strânse mâna iertător și întrebându-l ce mai face Titu.

Herdelea nu mai nădăjduia acum nimic bun. Era sigur că va fi suspendat și că nici de închisoare nu va scăpa. Se obișnui cu gândul acesta, cum se obișnuiește omul cu orice durere în viață. Numai ceea ce va urma după acestea îl îngrozea și-l gonea pe drumuri neîncetat întru dibuirea unui adăpost de vreme rea. În așteptarea suspendării și venind mereu acasă cu mâna goală, cu sufletul amărât de umilințe, căuta să fie vesel și încrezător;

povestea cu amănunte cât de bine l-a primit cutare și cutare, care i-a oferit tot sprijinul, și cât e de sigur că toată nenorocirea aceasta e spre binele lui. Ceasuri întregi se sfătuia cu dăscălița cum ar fi mai potrivit să facă: să se mute în Armadia, să intre la cutare avocat sau în cutare birou, ori să rămână pe loc până i se va ridica suspendarea, ceea ce nu poate dăinui mai mult de două, maximum trei săptămâni sau, în cazul cel mai rău, o lună de zile. Dar pe când doamna Herdelea se însuflețea cu încredere, inima lui se zbătea ca o bucată de carne vie pe tocător, gândindu-se cum a bătut până acuma zadarnic la toate ușile.

Într-una din zilele acestea sosi pe neașteptate Laura, singură, căci Pintea nu putea lipsi nici un ceas din Vireag, fiind tocmai vremea începerii anului școlar pe care voia să-l inaugureze cu mare pompă românească.

— M-am repezit pentru o săptămână… Îmi era dor de toți! zise Laura după ce schimbă cuvenitele îmbrățișări și lacrimi cu fiecare în parte.

Din primele ei cuvinte însă simțiră toți că Laura nu mai este cea de odinioară. Mai era ea bună, blândă la vorbă, dar fără a mai fi pasionată de micile nevoi și preocupări care cimentează și învederează unirea familiei. Știrea despre rezultatul procesului n-a mișcat-o atât de mult cât se temeau ei. Înainte ar fi jelit și s-ar fi chinuit săptămâni în șir; acuma clipi doar din gene de câteva ori.

— Greu va fi dacă te va suspenda, tată… Eu ți-am spus, adă-ți aminte, de multe ori, să nu te tot amesteci în treburile altora și să-ți vezi mai bine de necazurile dumitale… Acuma, ce-o să se aleagă de casa asta, bunul Dumnezeu știe! zise ea cu un glas atât de rece încât Herdelea se simți mai rușinat ca în fața unui străin și nici nu-i mai răspunse.

De altfel ea începu îndată să vorbească de George, lăudându-l până în cer, de greutățile lor, de planurile și speranțele lor… Când își aduse iar aminte că-i în Pripas, la părinții ei, căută pricină lui Herdelea pentru că n-a votat pe Grofșoru, spunând că și George a aflat și e supărat că socrul său e un renegat. Ba mai târziu, aprinzându-se mai rău de indignare, găsi că bine i-au făcut ungurii de l-au osândit și c-așa trebuie să pățească toți renegații.

Herdelea avu o clipă de mânie, dar și-o stăpâni repede. Așa-s copiii când cresc mari și se înstrăinează. Parcă el n-a fost așa? S-a dus la înmormântarea tatălui său, dar nu s-a deranjat niciodată să-l vadă cât a zăcut, șapte săptămâni. Și doar era numai colea, al patrulea sat. Pe maică-sa, de câte ori vine pe aici, o cinstește cu rachiu dulce. Încolo parcă nici n-ar fi. Grijile și dragostea le păstrează cu zgârcenie pentru căminul lui. Atunci ce

să se mire că pe Laura n-o mai dor durerile lui?… Asta-i viața. E tristă. Cine să-i schimbe rostul? Viața trece peste cei bătrâni, peste cei slabi. Viața e a celor tineri și puternici. Egoismul e temelia vieții.

Laura era însărcinată și se lăuda că are sarcină grea. Strâmba mereu din nas, se văita că-i vine rău și cerea povețe doamnei Herdelea cum să se pregătească pentru naștere… Ghighi se sfia în fața ei și-și potolea anevoie avânturile zburdalnice.

— Mult te-ai schimbat, îi zise cu o foarte ușoară imputare în glas.

— Da, simt și eu, răspunse Laura cu mândrie neascunsă. N-aș mai putea trăi acuma cum am trăit înainte. Mă și mir cum am putut trăi aici, fără a cunoaște pe George atâta vreme!

— Și când te gândești că nici nu-l iubeai și că tata și mama aproape te băteau să nu-l respingi!

— Fiindcă aveam gărgăuni în cap și-n inimă…

— Dar Aurel? întrebă Ghighi deodată.

— Copilării de care râdem deseori cu George, zâmbi Laura. O, mult m-am schimbat, bine spuneai tu. Fata nici nu trăiește până se mărită. De aceea trebuiesc stârpite fumurile din mintea fetelor… Altceva e viața! adăugă ea cu o însuflețire subită, cu mâinile încrucișate pe pântecele ce i se rotunjea ușor sub halatul de lână, roșu și cu broderii negre. Și copilul, murmură apoi. Copilul! Parcă de-abia acuma am și eu o țintă în lume!

Se duse o singură dată în Armadia să vadă familia Filipoiu, nașii ei. Pe urmă, de-a treia zi, începu să se plictisească și să-i fie dor de George. A cincea zi se cărăbăni, luând și pe Ghighi, ca să fie alături de ea când îi va sosi ceasul. Ghighi umplu de plâns trei batiste la plecare. Laura însă nici nu lăcrimă.

Bătrânii răsuflară ușurați când au văzut-o dusă.

— Nu mai e a noastră, am pierdut-o! zise Herdelea rămas singur cu baba lui.

— Așa-s copiii cei răi și nesimțitori, mormăi dăscălița, strivind între gene două lacrimi de amar.

În vatră sâsâiau lemnele verzi puse ca să țină focul. De afară, pe geamurile ude, străbătea lumina cenușie, ploioasă, aducând în casă priveliștea câmpului zgribulit și pleșuvit, a satului oploșit sub pavăza bolbocirilor de fum albăstrui. Ceasornicul, agățat în perete sub portretul împăratului, țăcănea aspru, aproape amenințător. Herdelea, pe canapeaua veche, se uita gânditor pe fereastră, cu pipa stinsă în colțul gurii. Dăscălița,

lângă cuptor, pe un scaun cu speteaza înaltă, cu brațele strânse pe piept, asculta dusă vâjâitul vântului de toamnă. Și amândoi parcă auzeau cum trece vremea peste ei, fără a se putea împotrivi, cutremurându-se doar uneori ca și când ar fi frig în odaie.

— Urâtă vreme! șopti într-un târziu învățătorul domol, înfricoșat parcă să nu deștepte sau să nu tulbure zgomotul surd și neîndurat al unei mașini ce nu se oprește niciodată.

Glasul lui însă păru doamnei Herdelea atât de dulce încât zâmbi. Locul negru al unui dinte pierdut acum doi ani o înfrumuseța în ochii învățătorului care-i răspunse tot cu un surâs blând, resemnat. Și zâmbetele lor, unite, înveseliră îndată casa răspândind prin toate colțurile o căldură înviorătoare. Se pomeniră vorbind de lucruri vechi, uitate, din tinerețea lor. Prezentul, cu nevoile și deșertăciunile lui, se topi ca un vis urât în vraja amintirilor… Herdelea se apropie de vatră, își dogorî mâinile la foc, mângâie obrajii zbârciți ai femeii lui, o sărută ușor pe frunte și zise oftând:

— Ei, băbucă, băbucă, tot noi bătrânii… Un ciocănit aspru în ușă făcu pe Herdelea să sară fript, ca un îndrăgostit surprins de mama iubitei… În odaia plină de căldura trecutului intră, ca o vijelie care strivește tot în cale, Ion Glanetașu cu vestea c-a primit sentința.

Ion cerea mereu învățătorului să-l îndrepte cum să facă să ia asupra lui cele opt zile de închisoare. El era împăcat și nu-i păsa de condamnare. Se bucura chiar c-a scăpat de o grijă și se va putea ține numai de necazul lui cu Vasile Baciu. Fiindcă se fixase ziua înfățișării lor la judecată, Ion începea să aibă visuri urâte: ba că s-a bătut cu socrul său și a rămas dedesubt, ba că Grofșoru l-a părăsit și a trecut de partea lui Vasile, ba că Ana a cerut despărțenia și s-a mutat la tatăl ei, cu copil cu tot, lăsându-l pe el cu buzele umflate… Mai ales cel cu Ana i se înfipse în cap ca un șurub. Iar când Herdelea îi spuse c-ar fi rău dacă Ana s-ar despărți de dânsul, își schimbă purtarea față de ea, trecând deodată de la bătăi la mângâieri și răsfățuri, încât și vecinii se întrebară: ce-o mai fi plănuind feciorul Glanetașului?

Pe Ana însă dragostea lui n-o mai putea încălzi. Între dânșii parcă se ridicase un zid de piatră așa de înalt că nici o mână omenească nu l-ar mai fi putut dărâma. Acuma era pătrunsă până în măduva oaselor că ea nu e decât o unealtă în mâinile bărbatului în care-și pusese toată iubirea și chiar viața. Conștiința aceasta o făcea nepăsătoare. Trăia, dar fără nici o nădejde, privind viața ca o povară. Muncea din greu, neîncetat, ca o mașină stricată

care se învârtește singură, duduie și se mistuie până ce într-o clipă neașteptată se sfărâmă zgomotos.

Era sfârșitul toamnei, cu lapovițe friguroase, cu fulguiri de zăpadă din ce în ce mai dese. Zenobia pierdea vremea prin sat, pe la femei, bârfindu-și nora ori pe alți oameni de treabă. Glanetașu își petrecea veacul pe la cârciumă, mai cu seamă de când a murit Avrum, căci ovreica îi dădea rachiu pe datorie. Ion, din pricina harței lui cu Vasile Baciu, mai mult se găsea pe drumuri decât acasă. Astfel Ana rămânea mereu singură, cu copilașul care era rău, și cu Dumitru Moarcăș, care-i mai dădea câte o mână de ajutor și se plângea că Paraschiva nu-l cheamă acasă și că va pieri printre străini. Cu Dumitru se învoiau. Nu schimbau nici trei vorbe toată ziua. Bătrânul era ursuz, boscorodea singur, vrăjmășea găinile și le hâșâia de zeci de ori din tindă în ogradă. Iubea însă pătimaș copilul și-l legăna și-l giugiulea ca o doică. Ba de câteva ori cât p-aci să se bată cu Ana ca să-l lase să-l înfeșe dânsul. De altfel, de când se adăpostise în casa Glanetașului, slăbise mai tare, tușea și mocnea ca un tăciune gata să se stingă.

Într-o zi însă Dumitru prinse atâta chef de taifas, că Ana nu mai știa cum să se cotorosească de el.

— Ce-i, vâjule, de-ți umblă gura ca o moară stricată? îi zise nevasta în cele din urmă, scăldând copilașul. Ia seama că nu-i a bine. Ți-o fi venit ceasul morții…

— Mi-o fi venit, de ce nu? rânji bătrânul la picioarele albiei, gâdilând cu degetul tălpile copilului care gâgâia mulțumit, cu ochii închiși, în apa căldicică. Las' să-mi vie că am trăit destul…

— Ia mai lasă-n pace copilul, moșule, și dă-te la o parte că tot te stropesc!

Dumitru se așeză pe laviță, tăcu și apoi se porni să-i povestească din fir în păr pățania lui cu țiganii, pe care-i plăcea mult s-o povestească oricui îl asculta. Ana nu-l lua în seamă, dar aceasta pe el nu-l împiedica să-i mai spuie și alte întâmplări din viața lui, râzând copilărește, parcă, istorisind, s-ar fi reîntors aievea în tinerețea-i veselă și fără griji.

După-amiază, cu toate împotrivirile Anei care se necăjea că o încurcă în casă de nu-și poate vedea de treburi, îi trăsni prin cap să se radă. Atârnă o oglinjoară, pătată de muște încă de azi-vară, de bumbul cercevelei de la fereastră, luă apă caldă într-un blid, îl puse binișor pe laviță; agăță cureaua de la cioareci în țâțâna geamului și petrecu prelung briciul ruginit, încercându-l în câteva rânduri pe niște fire de păr smulse de după ureche. Pe

urmă, cu săpunul ce-l întrebuința Ana la scalda copilului, își mângâie ușor barba și începu să se frece aprig prin părul aspru și rar ca țepușele… Și toată vremea gura îi torăia verzi și uscate cu atâta voioșie că mai târziu și Ana se însenină și, dând țâță copilului, întoarsă cu spatele spre el, se întinse la vorbă.

— Acu ce te mai razi și dumneata, că doar ești bătrân și nu mai umbli după fete, îl întrerupse femeia cu milă.

— Eu nu mai umblu, dar după mine umblă una… una cu o coasă mai ascuțită ca briciul ăsta… Umblă și umblă, și numai un semn așteaptă ca să facă hârș! și să mă ducă drept în fața lui Dumnezeu, să mă judece cum și ce am dres în lumea pământească, mormăi Dumitru puțin ciudat, ca un dascăl care citește la prohod.

— Și nu ți-e frică de moarte, moșule? întrebă Ana întorcând fața spre el.

— De ce să-mi fie frică, fata moșului?… Omul trăiește ca să moară. Și cum trăiește așa moare. Dacă trăiește rău, moartea-i bună și blândă ca o sărutare de fată mare. Dacă trăiește bine, ehehe, atunci și moartea-i rea și coasa nu taie și te chinuiește și te sucește mai dihai ca-n pântecele iadului…

— Avai, cum vorbești! făcu nevasta așezându-se pe marginea patului și legănând copilul adormit.

Seninătatea cu care vorbea Dumitru despre moarte o nedumerea. Sătul trebuie să fie de viață cine e atât de pregătit de moarte. Pe ea gândul morții și azi o mai spăimânta și-i amintea pe Avrum, în șură, cu fața-n sus, părăsit și chinuit chiar după ce a trecut în lumea cealaltă.

— Te doare rău când mori? întrebă ea iarăși, cu ochii mari. Dumitru își clălbucea mereu barba. Acum se opri și se uită lung la Ana.

— Nu știu, răspunse apoi ridicând din umeri. Poate că nu doare…

— Dar când te naști, de ce suferi?

— Când te naști?… Da cine știe dacă suferi? Apoi așa nu știe nici omul când moare. Numai Dumnezeu știe! murmură bătrânul sculându-se în picioare și începând să-și radă falca stângă încetinel, căci îi tremura tare mâna.

Ana rămăsese gânditoare, cu mâinile în poală. I se păreau atât de stranii și totuși atât de adevărate vorbele moșului, încât îi era rușine că până azi de-abia l-a luat în seamă. În odaie nu se mai auzea decât hârjâitul briciului și sâsâitul focului în vatră… În tindă porni deodată să cotcodăcească o găină mânioasă. Ana tresări, se gândi că are să se trezească copilul, apoi c-ar trebui să vadă câte ouă s-au adunat în cuibar, pe urmă c-ar fi bine să meargă

să dea drumul găinii, căci ușa tinzii e închisă… Dar nu se mișcă din loc. Cu ochii pironiți în spatele moșneagului, asculta scârțâitul briciului și-i plăcea zgomotul acesta așa de mult că îndată nu mai auzi nici găina, nici vântul care zgâlțâia ferestrele, nici picurii de ploaie care pliceau în geamuri.

Dumitru se întinse brusc din șale și se întoarse spre ea cu fața jumătate rasă, jumătate umflată de clăbuci albi.

— Anuță, Anuță… mor! bâlbâi dânsul lăsându-se pe laviță, cu briciul deschis ca o furcă în degetele dreptei și cu un surâs blând în privire.

Femeia sări năucă în picioare, fără să înțeleagă bine.

— Lumânare… șopti mai încet moșneagul. Gura îi rămase deschisă, neputându-și sfârși gândul. Ana îi văzu toți dinții de deasupra și gingiile goale dedesubt, strânse parcă într-un râs nepăsător.

— Moșule… vai de mine! bolborosi nevasta zăpăcită și fulgerându-i prin minte: ,,Zice că moare și parcă râde!…"

Apoi deodată fugi afară, în ogradă, în ploaia bătută de vânt, lăsând ușile deschise larg și frângându-și mâinile se porni să țipe desperată:

— Tulai!… Săriți!… Tulai!… Moare!… Tulai!… Găina zbucni afară din tindă, cotcodăcind speriată, și se repezi tocmai în vârful gunoiului din dosul casei… Floarea lui Macedon Cercetașu, de peste drum, auzi țipetele Anei și veni îndată crezând ca iar a bătut-o Ion.

— Moare… moare badea Dumitru! strigă Ana mai potolită puțin la apropierea unui suflet omenesc.

Găsiră pe Dumitru rece, rostogolit jos de pe laviță. Mâna dreaptă cu briciul o ținea în sus, parcă în clipa când a căzut s-a ferit să nu se taie. În ochii holbați, cu lumina înghețată, rămăsese înscrisă o dorință mare, iar pe buzele întredeschise parcă mai flutura șoapta ,,lumânare". Floarea se cutremură, se închină și zise:

— Aprinde fuga o lumânare!… Doamne ferește! A murit ca un păgân, fără lumânare!

Până aprinse Ana o lumânărică de ceară, cealaltă se căzni să-l ridice pe laviță. Nu izbuti.

— E greu ca bolovanul, Doamne iartă-mă! murmură ea făcându-și iar cruce.

Peste câteva clipe sosi și soacra primarului, din vecini. Îi luară briciul din mâna înțepenită și apoi, toate trei, îl așezară pe laviță, cu lumânarea aprinsă la căpătâi. Macedon Cercetașu, picând mai târziu, se grăbi să radă obrazul pe care mortul nu mai apucase să și-l radă singur.

Pe urmă încetul cu încetul casa se umplu de femei și bărbați. Tocmai când se sfătuiau cu toții cum să-l scalde și să-l îmbrace, năvăli și Paraschiva, o femeie c-o față ce parcă mereu râdea, deși veșnic era mânioasă și trântea și răbufnea ca un voinic.

— Vasăzică-i adevărat c-a murit, ai? zise ea înghesuindu-se printre oameni. Nu degeaba i-am spus eu c-o să-l trăsnească Dumnezeu, nu, nu! Uite-l că s-a prăpădit ca cerșetorii, de încurcă lumea și după moarte!… Dar oare cum o să-l duc eu de-aici, păcatele mele!

În fața mortului începu să bocească foarte jalnic, fără lacrimi, ca să arate lumii durerea ei mare. Boci astfel câteva minute, frecându-și ochii cu pumnii până-i roși, și strâmbându-se ca o maimuță indignată. Apoi, deodată, se opri, oftă cu poftă și zise în gura mare:

— Vai de mine ce-am mai plâns!… Uf! M-a apucat și durerea de inimă!

Și pe urmă îndată păși lângă mort și-l căută prin buzunarele pieptarului de oaie. Găsi bășica de tutun de care atârna scobitoarea pentru luleaua ce se ascundea în celalt buzunar. Ridică pieptarul și deschise chimirul, dar nu-și putu vârî mâna. Îl descheie încet, puse șerparul pe masă și, scormonindu-l bine, dădu peste un bilet de cinci zloți, învelit într-o hârtie boțită. Răsturnă chimirul, îl întoarse pe dos și, nemaidescoperind nimic, sări țipând:

— Uitați-vă, oameni buni, cum și-a bătut joc de mine care l-am strâns de pe drumuri și l-am spălat și l-am îngrijit ca pe-un om de omenie!… Uitați-vă! Cinci zloți!… A vândut jidovului bunătatea de căsuță, a băut bănișorii și eu am rămas cu cinci zloți pentru toată truda mea cea mare!

— Taci, lele Paraschivă, că-i păcat… Paraschiva se aprinse și mai avan și, zărind pe Ana, se năpusti la ea:

— Să tac, ai?… Să tac, că vouă ce vă pasă dacă i-ați luat ce-a fost mai bun!… Nu vă satură Dumnezeu, de râvniți și la sărăcia altora, dare-ar Dumnezeu să vă îngropați cu ce i-ați luat!

Ana roși și nu putu răspunde, îndârjind mai rău pe Paraschiva, care răcni:

— Mi-ați furat bănișorii, tâlharilor! Mi-ați mâncat sudoarea bătrâneții, nu v-ajute Maica Domnului și…

Intră Ion, venind din Armadia, necăjit, căci Grofșoru îl gonise și-i spusese să nu mai calce pe la dânsul până-n ziua procesu

lui; pe drum aflase c-a murit Dumitru și se supărase mai tare gândindu-se că va trebui să cheltuiască cu înmormântarea. Paraschiva deschise gura să-l ocărască și pe dânsul…

— Ieși afară, becisnică! mârâi Ion scurt, apucând-o de spate și repezind-o tocmai în ușă.

Paraschiva se opri și în tindă, și-n ogradă, și-n uliță, și se răcori afurisindu-i în toate chipurile, dar în sfârșit se cărăbăni, înnodând bancnota în colțul năframei și punând-o bine în sân, mulțumită totuși c-a putut salva măcar atâta și că i-a înjurat cum li se cuvine.

Ion înnegri de necaz aflând că Paraschiva a găsit cinci zloți în chimirul mortului și era mai să plesnească pe Ana c-a lăsat-o să-i șterpelească. Dar Ana nu se mai sinchisea de amenințările lui. În urechile ei răsunau vorbele moșneagului și-n ochi păstra numai înfățișarea lui senină și mulțumită din clipa morții…

Iarna veni brusc ca o furtună. Tot pământul se albi într-o singură noapte. Pe urmă dădu un ger cumplit de pârâiau gardurile înghețând, iar focul în vetre trosnea și scuipa scântei. Zăpada cădea mereu, când în fulgi grei, leneși, care întunecau văzduhul, când în bobițe mărunte, aspre, vâltorite de viscole năprasnice.

Într-o zi, când ningea mai vrăjmaș, pe la prânzul cel mic, Vasile Baciu, îmbrăcat cu cojocul alb de oaie, cu căciula albă de miel înfundată până pe ochi, ieși din casă, hotărât să sfârșească cu Ion. În viața lui, deși era om aproape de cincizeci de ani, n-a umblat pe la judecăți; ș-acuma poimâine are înfățișare cu ginere-său. S-a ținut, s-a împotrivit, că doar-doar îl va înmuia. Cu cât se apropia însă sorocul, cu atât frica-i se încuiba în inimă. S-ajungă el la bătrânețe să-l mănânce procesele și avocații! I se părea o rușine nesuferită. Numai derbedeii bat drumurile judecătoriilor. Mai bine să-și dea și sufletul din oase decât să mai meargă așa înainte.

Se opri la poarta Glanetașului și, oftând o dată greu, strigă:

— Măi Ioane!… Ioaneeee!… Acasă ești? Nu-i răspunse nimeni. De sub acoperișul de paie care gemea de povara zăpezii de două palme, de sub streșinile tivite cu țurțuri sclipitori de gheață și prin crăpăturile ușii închise răbufnea un fum vânăt ce se împrăștia îndată în șuierele viscolului. Trecu un răstimp bun. Apoi în ușa tinzii se ivi Ion, în capul gol, întrebând:

— Cine-i?

— Eu, eu, făcu repede Vasile. Ia hai cu mine, Ioane, până-n Jidovița! adăugă pe urmă, după o scurtă șovăire, cu un glas parcă vorbele îl înecau.

Ion stătu câteva clipe nedumerit.

— Da ce-i cu Jidovița? grăi dânsul, privindu-l bănuitor.

— Vii ori nu vii? se răsti atunci Baciu peltic din pricina mustăților înghețate. Că n-am vreme acum să mă sfădesc cu tine…

— Bine, socrule, stai că viu! răspunse Ion dispărând un minut, în vreme ce bătrânul se înțepeni în mijlocul drumului, rezemat în bățul ce nici nu se vedea de sub cojoc.

— Hai că-s gata! murmură ginerele revenind cu sumanul între umeri.

— Hai! Se măsurară o clipă cu priviri dușmănoase. Apoi porniră vajnic ca doi oameni care se duc într-o bătălie pe viață și pe moarte. Ninsoarea aspră îi plesnea peste obraji, îi înțepa în ochi, iar vântul le sâsâia în urechi, amenințător. Mergeau alături, cu pași întinși, pândindu-se cu coada ochiului parcă s-ar fi temut unul de altul. Zăpada scrâșnea sub opincile lor. Hotarul întreg era alb ca un giulgiu curat; numai ici-colo câte-un pom pădureț înnegrit de frig își frângea trupul cerând ajutor… Cișmeaua Mortului se făcuse o încolăcitură de gheață peste care o vinișoară verzuie de apă se prelingea totuși înfruntând gerul. Pădurea Domnească, gâtuită de omăt, cu copacii desfrunziți, goi și subțiri, plângea și gemea, implorând parcă mila celor doi bărbați ce mergeau suflând greu, tăcuți, cu fețele năpădite de promoroacă.

Ion ghicise că socrul său caută o învoială și se gândea mereu să nu-l biruie cu vreun nou vicleșug. Ar fi vrut să-l descoase, dar îngrijorarea nu-i dădea răgaz să găsească cuvintele potrivite… Apoi Vasile Baciu tăcea și uneori mormăia ca un urs scormonit din somn. Acum îi părea rău că s-a pornit să-și dea averea de bunăvoie și, apropiindu-se de Jidovița, îl bătea gândul tot mai stăruitor să se întoarcă acasă și să lase să hotărască judecata. Vântul sufla din față și-l zgâlțâia parcă înadins și-l îndemna să-și ia seama până mai e vreme.

Sosiră la ultima cotitură de drum. Se iveau coperișurile încărcate de zăpadă și mai ales casa cea dintâi pe mâna dreaptă, înaltă, cu ferestre mari, cu pereții galbeni. Era casa notarului și cancelaria comunală. Vasile Baciu simți o strângere cruntă în inimă și se opri brusc. Din hornul înalt, subțire, se ridica un nour de fum gros și negricios pe care nici viscolul nu-l putea împrăștia, ci trebuia să-l învârtească mai întâi și apoi să-l trântească, uluit, pe coasta de mesteacăni ce pornea pieziș chiar din spatele casei. Vasile suflă pe nări, se uită furiș după Ion care-l întrecuse cu vreo doi pași, fără să bage de seamă că s-a oprit, și apoi porni iar înainte bombănind furios.

Când să intre în Jidovița, ginerele întrebă cu glas foarte răgușit:

— Da unde ne ducem, socrule? Vasile Baciu mai făcu câțiva pași, fără a-i răspunde, și pe urmă cârni în curtea cancelariei, urmat de Ion. Urcară scările de piatră scuturându-și opincile. În coridorul larg vântul adunase un noian de omăt. La ușa cu geam Vasile se opri. Vru să ridice mâna să apese clanța și parcă mâna-i era moartă ori clanța aprinsă. Își scoase căciula și o bătu de genunchi. Se liniști și deschise totuși.

Intrară în biroul practicantului, care servea și drept cancelarie pentru țărani; în odaia notarului nu se primeau decât domnii și fruntașii satelor ce țineau de circumscripție.

Rămaseră amândoi lângă ușă, scuturându-se întruna de zăpadă. În birou era numai practicantul Hornstein, încovoiat peste un registru în care scria cu o gravitate solemnă și cu obișnuita-i tremurare din cap, și straja din Sărăcuța, lângă soba de teracotă, încălzindu-se când în spate, când în față.

— Trebuia să vă scuturați afară, nu să umpleți cancelaria de omăt! mormăi practicantul într-un târziu, strâmbând mândru din nas și fără a ridica ochii din registru.

Vasile Baciu vru să vorbească, dar nu știa cum să înceapă, încurcat mai rău de dojana funcționarului. Tăceau toți. Se auzea scârțâitul chinuit al peniței practicantului și bâzâitul unei muște mari, trezită din somnu-i de iarnă, care zbura speriată de pe un perete pe altul, negăsindu-și locul.

— Ce poftiți? vorbi Hornstein după o pauză lungă, mângâind cu tamponul și privind cu admirație ceea ce scrisese. Pe urmă întoarse pagina cu băgare de seamă și o netezi cu palma. Capul îi tremura mereu, buza de jos, mai groasă și scoasă în afară, se subția o clipă, mușcată de niște dinți foarte albi, în vreme ce, după ureche, tocul amenința întocmai ca o suliță gata să străpungă. Iute, iute, că eu n-am vreme să aștept până deseară! Trebuia să vă socotiți de afară ce vreți, îi grăbi practicantul, luând tocul de la ureche și potrivindu-l între degete.

— Domnul notar nu-i acasă? întrebă Vasile cu o licărire de nădejde că poate lipsește notarul și astfel nu va mai da nimic.

— Domnul notar are de lucru… Puteți să-mi spuneți și mie ce vreți, zise Hornstein, jignit că țăranii mai întreabă de notar, deși îl văd aci pe dânsul care cunoaște lucrările de birou tot așa de bine ca și Stoessel.

Se făcu iar tăcere. Vasile Baciu se muta de pe un picior pe celălalt, muncit de gândul să iasă afară, să lase toate baltă, întâmplă-se ce s-o întâmpla. Totuși zise pe urmă:

— Am face un contract, domnișorule… așa… un contract…

— Bine. Stai jos! pufni practicantul supărat. Du-te, măi strajă, cheamă pe domnul! Spune-i că-i un contract! Auzi?

Se așezară pe o bancă, unul lângă altul. Și amândoi se uitau gânditori la Hornstein, a cărui peniță scârțâia parcă mai aspru, pe când musca bâzâia acuma mulțumită, lipită pe soba caldă, ca o pată de cerneală pe o coală ministerială.

— Ce contract vrei, Vasile? zise notarul intrând repede, cu pălăria moale pe ceafă, frecându-și mâinile și trecând drept la sobă, să se încălzească. Iar vrei să mai dai ceva ginerelui? adăugă apoi cu un zâmbet, văzând și pe Ion.

Stoessel era un bărbat de vreo treizeci și cinci de ani, cu ochii mici, negri și vioi, care se învârteau șireți în orbite, cu nasul gros și cu urechi mari. Avea totdeauna o vorbă bună sau o glumă pe buze și de aceea țăranii îl iubeau, măcar că era ovrei.

Vasile și Ion se sculară în picioare. Zâmbetul notarului alungase parcă deodată toată mohoreala din inima lui Vasile. Vorbi deschis, cu fața înseninată, ca și când ar fi fost vorba de un bilet de vite:

— Apoi ce să facem, domnule notar? Trebuie să ne învoim, c-așa-s vremurile… Ce să mai cheltuim cu judecăți, cu drumuri…

— Da, da, prea bine, aprobă Stoessel scoțând pălăria și așezându-se pe un scaun în fața practicantului care scria netulburat.

— Amu eu am îmbătrânit și cine știe câte zile m-a mai ține Dumnezeu… Am muncit destul și m-am trudit. Amu-i rândul tineretului… Noi am isprăvit cu lumea… Nu zic bine?

— Bine, bine!

— Așa că m-am gândit să le mai dau și ce mi-a rămas, să știu cel puțin că am dat tot și nu mai am nici o grijă, sfârși Vasile cu un surâs trist, privind drept în ochii notarului.

— Am înțeles… Și câte locuri sunt?

— Apoi opt ar mai fi, domnule notar! interveni brusc Ion. E porumbiștea cea mare din Lunci, apoi patru delnicioare cu ovăz în Zăhată și apoi trei holde de primăvară în hotarul Săscuții… Dar mai e și casa, și…

— Iacă, dânsul le știe mai bine ca mine, zise bătrânul cu același zâmbet trist, dar cu glasul mai aspru.

— Dar tu din ce-o să trăiești? întrebă notarul scobindu-se în dinți cu unghia lungă și îngrijită de la degetul cel mic.

— Oi trăi și eu cum a vrea Dumnezeu, murmură Vasile coborând ochii în pământ.

— Asta-i ceva problematic… Oprește-ți și tu barem folosința până la moarte… Ce-i în mână nu-i minciună! zise Stoessel acuma serios.

— Apoi doar nici noi nu suntem păgâni, domnule notar, sări Ion, dar, întâlnind ochii batjocoritori ai notarului, se opri scurt parcă i-ar fi retezat glasul c-un fir de ață.

— Tot, tot… să se isprăvească! zise iar Vasile înăbușit. Stoessel ceru practicantului formularele trebuincioase, puse pe Ion să iscălească pentru el și pentru Ana, iar Vasile, neștiind carte, apăsă cu degetul pe cruce.

— De bunăvoie, Vasile? mai întrebă notarul însemnând într-un carnet.

— De bunăvoie, vezi bine că de bunăvoie! zise Baciu înfuriat deodată și de-abia stăpânindu-se.

— Așa… Peste câteva zile e gata, încheie Stoessel frecându-și mâinile. Apoi, bătând pe Vasile pe umăr, adăugă glumeț: Și uite-așa, ai venit aci om bogat și acuma pleci cerșetor! Haha…

Amândoi țăranii se întunecară. Gluma notarului îi izbi drept în inimă. Ieșiră și se abătură la cârciuma Zimălei. Mai ales Vasile simțea o sete usturătoare care-i răscolea sângele… Cârciuma era goală, căci afară vifornița fierbea mai mânioasă. Băură un răstimp tăcuți. Ion apoi, văzându-l tot nepotolit, începu să-i spuie să n-aibă nici o grijă că vor trăi împreună ca în rai. Vasile ascultă multă vreme, iscodindu-l însă neîncetat. În ochii ginerelui biruința strălucea atât de ațâțătoare că, în curând, Vasile o simți pătrunzându-i în creieri și clătinându-i temeliile.

— Tâlharule, tâlharule, m-ai lăsat pe drumuri! izbucni deodată Vasile Baciu, otrăvit de furie, și-și înfipse mâinile în gâtul ginerelui.

Ion, liniștit, parcă ar fi așteptat de mult atacul, se smulse din strânsoarea bătrânului, ș-apoi îi trânti numai un pumn în piept, dar atât de zdravăn că îl doborî de pe scaun.

— Mi-ai furat pământul, hoțule! M-ai omorât, hoțule! urlă Vasile furios și neputincios, tăvălindu-se pe podelele murdare.

Înfierbântat de mulțumire, Ion plăti și plecă acasă prin viscol, nepăsător. Bătrânul însă se așeză la băutură, amărât de moarte, povesti Zimălei ce a pățit cu tâlharul și sfârși jalnic:

— Am rămas cerșetor…

Fiindcă suspendarea întârzia, în sufletul lui Herdelea se furișă încetul cu încetul iar o rază de încredere. Optimismul omului nu e în stare să-l

stârpească nici o cruzime a vieții. Se gândea că desigur subinspectorul Horvat, primind înștiințarea tribunalului, și-a adus aminte de serviciile patriotice ale lui și a pus la dosar chestia suspendării până la pronunțarea apelului care îl va spăla de orice vină.

Cu atât mai mare îi fu mirarea și durerea când pe la sfârșitul lui noiembrie i se aduse înștiințarea oficială că, în urma deciziunii tribunalului, este suspendat din serviciu pe timp nelimitat și că domnul Nicolae Zăgreanu îl va înlocui cu începere de la întâi decembrie.

— Ei, nu-i nimic… Parcă nu mă așteptam? zise Herdelea îngălbenit și tremurând. Eram doar sigur… Mă mir c-a întârziat atâta…

Dăscălița plânse amarnic. Ea avea presimțirea că au să moară de foame acum la bătrânețe. Se mângâia numai că nu sunt acasă copiii, care desigur s-ar topi de rușine. Herdelea, ca s-o liniștească, minți că chiar mâine, dacă vrea, poate să ia o slujbă la un avocat sau oriunde. Apoi se răcoriră ocărând pe Zăgreanu, parcă numai el ar fi pricina nenorocirii lor. Îl cunoșteau. Era băiatul unui țăran cărăuș din Armadia, absolvent al școlii normale de stat din Deva. Îl lăuda toată lumea, căci avusese bursă de la stat și ieșise totdeauna întâiul în clasă. Se zicea că-l protejează mult subinspectorul, căruia i-a fost recomandat special de către directorul școlii normale și care i-a făgăduit să-l propună ministerului în cel dintâi loc vacant, deoarece tânărul nu voia să se înstrăineze din județul lui. Îl cunoșteau și fetele. Încercase chiar să facă curte Ghighiței și-i trimisese de la Deva câteva ilustrate.

A doua zi Herdelea se repezi în Armadia să caute neapărat o slujbă. Seara se întoarse acasă vesel, cu un teanc de hârtii la subsuoară. Îi dăduse Stoessel să-i facă niște contracte rămase în urmă.

— Vezi, babă, că nu ne lasă Dumnezeu? strigă învățătorul însuflețit. Foarte de treabă notarul… El singur mi-a oferit când a văzut c-am fost suspendat… Ș-apoi să mai zică lumea că ovreii nu-s oameni de inimă! Dintr-atâția români gânditu-s-a vreunul la mine?

La întâi decembrie, dimineața, Zăgreanu bătu la ușă. Venise să-și ia școala în primire. Doamna Herdelea îl măsură cu o privire atât de dojenitoare că tânărul se încurcă, își ceru mii de scuze că el nu-i de vină și-i pare foarte rău, dar… Era de abia de douăzeci și doi de ani, subțirel, cu obrajii de fată, puțin palizi, cu ochii albaștri sfioși și cu o frunte deschisă, cuminte… Nu-l pofti nimeni să șadă. Tocmai fiindcă părea simpatic, dăscălița îl urî mai mult, zicându-și că, după ce a scos pe Herdelea din

pâine, acuma se mai și preface… Herdelea, ca un coleg mai bătrân, încercă să glumească cu dânsul, deși în suflet era zdrobit. Numai de clipa când va trebui să se despartă de școală i-a fost frică. Și iată c-a sosit și clipa aceea.

Porniră împreună spre școală. De ce se apropiau, de aceea Herdelea părea mai vesel și de aceea inima lui gemea mai sfâșiată. Spunea râzând cât se bucura că mai scapă puțin de povara școlii, după ce și-a tocit plămânii treizeci și atâția de ani cu atâtea sute de copii nebunatici, și în gând își zicea că nici o meserie nu-i mai frumoasă pe pământ ca aceea de-a desțeleni mintea tinerelor vlăstare omenești.

Când intrară în școală, gălăgia zburdalnică amuți și copiii săriră în picioare. Herdelea îi cuprinse pe toți șaizeci într-o privire duioasă, parcă toți ar fi fost trup din trupul lui. Apoi, într-o tăcere întreruptă doar de câte-o șoaptă speriată sau de vreun râs înfundat, Herdelea predete tânărului cheia dulapului cu biblioteca și arhiva școlii. Și în vreme ce Zăgreanu răsfoi prin condici, bătrânul, cu inima strânsă, își mai aruncă ochii la copiii nedumeriți, la pereții împodobiți cu tabele colorate, la băncile murdare și crestate de mâinile ștrengarilor care au trecut prin ele, la mașina de socotit, până și la ulcica albastră de băut apă, așezată pe cofița cu capac în dosul tablei de scris… Își petrecu mâna prin păru-i argintiu. Trebui să facă sforțări să nu-l podidească lacrimile… Pe urmă își luă pălăria și dădu mâna cu Zăgreanu care strigă sever, pe ungurește:

— Sculați! Mergând spre ușă nu mai avu puterea să se uite la copii. Zăgreanu îl însoți în capul gol până afară… Herdelea rămase singur în curtea școlii. Auzi zgomotul șederii elevilor. În uliță se opri iar, cu ochii la harabaia cea lungă și albă pe care a crezut-o a lui și în care a lăsat mai mult de cincisprezece ani din viața lui… Glasul ascuțit, poruncitor al noului învățător răsuna acuma într-însa, ștergând urmele străduințelor lui… Nu se mai putu stăpâni. Lacrimile îi ardeau obrajii.

Câteva zile parcă avu o piatră pe suflet. Mai cu seamă dimineața, când clopotul chema copiii la școală, îl cuprindea un dor chinuitor. Stătea în fereastră, cu privirea spre locul unde era școala, și i se părea că aude sosind copiii veseli, gălăgioși, și-i vede bătându-se cu cocoloși de zăpadă, cu obrajii îmbujorați… Apoi deodată se cutremura. Pe urmă trecea grăbit Zăgreanu, cu pălăria pe ochi, venind din Armadia, de-acasă, cu un pachețel în mână, merindea pentru dejun. Tânărul învățător se uita foarte atent la casa bătrânilor, să-i salute respectuos dacă ar zări pe cineva. Herdelea însă

se retrăgea repede înapoi din fereastră, se plimba prin odaie abătut și posomorât.

Începu să bată iar drumurile Armadiei, fără multă speranță, în căutarea unei slujbe, numai ca să liniștească pe doamna Herdelea care nu înceta cu presimțirile ei sinistre. Când se zbătea mai greu, veni Ion, în după-amiaza zilei în care fusese cu Vasile în Jidovița.

— De-amu pot sta la gherlă ș-un an, necum o lună! zise dânsul atât de vesel cum nu se mai pomenise de aproape doi ani de zile.

Voia să oprească procesul cu socrul său și îndeosebi să nu mai plătească nimic lui Grofșoru. Herdelea îl lămuri că trebuie să meargă la judecătorie să declare că s-au împăcat. Pentru atâta lucru n-are nevoie de avocat. De altfel Grofșoru poate să-i ierte ceva din preţ, dar să se ducă negreșit să-l roage și să-i spună să nu se mai obosească la înfățișare.

— Știi ce, nașule? Hai și dumneata cu mine, barem să facem isprava întreagă! strigă Ion mai bucuros.

Herdelea se uită lung la țăranul care l-a târât în atâtea buclucuri. Propunerea îl minuna. Adică să meargă la Grofșoru, tocmai el care l-a vrăjmășit în alegeri, el care ar putea zice că l-a trântit, din pricina căruia azi nu e deputat! Iacă, la asta nu s-a gândit nici o clipă. Îl saluta pe Grofșoru, ca și înainte, și Grofșoru îi răspundea, dar atât. Adevărat că i-a dat mâna o dată, după nenorocirea lui de la tribunal; aceasta însă n-a schimbat întru nimic legăturile dintre dânșii. În Armadia sunt patru avocați; la trei a umblat și a cerut un locșor de scriitor, firește zadarnic; la al patrulea nici n-a îndrăznit să viseze, căci era Grofșoru… Și cu toate acestea, Ion are dreptate, de ce nu s-ar duce? Cu parul n-are să-i dea în cap.

— Dacă-mi plătești cinci zloți, merg, finule, cum să nu merg, răspunse Herdelea hotărât.

— Plătesc, nașule, că mai voios îți dau dumitale cinci, decât să-i dau lui de pomană cincizeci! făcu Ion bătând palma.

Victor Grofșoru era om deștept și șiret ca toți politicienii între care râvnea să ajungă. Văzând pe Herdelea în sala de așteptare, stătu două clipe pe gânduri și apoi merse spre el cu mâna întinsă:

— A, adversarul meu!… Ei, bine-ai venit!… Degeaba, tot al meu ești dumneata, oricât m-ai combătut odinioară!… Dar ce-are a face politica! S-o dăm încolo… Ia spune-mi mai bine ce vânt te-aduce? Adică, vino-n birou! Te rog!… Să stăm de vorbă două minute…

Îl luă de braț și-l duse în cabinetul său, mobilat luxos, ca să facă impresie clienților. Îl așeză într-un fotoliu englezesc, îi

oferi o țigară… Herdelea era atât de zăpăcit că puse țigara cu focul în gură.

— Te ascult! zise Grofșoru zâmbind mulțumit de încurcătura învățătorului. Spune-mi tot ce te doare și te asigur că am să fac tot ce se poate.

Grofșoru, țintind să-și sporească din vreme simpatiile în vederea viitoarelor alegeri, era într-adevăr hotărât să mulțumească pe Herdelea când i se va prilejui. Astfel câștiga un partizan și în același timp se ridica în ochii întregului ținut… Cum să nu se aleagă deputat acela care întinde o mână de ajutor chiar și adversarului de ieri?

Deși uluit, Herdelea se gândi deodată că, deoarece Grofșoru se arată atât de binevoitor, ar fi mai bine să-și dezvăluie necazurile lui și să dea dracului pe Ion. Dar nu îndrăzni și spuse avocatului c-a venit pentru finul său. Grofșoru, spre a-i dovedi bunele sentimente, declară îndată că renunță la jumătate din onorariul cuvenit, adăugând însă de mai multe ori, foarte prietenește: ,,Numai în hatârul dumitale, numai pentru că mi-o ceri dumneata".

Herdelea bâlbâi mulțumit și se sculă. Iar se gândi să vorbească și de necazul lui și iar i se înăbuși în gât rugăciunea. Stătea umil și abătut, nevrând să plece până nu va încerca și totuși nesimțind nici un fel de curaj în inimă. Atunci Grofșoru îi zise deodată:

— Am auzit ce pătimești cu ungurii dumitale… Foarte trist… foarte, foarte trist… Nu-ți închipui cât te compătimesc…

Învățătorul se uită înspăimântat la dânsul, parc-ar fi vrut să-i ceară iertare.

— Trebuia să vii la mine cu procesul! Eu te scăpam… Rău ai făcut că m-ai ocolit…

Grofșoru tăcu, așteptând să-l roage, ca astfel să aibă prilejul de-a fi mărinimos. Herdelea înțelegea bine, se căznea și totuși nu putea scoate nici o vorbă.

— Ai s-o duci greu fără leafă, reluă Grofșoru după o pauză. O, îmi închipuiesc… foarte greu…

Iar mai așteptă și, neprimind nici un răspuns, urmă brusc:

— Eu din parte-mi sunt gata să te ajut… N-am nimic împotriva dumitale, căci eu nu-s răzbunător… și-apoi, mai ales, suntem români, așa-i?… Dacă

vrei, îți pot oferi un loc de scriitor în cancelaria mea… Știu că ești priceput în lucrările de birou… De la Anul Nou, de pildă, cu plăcere… În privința salariului cred că o să ne învoim… știu că ai greutăți și…

— Domnule Grofșoru… eu… nu… acuma… Iartă-mă! Iartă-mă! murmură deodată Herdelea cu ochii plini de lacrimi. Iartă-mă!… Nu-s vrednic…

Se clătină pe picioare. Fața-i era înseninată de bucurie. Nu îndrăznea însă să clipească din ochi de frică să nu-i curgă lacrimile pe obraji.

Grofșoru simți toată emoția acestui suflet muncit și bun, și fu cuprins de compătimire adevărată. Îi apucă mâna dreaptă și i-o strânse călduros cu amândouă mâinile. Apoi îl bătu frățește pe umăr, șoptindu-i înduioșat:

— Curaj!… Curaj!… Românul nu piere! Până-n Pripas, Herdelea alergă mai mult decât merse, ca s-ajungă mai repede, să spună ,,babei" lui vestea cea bună. Și pe drum vorbi lui Ion numai despre Grofșoru cu atâta însuflețire parc-ar fi vorbit despre Dumnezeu.

— Nu există în toată Europa alt om ca Grofșoru, auzi tu, Ioane? îi striga după fiecare replică.

Doamna Herdelea îl puse să-i povestească de cinci ori din fir în păr, tot, tot: ce i-a vorbit, cum i-a făgăduit, cum era îmbrăcat… Apoi plânse cu hohot de bucurie și numaidecât zise o rugăciune specială, pe care și-o mai amintea din copilărie, pentru oamenii binefăcători, implorând fierbinte pe Atotputernicul să-i hărăzească lui Grofșoru sănătate, noroc și îndeplinirea tuturor dorințelor.

— Și tocmai pe omul ăsta l-am combătut eu la alegeri, de dragul unor unguri blestemați!… Îmi vine să mă izbesc cu capul de toți pereții! se văieta învățătorul, ros de remușcări.

— Mare prost ai fost, bărbate, așa este! zise dăscălița ștergându-și gura cu dosul mâinii. N-ai vrut tu să mă asculți pe mine… Dar Dumnezeu a auzit rugăciunile mele și nu ne-a lăsat…

Viata i se părea un vis lui Titu în Lușca de când se apropiase de Virginia Gherman. Cu nimeni nu se înțelesese încă atât de bine, nici cu prietenii din Armadia, nici chiar cu surorile lui, cum se înțelegea cu învățătoarea aceasta deșteaptă și încântătoare. Fata notarului Cântăreanu îl plictisea fiindcă era geloasă, dovedind astfel că nu e în stare să aprecieze o legătură ideală dintre două suflete cinstite.

Pe la începutul toamnei, într-un amurg, alergând însuflețit la Virginia, Titu găsi în casă pe plutonierul de jandarmi. Rămase uimit. Ce caută

plutonierul ungur la o româncă atât de mândră? Șeful postului de jandarmi încercase din prima zi să se împrietenească cu dânsul, dar el se ferise ca de foc. Prietenia cu un jandarm ungur i se părea cea mai mare rușine… Ș-acuma iată-l la Virginia Gherman, la tovarășa lui de visuri, la ființa care-i împărtășește năzuințele!… Învățătoarea roși și zise ungurește:

— Nu vă cunoașteți?

— Ba foarte bine, răspunse ungurul întinzând mâna lui Titu. Plutonierul însă mai stătu doar câteva minute și apoi plecă, sărutând degetele, foarte reverențios, Virginiei Gherman.

Titu, care nici nu deschisese gura, izbucni îndată ce se închise ușa:

— Dumneata… primești în casă pe călăul nostru?

— E un om cumsecade… De ce exagerezi? Fiindcă-i ungur? răspunse învățătoarea atinsă.

— Dumneata… vorbești așa?

— Fugi că ești ridicol! se indignă Virginia. Visurile noastre sunt una, iar oamenii sunt alta. Cunoaște toată lumea sentimentele mele, dar asta nu înseamnă să nu văd realitatea…

Titu făcu o încercare timidă de a-i lămuri că nepotrivirea dintre sentimentele și faptele omului e o crimă față de ideal, dar trebui să se dea bătut repede. Învățătoarea cădea din ce în ce mai jos în sufletul lui. ,,O decepție mai mult! își zise dânsul întorcându-se acasă ca un soldat învins într-o bătălie hotărâtoare. Se pare că viața toată e un șir lung de neîntrerupte deziluzii, o luptă crâncenă între vis și realitate!"

Domnișoara Eugenia, văzându-l indispus și aflând pricina, îi spuse râzând ironic:

— Dumneata ești atât de îndrăgostit de Virginia, că trebuie să fii singurul om în sat care nu știe că plutonierul îi face curte, și încă dinaintea dumitale…

Toată noaptea o petrecu pe gânduri, cu ochii deschiși, căutând să-și lămurească sufletul. Își zicea îngrozit că, dacă ar iubi-o, dacă ar fi adevărat ce crede fata notarului și ce cred poate și alții, atunci s-ar fi lăfăit atâtea luni într-o minciună respingătoare, murdărindu-și până și visurile lui… Atunci poate că nici visurile lui însuși nu sunt sincere, sau nu sunt mai sincere ca ale învățătoarei care le potrivește prea lesne cu prietenia ungurului?… Durerea ce o simțea i se părea izvorâtă din gelozie, ca și odinioară când, din pricina Rozei Lang, a crezut că s-a dărâmat lumea… Și totuși, cum s-o fi iubit dacă niciodată n-a dorit aievea nici măcar s-o îmbrățișeze?… Ori poate

tocmai aici e greșeala? El îi vorbea de năzuințele neamului, pe când ea râvnea iubire… Da, da!… Și deodată văzu cât a fost de nepriceput. El n-a iubit-o, dar ea l-a iubit. Și, fiindcă el umbla prin stele, ea s-a întâlnit cu ungurul pe pământ.

Se potoli chiar de a doua zi. Se întâlni cu Virginia Gherman și roși ca un vinovat. Ar fi vrut să-i spună o vorbă drăgălașă, dar nu izbuti, ca și când ar fi rupt firul ce-i lega împreună. Era o străină pentru dânsul și nici barem nu-i părea rău. ,,Uite dovada că n-am iubit-o și n-am fost mincinos față de mine însumi!" se gândi dânsul mulțumit.

Apoi vârtejul vieții îl smulse brusc și pe el din lumea închipuirilor și-l zvârli în mijlocul realității. Într-o dimineață, intrând în cancelarie, o găsi plină de țărani furioși care înconjurau pe vreo zece sași din Păuniș și-i înjurau din răsputeri… În uliță o cireadă de boi grași parcă așteptau un verdict… În câteva cuvinte primarul îi povesti ce s-a întâmplat. Lușcanii sunt în conflict cu sașii din Păuniș din pricina imașului. De cincizeci de ani se judecă și tot n-au ajuns la o hotărâre definitivă. Astă primăvară păunișenii au dobândit o sentință în favoarea lor, dar lușcanii au atacat-o că ei au folosința imașului din moși strămoși… Acuma sașii au intrat cu boii în imașul buclucaș, c-ar fi al lor. Lușcanii au adus în sat toată cireada și vor să amendeze pe sași pentru că au pătruns pe moșia lor… Titu, întrebat, spuse că dreptatea e de partea românilor și astfel sașii, după o ciorovăială înverșunată de două ceasuri, plecară bodogănind și amenințând, însoțiți de huiduielile lușcanilor care se băteau cu pumnii în piept că nu vor da drumul boilor… Peste vreun sfert de oră însă păunișenii reveniră împreună cu plutonierul de jandarmi. Și se încinse o nouă discuție de alte două ceasuri, căci ungurul dădea dreptate sașilor. În cele din urmă, Titu, supărat că tocmai plutonierul îl combate, îi zise înțepat:

— Nu înțeleg ce te amesteci dumneata? Dumneata n-ai dreptul să judeci în asemenea pricini!

— Cum, cum? sări jandarmul înfuriat.

— N-ai dreptul și nu e de competența dumitale! repetă Titu rece.

— Sunt dator să păstrez ordinea, domnule! strigă plutonierul. Iar dumneata ești dator să respecți ordinea, altfel voi face rapoartele de cuviință ca să fii pus la locul dumitale!

În curând sașii plecară cu boii, ceea ce în Lușca stârni o fierbere mare. Și, peste câteva zile, primăria primi știrea că cineva a împușcat un bou săsesc pe imașul cu pricina. În aceeași noapte plutonierul făcu sumedenie

de percheziții prin casele oamenilor mai gălăgioși, căutând arme. Fiindcă nu găsi, se înfurie, bătu crunt pe doi-trei țărani, la întâmplare, și în sfârșit arestă pe Vasile Lupu, om voinic și îndrăzneț, care stătea în capul satului dinspre Păuniș și care, pe vremea când s-a petrecut pozna, nu fusese acasă. După interogatoriile și bătăile obișnuite, îl trimise sub escortă la parchetul din Bistrița… Pe urmă începu goana după dovezi. Într-o odaie goală de la cancelarie defilau pe rând bănuiții. Titu îi vedea intrând, auzea răcnetele plutonierului, apoi zgomot de lovituri grele, gemete înfundate… A treia zi, tânărul nu se mai putu stăpâni, năvăli înăuntru:

— Ceea ce faci dumneata e revoltător! De ce schingiuiești oamenii?

— Ce te privește? se strâmbă plutonierul sfidător.

— Nu pot suferi nedreptatea! strigă Titu. N-am văzut de când sunt atâta brutalitate fără rost…

— Da?… Acuma înțeleg fierberea sătenilor! făcu jandarmul luminat. Acuma știu de unde pornește ațâțarea… Foarte bine. Am luat notă. Dar aici sunt în exercițiul funcțiunii și te poftesc să părăsești odaia imediat!

Peste o săptămână veni în Lușca un locotenent de jandarmi, chemat de raportul plutonierului că în comună a izbucnit o răzvrătire care amenință să ia proporții. Ofițerul sosi la opt dimineața, iar la nouă Titu se pomeni cu un jandarm care-l poftea îndată la cazarmă.

— Dumneata ești agitatorul? îl întâmpină locotenentul. Titu auzea întâia oară imputarea pentru care au suferit atâția oameni în Transilvania. Se simți deodată mândru și puternic. De când tot visează el să facă o jertfă pentru ideea ce-l stăpânește! Acuma e momentul… Zâmbi batjocoritor și nu răspunse.

— Te poftesc să răspunzi! se roși ofițerul sărind în picioare. Ce înseamnă indolența aceasta?

— Care indolență? întrebă Titu calm.

— Ești obligat să răspunzi la întrebările ce ți le pun, altminteri…

— Altminteri? repetă tânărul cu același surâs nepăsător.

— Te voi da în judecată, ai înțeles? Te voi băga în pușcărie!… Nu permit să zâmbești când îți vorbesc eu și să mă iei peste picior! Nu permit! urlă locotenentul asudând de mânie.

— Domnule ofițer, văd că ai fost rău informat! zise Titu mereu liniștit. Altfel ai ști că nu sunt surd, ci, dimpotrivă, aud prea bine.

Furia locotenentului se îndoi. Căscă gura să înjure, făcu doi pași spre Titu, se opri, se întoarse și bătu cu pumnul în masă… Apoi se așeză brusc

pe scaun și, cu un glas năbușit, zise:
— Domnule… Te rog… ia loc!
— Mulțumesc! răspunse Titu serios, șezând pe sofaua din fața biroului.
— Da… da… adică… murmură locotenentul fără să-l privească. În raportul acesta dumneata ești desemnat ca instigatorul tulburărilor de-aici… Te rog să-mi spui ce ai de spus!
— Cu plăcere, domnule locotenent! vorbi Titu blând și respectuos, răspunzând astfel schimbării de ton a ofițerului care tot mai mormăia, cu nasul în hârtiile de pe masă. Dar, înainte de-a spune ceva, dă-mi voie să întreb despre ce tulburări e vorba?
— Tulburările din comuna Lușca… Ori nu suntem aici în Lușca?
— Eu nu știu să fi fost vreo tulburare aici, domnule locotenent, deși, prin modesta-mi slujbă, știu tot ce se întâmplă în sat.
— Raportul e precis, domnule…
— Raportul da, desigur. De ce nu vrei să vezi însă dacă raportul e și adevărat?
— Crezi că e mincinos?
— Nu știu, domnule locotenent, căci nu-l cunosc. Dar tulburări în Lușca?… Tulburare ar fi ceva asemănător cu revolta, nesupunerea, dezordinea… Când jandarmii bat și torturează zeci de oameni de toate vârstele, dintr-un simplu exces de zel sau dintr-o tristă pornire de-a descoperi cu orice preț dovezi, complici sau agitatori — înseamnă aceasta tulburare?
Locotenentul, potolit, îl privea acuma cu ochii mari. Îi zise deodată aproape amical:
— Vorbești foarte bine ungurește?
— Da, când nu pot vorbi românește, răspunse Titu plecând capul.
Ofițerul îl mai privi câteva clipe, apoi se ridică, se plimbă de două ori în odaie și se așeză lângă Titu pe sofa, întrebând cu glas domol:
— De ce ești dumneata indignat, domnule? Ce nemulțumire ai?
— Mă doare nedreptatea! zise Titu adânc, din rădăcinile inimii.
Locotenentul zâmbi și-l bătu pe umăr.
— Domnule, domnule, tânăr ești și nefrământat în viață. Te încântă vorbele ca și când ar fi realități. Dar bine, vorbele sunt numai vorbe. Vorbele tocmai ascund fața realității. E copilărie să clădești ceva pe vorbe… Nedreptate, dreptate!… Nu vezi dumneata că astea-s numai vorbe, fără nici un cuprins pozitiv?… Și pentru asemenea lucruri goale mă silești pe mine să mâzgălesc coli întregi de procese-verbale, rapoarte, prostii… Îți spun

prietenește că-mi pare rău! Mai ales că vorbești așa de frumos ungurește… Când ești inteligent și vorbești bine ungurește, ce nevoie să te amesteci în daravere care nu te privesc? Jandarmii au fost sălbatici, au maltratat câțiva țărani -admis. Cred ce spui dumneata, deși rapoartele de colo m-ar obliga să nu te cred… Ei bine, ce-ți pasă dumitale de nimicurile astea? De ce nu-ți întrebuințezi deșteptăciunea pentru lucruri folositoare?… Dar așa sunteți dumneavoastră, degeaba. Și pe urmă țipați, vă plângeți de nedreptate, de jug, de asuprire… Crezi dumneata că dreptatea e bună la ceva? Nu observi dumneata că dreptatea trebuie să fie totdeauna a celui ce o împarte, altfel s-ar duce dracului orice stăpânire, orice ordine… N-am eu dreptate, spune?

— Ai, de vreme ce reprezinți stăpânirea, zâmbi trist Titu. La despărțire locotenentul îi strânse mâna spre mirarea plutonierului care-și făcuse pregătirile să-l găzduiască la arest cel puțin o noapte.

Trecu o săptămână și satul își reluă înfățișarea obișnuită parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Oamenii bătuți salutau mai cu respect pe plutonierul care pășea țanțoș pe uliță, ca un cocoș biruitor.

— Cine știe? Poate că într-adevăr are dreptate locotenentul, își zicea umilit Titu, văzându-l și simțind că se duce la Virginia Gherman.

Un țăran bătrân, dintre cei snopiți de jandarmi, cu mustața albă pleoștită și cu niște ochi căprui cuminți, venind într-o zi la cancelarie și povestind cât a pătimit, sfârși totuși cu o clipire dârză:

— Ei, domnișorule, ne-au zdrobit ei, ne-au chinuit, au dat dreptate sașilor, dar imașul tot al nostru a rămas și azi nu mai calcă picior de păunișan pe pământul nostru!

Lui Titu îi veni deodată să-l îmbrățișeze. Încăpățânarea ce-o simțea în glasul țăranului parcă-l înălța și-n același timp îi adâncea picioarele în pământ ca niște rădăcini pe care nici o putere nu le poate nimici. ,,Aici e nădejdea! se gândi Titu. Nici eu, nici Virginia, nici Grofșoru, nici unul n-avem rădăcini adevărate și nu suntem în stare să ne îndârjim și să suferim. Pe noi vânturile ne aruncă de ici-colo. De aceea tot ce facem e păpușerie. Numai ei știu să se jertfească pentru pământ, căci numai ei simt că pământul e temelia…"

Din clipa aceea însă se simți fără rost și străin în Lușca. Ce mai caută el printre luptătorii aceștia tăcuți, neobosiți? Aici nu e loc pentru visători. Nici aici, nici în Pripas, nicăieri în toată împrejurimea. În bătălie e nevoie numai de oameni oțeliți. Ceilalți sunt amenințați să trăiască din compromisuri, să-și rupă încetul cu încetul câte-o bucățică din suflet ca să se potrivească

nevoilor zilnice… Și deodată dorința de a pleca în Țară îi răsări poruncitoare. Acolo e locul lui… Teama de necunoscut, care-i strânsese inima până acum când se gândea să treacă dincolo de Carpați, îi dispăruse.

— Am să plec în România, domnișoară, spuse în aceeași zi Eugeniei. Curând, foarte curând o să plec… Doar să-mi strâng ceva bănișori de drum…

De aci încolo trăi numai cu speranța aceasta, mângâind-o și împodobind-o zi cu zi. Își făcu socoteli de câți bani îi trebuie și nu mai cheltui nimic, punându-și la o parte toată lefșoara ce o primea de la Cântăreanu. Astfel se apropie Crăciunul… Numărându-și economiile văzu însă că nici în trei ani nu va putea aduna aici suma trebuincioasă. Atunci, aflând că în Măgura a fost ales notar Alexe Căldăraru, un prieten al lui din liceu, îi scrise câteva rânduri. Răspunsul veni prompt: condiții incomparabil mai bune ca în Lușca. Înainte însă de-a trece în Măgura, îl lovi dorul să se ducă pe acasă. Nenorocirile tatălui său le cunoștea și simțea nevoia să le împărtășească măcar cu vorba. În ziua plecării din Lușca domnișoara Eugenia îi spuse că Virginia Gherman s-a logodit cu plutonierul de jandarmi. Titu se duse totuși la dânsa să-și ia rămas bun. Și, felicitând-o cu glas banal, se gândi: ,,Cine știe? Dacă n-aș pleca, poate că m-aș însura în cele din urmă și eu cu o unguroaică…"

Titu sosi acasă tocmai când bătrânii îi simțeau lipsa ca să le dea o soluție într-o chestie pe care o dezbăteau de mult fără a putea cădea la învoială. Herdelea avea să înceapă slujba la Grofșoru la întâi ianuarie. Dar cum să meargă dânsul din Pripas până în Armadia, în fiecare zi, fie ger, fie ninsoare, fie vreme bună, să stea acolo până după-amiază târziu și să se întoarcă iar acasă? Negreșit, Zăgreanu așa făcea, dar Zăgreanu e un băiețandru de douăzeci și doi de ani, pe când Herdelea a bătut cincizeci și alergătura aceasta l-ar doborî în câteva luni, de tot. Să se mute singur în Armadia și să lase pe dăscăliță singură în Pripas, ar însemna cheltuială dublă. Dacă s-ar muta cu totul în Armadia, cum ar rămâne casa aici? ,,Pămătuful" poate că numai atâta așteaptă, ca să pună mâna pe ea, fiindcă Herdelea s-a încrezut în cuvântul și prietenia lui, și a clădit-o pe loc străin.

— Ce mare chibzuială! zise Titu îndată. Nu mai sta pe gânduri deloc, ci du-te chiar astăzi la Belciug, arată-i împrejurările și cere-i să faceți hârtiile trebuincioase! Nu-mi închipuiesc să fie atât de hain să te refuze, tocmai acum când ești la aman…

Herdelea se codi puțin, că nu mai vorbesc împreună de atâta vreme, că n-are să facă nici o ispravă, că mai bine ar merge Titu pe care-l iubește ponihosul… Dăscălița însă tăbărî cu gura asupra lui și trebui să-și ia inima în dinți să pornească.

Belciug trăia acuma într-o bucurie continuă. Temelia noii biserici o pusese astă-primăvară, precum nădăjduise. În cursul verii s-au ridicat pereții și turnul, iar până să dea ploile de toamnă s-a pus și coperișul de tinichea lucitoare. Visul vieții lui se împlinea văzând cu ochii. Era o izbândă mare, datorită numai străduințelor lui neobosite. Mulțumirea nemărginită parcă-l înzdrăvenise și trupește: mai făcuse puțină carne, obrajii i se mai coloraseră… De Herdeleni însă nu mai voia să audă. Îi ștersese din suflet, ca și când nu i-ar fi cunoscut niciodată. Doar trecând pe dinaintea casei i se reaprindea ura, amintindu-și cum l-au jignit. Mai aștepta procesul pentru insultă, care să pedepsească și pe dăscălița, căci pe Herdelea mânia lui Dumnezeu l-a ajuns cum nu se poate mai rău.

Se miră și se înfurie când îi bătu învățătorul la ușă, dar îl primi totuși cu zâmbetu-i obișnuit, zicându-i cucernic:

— Ce-i, Zaharie? Ai mai venit pe la mine?

— Bine, Ioane, bine, tot bine, răspunse Herdelea rușinat. Vorbiră întâi de noul învățător pe care Belciug îl lăudă mult, deși nu-i plăcea fiindcă nu era atât de cuviincios cum s-ar fi căzut să fie un tinerel fără nici un merit deosebit, afară că a învățat ceva carte. Când Herdelea pomeni de casă, popa tăcu, puse ochii în pământ și-și mâncă unghiile câteva minute.

— De ce te pripești, Zaharie? zise pe urmă tot blând. Mai e vreme… Parcă fugim noi din Pripas?

— Nu-i lucru mare și pe mine mă scapi de o grijă…

— Dacă ar atârna numai de voința mea, n-aș șovăi, Zaharie, vezi tu bine… Dar locul e al bisericii, știi. Pot eu să împart averea bisericii?

— Tu să vrei, Ioane, că biserica…

— Mai îngăduie, Zaharie, mai ai răbdare!… Ce-ți pasă ție, dacă eu nu zic nimic și închid ochii? făcu Belciug cu o privire în care Herdelea citea o amenințare ascunsă. Nu mă pot obliga… mi-e peste putință, frate Zaharie!

Se despărțiră tot zâmbind, dar cu mai multă ură în suflet. Preotul își zicea că mai bine dăruiește locul oricărui țăran, decât să rămână în stăpânirea familiei dușmanilor lui ticăloși. Herdelea ar fi fost în stare să-i dea cu parul în cap omului care umblă să-i fure rodul muncii lui de ani de zile.

Boboteaza risipi orice nădejde de apropiere. Familia Herdelea aștepta să vie Belciug cu crucea și cu Iordanul, după datina creștinească. Preotul, începând din celalt capăt al satului, ajunse după-amiază în Ulița Mare. Îl văzură intrând la primarul Florea Tancu, apoi la Glanetașu, apoi ocolind casa învățătorului și trecând la Macedon Cercetașu, apoi îndreptându-se iar…

— Uite că nu vine la noi, murmură doamna Herdelea speriată întâi.

O indignare fără margini se încinse în casa învățătorului.

— Asta-i nemaipomenit! se cruci Titu. Un preot cumsecade nici n-ar visa asemenea murdărie!

— Acuma însă nu-l mai iert! se legătui Herdelea furios. Nu-l iert nici mort! Chiar azi am să-l reclam la episcopie… În toiul verii are să vie cu crucea, afurisitul!… De minunea lumii am să-l fac!

Învățătorul se așeză îndată să scrie plângerea. Ochelarii îi tremurau pe nas de mânie. Doamna Herdelea și Titu ocărau cu înverșunare.

— Lăsați-l pe mâna mea! strigă Herdelea de la masa de scris. Ne-a făcut el pocinogul, dar și eu am să-l joc să mă pomenească… Și să poftească să se atingă de casă, că-i arăt eu lui cine-s eu! Să poftească mortăciunea! Închid, pun lacăte și sigilii, și să îndrăznească să intre în lipsa noastră, să îndrăznească. Porcul și câinele de pămătuf!

,,Uite viața! se gândi Titu văzând necazurile ce se grămădeau pe capul tatălui său, gata să-l strivească. Groaznică-i viața și neîndurătoare!"

Parcă de-abia azi înțelegea aievea chinurile și zbuciumările mărunte care, amestecate, înșirate și neașteptate, alcătuiesc totdeauna rostul părinților lui în lume. Încrederea lor, veșnic nouă și nezdruncinată, i se părea eroică și totuși îl umplea de milă. Lupta aceasta umilă și spinoasă, necontenită și fără nici o țintă, cu aceleași poticniri și aceleași speranțe, îl spăimânta. Se gândea ce-ar fi dacă, într-o bună zi, tatăl său ar vedea deodată limpede, ar pătrunde zădărnicia sforțărilor lui istovitoare?

Se despărți îndurerat, sărutându-le mâna cu evlavie ca unor păstori neprihăniți. Iar ei erau mulțumiți că feciorul pornește serios pe calea vieții.

Plecă spre Măgura cu căruța lui Ion, o căruță nouă, cu doi cai buni, primiți de curând de la socrul său. Pe drum, Ion îi povesti cu mare mândrie cum a biruit pe Vasile Baciu.

— Dacă nu m-ai fi învățat dumneata, domnișorule, rămâneam mai rău ca un țigan! sfârși țăranul întorcând capul spre Titu cu o privire recunoscătoare.

— Adică cum te-am învățat eu? făcu tânărul, uimit.
— Vai de mine, mi se pare că dumneata ai uitat de tot? zise Ion. Nu ții minte când mi-ai spus, ehe, acu-s doi ani aproape, că trebuie să silesc pe badea Vasile să-mi dea pe Ana?

Titu tresări. Niciodată nu se gândise că o vorbă aruncată la întâmplare poate stârni o întorsătură în viața unui om. Purtarea lui Ion față de Ana și Vasile Baciu i se păruse urâtă și neînțeleasă.

— Dar socrul tău?… Îl lăsași sărac? întrebă dânsul, simțindu-se complicele tuturor nesăbuințelor lui.

— Tot pământul e al meu, domnișorule! rânji Ion cu mulțumire pătimașă. Cât pământ!… Numai să-mi dea Dumnezeu sănătate să-l stăpânesc, că-i al meu!

Patima din glasul lui înfioră pe Titu. Îndârjirea, egoismul și cruzimea cu care omul acesta a urmărit o țintă, fără să se uite în dreapta sau în stânga, îl înfricoșau, dar îl și mișcau. Se gândi la șovăirile lui din vremea aceasta, la zigzagurile neputincioase, la alergările lui după țeluri de-abia întrezărite, și se simți mic în fața țăranului care a mers drept înainte, trecând nepăsător peste toate piedicile, luptând neobosit, împins de o patimă mare. El se frământă cu dorințe nelămurite, făurește planuri peste puterile lui, trăiește cu visuri fermecate, și alături de dânsul viața înaintează vijelios. Un simțământ de slăbiciune îi strânse inima.

— Numai o pasiune puternică, unică, nezdruncinată dă prețul adevărat vieții! murmură dânsul întristat și dându-și seama că el n-a fost în stare să urmărească fără preget o singură țintă.

Vremea se dezmorțea. Iarna, istovită ca o babă răutăcioasă, se zgârcea mereu, simțind apropierea primăverii din ce în ce mai dezmierdătoare. Haina de zăpadă se zdrențuia dezvelind trupul negru al câmpurilor.

Ion de-abia așteptase zilele acestea. Acuma, stăpân al tuturor pământurilor, râvnea să le vadă și să le mângâie ca pe niște ibovnice credincioase. Ascunse sub troienele de omăt, degeaba le cercetase. Dragostea lui avea nevoie de inima moșiei. Dorea să simtă lutul sub picioare, să i se agațe de opinci, să-i soarbă mirosul, să-și umple ochii de culoarea lui îmbătătoare.

Ieși singur cu mâna goală, în straie de sărbătoare, într-o luni. Sui drept în Lunci, unde era porumbiștea cea mai mare și mai bună, pe spinarea dealului… Cu cât se apropia, cu atât vedea mai bine cum s-a dezbrăcat de

zăpadă locul ca o fată frumoasă care și-ar fi lepădat cămașa arătându-și corpul gol, ispititor.

Sufletul îi era pătruns de fericire. Parcă nu mai râvnea nimic și nici nu mai era nimic în lume afară de fericirea lui. Pământul se închina în fața lui, tot pământul… Și tot era al lui, numai al lui acuma…

Se opri în mijlocul delniței. Lutul negru, lipicios, îi țintuia picioarele, îngreuiindu-le, atrăgându-l ca brațele unei iubite pătimașe. Îi râdeau ochii, iar fața toată îi era scăldată într-o sudoare caldă de patimă. Îl cuprinse o poftă sălbatică să îmbrățișeze huma, să o crâmpoțească în sărutări. Întinse mâinile spre brazdele drepte, zgrunțuroase și umede. Mirosul acru, proaspăt și roditor îi aprindea sângele.

Se aplecă, luă în mâini un bulgăre și-l sfărâmă între degete cu o plăcere înfricoșată. Mâinile îi rămaseră unse cu lutul cleios ca niște mănuși de doliu. Sorbi mirosul, frecându-și palmele.

Apoi încet, cucernic, fără să-și dea seama, se lăsă în genunchi, își coborî fruntea și-și lipi buzele cu voluptate de pământul ud și-n sărutarea aceasta grăbită simți un fior rece, amețitor…

Se ridică deodată rușinat și se uită împrejur să nu-l fi văzut cineva. Fața însă îi zâmbea de o plăcere nesfârșită.

Își încrucișă brațele pe piept și-și linse buzele simțind neîncetat atingerea rece și dulceața amară a pământului. Satul, în vale, departe, părea un cuib de păsări ascuns în văgăună de frica uliului.

Se vedea acum mare și puternic ca un uriaș din basme care a biruit, în lupte grele, o ceată de balauri îngrozitori.

Își înfipse mai bine picioarele în pământ, ca și când ar fi vrut să potolească cele din urmă zvârcoliri ale unui dușman doborât. Și pământul parcă se clătina, se închina în fața lui…

Capitolul X: Ștreangul

Herdelea găsi o locuință bună și ieftină în Armadia, cu cerdac și cu grădină, în casa lui Ghiță Pop, scriitorul de la judecătorie, și astfel îndată după Bobotează se mutară cu tot calabalâcul, seara ,,ca să nu mai vadă străinii toate boarfele", cum zicea dăscălița. Căsuța lor din Pripas rămase goală și părăsită ca un sărman cadavru necunoscut.

Până se obișnuiră puțin, se visau mereu în Pripas și se întristau deșteptându-se într-o odaie străină. Li-erau mai dragi țăranii din Pripas care se abăteau pe la dânșii când veneau prin Armadia. Îi întrebau nesățioși de noutățile de acasă și ascultau cu pasiune: că feciorul cel mai mare al lui Trifon Tătaru, care s-a întors astă-toamnă din cătănie, umblă să se însoare, că George al lui Toma Bulbuc s-a și logodit cu Florica vădanei lui Maxim Oprea, că copilul lui Ștefan Ilina și-a scrântit piciorul pe lunecușul de la poartă, că dascălul cel nou pune pe copii să vorbească numai ungurește și-i snopește rău dacă-i aude românește, așa că bieții de ei stau ca mieii prin ograda școalei și nu pot vorbi… Chiar și doamna Herdelea, căreia nu-i plăcea să se coboare între prostime, acuma îi primea cu inima deschisă ca pe niște neamuri scumpe, râdea cu ei, îi poftea să șadă pe scaunele cele bune, nu se uita că-i murdăresc scoarțele cu opincile lor năclăite de noroaie, se plângea și ocăra Armadia și pe cei ce au silit-o să-și părăsească ea odihna și liniștea din Pripas.

Herdelea avea cam mult de lucru, dar muncea bucuros, căci, în afară de leafă, Grofșoru îi trecea și unele venituri mai mici, încât nu se pomenea zi să nu sosească strălucitor de la birou, să arunce pe masă banii câștigați, strigând cu mândrie:

— Na, băbucă!… Ești mulțumită?

Mulțumirea lor cea mare era însă Grofșoru. Herdelea nu mai contenea cu remușcările că s-a purtat atât de rău cu cel mai bun om din lume. De altfel și Grofșoru îl îndrăgi, aievea, mai ales convingându-se că e un muncitor priceput și harnic. Uneori însă, mai în glumă, mai în serios, tot îi zicea ,,renegatule", ca o imputare pentru trecut.

— Lasă, domnule avocat, că mai sunt alegeri! Nu mori dumneata până nu te facem deputat! răspundea Herdelea cu căință și făgăduință.

Grofșoru atunci zâmbea măgulit, căci într-adevăr aștepta mult alegerile viitoare. Era suflet milos. Nenorocirea învățătorului, după ce îl cunoscu mai

bine, îl mișcă adânc. Începu să povestească tuturor pățania lui, înflorită, împodobită, naționalizată. Herdelea deveni curând ,,martirul", ,,inimosul apărător al țăranilor", ,,victima răzbunării unguerești". Mulți îl opreau pe stradă, îi strângeau mâna puternic și-i șopteau:

— Am auzit, mi-a spus Grofșoru ce-ai tras… Of, câinii, câinii!

Se bucura el, dar totuși clătina trist din cap, căci toate acestea nu-l împiedicau de a fi suspendat din învățământ, de a fi nevoit să-și lase în voia soartei căsuța lui, de a munci din greu pentru o bucățică de pâine și de a-și vedea primejduită liniștea bătrâneților.

Când sosi noul termen de judecată cu Belciug, Herdelea vru să ia iarăși un certificat medical precum că pârâta doamna Herdelea e bolnavă și nu se poate prezenta. Grofșoru însă, căruia îi povestise și nerușinarea de la Bobotează, îl sfătui dimpotrivă, strigând:

— Lasă-l să ne judecăm, să ți-l scutur de să te ție minte! Și, într-adevăr, Grofșoru îl suci și-l învârti până ce Belciug făcu fețe-fețe, înghițind în sec, iar în cele din urmă declară singur că-și retrage plângerea. Apoi când avocatul arătă pe reclamant ca o fire răzbunătoare care, în ciuda obligațiilor sale preoțești, nu s-a dus cu sfânta cruce în casa unor buni creștini, pentru care faptă de altfel va trebui să dea socoteală autorităților bisericești competente, doamna Herdelea se aprinse atât de mult că nu se stăpâni să nu murmure chiar în fața judecății:

— Pămătuful! Grofșoru îndemnă apoi pe Herdelea să n-aibă grijă nici în privința sentinței de la tribunal. Se însărcinează el să-l scoată ca lamura. Suspendarea e un moft. Ba e și o onoare să fii suspendat pentru îndeplinirea unei obligații naționale, cum este apărarea țăranului oropsit. A avut noroc judecătorul că s-a transferat, altminteri o pățea urât de tot până la sfârșit, căci prea a fost ticălos și voise s-o ia razna, ungurește. Și fiindcă Herdelea, ca omul pățit, se îndoia și nu credea, Grofșoru se înfuria, se jura și striga că ,,să-i taie mustățile dacă n-are să-l facă achitat de orice pedeapsă". Însemnătatea acestei promisiuni lua proporții știindu-se în toată Armadia că Grofșoru ținea la mustăți mai mult decât la lumina ochilor, că în fiecare zi venea acasă la dânsul bărbierul să i le spele, să i le ungă cu pomăduri, și să i le frizeze și să le răsucească.

La vreo lună după ce se stabiliră în Armadia, sosi și Ghighi din Vireag, de la Laura, care născuse o fetiță. Ghighi se înduioșă puțin c-a rămas pustie căsuța din Pripas, dar apoi se împăcă repede. Aici își vedea zilnic prietenele de sindrofie, se ducea pe la ele, veneau ele pe la ea; de asemenea tinerii

Armadiei o puteau vedea mai des, o înconjurau, o complimentau, îi mai dădeau câte-o serenadă… La serata dansantă de la sfârșitul lui februarie se duse împreună cu bătrânii și petrecu admirabil. Zăgreanu îi dădu târcoale toată vremea și, măcar că la început ea a fost rece cu dânsul, ca unul care e vinovat de nenorocirea familiei, în cele din urmă se convinse că e băiat cult, așezat, drăguț și cavaler, ceea ce recunoscu și doamna Herdelea.

De când sosi Ghighi începu de altfel și Zăgreanu să vină mai deseori pe la Herdelea să-i ceară sfaturi și îndrumări în chestiuni de școală și, firește, la sfârșit, nu uita să mai stea de vorbă și cu domnișoara, devenind foarte melancolic și suspinând în răstimpuri.

De altfel Ghighi, cât stătuse la sora ei, se schimbase, se făcuse adevărată fată mare, deși încă n-avea douăzeci de ani. Crescuse, se împlinise, pierduse copilăria și-și păstrase veselia comunicativă. Ochii ei albaștri însă luceau mai puternic și parcă ascundeau dorințe nelămurite… Povestea bătrânilor cu mare însuflețire viața fericită și armonioasă ce o duce Laura cu Pintea. În patru luni și jumătate nu i-a auzit niciodată certându-se, nici barem neînvoindu-se. George e delicat, iar Laura nu-i iese din vorbă și a ajuns să-i ghicească și gândurile. Fetița le-a botezat-o protopopul din Baia Mare; i-au zis Maria, după numele doamnei Herdelea. La vară au să vie negreșit prin Armadia, ca pe urmă să meargă cu toții la băi la Sângeorz, unde e vorba să sosească și rudele din România.

Mândru și mulțumit ca orice învingător, Ion simțea totuși un gol ciudat în suflet. Se gândea și plănuia cum să-și muncească moșia și în aceeași vreme inima îi umbla parcă aiurea, cercetând, adulmecând neliniștită… Apoi când prinse de veste că se mărită Florica văduvei lui Maxim cu George Bulbuc, îl zgudui un fior de durere. ,,Cum se mărită și de ce?" își zise furios ca și când cineva i-ar fi furat cea mai bună și mai mare delniță de pământ.

În vălmășagul goanei după moșie nu se mai sinchisise de nimeni și de nimic în lume. I se păruse că nici nu se poate întâmpla altceva și că tot satul trebuie să stea în loc, să ia parte sau cel puțin să privească la lupta lui cumplită. Acum se mira și se mânia văzând că oamenii și-au căutat de nevoile lor precum și-a căutat el de-ale lui, că lumea și-a urmat mersul ei, parcă el nici n-ar fi fost.

Se cutremură ca deșteptat dintr-un vis. Își aduse aminte cât i-a fost de dragă odinioară Florica și nu pricepea de ce vrea dânsa să se mărite cu altul, când el e aici și o iubește ca și atunci? Își reamintea cum i-a spus, în

noaptea nunții, că tot ea i-e dragă ș-apoi totuși nici nu s-a mai gândit pe urmă la ea, ca și când ar fi înghițit-o pământul… Păreri de rău îi rodeau ini ma. Îi trecea prin creieri să alerge la Florica, să-i spună că tot dragă i-a rămas și să-i poruncească să nu se mărite… Dar se dezmeticea rușinat. Om însurat, cu copil, l-ar huidui lumea și l-ar alunga Florica… Ei, dacă n-ar fi Ana…

Druștele și colăcarii veniră să-l cheme la nuntă și el făgădui bucuros că va merge de bună seamă.

Însurătoarea feciorului lui Toma cu o fată săracă lipită stârnise de altminteri vâlvă în Pripas. Mai ales tocmai calicii îi ocărau că ia o calică și spuneau în gura mare că George are să pape repede averea bătrânului. Toma auzea zvonurile și răspundea neîntrebat:

— Eu nu mă bag, nu mă amestec… Parcă eu am să trăiesc cu ea? Eu i-am spus totdeauna: Dragul tatii, fă ce vrei și ce-ți cere inima. Că noi la avere nu ne uităm, c-avem, slavă Domnului, și nu suntem muritori de foame… Dacă-i place lui fata și i-e dragă, să fie sănătoși. Că decât să trăiești cu o ciumă-n casă, mai bine să te arunci în Someș cu capul în jos…

George nu-și încăpea în piele de mândrie. Avea mulțumirea, ce-l măgulea grozav, că a cucerit pe Florica și însurătoarea i se părea încoronarea unei biruințe nemaipomenite.

De când se cununase Ion Glanetașu cu Ana, el rămăsese fruntea flăcăilor, ceea ce-l răsplătise puțin pentru înfrângerea ce o suferise atunci. Deși ar fi fost timpul să se însoare și dânsul, nu se putea hotărî. Tatăl său îl zorea, iar el amâna mereu, ca să se bucure în tihnă de plăcerea de-a fi călăuză tineretului în bine și-n rău, la petreceri și la bătăi. De altfel spunea cu fală că nici o fată din sat nu-i destul de vrednică de dânsul. Fără să-și dea seama, vorbea chiar adevărat. Căci ca să-i placă vreuna, trebuia întâi să vadă că place și altuia, și că luând-o pricinuiește necaz cuiva.

Toamna trecută însă George primise o lovitură în mândria lui de cap al tinerimii. Atunci se întorsese de la oaste Nicolae Tătaru, feciorul lui Trifon, voinic, aspru la înfățișare și blând la inimă. Era băiat cu învățătură: umblase trei ani la liceul din Armadia și nu continuase fiindcă repetase de două ori clasa a

doua. Din școală rămase totuși cu dragostea de carte și, când a crescut mai mare, s-a abonat la Foaia poporului, săptămânală, din care citea duminica, pe prispă, părinților și vecinilor dornici de a afla ce se petrece prin lume. În armată a înaintat sergent și se fălea că i-ar fi propus însuși

căpitanul să se reangajeze. Venise mai dezghețat din cătănie, vorbind mai răspicat, parc-ar fi comandat mereu, umblând ca bradul și având veșnic pe limbă câte-un also și câte un marș sau ruic, prin care uimea pe flăcăii și chiar pe bărbații din sat. Macedon Cercetașu îl îmbrățișa în fiecare duminică la cârciumă și se plângea că feciorul lui a fugit de trei ori de la oștire, de-l face de râsul lumii. Cu toate acestea Nicolae era așezat, potolit și se gândea să se însoare cât mai curând, deoarece cei de vârsta lui aveau și copii. Dar, pentru că avea vreo șase frați mai mici ca dânsul, căuta o fată cu zestre, la care să se poată muta, ca să-și ușureze părinții. Până să găsească ce dorea, se ținea de Florica vădanei lui Maxim, cu care-ți era mai mare dragul să te arăți la horă, fiind frumoasă și deșteaptă, deși ca degetul de golașă.

George simți curând că i se întunecă steaua din pricina lui Nicolae. Și atunci, ca să-i dea o lovitură zdravănă, văzându-l că umblă cu Florica și zvonindu-se chiar c-ar fi vorba s-o ia de nevastă, se hotărî repede, o peți și făcu îndată tocmeala, vesel că i-a suflat-o.

Florica se topea de fericire. Nu nădăjduise ea niciodată norocul să o ia feciorul unui ,,bocotan" ca Toma Bulbuc. Cum împlinise douăzeci de ani și, afară de niște boarfe, zestre n-aducea, s-ar fi agățat bucuroasă de oricine, numai să se vadă la casa ei.

Nunta se făcu în casa cea nouă a lui George, zidită anume pentru dânsul. Trei popi slujiră la biserică, iar Toma nu s-a lăsat până nu i-a oprit pe toți și la ospăț, izbutind chiar să îmbete leucă pe cel din Sărăcuța, cu bere, căci cumpărase înadins trei butoaie pentru fețele spălate. Naș mare a fost Stoessel care, ca notar, deși ovrei, i se păruse tot ce se poate mai distins. Stoessel a venit cu brișca lui cea nouă, galbenă, împreună cu notăreasa și cu toți copiii, și a stat toată noaptea, iar în talgerul miresei a zvârlit o hârtie de o sută coroane, nu ca popa din Sărăcuța care a pus un biet zlot de argint și încă văitându-se că biserica lui e cea mai săracă de pe valea Someșului.

George era foarte vesel și mândru, și se uita din când în când la Nicolae Tătaru să-l surprindă cât e de supărat. Rotindu-și însă privirea la oaspeții prea cinstiți, întâlni deodată ochii lui Ion Glanetașu, înfipți ca niște lipitori în Florica. Ochii aceștia dârji, aprinși și tulburi îl spăimântară și parcă îi spuseră că din-tr-înșii pornește primejdia. Încercă să se bucure că Ion îi râvnește pe Florica și vru să simtă o răzbunare pentru cele ce a trebuit să înghită odinioară din pricina lui. Dar nu izbuti să-și împrăștie teama nici dând de dușcă un pahar de rachiu. Numai întorcându-se la Florica se mai

liniști puțin, căci ea ședea cu ochii plecați și plânși, cum se cuvine unei mirese, și doar pe buzele subțiate și roșii îi juca un zâmbet de plăcere. Se gândi să nu se mai sinchisească de Ion, și totuși îndată se pomeni iar pândindu-l. Și Ion nu-și lua ochii de la mireasă, ca și când i s-ar fi lipit de ea într-o sărutare atât de pătimașă că nici o putere din lume să nu-i mai poată despărți… Alături de el, George descoperi într-un târziu pe Ana, gălbejită și uscată la obraji, șezând ca pe ghimpi și surâzând rușinată. Ea, întâlnind privirea mirelui, spuse ceva la ureche lui Ion care, fără a întoarce capul, mârâi arătându-și dinții, ca un dulău gata să muște. Zâmbetul pe fața femeii se șterse o clipă, pentru a reveni însă îndată mai înghețat.

Ana simțise de la începutul ospățului că Ion poftește pe Florica. Odinioară s-ar fi prăpădit de durere; acuma numai o rușine crâncenă îi ardea sufletul, că toți oaspeții o văd batjocorită… Și, încetul cu încetul, rușinea se schimbă într-o greață năbușitoare. I se părea că toată lumea, cu tot ce e într-însa, se scufundă în niște ape tulburi, atât de murdare încât scârba singură plutește deasupra ei ca o iazmă otrăvitoare. Închidea ochii și totuși vedea neîncetat apa spre care o împingea o mână grea, ca spre un liman care spală urmele și părerile de rău.

În zori, mergând acasă, cu picioarele de plumb, cu cizmele nouă plângând pe zăpada înăsprită de ger, un frig înfricoșător îi îngheța inima. Ion pășea rar, suflând pe nări ca un taur lacom, cu capul în vânt pe care căciula stătea țanțoșă ca o creastă neagră de cocoș. Mergea parcă pe ea nici n-ar cunoaște-o, fără să-i arunce o privire… Amărăciunea o sugruma. Se pomeni zicându-i tare, fără voia ei, încât se minună singură, auzindu-și glasul:

— Am să mă omor, Ioane! Bărbatul nu se uită la ea. Se înfurie însă deodată, ca și când l-ar fi trezit dintr-un vis dulce.

— Da omoară-te dracului că poate așa am să scap de tine! mormăi apoi nepăsător, scoțând pe gură și pe nas fuioare albe de aburi, ca un balaur întărâtat.

Ana se cutremură. Se opri o clipă să răsufle. Pământul se învârtea și se legăna ca zguduit brusc din temelii. Și parcă apa tulbure, grețoasă de adineaori se întindea peste tot, amenințând s-o smulgă și pe ea, s-o arunce în vârtejul fără fund. Întinse mâinile căutând un reazem care s-o apere de cutropire. Vru să strige ajutor și buzele ei șoptiră desperate:

— Am să mă omor… Dar nici nu-și mai recunoscu glasul.

,,Aș fi putut câștiga și mi-ar fi venit ușor s-o pedepsesc chiar cu temniță… Dar cum să-mi pun eu mintea c-o muiere? Ajunge c-am speriat-o bine de tot, să se învețe minte", își zise preotul Belciug după procesul lui cu doamna Herdelea, observând că nu e furios, deși a ieșit înfrânt.

De altfel, de când s-au mutat Herdelenii în Armadia, mânia lui împotriva lor parcă scăzuse, făcând loc unei lâncezeli pe care nu putea s-o înțeleagă. Până atunci toate nenorocirile învățătorului i se păruseră binemeritate și se simțise mândru c-a contribuit și dânsul la stârnirea lor, adăugând, ca o culme egală cu excomunicarea, refuzul lui de-a intra cu sfântă cruce în casa unde s-au urzit ticăloșiile împotriva slujitorului Domnului. Acuma însă începea să-și dea seama că neînțelegerile dintre ei au pornit din deșertăciuni mărunte, aproape copilărești, și-și zicea că pedeapsa a fost poate prea mare pentru greșelile săvârșite. ,,Poate c-am fost prea aspru, dar lecția o meritau", se mângâia dânsul în nopțile lungi de iarnă, când se zvârcolea fără somn în așternut.

Își amintea serile plăcute de-acum câțiva ani. Herdelea venea și jucau durac sau ședeau de vorbă până târziu, ca niște frați. Alteori se ducea el la Herdelea și jucau loton cu toată familia, până după miezul nopții, pe nuci, sorbind cu poftă numeroase ceaiuri cu mult rom. Când s-a întors din Cluj, după operația de rinichi, fiind slăbit și având mare nevoie de mâncare mai bună, doamna Herdelea îi trimitea în fiecare zi pe Ghighi, care era mititică, cu supă de găină și câte alte bunătăți…

Amintirile bune i le întunecau însă nu uneltirile de mai târziu ale Herdelenilor, ci învățătorul cel nou pe care Belciug a ajuns foarte repede să-l numească în sinea lui ,,băiatul viclean și renegat al unui țăran de treabă"… Preotul vorbise numai de vreo câteva ori cu Zăgreanu, dar îl și catalogase. Tinerelul zâmbise, parcă ar fi vrut să-l ia de sus… Cu Herdelea făcuse Belciug o înțelegere să-și adune într-o singură după-amiază toate orele de religie, iar când n-avea vreme, să lase pe câte-un băiat mai mărișor să citească din Catechism și să păzească liniștea în clasă. În cea dintâi miercuri după prânz, venind la școală, Belciug găsi la masă pe Zăgreanu, cu ceasornicul dinainte, întâmpinându-l cu ,,ai întârziat binișor, domnule părinte". Ba mai stătu în spinarea lui toată vremea, ascultând cum face lecția, ca un controlor. Preotul se supără, înverzi, asudă, se gândi mereu să-l ia de guler și să-l scoată afară, dar se stăpâni și doar la plecare nu-i dădu mâna. Peste câteva săptămâni, având o întrevedere cu arhitectul noii biserici, Belciug uită de ora de religie. Spre seară se pomeni acasă cu

Zăgreanu care-l rugă politicos să nu mai lipsească… Când mai află apoi că veneticul vrea cu orice preț să silească copiii să vorbească numai unguręște și că pune la gloabă grea pe părinții care nu-și pot trimite odraslele la școală, preotul începu să regrete pe Herdelea.

Totuși Zăgreanu și Herdelea nu-l preocupau decât în unele ceasuri de plictiseală, căci altminteri trăia niște vremuri fericite. În Ulița Mare, pe locul cel mai frumos din sat, aproape de casa lui, zidurile noii biserici așteptau doar primăvara ca să reînceapă lucrul, să se înfăptuiască deplin visul lui. Până atunci avea dese întâlniri, sfaturi și chiar certuri cu arhitectul, un om încăpățânat, cu o barbă lungă, stufoasă, care voia să știe mai bine ca dânsul cum să împodobească iconostasul și interiorul sfântului locaș.

Ca o minune cerească, tocmai în clipele de greu zbucium, venise la dânsul o deputăție de țărani din Săscuța să cumpere bisericuța veche, s-o mute la ei. Belciug se cutremură de mândrie, căci astfel dobândea mai mult decât îi trebuia spre a acoperi toate cheltuielile clădirii celei noi.

— Mult m-am străduit și Dumnezeu nu m-a lăsat! murmură el închinându-se cucernic. O, dacă toți ar face ca mine, dacă fiecare ar face măcar atâta, cum s-ar înălța neamul nostru în lume și în fața Atotputernicului!

Belciug era român înflăcărat, dar fără paradă și nevrând măriri. ,,Îmi fac datoria în cuibul meu", își zicea cu o modestie bisericească în care dormea poate și o părere de rău. Sentimentele însă și le păstra mai mult în suflet, ferindu-se să aibă ciocniri cu stăpânirea. Numai la petreceri își dădea drumul uneori, deși a doua zi se căia că n-a pus lacăt gurii, cum scrie de altfel și în cărțile sfinte.

Până a început clădirea bisericii, avusese obiceiul să spună că, după ce o va vedea sfințită, va muri bucuros. Acuma își mai deschidea un termen: să-i dea Dumnezeu zile să poată vedea și dânsul România, ,,mama visurilor noastre", pe urmă va muri împăcat. În așteptarea morții însă se cântărea de câte ori umbla prin Armadia și, când se plângea că n-are să mai trăiască mult, se supăra dacă îi băteai în strună. În schimb se însenina când i se spunea că e rezistent și că are să înmormânteze tot satul până să-i vie lui rândul. Atunci își mângâia barba zbârlită și ofta cu ochii spre cer:

— Speranțe deșarte, vai, prea deșarte! Viitorul e în mâna lui Dumnezeu… Noi să vedem prezentul!

Prezentul lui erau socotelile bisericii cu arhitectul, grijile gospodăriei, slujba bisericească, Zăgreanu, Herdelea, sătenii…

Se necăji când își dădu seama că prea a început să se gândească la Herdelea și să întrezărească chiar putința de împăcare, dacă ar avea norocul să se mai reîntoarcă în Pripas.

,,Atâta mi-ar lipsi acuma! se mânie căutând să-și împrăștie gândurile acestea. Asta-mi lipsește, vezi dumneata… Parcă de împăcări îmi arde azi…"

Numai dorința de-a strânge banii de drum îl înviora pe Titu în Măgura. De aceea muncea din răsputeri, silindu-se să-și grăbească plecarea…

De altminteri nici n-ar fi putut face altceva în satul acesta aruncat pe o vale strâmtă, în creierii munților, cu casele răzlețite pe coaste. Cu Căldăraru a văzut repede că n-ar fi chip să lege nici un fel de înțelegere sufletească. Au fost ei tovarăși de bancă în liceul din Armadia, dar de atunci nu s-au prea văzut până acum când Căldăraru era notar, însurat, înstărit, iar Titu un visător, cu capul plin și cu buzunarele goale… Apoi Căldăraru se schimbase de nerecunoscut. Mititel, voia să pară grav și serios, ca să-l respecte țăranii. Întrebuința sumedenie de pomezi ca să-i crească mustățile și era nenorocit că, fiind spân, deabia avea ici-colo câte-o țepușă. Își scotea burta în afară și pentru că din fire rămânea cam supt, își făcea vesta și pantalonii largi în brâu ca să pară mai gros și pântecos. Ochii mici, vii, negri, i se învârteau în orbite ca la veveriță. Vorbea tare și apăsat și se ferea ca de foc să râdă în fața oamenilor. Era însurat de curând cu fata subprimarului din sat, țăran bogat care pusese umărul pentru alegerea lui Căldăraru, deși rivalii lui, mai bătrâni, fuseseră susținuți de însuși solgăbirăul Chițu. Toată familia socrului său îl privea ca pe un fenomen rar și îl lăuda pretutindeni, speriindu-se mai ales că ,,e numai de douăzeci și șase de ani și e notar", parcă mai târziu ar fi fost menit să ajungă cel puțin fișpan.

Titu îi spuse din prima zi că vrea să plece în România și că a venit aci numai să-și adune cheltuiala de călătorie. Căldăraru ținu îndată să-l povățuiască să nu facă prostia de a pleca nicăieri, ci să stea la dânsul, să câștige o practică bună, apoi să-și dea examenele ce-i mai lipseau și să se înscrie la cursul de notari de pe lângă universitate. Îi preamări apoi profesiunea de notar comunal, neuitând a se da drept pildă pe sine însuși, care a ajuns așa de bine prin muncă și stăruință. Titu se simți micșorat că prietenul său vrea să-i pozeze în ocrotitor, dar nu-i făcu imputare, ci își înteți doar hotărârea de-a pleca mai repede.

În sufletul lui zbuciumările se liniștiră sub privegherea speranței. Din clipa când dorința vagă de-a trece dincolo s-a transformat în pasiune, viața i

s-a ușurat, ascunzându-și parcă toate măruntișurile urâte. Visurile care până ieri clocoteau într-însul, căutând să izbucnească neapărat și să schimbe realitatea, să cucerească pe toți și să-i facă să tresalte la fel, acuma stăteau sfioase în colțul cel mai cald al inimii lui, ca astâmpărate de un farmec atotputernic. Acolo le mângâia în clipele de reculegere, le răsfăța și le ferea cu grijă de ochii lumii neînțelegătoare.

Și astfel năzuințele i se păreau mai prețioase și mai dragi, ca o comoară nestemată.

Odată Căldăraru, văzându-l retras și ursuz, vru să-l descoase. Titu îi răspunse verde:

— Ce să pricepi tu? Ce ideal să nutrești tu? Te-ai însurat, ești notar, ce-ți mai lipsește? Copii? Ai să faci, că doar nu-i așa mare lucru… Pe urmă? Idealul tău, dragă, e să fii apreciat de domnul solgăbirău. De aceea nu scapi nici o sâmbătă fără să-i trimiți daruri, de-aceea te iscălești ,,Kaldarar", de-aceea pui pe nevastăta să învețe ungurește și ai fi în stare să înveți ungurește și pe bietul tată-tău…

— Te rog, te rog, se umflă notarul. Eu sunt om cumsecade…

— De ce te superi?… Apoi parcă eu ce-ți spun? Tocmai pentru că ești prea cumsecade, faci ce faci. Și poate că bine faci… Dar dacă eu nu sunt în stare să fiu ca tine și ca miile de alții ca tine? Nu sunt, dragul meu, și nu pot… Și vezi, de aceea n-am ce căuta nici aici, nici în alt județ, nicăieri în țara asta, ci trebuie să-mi iau lumea în cap.

După aceasta și altele, Căldăraru se căi că s-a încurcat cu un zăpăcit care nu știe să-l stimeze. I-ar fi căutat vreo vină și s-ar fi cotorosit de dânsul, dar Titu muncea cât șapte și-i ducea în spinare toată cancelaria, încât n-ar fi fost ușor să-l înlocuiască.

Spre primăvară Titu primi o scrisoare de la Laura care-l umplu de bucurie. Îi spunea în scrisoare că la vară vor veni la Sângeorz negreșit și rudele din România ale lui George. Se simți acuma atât de aproape de fericire, încât îi venea să întindă mâna s-o strângă în brațe.

De la nunta lui George Bulbuc, în ființa Anei se statornici o silă grea pentru tot ce o înconjura. Zilele i se păreau nesfârșite și tulburi, asemenea apei care o ispitise atunci și al cărei miros înăbușitor îi rămăsese în nări ca o ispită. Simțea mereu că-i lipsește ceva și râvnea din ce în ce mai mult o liniște mare. Se oprea deseori pierdută, cu brațele moarte, cu ochii aiurea, fără să vadă și fără să audă. Zenobia, când o surprindea așa, o ocăra că doarme în picioare și că pute locul de lene pe unde trece.

Nici o bucurie nu mai găsea în lume. Copilul începea a gânguri și semăna atât de bine cu Ion încât ea, care se îngrozea de bărbatul ei, îi ocolea privirea de frică să nu vadă întrînsa ochii din noaptea ospățului, cei ce-au pătruns ca niște săgeți aprinse în carnea celeilalte femei. Apoi și Petrișor era rău, plângea mult până învinețea, iar când îi dădea țâța în gură, mușca sfârcul cu gingiile parc-ar fi vrut să se răzbune că maicăsa n-a sărit mai curând. Mângâindu-l și hrănindu-l, Ana își zicea de multe ori:

— Numai Ion e pricina… Își simțea inima seacă și goală ca o pungă zvârlită într-o margine de drum de un trecător nepăsător. Încetul cu încetul și mintea i se stinse, parcă toate cutiuțele s-ar fi deșertat spre a lăsa locul slobod numai pentru două chipuri tot mai deslușite, care i se plimbau de ici-colo, greoaie, apăsătoare și dureroase, silindu-i sufletul să se împace cu el și chiar să le îndrăgească: Avrum și Dumitru. Și amândoi se arătau veșnic așa cum îi văzuse ultima oară: ovreiul cu ștreangul de gât, cu părul umed de sudoare, cu genunchii îndoiți sub scara din șură, iar moșneagul cu briciul deschis ca un compas și ridicat sus ca să nu se taie, și cu o falcă albă de spumă de săpun. Chipurile acestea o spăimântau și îi stârneau o întrebare pe care n-o putea îmbrăca în cuvinte și nici măcar n-o putea lămuri bine. Vedea doar limpede că oamenii, care au trăit și au suferit ca și dânsa, au păstrat în ochii reci atâta liniște și împăcare încât îi era parcă necaz că nu poate dobândi și ea nepăsarea lor alinată.

Când se desprimăvără, Ana își făcu obiceiul de-a se duce în fiecare zi pe la tatăl ei, pe-acasă. Nu-și dădea seama de ce se duce și nici n-o întreba nimeni. Ion era bucuros că nu-i mai zbiară copilul în creieri și că nu mai e nevoie s-o vadă veșnic bosumflată ca o prevestire de rău… Vasile Baciu rareori schimba câte-o vorbă cu dânsa; o afurisea însă că din pricina ei a trebuit să ajungă averea lui pe mâinile unui tâlhar care azi-mâine poate să-l scoată și din casă.

De la Glanetașu până la tatăl ei, o postată bunișoară, Ana, cu copilul în brațe, mergea ca o nălucă, fără să se uite în dreapta ori în stânga, trecând pe lângă oameni fără să dea binețe și bolborosind cine știe ce… Cei ce o întâlneau își făceau cruce; prin sat se șoptea ca s-a smintit la minte sărmana femeie, iar unii mai miloși ocărau pe Ion și pe Vasile c-au bătut-o până au năucit-o de tot… Ea intra în casă, se învârtea puțin, ca și când ar fi căutat ceva pierdut de mult, apoi se așeza pe o laviță, își alăpta copilul, mută, cu ochii în gol, pe urmă deodată se scula și pleca precum venise.

Odată însă, mergând spre casa părintească, un glas bâlbâit și hodorogit o trezi din aiureală:

— Ana!… Ana!… Stai… vino-ncoa!…

Femeia se opri speriată. Savista-oloaga, în poarta ogrăzii lui Trifon Tătaru, îi făcea semne desperate cu mâna. Ziua era caldă, alintată de soare. Noroiul pe uliță se zbicise. Ramurile pomilor, spălate de rugina iernii, își înverzeau mugurii.

Ana se miră văzând pe Savista.

— Aici ești? o întrebă.

— Aici… Venit dinadins pentru tine… Să-ți spun, clefăi oloaga rânjind, dar cu privirea mânioasă și dând din mâini parc-ar fi vrut să se ridice în picioarele ei subțiri și corcite.

Nevasta știa că Florica, de când s-a măritat, luase pe Savista la dânsa. Ba auzise cum George s-ar fi lăudat către oameni că oloaga are să-i poarte noroc în casă, asta drept răspuns celor ce, voind să-și bată joc, spuneau că Florica n-are zestre, afară dacă n-o strânge pe Savista ca să-i cerșească pomana trecătorilor. ,,De ce s-o fi întors oloaga înapoi la Trifon Tătaru?" se gândi Ana apropiindu-se.

Savista îi spuse ceva căscând gura cât o șură, gâfâind și silindu-se în același timp să-și mulcomească glasul să n-o audă cumva cineva, deși nu se zărea țipenie de om primprejur și numai în șanțul de peste drum scormonea grohăind un mascur legat de-un picior cu sfoară de un par din gard. Ana asculta și nu pricepea nimic.

— Mai rar, Savistă, murmură ea rugătoare. Oloaga rosti rar două vorbe, dar apoi urmă mai repede și mai bâlbâit. Din ce în ce însă îi lucea mai aprig privirea și în colțurile gurii îi clăbuceau spume gălbui.

— Nu vie Ion… Poznă mare… Florica nu… George omoară, urlă dânsa foarte iute, amenințând cu pumnii și învârtind în orbite ochii aproape albi de holbați.

Apoi deodată Ana plecă, lăsând pe Savista cu gura plină, zvârcolindu-se în lămuriri aprinse. În urechile Anei pătrunsese ,,Ion, Florica, George" din care înțelese de ajuns. Oloaga însă se înfurie mai rău văzând-o că se depărtează, și răcni după ea scuturând pumnii:

— Și pe tine omoară, târfă… Tu lași pe Ion…

Făcu o sforțare mare să se repeadă în urma Anei, dar picioarele betege îi rămaseră țintuite pe loc și doar cu fața se plecă până-n pământ, țipând mai gros:

— Ion vrea Florica… George omoară… Toți, toți, toți!… Ana nu mai auzea decât: Ion, Florica, George… Și merse ca altădată, drept înainte, până la casa în care a copilărit. Tatăl ei nu era acasă. Luă cheia de sub grindă, unde știa că o ascundea, deschise ușa și se așeză pe laviță. Copilul scâncea. Îl legănă puțin în brațe, apoi îi acoperi gura cu țâța.

Își simțea capul greu ca plumbul. În neștire strângea la piept copilul care țocăia lacom. Se uita mirată prin casă parc-ar fi văzut-o întâia sau ultima oară. Nimic nu era schimbat. Patul, masa, lavițele, scaunul, dulapul cu vase, donița de apă, lampa spânzurată în tavan… Toate ca totdeauna. Numai cuptorul părea mai negru, cu gura-i mare, fără fund… Privind cuptorul, o săgeată îi trecu prin minte și deodată parcă s-ar fi întors înapoi pe o cale spinoasă… Parcă e întuneric beznă… Lespedea rece îi gâdilă talpa cum se suie pe cuptor și inima-i bate să-i spargă coastele… Se urcă încet să nu-i fâșâie cămașa, să nu deștepte pe tatăl ei care sforăie beat în pat… În culcuș e cald… O mână bâjbâie, îi atinge glezna ușor și ea știe că e mâna lui Ion, căruia îi pârâie oasele suind și lungindu-se lângă ea… Și inima-i bate mereu… Cum îi bate…

Apoi deodată se cutremură și, dezmeticindu-se, își aduce aminte, fără să-și dea seama de ce, că îndată după nuntă, Ion s-a împrietenit ca un frate de cruce cu George, că merge deseori pe la dânșii, că veșnic se sfătuiesc împreună, la cârciumă beau împreună, umblă și prin Jidovița împreună… De unde știe ea toate acestea? Habar n-are, dar știe sigur… i-a spus cineva… Chiar Ion a spus-o acasă Zenobiei, lăudându-se și lăudând pe George…

Și atunci i se păru că gura cuptorului se cască mai mare și se apropie de ea. Copilașul scăpase sfârcul sânului și scâncea… Ana se sculă brusc, încuie ușa, puse cheia bine. Din spate simțea amenințarea gurii uriașe, flămânde, încât nu mai îndrăzni să se uite înapoi.

Savista era tot unde o lăsase. Trecând prin fața ei, o văzu cum scuipă și o auzi cum răcnește mai avan:

— Omoară George toți… Rușine… Hu… Huo!… Ana însă se grăbea ca și când ar aștepta-o cineva acasă. Opincile ei plescăiau pe ulița uscată și soarele o frigea în spinare.

Când intră în ogradă, portița scârțâi atât de jalnic că-i zgârie inima. Ion cioplea o oiște, cu mânecile suflecate, hâcăind de câte ori izbea cu toporul; se opri o clipă, se uită după ea și lucirea ochilor i se potoli văzând-o, parcă s-ar fi întrerupt din vedenia celeilalte. Ana însă trecu pe lângă el fără a

întoarce capul. Ușa tinzii era deschisă, neagră: pe pragul de sus se prelingea o perdea de fum albastru. În casă, pe pat, se odihnea Glanetașu, cu fața-n tavan, cu gura căscată, horcăind. La vatră, Zenobia sufla în foc cu ochii roșii umflați; zărindu-și nora, o luă îndată la ocări, dar neîncetând de-a scormoni tăciunii și de-a sufla:

— Ai început să forfotești toată ziulica prin sat, tu nevastă… fuuuu… ffff… fff… și colea-s toate baltă… ff… Parc-ai fi din țigani, nu din oameni de omenie… Văd că nu mai ai… fffuufff… nici un pic de rușine… fff… nici obraz…

Femeia auzea vorbele și nu le pricepea rostul. Toate i se păreau ca prin vis. Stătu puțin în mijlocul casei. Copilașul gângurea. Pe urmă, ca și când și-ar fi adus aminte, așeză copilul cu băgare de seamă la picioarele Glanetașului, îl îmbondori bine în cârpe și-l închină de trei ori… Făcând aceasta parcă iar uită ce vruse și iar rămase pierdută, cu ochii întrebători… Apoi tresări și ieși brusc în tindă, unde cotrobăi prin toate ungherele, foarte amărâtă că nu găsea ce căuta. Porni în ogradă și-n prag o lovi drept în față lumina vie a soarelui primăvăratic, silind-o să clipească aiurită din ochi. Cu obrajii galbeni, supți, cu nasul subțiat, cu barba ascuțită, părea însăși desperarea. Îi venea să-și frângă mâinile și nu putea… Un gând nou îi răsări în creieri și fugi drept în grajd…

Acolo, până să se obișnuiască cu întunericul, bâjbâi puțin. Apoi văzu pe Joiana, vaca ei de zestre, cu spinarea osoasă și cu șoldurile largi, ieșite afară ca două lopeți, parcă veșnic ar fi fost flămândă, și cu ugerul atârnându-i până aproape de pământ. Joiana se uită la ea cu ochii mari, liniștiți și melancolici, ca și când ar fi întrebat-o: ce vrea? Ana îi mângâie șoldul, dar Joiana, nemulțumită, întoarse capul și-și vârî botul în rămășițele de ogrinji, suflând puternic pe nări spre a împrăștia praful din fundul ieslelor… Alături rumega Dumana lui Ion, iar mai departe, tot pe mâna dreaptă, doi cai slăbuți nechezau cu nădejde. În stânga erau boii, culcați, somnoroși.

Ana însă întârzia mereu. Se oprea, uitând ce căuta, și pornea iar doi pași, reamintindu-și. Ajunse la cotețul unde ținuse vițelul pe care Ion l-a vândut ca să plătească avocatului. Pe un stâlp, într-un cui de lemn, atârna ștreangul nou-nouț, cu care lega vițelul când îl alegea la muls. Luându-l și întinzându-l în mâini, zâmbi cuprinsă de bucurie mare. Pe urmă se uită împrejur. Tavanul eră foarte jos, aproape să-l atingi cu degetele, și se odihnea pe grinzi groase, necioplite. Trecu capătul ștreangului pe după cea dintâi dinspre ușă, lângă Joiana, și îl legă cu un nod întreit. Lărgi bine lațul

din celălalt capăt și-i dădu drumul, privind cum se leagănă de ici-colo, din ce în ce mai ușor. Privind așa îi apăru în minte din senin Avrum și se miră că spânzuratul n-o mai spăimânta, ci parcă zâmbea straniu ca o chemare.

— O, Doamne ferește, că și eu… murmură Ana întorcându-se și făcând un pas, hotărâtă să iasă din întunericul năbușitor.

Printr-o crăpătură a ușii pătrundea o dungă de raze galbene în care jucau și se întreceau mii de firișoare în toate culorile. De-afară auzi izbiturile de topor ale lui Ion și un ciripit zgomotos și certăreț de vrăbii multe. Vru să mai facă un pas și deodată văzu limpede în dunga de lumină pe Dumitru cu briciul în mână, tremurând ca și când i-ar face semn… Speriată, se uită înapoi. Ștreangul nu se mai mișca; stătea drept, întins parcă de-o greutate mare. Când se gândi de ce-o fi întins, deslușí în laț capul lui Avrum, cu un rânjet care o înfurie.

Încet, tacticos, își scoase năframa și o puse pe parul ce despărțea pe Joiana de Dumana. Se duse apoi furioasă sub ștreangul care-i venea până la ochi. Se întinse în vârful picioarelor, prinse lațul cu amândouă mâinile și-și vârî capul. Se căzni mult să-și potrivească funia pe gâtul gol, ținând cu o mână ștreangul și cu cealaltă lațul. Picioarele o dureau de cât stătuse încordată; simțea că e aproape să amorțească… Închise ochii și încercă să nu se mai țină cu mâinile de funie. De altfel nici nu mai putea de picioare; i se zgârceau genunchii. Lațul se strângea din ce în ce mai tare. N-o durea, dar i se părea că tot nu l-a potrivit bine și-i era necaz că s-a pripit. Simți o gâdilitură încât trebui să caște gura și ochii. Deodată îi trecu prin minte că acuma are să moară, se îngrozi și vru să se întindă să atingă pământul, să fugă de moarte. Dar degeaba mișca picioarele, căci nu găsea nici un sprijin. Atunci se spăimântă și o cuprinse o înecăciune arzătoare. Limba i se umflă, îi umplu gura, încât trebui s-o scoată afară… Apoi un fior o furnică prin tot corpul. Simți o plăcere grozavă, amețitoare, ca și când un ibovnic mult așteptat ar fi îmbrățișat-o cu o sălbăticie ucigătoare… Încercă să țipe, dar nu izbuti decât să horcăie de două ori înăbușit… Se moleși, lăsându-se să atârne în voie. Ca o fulgerare îi mai trecu prin creieri noaptea, cuptorul, durerea, plăcerea… Pe urmă toate se încâlciră… Ochii holbați nu mai vedeau nimic. Doar limba creștea mereu, sfidătoare și batjocoritoare, ca o răzbunare pentru tăcerea la care a fost osândită toată viața…

Joiana, nemaisimțind nici o mișcare, întoarse capul și se uită nedumerită. Dădu din coadă și atinse cu moțul de păr poalele Anei. Și

fiindcă Ana rămase țeapănă, Joiana își înfundă limba verzuie, apăsat, întâi într-o nară, apoi în cealaltă și porni să rumege domol, plictisită…

De-abia într-un târziu se auzi glasul mânios al Zenobiei:

— Ană!… Măi Ană!… Vai, mânca-te-ar relele, puturoasă și netrebnică! Că toată ziulica bate ulițele și copilul mi-l lasă pe cap să urle și să mă asurzească… Ană!… Fire-ai a dracului cu cine mi te-a făcut noră! Vedea-te-aș moartă să te văd, nerușinată și…

— Mi se pare c-am văzut-o intrând în grajd, mormăi Ion fără să se oprească din cioplit. Ia vezi c-o fi adormit acolo!

Zenobia se repezi și deschise larg ușa grajdului. Lumina năvăli veselă înăuntru… În aceeași clipă însă femeia sări la o parte îngrozită și țipând ca din gură de șarpe:

— Tulai!… Ajutor!… Săriți!… Ionică!… S-a spânzurat Ana!… Vai de mine și de mine, tulai!… S-a spânzurat!…

Capitolul XI: Blestemul

Când văzu Ion pe Ana moartă, simți parcă o lovitură de ciocan în moalele capului. Stătu în fața spânzuratei, uluit, strângându-și gura cu palma, și o durere necurmată îl apăsa pe creieri, ca un bolovan. Acuma își aduse aminte amenințarea ei din noaptea nunții lui George cu Florica. Mila stranie, alcătuită din groază și mirare, ce te cuprinde instinctiv în fața morții, îl zgudui o clipă. Dar pe urmă, obișnuindu-se puțin cu fața schimonosită cumplit a femeii, îl munci întrebarea cum a putut el trăi aproape un an în același pat cu ea și sfârși zicându-și că bine a făcut că s-a omorât… După un răstimp însă se răsti la Zenobia, aproape fără să-și dea seama:

— Unde-i copilul, mamă?… Vezi de copil!… Ia du-te la copil!… Grija de copil îi umplu toată mintea și nici nu-l mai părăsi. Vasile Baciu veni spre seară, găsind pe Ana așezată pe masă, scăldată, îmbrăcată, cu mâinile încrucișate. Se uită lung la ea, înghiți un nod ce i se urcase în piept și apoi schimbă câteva vorbe cu Ion, dar fără să se privească în ochi. Zenobia însă îi povesti amănunțit cum a venit Ana din sat, cum a pus copilul pe pat, cum a ieșit afară, cum nici n-ar fi dat peste dânsa dacă nu plângea copilașul…

La prohod se adună mai tot satul, încât oamenii umpleau și ulița. Praporii fluturau alene în adierea de primăvară care ducea departe mirosul de tămâie și aducea în schimb valuri de miros dulce de flori de măr. Câte-o femeie izbucnea în plâns din când în când, iar preotul Belciug mormăia pe nas cântecele de înmormântare și scutura mereu cădelnița. Ion îngenunchea deoparte, Vasile de cealaltă parte a coșciugului, amândoi cu capetele goale, plecate, ca niște vinovați. Zenobia în genunchi ținea copilul în brațe, legănându-l ca să nu scâncească, și se uita împrejur parcă s-ar fi mândrit cu frumusețea de îngropăciune. Glanetașu, zdrobit, cu obrajii în palme, plângea cu sughițuri, bolborosind dureros:

— Draga tatii… Draga tatii… Ion asculta ca prin vis cântecele popii și răspunsurile dascălului. Gândurile lui rătăceau în zigzaguri stranii, sărind de la Ana la copil, apoi la Vasile Baciu, iar la moarta din sicriul de brad învelit cu zăbranicul aspru, și pe urmă deodată la Florica, revenind la copilul din brațele Zenobiei. Și de câte ori îi venea în minte copilul, avea o tresărire de spaimă neînțeleasă.

Pe când preotul citea o rugăciune lungă, își aduse aminte că, înainte de-a scoate din casă coșciugul, au sosit aci George cu Florica, cu fețele triste, și i-au spus că așa a vrut Dumnezeu, dar omul să fie tare, că toate trec pe lumea asta… Privirea nevestei îl pironise întruna, posomorâtă și doritoare și plină de imputări, dar totuși parcă răsfrângând asupra lui o dragoste mare, de-abia stăpânită. Lui i-a fost frică să nu bage de seamă George și a plecat ochii… Iar acuma simțea privirea aceea în creieri, i se plimba în închipuire tot mai stăpânitoare, copleșindu-i inima de o amărăciune din care totuși încolțește repede o nădejde nouă.

Pe la sfârșitul prohodului, ridicând ochii, întâlni peste coșciug privirea lui Vasile Baciu, care-l sfredelea cine știe de când. Ion îngălbeni, încercă să plece iar capul și nu mai putu. Privirea socrului său era ca a unui șarpe uriaș ce-și amețește prada înainte de a o înghiți. În ochii lui însă Ion citi mai ales o întrebare, întâi întunecoasă, ș-apoi îndată limpede ca lumina zilei: ,,Unde-s pământurile?… În pământ se duc toate pământurile…"

Atunci deodată își dădu seama de ce se gândește el atâta la copil. Adică prin moartea Anei ar pierde tot și degeaba s-ar fi luptat, dacă n-ar fi copilul… Adică numai în sufletul copilului ține averea lui, numai cât ține sufletul copilului ține și moșia… Vru să se uite spre Zenobia cu copilul, dar privirea lui Vasile nu-i dădea drumul și începu să-l frigă și să-l sfâșie, căci într-însa se vedea pe sine însuși ca într-o oglindă: galben, speriat, tremurând de frica amenințării… Iar socrul său parcă avea fața unsă cu un zâmbet batjocoritor de biruință.

Până s-a coborât în groapă sicriul Anei, ochii lui Vasile Baciu l-au urmărit neîndurători, izgonindu-i din suflet privirea Floricăi, făcându-l să uite tot, chiar prohodul însuși, afară de copilul de care atârna parcă toată soarta lui.

Întorcându-se de la cimitir, smulse copilul de la Zenobia, ca cuprins de teamă să nu i-l răpească cineva. Îl strânse la piept, acoperindu-l cu brațele-i osoase. Petrișor scâncea, iar el îl ogoia ca o doică iscusită, gândindu-se mereu că duce în brațe tot pământul câștigat cu stăruințe și zbuciumări atât de îndelungate. Oamenii care până acuma îl ocărau și spuneau că din pricina lui s-a spânzurat Ana, văzându-l cu copilul, se înduioșară și-și ziseră că nu poate fi vinovat el de moartea femeii.

— Ia seama, ginere, să nu cadă bolnav nepoțelul! mormăi în urechea lui un glas răutăcios, când cotiră în Ulița Mare.

Ion se cutremură și ascunse copilul sub suman, parc-ar fi căutat să-l apere de privirea lui Vasile Baciu.

Apoi, după pomeni, se sfătui multă vreme cu maică-sa ce să facă cu copilul și cum să-l îngrijească și se mai liniști când Zenobia îl încredință că băiețelul e destul de mărișor, că tot era să-l înțarce azi-mâine, că mănâncă de toate, că are să crească cât muntele, numai zile să aibă de la Dumnezeu, și că nici n-o să bage de seamă până s-o pomeni cu el mare și bun de trimis cu vitele la imaș.

— Ia seama, mamă! zise Ion totuși, răgușit. Ia bine seama, că mi se pare că Petrișor e cam plăpând.

— Vai de mine, omule, dar nu-l vezi câtu-i de roșcovan și de voinic?

— Bine, bine… Dar dacă se îmbolnăvește și moare, Doamne ferește, apoi să știi că n-ai trai cu mine!… Copilașul ăsta-i viața mea, mamă!

— Proclet mal ești, Ionică, și sălhui, zău așa! protestă bătrâna.

— Eu atâta-ți spun, ca să nu zici că nu ți-am spus… Ca ochii din cap să mi-l îngrijești și să mi-l ocrotești!

— Da ce-i cu tine, măi băiete? Parcă cobești a rău, Doamne iartă-mă! se închină Zenobia gândindu-se că mult mai trebuie să-și fi iubit nevasta Ion, măcar că nu s-a arătat, dacă se prăpădește așa cu firea din pricina plodului ei.

— Românul, când e bun din fire, e ca prietenul meu Herdelea! striga Grofșoru cu atât mai des cu cât termenul apelului se apropia și Herdelea devenea tot mai mohorât și mai neîncrezător.

Sorocul era hotărât pentru mijlocul lui aprilie, la curtea de apel din Târgu-Mureșului. Herdelea număra zilele ca școlarii la venirea vacanțelor, dar el, de ce scădeau, de aceea se întrista mai mult, muncit de presimțirea că i-e scris lui să fie înfierat și să-și piardă pensia pentru care a muncit ca robul peste treizeci de ani. Și azi nici măcar nădejde adevărată nu mai putea nutri, cu toate asigurările zgomotoase ale lui Grofșoru, căci și nădejdea l-a înșelat atât de crâncen rândul trecut.

Grofșoru îi făgăduia în fiecare zi și se jura că se va duce la curte și nici nu se va întoarce fără achitare deplină. În sfârșit, ca să-i dea o dovadă desăvârșită de cât îl iubește și-l stimează, cu vreo trei săptămâni înainte de termenul procesului, bău bruderșaft cu dânsul la berăria Rahova, de față fiind toată domnimea din Armadia, pupându-l și pe urmă strigându-i triumfător:

— Acuma mi-ești frate, bețivule, și dacă mai îndrăznești să te îndoiești și să te mai arăți cu mutra asta plângătoare, apoi să știi că ești de pozná cu mine!

Toți aplaudară gestul, iar cei ce încă nu se tutuiau cu Herdelea urmară pilda avocatului, începând cu directorul liceului și sfârșind cu conțopistul de la notarul public.

În ziua aceea Herdelea s-a simțit într-adevăr fericit, s-a îmbătat zdravăn, încât dăscălița a trebuit să-i puie prosoape ude la cap și să-l ocărască toată noaptea… Dar a doua zi tristețea i-a revenit aceeași, ca o umbră ce nu te părăsește decât până când stai în întuneric. Se gândea mult la Ion și la jalba lui. Iacă, Ion și-a văzut de ale lui, s-a și îmbogățit… Pentru Ion jalba a fost un accident ușor, din care scapi teafăr și mai bucuros de viață. Ce-i pasă lui că va ședea la răcoare o lună de zile? Poate e și mulțumit că astfel are prilejul să-și odihnească puțin ciolanele… Pe când pentru dânsul jalba a fost lovitura grea care i-a schimbat brusc linia vieții. Un lucru de nimic cum hotărăște soarta omului, cum îi răvășește tot mersul vieții! Piatra mică răstoarnă carul mare… Un fir de nisip care s-a mișcat din loc și a prăvălit stânca întreagă… Și parcă totdeauna lucrurile mărunte și neînsemnate pricinuiesc prăbușirile grele, ca și când omul, mândru și încrezător în puterile lui, ar fi o jucărie și poate mai puțin în mâna unei tainice și înfricoșătoare ființe stăpânitoare…

Tocmai cu câteva zile înainte de împlinirea soartei, Herdelea se pomeni iar cu Ion care venea cu vestea morții Anei și cu rugămintea să-i facă ceva să-și poată ispăși osânda în închisoarea judecătoriei din Armadia, ca să nu se mai depărteze pe la Bistrița…

— Să-ți fac, Ioane, cum să nu-ți fac! zise învățătorul amărât, rozându-și unghiile ca să-și stăpânească pornirea. Că ți-am mai făcut și altădată, și vezi bine pe unde am ajuns, vezi, pe drumuri, om bătrân… Dar să-ți fac, firește…

Ion se uită drept în ochii lui, cu o emoție sinceră în toată înfățișarea, ca și când cuvintele lui Herdelea i-ar fi atins în suflet o coardă care n-a vibrat de mult.

— Sunt ticălos, nașule, rosti apoi dânsul molcom. Suntem răi și proști, vai de păcatele noastre… M-a bătut Dumnezeu, mai rău nu se poate. Ți-am greșit, văd bine… Dar Dumnezeu ajută pe omul bun… Dumnezeu are să te mângâie pentru greșeala mea…

— Mă mir cum m-am luat eu după nătângiile tale, Ioane? Trebuia să te dau pe ușă afară, nu să mă potrivesc ție, murmură învățătorul, înduioșat și cu ochii umezi.

— Așa-i omul când îi ia Dumnezeu mintea, făcu Ion cu alt glas, mai aspru, în care se simțea părerea de rău că s-a lăsat o clipă învins de slăbiciune pentru grijile altora. Dar dumneata să-mi faci acuma o jalbă frumoasă, cum zic, că-ți plătesc, nașule…

Herdelea îi făcu petiția cuvenită. Vorbele schimbate cu omul care i-a pricinuit toată nenorocirea de azi îi sădiră în inimă un bob de încredere. Își zicea ,,pe omul bun îl ajută Dumnezeu", și găsea parcă mângâiere. Avea însă și remușcări că, în nerozia și zădărnicia lui, de multe ori și-a bătut joc de cele sfinte. Și de-aci încolo, seara, întins în pat, după ce stingea lampa, cu fața-n sus și cu mâinile împreunate pe piept, se ruga în gând fierbinte să-i ierte Dumnezeu rătăcirile și să-l scape și acuma, ca totdeauna, din impasul în care l-a aruncat propria-i vină.

Grofșoru avea să plece singur la Târgu-Mureșului, la judecarea apelului. Herdelea trebuia să rămână la cancelarie, acasă, căci nu era obligat să se prezinte și ar fi cheltuit bani mulți zadarnic… Deși, plecând din Armadia la amiază, seara ajungea la țintă, s-au făcut mari pregătiri de drum. Doamna Grofșoru, o femeie drăguță, grăsună, gospodină, umplu un cufăraș numai cu merinde, ca să aibă omul în tren ce să mănânce. Doamna Herdelea, cu care se împrietenise bine, i-a fost de mult ajutor. Chiar ideea merindei de la dăscălița pornise și fusese găsită minunată… La plecare erau de față amândouă familiile, în care intrau cei cinci copii ai avocatului. Se vărsară lacrimi abundente, numai Grofșoru se uimi tare și porunci lui Herdelea să fie absolut liniștit și să aibă încredere în el și în Dumnezeu.

Nevasta avocatului, dăscălița și Ghighi hotărâseră în taină să ajuneze toată ziua procesului… Seara, familia Herdelea stătu până târziu, lăudând pe Grofșorenii care-s niște oameni cum nu s-au văzut mai de inimă, și drămăluind fel de fel de nădejdi. Când se culcară, în întuneric se auzi limpede șoșăitul buzelor tuturor trei rugându-se din inimă să binecuvânteze Atotputernicul ziua de mâine și s-o întoarcă spre binele celor năpăstuiți… Chiar în aceeași vreme murmura și doamna Grofșoru un Tatăl nostru pentru bietul creștin, după ce pusese pe toți cinci copiii în genunchi să zică o rugăciune anume pentru ,,moș Herdelea".

Fără să știe de planul femeilor, învățătorul își propusese și el să ajune în ziua cea mai grea din viața lui. Se trezi în zorii zorilor și nu mai putu

adormi de grijă și de emoție. Ca să-i treacă vremea, vru să-și aprindă luleaua, dar își aduse aminte la timp că nu te poți spurca cu tămâia dracului când jertfești o zi lui Dumnezeu. Se perpeli în pat, frământat numai de presimțiri rele. Plecă mai curând la cancelarie și nici acolo nu găsi liniște. La prânz nici nu se duse acasă, spre supărarea doamnei Herdelea care îl aștepta cu masa ca de obicei.

În sfârșit pe seară veni o telegramă. Herdelea, singur în birou, o rupse și o citi tare încât îl auzi și factorul: ,,Achitat -Ura". Bătrânul oftă o dată din fundul sufletului, ca și când i s-ar fi ridicat brusc o piatră de moară, și apoi îndată se porni pe un plâns cu hohote; poștarul, care aștepta un mic bacșiș, o șterse repede în vârful picioarelor. După ce se răcori cu lacrimile, Herdelea trecu la doamna Grofșoru, locuința avocatului fiind în aceeași casă. Doamna Grofșoru, încercând să râdă, se pomeni de asemenea plângând de bucurie. Mai vru să-și laude puțin bărbatul, pe care-l iubea mult, deși era cam ștrengar, dar Herdelea nu avea răbdare. Simțea nevoia să comunice tuturor cunoscuților și necunoscuților vestea minunată. La berărie prietenii îl felicitară și-l îmbrățișară, îndemnându-l apoi să stropească cu o băutură zdravănă asemenea izbândă strălucită, încât îi trebui o sforțare titanică să refuze, voind să-și respecte deplin ajunarea… Sosi acasă pe înnoptat, obosit mort de bucurie. Doamna Herdelea îl primi bosumflată că n-a venit la masă, dar când văzu telegrama, începu să se bocească dimpreună cu Ghighi de răsuna casa, parc-ar fi murit cine știe ce rudă scumpă. Cu mare greu izbuti învățătorul să le ostoiască, spre nenorocirea lui, căci dăscălița îl luă la zor: de ce n-a poftit la prânz și a făcut să se strice atâtea bucate degeaba? Nici chiar când îi mărturisi c-a ajunat, doamna Herdelea nu se împăcă de tot, ci doar în sufletul ei se simți mulțumită că și ,,păgânul" s-a întors la Dumnezeu.

Se culcară acuma devreme. În casă stăpânea o fericire mare. Și totuși Herdelea parcă niciodată n-a avut noapte mai albă. Îi era foame și mai ales îl chinuia meteahna tutunului. Se învârti ceasuri peste ceasuri în patul fierbinte, cu genele mai grele ca plumbul… și nu era chip să adoarmă. De-abia spre ziuă îl birui somnul binefăcător și atât de adânc că dimineața trebui să-l scuture de două ori dăscălița până să-l deștepte, ca să nu întârzie tocmai acuma când avocatul nu-i acasă și toată cancelaria e în seama lui.

La amiază făcură cu toții o plimbare până-n Jidovița să aștepte pe Grofșoru… Copiii auziră cei dintâi clopoțeii cailor. Trăsura se opri și

avocatul sări jos strălucitor. Înainte de a-și săruta nevasta, se repezi la Herdelea și, îmbrățișându-l furtunos, îi zise:

— Ai văzut, renegatule, ce poate face un român?… Apoi de acuma să mai poftești să nu crezi când îți făgăduiesc eu ceva!

Un copist pirpiriu luă din mâna lui Ion hârtia prin care tribunalul îi îngăduia să-și facă pedeapsa de o lună la închisoarea judecătoriei din Armadia, o suci, o învârti, căută prin dosare, se uită la dânsul clătinând din cap dojenitor, apoi scrise ceva într-un registru prăfuit, îi dădu un bilet galben și-l trimise: ,,în fundul gangului, unde vezi o tăbliță neagră cu chei multe".

Din gang Ion se pomeni deodată în curtea închisorii. O recunoscu numaidecât, nu degeaba a văzut-o doar așa de bine odinioară, când a avut pozna cu Simion Lungu. Strângerea de inimă de atunci îi îngălbeni fața și acuma. Curtea strâmbă era pustie. Pardoseala de piatră, tocită, răsfrângea lucirea soarelui. Ferestrele cu zăbrele încrucișate scânteiau în bătaia razelor calde. Într-un geam, un cap tuns, cu barba înnegrită de țepi nerase de mult, stătea nemișcat, parcă ochii, singuri vii, s-ar fi îmbătat sorbind lumina zilei. Ion se cutremură ușor și-și făcu cruce, ridicând apoi privirea spre cerul albastru pe care ici colo albea câte un nouraș încremenit în văzduhul limpede.

Bătu la ușa cu chei multe și dinăuntru auzi un glas aspru, gros, mânios. Intră încet, strecurându-se parcă să nu facă zgomot. În odăița luminoasă văzu pe paznicul de odinioară, care-l întâmpină cu un dispreț fulgerător, în vreme ce altul, șezând la o mescioară, întinse mâna după biletul galben, ca unul ce știa că aici nimeni nu vine fără asemenea hârtie.

— Numero cinci! mormăi cel ce îi ceruse biletul, pe românește, ca să înțeleagă și Ion despre ce e vorba.

Paznicul celălalt îi luă briceagul, chimirul și traista cu merinde ce i-o pregătise maică-sa, zborșindu-se:

— Aici nu mănâncă nimeni extra, bre! Ion vru să-și apere mai ales merindea, gândindu-se c-ar fi păcat să se strice ori să-i mănânce paznicii atâtea bunătăți, dar o teamă ciudată îl strângea de beregată și nu putu scoate nici un cuvânt. Urmă ca un miel pe paznicul ursuz care-l vârî într-o celulă strâmtă și-i porunci să păstreze curățenia și să nu facă gălăgie. Apoi rămase singur între patru ziduri goale și auzi cheia întorcându-se în broască de două ori, cu un scârțâit strepezitor. Stătu câteva clipe uluit, uitându-se împrejur. Inima îi bătea ca și când nu și-ar fi găsit locul. Apoi începu să umble de

colo până colo tot mai repede, ca o fiară prinsă în cuşcă, cu ochii însă mereu la fereastra prin care nu vedea decât o palmă de cer foarte depărtat.

După un răstimp însă se potoli brusc şi ruşinat de atâta tulburare. ,,Ei, parcă nu ştiam eu c-aşa trebuie să fie!… Amu ce-o vrea Dumnezeu!" îşi zise dânsul oprindu-se în mijlocul celulei.

Îşi împături cu băgare de seamă sumanul, îl potrivi pe duşumea în colţul de lângă uşă şi se lungi jos. Se simţea trudit ca şi când ar fi tras la jug. Închise ochii şi adormi buştean.

Pe la amiază se deşteptă în răcnetele paznicului care-l zgândărea în coastă cu vârful cizmei.

— Sus, he! Sus, câine! Aici nu se doarme, bre! Aici se lucrează!

Fu trimis, împreună cu alţi trei osândiţi, să taie lemne acasă la domnul judecător.

De-a doua zi se obişnui. Era mulţumit. O ducea bine: mâncare avea, somnul destul, muncă mai mult pentru faţă… Totuşi i se făcea dor de-acasă şi îndeosebi începu să-l cuprindă grija de copil. Toată noaptea se visa în Pripas, dar niciodată acasă cu copilul, ci totdeauna la George, primprejurul Floricăi. Îi era necaz şi abia aştepta ziua de joi, când trebuia să vie Zenobia cu veşti şi cu mâncare.

— Ce face băiatul? o întrebă dânsul răstit şi bănuitor.

— Face bine că-i sănătos — răspunse mamă-sa, veşnic neîmpăcată că se prăpădeşte atâta cu firea din pricina stârpiturii celeia, iar azi adânc supărată, fiindcă paznicul n-o lăsase să se apropie de Ion cu merindea.

Cât era treaz, toată ziua numai la Petrişor se gândea. Aici avea atâta vreme să-şi depene închipuirile încât parcă-şi storcea creierii. Dar cu cât se zbuciuma mai mult, cu atâta năşteau mai grele întrebări la care nici nu îndrăznea să răspundă. Deseori auzea limpede glasul socrului său de la înmormântarea Anei, iar privirea lui o avea mereu ca un spin. ,,Cât sunt eu aici, poate să mi-l omoare, ca să-mi ia pământurile!" îi trăsni deodată prin minte ca o lovitură de cuţit.

De atunci zidurile îl înăbuşiră şi zilele trecură mai anevoie. Îi venea să se repeadă la zăbrelele groase din ferestre, să le smulgă şi să alerge acasă la copil, să-l apere.

Noaptea însă visurile îl purtau numai pe la Florica. Se vedea cu săptămâni în urmă, înainte de moartea Anei, ducânduse pe la George, vorbind de moşie, de muncă, plănuind lucruri de care dânsul nici nu se sinchisea. Se ducea mereu, deşi ura pe George ca pe un tâlhar care i-a răpit

cea mai scumpă comoară. Se ducea fiindcă numai așa putea sta aproape de comoara lui. Nu schimba o vorbă cu ea, nici măcar o privire, și totuși se simțea fericit ți vesel. Nu știa ce vrea, nici nu se întreba nimic. Se mulțumea s-o știe aproape și nădăjduia. De când s-a stins Ana, s-a dus mai rar, dar cu mai multă nădejde ascunsă în inimă… Și acuma, că nu poate merge și nici nu vrea să se gândească la ea, tot ea îi stăpânește visurile…

Când se trezea din somn, Ion simțea totdeauna o mângâiere peste care însă lumina zilei arunca iarăși pânza grijilor de copil.

În două săptămâni gândurile și visurile îl slăbiră ca un ogar. Fața i se îngălbeni, fruntea i se zbârci de gânduri. Numai în ochi îi ardea parcă mai multă patimă și hotărâre.

Peste vreo zece zile Herdelea primi telegrafic ordinul de la inspectorul din Bistrița să-și reia imediat serviciul la școala din Pripas. Totodată era încunoștințat că s-au trimis cuvenitele adrese la percepția din Armadia să-i plătească leafa ce i-a fost reținută pe timpul suspendării.

— Dumnezeu te bate și tot Dumnezeu te mângâie, zise învățătorul atât de copleșit de fericire că bău două sticle de bere la Rahova și mai aduse și acasă un litru de vin pe care să-l fiarbă baba cu zahăr și scorțișoară spre a sărbători în familie cum se cuvine ziua aceasta nu mai puțin mare ca ziua când a scăpat de amenințarea osândei.

Doamna Herdelea se supără nițel cum era obiceiul ei, îl ocărî că-i bețiv, dar apoi totuși fierse și puse vinul pentru după cină, făcându-l așa de bun că Herdelea vru să silească pe Ghighi să bea barem un păhărel, ceea ce ea firește refuză cu înverșunare, deoarece nu se cade unei fete să-și pângărească gurița.

Îmbătați de bucurie și, în ce privește pe Herdelea, de vin, după masă ținură un lung consiliu de familie. Suma de bani ce le pica pleașcă, se înțeleseră repede, cu toate roșelile domnișoarei Ghighi, s-o întrebuințeze pentru trusoul ei de mireasă de care nimeni nu știe când poate fi nevoie. Pe urmă veni iar pe tapet chestia dezbătută odinioară în împrejurări triste: să se mute oare înapoi în Pripas sau să rămâie cu casa aici și numai Herdelea să meargă dimineața și să se întoarcă seara, ca și Zăgreanu? Doamna Herdelea, care avea slăbiciunea căsuței, susținu un răstimp că trebuie să se mute, argumentând îndeosebi cu teama ca nu cumva ,,pămătuful" de Belciug, de necaz că au ieșit triumfători din toate încercările, să le facă tocmai acuma pocinogul cu locul. Herdelea, deși de acord în principiu, se gândea că ar fi bine să poată vedea și de școală, dar să-i păstreze și leafa de la Grofșoru,

învoindu-se cu dânsul să-i lucreze după-amiaza sau seara. Ar fi păcat să scape din mână o leafă și alte venituri frumoase, căci n-ar strica să se gândească și la zestrea Ghighiței. Fata cu zestre e de două ori mai căutată. Laura a trecut ca și cățelul prin apă, fiindcă a nimerit un băiat cum rar se găsesc. Dar unde se poate ști norocul Ghighiței?

Fata se supără și, firește, se jură că nu se va mărita niciodată… Atâta fu de ajuns ca să se înăsprească tonul sfatului. Doamna Herdelea sări numaidecât s-o învinovățească vehement că și ea umblă cu fumuri ca Laura, dând drept pildă faptul că nu ia în seamă îndeajuns pe Zăgreanu, care-i un băiat eminent și pare a o iubi, ci se ține de alte mofturi, parcă ea ar fi cea fată de solgăbirău. Ghighi protestă, lăcrimă, își astupă urechile să nu-i audă cum îi pomeneau de Laura care ,,vezi ce bine e așezată dacă ne-a ascultat pe noi".

— Dar venit-a să mă ceară? strigă Ghighi în cele din urmă, desperată. Ori ați vrea să-l pețesc eu pe dumnealui, fire-ar al dracului!

Ideea c-ar putea peți ea pe Zăgreanu i se păru atât de caraghioasă, că-i trecu dintr-o dată supărarea și pufni de râs, ceea ce făcu și pe doamna Herdelea să zâmbească.

Astfel consiliul se sfârși în veselie, deși fără a fi luat vreo hotărâre. Deocamdată rămase ca învățătorul să se ducă singur în Pripas, ca și Zăgreanu. Pe urmă va vorbi cu Grofșoru și pe urmă se va vedea ce-i de făcut.

Singură Ghighi se culcă mai tulburată. Ea încă nu se gândise serios la Zăgreanu. Îi era simpatic, adevărat, dar să se mărite cu el? Adormi zicându-și: ,,Ciudați mai sunt și bătrânii! Ei numaidecât la măritiș se gândesc…"

În noaptea aceea visă pe Zăgreanu și râse prin somn așa de tare că doamna Herdelea se deșteptă și se închină.

Herdelea, pentru reluarea școalei în primire, se răsese și se dichisise ca un pețitor. Porni mai de dimineață, agale, ducându-și în mână legăturica cu merinde pentru amiază. Însăși vremea parcă voia să sărbătorească întoarcerea lui triumfală. O zi minunată de mai, cu soare blajin, mângâietor. Șoseaua spre Pripas era albă, lăptoasă, în umbra Pădurii Domnești care-și fremăta domol și fermecător cântecu-i de dimineață, luându-se la întrecere cu mierlele ce zburătăceau prin holdele și porumbiștile fragede… Cu cât se apropia de sat, cu atâta inima și emoția îi creșteau învățătorului. Întâlnea țărani care mergeau la lucru, care-i zâmbeau și cărora le răspundea zâmbind. Sub Râpile Dracului se întâlni cu Toma Bulbuc, se opri și-i

povesti cum nu l-a lăsat Dumnezeu. Toma clătină din cap și se bucură din ochi, zicându-i:

— Să ni te ție Dumnezeu, domnule învățător, căci ești deal nostru și ne știm mai bine necazurile!…

Se mai opri cu Trifon Tătaru, cu primarul Florea Tancu, cu straja Cosma Ciocănaș, povestindu-le tuturor izbânda cu aceeași mândrie naivă. Când intră în sat, se uită la ceas. A sosit prea devreme. ,,Am venit binișor de tot, se gândi dânsul cu o fericire nemărginită pe față. Lasă, nu face nimic! Că tot vreau să văd ce face și căsuța noastră, săraca… Bine că luai cheile!"

Casa cu cele două ferestre mici dinspre hotar parcă-l privea cu drag.

— Ei, sărăcuța! Cum a stat ea pustie atâta amar de vreme! murmură Herdelea înduioșat. Ehe, mai mult de cinci luni… Nu-i glumă!

În ogradă buruienele crescuseră în voie. Grădina, neîngrijită, se sălbăticea. Sub streșini se împânzise droaie de păianjeni, iar tencuiala pe pereți începuse să plesnească pe ici-colea. Cheia se învârti greu în broască. Dinăuntru îl izbi în față un aer greu, zăpușit. Odăile goale răsunau trist de zgomotul pașilor învățătorului care se opri în fiecare, cercetând și suspinând. ,,Ar fi trebuit s-o aerisim, s-o mai îngrijim, dar când e omul necăjit, nu se mai gândește la nimic", își zise Herdelea ieșind în cerdac și răsfățându-și ochii în priveliștea satului înveșmântat în floare și verdeață.

Bătrânul Glanetașu, din ograda lui, îi zise respectuos ,,bună dimineața", ridicând tacticos pălăria, ca și altădată. Zenobia, ieșind cu nepoțelul care urla din răsputeri, începu să blagoslovească pe domnul învățător, că bine l-a adus Dumnezeu, că vai rău a fost fără om învățat în sat, că popa-i tot cu biserica lui… Herdelea le povesti și lor cum a primit porunca prin telegraf să vie îndată la școală fiindcă nimeni nu știe ca dânsul să învețe pe copii ce trebuie. Macedon Cercetașu și apoi alți vecini se apropiară pe rând, ascultând glasul lui cu gura căscată de mirare și mulțumire, căci toți se plângeau de învățătorul cel tânăr c-ar fi luat-o prea razna.

— Ei, dar Ion pe unde-i, Alexandre? întrebă Herdelea pe Glanetașu.

— Apoi dumneata nu știi? se amestecă Zenobia, dând la o parte pe bărbatul ei. Că doar dumneata i-ai făcut rugarea să-l lase să șadă în Armadia…

— O să-i ajute Dumnezeu și lui, zise Glanetașu, ca să nu rămână de rușine că i-a astupat muierea gura.

— Așa-i, Alexandre. Temnițele-s pentru oameni, răspunse învățătorul dând din cap. Numai sănătos să fie și ca mâine-i aici!

Acuma sosi și Zăgreanu din Armadia, țănțoșel, învârtind în dreapta umbrela de ploaie de care nu se despărțea niciodată, urmând astfel de aproape tradiția dăscălească de-a nu pleca de acasă fără umbrelă cum nu pleacă soldatul fără baionetă. Tânărul salută zâmbind pe Herdelea și vru să treacă înainte spre școală.

— Așteaptă-mă, colega, să mergem împreună, c-avem același drum! îl opri Herdelea jovial.

— Cu plăcere, domnule colega! răspunse Zăgreanu politicos.

— Tot trebuie să-mi dai în primire școala, adăugă Herdelea coborând în uliță, în vreme ce țăranii ascultau tăcuți convorbirea domnilor.

— Da? zise tânărul roșindu-se deodată până-n vârful urechilor. Nu știam nimic… Eu n-am fost… înștiințat…

Bâlbâia, foarte încurcat. Și mai ales se rușină în fața țăranilor care acum zâmbeau batjocoritor.

— Ieri mi-a venit ordinul… Telegrafic… Dacă te vedeam prin Armadia, te preveneam! zise Herdelea scoțând telegrama și arătându-i-o cu cruzimea biruitorului. Uite, colega! E iscălit chiar de inspectorul cel nou…

— Da… da… desigur… mergem… Predau… cum nu… murmură Zăgreanu neputându-și veni în fire de emoție… Mă mir însă că pe mine nu m-a înștiințat… Ce are a face? Probabil c-o să-mi vie pe cale oficială… Nu-i nimic, mă rog…

— Negreșit, firește, trebuie să-ți vie, aprobă bătrânul cu superioritate.

La școală, copiii avură bucurie în ochi văzând că intră Herdelea care-i și trimise în curte să se joace până ce ia dânsul în primire averea statului. Pe urmă, după ce plecă Zăgreanu, începu lecțiile cu atâta pasiune și emoție, ca și când ar fi fost pentru întâia oară în fața unei clase. Deschise ușa, să intre aerul proaspăt, înviorător al primăverii. Și copiii nepricepuți ascultau și răspundeau ușurați, parcă în locul tatălui vitreg s-ar fi reîntors tatăl lor cel bun și adevărat.

În pauza de la amiază Herdelea, vrând să-l vadă întreg satul, porni pe Ulița din dos, schimbând câte-o vorbă la fiecare ogradă, și ieși în capătul dinspre Sărăcuța. Belciug era în cerdacul casei sale, cu hainele pătate de var și de tencuială, căci adineaori venise și el de la biserica nouă unde zidarii lucrau de zor.

— Noroc, Ioane! Voinic, sănătos? îi strigă Herdelea cu glas cald, prietenesc.

— Mulțumesc lui Dumnezeu, Zaharie! Mă mai târăsc și eu cum pot, răspunse preotul zâmbind și apropiindu-se de portiță.

— Știi că mi-am luat iar școala în seamă, zise învățătorul cu o mândrie pe care nici nu încerca s-o ascundă.

— Bine că te-ai întors, Zaharie, slavă Domnului! Că Zăgreanu era o primejdie pentru toți! murmură Belciug serios și sincer.

Își strânseră mâna, dar nu-și mai ziseră nimic. Herdelea își urmă calea spre casă, unde voia să-și mănânce merindea, iar Belciug se uită după el o clipă, gânditor.

Când îi dădură drumul din închisoare, Ion parc-ar fi scăpat din pușcă. Îi bătea inima, strânsă-n clește de presimțirile rele. ,,Barem de n-ar fi copilul", se gândea mereu, alergând pe șoseaua dintre Jidovița și Pripas.

Intrând pe poartă însă auzi limpede plânsul răgușit și slăbit al copilului. ,,Uite… uite… Așa mă bate Dumnezeu din senin!"

Petrișor, culcat pe spate, de-a curmezișul patului, gemea cu ochii închiși lăcrimați. În răstimpuri ridica mânușițele, le apropia și le tremura parcă s-ar fi căznit să-și smulgă o durere mare… Zenobia, la vatră, alegea cărbuni aprinși, tocmai vrând să-i descânte de deochi; Glanetașu însă, mai întristat, ședea pe marginea patului, șoșăind:

— Taci cu moșul, taci, taci, taci! Ion își aruncă tot calabalâcul pe laviță și păși lângă pat.

— S-a dus, degeaba, s-a isprăvit! zise dânsul uitându-se o clipă în fața suptă și bolnavă a copilului.

— Amu lasă că n-a mai fi nimic… Pesemne l-a deocheat cineva, că oameni răi sunt destui! răspunse Zenobia, de la vatră, suflând în jăratic.

Glasul ei liniștit schimbă deodată groaza lui Ion într-o furie năprasnică. I se păru că maică-sa înadins vrea să-i ucidă copilul. Se întoarse la ea ca un nebun, îi puse mâna în păr și începu să-i care la pumni cu sete, răcnind:

— Îmi omori copilul, ai?… Într-adins… mi l-ai… omorât!… De spaimă, dintru-ntâi Zenobia nici nu se gândi să se vaite, ci se făcu ghem, hâcâind sub lovituri. Trebui să sară Glanetașu, s-o scape din mâinile feciorului, luând astfel și dânsul câteva ghionturi în învălmășeală.

— Tulai, că m-a omorât tâlharul! zbieră acuma Zenobia zbughind-o afară în ogradă, cu părul vâlvoi. Tulai, oameni!… Tulai!…

Își potrivi năframa pe cap și apoi se întoarse iar în casă, blestemând vajnic pe Ion care, răcorit, se așezase la masă, cu ochii la copil, fără să audă

altceva, afară de plânsul neputincios ce-l sfâșia ca niște împunsături de pumnal.

Zenobia, căutând totuși să-l îmbuneze, urmă pregătirile de descântec în care de altfel era mare meșteră. Aduse de la fântână o cofiță de apă, luă o ulcică plină și o așeză pe vatră. Apoi cu cleștele în mâna stângă apucă un cărbune și-l slobozi în apa neîncepută, făcând îndată, cu un cuțit ce-l avea în dreapta, semnul crucii în ulcică, murmurând ,,nouă". Puse alt cărbune, făcu altă cruce și numără ,,opt" și așa mereu până ajunse cu numărătoarea la unu. Jarul sfârâia ascuțit și bătrâna șopti trăgând cu ochiul spre Ion:

— Avai de mine că rău l-a mai deocheat cineva, plesni-i-ar ochii să-i plesnească!

În picioare și bătând mereu cruci în apă cu cuțitul, rosti pe urmă, domol, tărăgănat, abia înțeles:

— Preasfântă Maică Precistă, de-i deocheat Petrișor cu unu, dedeochi cu doi; de-i deocheat cu doi, dedeochi cu trei; de-i deocheat cu trei, dedeochi cu patru; de-i deocheat cu patru, dedeochi cu cinci; de-i deocheat cu cinci, dedeochi cu șase; de-i deocheat cu șase, dedeochi cu șapte; de-i deocheat cu șapte, dedeochi cu opt; de-i deocheat cu opt, dedeochi cu nouă, cu mâinile mele cu-amândouă! Petrișor să saie, să răsaie, ca aurul strecurat, ca argintul luminat!… Și de-i deocheat de ochi căprii, și de-i deocheat de ochi negrii, și de-i deochiat de ochi mierii — descântecul din gura mea, leacul de la Dumnezeu!…

Picură cu vârful cuțitului câțiva stropi de apă descântată în gura deschisă a copilului, apoi își muie degetele în ulcică și-i făcu trei cruci pe frunte, trei pe bărbie, trei pe piept și câte trei în fiecare talpă… Și îndată Petrișor încetă de-a mai plânge. Gemu însă greu, cu ochii mari, speriați parcă de o vedenie urâtă.

— Toți cărbunii au picat la fund, mormăi Zenobia vărsând dintr-o dată apa din ulcică pe țâțâna ușii. A fost deocheat băiețașul dare-ar Dumnezeu să fie sub pământ de trei stânjeni ochii care nu lasă-n pace suflete nevinovate!

Ion rămase nemișcat pe laviță cu cotul pe masă și nici nu se atinse de mâncarea ce i-o puse dinainte mamă-sa. Capul îi fierbea de gânduri negre… Într-un târziu, aruncându-și ochii pe fereastră, văzu trecând pe Herdelea. Sări în picioare, parcă l-ar fi opărit.

,,Dumnezeu mi l-a trimis!" își zise dânsul repezindu-se în ogradă, cu capul gol, ca un zănatic.

Herdelea îl zări și se opri bucuros, întrebând:

— Când ai scăpat, Ioane?… Bine că ți-a ajutat Dumnezeu… Iaca, și eu mă întorsei la slujbă… Tocmai de la școală viu, c-am dat drumul copiilor de prânz…

— Îmi moare băiețelul, domnule învățător, gemu Ion în loc de orice răspuns. Mi se prăpădește, nașule… Și dacă moare, ce s-alege de mine? Ce să mă fac?

— Ce să moară?… Așa se îmbolnăvesc copiii…

— Moare, moare, nașule, simt că moare, stărui țăranul cu atâta convingere că Herdelea își pierdu zâmbetul de pe buze.

— Atunci cheamă doctorul, finule!

— Degeaba-i, nașule… Ce să facă doctorul dacă-i mâna lui Dumnezeu la mijloc? oftă Ion uitându-se drept în ochii învățătorului cu o privire stinsă de spaimă. Asta-i pedeapsa mea, nașule… Asta-i… Nu ți-am spus eu deunăzi?

— Rău, făcu Herdelea gânditor. Dacă-i așa, e rău…

— Ș-amu eu rămân iar pe drumuri, nașule, așa-i?… Toate pământurile se întorc înapoi de unde au venit, așa-i? întrebă țăranul atârnându-și ochii pe buzele învățătorului în așteptarea unei dezmințiri mântuitoare.

— De… Bine nu-i, nici vorbă, zise Herdelea încet, șovăind. Dar nici tocmai așa de rău nu-i, cum te temi tu… Că doar ești tatăl copilului și în caz de moarte, Doamne ferește, tu ești, tata e moștenitorul… Cel puțin așa cred eu…

— Dar socrul? Vasile Baciu? se holbă Ion necrezător.

— Apoi de… și el ar putea zice multe… Că ce a dat, pentru fata lui a dat… Dac-a murit fata și ar muri și copilul, te pomenești c-o să ceară să-i înapoiezi averea… De, știu eu?… Dar mai bine să căutați să vă înțelegeți, că vezi bine cum umblă judecățile, numai cu ponoase.

Ion rămase totuși mulțumit. Dacă-i vorba de învoială, apoi înseamnă că nu-i poate lua nimeni nimic fără luptă.

În casă Petrișor plângea iar, mai dureros. Dar lui Ion nu i se părea așa de sfâșietor plânsul ca adineaori.

A doua zi veni Vasile Baciu, care auzise că copilul trage să moară. Ion îi pândi toate mișcările. Vasile Baciu era liniștit; îl mângâie puțin și sfătui pe Zenobia să pună pe pântecele umflat al bolnavului tărâțe căldicele muiate în lapte dulce de la o vacă cu întâiul vițel. Numai la plecare spuse lui Ion:

— Nu trebuia să-l înțărcați așa de micuț… Amu dacă moare, ce te faci?

Avea în privire ceva iscoditor. Ion însă răspunse nepăsător:
— Ce să fac, socrule? O să-l îngropăm… Dacă nu i-a dat Dumnezeu zile, putem noi să-i dăm?

Vasile Baciu tuși puțin, parc-ar fi vrut să zică ceva și s-ar fi răzgândit.

— Apoi pace bună! murmură dânsul scurt, ieșind. Ion începu de-acum să se gândească la înmormântare, socotind cât va trebui să cheltuiască și hotărând să-l așeze lângă Ana, că-i loc mai frumos și mai larg.

Apoi Petrișor se topi ceas cu ceas. A patra zi nu mai avu plâns, ci doar un horcăit aspru, ca și când tragi cu ferăstrăul într-un lemn prea tare… Atunci Ion aduse din Armadia pe doctorul Filipoiu. Când sosi însă cu doctorul, găsi copilul rece. Văzându-i burta umflată și vânătă ca o tobă, Filipoiu strânse din umeri:

— L-ați otrăvit cu cine știe ce bazaconii de mâncări… Dacă m-ați fi chemat până a nu se umfla, poate că-l scăpam…

După înmormântare Vasile Baciu, întunecat și posomorât, veni îndată la Ion care îl aștepta:

— Amu, ginere, să ne înțelegem omenește, zise dânsul fără mult înconjur. Ana a murit, copilul a murit… Dumnezeu să-i ierte, că-n mâna lui ni-i soarta și viața… Zestre ți-am dat destulă, Ioane. Și câtă nu ți-am dat, mi-ai luat-o tu cu puterea, c-așa ai vrut. Ai văzut că n-am zis nimic și ți-am dat tot. Că doar copilului meu îi dădeam… Nu grăiesc bine, Ioane?

Ion tăcu, cu ochii în altă parte. Vasile Baciu urmă, tot liniștit:
— Bine… Dar acuma, dacă a murit și Ana și copilul, cuvine-se ca ce-a fost al lor să se întoarcă înapoi la mine. Așa-i legea și omenia… De aceea am venit, să n-avem pe urmă sfadă și ocară…

— Da de ce să se întoarcă la dumneata ce-i al meu, socrule? zise Ion rece. Ce-i al meu, de ce să nu rămână tot al meu?

— Ce-i al tău, al tău să rămâie. Mie să-mi întorci numai ce-i al meu… Să-mi întorci pământul…

— Nu-ți mai strica gura degeaba, socrule, zău așa, ca doar ești om bătrân! râse deodată Ion, întrerupându-l.

Pe Vasile Baciu râsul îl înfurie. Se stăpâni însă și răspunse cu glasul mereu potolit, dar puțin mai gros:

— Eu am vrut să mă învoiesc cu tine, ca cu un om de omenie. Dar nu… Văd că ești tot cum te-am știut. Hoț ai fost, hoț ai rămas. Nu degeaba nu-i nici o săptămână de când ai scăpat din temniță…

— Așa-i, socrule, așa-i iar cum zici dumneata, râse Ion răutăcios. Mai bine să-mi zici dumneata mie că-s hoț, decât să-ți zic eu dumitale. Mai bine!

— Nu-i nimic, se sculă Vasile. Dacă tu nu vrei să înțelegi de vorbă bună, ai să înțelegi de rău… N-am umblat cu judecăți de când sunt, dar amu nu te mai iert de-aș ști de bine că-mi vând și cămașa de pe mine!

Ion râse mereu, însoțindu-l până-n ogradă. Dar când rămase singur, simți că îndârjirea stăpânită a bătrânului i-a cam clătinat încrederea…

Herdelea raportă din vreme inspectorului, după cum se cerea, că examenul de sfârșitul anului se va ține în Pripas în a doua duminică din iunie… Deși felicitase într-o scrisoare respectuoasă pe Horvat cu prilejul înaintării lui ca inspector, Herdelea avea totuși o frică de examenul de-acuma, cum n-a avut niciodată. Prinsese de veste că noul inspector se duce să supravegheze examenele la școlile unde i se părea că nu s-au făcut destule progrese în limba statului, și astfel era sigur că are să vie și la Pripas. Își aducea aminte de inspecția de-acum un an, de avertismentul de-atunci, și-și zicea îngrijorat:

— Scurtă-i fericirea în viața omului… Cât fusese suspendat dânsul, Zăgreanu, având altă metodă, mai mult încurcase copiii. În mai puțin de două luni, deci, ar fi trebuit să macine materia pentru un an. Își pusese el tot sufletul să vâre în mințile tinere cât mai multe cuvinte ungurești. Venea la școală de când se făcea ziuă și stătea până însera, numai să iasă bine, să poată mulțumi pe domnul inspector… Ba mai tremura și pentru Belciug care, învârtindu-se toată vremea cu biserica cea nouă, nu dădea deloc pe la lecțiile de religie.

— Ia seama, frate Ioane, că vine inspectorul la examen și o să pățim urât! îi spunea Herdelea glumeț, dar muncit în suflet de griji.

— Parcă nu mai pot eu de inspectorul vostru… Dac-ai vedea tu ce trag cu zidarii de la biserică, nici nu mi-ai mai pomeni de inspector, zău, Zaharie!

Nu se iubeau, dar nici nu se mai dușmăneau. Nu se căutau, dar nici nu se mai ocoleau și, când se întâlneau, schimbau câte-o vorbă, două despre treburile oficiale, ferindu-se totuși de-a lungi conversația și mai ales de-a aduce pe tapet ceva din daraverele lor trecute.

Sâmbătă, în ajunul examenului, Herdelea ieși cu toți copiii la pădure, aduse verdeață și flori, și împodobi școala cu ghirlande. Sosi acasă în Armadia târziu după amiază, frânt de oboseală, de-abia târându-și

picioarele. Tocmai se plângea dăscăliței cât a muncit, când în fața casei se opri o trăsură și Ghighi năvăli în odaie, speriată:

— Tată, tată!… Inspectorul! Herdelea își uită deodată orice oboseală și se repezi afară.

— O, bată-l Dumnezeu, că nu te mai lasă nici să răsufli! mormăi doamna Herdelea.

Peste două-trei minute însă învățătorul intra în casă cu inspectorul.

— Te-am căutat în Pripas… Nu știam că nu stai acolo… Eu, spun drept, nu-mi pot închipui o școală bună condusă de un învățător din altă comună… Dar, în sfârșit, o să vedem mâine…

Herdelea mormăi ceva neînțeles. Când era mișcat și încurcat, vorbea foarte prost ungurește. Trase un scaun inspectorului, ștergându-l cu batista ca să nu fie cumva murdar.

— Mulțumesc, zise Horvat acrit de schimonoselile limbii oficiale în gura unui învățător al statului. Mulțumesc!… Voiam numai să te anunț că am venit înadins pentru examenul dumitale… Știu de rândul trecut că n-ai prea strălucit și vreau să văd cât progres ai făcut… Acuma însă aș vrea să găsesc pe aici un hotel sau așa ceva pentru noaptea asta…

— Avem două, domnule inspector, dar mai bine e la berăria Rahova… Curat și ieftin! se grăbi Herdelea să-l lămurească în nădejdea să scape mai curând de dânsul.

Dăscălița rămase netulburată pe canapea, lângă fereastră, cârpind niște pantaloni de-ai bărbatului, ca să nu-și mai strice hainele cele bune la cancelaria lui Grofșoru, unde avea de gând să-și reia serviciul mai temeinic îndată după examen. Ghighi, nedezbărată de spaimă, stătea cu buzele uitate într-un zâmbet timid și nu-și putea lua ochii de la inspectorul care, în orice casă de învățător, e privit ca un idol înfricoșător.

— Familia dumitale? întrebă Horvat.

— Da, da, zise Herdelea frecându-și mâinile cu respect. Mai aveam o fată, care e însă măritată, cu ajutorul lui Dumnezeu… Și un fecior… de asemenea nu-i acasă…

— Cu gospodăria, doamnă, nu-i așa? se adresă inspectorul dăscăliței cu o galanterie impunătoare. Foarte frumos! Gospodăria e cea mai frumoasă podoabă a femeii!

— Eu nu vorbesc ungurește, zise doamna Herdelea, fără măcar să ridice nasul din lucru, cu o liniște care pe bărbatul ei îl îngrozi.

— Cum?… Nu-nțeleg! se miră inspectorul.
— Pricep eu ce ziceți, dar nu vreau să vorbesc ungurește! Nu-mi place mie să mă strâmb trăncănind într-o limbă străină, când nici n-am nevoie! sfârâi dăscălița cu o superioritate zdrobitoare și strângând din buze, parcă numai gândul c-ar putea vorbi ungurește îi strepezește dinții.

Inspectorul Horvat nu înțelesese tot ce cuvântase doamna Herdelea. Vedea însă că femeia aceasta, soția unui învățător al statului, nu știe ungurește. Și era adânc indignat. Se mai întoarse spre Ghighi cu un zâmbet desperat:

— Poate că nici domnișoara nu vorbește?
— Niciodată… nu… n-am vorbit! răspunse Ghighi speriată c-o ia și pe ea la zor și schimonosind cuvintele unguresți atât de îngrozitor, că inspectorul se cutremură de durere.

— A… da, da… Dumneavoastră desigur nu vorbiți ungurește în familie? întrebă Horvat pe Herdelea.

— Nu… adică… ar fi greu… Femeile n-au de unde să… Mă rog… Băiatul însă vorbește mai abitir ca un ungur… Da… A uimit toată Armadia cum știe de bine, murmură învățătorul sfârșind cu un suspin.

Inspectorul plecă stăvilindu-și în gât revolta. După ce se sui în trăsură însă, spuse foarte grav lui Herdelea:

— Asta-i nemaiauzit, domnule! Dacă nu poți fi înțeles cu limba noastră nici în casa unui învățător, care trebuie să fie un propovăduitor sincer, atunci cum să progreseze învățământul ungar? Cum, domnule?… Ce-am văzut la dumneata m-a uimit și m-a întristat… În orice caz m-ai făcut să fiu foarte curios de examenul de mâine…

Doamna Herdelea și Ghighi avură ce ocărî toată seara pe socoteala inspectorului; învățătorul însă tăcu, nu-și prea găsi culcuș în pat, iar a doua zi, mergând în Pripas, se închină și bolborosi toate rugăciunile câte și le aduse aminte.

Când bătu ora opt, inspectorul intră în clasă, înaintea lui Belciug, care veni de-abia pe la nouă, cu urmele de zid pe haine. Examenul fu o tortură pentru învățător și elevi. Horvat se amesteca întruna, încurca întrebările și, de îndată ce un copil greșea, încrunta din sprâncene și se uita triumfător la Herdelea. Ba de câteva ori zise tare:

— Cum să știe, dacă nu cunosc limba!… Nici unul nu vorbește cumsecade ungurește! Toți se bâlbâie, se strâmbă… Scandal!…

Herdelea începu să se scuze că copiii nu pot ști perfect limba, de vreme ce n-o vorbesc acasă și că, de altfel, rezultatele nu sunt cum ar putea fi din pricină că el a fost înlocuit luni de zile cu un tânăr care venise cu obiceiuri noi. Dar, fiindcă inspectorul nici nu voia să-l asculte, se resemnă mai în urmă, își recăpătă sângele rece și nu se mai sinchisi de dânsul, examinând parc-ar fi singur cu școlarii, gândindu-se doar mereu:

— Acu fie ce-o vrea Dumnezeu din cer! Acolo-i toată nădejdea!

La sfârșit veni rândul preotului, cu religia. Copiii, înviorați, răspundeau limpede și cu glas tare, ca și când de-abia și-ar fi stăpânit bucuria că li-e îngăduit să rostească vorba pe care o pricep.

— Aș dori să-mi spună un elev pe ungurește Tatăl nostru! zise Horvat, la sfârșit, nemulțumit că nu mai auzea limba statului.

Belciug, parcă n-ar fi înțeles bine, întrebă mirat:

— Poftim?

— Zic c-aș dori s-aud Tatăl nostru în ungurește conform planului de învățământ! repetă inspectorul deodată mai sever.

— Asta nu se poate! răspunse preotul, hotărât și scurt, îmbujorându-se de mândrie.

— Cum nu se poate? zise inspectorul jignit de tonul răspunsului.

— Nu se poate, vorbi Belciug cu o franchețe care-l înălța, pentru că elevii nu știu rugăciunile pe ungurește pentru că eu i-am învățat în limba lor maternă, pentru că nici eu nu le știu pe ungurește, căci nici pe mine nu m-a învățat nimeni să le zic pe ungurește, cum n-am învățat nici eu pe nimeni!

— Mă surprinde și culoarea, și înțelesul cuvintelor dumitale, părinte! zise inspectorul Horvat grav. Legea prevede că în școlile statului religia să se predea paralel în limba maternă a elevilor și în limba oficială ungară. Vasăzică cer minimul posibil când mă mulțumesc cu Tatăl nostru. Mă rog, te-am convins?

— Domnule inspector, eu unul prefer să nu mai predau religia în școala aceasta decât să-mi pângăresc conștiința și să zăpăcesc sentimentele credincioșilor mei! Orice să-mi cereți, domnule, dar asta nu! Măcar credința să ne rămână neatinsă! Măcar atâta drept s-avem și noi în țara asta, în care ne-am născut și s-au născut părinții noștri și părinții părinților noștri!

— Observ însă că limbajul dumitale nu se prea deosebește de cel al agitatorilor care stârnesc zâzanie între națiunea ungară unitară și ungurii de buze române? rosti inspectorul aspru, încheindu-și haina ca să-și sporească

autoritatea. Țin să te previn, părinte, că statul nu dă ajutoare celor ce lucrează împotriva intereselor patriotice!

— Dacă respectul credinței mele strămoșești și împlinirea cinstită a datoriei mele de preot înseamnă agitație, domnule inspector, primesc bucuros orice urmări! Dar de la ceea ce cred că este datoria mea, nu mă voi abate, în nici un caz! declară Belciug atât de energic că Herdelea se făcu mititel de admirație și de frică.

— Bine… Foarte bine… Iau notă… Probabil că din pricina aceasta nu progresează școala de-aici deloc… Foarte probabil!… Prea bine!… Voi lua măsurile de cuviință, negreșit, murmură inspectorul înghițindu-și mânia ca să nu dea spectacol în fața școlarilor; apoi, întorcându-se brusc la Herdelea, urmă: Dumneata trebuie să fii cam obosit, nu? Se vede că ești obosit!… Câți ani de serviciu ai?

— Treizeci și doi, bâlbâi învățătorul spăimântat.

— Da? Treizeci și… A, e destul! Te sfătuiesc să ceri îndată să te scoatem la pensie!… Te sfătuiesc mult!… Vei avea o pensie frumoasă și te vei putea odihni, căci ai mare nevoie de odihnă… Vasăzică să-mi trimiți petiția! Din partea mea vei avea tot concursul să fie rezolvată cât mai grabnic!

Belciug rămase cu Herdelea în curtea școalei după plecarea inspectorului, amândoi descoperiți, în soarele vesel și fierbinte. Din clasă glasurile copiilor, dezghețate de frica prin care au trecut, veneau molcom și topite într-un zumzet de albine harnice. Stăteau tăcuți, gânditori și tulburați. Apoi deodată privirile lor se întâlniră și fiecare citi în fața celuilalt aceeași zbuciumare.

— E greu de tot, Ioane! S-au pus pe capul nostru să ne doboare! zise Herdelea trist și nehotărât.

— Nici pe Dumnezeu nu ni-l cruță, păgânii!… Vor să ne ucidă sufletul, nu le ajunge că ne-au încătușat limba! murmură Belciug cu o îndârjire adâncă și stăpânită.

Tăcură iar. Primejdia parcă-i împrejmuia tot mai strâns, acoperindu-i și înduioșându-i. Ochii lor se îndulciră privindu-se. Și în același timp inimile lor se umpleau de iubirea care înfrățește pe ostași în fața dușmanului.

— Și noi suntem vinovați, Zaharie! zise preotul cu glas care iartă și cere iertare.

— Greșeala iertare așteaptă, adăugă învățătorul. Își strânseră mâinile ca și când ar fi făcut un legământ.

Peste vreo două săptămâni, după examen, Ghighi stând în grădinița din fața casei, văzu o trăsură prăfoasă apropiindu-se, care i se păru cunoscută. Dar numai când se opri, începu să țipe de bucurie copilărească:

— Laura!… Pintea!… Mamă, a venit Laura!… Alergă la trăsură, se sărută de nenumărate ori cu Laura, râzând, plângând și ciripind neîncetat:

— Nici nu ne-ați telegrafiat că sosiți…

— Am vrut să vă facem surpriză…

— Te-ai mai îngrășat, Laura scumpă… și ce bine-ți șade așa!

— Tu te-ai făcut iar mai frumoasă…

— Ei, destul, destul! strigă Pintea glumeț. Mai treci de mă sărută și pe mine!

Herdelea ieși fără haină, cum era, și îmbrățișă întâi pe George, în vreme ce, în urma lui, dăscălița cu lacrimi în ochi și cu râsul pe buze murmură zăpăcită de emoție:

— O, dragii de ei… Le-o fi foame și noi n-avem nimic gata… Dacă știam, tăiam vreo doi pui… Dragii mamii, dragi!…

O servitoare dolofană coborî tacticos din trăsură cu fetița Laurei în brațe. Speriată de gălăgie, copila începu să plângă. Mamă-sa se repezi:

— Dă-o-ncoace, Ilona! Vru să o ia, dar Ghighi sări să i-o dea ei. În brațele ei însă fetița plânse mai tare.

— Nu te cunoaște, Ghighițo, de-aceea plânge, zise Laura, mândră. Să vezi însă pe noi cum ne cunoaște și cum râde! Ți-e mai mare dragul…

— Dă-mi-o mie, că eu sunt obișnuită cu copiii! făcu doamna Herdelea, luând pe micuța Maria de la Ghighi și ogoind-o: Taci cu mama tână, taci, draga mămiții scumpă și dulce…

Fetita se liniști într-adevăr, spre admirația tuturor. Herdelea profită de ocazie și-i pofti în casă, comandând militărește:

— Înainte… marș! În casă!… Ați trăncănit destul în uliță! În casă urmară noi lacrimi și mai ales se încinse o vorbăraie care nu se sfârși până la miezul nopți. Laura povestea minunății despre Pintea, Pintea despre Laura și amândoi despre odorul lor; Herdelea zugrăvi pe inspectorul care a fost ticălos la examen, dar fără a spune că i-a cerut să iasă la pensie; dăscălița și Ghighi întreținură pe Laura cu noutățile din Armadia, între care cea mai de seamă era logodna Lucreției Dragu cu profesorul Oprea… Între timp însă doamna Herdelea găsi destulă vreme să doboare trei pui mari în onoarea dragilor musafiri și să le servească la amiază un papricaș cum n-au pomenit ei nici la Bistrița.

După masă însă George stârni o furtună când spuse că chiar mâine vor să plece cu toții mai departe, la Sângeorz.

— Nu se poate! Trebuie să stați și la noi barem o săptămână! protestă Herdelea adăugând apoi cald: Că doar și noi vrem să ne fălim puțin cu voi la armadienii ăștia, ce Dumnezeu!

— La întoarcere, la întoarcere! zise Pintea neînduplecat. Acum nu-i vreme! Ceilalți ne așteaptă în Sângeorz de o săptămână!

— Care ceilalți?

Laura lămuri că ,,ceilalți" sunt Alexandru, fratele lui George, profesor în România, la Giurgiu, care a venit împreună cu Gogu Ionescu, soțul Eugeniei…

— Și Ionel, alt frate, contabil din Cernăuți, o completă Pintea. Suntem atâția frați și surori că numai tata știe pe dinafară întreg pomelnicul!… De altfel, aduceți-vă aminte, vi l-a înșirat odinioară pe îndelete…

— Au luat vila Mara și o să petrecem plăcut toți împreună, mai zise Laura. Numai să nu uităm să telegrafiem lui Titu să vie și el neapărat, deși eu i-am scris… dar ca să știe c-am sosit…

În sfârșit se învoiră și spre seară Herdelea cu George tocmiră două trăsuri pentru a doua zi, până la Sângeorz.

Călătoria fu veselă, cu opriri scurte prin toate satele, pe la cunoscuți și prieteni. Valea Someșului se strâmta mereu, șoseaua se pitula pe sub stânci și râpi tot mai piezișe, iar râul însuși gâlgâia din ce în ce mai mânios… Ulița Băilor cotește din șoseaua cea mare în mijlocul Sângeorzului, comună bogată și nesfârșit de lungă. Un pârâu gureș roade necurmat drumul ce urcă ușor printre case țărănești până ajunge la băile așezate într-un cazan împresurat de dealuri împădurite. Vile cochete sunt risipite și ascunse printre brazi bătrâni, în jurul unui dâmb ca o tidvă uriașă în vârful căruia chioșcul alb pare o tichiuță de clovn. La picioarele dâmbului, văzându-se de departe, dintr-un perete tăiat în piatră, izvorul Tămăduirii bolbocește prin guri numeroase, adunându-și borvizul într-un canal arămiu care-l duce în clădirea scaldelor. În fața izvorului e o terasă prundită, de unde pornesc zeci de cărări, păzite de brazi, spre vilele și căsuțele dimprejur. La o margine a terasei însă un hotel-restaurant nou, parcă stăpânește și ispitește toată lumea.

Sosiră pe la asfințitul soarelui în fața vilei Mara care albea cu ferestrele deschise. George strigă din uliță:

— Oaspeți primiți, oameni buni? Un căpșor frumos de femeie se ivi într-o fereastră, dar dispăru îndată cu un țipăt înăbușit:

— George… A venit George!

Într-un antreu larg, puțin întunecos, se întâlniră toate rudele și se cunoscură. Voiau să pară veseli, și totuși toți erau stânjeniți. Însuși George nu se simțea prea la largul lui cu neamurile din România; fusese aproape copil când văzuse ultima oară pe Alexandru, și chiar Eugenia se schimbase mult în trei ani. Ca să scape mai ușor, George căută să glumească și să adauge la numele fiecăruia câte-o codiță hazlie; ba la sfârșit se învârti și într-un picior, strigând:

— Ei, mai sunt rude de recomandat? Ca mi s-a urât de când nu mai isprăvesc!

Vorbele acestea li se părură atât de șugubețe că toți izbucniră în râsete care mai sparseră gheața puțin. Atunci interveni Atena, soția lui Alexandru, o femeie naltă, uscățivă, cu trăsături fine și cam reci, dar cu voce foarte caldă și simpatică:

— Bine, Georgel, se poate să uiți tocmai pe nepoții tăi?… Veniți aci, copii!… Poftiți, moștenitorii noștri dragi!… Alecu, Ionică, Zoe!…

Toți Herdelenii se aruncară asupra copiilor, înăbușindu-i în sărutări. Mai ales dăscălița, care se simțea opărită în fața atâtor necunoscuți, găsi o adevărată salvare în copii și se retrase cu ei într-un colț ca să-i mângâie.

Încetul cu încetul însă răceala se topi. Alexandru era un bărbat blând, cu ochii dulci și barbișon negru, și se împrieteni curând cu Herdelea, vorbind de școală și de unguri. Gogu Ionescu era mai bătrân, aproape de vârsta lui Herdelea, dar fiindcă nevastă-sa era prea tânără, umbla spilcuit, îmbrăcat după ultima modă, se rădea în fiecare zi, și nu purta mustăți; vorbea în fraze alese, parcă fiece cuvânt ar fi fost pentru *Monitorul Oficial*, deși la Cameră nu deschisese gura niciodată, fiind mameluc guvernamental. Laura și Ghighi nu mai conteneau cu frumusețea Eugeniei care, într-adevăr, avea ochi mari foarte albaștri și mângâietori, cu gene lungi și dese care, când clipeau, parcă oftau, cu o gură cât o cireașă coaptă, veșnic surâzătoare, cu obrajii catifelați care n-au nevoie de dresuri, cu talia mlădioasă, trasă prin inel, cu o rochie simplă și totuși de o eleganță ademenitoare… Firește că și Eugenia descoperea mereu noi calități Laurei și Ghighiței, cerând din când în când și părerea soțului ei:

— *Elle est ravissante*, Gogule, *n'est-ce pas*?

Gogu aproba foarte politicos, deși el era atât de încântat de nevastă-sa, pe care o luase fără zestre și numai pentru frumusețea ei, încât toate femeile din lume i se păreau mai mult sau mai puțin slute.

George umbla de la un grup la altul, strălucitor de mulțumire, azvârlind câte-o vorbă și în sfârșit statornicindu-se lângă doamna Herdelea care se mai încălzise puțin discutând de greutățile casnice cu Atena, ea însăși mare gospodină și mamă iubitoare.

În vălmășagul prezentărilor uitaseră pe fetița Laurei. Cu atât mai mult fu purtată din mână în mână, răsfățată și sărutată, până ce micuța găsi de cuviință să-și ude scutecele tocmai în brațele Eugeniei, spre marea veselie a tuturor.

— Bine că nu ți-a pătat rochia! strigă Ghighi.

— E semn bun pentru o nevastă tânără! glumi Herdelea.

— A, știi că a sosit și Ionel, zise Alexandru către George, când se mai potoli zgomotul. Noi l-am găsit aici. Zice c-a venit de vreo zece zile. Dar crezi că poți face ceva cu ursul cela? Nici măcar nu vrea să stea cu noi. Are odaie la hotel și toată ziua bate dealurile și pădurile…

În sfârșit Atena, ca gazdă, puse capăt taifasurilor:

— Acuma haideți toți în camerele voastre!… Și într-o jumătate de oră să fiți gata, că mergem să ne plimbăm nițel cu muzică, iar pe urmă vom lua masa la restaurant!… Ei, la revedere! În curând!

Peste câteva minute toți se găteau și în toate odăile se schimbau păreri despre noile cunoștințe. Toți erau încântați, afară de Gogu, care nu putea uita rochia doamnei Herdelea, croită după moda de-acum douăzeci de ani, și care se simțea jignit, deși nu voia să se arate, că străinii aceștia nu-l respectă îndeajuns.

În amurgul înăsprit de mirosuri de brad și de rășină, muzica lăutarilor răsuna alinătoare. Pe terasă și pe cărările dimprejur furnica o lume voioasă pe care valsurile și romanțele o fermecau. La izvorul Tămăduirii era îmbulzeală de pahare, iar prin înserarea brazilor șoaptele de dragoste se întreceau și se stingeau în aerul ce înviora inimile… Într-o poieniță ascunsă grupul de neamuri dădu întâmplător peste Ionel, șezând pe o bancă, cu țigara în colțul gurii, nepăsător și liniștit. Muzica și zgomotul lumii de-abia ajungeau aici ca o adiere blândă. Îl siliră să meargă să mănânce împreună.

— De ce nu mă lăsați pe mine în pace? zise Ionel, urnindu-se anevoie. Mie nu-mi place gălăgia și lumea…

În întunericul înstelat restaurantul strălucea de lumină. Terasa mai toată era acuma acoperită de mese, iar în parfumul brazilor se amestecau mirosuri de mâncări și băuturi.

— Uite Ungureanu! strigă George tocmai când erau aproape de masa ce li se rezervase, oprindu-se. Ce faci pe-aici, prietene?

Aurel văzu pe Laura în mijlocul celorlalți, își scoase pălăria și zise încurcat:

— Bună seara, stimată doamnă! Laura răspunse dând din cap serios, urmându-și calea fără nici o tresărire. Doar când se așeză la masă se gândi zâmbind că odinioară a putut simpatiza pe băiețoiul ăsta…

Erau pe la mijlocul cinei când deodată apăru Titu pe terasă. Se uită împrejur puțin jenat, apoi, văzând masa cea mare, veni drept și salută parcă pe toți i-ar fi cunoscut de când lumea.

— Am primit târziu telegrama și de-abia adineaori am putut sosi!

Laura, care nu-l mai văzuse de la cununie, îl îmbrățișă plângând și murmurând cu drag:

— Titule! Titule! Soții Herdelea se simțiră mai mândri, observând că feciorul lor a făcut impresie bună asupra noilor neamuri.

— Aici, aici, lângă mine, că mie-mi sunt mai dragi poeții! strigă Alexandru dându-și scaunul mai la o parte.

La dreapta lui Titu ședea Eugenia, care-l privea curioasă. Titu îi sărută mâna inelată și parfumată, și așezându-se îi zise:

— Superbă soră are George, iar eu încântătoare cumnățică!

— Oprește, tinere, avântul! râse Alexandru. Să nu te apuci să-i faci curte că bărbatu-său e gelos ca un harap!

Gogu, de peste masă, zâmbi cu o nepăsare căutată, în vreme ce ceilalți râseră cu poftă. Eugenia însă se roși puțin și răspunse:

— Cu toate astea îmi place să mi se facă curte!

— Aha! aha! strigă iar Alexandru. Carevasăzică, o invitație în toată forma?… Gogule, să fii cu ochii în patru, că tânărul e primejdios!

Râsul și buna dispoziție au domnit toată seara… Titu fu găzduit, firește, tot în vila Mara. Se sculă însă mai de dimineață ca toți, să se poată plimba și să-și răcorească creierii înfierbântați de emoțiile ce i le-au stârnit oamenii din țara unde năzuia și el. Se simțea fericit și-i suna mereu în urechi mai ales graiul lor grăbit și dulce. Dându-și seama că Alexandru îl simpatiza, voia să câștige și prietenia lui Gogu care, fiind deputat, îl va putea ajuta mai ales când va ajunge și dânsul în România. Apoi Eugenia îl fermecase așa

încât o și visase, dar acum trebuia să-și astâmpere admirația, zicându-și că nu-i timpul să se țină de năluciri.

La izvor se întâlni cu Ionel Pintea care bea foarte cumpătat, dintr-o ceașcă, borviz cu lapte în care înmuia chiflă.

— Asta-i cura mea, zise Ionel zâmbind silit. Porniră împreună într-o pădure deasă de molifți. Ionel nu era prea încântat, căci petrecea mai bine singur. Titu totuși se agăță de dânsul, dornic să afle ce-i în Bucovina, fiind întâiul om de-acolo cu care putea vorbi. Întrebările lui stăruitoare însă pe Ion Pintea îl plictisiră, încât în cele din urmă îi spuse răspicat:

— Dumneata vrei să mă faci să vorbesc de lucruri care pe mine nu mă interesează sau cel puțin nu mă pasionează. Eu azi sunt un simplu contabil, copleșit de muncă și care n-am nici vreme și nici poftă să mă amestec în zâzaniile politice. Orice politică mi-e indiferentă… Prostiile astea, iartă-mă că zic așa, le-am făcut pe când eram prin liceu și nu le-am mai luat cu mine în viață, să mi-o împovărez… Și pe urmă, mai cu seamă la noi în Bucovina, politica înseamnă numai ceartă, hărțuială, scandal, murdărie… mai mare rușinea! Suntem puțini și totuși dezbinați în atâtea partide și bisericuțe, încât nimeni nu se gândește la interesul general, ci toți se gândesc numai la ambițiile lor mărunte… A, mi-e și scârbă!… Eu cred că libertatea e cea mai mare nenorocire pentru poporul care nu-i copt s-o aibă. De aceea dumneavoastră aici sunteți mai fericiți, oricât vă plângeți și vă burzuluiți… Așa este, domnule! Aici ungurii, nerozi, vă sâcâie, vă persecută, vă îngenunchează — adevărat. Asta-i norocul dumneavoastră, căci asta vă face dârji, solidari și puternici. În clipa când vi s-ar da libertatea, ați face și dumneavoastră ceea ce se face la noi. Ungurii sunt proști și vă întăresc vrând să vă slăbească. V-ar distruge însă îndată ce s-ar dezlega lanțurile!

Titu rămase cu gura căscată, fără să mai poată răspunde.

— Ei, acuma ai aflat? sfârși Ionel acru. Adevărul e totdeauna dureros…

Titu murmură ceva, mai merse câțiva pași, apoi deodată îi zise bună ziua și se despărți tulburat.

— Nu se poate… Vorbe… Astea-s aiurările unui ursuz! se gândi dânsul simțindu-se totuși obosit ca după o noapte nedormită.

— Încă unul care-i cu mintea plină de fumuri! murmură Ionel singur, bucuros c-a scăpat de un tovarăș prea curios.

Titu fu posomorât toată ziua, parcă de cele ce i-a spus Ionel atârna fericirea lui întreagă. Își amintea fiece cuvânt și-l durea ca o mare nenorocire. Laura îi șopti când găsi prilej:

— Ce ai, dragă Titule? Nu fi urâcios! E vorba de viitorul tău. George a vorbit cu Alexandru despre tine și despre dorințele tale… Ia seama să nu-i indispui pe toți!

După-prânz, stând cu toții de vorbă într-un chioșc, la umbră, Herdelea povesti amănunțit rudelor câte a pățit. Voind să-și pregătească mai frumos ieșirea la pensie, o întoarse pe coarda națională, arătându-le cum toate i se trag din faptul că a luat apărarea unui biet țăran român față de samavolnicia unui magistrat ungur, apoi stăruind mai ales asupra examenului când inspectorul i-a cerut să nu mai lase pe copii să crâcnească pe românește, și sfârșind melancolic:

— Dar decât să-mi unguresc sufletul la bătrânețe și să-mi vând conștiința, mai bine s-ajung salahor muritor de foame! Mai bine!… De aceea mă și bate capul să ies la pensie curând-curând…

Rudele din țară fierbeau de indignare. Chiar și Gogu se încălzi și, când Herdelea spuse că, de-ar fi mai tânăr, s-ar duce și el în România ca Titu, numai să scape de urgia stăpânirii unguréști — se repezi însuflețit la Titu și-i strânse mâna:

— Bravo, tinere! Vino la noi, la libertate!… De ce-ai sta și dumneata între barbarii aceștia cotropitori de conștiințe!

Titu se însenină, mai cu seamă că Gogu îi oferi îndată să tragă la dânșii în Bucureștii, adăugând:

— La noi poți sta toată ziua, să mănânci și să faci poezii câte-ți place!

— Să vii negreșit la noi! O să-mi faci mare plăcere! spuse și Eugenia privindu-l cochet și convinsă că melancolia de azi a tânărului a fost din pricina ei.

Alexandru îl pofti să mai meargă și pe la dânsul, prin Giurgiu, dacă i se va urî la București.

— Să vii numai, că n-ai să rămâi pe drumuri în România! sfârși Atena.

— Cu atâtea protecții mari, ministru trebuie să ajungi, Titule! strigă Herdelea uitându-și grija lui, de mulțumire că-și vede feciorul fericit.

Într-una din zilele următoare Gogu și Alexandru, vorbind de Titu, socotiră ca ar fi poate și mai nimerit să-i găsească vreun temei oarecare, ca să nu se simtă jenat stând degeaba. Și hotărâră îndată să-l adăpostească la un ziar; Gogu, ca deputat, are să-i facă loc barem la jurnalul partidului.

— O, da, la o gazetă! zise Titu strălucind de bucurie, când află. Așa ceva visam și eu… Tocmai așa ceva…

Perspectivele trandafirii îi șterseră din creieri răspunsul lui Ionel ce-l întunecase un răstimp. Cu privirea la ținta care lucea mai aproape, viața i se părea plină de comori.

De altfel Gogu prinse dragoste multă pentru ,,tânărul cu ochii aprinși, de o lumină stranie și înălțătoare", cum îi zicea. Umblau mult împreună, discutând politică națională și uneori chiar literatură românească, deși acasă Gogu se mândrea că n-a citit în viața lui decât numai franțuzește. Alături de Titu, deputatul se simțea cuprins de înflăcărare:

— Trebuie să mai aveți răbdare, să mai luptați, să mai rezistați! Va veni și mântuirea! Trebuie să vie!… Credeți că pe noi, dincolo, nu ne doare viața voastră de suferințe?… Voi sunteți speranța noastră, precum noi trebuie să fim speranța voastră!

— De ce nu faceți măcar un gest ca să ne încurajați? întrebă Titu pe care gândul acesta îl frământase mult.

— Vă dorim în adâncul inimii noastre, dar gura trebuie să fie mută! zise deputatul român grav. O, politica!… Ce stupid lucru e politica în lume!

Ion auzi curând că Vasile Baciu a umblat pe la un avocat din Bistrița și că l-ar fi tocmit să-i scoată toate pământurile de la ginere-său. Se spăimântă mai ales simțindu-se slăbit în îndârjirea lui de când i-a murit și copilul. Deși vedea primejdia, gândurile nu-i mai erau îndreptate numai asupra ei, ci hoinăreau neputincioase ba încoace, ba încolo. Își zicea că n-are să dea nici un petic deloc, ș-apoi îndată iarăși că n-ar fi rău să cadă la o învoială cu Vasile, să-i astupe gura… În schimb inima îi bătea mereu mai nerăbdătoare, frământată de un dor înăbușit prea multă vreme care azi stătea să izbucnească. Când îi venea în minte Florica, uita de toate, chiar și de socru-său, întocmai precum odinioară a uitat-o pe ea din pricina pământului.

A doua zi după ce află cum a fost Vasile Baciu la avocat, văzu pe Florica trecând cu demâncare la oameni, sprintenă, zâmbitoare și dându-i binețe parcă l-ar fi chemat la dânsa:

— Ce mai faci, Ionică!… Noroc bun!

— Noroc bun! mormăi el îngrozindu-se cum i se scurg ochii după ea.

În aceeași seară, venind de la câmp, se opri în poarta lui George să-l întrebe ce să facă cu socru-său? Dar în vreme ce George îi spunea și-l învăța ce credea, dânsul vedea numai pe Florica în tindă, învârtindu-se la vatră, pregătind cina, și de abia se stăpânea să nu se repeadă la ea, s-o cuprindă în brațe și s-o ducă de-aici, să n-o mai atingă nimeni, nici să nu i-o râvnească.

Ziua următoare se gândi să se ducă iar la George, dar nu mai îndrăzni de frică să nu-i vadă în ochi patima. Și, fiindcă totuși trebuia barem s-o vadă, alergă ca un smintit până ce știrici la care holdă seceră Florica și-și făcu drum prin apropiere și o zări.

Se mira și se afurisea că a lăsat-o să se mărite cu altul și că n-a luat-o el, ș-apoi se mângâia singur, zicându-și: ,,Mie mi-a fost scrisă Florica, degeaba…"

Încerca să se smulgă din lanțul ce-l strângea tot mai tare ca să-și întoarcă toate gândurile la moșia lui amenințată de îndârjirea lui Vasile. Dar când se mustra c-o să-și piardă averea pentru o muiere blestemată, cum se mustrase și altădată, acum i se adăuga în creieri, nechemată, întrebarea: ce folos de pământuri, dacă cine ți-e pe lume drag nu-i al tău? Și pe urmă gândurile se înlănțuiau. Barem de-ar fi trăit copilul, să știe și dânsul pentru cine muncește și se sfarmă… Dar așa, cui ar rămâne moșia lui, dacă l-ar strânge Dumnezeu într-o bună zi, căci omu-i trecător ca adierea vântului.

Din pricina alergăturilor zadarnice rămăsese în urmă cu munca pământului. Toată lumea isprăvise seceratul, dar el mai avea încă două holde în picioare. Numai după o ceartă mare cu mamă-sa, se urni să trimită pe Glanetașu cu trei lucrători la locul cel mai mare, iar delnița de lângă drumul cel vechi s-o doboare dânsul.

Era într-o joi. De unde muncea Ion se vedea drumul pe care treceau neîncetat femei cu coșuri și desagi, mergând la bâlciul săptămânal în Armadia. Mărul pădureț sub care născuse anul trecut Ana era încărcat de rod și făcea o umbră groasă, deși o porumbiște verde îl acoperea până-n ramuri.

Ion lucra cu o voie bună cum nu mai avusese de mult, ca și când ar fi presimțit o bucurie năvalnică. Se uita rareori spre drum, ca să nu-l ție de vorbă nimeni. De altfel pe la prânzul cel mic nu mai trecea pui de om… Începu să lege snopi și, când isprăvi și-i așeză în picioare, își aruncă ochii spre Pripas. Atunci văzu departe o femeie, venind grăbită, cu niște desagi pe umăr. Tresări și privi împrejur, bucuros că e singur cât e hotarul de mare.

— Florica! murmură dânsul apoi cu ochii spre femeia care se apropia mereu.

O sorbea cu cât se apropia și i se părea din ce în ce mai frumoasă. Florica avea o năframă albă în cap, legată ștrengărește. Îl zări și ea, mirată și cuprinsă de o strângere de inimă. Dar nu-și pierdu firea și, când ajunse în dreptul lui, îi strigă zâmbitoare:

— Am să sosesc la spartul târgului, Ionică!… De, omul cu multe griji anevoie iese din casă!

Ion ar fi vrut să-i răspundă și limba parcă i se înțelenise. Florica însă nu se opri. Și atunci îl apucă o frică cumplită că nici acuma, deși ar avea prilej bun, nu e în stare să-i vorbească, să-și deșarte sufletul… Păși spre drumul pustiu și izbucni aproape desperat:

— Unde fugi așa, Florico?… Mai stai oleacă, stai că am să-ți spun ceva… Și vino mai încoace că doar n-o să piară târgul…

Femeia parc-ar fi așteptat chemarea. Se întoarse din cale și veni spre dânsul, cu fața aprinsă, dar zicând molatic:

— Vai de mine… numai să nu mă ții mult de vorbă, Ioane, că mă omoară George…

Iar când fu lângă Ion, adăugă mai încet:

— Mă duceam să vând niște pere oarzăne, că ne trebuiesc bani… Și George nu mă lasă nici să…

Ion o privea tăcut și simțindu-se jignit că îi vorbește de George. Nevasta, ridicând ochii ei albaștri întrebători și adâncindu-i în ochii lui tulburați, înțelese, își curmă gândul și murmură gingaș:

— Ce vrei, Ioane?… Bărbatul zise, cu dinții strânși, înfricoșat parcă să nu-i zboare spre dânsa tot sufletul înnebunit de patimă:

— Mai odihnește și tu… De ce nu vrei să te odihnești? Privirile lor se împleteau fermecate. Florica șopti mai domol:

— Îs grăbită, Ionică… zău așa… Lasă-mă… să-mi văd de drum… zău așa…

Dar în același timp pășea alături de Ion, cu umărul lipit de umărul lui. Trecură prin porumbiște și se opriră sub părul pădureț unde sumanul bărbatului era așternut pe jos la umbră, ca un culcuș pregătit înadins. Se așezară privindu-se în ochii strălucitori de o fericire mult așteptată. Ion vru să-i impute că i-a pomenit de George, suflă greu pe nas și de abia putu gâfâi:

— Ehei, Florico…

— Uf, ce cald mi-e… m-a topit căldura, zise femeia dând mai la o parte desagii cu pere. Dar aici e bine că-i răcoare… zău așa… răcoare…

— Răcoare, bâlbâi Ion în neștire peste câteva clipe. Apoi tăcură, ascultându-și bătăile inimii. Apoi Ion, brusc ca o fiară, o cuprinse de subsuori și-i mușcă buzele. Apoi Florica se lăsă pe spate, moale, gemând…

— Tot a mea trebuie să fii tu! zise bărbatul pe urmă când Florica își lega năframa, gata de plecare. Să știi de bine că fac moarte de om și tot a mea ai să fii!

— Ei, Ionică, multe zice omul! răspunse femeia fără să-l mai privească. Când s-a putut, n-ai vrut; când vrei tu, nu se mai poate!

Ion rămase șezând pe suman, cu ochii după Florica ce se pierdea prin porumbiște.

— Ba se poate, murmură singur, ca o încurajare. Să știu de bine că…

Își reteză deodată vorba. Frunzele mărului foșneau ca o imputare. Și imputarea îi aducea aminte de Ana. Sări în picioare parcă l-ar fi înțepat o viperă. Nu mai îndrăzni să se uite spre mărul sub care, acum un an, cealaltă i-a născut copilul. Se duse la seceră, fără a întoarce capul, ca și când din spate l-ar fi amenințat o mână nevăzută.

Florica se depărta pe drum legănându-se mândră în șolduri. Inima lui Ion tresălta de noi fiori, în vreme ce buzele-i șopteau dârz:

— Ba se poate!… Să știu de bine că fac moarte de om!

Capitolul XII: George

Precum flăcăii se duc pe la fete în fiecare seară, pe viscol ca și pe vreme frumoasă, frânți de munca zilei ca și după odihna de sărbători, tot astfel se ducea acum Ion pe la George, nesmintit, ca spre un frate bun, când să-i ceară un sfat, când să-i dea el o povață, găsind totdeauna o pricină care să-i îndreptățească venirea… Nu se mai sfia de George și uneori schimba câte-o vorbă și cu Florica, în treacăt, cum se cuvine să te porți cu orice muiere în casa omului.

Iar George se simțea măgulit că vine și se mândrea că-i caută sfaturile un bărbat deștept ca Ion care, prin minte și șiretenie, s-a înstărit de unde mai înainte era calic ca șoarecele din biserică.

Numai Savista-oloaga, care trăia pe lângă casa lui George, bufnea și se burzuluia din ce în ce mai năstrușnică. Fiindcă George a strâns-o de pe drumuri și glumea uneori cu dânsa și mai ales fiindcă nu uita niciodată, când aducea rachiu, să-i dea și ei câte-un păhărel, Savista îl iubea cu o furie sălbatică, atât de caracteristică estropiaților, și ar fi fost în stare să strângă de gât pe oricine pentru dânsul. În schimbul mâncării n-avea altă îndatorire decât să stea toată ziua pe prispă și să hâșâiască găinile ca să nu intre în tindă. Ba joia, când era frumos, George îi mai dădea voie să se târască până-n Ulița Mare, să-și cerșească și câte ceva gologani, să aibă și ea banii ei… Cu aceeași patimă ura însă pe Ion de când a simțit că umblă după Florica și că astfel vrea să înșele pe George. Se liniștise un răstimp, după ce ocărâse pe Ana, văzând că venirile lui Ion sau oprit brusc, și fusese chiar mândră că ea a putut abate o primejdie ce amenința pe idolul ei. Dar acuma, că Ion venea mai des ca totdeauna, îngrijorările o zbuciumau și o făceau să nu mai ațipească nici în după-amiezile cele mai dogorâtoare. De cum sosea Ion, ea se lipea pe prispă ca o broască, ciulind urechile ca să nu-i scape nici o vorbă, ochii îi luceau straniu, ca două mărgele de sticlă, urmărindu-i fiece mișcare și privire, fără a pierde din vedere nici pe Florica în care n-avea nici o încredere, neuitând că odinioară era să se mărite chiar cu Ion, dacă el ar fi vrut-o s-o ia… Se înfuria că nu putea surprinde nimic la Ion și că doar Florica se zăpăcea și se roșea puțin, încât oalele îi dădeau deseori în foc, umplând toată casa cu aburi și miros de rântaș ars.

Plictisită de atâta pândă zădarnică, într-o zi, fiind numai Florica acasă, avu o izbucnire de furie, urlând și amenințând:

— Spun tot lui George… Tu ești rapandula… tu… tu… Ce vine Ion? A? Ce-i Ion? Bărbat?… Ptiu?… Tffss!…

Scuipă spre Florica, se învineți de mânie neputincioasă, își smulse smocuri de păr din cap și ochii i se umplură de sânge răcnind:

— Rușine!… Rapandulă!… Omoară George!… Femeia se sperie întâi, crezând c-a dat boala rea peste ea, dar pe urmă, înțelegând unde bate, o huidui. Și oloaga se potoli îndată, parcă i-ar fi turnat apă rece în cap. Îi păru rău că s-a trădat și, ca s-o dreagă, vru să arate c-a glumit și începu să râdă cu dinții ei lungi și galbeni:

— Glumă, fă… Zău… Dă-mi ciorbă!… Foame… Odată însă Ion pică pe la prânz, când George lipsea. Savista încremeni pe prispă văzându-l că intră în ogradă. Și când Ion zise nepăsător, oprindu-se lângă poartă:

— Noroc, noroc, Savisto! Tot voinică?… Da George-i pe-acasă?

— Numai Florica acasă! răspunse ea repede, arzând de dor să-l facă să se apropie de nevastă ca să se adeverească bănuiala ei.

Ion stătu pe gânduri câteva clipe, ș-apoi zise mai încet, aruncându-și ochii fulgerător spre tindă:

— Aveam cu George o vorbă… Păcat că nu-i și el aici…

Și plecă, întristat, clătinând din cap, uitându-se înapoi din uliță. Savista fierbea de bucurie. Era sigură că Ion venise la Florica, înadins pentru că o știa singură. Și de-aci încolo, când nu era George acasă, nu mai stătu lângă ușa tinzii, ci tocmai în colț, ascunsă după o grămadă de coceni de porumb, așteptându-l să mai pice.

Peste câteva zile Ion într-adevăr veni iar, tot pe vremea prânzului. Înainte de a deschide portița însă se uită prin ogradă. Oloaga, din ascunzătoare, vedea că pe ea o caută. Apoi Ion intră repede și dispăru în tindă. Savista se târî cât mai fără zgomot spre ușă. Și auzi glasul lui Ion, drăgăstos, și pe al Floricăi, înfricoșat. Tremura totuși atât de grozav de bucurie, că nu înțelese nimic, deși cei doi în tindă vorbeau destul de tare.

Ion ieși curând, văzu pe Savista și păli. Dar își reveni repede și-i zise ușor:

— Am venit iar și iar n-am dat de George… N-am noroc și pace! Rămâi sănătoasă, lele Savistă!

Oloaga nu răspunse; în privirea ei însă fâlfâia atâta ură, că Ion plecă fără a mai întoarce capul. Era fericită și de-abia aștepta să vie seara, să-i spună tot lui George…

— Bade… bade!… Vino-ncoa! îl întâmpină când îl zări. George, deși ostenit rău, se duse spre ea la grămada de coceni.
— Ei? Ce poznă-i cu găinile? o întrebă în glumă. Savista începu foarte încet și rar; dar apoi, cuprinsă de emoție, spumegă încât nu mai era chip s-o priceapă nimeni.

— Ion?… Ei, ce vrea Ion?… A fost aici? o întrerupse bărbatul ștergându-și de pe obraji nădușeala frământată de praf.

— Ion… fost… Florica…. fost… Tâlhari… Omoară, omoară! gemu oloaga desperată, podidind-o lacrimile și înecându-se de sughițuri.

— Bine, Savistă, bine… Lasă că știu… bine! făcu George liniștit.

De-abia după cină, când se culcă în pat lângă Florica, se gândi mai bine la vorbele Savistei și se cutremură, căci deodată își aminti privirea lui Ion de la nuntă, privirea care l-a înspăimântat atunci și pe care totuși a uitat-o. Cum a putut-o uita oare?

,,Apoi dacă-i așa, îl omor!… Amu nu mai iert… Îl omor!" își zise George hotărât, mângâind corpul femeii care-i ațâța sângele.

Doamna Herdelea nu voise să facă ceartă în fața oamenilor străini, în Sângeorz, dar cum ajunseră acasă, îl luă pe Herdelea la zor:

— Nu știu, nebun ești ori nu ești în toate mințile, de vorbeai întruna că ieși la pensie. Se vede că ți s-a urât cu binele… Apoi de aceea ne-am căznit și am suferit, ca acuma, după ce ai scăpat cu fața curată, să cauți singur sărăcia?

Ghighi era de aceeași părere, anume că retragerea ar fi o umilire. Cât privește că inspectorul cere să învețe pe copii numai ungurește, dăscălița răspunse prompt, potrivindu-și părerile după împrejurări, ca totdeauna:

— Ei și? Te încânți de lingușirile românilor, parcă din vorbe frumoase ai putea mânca? Lumea știe că suntem români, dar șovinismul nu-i a bună niciodată. Adică ce-o fi dacă o să-i învețe ungurește? Lasă-i să învețe, că-i bine azi când știi o limbă străină, că vezi bine că fără ungurească nici nu te mai poți mișca din loc… Dacă-s vremurile așa, noi să le schimbăm?

Herdelea însuși se simțea nenorocit că trebuie să se despartă de școală, dar totuși se rușina să spună chiar și acasă că inspectorul îl silește să iasă la pensie. Și de altfel mai spera în sine că până-n cele din urmă se va mai întâmpla ceva și nu va trebui să plece. De aceea amâna mereu și nu făcea petiția. Totuși, pe de altă parte, pentru orice eventualitate, răspândea și prin Armadia știrea că, față de persecuțiile tot mai crâncene ale ungurilor, se

gândește să-i dea dracului și să se retragă. Răspunsul i-l dădu Grofșoru, la berărie, în gura mare:

— Prietene și frate! Mai bine să mori decât să fii călăul copiilor noștri!

Și fraza aceasta făcu ocolul Armadiei, câștigând simpatii amândurora și chiar lui Belciug, pe care Herdelea îl lua veșnic ca martor și care îngălbenea de indignare când venea vorba de inspectorul Horvat.

După asemenea încurajări, învățătorul iar venea hotărât să-și scrie îndată cererea de pensie. Acasă însă găsea împotrivirea dârză a dăscăliței care îi schimba tot planul. Doamna Herdelea, sfătuindu-se toată ziua cu Ghighi, descoperea mereu argumente mai temeinice.

— Uite pe Zăgreanu! știi bine, că tu mi-ai spus, cât a fost în Pripas i-a înnebunit cu ungureasca… Și cu toate astea nu-i zice nimeni nimic, ba-l laudă toată lumea și-i prezice viitor mare!… Fiindcă așa și este!

Herdelea, încercând să profite de simpatiile lor pentru Zăgreanu, spuse că ar fi cuminte să-i cedeze lui locul din Pripas, firește dacă are intenții serioase cu Ghighi. Pe când fata protesta împotriva acestui plan infernal, declarând că-i e urât Zăgreanu (în Sângeorz însă mărturisise în taină Laurei că e băiat foarte drăguț, măcar că e numai învățător), doamna Herdelea zise neclintită:

— Lasă, nu te îngriji tu de el… Îi găsește lui loc inspectorul, că știi doar cât îl iubește și-l protejează…

Prin august, într-o după-amiază, Zăgreanu veni mai mișcat ca alte dăți, deși Ghighi nu era acasă. Herdelea trecu în grădiniță cu dânsul, să stea de vorbă. Și tânărul spuse îndată că sosește tocmai de la Bistrița și de aceea e plin de praf. Nici n-a fost încă să se schimbe. A văzut pe domnul inspector… Apoi nu mai putu continua. Herdelea îl privi întrebător.

— Mi-a spus multe, reluă Zăgreanu mai încurcat, parcă negăsind cuvintele potrivite. Mi-a făgăduit… câte-n lună și stele… Mi-a făgăduit…

— Te are drag inspectorul, zise Herdelea liniștit. E bine să fii bine cu inspectorul, foarte bine… Numai să-ți dea o școală bună, într-un sat bun…

— Apoi vezi, domnule colega, da, da, bâlbâi tânărul. E greu… Nu știu când s-o putea… Da… Domnul inspector zice că vrea să-mi dea Pripasul…

— Pripasul? făcu Herdelea cu o săgeată în inimă.

— Da… adică… zice că dumneata n-ai să mai stai mult, că-ți trebuie odihnă, că ai servit destul… că… în sfârșit…

Zăgreanu nu îndrăzni să-i mai spuie că inspectorul i-a poruncit să reamintească bătrânului învățător să trimită imediat cererea de pensie, altfel

îl va scoate din oficiu, că în nici un caz nu va mai îngădui să înceapă tot dânsul noul an școlar.

Herdelea rămase pierdut. Înțelese ceea ce nu îndrăznise să-i mărturisească Zăgreanu și se simțea dureros rușinat.

— Adevărat, foarte adevărat, murmură apoi cu glas tremurat. Am servit destul, prea destul… N-am să mai stau… Nu, nu, fie liniștit inspectorul! Fii și dumneata liniștit…

În aceeași seară, după ce se culcă doamna Herdelea și Ghighi, el se așeză la birou și scrise până târziu de tot. Strică multe coale de hârtie și toate le udă cu lacrimi. Închipuirea că de-acuma părăsește pentru totdeauna școala lui, iubirea lui, îi sfâșia inima. Când i-a venit suspendarea, a plecat cu o scânteie de nădejde de întoarcere; azi pleacă fără nici o nădejde. De azi încolo nu mai e învățător.

— S-a sfârșit, s-a sfârșit, șoptea dânsul frânt, ca femeia când trebuie să-și dea seama că a îmbătrânit.

Vasile Baciu fusese la trei avocați în Bistrița și toți trei îi spuseseră la fel: legea zice că copilul moștenește pe tată și tata moștenește pe copil. Asta înseamnă că să nu-și mai tocească opincile în zadar. Cu toate acestea el amenința mereu pe Ion cu judecata, nădăjduind să-l sperie, cum s-a speriat și dânsul odinioară. Sufletul lui însă era toropit de amărăciune și se revolta împotriva legii care îngăduie ca un tâlhar să vie să-i ademenească fata, să-i smulgă moșia și pe urmă, după ce bagă în groapă femeia, să rămână cu pământurile și averea luate cu japca… Gândindu-se mereu la nedreptatea lumii, ajunse la bănuiala și apoi la convingerea că Ion a omorât pe Ana, înadins ca să-i rămâie moșia și să se poată însura a doua oară.

Oamenii cărora le împărtășea credința aceasta credeau sau nu credeau, dar toți pizmuiau pe Ion că s-a ales cu atâta pământ pe urma Anei… De supărare și de necaz, Vasile Baciu se așternu mai rău pe băutură.

Nemaiștiind încotro s-o apuce, într-o dimineață se duse la popa Belciug și i se plânse. Preotul, cumpănind și chibzuind, avu o idee cucernică și zise atât:

— Bine… Am să vă chem pe amândoi… Și duminica următoare Belciug cheamă pe Vasile și pe Ion, împreună cu mai mulți fruntași ai satului.

— Oamenii de omenie trebuie să se învoiască! vorbi preotul frecându-și mâinile. Să căutăm și noi, cu toții dimpreună, o învoială omenească! Așa-i bine și așa-i frumos!

Ion, liniștit, ridică glasul:
— Eu nu-s nici câine, nici fără suflet, domnule părinte… Nu-s, martor mi-e Dumnezeu! În casă îl las să șadă cât o trăi, măcar că-i a mea după lege și poate mi-ar face trebuință. Dar îl las că-s om și nu strâng pe nimeni de gât… Trei locuri a vrut, trei le-a arat, le-a semănat, le-a cules. Puteam să i le iau că-s ale mele. Nevoie de ele n-are că bucatele în loc să le mănânce, le vinde și le bea… Dar zic, lasă-l să aibă și să bea, c-a muncit destul și supărări l-au ars destule… Apoi amu, vedeți și dumneavoastră, oameni buni, dacă-l las eu să trăiască, dumnealui nu vrea să mă lase pe mine să trăiesc!

Vasile Baciu, aprins ca omul fără dreptatea legii, sări cu răspunsul:

— Adică cu ce drept să-mi iei tu averea mea? Cum să-ți rămâie ție pământurile mele!… Că fata mi-ai omorât-o, copilul ți l-ai omorât!… Cu ce drept?

Vinele i se umflau pe tâmple ca niște râme. Dar vremea trecea, vorbele cădeau și învoiala nu se apropia. Atunci Belciug găsi clipa binevenită să intervie. Își drese glasul și rosti grav, ca la predică:

— Oameni buni și drept-credincioși, dreptatea-i veșnic cu două tăișuri, ca paloșul în mâna ostașului viteaz… Dreptate are Ion, căci legile lumii spun că averea copilului se cuvine părintelui care l-a zămislit și l-a crescut. Dreptate are și Vasile, căci după moartea fetei lui și a copilului ei, cuveni-s-ar ca moșia să se întoarcă la cel care a agonisit-o… Acuma mie, paznicul sufletesc al vostru, dragi îmi sunteți amândoi deopotrivă și dornic aș fi să dobândiți deopotrivă fericirea pe pământ ca și în ceruri, dimpreună cu fețele luminate cu care ne-am silit, cât am putut, să vă împăcăm cum e mai bine. Dârzi și neînduplecați sunteți însă ca două săbii ce nu încap într-o teacă. De aceea iată ce-am socotit eu ascultându-vă: stăpâniți amândoi ce cuprindeți în ziua de azi, tu, Vasile, casa și locurile pe care ți le lasă, iar tu, Ioane, averea care ți-a hărăzit-o mila cerească. Dar iarăși socot că drept n-ar fi să ajungă moșia în mâini străine. Viața omului e ca floarea câmpului. Azi e, mâine nu-i… Poate că azi-mâine, Ioane, ai să te însori, să ai copii, dar poate, Doamne ferește, să și închizi ochii când ai crede că ești mai voinic… Apoi, așa, n-ar fi păcat de Dumnezeu să rămână averea ta cui nici nu te-ai aștepta?… Ș-atunci aș crede c-ar fi înțelept și frumos să vă legătuiți amândoi să lăsați ce stăpâniți sfintei biserici în cazul când, Doamne păzește, v-ați prăpădi fără moștenitori direcți, adică fără copii… Făcând astfel,

întăriți puterea Domnului pe pământ ca și Domnul să vă primească sufletele în vecii vecilor!

Preotul tăcu brusc, coborând ochii în jos, așteptând parcă efectul cuvântării sale asupra celor de față. Apoi când înțelese că toți sunt de părerea lui, se retrase în odăița de culcare, lăsându-i să convingă și pe cei doi pricinași. După multă vorbărie fruntașii izbutiră să-i facă să-și dea mâna… Belciug reveni atunci cu o declarație scrisă. Văzând hârtia, Ion mai șovăi o clipă, dar totuși iscăli, gândindu-se că asta-i un moft fără valoare, deoarece dânsul are să se însoare curând și să facă copii care să-l moștenească. Vasile se bucură că, dacă nu se întoarce la dânsul, moșia barem nu se va risipi nici printre neamurile Glanetașului.

— Așa! zise preotul împăturind frumos actul. De pe amvon am să dau de știre satului întreg hotărârea voastră creștinească… Dumnezeu să vă binecuvânteze!

Vasile Baciu pe urmă se opri la cârciumă, se îmbătă și se bătu cu straja Cosma Ciocănaș. Ion însă se duse la George, să-i povestească ce-a făcut. Și pe urmă se gândi numai la viitoarea lui nevastă.

Titu socotea să treacă granița cu trei sute de coroane. Suma aceasta o avea, dar îi mai trebuia și ceva mărunțiș care să-i ajungă până la trecere. Până ce nu cunoscuse rudele din România, se înfuriase gândindu-se că pornește în lume cu trei sute de coroane; acuma mergea la sigur, ca și când ar fi plecat din Pripas în Lușca, ori în Măgura… Mărunțișul însă îl încurca, fiindcă oricum se silea, nu sporea, și-i amenința rotunjimea celor trei sutare.

Salvarea îi veni sub forma unei idei, citind într-un ziar că ,,Asociația pentru cultura și literatura poporului român" va ține adunarea generală la Sibiu în luna septembrie… Deoarece, pe când citea, văzu pe masă Tribuna Bistriței, un ziar săptămânal local, se gândi deodată: ce-ar fi să se ducă dânsul ca reprezentant al ziarului la serbările Astrei? Ar fi mai întâi că ar face economii de cheltuieli, și al doilea că ar cunoaște dintr-o dată toată ,,inteligența" românească din Ardeal, înainte de a-l părăsi, cine știe pentru câtă vreme… Tribuna Bistriței de altfel îi reprodusese poezii din Familia, cu osanalele cuvenite despre ,,distinsul poet al Văii Someșului"… Se așeză îndată și scrise câteva rânduri bine simțite directorului gazetei, un avocat fără clientelă și mare naționalist, cerându-i un bilet de legitimație și banii de cheltuială trebuincioși. Răspunsul directorului sosi peste trei zile, aducându-i biletul de legitimație, dar și vestea tristă că ziarul de-abia-și târăște viața de la o săptămână la alta și că prin urmare ,,distinsul poet" ar face o faptă

nobilă românească reprezentându-l, dacă se poate, pe propria-i chel tuială… Între timp, Titu, închipuindu-și cum va fi înconjurat și răsfățat dânsul la Sibiu, ca omul care e glasul unui întreg ținut de români, se însuflețise atât de mult de ideea de a reprezenta Tribuna Bistriței, încât nici nu se mai sinchisi că nu a primit bani și că deci socotelile lui rămâneau tot încurcate cu mărunțișul.

Cu o săptămână înainte de plecare veni acasă spre a se pregăti în tihnă și a-și lua rămas bun de la toți cunoscuții, căci omul știe când pornește, dar numai Dumnezeu știe când se întoarce. Căldăraru, la despărțire, l-a îmbrățișat și n-a uitat să-i spuie că tot mai e timp să se răzgândească, și Titu i-a mulțumit zâmbind pentru povață.

În Armadia toată lumea știa că Titu vrea să plece în România și toți se mirau de îndrăzneala lui. Când se află însă că va lua parte și la serbările Astrei, la care singur profesorul Spătaru a putut merge odată, demult, și mai ales că se ducea ca reprezentant al Tribunei, mulți îl invidiară și-l felicitară.

Doamna Herdelea plângea spălându-i și călcându-i rufele, iar Ghighi îi făcea în fiecare zi geamantanul spre a-l desface a doua zi, ca să-l facă mai bine și mai frumos, să nu râdă de el frații din România. Seara, Herdelea tatăl și fiul se sfătuiau serios. Deoarece Titu, având încă încurcături cu recrutarea, nu putea obține pașaport pentru străinătate, Herdelea îi explică cum să-și facă rost la Sibiu de un simplu bilet de trecere; odată ajuns dincolo nu-i mai trebuie nici un pașaport… Între altele însă bătrânul îi mărturisi că a și expediat cererea de pensie, iar Titu îl aprobă din toată inima, ba se însărcină să comunice știrea și doamnei Herdelea; o făcu într-adevăr cu atâta iscusință că dăscălița mulțumi lui Dumnezeu că în sfârșit Zaharia a ascultat povețele ei înțelepte. Drept recunoștință că l-a scăpat astfel dintr-un impas greu, Herdelea duse a doua seară pe Titu la berăria Rahova, ca să se întâlnească acolo cu toți domnii din Armadia și să-și ia adio cum se cuvine.

La berăria Rahova se improviză o adevărată serbare, cu chef și cu lacrimi. Întrebările, urările, felicitările zbârnâiau în urechile tânărului îndrăzneț. Herdelea îi ceru biletul de la gazetă, să-l arate tuturor și mai ales lui Ghiță Pop, copistul de la judecătorie, care nu voia să creadă că Titu este aievea reprezentantul Tribunei la adunarea Astrei. Profesorul Spătaru ținu și un discurs, culminând în fraza că Titu trebuie să fie ,,veriga de unire între frații de dincoace și de dincolo de Carpați". La miezul nopții însuflețirea fu așa de mare încât toți cântară Deșteaptă-te, române. Solgăbirăul Chițu, fiind

și el mișcat, închise ochii, nevrând să strice buna dispoziție a societății, mai ales că Titu nu trebuia să plece cu impresii urâte despre slujbașii Ungariei… Până la sfârșit se amețiră bine cu toții. Herdelea, de supărare, bău atâta că Titu abia îl duse acasă, unde dăscălița îl ocărî bine în gând, dar fără a deschide gura, spre a nu-și strica somnul.

Cu cât se apropia ziua, cu atât Titu era mai tulburat. Se simțea fericit și totuși glasul îi tremura. Niciodată casa părintească nu i se păruse mai caldă. I se strângea inima gândindu-se că de-acuma va trăi între oameni pe care nu i-a mai văzut, într-o lume necunoscută în care cine știe ce-l așteaptă?

Se duse pe la familiile prietene să le zică rămas bun. La Dragu găsi pe Lucreția împreună cu Oprea, azi soțul ei. Felicitându-l își aduse aminte de iubirea lui, versurile în care se chinuise să eternizeze ochii ei verzi. Acum iat-o așezată, cu viața croită drept, fără cotituri deosebite, ca a tuturor oamenilor cuminți… Pe când el se aruncă în valurile lumii, ca într-o mare fără margini…

În ajunul plecării, după-amiază, făcu o plimbare până-n Pripas, să mai vadă căsuța unde a copilărit și să se despartă de Belciug, care-i ,,cam acru și viclean, dar tot om de treabă", cum îi spusese tatăl său, îndemnându-l să nu cumva să nu meargă pe la dânsul… Preotul îl sărută și-l blagoslovi cu lacrimi în ochi, făgăduindu-i că-l va cerceta negreșit la București, deoarece speră să meargă și el foarte curând, peste un an sau doi. Îl însoți apoi să-i arate biserica cea nouă, gata, bună de sfințit. Îl plimbă prin toate colțurile, se suiră împreună în turn, la ceas, și-i zise cu multă duioșie:

— Foarte rău îmi pare că nu ești aici la sfințirea care va fi peste vreo două săptămâni! Facem o sfințire minunată. Va veni și episcopul… O să fie o adevărată sărbătoare națională!

Titu îi promise că-i va trimite cărți poștale cu vederi din România și mai ales din București, ,,care trebuie să fie o minunăție"…

Belciug îl mai petrecu pe urmă până în dreptul cârciumii și-l mai îmbrățișă o dată ca un frate.

Casa lui Herdelea din Pripas era mereu goală și tristă. Titu o privi pe dinafară, amintindu-și fără să vrea crâmpeie din fericirea trăită aici și neprețuită la vremea ei. Urcând în pridvor, se pomeni cu Ion.

— Am auzit că vrei să pleci departe, domnișorule?

— Mă duc și eu să-mi găsesc un rost în lume! răspunse Titu serios. Anii trec și omul trebuie să facă ceva în viață, altfel nu-i vrednic să trăiască… Nu-i așa?

— Așa-i, domnișorule, vezi bine că-i așa! zise Ion. Apoi să te ducă Dumnezeu sănătos și să-ți dăruiască noroc pe unde-i umbla, c-ai fost tare de omenie!

— Să trăiești și tu, Ioane! Ție de altminteri ți-a ajutat Dumnezeu și te-ai înstărit frumos… Păcat numai că n-ai avut parte de Ana și de copil…

— Apoi ce să facem? făcu țăranul rece. Așa a vrut Dumnezeu…

— Ei, ș-acuma, ce mai ai de gând, Ioane? Că doar n-ai să rămâi văduv toată viața, că doar ești tânăr…

— Așa-i, așa-i, vezi bine! mormăi Ion întunecându-se. Titu coborâse spre dânsul și se rezemă de stâlpul porții, cu pălăria pe ceafă. În asfințit soarele se mânia și împroșca cu raze aprinse. Umbra Măgurii Cocorilor se întindea peste sat până la picioarele crucii de la marginea drumului, pe care Hristos stătea neclintit ca un martor mut al tuturor tainelor. Ion se uită lung la domnișorul care i se părea că se schimbase mult de când nu l-a mai văzut. Voia să-i ceară o învățătură, ca și odinioară, și îi era frică să nu-l ocărască.

— M-am zbătut și m-am frământat să ies la liman, începu iar Ion după o tăcere apăsată. Și nu mi-a dat Dumnezeu nici o bucurie…

— Dar pământul? întrebă Titu privindu-l cercetător.

— Pământul… de… pământul… Bun e pământul și drag mai ți-e când e al tău… Dar dacă n-ai pentru cine să-l muncești, parcă… zău așa…

— Trebuie să te însori, Ioane!

— Așa-i, chiar așa-i, domnișorule, murmură țăranul cu ochii stinși. Dar decât să te însori cu oricine… Am pățit-o o dată, domnișorule…

Tăcu, așteptând parcă o întrebare sau o aprobare. Cum însă Titu nu zise nimic, urmă din ce în ce mai vioi:

— Amu dumitale pot să-ți spun, că mi-ești mai bun ca un părinte și m-ai învățat numai bine… Pot… Și nu știu cum să-ți spun, domnișorule? Că dumneata pleci departe și poate nici n-ai să mai auzi de mine și de necazurile noastre… O, Doamne… Mare-i lumea!… Când crede omul c-a nimerit mai bine, atunci ia seama că-i tot de unde a pornit… Uite-așa-i, domnișorule! Așa mă muncesc și mă căznesc, și nu știu ce să fac, cum să fac?

— Azi, când ai avere, ce-ți trebuie să te mai perpelești? Nici prea hapsân să nu fie omul, că lăcomia strică omenia. Pământ ai destul…

— Destul nu-i niciodată, domnișorule… Dar pe cine vreau eu să iau nu se poate. Și pe alta nu pot s-o iau…

— Pe cine vrei?
— Pe Florica! zise Ion cu o lucire aspră în privire.
— Care-i măritată cu George-a-Tomii?
— Aia!
— De, Ioane, se vede că Dumnezeu ți-a dat c-o mână moșia, și ți-a luat cu cealaltă mintea! vorbi Titu. Cât e satul de mare nu găsești tu decât pe nevasta lui George?

— Nu-mi trebuie alta, domnișorule! scrâșni Ion deodată furios și cu o hotărâre sălbatică în ochii sticlitori.

— Hm, făcu Titu aproape înfricoșat de glasul lui… De… Nu-ți trebuie…

— Dumneata ce mă înveți să fac? urmă Ion iară mai blând și rugător.

— Nimic… Să te astâmperi!
— Dar dacă nu pot?
— Atunci fă ce știi!
— Nu știu nimic! bâlbâi Ion zvârcolindu-se între mânie și neputință.

— Nici eu… Dar atâta totuși pot să-ți spun: astâmpără-te! Pe Ion răspunsurile lui Titu îl umpleau de fiere. Destăinuia întâia oară frământarea lui cuiva și, în loc de încurajare, găsea împotrivire. Îl ustura inima că nu poate scăpa de nehotărâre. Și totuși patima lui crescuse atât de puternică, încât simțea bine că are să-l mistuie dacă nu va nimeri calea spre potolirea ei.

— Trebuie, domnișorule, trebuie! gemu dânsul stăpânindu-și focul.

Titu, spăimântat de îndârjirea ce i-o citea în față, tresări. Și repede îi dădu mâna zicându-i:

— Rămâi sănătos, Ionică!… Și astâmpără-te, ascultă-mă pe mine!…

Ion mormăi ceva și rămase în mijlocul drumului, uitându-se după el până coti la Râpile Dracului. Apoi scuipă cu scârbă, bâiguind:

— Lasă că știu eu ce-i de făcut… Titu petrecu seara la Grofșoru, împreună cu părinții și soră sa. Și a doua zi porni cu trăsura la Monor, de unde avea să ia trenul spre Sibiu.

Din clipa când Savista i-a deschis ochii, George parcă s-ar fi trezit dintr-un somn adânc. Acuma înțelegea de ce îi tot dă Ion târcoale, de ce-i cere sfaturi și-i vine mereu prin casă. Adică pentru Florica. Cu toate acestea și de atunci încolo l-a primit. Vorbea și râdea cu dânsul încât toată lumea ar fi jurat că sunt prietenii cei mai buni. Îl ura și râvnea să-l prindă, să se răfuiască. Îi era frică și lui de răfuiala dorită și totuși o căuta. Pleca liniștit

de-acasă, căci Savista era o paznică neprețuită și-i raporta în fiecare seară fiece pas al nevestei…

Ion însuși simțise de mult vrăjmășia Savistei și deseori îi venea s-o sugrume, ca să-și deschidă drumul la Florica. Ura însă numai pe George, din ce în ce mai rău, fiindcă numai din pricina lui nu e slobodă femeia. Dacă n-ar fi luat-o el, poate că ea l-ar fi așteptat și azi n-ar mai trebui să se zbuciume și să nu știe cum să se apropie de dânsa.

Chiar în ziua când Titu plecă din Armadia Ion, aflând că George nu-i acasă, înspre amiază se repezi la Florica, nădăjduind să-i mai poată vorbi măcar o clipă între patru ochi. Savista, pe prispă, îl zări de departe și, nemaiputându-se târî la locul ei de pândă după grămada de coceni, se rezemă îndată de perete, închise ochii, deschise gura și începu să sforăie ușor, parcă ar dormi dusă. Ion intră în ogradă, o văzu și o strigă pe nume. Oloaga însă nu răspunse. Atunci Ion se apropie și-i zise iar, mai încet, cu inima tremurând de bucurie, vrând s-o încerce dacă doarme aievea:

— Savistă!… Oloaga însă sforăia nemișcată, deși vreo trei muște i se plimbau pe obrajii scofâlciți și asudați, pe gingiile alburii, pe dinții lungi și galbeni.

— Doarme, slavă Domnului! murmură Ion, trecând în vârful picioarelor în tindă.

Savista își ascuți urechile. N-auzi decât șoapte și apoi glasul Floricăi, îndemnându-l să plece.

— Savista doarme ca iepurele, ia seama. Oloaga fierbea de mulțumire c-a găsit, fără să vrea, mijlocul de a-i prinde de-a binelea. Dar, fiindcă de-afară nu auzea bine ce vorbesc ei înăuntru, nu mai ieși pe prispă, ci de azi înainte se ghemui într-un colț în tindă, păzind de-acolo să nu treacă găinile pragul. Moțăia toată ziua și deseori sforăia. Florica, cu grija casei, nici nu băgă de seamă că Savista și-a schimbat locul. Dar când a auzit-o horcăind, s-a gândit că poate să fie bolnavă și-a întrebat-o:

— Ce te doare pe tine, Savistă, de te-ai înmuiat așa? Oloaga se prefăcu. Se frecă la ochi cu pumnii, parcă de-abia s-ar trezi, și blodogori mohorâtă:

— Nimic… Somn, somn… Florica clătină din cap, dar n-o mai descusu, socotind c-o fi îmbătrânit și de aceea o apucă moleșeala mai des.

Trecură câteva zile. Ion nu se mai arătă. Savista clocotea de nerăbdare.

Apoi vineri seara George, sfătuindu-se cu Florica, îi spuse că duminică noaptea va pleca cu tatăl său la Pădurea Fulgerată, să aducă câte-un car de lemne înainte de a-i năpădi căratul bucatelor de pe hotar. Și tocmai a doua

zi veni iar Ion. Savista sforăia dusă în ungherul ei. Ion, care n-o zărise în ogradă, se sperie văzând-o aici:

— Noroc, Florică… Dar ce-i cu Savista? zise dânsul încet, cu glasul tremurat.

— Apoi așa face de-o vreme încoace… O fi bolnavă… știe Dumnezeu… Da șezi, mai șezi la noi, Ioane!

— Mulțumesc, c-am tot șezut! răspunse Ion uitându-se la Savista și apoi adăugă: Da George nu-i pe-aici?

— Nu-i, că-i la porumb cu lucrătorii…

— Mhhm…

— Numai duminicile de-l mai prinzi pe-acasă acu, dacă ne-a îmbulzit munca… Da poate nici duminică să nu fie… că tocmai duminică seara vrea să plece la pădure…

Ion se cutremură, parcă l-ar fi zgâlțâit deodată o mână năprasnică. Sângele i se aprinse în inimă ca într-un ibric pus pe jăratic. O privi cu ochi atât de mari încât i se părea c-o vede sub mărul pădureț, în brațele lui, și-i simțea carnea fierbinte. Florica nu se uită la dânsul ca și când ar fi ghicit la ce se gândește. Și Ion șopti aspru, poruncitor:

— Duminică, după ce pleacă dânsul, să știi că vin!… Auzi tu? Femeia tăcu.

— Să ieși în ogradă! Auzi?… Negreșit să ieși, altfel… Florica tăcea mereu.

— De-atunci n-am mai schimbat o vorbă ca oamenii… Și nu mai pot…

— Dacă află George, ne omoară! zise Florica foarte încet, fără a-l privi.

Ion scrâșni, încât pe femeie o trecu un fior.

— Să ieși, Florică!… Să nu faci cumva să nu ieși, că… În clipa aceea amândoi întoarseră privirile deodată la Savista care horcăia cu gura căscată și înghițea din când în când. O priviră înfricoșați, cu o presimțire urâtă, care însă trecu repede ca o nălucire.

— Doarme, doarme, murmură Florica. Savista respira greu. Sudorile îi curgeau șiroaie pe tâmple, pe obraji. Roi de muște bâzâiau împrejurul ei…

Titu nu se mai sătura privind pământul Ardealului care fugea, se îndoia, rămânea în urmă, se întindea departe, se apropia iarăși… Și trenul trecea trufaș pe lângă satele românești, pe unele spintecându-le chiar ca un tiran neîndurător, și doar pe-alocuri se oprea câte-o clipă, însemnându-și oprirea cu vorbe aspre unguerești care zoreau sau huiduiau veșnic pe țăranii drumeți sau slujitori. Pretutindeni aceiași țărani, umili, voinici, răbdători: pe șoselele

albe, alături de care silitoare, pe câmpiile galbene, răscolite de brațele lor și udate de sudoarea lor, prin satele sărace, stoarse de vlagă. Unde era munca, erau numai ei. Pe urmă veneau gările mari, anticamerele orașelor, și țăranii nu se mai zăreau. În schimb, apăreau surtucari grăbiți, gălăgioși, nerăbdători, vorbind poruncitor numai în grai străin.

,,Noi muncim ca să benchetuiască ei! se gândea Titu înecat de o revoltă din ce în ce mai mare. Asta-i ilustrația nedreptății și oropsirii noastre!"

În Armadia străinii de-abia se observau în mulțimea mare românească. Dar orașele acestea parcă-i luau un văl de pe ochi, ca și odinioară în Gargalău cocioabele de pe la margini. I se păreau niște cuiburi uriașe de trântori dușmani care înghit, veșnic nesăturați, rodul muncii milioanelor de robi dimprejur.

La Cluj schimbă trenul. De-abia izbuti să se cațăre într-un vagon ticsit de oameni, să-și așeze geamantanul pe coridor. Atâta vorbă ungurească îi înnegrea sufletul. Se simțea parcă s-ar fi oprit deodată într-o mocirlă.

,,O, ce bine-i că plec… Cel puțin nu voi fi nevoit să văd și să aud mereu lucrurile acestea revoltătoare!…" În aceeași vreme însă îi era rușine că fuge din luptă. Își zicea că cinstit ar fi să stea în vârtejul ciocnirii, iar nu să lase pe miile celea de umili în ghearele hrăpărețe, fără apărare și fără nădejde… Dar îndată ce se uita împrejur, curajul îi pierea și înțelegea că războiul acesta nesfârșit cere voinici vânjoși, dârzi, neîmpăcați, care luptă fără a-și da seama și fără încetare. Țăranii din Lușca… cei ce suferă bătăi, umilințe, temnițe, și nu se înmoaie…

Se înnopta. Trenul gonea uruind. Nouri de scântei se împrăștiau în răstimpuri peste ogoarele negre, licărind în văzduh ca o ploaie de stele căzătoare… Titu, pierdut în gânduri, privea în întuneric, rezemat cu fruntea de cerceveaua ferestrei deschise. Curentul amestecat cu fum îi vâlvoia părul… În vagon oamenii se liniștiseră. Rămăsese singur în coridor cu câteva cufere. Îl cuprinse foamea și-și aduse aminte c-ar fi trebuit să mănânce la Cluj, dar l-a zăpăcit vălmășagul de lume și de zgomot. Scoase din geamantan merindea ce i-o pusese acasă. Pe când se lupta cu un picior de găină friptă, conductorul, care isprăvise controlul biletelor, veni să se mai odihnească puțin și, văzându-l mâncând, îi zise ,,poftă bună" pe ungurește. Titu însă răspunse ursuz:

— Nu știu ungurește!… Atunci conductorul se uită împrejur și, nemaifiind nimeni, murmură:

— Și io-s român, domnule!

Titu se însenină deodată. Îi oferi o bucată de friptură, zicând întruna:

— Ești român… ești român… poftim… ești român!… Și conductorul îi povesti că se cheamă Ștefan Popa, dar că și-a schimbat numele în Pap Istvan, fiindcă așa i-au cerut când l-au pus în serviciu, că e însurat cu o unguroaică și are opt copii, că joacă și el cum cântă cei mari, altfel ar rămâne pe drumuri.

,,Adică acela care vrea să iasă din robia de la țară, trebuie să-și robească sufletul la oraș, să devie la rândul lui o primejdie pentru robii care l-au născut!" se gândi Titu când rămase iar singur. Cel ce se depărtează de satul lui trebuie să cadă în mrejele lor…

Adormi pe geamantan, istovit mai mult de gânduri decât de oboseală… Îl deșteptă un junghi în spinare. Soarele tocmai strălucea întristat. Și trenul huruia mereu, mereu…

Pe peronul gării din Sibiu aștepta un grup de domni cu brățare tricolore, care se împrăștiară la ușile vagoanelor: erau organizatorii însărcinați cu primirea oaspeților din toate ținuturile românești… Titu sări jos și se cruci văzând câtă lume care vorbește românește cobora din trenul în care dânsul se simțise atât de străin. Și totuși în tren nu vorbiseră românește! De ce n-o fi vorbit nimeni în tren românește?… Acuma toți se îmbrățișau, se chemau, încât Titu se sfia că el, în mijlocul atâtor români, nu cunoaște pe nimeni. Vru să se apropie de un organizator, când deodată auzi un glas tare:

— Herdelea Titu!… Herdelea!… Se uită nedumerit și văzu pe cel care-i striga numele: un domn bine făcut, roșu la obraz, cu ochelari de aur, ras de mustăți.

— Aici! strigă Titu puțin răgușit de mirare. Eu sunt Titu Herdelea!

Domnul se repezi la dânsul foarte prietenos, întinzându-i amândouă mâinile.

— Bine că te găsii, domnule!… Nu mă cunoști… Pintea… Doctor Virgil Pintea!… Mi-a scris fratele meu că vii la Astra, dar nu mi-a scris când sosești. Ei bine, ca să nu te scap, de două zile pândesc toate trenurile, țipând ca un nebun: Titu Herdelea… În sfârșit, bine c-ai venit!

— Aa, fratele lui George? murmură Titu. Da, vezi, le scrisesem, dar nu m-am gândit că o să te înștiințeze. Nu-ți închipui ce bine-mi pare că…

— Da, fratele lui George… Suntem atâția frați că nu există colț de pământ românesc, unde să nu fie rătăcit unul-doi. Aici, de pildă, suntem chiar doi…

— Doi?
— Doi, dragă. De astă-primăvară. E și Liviu, căpitanul. Militar teribil, de la statul-major. Mâine-poimâine îl vedem general… Da-i ciufut rău. Nu știu cui seamănă. Ne face neamul de râs. Nici nu s-arată printre noi. Veșnic numai cu militarii lui, cu nasul în cărți și hărți… Am să te duc totuși să-l cunoști. Dar să-l iei cum este…

Virgil Pintea era bun de gură și vesel și vioi ca un copil. Toată lumea din Sibiu îl cunoștea și-l iubea, fiind un medic priceput și dezinteresat și un român inimos. Găzdui pe Titu la dânsul. Avea un apartament plăcut, într-un cartier frumos. Dădu musafirului dormitorul, rămânând ca el să se culce în birou pe un divan.

După ce Titu se primeni, ieși împreună cu Pintea, care îl prezentă, la cafenea, tuturor, ca pe un poet plin de făgăduințe și reprezentant al Tribunei Bistriței. Îl primiră cu obișnuita simpatie ocazională. Unii își aduseră aminte de niște versuri ale lui Titu din Familia. Mai ales însă Barbu Luca, un tânăr slăbuț și mititel, el însuși poet și redactor la un ziar din Sibiu, se împrieteni cu Titu și se oferi să-i fie călăuză credincioasă și nepărtinitoare.

Mai târziu Titu legă cunoștință și cu căpitanul Pintea, care stătea într-o odaie simplă și aproape sărăcăcioasă, pe lângă comandamentul corpului de armată unde avea serviciu. Îl găsiră între hărți, săbii, tunici și cizme, în pijama scurtă, la birou, cu un teanc de acte în față, pe care le închise cu cheia în sertar, fiind secrete militare. Liviu Pintea era un om înalt, cu fruntea lată, cu părul rar, ochii albaștri-oțel și pielea bronzată.

— Îți aduc pe cumnatul nostru, zise Virgil, intrând. Te previn însă că Titu e poet român și deci să nu-i bați capul cu ideile tale renegate, să-l silești să se supere!

Căpitanul zâmbi și strânse englezește mâna lui Titu, zicând politicos:

— Dacă-i poet, înseamnă numaidecât că-i și iredentist!… De altfel să nu iei în seamă clevetirile fratelui meu… Sunt român și eu, dar mai-nainte de a fi român, sunt ofițer și servitor al maiestății sale împăratului. Ca atare, firește, nu pot admite năzuințele celor de teapa dumnealui, care trag mereu cu ochiul către București și spre România. În mintea mea așa ceva nu se cheamă politică națională, ci trădare de țară…

Vorbea foarte liniștit, având în voce energia omului care, după frământări grele, și-a stabilit o linie de conduită în viață și o apără cu o convingere rece, hotărâtă. Titu îl asculta uimit. El încă nu întâlnise până azi un adversar cumpătat, cu argumente sigure, care nu se speria de fraze. Se

simți îndată într-o inferioritate supărătoare. Obișnuit să răspundă la contraziceri cu vorbe pe care, deși izvorau dintr-un sentiment înverșunat, nu le putea strânge într-o ordine de bătaie logică — nu îndrăzni multă vreme nici să deschidă gura. Din norocire Virgil cunoștea prea bine ideile fratelui său și le răsturna cu ușurință, doborându-i și acum dovezile cele mai grele prin câte o glumă aruncată ca o piedică grotească între picioarele unui luptător netemut.

Stătură împreună vreun ceas. La sfârșit și Titu se întremă și puse căpitanului întrebarea:

— Dumneata adică nu dorești unirea noastră a tuturor?

— O, asta deocamdată e utopie!

— Ce înseamnă la dumneata ,,deocamdată"?

— Ei, câteva secole să zicem… În orice caz cât timp puterea noastră militară e vie și viguroasă, zvârcolirile iredentiste rămân simple visuri utopiste.

— Dar dacă ar veni un război?

— Războiul n-ar putea realiza visurile dumneavoastră. Se știe doar că România e aliata noastră. Deci…

— Alianțele însă nu sunt eterne!

— Vrei să zici că România s-ar putea întoarce împotriva noastră? zâmbi căpitanul. Greșită socoteală. Foarte greșită. Pe care România nici nu va face-o niciodată, căci toate interesele ei o silesc să fie alături de noi. O silesc! Accentuez special: o silesc!

— Dar dacă totuși n-ar fi cum crezi? Ce-ai face atunci dumneata?

— Curioasă întrebare! zise Liviu devenind grav. Mi-aș face, evident, datoria. Se mai poate discuta aceasta? Dar nici prin gând nu mi-ar trece vreodată să șovăiesc măcar o clipă în fața unui dușman al împăratului, oricine ar fi dușmanul!

— Frații noștri…

— Aici nu încape frăție. Când fratele ți-e dușman și vrea să-ți răpească ție casa ta și ograda ta ca să și le mărească pe ale sale, ei bine, îi dai la cap ca și altui dușman și nici nu-ți mai pasă că ți-a fost cândva frate!

Virgil ascultase zâmbind dialogul dintre Titu și Liviu. El făcuse de mult aceleași întrebări și primise aceleași răspunsuri, deși îi demonstrase șubrezenia temeliei lor. Dar, fiindcă știa că pe căpitan îl sâcâie și-l tulbură totdeauna asemenea discuție, Virgil era bucuros că Titu îl încolțește.

— Lasă-l, dragul meu, că n-o scoți la capăt cu dânsul! strigă în cele din urmă medicul râzând, deoarece vedea că Titu se posomorăște. E renegat de tot… E pierdut pentru noi… Are să se schimbe însă când îl vom face general în România Mare.

Liviu Pintea zâmbi disprețuitor:

— Cred c-ar fi fost mai plăcut să fi vorbit de altceva…

— Da, despre Radetzky sau de cucerirea Bosniei, zise Virgil râzând.

— Mi-ar fi făcut multă plăcere să cunosc și eu operele cumnatului nostru, continuă căpitanul, fără să asculte gluma fratelui său, întorcându-se spre Titu. Nu vorbesc românește atât de bine cât aș dori, fiindcă am stat numai între străini și n-am avut ocazie să vorbesc limba mea natală, dar citesc cu drag, când am răgaz, cărți românești. În general însă mă interesează romanele și nu pot suferi poeziile…

— Atunci tocmai ai nimerit-o! strigă medicul. Căci Titu scrie numai poezii!

— Ce are a face? Cel mult n-am să-l citesc… Deși convorbirea fusese ținută tot timpul într-un ton de intimitate prietenească, totuși Titu ieși plouat din locuința căpitanului Liviu Pintea. Argumentele ofițerului se războiau în sufletul lui cu convingerile sale entuziaste și-i înteţeau în creieri întrebarea înfricoșătoare: dar dac-o fi având căpitanul dreptate? Din fericire, Virgil nu-i dădu vreme să se zbuciume și-i zise serios:

— Văzuși câte baliverne sălășluiesc într-un spirit strâmt de militar?… Primejdia asta ne amenință însă pe toți, dacă nu ne vom apăra din răsputeri sufletele de invazia străină!

Sibiul avea o înfățișare de sărbătoare. Străzile gemeau de lume românească, sosită de pretutindeni: preoți, învățători cu nelipsita umbrelă subsuoară, profesori, avocați, țărani… Cu tot caracterul său german, orașul părea azi o reședință românească. În marea de români, străinii dispăruseră.

,,Parcă miile de robi muncitori și harnici ar fi pus stăpânire pe cuiburile trântorilor!" se gândea Titu reînsuflețit la vederea furnicarului de români.

Seara avu la Hotel Traian un banchet de cunoștință. Titu ședea la masa reprezentanților presei, pe când Virgil Pintea, ca unul din fruntașii Astrei, trecuse aproape de bătrânul președinte. Între gazetarii gălăgioși, Titu se simțea străin. Toți se cunoșteau, își povesteau pățaniile naționale, procesele, articolele, vorbeau de tirajul ziarelor, de deputații români de la Budapesta, de guvernul unguresc, de procurori… O lume nouă își deschidea tainele în fața tânărului reprezentant al Tribunei Bistriței. Și lumea aceasta îl zăpăcea

și-i răcea speranțele. În toate vorbele ce le auzea mișunau preocupările mărunte, personale, interesate. Nici unul nu rostea un cuvânt despre vreun ideal superior. Fiecare părea încântat de sine însuși și îngrijorat veșnic să se ridice deasupra celorlalți cu orice preț… Vecinul lui din dreapta era Barbu Luca, tânărul poet care însă acuma de-abia se sinchisea de dânsul și alerga mereu să ciocnească ba cu ,,ilustrul asesor consistorial", ba cu ,,magnificența sa Cutare" și, de câte ori se întorcea la locul său, șoptea în treacăt lui Titu:

— E o canalie ilustrul, dar trebuie să-i faci curte, căci altfel nu poți trăi!

Pe la sfârșitul banchetului, după multele discursuri umflate, Titu își simți inima atât de mâncată de amărăciune, că-i venea să plângă cu hohot.

,,Pretutindeni egoismul, o, Doamne!" își zicea privind cu ochii rătăciți la fețele roșite de băutură, cu râsuri prefăcute pe buzele umede.

— Titule, Titule! îl deșteptă deodată glasul lui Virgil de la spate. Ia vino încoace!… Ce-i cu dumneata, poete? Ce ești așa de trist când toată lumea e veselă?

De-abia acasă își dezvălui nedumerirea, cu lacrimi în ochi, ca un copil nepriceput care a suferit jigniri grele întâia oară când a pășit în lumea largă. Virgil Pintea îl ascultă pe gânduri, dând din cap înțelegător.

— Toți am trecut prin amărăciunile dumitale de acuma, zise dânsul apoi, ca un părinte blând. Dar viața așa e, dragul meu. Viața e nimicitoarea iluziilor. Numai cel ce-și poate păstra visurile în ciuda cruzimilor vieții, numai acela nu va pierde încrederea niciodată… Firește că spectacolul nu e înălțător, dacă intri în culise să vezi sforile… Nu te uita însă la indivizi, căci indivizii sunt mărunți, sunt oameni care totdeauna își caută rosturile lor. Privește departe și atunci ai să vezi cum se va schimba panorama… Serbările astea, de pildă! Nu te uita la oameni, la discursurile lor, la conferințele și procesele-verbale în care fiecare caută să-și arate meritele reale sau închipuite… Nu! Astea sunt nimicuri… Dumneata încearcă să vezi ansamblul! Și atunci vei simți în toate manifestările acestea, bune, rele, înălțătoare sau josnice, civilizate sau sălbatice, vei simți bătaia pulsului unui popor care vrea să trăiască și care se luptă crâncen ca să poată trăi… Într-o bătălie numai rezultatul are însemnătate hotărâtoare. Ce-mi pasă mie cum beau și mănâncă soldații în vremea războiului prelung? Istoria nu va ști decât: am biruit sau am fost biruiți… Ș-apoi iarăși, lupta noastră e o defensivă activă, cum ar zice fratele meu căpitanul. Dușmanul ne atacă prin toate mijloacele moderne de cotropire, prin cultura lui, prin școala lui, prin

arta lui, prin banii și prin munca lui… Noi trebuie să dăm din mâini ca barem să nu ne înecăm. Atât. Dacă ne menținem la suprafață, am izbuti. Ținta este să nu pătrundă dușmanul în cetatea noastră. Ei, și ținta aceasta, cu toate măruntișurile omenești care pe dumneata te întristează, e câștigată. Asta-i mândria noastră. Și trebuie să fie și mândria dumitale și a oricui i-e drag aievea neamul!

Trei zile cât ținură serbările, Titu luă parte la toate ședințele, conferințele și banchetele festive, liniștit, mulțumit, răsunându-i în urechi cuvintele lui Virgil Pintea de câte ori vreun amănunt încerca să-l tulbure. Însuflețirea însă nu-l mai stăpâni până a treia seară, la balul care încheia solemnitățile… Toate doamnele erau în costume naționale din toate ținuturile, oferind un spectacol impresionant. Și, spre miezul nopții, toate domnițele acestea frumoase ca zânele și gingașe ca florile se prinseră într-o horă imensă, fredonând în cor, cu glasuri dulci, învăluitoare, cuvintele unui cântec popular pe care Virgil Pintea, îmbrăcat țărănește, îl cânta din fluier în mijlocul lor… Hora aceasta i se păru lui Titu un simbol al întregii vieți ardelenești, legătura între mulțimea cea mare, umilă și ostenită, și conducătorii ei, ieșiți tot din sânul ei și neuitându-și obârșia.

— Trăiască românii! izbucni deodată Titu nemaiputându-și stăpâni emoția.

Strigătul fusese în sufletul tuturor, căci îndată toată sala se umplu de glasuri înflăcărate:

— Trăiască românii!… Trăiască doamnele române!… Neamul românesc!

Polițaiul orașului interveni discret pe lângă bătrânul președinte al asociației să potolească entuziasmul primejdios. Glasul președintelui însă se pierdu ca o chemare neputincioasă în vârtejul unui uragan zguduitor.

În aceeași noapte Titu vru să-și scrie articolul pentru Tribuna Bistriței, dar nu izbuti să lege nici două vorbe. Inima îi era atât de plină de fericire încât mereu trecea în birou la Virgil să-și împărtășească impresiile.

— Ce minunată-i viața românească! zicea întruna. Ce mare e neamul nostru! Nu există în lume popor mai bun, mai harnic, mai mândru, mal puternic… Nu poate să existe!

În culmea însuflețirii își aduse deodată aminte că mâine trebuie să plece de-aici, dincolo. Dar își zise cu hotărâre:

— Nu mai plec nicăieri! Rămân aici!… Ar fi o trădare să plec de-aici!… Aici e nevoie de oameni! Aici e nevoie mai mare ca oriunde!

Adormi foarte decis să se oprească la Sibiu, să intre la vreo gazetă, în sfârșit să se facă folositor norodului. A doua zi se deșteptă frânt de osteneală, pe când Virgil Pintea îl scutura din răsputeri:

— Sus! Sus, leneșule!… E ora zece și trenul n-are să te aștepte pe dumneata, stimate poete, să-ți mistui în somn impresiile naționale!… Haidem, să nu întârziem de la poliție, unde trebuie să scoatem biletul de trecere a frontierei, altfel rămâi aici…

— Cum să rămân aici? sări Titu, biruindu-și deodată oboseala. Imediat sunt gata! Numai cinci minute!… S-ar putea să mai rămân aici, odată ce am pornit la drum?… Dincolo e fericirea cea adevărată… Acolo trebuie să fie!

George turba… Dintru-ntâi îi venise să se năpustească la Florica și s-o zdrobească. După ce a scos-o din sărăcie și din noroi, după ce nu e în stare să-i facă barem un copil, acuma umblă să-l și necinstească? Se opri însă gândindu-se că Ion e capul tuturor relelor și că deci cu dânsul trebuie să se răfuiască… Al Glanetașului i-a făcut destul rău, numai rău, și fără nici o pricină…

Toată ziua de sâmbătă își ascunse mânia parcă nici n-ar bănui nimica-n lume. Și, fiindcă Ion n-a venit pe la ei, seara s-a dus la cârciumă unde l-a și întâlnit. Vorbiră mai prietenos ca altă dată și George îi spuse că mâine se va duce la pădure, și spunându-i îl privi atât de senin încât văzu bine bucuria din ochii lui Ion care, ca să-l descoase, întrebă:

— Da când vrei să pornești, George? Glasul lui, tocmai pentru că voia să pară nepăsător, avea o tremurare ușoară de mulțumire pe care George o simți foarte bine. Răspunse liniștit:

— Apoi când o însera mai bine, ca să mergem pe răcoare. Duminică după-amiază trecu iar pe la cârciumă și iar întâlni pe Ion, și iar aduse vorba că deseară trebuie să plece la pădure. Ion era amețit puțin de rachiu și chiuia și horea parcă toată lumea ar fi fost a lui. În ochii lui strălucea sfidătoare bucuria bucuriilor. Apoi când să iasă George, Ion îi ură drum bun și mai ceru o sticlă de băutură, să-și astâmpere focul.

Pe Florica însă George degeaba o iscodise. Își vedea de treburile ei prin casă, ca totdeauna, încât bărbatul se gândi că poate ea nici nu e vinovată. Îi pregăti merinde în traistă și ea însăși agăță traista de loitră. Când începu să se întunece, Toma Bulbuc opri cu carul în uliță, în fața casei. George înjugase boii și-l aștepta. O slugă de-a lui Toma veni în carul feciorului, să-i mai ție de urât pe drum. Când își făcură cruce să pornească, sluga strigă:

— Da topor nu-ți iei, bade George? George tresări. Înadins nu luase, gândindu-se c-o să-i trebuiască acasă. Sări jos din car și alergă în tindă. Savista, care se târâse pe prispă, nepricepând cum poate pleca dânsul când ea i-a spus că are să vie Ion Glanetașu, bâigui plângător:

— Nu duce, bade… Stai aci…

— Să nu pățești ceva, George, că te-ai întors din cale, murmură Florica.

— Vezi mai bine tu să nu se întâmple pe aici vreo poznă! zise bărbatul tare, de frică să nu audă nevasta cum îi bate lui inima.

— N-ai nici o grijă, că doar mă cunoști și mă știi! răspunse femeia liniștită.

Carele se urniră. Întunericul le înghiți curând, lăsând în urmă numai scârțâitul roților, din ce în ce mai molcom.

Pe bolta vânătă stelele se aprindeau pe rând ca niște luminițe fricoase. Peste sat se cobora o ceață plăpândă, alburie, care parcă subția bezna și o răcorea.

George tremura în car ca și când l-ar fi zgribulit frigurile. De vorbea, îi dârdâiau dinții. Ieșiseră din sat și suiau pe coastă, printre ogoare tăcute pe care clăile înnegureau ca tâlharii la pândă… Două zile plănuise dânsul ce-o să spuie tatălui său când va sosi clipa, și acuma nu-i venea nimic în minte. I se părea că a plecat de-acasă de un veac și vedea mereu pe Ion cum se furișează în ogradă, cum se așază în pat lângă Florica… Apoi deodată gemu:

— Parcă nu mi-e bine… Mă întorc… O luă drept peste câmp. Auzi cum strigă tatăl său ceva, dar nu înțelese nimic. Vru totuși să răspundă ,,bine, bine", și n-avu glas. Când nu mai auzi carele, începu să alerge. Se rostogoli de vreo două ori prin șanțuri, peste haturi. Îi era cald de se năbușea. Un strop de sudoare îi căzu pe mână și-l învioră parcă l-ar fi atins un cărbune aprins. Cu cât se apropia, cu atât îi era mai frică să n-ajungă prea târziu.

Sări gardul porumbiștii din dosul casei, ieși în grădinița din față și de-aci în ogradă. Casa dormea nepăsătoare și tăcută ca o matahală moartă. Peste drum un câine hămăi de două ori, iar în balta din vale broaștele orăcăiau urât într-o întrecere ațâțătoare… Vru întâi să intre buzna, dar se răzgândi înainte de a porni spre tindă. Poate că Ion totuși n-a venit încă, ș-atunci… Bătu în ușă, ușor, cum bat flăcăii în geam, la fete. Glasul Floricăi răspunse îndată, limpede, nedormit:

— Cine-i? George tăcu. Glasul femeii îi zârnâia în creieri, spunându-i:

— Vezi, nu dormea… Îl aștepta… Auzi pașii Floricăi, desculți, apropiindu-

se încurcați de foșnetul cămășii. Ușa se crăpă hoțește să nu facă zgomot.

— Tu ești? șopti ea.

— Eu, eu, mormăi George intrând repede. Nevasta recunoscu glasul, se dădu la o parte ca plesnită de un bici. Dar, înainte ca George să-i fi simțit spaima, se reculese și, punând zăvorul, întrebă îngrijorată:

— Vai de mine, George, dar ce-i de te-ai întors așa?

— Nu prea mi-e bine… Dar lasă, că nu-i nimic… Culcă-te tu! Până mâine-mi trece, zise bărbatul încet, ca și când i-ar fi fost teamă să nu deștepte pe cineva.

Florica vru să mai întrebe ceva, dar răspunsul lui șoptit și tremurat parcă-i puse un căluș în gură. Se urcă în pat, se înveli și căută să vadă prin întuneric ce face George. Nu vedea nimic, dar îl auzea suflând greu ș-apoi deodată dezbrăcându-se grăbit. Când se întinse lângă ea, sub cearșaf, un fior îi trecu prin spinare, căci George era un sloi de gheață.

— Ce ți-e de te cutremuri așa? întrebă bărbatul cu un glas gros și greu ca un dangăt de clopot.

— Ce să-mi fie… M-a cuprins frigul când ți-am deschis… Vremea parcă stătea în loc, precum stăteau și dânșii nemișcați, oprindu-și respirația ca să audă mai bine orice urmă de zgomot, într-o așteptare amorțită. De-afară pătrundea ca prin puf orăcăitul broaștelor, îndulcit, ca un cântec de dragoste. Geamurile însă se stingeau în întuneric încetul cu încetul, arătând că vremea totuși trece și că cerul se înnourează treptat-treptat. O stea verzuie, care mai clipea singuratică, dispăru deodată, acoperită parcă de o perdea neagră, trasă de o mână tainică.

Cine știe câtă vreme s-a scurs astfel? Se gândeau acum amândoi, aproape în același timp. ,,Poate că nu mai vine…" Și pe când se gândeau, auziră deodată poarta, scârțâind foarte ușor, apoi niște pași care se apropiau de casă, rar, cu mare băgare de seamă. Apoi câinele de peste drum hămăind iar de două ori. Cântecul broaștelor se curmă scurt ca și când arunci un bolovan în apă.

George și Florica încremeniră. Peste un minut pașii în ogradă se mai apropiară puțin. Apoi iar urmă tăcerea, apăsătoare ca o piatră de mormânt… Ș-apoi tăcerea fu clătinată brusc de un fulger orbitor, în lumina căruia își văzură, amândoi, ochii sticlitori de încordare. În aceeași clipă însă răsună un șuierat lin ca o chemare veche… Atunci George se ridică în pat și ascultă, iar după un răstimp șopti stins:

— Mi se pare că e cineva în ogradă!?
— Cine să fie? zise Florica cu un glas gâtuit de spaimă.
— Mă duc să văd! mormăi repede George sculându-se și trecând cu pași hotărâți în tindă.

Când atinse zăvorul, îi trăsni prin creieri că nu poate ieși afară cu mâna goală. Se gândi să ia toporul, dar își aduse aminte că toporul l-a lăsat în car. Tot atunci își mai aminti că în colțul tinzii, după ușă, trebuie să fie sapa cea nouă pe care a cumpărat-o joia trecută în Armadia și căreia numai ieri i-a pus coadă. Încet, să nu se împiedice de Savista și s-o scoale, pipăi în ungher și o găsi… Pe urmă deschise ușa și păși pe prispă cu sapa în dreapta. Vru să izbească îndată, dar nu văzu nimic de întuneric… Zise aspru și tare:

— Cine-i?… Cine-i? Un vânt rece se porni deodată, deșteptat parcă de glasul omului, fâșăind trist prin frunzele pomilor și trântind poarta ogrăzii, care rămăsese crăpată. Atunci George prinse în marginea grădiniței din fața casei o mișcare nevrută, după care auzi îndată:

— Ssst… ssst… ssst… George făcu câțiva pași spre grădină, îndârjit. Și întrebă iar mai apăsat:

— Cine-i?
— Ssst!… ssst… st! răspunse acuma mai aproape. Cu amândouă mâinile George ridică sapa și izbi. Simți că fierul a pătruns în ceva moale și în gând îi răsări întrebarea: ,,Unde l-oi fi lovit?" Dar numaidecât se auzi iarăși, mai încet și rugător:

— Ssst… ssst… George izbi a doua oară. Sapa vâjâi în aer. Apoi un pârâit surd, urmat de un zgomot năbușit ca și când se prăvale un sac plin. Mai ales zgomotul acesta înfurie mai crunt pe George. Parcă tot întunericul s-ar fi schimbat dintr-o dată, într-o baltă de sânge închegat, care-l asmuțea. Lovi a treia oară, fără a-și mai da seama unde…

Orăcăitul broaștelor reîncepu brusc, speriat, amenințător, ca o văicăreală vâltorită în văzduh de vântul ce sufla mereu mai mânios și mai ințepat. George tresări, ca și când deodată și-ar fi revenit în fire, și intră grabnic în tindă, zăvorând bine ușa și așezând sapa la locul ei.

În casă Florica stătea acuma ghemuită de groază, pe laviță, lângă fereastră.

— Ce-ai făcut, omule? murmură femeia întinzând brațele spre dânsul, ca o apărare sau ca o rugăciune.

— L-am omorât! răspunse scurt George.

Capitolul XIII: Sfârșitul

Ion se prăbuși sub lovitura a doua care-i crăpase țeasta. Lovitura următoare n-o mai simți, precum nu simțise durere nici la cea dintâi… Venise de-a dreptul de la cârciumă, amețit însă mai mult de fericire decât de rachiu, deși băuse atâta de speriase pe vădana lui Avrum. Venind, fluiera vesel ca pe vremea când era holtei și se ducea la fete, înainte de-a fi avut vreun gând de însurătoare. Dar sufletul îi era așa de plin de bucurie, că se stăpânea să nu sară să îmbrățișeze gardurile pe lângă care trecea și câinii care-l lătrau ici-colo. Strecurându-se în ograda Floricăi, trase o înjurătură înăbușită fiindcă poarta scârțâise puțin și-i era frică să nu se trezească Savista. De altfel se hotărâse ca, dacă oloaga s-ar deștepta și ar crâcni, s-o cotonogească fără multă vorbă. Lăsă poarta deschisă înadins ca să nu mai scârțâie când va pleca. Toate le potrivise cu mare grijă, numai la George nu se gândise deloc, parcă nici n-ar fi fost pe lume.

Când se deschise ușa tinzii cu zgomot, i se încuibă în minte să facă ,,ssst", tot din pricina Savistei. După pași cunoscu însă că nu e Florica. Avu o străfulgerare de gelozie: o fi îmbrățișat altul pe femeia inimii lui… Dar la George nu se gândea. Nu apucă să scrâșnească din dinți, când auzi glasul lui George. Iar glasul acesta îl ului atât de mult că i se moleși toată ființa de parcă nici mâna nu și-ar mai fi putut-o mișca. În creieri totuși îi rămase uitat acel ,,ssst" pe care simțea nevoia să-l rostească prostește, fără voia lui.

În aceeași clipă își dădu seama deodată că i-a sosit ceasul. Mintea i se lumină, deși gura-i boscorodea întruna ,,ssst", tot mai domol și mai nesigur. Aștepta loviturile, îngrijorat doar cu ce o să-l trăsnească? Auzi foarte lămurit vâjâind în aer ceva, simți o izbitură ascuțită în brațul drept, dar fără durere și urmată doar de o fierbințeală ciudată, care parcă-i topea creierii, încât începu să-și amintească repede, ca într-o aiurare, cum se ducea la liceu în Armadia, cum a fugit de la școală ca să umble cu vitele pe câmp și să țină coarnele plugului, apoi dragostea lui dintâi cu fata dascălului Simion Butunoiu, măritată acum cu unul din Săscuța, apoi dragostea lui să aibă pământ mult, și Ana, și copilul, și Florica, și Titu cu toată familia Herdelea și cu cântecele cele frumoase, seara în pridvor, și-i părea rău că toate au fost degeaba și că pământurile lui au să rămâie ale nimănui… Vâjâi iar ca o vijelie îngrozitoare într-un pustiu fără margini, și înțelese că iar îl lovește… Apoi deodată, ca și cum sufli în lumânare, se făcu întuneric deplin.

Pe urmă se trezi ca dintr-un somn greu. Habar n-avea cât stătuse în nesimțire și nici ce se întâmplase. Numai când își auzi propriile-i gemete, își aduse aminte… Era ud leoarcă. Se simțea parc-ar zăcea într-o baltă murdară. ,,O fi sângele meu!" se gândi dânsul. Vru să pipăie, dar nu-și putu clinti mâna dreaptă. De-abia deschise ochii obosiți. Ploua mărunt. Picurii îi cădeau pe obraji și-l înțepau, căci carnea lui ardea. Văzduhul era cenușiu, ca și când se apropie zorile, dar cerul era înăbușit de nouri, și ploaia cernea mereu, măruntă, rece, unsuroasă. Dureri cumplite îi țâșneau de pretutindeni și-i clocoteau în cap amețitor. Chiar gemetele îi împlântau cuțite în piept. Se gândea însă numai la băltoaca în care se bălăcea, care-l scârbea și din care voia să scape cu orice preț. ,,Mor ca un câine!" îi trecu apoi deodată prin mintea aprinsă de desperare.

Și îndată începu să se târască din răsputeri, sprijinindu-se pe mâna stângă, în ciuda suferințelor îngrozitoare ce-i sfâșiau trupul. Gemea cu gura încleștată și se târa mereu, mereu. Poate un sfert de ceas să fi ținut sforțarea crâncenă care-l duse până sub nucul bătrân de lângă gardul dinspre uliță. Mai avea vreo doi pași ca să ajungă la poartă. Sub nuc însă i se întunecă iarăși tot. Doar gemetele înăbușite se mai zvârcoleau în corpul crâmpoțit…

Apoi ploaia stătu. Din pomi și de pe streșini picura din ce în ce mai rar. Nourii se împrăștiau. Cerul albăstrea proaspăt, spălat. O vacă mugi undeva prelung, puternic, încât câinii deșteptați din ațipeală porniră deodată în tot satul să latre speriați. Cucuriguri vioaie își răspundeau cu înverșunare. Oamenii ieșeau prin ogrăzi, frecându-și somnul din ochi sau întinzându-și oasele. Pe ulița cea mare începeau a urui carele pornite la câmp.

Paraschiva răposatului Dumitru Moarcăș trecu cea dintâi pe dinaintea casei lui George, desculță, zgribulită, leopăind grăbită prin noroi moale și rece, strângându-și năframa la gât și pe gură. Un horcăit greu o opri, ca trăsnită. Se închină de spaimă, dar totuși se apropie de gard și, printre nuiele, văzu pe Ion plin de sânge. Începu să țipe parc-ar fi călcat-o tâlharii:

— Săriți!… Tuuulai!… Săriți… Florica ieși îndată în ușă, în cămașă, nepieptănată. Așa veghease toată noaptea, pe laviță, ascultând gemetele înfiorătoare din ogradă, așteptându-și parcă rândul în fiece minut, cu ochii țintă la George care, pe urmă, se așezase pe dunga patului, sufla aspru, tresărea uneori și poate că făurea ceva în mintea lui înfierbântată. Era albă la față ca varul stins și picioarele-i tremurau și de-abia o țineau. Văzu băltoaca de sânge lângă grădiniță, aproape de prispă, apoi dâra roșiatică, spălăcită, ce se întindea până sub nuc, unde Ion zăcea ca o grămadă de

carne. Lumea se învârtea cu ea, dar n-avea putere să stoarcă nici un glas și nici o lacrimă. Rămase pe prispă, ca o stafie surprinsă de lumina zilei.

Ograda se umplu repede cu oameni care se minunau, strigau, se închinau, înjurau, pe când printre picioarele lor copiii cu părul ciufulit se îmbulzeau curioși cercetând sângele ca niște copoi nestruniți. În curând sosi și primarul Florea Tancu, sfătos că se găsește în treabă oficială, răcni să se dea la o parte toată lumea, se uită la mort cu gravitate, fără să-și facă cruce ca ceilalți oameni, și declară solemn că nimeni n-are voie să se apropie până ce nu vine notarul. Porunci apoi strajei Cosma Ciocănaș să ia un cal din grajdul lui George și să plece în goană spre Jidovița.

Vremea trecea. Cerul se limpezi de tot și soarele începu să zbicească umezeala. Fiindcă muștele bâzâiau tot mai obraznice, primarul ceru o velință să acopere cadavrul. Florica aduse un cearșaf nou și alb ca floarea. Atunci ieși afară și George, slăbit la față, cu ochii rătăciți în fundul capului. Zărindu-l, lumea care până aci se interesase numai de mort, se gândi și la ucigaș. Florea Tancu întrebă simplu:

— Tu l-ai omorât ? Și George nu răspunse, dar plecă fruntea-n pământ. Glanetașu veni mai târziu, alergând, împreună cu Zenobia care bocea și afurisea de răsuna tot satul.

Spre prânz în sfârșit sosi notarul Stoessel cu judecătorul cel nou din Armadia, cu medicul circumscripției și cu doi jandarmi. Paraschiva spuse judecătorului cum a auzit pe Ion horcăind, dar doctorul care se uitase la cadavru, râse ironic zicând:

— Palavre, muiere!… După asemenea lovitură nenorocitul n-a mai horcăit decât cel mult în fața lui Dumnezeu, când i-a citit sentința prin care i-a hotărât locașul în rai sau în iad, după cum s-a purtat aici pe pământ!

Medicul, între două vârste, ovrei, vorbind românește, ca un român, avea slăbiciunea glumelor și calambururilor, chiar în momente neprielnice. Deoarece Paraschiva se jura pe toți sfinții din calendar c-a auzit horcăitul, doctorul se grăbi să reconstituie crima științificește: mortul a fost târât de cineva, probabil de ucigașul însuși, de la prispă până aproape de poartă, spre a induce în eroare justiția… Judecătorul îi întrerupse explicațiile, adresându-se primarului:

— Se știe cine l-a omorât ?

— Eu l-am omorât! păși George hotărât în fața judecătorului.

— Cum l-ai omorât ?

— Cu sapa…

— Și de ce ?
— Pentru că venise la nevastă-mea și…

— Destul! îl opri judecătorul, adăugând către jandarmi: Este arestat!

Între timp doctorul își scoase haina, își sumese mânecile cămășii, iar acuma se apucă să facă repede autopsia cadavrului. Jandarmii goliseră ograda de lume. Numai George rămăsese să privească cum taie medicul carnea moartă, și Florica, lângă prispă, înlemnită.

Tăind și forfecând, doctorul guraliv arăta rănile și explica judecătorului care fuma țigară după țigară, spre a-și alunga greața:

— Uite asta, domnule judecător, asta a fost cea mai grea… L-a pocnit în creștetul capului, dar osul a fost destul de rezistent că doar a plesnit… Mare minune! Rar caz! Sau poate lovitura n-a fost prea de tot puternică. Orișicum e o minune să dai cuiva în cap cu sapa și țeasta să nu se spargă. Așa ceva numai printre țărani se găsește… În schimb patru coaste rupte complet… Lovitură mortală și asta, firește… Poftim cum i-a deschis coșul, mai-mai să-ți încapă degetele în rană… Și ce lungă… Zece… treisprezece centimetri… Ehei, sapa!… Da, e zdrobit și brațul, dar nu prea rău… Asta n-ar fi avut importanță… se vindeca… cel mult brațul rămânea cu beteșug… Desigur însă că a fost ultima lovitură, când ucigașul a mai pierdut din furie…

Apoi, isprăvind și spălându-se pe mâini, declară hotărât:
— A fost un om ca oțelul!… Putea să trăiască o sută de ani! Judecătorul porunci jandarmilor să pornească cu George. Florica acum se dezmetici și strânse repede merinde într-o traistă pe care bărbatul o luă, întunecat, cu inima chinuită. Apoi ridică ochii întristați spre dânsa și-i întâlni ochii mari albaștri privindu-l drept, cu o imputare și o milă care nu știa dacă sunt pentru el sau pentru celalt. Avu un început de mișcare ca și când ar fi vrut s-o îmbrățișeze sau barem să-i întindă mâna… Dar se opri, rușinat să-și deschidă sufletul în fața atâtor oameni ce-i pândeau toate gesturile. Privirea i se mohorî iar și zise poruncitor:

— Vezi, Florică, ia seama… Că eu cine știe când m-oi întoarce…

Femeia îi răspunse dând din cap cu resemnare. Vegherea și emoțiile îi șterseră bujorii din obraji și-i desenaseră cearcăne vinete sub ochi. Așa însă părea mai frumoasă, încât George, tulburat, se întoarse brusc spre poartă, urmat de jandarmii tăcuți.

Savista, care toată vremea stătuse pitulată pe prispă ca o găină speriată, izbucni într-un scâncet prelung:

— Bade George… bade, bade, badeee! George ajunse în mijlocul uliței. Întoarse capul, dar ochii lui mângâiară pe Florica. Apoi porni cu pași rari și dispăru.

— Credința mea este că, dacă n-ar exista femeia, n-ar mai fi nevoie de justiție criminală! zise judecătorul pe ungurește medicului și notarului, privind cu mare atenție la Florica. Femeia este începutul tuturor păcatelor!

— Și chiar sfârșitul, adăugă doctorul râzând, încredințat c-a făcut un spirit.

Notarul Stoessel, ca mai mititel, se grăbi să zâmbească, spre a fi pe placul tuturor, și apoi întrebă respectuos:

— Dacă doriți, putem face actele la primărie, unde-i mai comod și mai curat…

Propunerea fu primită și se suiră cu toții în trăsura ce aștepta în uliță. Atunci primarul Florea Tancu se apropie cu pălăria în mână și întrebă ce să facă cu mortul.

— Să-l îngropați! strigă medicul. Ce întrebare caraghioasă… Ei, haidem! Dă-i drumul, că mă așteaptă clienții acasă…

Mortul era acoperit cu cearșaful însângerat. Un roi de muște zburătăcea primprejur. Zenobia năvăli acuma și începu să-l bocească hohotind, iar după ce se sătură de plâns, blestemă pe George cu tot neamul lui, pe Florica, pe doctor și mai ales pe judecătorul care n-a pus jandarmii să taie în bucățele pe ucigașul bătrâneților ei. Blestemele i le curmă numai sosirea Glanetașului, cu carul, în care fu ridicat cadavrul. Bătrânul, cu capul gol, o luă înainte, boii cu carul mortuar după el, ș-apoi Zenobia, înconjurată de mulțime de femei care lăcrimau înăbușit.

Florica, în mijlocul ogrăzii, se uita după car, cu ochii mari, încremeniți. Nu mai putea. Durerea o sugruma. Lacrimile i se porniră singure, șiroaie, arzându-i obrajii ca hârtia.

În Pripas nu se pomenise omucidere de când se ținea minte. Acum oamenii fierbeau și se cruceau. Vestea a alergat degrabă în Jidovița, în Armadia, în toate împrejurimile. Și toată lumea compătimea și lăuda pe Ion, c-a fost așa ș-așa de bun și de harnic… Totuși nici pe George nu-l ocăra nimeni, și-i doreau să scape mai ușor din pacostea ce-a dat peste dânsul. Numai Vasile Baciu spunea pe ici, pe colo:

— Dumnezeu nu bate cu bâta… Iaca, mi-a furat pământurile ș-acu l-a săturat Dumnezeu de pământ!

Toma Bulbuc, tatăl lui George, sosi acasă abia seara, cu carele de lemne. A aflat pe drum nenorocirea și avea remușcări că nu s-a întors și el când a văzut că se întoarce feciorul. Descusu pe Florica și pe Savista, iar a doua zi, în zori, fu în Armadia. Nu i se dădu voie să vorbească cu George și nici măcar să-l vadă. Un paznic de la temniță însă îi spuse că, foarte curând, va fi transportat la Bistrița, închisoarea tribunalului, deoarece vina lui merge la curtea cu jurați. Atunci Toma se repezi la Herdelea să-i ceară sfaturi. Familiei învățătorului îi adusese zvonul încă de ieri o femeie din Pripas și Ghighi plânsese toată seara pe ,,bietul Ion", dar erau dornici de amănunte și Toma Bulbuc trebui să le povestească mai întâi tot ce știa. Herdelea îl sfătui apoi să ia pe Grofșoru, care-i cel mai strașnic avocat din lume. Se duseră împreună la Grofșoru căruia Toma îi făgădui toată averea lui, numai să-i scape băiatul din belea.

— Bine-ar fi să ți-l scap cu doi-trei ani, moșule! răspunse avocatul. În orice caz eu voi face ce-mi stă în putință…

Preotul Belciug văzu o milostivire cerească în întâmplarea aceasta sângeroasă. Îi părea rău de Ion, dar în aceeași vreme se bucura că biserica va câștiga prin moartea lui. Se felicita pentru norocoasa idee ce i-a fost inspirată de Dumnezeu de-a asigura pe seama sfântului locaș o avere atât de frumoasă. Hotărî să facă o înmormântare deosebit de solemnă omului care a lăsat de bunăvoie bisericii tot ce a stăpânit în valea plângerilor. Dădu voie ca groapa lui Ion să fie săpată chiar în curtea noii biserici și făgădui să-i ridice, pe socoteala sa, o piatră pe mormânt spre a eterniza creștineasca danie a celui răposat întru Domnul.

La înmormântare se strânse mai tot satul. Soții Herdelea cu domnișoara Ghighi veniră înadins să însoțească la groapă pe Ion care, deși le făcuse buclucul cu jalba lui, a fost om săritor și de ispravă. De altfel prilejul era bun să încerce și o învoială cu ,,pămătuful" în privința locului căsuței lor.

Belciug sluji cum știa el mai frumos și mai mișcător. Dar mai ales printr-o cuvântare funebră înduioșă și inimile cele mai împietrite. Mulți oameni își ziceau că Ion și-a simțit moartea de când și-a dăruit bisericii averea. Preotul îl dădu drept pildă tuturor bunilor creștini:

— Biserica este leagănul nostru, unde ne întoarcem când ne-a obosit viața, unde veșnic găsim mângâiere și înălțare, este scutul neamului nostru credincios și asuprit. Cine dăruiește bisericii, dăruiește poporului și cine dăruiește poporului, preaslăvește pe Dumnezeu. Câtă vreme biserica noastră

va fi mare și statornică, toate vijeliile și urgiile lumii le vom înfrunta cu tărie…

Nici un ochi nu rămase însă uscat atunci când, prin gura preotului, Ion își luă rămas bun de la părinți, de la toți prietenii și cunoscuții. Iar când în sfârșit pomeni pe George care i-a curmat viața pământească, și-i zise ,,te iert, căci n-ai știut ce faci", tot norodul izbucni într-un hohot de plâns și Zenobia, năucită de jale, se izbi cu capul de dunga coșciugului, încât de-abia o potoliră cei dimprejur.

Pe urmă Ion fu coborât în pământul care i-a fost prea drag, și oamenii au venit pe rând să-i arunce câte o mână de lut umed care răbufnea greu și trist pe scândurile odihnei de veci.

Glanetașu făcu pomeni bogate la care familia Herdelea, mai populară, trebui să ia parte și chiar să guste din toate mâncările ,,de sufletul lui Ion". Preotul Belciug, bolnăvicios ca totdeauna, a venit doar spre a cinsti amintirea ,,mândrului creștin răposat", dar n-a luat în gură nici măcar o picătură de rachiu îndulcit cu secărea.

După pomeni Belciug pofti acasă la dânsul pe Herdelea, împreună cu stimata doamnă și drăgălașa domnișoară, să se mai odihnească puțin înainte de-a pleca în Armadia care, oricum, e o plimbare zdravănă pentru niște ,,dame delicate". Firește că familia primi invitația cu plăcere; doar doamna Herdelea, fiindcă nu uita așa de lesne uneltirile oamenilor răi, cam strângea din buze și răspundea cu monosilabe preotului, care-și înflorea cuvintele cu zâmbete bucuroase, parcă nici un nour n-ar fi întunecat vreodată prietenia dintre fruntașii Pripasului. Astfel îi veni ușor învățătorului să aducă vorba de locul cu pricina, iar răspunsul lui Belciug însenină deodată chiar și pe dăscălița.

— Negreșit, frate Zaharie, zise popa frecându-și mâinile. Cum să nu ne iubim noi, românii, unul pe altul? Nu-i destul că ne mănâncă inspectorii afurisiți, să ne mai ciorovăim și noi pentru nimicuri? Facem, Zaharie, cum nu! Să știi că joia viitoare, când vin prin Armadia, trec pe la tine și mergem împreună să facem actele cum se cuvine între frați…

Când vorbeau însă mai în tihnă, se pomeniră cu Vasile Baciu, ciupit bine de la pomeni, reclamând preotului pământurile lui Ion, care i se cuvin lui acum după orice dreptate omenească. Belciug se supără:

— Ba să-ți fie rușine, măi omule, să mai umbli după avere, când văd că ai ajuns de râsul satului cu bețiile! Omul mai bea câteodată, nu zic, dar nu ca porcul, cum faci tu!… Folosința pământurilor, pe care ți le-a lăsat

răposatul, fie iertat, am să ți-o las și eu, dacă-i fi om de treabă. Dar dacă n-ai să o slăbești cu cârciuma, apoi să știi că eu te scot și din casă, Vasile! Așa că, ori te faci om de omenie, ori de unde nu…

Vasile Baciu vru să-l întrerupă, ceea ce însă pe Belciug îl înfurie atât de rău, că îl luă de mână și-l scoase afară:

— Hait, hait… aici mie nu-mi trebuie bețivi nerușinați!… La cârciumă să fii obraznic, becisnicule!

Familia Herdelea îi împărtășea indignarea.

— Ăsta-i cel mai ticălos din tot satul! zise doamna Herdelea, cea mai revoltată de îndrăzneala țăranului.

Câteva zile pe urmă în casa Herdelea numai de Ion și de Belciug se vorbea. Doamna Herdelea se înduioșa mai ales amintindu-și cu câtă sfințenie o asculta bietul Ion când cânta ea seara în pridvor, iar învățătorul nu mai era supărat de amărăciunea ce i-a pricinuit-o cu jalba răposatul, ba chiar spuse:

— Cine știe? Poate că ne-a fost spre bine, că de când ne-am mutat în Armadia parcă toate ne ies în plin!

Belciug devenise omul cel mai de treabă din lume. Dăscălița găsea că, orice s-ar zice, e un preot fără pereche, care nu umblă după blestemății, deși e încă destul de tânăr și văduv de atâția ani, și că pripăsenii nici nu merită asemenea popă, căci sunt criminali care se ucid unii pe alții ca sălbaticii. Iar când odată Ghighi, vorbind de dânsul, scăpă, fără să vrea, porecla ,,pămătuful", care avusese atâta căutare până atunci, doamna Herdelea o dojeni că nu-i frumos să ocărască o fată cuminte pe un slujitor vrednic al lui Dumnezeu.

În același timp Herdelea aștepta vești de la Titu, care trebuia să fi sosit în România. Citise în *Gazeta Transilvaniei*, la Grofșoru, darea de seamă despre strălucitele serbări de la Sibiu și inima-i sărise din loc de bucurie văzând printre reprezentanții presei și pe Titu Herdelea (,,Tribuna Bistriței"). Umblă cu ziarul în buzunar două zile și-l arătă tuturor prietenilor, după ce avusese grija să sublinieze cu creion roșu numele fiului său. Totuși, fiindcă nu primise încă nici o știre de la el, îi era frică să nu fi pățit ceva la trecerea graniței.

— Doar l-o feri Dumnezeu de asemenea pacoste! zise dăscălița când află îngrijorarea soțului ei. Și apoi e dânsul isteț de ajuns…

— O, Titu e un băiat rar! De-ar fi și alții ca el…! murmură Ghighi oftând visătoare.

De altfel Ghighi, de o vreme încoace, era într-o stare sufletească ciudată. Aici îi venea să plângă, aici să râdă, fără nici un motiv aparent. Și deoarece mai târziu observă că mâhnirile ei sunt în strânsă legătură cu zilele când nu venea Zăgreanu să se consulte cu Herdelea asupra unor foarte însemnate și interminabile chestiuni pedagogice, fata se rușină că s-a îndrăgostit prea mult și începu să declare părinților ei tot mai deseori că nu-l poate suferi. Declarațiile acestea apoi fură punctul de plecare al unor controverse zgomotoase, mult asemănătoare celor ce au zguduit casa Herdelea în Pripas, pe timpul apariției lui George Pintea. Atâta doar că nici învățătorul și nici mai ales doamna Herdelea nu luau pe Ghighi în serios ca odinioară pe Laura… Deprecierea aceasta o enerva pe Ghighi și mai rău și o întărâta împotriva lui Zăgreanu, încât curând spuse că mai degrabă s-ar mărita cu un măturător de stradă decât cu dânsul. Degeaba îi reamintea Herdelea norocul Laurei. Dar unde scrie că și ea are să nimerească negreșit ca soră-sa? Cine poate să știe ce fel de caracter are Zăgreanu ? Sub masca lui de băiat model se poate prea bine să se ascundă un ipocrit, sau un bețiv, sau alt stricat. S-au mai văzut destule cazuri. Și barem de-ar fi din vreo familie de seamă, dar tatăl lui e un simplu cărăuș…

— Nu-s eu de nasul lui! striga Ghighi cu mândrie. Ș-apoi stați să vedem întâi când va fi numit undeva și pozna asta de Zăgreanu! Până atunci are să curgă apă multă pe Someș…

Singur argumentul cu numirea lui li se părea bătrânilor cumpănitor. Herdelea se mira că nu mai vine nici un răspuns la cererea lui de pensie și-i era chiar frică să nu se fi răzgândit inspectorul. De când se obișnuise cu gândul că e pensionar, era nerăbdător să-și aibă patalamaua la mână. Începutul anului școlar bătea la ușă și, dacă nu se rezolvă repede pensiona rea lui, înseamnă că iar să bată drumurile în fiecare zi până-n Pripas, în loc să-și vadă de slujba ce-o avea la Grofșoru și să-și încaseze în tihnă, lunar, pensioara cuvenită. Mereu întreba pe Zăgreanu ce mai știe, dar tânărul, mai îngrijorat, nu știa decât ceea ce-i făgăduise inspectorul: că locul din Pripas e al lui.

Deocamdată însă, fiindcă se apropia joia când Belciug avea să vie să sfârșească cu locul casei, soții Herdelea se sfătuiră și se învoiră să întabuleze averea lor din Pripas pe numele Ghighiței, pentru orice eventualitate. Nu-i amenința nici un sechestru sau vreo altă nenorocire, dar e bine ca fata să aibă oleacă de zestre, nu ca sărmana Laura. Ei înșiși vor trăi cu ce au, iar dacă Herdelea nu va mai putea munci la Grofșoru, nu-i

nimic, se vor ajunge și din pensioară, că lor nu le mai trebuie nici fumuri, nici măriri, ci doar cât să bage în gură și să-și ție zilele bătrâne.

Preotul Belciug trase cu brișca chiar la dânșii. Era obosit de alergăturile pentru biserica cea nouă, dar totuși bucuria îi lucea în ochi că în sfârșit ținta vieții lui e înfăptuită. Povesti cu însuflețire ce pregătiri a făcut pentru sfințirea care va avea loc duminică, cum a invitat pe episcopul din Gherla și cum episcopul a răspuns că va veni negreșit, cum are siguranța că toți preoții din județ vor fi de față, împreună cu toată ,,inteligența" română din Armadia și împrejurimi, că va fi și o petrecere cu dans unde desigur domnișoara Ghighi va avea rolul principal și că în sfârșit Pripasul va deveni în ziua aceea un adevărat centru românesc de nădejdi frumoase.

În privința locului care-l interesa pe Herdelea preotul venise înarmat cu tot ce trebuia spre a se putea face repede toate formele. Plecară împreună la judecătorie, pe la notarul public, pe la cărțile funduare… Până la amiază isprăviră tot, ba avură vreme să treacă și la Grofșoru care se însărcină, gratuit, să transcrie grabnic averea răposatului Ion Glanetașu pe numele bisericii române din Pripas.

În aceeași seară și cu învoirea dăscăliței, Herdelea făcu o înștiințare episcopiei cum că își retrage plângerea împotriva preotului Belciug, declarând că eminentul părinte sufletesc al Pripasului numai dintr-o scăpare din vedere, iar nu din reavoință, n-a venit cu crucea la Bobotează.

Chiar a doua zi sosi apoi și comunicarea inspectorului că ministerul a binevoit să-i încuviințeze trecerea la pensie, mulțumindu-i pentru serviciile aduse statului. Herdelea tremură citind adresa și se îngâmfă de mulțumirile ministrului. Firește că, până seara, toată Armadia află regretele guvernului de-a fi pierdut un învățător atât de harnic ca Herdelea și toată lumea se minună de asemenea distincție rară. La berăria Grivița, unde intră să bea o bere, Herdelea întâlni pe Zăgreanu care tocmai primise și el numirea.

— Bravo, urmașule! strigă Herdelea arătându-i adresa inspectorului. Și-ți doresc să capeți și dumneata, peste treizeci de ani, o hârțoagă ca asta colea!

În cinstea acestor vești, Herdelea ciocni câteva pahare cu Zăgreanu, sperând în sinea lui că tânărul, având numirea în buzunar, va deschide vorba despre Ghighi. Zăgreanu însă se posomorî de tot, suspină foarte des și nici măcar nu se uită în ochii lui Herdelea.

— Mi se pare mie că Zăgreanu vostru e cam hoțoman! zise Herdelea acasă, povestind muțenia tânărului.

— Ei, acuma vedeți c-am avut dreptate! strigă Ghighi, căutând să pară triumfătoare, deși inima îi tremura ca varga.

Înainte de prânz, pe când Ghighi își potrivea rochia de bal în care voia să meargă, a doua zi, la sfințirea bisericii din Pripas, veni Zăgreanu, mai gătit ca de obicei și mai grav.

..Vrea să-mi ceară mâna", se gândi Ghighi, speriată de rușine și reîndrăznind să sufle un cuvânt.

Zăgreanu întrebă pe doamna Herdelea dacă nu-i acasă cumva ,,domnul colega" și, aflând ceea ce știa, se uită la Ghighi, roși, vru să plece îndată și în sfârșit îi sărută mâna și-i zise:

— Domnișoară… cred că veniți la sfințire în Pripas?…

— Da… tocmai mă pregătesc să… murmură fata.

— Atunci… atunci la revedere în Pripas! bâlbâi Zăgreanu zăpăcit, ieșind repede fără a-și lua rămas bun de la doamna Herdelea.

,,Ori e viclean, ori e fricos, își zise dăscălița, clătind din cap, fără însă a se supăra cum s-ar fi supărat altădată. Barem de-ar da Dumnezeu să fie bine…"

Îndată după masă Ghighi colindă toate prăvăliile ca să găsească niște pănglicuțe fără de care rochia ei n-ar fi avut nici un farmec. Voia să fie mâine cea mai drăguță din toate fetele, mai ales că-și zicea în gând melancolică: ,,Poate că e ultima mea petrecere de fată!…" Trecând pe la poștă, auzi o bătaie în geam. Era Bălan, care-i făcea semn să intre.

— Scrisori!… Și una chiar de la București! zise Bălan cu zâmbetul lui blajin pe o față rotundă și umedă de sudoare. Adineaori au sosit… Tocmai mă gândeam cum să vi le trimit mai repede, că știu cât trebuie s-o așteptați… Poftim, domnișoară, și iartă-mă că te-am oprit din drum!

— De la Titu! strigă Ghighi, apucând scrisorile și repezindu-se afară, zăpăcită.

Uită pănglicuțele și nu se opri până acasă, frământată de bucurie, învârtind în mâini scrisoarea de la Titu și totuși nedesfăcând-o.

— Titu! Scrisoare! țipă dânsa aprinsă.

— Bravo! Bine c-a dat Dumnezeu! Mi s-a luat o piatră de pe suflet! zise Herdelea, punându-și ochelarii ca totdeauna când citea ceva deosebit. Ei, ia să vedem ce spune bucureșteanul nostru!

Citi: ,,Iubiții mei, sunt numai de două săptămâni în România și parc-aș fi de când lumea. O viață nouă s-a deschis în fața mea. O fi mai bună, o fi mai rea, cine ar putea spune? Deocamdată mă simt uluit și atât de mic că

veșnic mi-e frică să nu fiu strivit de vârtejul ce mă înconjoară. Mulțumit aievea sunt numai când mă întorc cu gândul acasă, între d-voastră care-mi sunteți cei mai dragi! în lumea asta mare și străină…"

— Săracul! bolborosi dăscălița, cu gura pungă și ochii umezi. ,,Ce-a fost și ce-am făcut în Sibiu, ați citit desigur în gazete. Ar fi trebuit să scriu și eu ceva pentru Tribuna Bistriței, dar unde am avut răgaz de scris când mă frigeau grijile trecerii graniței?"

— Ba ar fi fost bine să fi scris, c-ar fi văzut și domnii de pe aici! se întrerupse Herdelea, privind peste ochelari la dăscălița, ca și când i-ar fi cerut părerea.

— Săracul! șopti doamna Herdelea. ,,Căci ușor n-a fost de trecut în Țară, fără pașaport, și dacă nu era Virgil Pintea, nu știu zău cum aș fi ajuns la București. Nu vă puteți închipui ce om de treabă e Virgil! Drăguț, săritor, energic — o adevărată comoară. Laura poate fi mândră cu asemenea cumnat…"

— Mi se pare că scrisoarea cealaltă e tocmai de la Laura, zise Ghighi.

— Lasă, c-o vedem pe urmă, și tăceți acuma! făcu Herdelea. ,,Virgil a fost salvarea mea. Eu, când am văzut câte greutăți și primejdii sunt de biruit, era să renunț de-a mai încerca. De altfel îndrăgisem Sibiul și mă gândeam să mă opresc acolo. Virgil însă nici n-a vrut s-audă de una ca asta. Cum să te împotmolești la jumătatea drumului?… Ne-am dus împreună la polițaiul orașului care a refuzat categoric. Același răspuns l-am primit și la comandantul poliției de frontieră… În sfârșit primarul, un sas bătrân, simpatic, prieten cu Virgil, s-a îndurat de mine, în urma spuselor lui Virgil că sunt ziarist, că aș vrea să profit de ocazie să văd Bucureștii și altele… M-am închinat când m-am văzut cu biletul de trecere în buzunar…

Până la Turnu-Roșu m-a însoțit și Virgil Pintea. Niciodată n-am fost mai mișcat ca în jumătatea de oră cât m-am plimbat acolo, pe prundișul gării care parcă plângea sub pașii noștri. Mă durea inima și-n gând îmi ziceam întruna că n-am să mai văd poate cât voi trăi pământul Ardealului care mi-e atât de drag, mai drag ca orice în lume. Apoi sirena locomotivei a șuierat prelung, duios, zguduindu-mi sufletul. M-am îmbrățișat cu Virgil și am plâns amândoi…"

— Săracul mamii înstrăinat! murmură doamna Herdelea, ștergându-și nasul.

,,Pe urmă nici nu știu cum m-am pomenit în Câineni… România! Țara! Doamne-ajută!… Graiul unguresc dispăruse. Pretutindeni și toată lumea,

românește: funcționarii gării, vameșii, conductorul trenului, călătorii, casele… tot și toți… Pentru mine, obișnuit cu străinii la toate autoritățile de seamă, schimbarea aceasta a fost o minune. Auzeam și nu credeam, și mă simțeam atât de fericit că-mi venea să îmbrățișez pe toți oamenii.

Dar fericirea nu e nicăieri statornică. Am sosit în București noaptea și am tras la hotel. Vroiam să mă duc a doua zi la rudele care m-au poftit la Sângeorz să viu la dânșii ca acasă. M-am dus și n-am găsit decât niște slugi obraznice. Boierii încă nu s-au întors de la băi. Se vede că de la Sângeorz au mai trecut și aiurea. A treia zi mi-am căutat o odaie mobilată, ieftină, căci hotelul mi-ar fi mâncat repede bănișorii cu care am ajuns în țara visurilor mele. Apoi din două în două zile am trecut pe la casa deputatului și voi mai trece. Speranțele se destramă însă mereu. Viața-i viață pretutindeni, cu aceleași deșertăciuni, cu aceleași așteptări și mai ales cu aceeași față spăimântătoare care retează scurt aripile avântului. Visurile sunt tot atât de fără preț aici, ca și dincolo. Numai cei ce nu le au sunt mulțumiți, căci numai ei știu să stoarcă plăcerile vieții.

Se poate totuși să fie din vina mea amărăciunea care mă chinuiește. Nici un paradis nu e frumos ca acela pe care și-l zugrăvește omul în sufletul său. Raiul unuia poate să fie iadul altuia. Fericirea e clădită de închipuirea fiecăruia și fiecare și-o potrivește ca o haină. Poate că eu sunt croitor prea neîndemânatic. Și poate că, din pricina aceasta, niciodată n-o să-mi găsesc haina râvnită… Dar, în locul nădejdilor stinse, răsar veșnic altele noi, mai ademenitoare, mai strălucitoare, deschizându-ți drumuri noi, năzuințe noi. Necunoscutul e singurul îndemn trainic în lume, fiindcă într-însul se ascund toate tainele ce dau preț vieții.

Și astfel, în așteptarea viitorului, mă mângâi cu trecutul. Vălmășagul în care am căzut îmi îndreaptă gândurile tot mai des înapoi. Până să-mi găsesc un locșor în lumea nouă, mi-e dor de cea veche pe care am părăsit-o. De aceea vă rog să-mi scrieți des și mult despre tot ce se petrece la noi, căci toate mărunțișurile îmi sunt mai dragi acuma ca atunci când trăiam în mijlocul lor. Sufletul meu rătăcește aici într-un deșert fără popasuri ca o pasăre ce și-a pierdut cuibul… Vă sărut pe toți cu multă iubire — Titu".

Când isprăvi Herdelea, rămase o tăcere ca într-o biserică goală. De-abia târziu dăscălița bâlbâi amar:

— Vai săracul băiat, cum s-a mai înstrăinat!… Of, Doamne, Doamne!

— Ce înstrăinat? zise Herdelea, căutând să-și ascundă emoția. Așa-i omul când pică în altă țară… Lasă că se obișnuiește dânsul, că doar e

bărbat, nu cârpă!

Se întinseră la vorbă toți trei, încât uitară cealaltă scrisoare. De altfel Laura nu spunea nimic nou, afară de vestea că iar e grea și că speră, cu ajutorul lui Dumnezeu, să facă un băiat.

Doamna Herdelea vru să scrie ea însăși lui Titu, să-l mângâie, povestindu-i despre toți și toate, și mai cu seamă cum s-a prăpădit Ion Glanetașu, știind cât de mult a ținut el odinioară la ,,bietul Ion". Herdelea însă o făcu să-și amâne planul până după sfințirea din Pripas, zicând:

— Cine știe, poate că și de-acolo vom avea de scris ceva… Bătrânii schimbară o privire plină de înțeles: ,,ceva" însemna Zăgreanu. Ghighi auzi și nu protestă, ca de obicei, fie că nu voia să se supere după scrisoarea lui Titu, fie că avea și ea oarecare speranțe aninate de sfințirea bisericii lui Belciug. Ba mai târziu spuse enigmatic:

— Am să-i scriu și eu, ca să știe tot.

Duminică… Satul parc-a întinerit și s-a primenit în așteptarea zilei mari. E curat și vesel, nu degeaba poruncise preotul ca fiecare om să măture ulița în fața casei, să curețe ogrăzile și să împodobească porțile cu verdeață. Însuși Dumnezeu s-a milostivit să îngăduie o vreme frumoasă, vrând parcă să răsplătească astfel strădaniile slujitorului său. Toată lumea îmbrăcase haine albe de sărbătoare. Soarele de toamnă, cumpătat și veșted, împrăștia lumină caldă și plăcută.

Belciug, frânt de oboseala pregătirilor, nu mai simțea decât o emoție grozavă, alcătuită dintr-o mulțumire fără seamăn și o nerăbdare din ce în ce mai dureroasă. Fiindcă de sâmbătă seara au început a sosi țărani de prin satele mai depărtate, de-abia a închis ochii toată noaptea. În zorii zorilor apoi a fost în picioare, a dat o raită pe la școală, unde avea să fie banchetul ,,inteligenței", pe la Todosia, văduna lui Maxim Oprea, unde va petrece poporul, pe la biserica nouă, să fie toate în bună ordine. Își pipăia mereu inima, parcă i-ar fi fost frică să nu înceteze deodată a mai bate tocmai când să culeagă roadele tuturor silințelor sale.

Acuma dinspre Jidovita și dinspre Săscuța, trăsurile uruiau mereu pe Ulița Mare. Calești frumoase sau hodorogite, înălbite deopotrivă de praf, briști ușoare, docare iuți, cupeuri grele aduceau domnimea, pe când țăranii de pe departe sau mai cu stare veneau în căruțe acoperite cu scoarțe pestrițe, iar cei de primprejur, spălați și primeniți, în cete gălăgioase, pe jos… Cârciuma începu să aibă căutare, cu toate oprelișțele preotului care ceruse pripăsenilor să nu ia nimic în gură până după sfânta liturghie. Rifca, văduva

lui Avrum, ajutată de Aizic, avusese grijă să-și umple toate butoaiele cu rachiu, ca nu cumva să se isprăvească băutura într-o zi așa de mare și cu atâția mușterii. Taraful lui Goghi din Bistrița sosi în trei căruțe; în cea din urmă se înălța gorduna, falnică și prevestitoare de veselie. Belciug nu uitase să tocmească el însuși lăutari pentru popor; Briceag, împreună cu tovarășii lui, Holbea și Găvan, închinau la cârciumă în așteptarea începutului serbării. Preotul Belciug fu mai fericit când picară Herdelenii.

— Of, bine că v-a adus Dumnezeu! suspină dânsul zâmbind cu mâna la inimă. Câtă emoție… Of, barem de-ar merge strună toate!

Doamna Herdelea și Ghighi fură rugate îndată să inspecteze împodobirea bisericii și apoi mai ales pregătirile făcute la școală pentru banchetul domnimii. Mâncările erau servite de berăriile Rahova și Grivița din Armadia, dar totuși ochiul femeii e mai ager ca al celui mai iscusit restaurator din lume. Herdelea însă trebui să rămâie cu Belciug, să-i dea ajutor la primirea oaspeților.

Episcopul sosi pe la zece, într-un cupeu închis, tras de patru cai, înconjurat de o ceată de flăcăi pripăseni, călări, care îl așteptaseră la podul de peste Someș, după ordinele preotului. Cupeul era urmat de vreo șase alte trăsuri în care se găsea suita episcopului, alcătuită din înalte fețe bisericești.

Doi preoți tineri se repeziră să-i ajute să coboare din cupeu. Când păși episcopul pe scară, trăsura se îndoi, aproape să se răstoarne. Era bătrân și foarte gras, dar cu o față blândă, cu niște ochi albaștri și limpezi de copil și cu o barbă ninsă în care se amestecau părul lung și mustățile gălbejite. Avea obrajii roșcovani și sufla greu.

— Foarte cald, murmură dânsul surâzând silit împrejur și ridicând degetele să binecuvânteze mulțimea descoperită.

Pe fruntea largă care se pierdea în creștetul pleșuv și lucitor, licăreau bobițe de sudori. Simți că-i vine să strănute și se acoperi repede. Avea groază de guturai și de aceea se ferea veșnic de curent și răceală.

Belciug își făcu loc cu coatele prin înghesuială, șoptind întruna mișcat ,,dați-mi voie, vă rog" până ce ajunse cu mare greutate în fața episcopului. Aici tuși ușor, ca să-și alunge emoția din gât, și apoi rosti cele câteva cuvinte de bună venire pe care le învățase în fața oglinzii, încurcându-se totuși de mai multe ori, ceea ce însă parcă spori solemnitatea clipei.

— Bine… bine, gâfâi episcopul plictisit. Tare frumos… Râvna sfinției tale mă bucură foarte… Preotul… păstorul Domnului… Da… Așa… Dar înainte de-a începe programul, aș dori să mă odihnesc puțin… Măcar zece

minute… M-a prăpădit călătoria… Ș-apoi am dormit foarte prost azi-noapte în Armadia…

Protopopul din Armadia, la care dormise episcopul și care-i făcuse un pat împărătesc, păli, dar se făcu că nu aude.

Arhiereul intră în casă cu Belciug, ceru apă, se așeză într-un jilț și stătu neclintit vreun sfert de ceas, cu ochii trudiți închiși, mișcând doar buzele din când în când fără glas, Belciug rămase lângă dânsul, tăcut și respectuos. Afară însă lumea porni spre biserică.

Cincizeci și doi de preoți, cu episcopul în frunte, slujiră sfințirea. Veșmintele bătute cu fir umpleau biserica de strălucire. Mirosul de tămâie se urca până-n tavan și se cobora până-n sufletele care-l sorbeau lacome, îmbătate de evlavie. O taină adâncă, copleșitoare și plăcută, frământa toate inimile și mințile.

Din clipa când trecu pragul bisericii, înfățișarea episcopului s-a schimbat ca prin farmec. Ochii lui măriți păreau scăldați într-o blândețe cuceritoare și pe toată fața îi plutea un zâmbet bun, nevinovat și cucernic, ce-i tremura ușor barba argintie. Glasul obosit răsuna dulce și lin, pătrunzând drept în suflete, îmbrățișându-le și înălțându-le în altă lume. Chiar broboana de sudoare de pe frunte părea o cununiță de diamante sau o aureolă nedespărțită.

În sfârșit se sui în amvonul strâmt, pășind anevoie pe treptele în spirală, gâfâind foarte tare încât se auzea până în cor. Liniștit își roti privirea peste tot cuprinsul bisericii, mângâind parcă icoanele noi, tavanul pictat cu stele, din care atârna un candelabru cu zeci de lumânări albe aprinse, ca o făclie uriașă, altarul daurit, fumul alburiu de tămâie șerpuind deasupra mulțimii de oameni care se înghesuiau tăcuți, cu fețele roșii asudate, cu ochii mari ridicați spre amvon, amestecați de-a valma, domni în haine negre, țărani cu cămașa ca zăpada, femei în catrințe pestrițe… Apoi, ca un moșneag obosit de anii vieții și întrezărind fericirea cea mare, vorbi rar, domol, fără înflorituri și fără gesturi, despre Dumnezeu, despre oameni, despre români, despre școală și credință, despre Belciug, despre toate, nemeșteșugit, încheind cu o blagoslovenie simplă, ca o revărsare a unui duh viu. O tăcere lacomă îi înghițea cuvintele, picurându-le în inimile oamenilor ca un balsam atotputernic…

Doamna Herdelea, care la început nu-l putuse suferi, părându-i-se prea gras și lumesc, din care pricină nici nu se îmbulzise să-i sărute mâna, deși se zice că asemenea sărutare poartă noroc toată viața — acuma, șezând în

strană, având la stânga pe Ghighi și la dreapta pe doamna Filipoiu, se îmblânzi și simți din ce în ce mai multă simpatie pentru omul bătrân atât de schimbat la față, parcă ar fi văzut pe Dumnezeu. Când se isprăvi predica, șopti pocăită doamnei Filipoiu:

— Uite-așa îmi închipuiesc că trebuie să fi fost și apostolii! Oameni cu slăbiciuni în fața oamenilor, și sfinți cuprinși de duhul sfânt în fața lui Dumnezeu…

— Da, da, făcu doamna Filipoiu, întorcându-se speriată, fără a fi auzit șoapta, căci, în vremea cât vorbise episcopul, ea se gândise cu tristețe la Elvira ei care n-a avut încă nici un pețitor.

Îndată după săvârșirea slujbei, episcopul ceru să i se aducă repede cupeul, să plece, dornic să ajungă negreșit acasă deseară, la pătuceanul lui în care să-și odihnească oboselile drumului. Belciug de-abia l-a putut îndupleca să guste ceva la iuțeală și să închine un pahar de vin pentru viitorul parohiei din Pripas. Împreună cu episcopul plecară firește și fețele simandicoase, venite numai ca să arate că nu lipsesc de la ceremoniile naționale și religioase.

Ceilalți oaspeți însă răsuflară scăpând de prezența stânjenitoare a vlădicii. În câteva minute toată domnia se găsi la banchet, întâmpinată cu Deșteaptă-te, române de către iscusitul Goghi. Mesele erau întinse în școala golită de bănci și înfrumusețată cu verdeață. Grofșoru ținu întâiul toast pentru ,,vrednicul preot Belciug", având grijă să accentueze la urmă că ,,datoria acestui colț românesc este să trimită în viitor deputat român în Camera de pe malul Dunării". Și de-aci încolo toasturile urmară lanț două ceasuri, încât tinerii de ambele sexe, doritori de dans, începură să murmure. Belciug primea felicitările, mulțumea tuturor, dădea ordine chelnerilor, neobosit ca și când fericirea care-i înflorise obrajii i-ar fi îndoit și puterile.

Ghighi băuse o jumătate de pahar de vin roșu, ciocnind mereu cu Zăgreanu care se făcuse ca racul, îi angajase toate dansurile, își dădea ochii peste cap, negăsind vorbele care să-i îmbrace gândurile, își desfășura planurile de viitor ce prevedeau negreșit și îndeosebi o nevastă drăguță, cuminte, cultă… ,,întocmai ca dumneata, stimată domnișoară".

— Dansul! Dansul! se auzi în sfârșit tot mai des printre cavalerii nerăbdători, răsplătiți cu priviri recunoscătoare de către domnișoarele sfioase, în bună parte odrasle de preoți, ahtiate după dans deoarece vara aceasta n-a fost nici o petrecere de seamă în împrejurimi.

În sfârșit Zăgreanu începu niște tratative misterioase cu Goghi, pe care le încheie cu o strângere de mână, neuitând să aibă în palmă o hârtie de zece coroane. Rezultatul fu o someșană zvăpăiată care stârni un ropot de aplauze tinerești. Într-o clipire câțiva țărani scoaseră afară atâtea mese încât jumătate școala se prefăcu în sală de dans. Zăgreanu, fericit, alergă la Ghighi, care roși de mândrie că are cinstea de-a deschide balul, pe când prietenele ei din Armadia ședeau îngrijorate. Doamna Herdelea, ținând carnetul de dans și evantaiul Ghighiței, își luă cuvenitul loc pe un scaun lângă perete, între doamna Filipoiu și doamna Grofșoru, dezbătând greutățile vieții. Vorbind însă nu scăpa din ochi de loc pe Ghighi, care dansa ca o zână, se mlădia, zâmbitoare, primea multe complimente și ciripea cu Zăgreanu, ocolindu-i privirile rugătoare.

În cealaltă jumătate de școală domnii continuau banchetul și toasturile. Popa din Vărarea se chercheli curând, ca și doctorul Filipoiu și profesorul Maiereanu. În cele din urmă, cu toată împotrivirea lui Spătaru, ținu un mic discurs și solgăbirăul Chițu, subliniind în treacăt liberalismul stăpânirii care îngăduie bucuroasă propășirea tuturor popoarelor credincioase patriei. Silvicultorul Madarasy dobândi sărutarea vajnicului Spătaru pentru un înflăcărat ,,trăiască românii". Herdelea, întâlnind printre preoți mulți prieteni din copilărie pe care nu-i văzuse de ani de zile, bău cu fiecare câte un păhărel și povesti tuturor cum după treizeci și doi de ani de zile de slujbă, având nevoie de odihna binemeritată, a primit mulțumiri de la însuși ministrul școalelor. În același timp însă lăuda către toți pe Belciug care-i ,,un popă fără pereche și un om cum nu se poate mai de treabă". Belciug de asemenea împuia urechile tuturor slăvind pe Herdelea, ,,prieten neprețuit și român vrednic de stima obștească".

Aproape de asfințitul soarelui, preotul propuse lui Herdelea să meargă puțin în mijlocul țăranilor, zicând:

— E datoria noastră, Zaharie, să purtăm de grijă poporului!

— Așa-i, Ioane, așa-i… Prea bine… Dar să-mi iau și baba! răspunse Herdelea clipind din ochi foarte jovial.

Doamna Herdelea nu putea să lase singură pe Ghighi. Atunci își aduse aminte și Zăgreanu că, fiind învățătorul comunei, are obligația să meargă și dânsul, mai ales că fără domnișoara Ghighi nu face două parale toată petrecerea. Ghighi era de asemenea bucuroasă să plece, fiindcă Zăgreanu devenise iar melancolic, se încăpățâna să vorbească tot mai stăruitor de ochii ei și chiar începând de câteva ori să-i declare: ,,Domnișoară, te…",

fără însă a îndrăzni să sfârșească: „…iubesc!" Mai găsindu-se și alți doritori de a vedea petrecerea poporului, se adună repede un grup vesel care porni spre casa Todosiei lui Maxim Oprea.

Ograda gemea de oameni… Bătrânii, cu primarul Florea Tancu în frunte, stăteau în poarta deschisă și, privind cum joacă tineretul, vorbeau despre biserică, despre cules și despre dările grele. Toma Bulbuc, mohorât, ofta des și de-abia arunca uneori câte-un cuvânt, căci gândurile lui erau mereu la George, care acuma ședea în temnița din Bistrița, așteptând judecata curții cu jurați. Mai la o parte, stingher, bătrânul Glanetașu trăgea cu urechea, mai umilit ca odinioară; moartea lui Ion îl încărunțise de tot și-i sădise în ochii blânzi o tristețe statornică.

Straja Cosma Ciocănaș fusese însărcinat de Belciug cu împărțirea celor trei vedre de rachiu gratuit, prevăzute în programul pentru sărbătoarea sfințirii noii biserici. Își îndeplinea slujba cu atâta nepărtinire că bruftului pe unii flăcăi care voiseră să ia două porții, iar cu Macedon Cercetașu ajunsese chiar la o ușoară și trecătoare păruială.

— Tot omul are dreptul la o litră de băutură! Așa-i porunca! Cine nu se satură, să mai cumpere și de la cârciumă! striga Ciocănaș, sfătos, din când în când, în gura tinzii, unde trona cu o pâlnie într-o mână și în cealaltă cu o măsură de tinichea, împrumutate de la văduva lui Avrum.

Lângă prispă s-a strâns un pâlc de bărbați împrejurul lui Simion Butunoiu, care povestea minciuni din bătrâni, tușind și strănutând zgomotos. Macedon Cercetașu, trăsnit rău, umbla de ici-colo, comandând nemțește și dând din mâini spre marea veselie a copiilor care îl salutau milităreşte.

Lăutarii cântau învârtita cu foc. Flăcăii tropăiau țanțoș, iar fetele se răsuceau ca sfârlezele, cu zâmbete mulțumite pe față. Umbra nucilor bătrâni de lângă șură se întindea din ce în ce, subțire, cuprinzând aproape toată ograda.

Când sosi grupul de domni, jocul se opri brusc, în semn de respect. Toți bătrânii se descoperiră, iar primarul cu bătrânii înconjurară pe Belciug și pe Herdelea, vorbind de solemnitatea sfințirii care a prilejuit atâta cinste satului întreg și îndeosebi preotului. Ilie Onu, care, de când s-a însurat și Nicolae Tătaru cu fata lui Ștefan Hotnog, a rămas capul flăcăilor, se apropie de Zăgreanu și-l pofti să joace, oferindu-i pe cea mai frumușică fată din Pripas, pe Maria lui Trifon Tătaru, pe care și-o ochise dânsul s-o ia de nevastă cu câșlegi. Zăgreanu, nedezlipit de Ghighi, refuză zăpăcit. Atunci

Ilie chemă pe domnișoara la joc, ceea ce pe doamna Herdelea o umplu de revoltă, iar pe Ghighi o făcu să zâmbească de rușine. În sfârșit primarul, cu consimțământul preotului, porunci flăcăilor să continue jocul, să vadă și domnii cât sunt de frumoase petrecerile prostimii.

Toma Bulbuc izbuti curând să ia deoparte pe Herdelea, să se mai sfătuiască cu dânsul despre George. Nevasta lui Toma, mai uscată, cu ochii mici, veseli, mai adânciți în cap și cu glasul mai plângător, veni lângă ei, își frânse mâinile și se jură că numai farmecele rele au putut face pe băiatul lor să cadă în asemenea năpastă. Herdelea îl încurajă să aibă deplină încredere în Grofșoru, căci nu-i avocat ca el nicăieri.

— Mi se pare că până să vie acasă George, nevastă-sa o să-l aștepte cu copilașul în brațe. Zice că-i grea… O fi, că asta-i menirea femeii, rosti mai târziu Toma, înseninat puțin.

Prin sat însă umbla zvonul că Florica ar fi rămas însărcinată cu Ion. Nimeni nu știa de unde a ieșit vorba aceasta, dar mulți o credeau. Unele babe mai lacome de bârfeli ispiteau pe Savista, care acum se mutase înapoi la Trifon Tătaru și cerșea iar în Ulița Mare, deoarece Florica o vedea ca sarea în ochi. Oloaga însă nu răspundea nimănui, era veșnic acră și mânioasă, încât lumea spunea că trebuie să fi intrat în anul morții.

Tocmai când se isprăvi jocul, veni gălăgios Vasile Baciu care, după ce încercase zadarnic să corupă pe Cosma Ciocănaș, se dusese la cârciumă să-și potolească mai bine setea. Cum zări pe Belciug, se întunecă și se îndreptă glonț spre dânsul zicându-i:

— Și așa, domnule părinte, vrei să-mi iei moșia cu tot dinadinsul?

Preotul încercă să nu-l bage în seamă, ca să nu-și strice dispoziția. Vasile însă nu-l slăbi și se îndârji tot mai rău. Atunci Belciug, supărat, îi zise tare, să audă întreg norodul:

— Ai ajuns rușinea satului, măi Vasile, și tot nu te mai saturi de blestemății?… Pământ mai mult îți trebuie ca să poți bea mai mult?… N-ar fi păcat de Dumnezeu să încapă în mâinile tale moșia, s-o prăpădești prin cârciumi?… Apoi pământul nu-i pentru bețivi și leneși, Vasile! Nu, nu! Pământul așteaptă muncă și trudă, nu lenevie!… Ion, ginere-tău, fie iertat, da, merita moșia, că-i era dragă și punea osul s-o muncească. Bine te-a cunoscut de n-a vrut în ruptul capului să o lase s-ajungă iar pe seama ta… Când vei vrea să muncești omenește și să te lași de beție, atunci să vii la mine să mai vorbim! Deocamdată și cât ai e prea mult… Așa!… Până atunci însă să piei din ochii mei, satană afurisită!

Dojana preotului, mai ales fiind stăpânită, găsi aprobarea tuturor sătenilor. Chiar și Vasile Baciu parcă se dezmetici, căci îndată începu să se închine, mormăind:

— Apoi dacă-i așa, am să fac jurământ în biserica cea nouă și n-am să mai iau în gură nici un strop de rachiu, câte zile-oi mai trăi…

Belciug auzi făgăduința, mulțumit, dar totuși nu vru să mai întindă vorba cu dânsul, ci se întoarse spre un grup de țărani din Săscuța, care veniseră la sfințire dornici să poată muta cât mai degrabă biserica cea veche, să aibă și ei bisericuța lor ca toate satele creștine.

Fiindcă se însera și mai ales fiindcă Herdelea începuse să închine păhărele cu țăranii, doamna Herdelea hotărî că, fără a mai trece pe la școală, unde continua petrecerea domnească, e vremea să plece direct acasă, în Armadia. Zadarnice fură stăruințele preotului, care de-abia acuma voia să se așeze serios la chef cu Herdelea, zadarnice rugămințile lui Zăgreanu, care se jura că lipsa Ghighiței răpește tot farmecul balului — doamna Herdelea rămase neînduplecată. Belciug atunci le oferi brișca lui cea bună, regretând însă mereu că doamna nu binevoiește să mai zăbovească barem un ceas. Ca să-i arate că nu-i supărată, doamna Herdelea îl pofti să tragă totdeauna la dânșii, când va veni în Armadia, ceea ce preotul primi foarte bucuros.

— Mare păcat însă că nu vom mai lucra de-acuma împreună, dragă Zaharie! adăugă Belciug cu duioșie în glas.

— Ce are a face, Ioane ?… N-ai colea pe prietenul Zăgreanu, care-i tot de-al nostru ?

— Aș!… Zăgreanu!… Noi doi anevoie o să ne înțelegem, mormăi Belciug, înnourându-se.

— Lasă că-i băiat bun, zău e bun, zise Herdelea învăluind pe Zăgreanu într-un zâmbet de încredere.

— Poate numai dac-ar avea norocul să-și găsească o nevestică bună, româncă verde, uite-așa ca domnișoara Ghighi, poate că atunci ar pricepe care i-e chemarea în mijlocul nostru! rosti preotul mai grav.

Ghighi era să leșine de rușine. Zăgreanu însă fu cuprins de o îndrăzneală extraordinară, încât zise repede:

— Dacă domnișoara m-ar vrea, eu… eu…

— Mă rog, mă rog, asemenea lucruri serioase nu se pun la cale în uliță! îl întrerupse doamna Herdelea cu o blândețe neobișnuită. Vino pe la noi, și te primim cu dragă inimă…

Totuși Zăgreanu, spre a-și potoli avântul, apucă mâna Ghighiței și o sărută prelung.

Brișca porni la pas, căci Zăgreanu îi însoțea pe jos. În fața casei lor din capul satului se opriră puțin. Zenobia, care ședea posomorâtă pe prispă, veni la trăsură, vorbi despre Ion, plânse cu sughițuri și în cele din urmă afurisi pe George și tot neamul lui Toma.

— Bietul Ion! zise doamna Herdelea. Iute s-a mai prăpădit… Se vede c-așa i-a fost scris!

Zenobia se întoarse acasă, lăsând în urmă-i o dâră de jale. Pe urmă însă se uitară cu toții la casa lor mereu goală, mereu încuiată, cu ograda năpădită de buruieni.

— Casa vă așteaptă s-o stăpâniți, murmură Herdelea privind încrezător în ochii urmașului său.

Peste drum, pe crucea de lemn, Hristosul de tinichea, cu fața poleită de o rază întârziată, parcă îi mângâia, zuruindu-și ușor trupul în adierea înserării de toamnă.

Zăgreanu rămase în mijlocul uliței, urmărind cu priviri drăgăstoase trăsura ce se depărta în trapul cailor. Ghighi, șezând pe scăunelul din față, îl vedea și-l găsea mai drăguț ca orice alt bărbat din lume.

La Râpile Dracului bătrânii întoarseră capul. Pripasul de abia își mai arăta câteva case. Doar turnul bisericii noi, strălucitor, se înălța ca un cap biruitor. Zăgreanu însă era tot în drum, în fața crucii, cu capul gol și, cum stătea acolo așa, parcă făcea un jurământ mare.

Apoi șoseaua cotește, apoi se îndoaie, apoi se întinde iar dreaptă ca o panglică cenușie în amurgul răcoros. În stânga rămâne în urmă Cișmeaua Mortului, pe când în dreapta, pe hotarul veșted, delnițele se urcă, se împart, se încurcă până sub pădurea Vărarei. Apoi Pădurea Domnească înghite uruitul trăsurii, vâltorindu-l în ecouri zgomotoase…

Satul a rămas înapoi același, parcă nimic nu s-ar fi schimbat. Câțiva oameni s-au stins, alții le-au luat locul. Peste zvârcolirile vieții, vremea vine nepăsătoare, ștergând toate urmele. Suferințele, patimile, năzuințele, mari sau mici, se pierd într-o taină dureros de necuprinsă, ca niște tremurări plăpânde într-un uragan uriaș.

Herdelenii tac toți trei. Numai gândurile lor, ațâțate de speranța împodobitoare a tuturor sufletelor, aleargă neîncetat înainte. Copitele cailor bocănesc aspru pe drumul bătătorit și roțile trăsurii uruie mereu, monoton, monoton ca însuși mersul vremii.

Drumul trece prin Jidovița, pe podul de lemn, acoperit, de peste Someș, și pe urmă se pierde în șoseaua cea mare și fără început…

CELOR MULȚI UMILI!

Martie 1913 - Iulie 1920

Note

1. ↑ Sergent major
2. ↑ văduvă
3. ↑ bogătaș
4. ↑ Subprefect